СЛОВАРЬ
РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ТОМ ДРУГИЙ.

К—П.

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

М. Уманець і А. Спілка.

ДОДАТОК ДО „ЗОРІ“ 1894 РОКУ.

ЛЬВІВ, 1894.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Відтворив з оригиналу у вересні 2009 р
Віктор Кубайчук
(Інститут теоретичної фізики
 ім. М.М. Боголюбова НАН України)

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

К.

Ка = лиш, лише́нь, но. — А ну лиш! — Ходімо лишень (С. З.). — Гляди-но!

Каба́къ = шино́к, шинк (С. З.), здр. — шино́чок, (переважно такий, де разом з шинком і заїзд) — ко́рчма́, ко́ршма́, здр. — коршми́ця, ора́нда (Прав.). — А пъяниця-неробітниця, що день, що ніч пъє, а як прийде із шинку до дому мене молодую бъє. н. п. — Ще я був малим, як батько зве було, та каже: „Синку! На посудину та збігай по горілочку до шинку." В. Щ. — Як до церкви, то й ноги болять, а як до корчми, то і в боки взяв ся. н. пр. — Піп каже: ідімо до божниці, а пъяниця каже: ідімо до коршмиці. н. пр.

Кабала́ = нево́ля (переважно кріпацька). — **Взвести́ на себя́ кабалы́** = наклепа́ти на се́бе.

Кабали́стика = 1. жидівське мисти́чне тлума́чення библії.
2. д. **Волхвова́ніе.**

Кабали́ть, ся = поверта́ти, запродава́ти, ся в нево́лю, занево́лювати. — Заневолив він наші землї, небавом і нас заневолить. Кн.

Каба́льный = кріпа́цький, нево́льницький, нево́льничий.

Каба́льщина = нево́ля, кріпа́цтво.

Каба́ній = кну́ря́чий (С. З.), каба́нячий. — У його козляча борода, а кнурячий стан. н. п. — Кабаняча туша. С. З.

Каба́нъ = 1. зоол. Aper — кнур, вивалашаний — каба́н, здр. кабане́ць, кабанча́, одгодований в сажу — сажови́й каба́н. — **Ди́кій каба́нъ** = ди́кий каба́н, вепрь, здр. — ве́прик. — Здоровий, як кабан. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш. — Собака та перістий кабанець уся його худоба. Кн. — Вже і доглядав дід те кабанча, наче дитину. Кн. — Брат його вбив за того веприка, що в саду рив. н. к.
2. скиба або бри́ла льо́ду або ка́міню, (Д. Глы́ба).

Кабарга́, зоол. Moschus moschiferus = кабарда́. — У Запорожців шапки з сього зьвірка звали ся кабардинками. Ев.

Каба́цкій = шинкови́й, шино́цький, шинка́рський. — У шинкаря і міра і віра шинкарські. Кн.

Каба́чить = шинкарюва́ти.

Каба́чникъ, ца = 1. шинка́рь, шинка́рка, здр. шинка́рочка, корчма́рь, ка. — Шинкарь пъяницю любить, а дочки за його не оддасть. н. пр. — Шинкарочко молода, усип меду ще й вина! н. п. — По чарці та по чарці, останній шаг витрушує шинкарці. Гр.
2. пъяни́ця, гультя́й, ка, пія́к, пія́чка (що по шинках волочить ся).

Ка́бачный = д. **Каба́цкій.**

Каба́шничать = по шинка́х волочи́ти ся, гультяюва́ти, пія́чити.

Каблу́къ = закаблу́к, підбо́р, підпя́ток. — Спіткнула ся та й упала, закаблуки поламала. н. п. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам (танцюючи) н. п. — Чоботи на високих підборах.

Каботáжъ = побере́жна плавба́.

Кабріоле́тка, кабріоле́тъ = кабрі́тка, (проста) — біда́, бі́дка. — Кабрітки вам не запрягу, бо треба до коваля — гайка загубила ся. Кн. — Поїхав бідою. С З.

Кабу́шка = голо́вка, га́лка (С. Аф. З.), гру́дка (кругла). — Головка сиру.

Кабы́ = як би́, коли́-б, коб, коби́ (Гал.). — Як би ковбасі крила, то щоб то за птах був! н. пр. — Як би мінї або сяк або так, як би мінї запорожський козак. н. п. — Коли б мінї, Господи, недїлї діждати, то пі-

шла-б я до роду гуляти. н. п — Ой пішла-б я на музики, коб дав батько пъятака. н. п.

Кавалерíстъ = кавалеріста, комóнник (С. З.), козáк.

Кавалерíйскій = кавалерíйський, кінний.

Кавалéрія = кавалéрия, кóнниця.

Кавалéрникъ, рос. Passiflora Juss. = мýчениця. С. Пар.

Кавалéрская звѣздá, рос. Tribulus terrestris L. = колючкú, якорці. С. Ан

Кавалéрскій = кавалéрськиӣ. — **К. цвѣтъ,** рос. Aquilegia vulgaris L. = голубкú, дзвонóчки, óрлики, оксамúт. — **К. шпóры,** рос. Delphinium consolida L. = сокиркú, польовí сокиркú, комарóві нóсики, косáрики, черевúчки, зозýліни черевúчки, гострýшки, косúрки, зáячі ýшки. С. Ан

Кавардáкъ = 1. мішанúна.
2. гýща, фус, фýси. — На дні самий фус зостав ся.
3. розгордіяж, колотнéча.

Кáверза = кáверза, частіше мн кáверзи (С. З.), хвúглі (С. Ш.), вúкрутні, підступи. — Там ваших каверз не вважають. Кот. — Це вже його хвиглі!

Кáверзить = кáверзничати, крутúти, підстрóювати, підкóпувати ся, звóди звóдити. — Усе б добре було, коли б тільки він не крутив. — Усе зводи зводив: діду накаже за мене, а мині за діда. Кр.

Кáверзникъ, ца = коверзýн, кáверзник, ця (С З), крутíй, ка. — Коверзун він, з батьків коверзун, на тому й зуби проїв, щоб за плечима людям шкодити. Кн.

Кáверзничать = д. **Кáверзить.**

Кавеякъ, ком. Iulus terrestris = стоногa.

Кавычка, частіше мн. **кавычки** = лáпки (знак „ “).

Кагáлъ = кагáл (рада жидівських виборних, жидівська громада).

Кáголка, пт. Anas marila = кáчка (морська).

Кадúло = 1. кадúло, кадіння. — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.
2. кадúльниця, кадúло. — Махає кадилом, а з його кадіння диму нема. Кн.
3. рос. Teucrium chamaedrys L. = чебрéць лісовúй, самосúл. С. Ан.

Кадúльникъ, кадúльница = д. **Кадúло 2.**

Кадúльный = кáдниӣ (С З.); кадúловий. — Дим кадний. — Кадилова покришка.

Кадúть = кадúти (С. З.), курúти. — За чиюсь душу попи ладан закурили. Кн.

Кáдка, кáдочка — дíжка, здр. дíжечка (С. Аф. З.), кáдіб, кáдовб, кáдуб (С. Л.), на тісто — дíжá (С. Аф. З.), з покришкою і замком — бóдня (С. З. Ш.), широка на білизну то-що — бáлія (С. Ш.), на воду — дíжка, віднúк, водянка (Чайч.), на квас і варево — квасникú (Ман. Сп.), на масло, сир — фáса, фáска, хвáска (С. Ш.), на мед, найбільше з липи — лúпівка, широка і низенька — шаплúк, ширíтвас, нерéріз, зрíзок. С. З. Л. — Хоч і повна діжа, та не йде на ум їжа. н. пр. — По надобі знайдеш і в кадовбі. н. пр. — Цебер води криничної, хваску масла ярових корів. н. п. — От вам, хлопці, липівка меду. Кн. — Олеся у комору та хутнiй до бодні. С. З.

Кáдочникъ = бóндарь (що робить дíжки).

Кадýшка = д. **Кáдка.**

Кадыкъ = д. **Адáмово яблоко 2.**

Кадь = кáдуб, кáдівб. (Теж саме, що й **Кáдка,** д. це слово, тільки більша).

Каёмка, здр. сл. **Каймá** = д. **Каймá.**

Каждéніе = д. **Кадúло 1.**

Каждоднéвный, но = щодéнний, щодéнно, що днá. (С. З Л.). — Щоденная праця, щоденні турботи забрали у неї всю силу. Чайч. — Не що дня бредиш, де коли й правда. н. пр.

Кáждый = кóжний, кóжен, кáжний, кáжен (Лів. С. З Л.), жóдний, жóден, жáдний, жáден (Прав. С. Аф. З. Л), усякий (С. Л. Ш.). — Кожна людина своє лихо носить н. пр. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Кожен постачав зерна скільки умовлено. Кн. — Хто йде, жодного частує. н. о. — Урожай жадний год був хороший. н. о. — Ту пшеницю жоден год старцям роздавали. К. З о Ю. Р. — Усякий кулик до свого озера привик. н. пр — **Кáждый вéчеръ, годъ, день, разъ** = що вéчора, що рóку, що гóду, що днá, що дéнь, що рáзý, раз-у-рáз, раз пó раз. — Як ти милий що вечора йдеш, та до мене голос подаєш. н. п. — Плачуть чорні очі що день і що ночі. н. п. — **Рѣшúтельно кáждый** = кажнісінький, жаднісінький. — Жаднісіньке йому несе й везе С. Л.

Кáжется, кажúсь = здаéть ся, бáчить ся, бáчця, либóнь, мáбуть. — Здаєть ся друже, а гадючку вкипув. н. пр. — Здаєть ся доволі терпів н в неволі. Руд. — Мене часто бере думка, чи то так здаєть ся, що бува заплаче радість, а лихо сьміеть ся. Аф. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота, від вітру валю ся. н. п. — На щоб, бачця, те згадувать, що давно минуло? К. Ш.

Казакúнъ = каптáн, здр. каптанóк, козакúн, козáчка (Кп.), чумáрка, чемéрка. — Хоч денежка в каптані, то на сто рублів чвані. н. пр.

Казáкъ = 1. козáк, ласк. — козáченько, поб. — козарлюга. — Ой на горі та женці жнуть, а попід горою козаки ідуть. н. п. — Козаченько гарний, не ходи до Ганни, ходи до Марусї на білі подусї. н. п. — Васюринський козарлюга все пьє, та гуляє. п. п. — **Запорóжскій казáкъ** = запорóжський, низовúй, сїчовúй козáк, визóвець, сїчовúк. С. З.

2. ком. Tytiscus marginalis = козачóк (С. З.), москáлик.

Казáрма = казáрма, (у Запорожців) — курíнь, (Гал.) — касáрня.

Казáрменный, казáрмный = казáрмовий, курíнний.

Казáть = показувати, вдавáти, удавáти. — **Казáть весёлый видъ** = удавáти весéлого. — Вдає з себе янгола, а в думцї примів би — з'їв. Кн.

Казáться = 1. здавáти ся, покáзувати ся, бáчити ся, вбачáти ся, видавáти ся, вдавáти (С. Л.), подавáти, (неясно) — мрíти, маячити, манячити, бованїти. — А як не бачиш того лиха, то скрізь здаєть ся любо-тихо. К. Ш. — Як стоїш оддалеки, то показуєть ся, мов то чоловік, аж воно камінь. Чайч. — Вдаé мов чоловік там ходить. С. Л. — На лицї наче б то чорний подаé. Хар. Чайч. (Д. ще пр. під сл. **Кáжется** і **Виднѣ́ться**).

2. подóбати ся. — **Э́та рабóта емý не кáжется** = ся робóта йому не подóбаєть ся, не до вподóби. (Д. ще під сл. **Нрáвиться**).

Казáцкій = козáцький, козáчий. — Не хотїлось в степу в лїсї козацьку громаду з булавами, з бунчуками збірать на пораду. К. Ш. — Степ та воля — козацька доля. н. пр. — Місяць — козаче сонце. н. пр. — **Казáцкій можжевéльникъ**, рос. Juniperus Sabina L. = яловéць, місячник (С. Ан.).

Казачёкъ = 1. козачóк (здр. від сл. козак і крім того так звуть хлопців, що на послугах у панів, переважно в правобережній Українї).

2. козáк, козачóк (танець і музика до того танцю). — Як ушкварили козака, так аж земля гудить. — А ну лишень, заграйте козачка!

Казáчина = 1. козакú, козáцтво. — Неначе птахи чорні в гаї козацтво сьміливо літає. К. Ш. — Козацтво, як і давні київські дружини, складало ся з людей усякого стану. Бар. О.

2. козáтчина (козацька країна).

Казáчка = козáчка.

Казáчій = д. **Казáцкій**.

Казёнка = 1. прúпічок. — На припічку сиділа, діткам кашку варила. п. п.

2. комíрка, комíрчина (С. З.), хúжа, хúжка (С. З.), спіжáрня (Прав.).

3. каюта на байдакáх.

4. в гармáтах і рушнúцях місце, де кладýть набої.

Казённый = казéнний, скарбовúй. — Покрав скарбові гропі. Лев — Це земля панська, а це — казенна. — **Казённая часть** = д. **Казёнка 4.**

Казúстый = показнúй.

Казнá = 1. казнá, скарб. — Казна жалю не зна. н. пр. — Забравши усї скарби войськовиє, що старий Хмельницький зібрав. Л. Сам. — Которое вини половиця до скарбу нашого, а другая половиця укривжоному маеть бути заплачона. Ст. Л.

2. д. **Казёнка 4.**

Казначéй = скарбнúк (С. З.), скарбівнúчий, (з рос.) — казначéй. — Учинили з между себе скарбника войскового. Л. В

Казначéйство = скарбнúця, скарбóвня (С. З.), скарбівнúця, (з рос.) — казначéйство. — Зостала ся скарбниця в цїлості. Л. В. — Я би, каже, захопив тую скарбівницю, та ще б таки того дня утік за границю. Руд.

Казначéйша = казначéєва жінка.

Казначéя = казначéя (Кн.), черница, що доглядáє манастúрського господáрства.

Казнúть, ся = карáти, ся, стрáтити (С. З. Л.), скарáти (С. З.), покарáти, скатувáти, на гóрло скарáти, стя́ти, істя́ти. — Велїв Кочубея і Іскру на горло скарати. Пр. — Пропав, як кат істяв. н. пр. — Бабину дочку привъязав коню до хвоста, та й пустив у поле; так її скатували. п. к.

Казнúться = мýчити ся, карáти ся. — Прости мене! Я каралась ввесь вік в чужій хатї... Прости мене, мій синочку! я... я твоя мати. К. Ш.

Казнохранúтель, лище = д. **Казначéй, ство**.

Казнь = кáра (С. Л.), карáння, скарáння (С. Л.), стрáта (С. З. Л.) — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранием сам каран б. мает. Ст. Л. — Бог послав на людей кару — сарану та пошесть. — Голови обрублені... а по страттю, тїла їх лежали в позор людем. С. З.

Казóвой = показнúй.

Кáзусный = незвичáйний, надзвичáйний, дúвний, чуднúй.

Кáзусъ = пригóда, окáзия, стóрия, дúво, чудасїя. — Не розберемо, що воно за пригода і як її росплутати: одно каже йти до попа, друге — до станового — бо воно

щось незвичайне, не довідоме нам. Кн. — Трапилась така оказия, що...

Кайма́ = 1. кра́йка (С. З. Л.), окра́йка, о́кравка, край, кро́мка (С. Л.). — Він з сукняних крайок килими робить. Кн. — Одірвав окрайку і підперезав ся.
2. рубе́ць.

Кайми́ть = зару́блювати (С. Аф.), підру́блювати, руби́ти, лямува́ти, облямо́вувати (С. З.), обво́дити. — Треба зарубити скатертину. — Шовком шила, золотом рубила. н. п. — Обвів той папірець смужкою, наче в книжці. Кн.

Какаду́, пт. Psittacus cristatus = какаду́, бі́лий папу́га.

Каково́ = 1. як, яково́. — Вам байдуже, а яково то нам було спини підставляти. Кн. — **Каково́ вамъ живётся** = як ся ма́єте? 2. ач! чи-ба́! чи ти ба́! — **Каково́! онъ уже око́нчилъ рабо́ту** = чи ти ба́! він уже́ доробив! Чайч.

Како́въ = яки́й. — Яке коріння, таке й насіння. н. пр.

Како́й = яки́й. — Ци́гане, якої ти віри? — — А якої тобі треба? н. пр. — **Како́й нибу́дь** = яки́й не́будь, яки́й будь (Кн.), де́-якиӣ, де-не́-якиӣ, аби́ яки́й, сяки́й-таки́й. — Хоч би який небудь ціпочок, щоб від собак одбитись. — Сякий-такий майстерок, та й натесав трісочок. н. пр. — **Како́й-то** = яки́йсь. — Якимсь зіллям напоїла, то воно й минуло. К. Ш. — В свитині латаній дріжала икась людина. К. Ш. — Прийшов якийсь чоловік — не знаю, хто він.

Ка́корва, рос. Matricaria maritima = рома́н, роме́н, мару́на (С. Пар.).

Какъ = 1. як, як то. — Ізмерз, як пес, ізмок, як вовк. н. п. — Присохло як на собаці. Кн. — Як се трапилось? — Як то? можете ви тому віри няти. Чайч. 2. коли́, як. — Коли почую, скажу вам. — **Какъ бу́дто** = бу́цім, на́че, нена́че, на́че-б, ніби, мов, не мо́в, либо́нь, ма́бу́ть. — Він так буцім і нечув. — Народ наче його й не чує. Кн. — Ніби на сьвіт народилась, гралась, веселилась. К. Ш. — Неначе писанка, село, зеленим гаєм поросло. К. Ш. — **Какъ бишь** = я́к бо, я́кось, я́к бак, я́к пак. — Як бо його звати! от і з голови вискочмло. Кн. — Як пак він казав? — **Ка́къ бы** = д. **Какъ бу́дто**. — **Ка́къ бы не та́къ!** = але́ ж бо, та ба́, де́ж пак, чому́ ні, чо́рта з два! — **Ка́къ бы то ни́ было** = як би там не було́, будь що бу́дь, хоч та́к, хоч та́к. — — Як би там не було — я завтра піду. — Хоч так, хоч так — він винен. Чайч. — **Какъ быть** = що роби́ти, діяти, чини́ти. — Ой сама я не знаю, що робити маю: чи брести, чи плисти — сама не вгадаю. н. п. — **Какъ ви́дно** = зна́ти, мабу́ть, либо́нь. — Знати, що він не нашого кодла. Кн. — Він мабуть хоче утікти. — **Какъ вдру́гъ** = як о́сь, аж о́сь, коли ж це́, коли ра́зом, ра́птом. — Він собі ані гадки, аж ось надходить звістка, що... — **Какъ до́лжно** = як слід, як тре́ба, як го́же, годи́ть ся. — Серце-козаче, небоже, чом ти не робмш, нк гоже? н. п. — Все справили, як годить ся бути. Кн. — **Какъ мо́жно!** = хіба́ ж мо́жна, я́к то так, як мо́жна! — **Какъ мно́го** = яко́го бага́то. — **Какъ нибу́дь** = як не́будь, аби́-як, де́-як, сяк-та́к, аби́-то. — Зробив аби-як, та й думає, що гарно. Чайч. — **Какъ ни ка́къ** = не я́к, аби́ як, сяк-та́к, так чи ся́к. — **Какъ наро́чно** = як на те́. — Зовсім ніколи, а тут як на те, ще й друге діло приспіло. — **Какъ попа́ло** = аби́ як, як не́будь. — **Какъ прійдётся** = як прийдеть ся, як тра́пить ся, до чо́го дійдеть ся. — **Какъ слѣ́дуетъ** = як слід, як тре́ба, до ладу́, гара́зд, до́бре. — **Какъ ско́ро** = ско́ро, як тільки. — Скоро вернув він до дому, зараз зробив. Чайч. — Скоро забезпечено трактатами границю, за́раз починають ся втеки... К. Кр. — Ота́ман скоро прочув про се, зараз і послав двох козаків. К. З. о Ю. Р. — **Ка́къ-то** = 1. я́кось, я́кось-то. — Зайшов він нкось до мене. — Чудно якось діє́ть ся між нами. К. Ш. 2. я́к-то, а са́ме. — Багато усяких квіток, нк-то: кручені паничі, королів цьвіт то-що. — **Какъ уго́дно** = про ме́не, як зна́єте, як завго́дно. — Про мене, робіть, як хочете. — **Не ка́къ** = зда́є́ть ся. — Зда́єть ся то він іде́. — **Ка́къ такъ?** = я́к то? — **Та́къ какъ** = як, коли́. — Коли ти мені кажеш, то вже й я не мовчати-му. — Як він так зробив, то нехай йому... — **Какъ то́лько** = тільки що і д. **Какъ ско́ро**. — **Ко́е какъ** = аби́ як, як не́будь, я́к так, так-ся́к. — Зробив аби як. — Сяк так на косяк, аби не по людськи. н. пр. — **Какъ е́сть** = зовсім, цілко́м.

Каламбу́ръ = при́кладка (С. Л.), ви́гадка (власне двозначний вираз). — Він здатний на прикладки.

Каламе́нковый = каламайковий. — Купив каламайковий пояс. — Жупан чи з китайки, чи каламайковий. С. З.

Каламе́нокъ = каламайка (вовняна тканина).

Каланча́ = башта. — Вартовий з башти подав знак, що пожежа. Кн.

Кала́чики, рос. Malva officinalis = проскурки, проскурень, калачики.

Кала́чъ = калач. — **Тёртый кала́чъ** = бувалий, бувалець, битий жак. — О, то битий жак! н. пр. — Був у бувальцях — знає, що кий, що палиця. н. пр.

Календа́рь = календарь, новорочник. — Віщував календарь, та в помийницю впав. н. пр.

Кале́ніе = розпікання, гартування (про метали), смаження (про овоц).

Калёный = розпечений, гартований (про метали), смажений (про овоц). — Гартоване залізо. — Оріхів київських смажених, полтавських пундиків пряжених. Кот.

Ка́ли = поташ (чистий).

Кали́беръ, кали́бръ = міра, розмір (специяльно в арматній справі: розмір прогону дула огнепальної зброї, також величінь куль).

Кали́льный = гартовний. — Його пекли на огні гартовному. Кн.

Кали́на, здр. **Кали́нушка** = рос. а) Viburnum Opulus L. = калина, здр. калинонька, б) V. Lantana L. = гордовина, городовина, гордина, чорна калина. С. Ан. — Червоная калинонька на яр воду схилила ся. н. п.

Кали́тка = хвіртка (С. Л.), хвірточка, фіртка (С. Ш.). — Я за ним, та тільки добігли до воріт, а він шмиг у хвіртку, та й засунув. — Піп у хвірку, а чорт у дірку. н. пр.

Кали́точный = хвіртковий.

Кали́ть, ся = 1. розпікати, ся. — А він розпік залізо, та якось, забалакавшись, і вхопив ся рукою, аж зашкварчало.
2. гартувати, ся (С. Аф. Л.). — Ковалі кували, білеє залізо гартували. н. п. — Гартували наче ту крицю. Кн.
3. сушити, смажити, ся (про овоц).

Ка́литься = випорожняти ся, викалювати ся.

Калку́нъ, калку́нка, пт. Meleagris gallopavo = индик, индичка. — Ходить, як индик переяславський. н. пр.

Калку́пій = индичий, индичиний. — Индичі яйця.

Каллигра́фія = краснопись. С. Жел.

Калмы́къ = комлик. С. Ш. — Пика як у комлика. н. пр.

Калмы́цкій = комлицький.

Калориме́тръ = тепломір.

Кало́ша = д. **Гало́ша.**

Калу́га = калюжа, болото, багно.

Калу́жница, рос. Caltha palustris L. = калюжниця, латаття, попики (С. Ан.), жабник (С. Пар.).

Калу́феръ, рос. Balsamita vulgaris або Tanacetum Balsamita L. = канупір. С. Ан.

Калъ = 1. кал, послід, гівно 2. гній.

Кальцини́ровать = перепалювати на вапну, вапнити. С. Пар.

Ка́льцій = вапник. С. Пар.

Ка́льщикъ = гартівник.

Калѣ́ка = каліка.

Калѣ́чить = калічити.

Калѣ́чный = каліка, скалічений, покалічений, калікуватий. — Він трохи калікуватий. Хар. Чайч.

Каля́канье = базікання, верзіння, патякання.

Каля́кать = базікати, баляси, баляндраси точити, верзти, теревені правити, патякати. (Д. **Болта́ть 3.**).

Каля́ки = базікання, баляси, теревені, баляндраси (Д. **Болтовня́.**).

Ка́мбала, риба Plevronectes = камбула, одноока, однобочка.

Каме́дь, Gummi = камедь. — **Вишнёвая каме́дь** = глей (С. Аф.), ґлей, часом навіть клей.

Каме́жникъ = каменище.

Камелёкъ = коміно́к (Кн.).

Камели́на, рос. Camelina = рижій. С. Ан.

Камени́ка, рос. Rubus saxatilis L. = камениця, костнниця. С. Ан.

Камени́стый = камінистий, камінястий (С. Л.).

Ка́меніе = каміння. — Як почав шпурлять каміння.

Ка́менка = 1. камінь (чирінь з камнем в лазні).
2. пт. Motacilla oenante = синиця (особливої породи).
3. фарба Auripigmentum = золотокість. С. Жел. Пар.

Ка́менный = камяний, камінний. — **Ка́менная ли́па,** рос. Phillyrea latifolia = черемха. С. Ан. — **Ка́менная соль** = камянка, камяна, льодова сіль. — **Ка́менный домъ** = камяниця (С. З.), мурований будинок. — **Ка́менное строе́ніе** = мурована будівля. — А там

близько був мурований стовп. п. к. — **Каменная стѣна́** = мур. С. З. — Грекович з того мешкання горою зашедши, крізь дах чрез мур спустив ся і утік. С. З. — **Ка́менный уголь,** Lithantrax = земляне́ вугілля.

Каменоло́мня = каменоло́мня, камена́рня (Гал.).

Каменоло́мщикъ = каменоло́м, каменя́р (С. Пар.).

Ка́менщикъ = му́ляр (Прав. С. Л.), мурівщи́к (С. Пав. З.). — Дивлячись, як мулярі тешуть цегли. Фр.

Ка́мень = ка́мінь, здр. — камінéць, ка́мінчик, камінючка, поб. — камінюка, зб — камі́ння, камінюччя, каміняччя. С. Л. — **А́дскій ка́мень,** Lapis infernalis = пеке́льний ка́мінь. — **Драгоцѣ́нный ка́мень** = самоцьвітний ка́мінь, самоцьвіт. — **Ка́мень преткнове́нія** = перешко́да, прити́чина. — **Красуго́льный ка́мень** = основни́й, ку́тній, нарі́жний, ка́мінь. — **Ме́льничный ка́мень** = камінь млинови́й, жо́рен. — **Подво́дные ка́мни** = клі́нні. — **Точи́льный ка́мень** = брус, брусо́к (С. З. Ш.), точи́ло (С. Ш.). — Наліг, як циган на точило. н. пр. — **Надгро́бный ка́мень** = надгро́бок. С. З. — (Дрібний к.) — жорства́, ринь, рінь, ріня́к. — Стежки добре жорствою висипано. — Дно річки наповнене рінню або рінняками. Земл. — (З гострими краями) — скалкува́тий. — (Що лежить плитами) — плитни́й. — (Камінці для играшки) — кре́махи, кре́ймахи.

Каме́нье = камі́ння.

Каменѣ́ть = камяніти.

Ка́мешекъ = камінéць, камі́ньчик, камінючка.

Камзо́лъ = камзьо́лка, ку́ртка, куци́на (без рукавів).

Камила́вка = 1. підка́пок (у ченців). С. З.
2. комила́вка (у попів).

Ками́нъ = комі́нок.

Камни́стый = д. **Каменистый**.

Камни́ще = камінюка. — Гепнув по потилиці, непаче камінюкою.

Кампа́нія = похі́д.

Камфара́, Camphora = канхвора́.

Камфо́рка = 1. д. **Жаро́вня**.
2. канфо́рка. (Кн.).

Камы́шевый = комишо́вий, очере́тяний.

Ка́мышекъ = д. **Ка́мешекъ**.

Камы́шникъ = 1. комиші́, очерети́. — Тут кинулись за ним, а він і подав ся в комиші.
2. пт. Parus biarmicus — очере́тянка.

Камы́шъ, рос. Arundo phragmites = очере́т, коми́ш, (молодий) — спича́к. — Косіть, братці, очерет, та й наварим вечерять. Косіть, братці, комишу, та й наварим кулішу. н. п.

Кана́ва = рів, рівча́к (С. З. Л.), кана́ва, фо́са (С. Ш.), (круг села) — ді́льниця, (щоб вода збігала) — ришта́к. — Іди фосу копати. С. Ш.

Кана́лъ = 1. кана́л, перекі́п, кана́ва (рів, зроблений для злучення річок і озер, для осушки болот то-що).
2. прото́ка (в морі між двома берегами).
3. анатоміч. — жи́ла.
4. спо́сіб, за́сіб (Гал.).

Кана́льный = кана́льський. С. З. — Канальська робота, так звали козаки роботу на каналах.

Кана́льскій = паску́дний, леда́чий.

Кана́льство = паску́дство.

Кана́лья = пога́нець, паску́да (С. З.), леда́що (С. З.). — А над нею молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Пустив ся в ледащо. С. З.

Канапе́ = канапе́я, кана́пка.

Канаре́йка, пт. Fringilla Canarica = кана́рка, (самчик) — ке́нар.

Кана́тъ = кана́т, ли́нва, ли́на (С. З.), для порома — кодо́ла (С. З.), тягати копиці — во́лок. — Із стін кизікерменських линами в лотки запорожські поспускавши ся. Л. В. — Тільки виїхали на серед річки, як увірвала ся кодола і понесло пором.

Канва́, канве́йный = канва́, канво́вий.

Канда́лы = кайда́ни, залі́зо, зако́ви, пу́то, (деревяні) — коло́дки, скрипи́ці, ди́би. — Одвага мед, вино пъе, одвага і кайдани тре. н. пр. — Виростали у кайданах словянськії діти і забули невольники чиї вони діти. К. Ш. — Держати велено в кайданах. С. З. — Бути ж міні у неволі, у залізі, у заковах. н. п. — У пута кутиї не куй. К. Ш. — Тоді будеш знати, як будуть карати: і на ноги і на руки диби надівати. н. п. — В колодки позабивавши. С. З. — В кайдани та в скрипиці. С. З. — Вязали руки сирицею, а скували ніжки та скрипицею. н. п.

Канделя́бръ = сьвіти́льник. С. Пар.

Канде́я, канде́йка = д. **Ендова́**.

Кандь́къ, рос. Erythronium Dens Canis L. = собачки́. С. З.

Кани́кулы = вака́ції. — Син приїхав з школи на вакациї.

Каникуля́рный, кани́кульный = вакаці́йний.

Каните́ль = тонка́ срі́бна або золота́ ни́тка для гаптува́ння. — **Тяну́ть канѝте́ль** = воловóдити, марнува́ти час, затяга́ти ді́ло. — Доти воловодив своїми обіцянками, доки мінї огидло й ходити до його. Кн.

Канифа́съ = ди́мка. С. Пар.

Канифо́ль = живи́ця (С. Аф. З. Л.), виварена з шпигипарю — калифо́нія.

Канона́да = стріля́ння з кількóх гарма́т.

Канонéръ, канони́ръ = гарма́ш, пушка́рь. С. З.

Канóникъ = крилоша́нин. С. Пар.

Канóнъ = церкóвне правило і церкóвна пісня в честь якóго сьвятóго або сьвя́та.

Кантони́стъ = москалéнко (салда́цький син), кóтрого вихóвують для вiйськової слу́жби.

Кантъ = 1. пісня хва́льна.
2. кант, ля́мівка, обля́мівка.

Кану́нъ = 1. передде́нь. — **На кану́нѣ** = в передде́нь, на передóднї. — В передденъ смертї ще підрізував стільники в пасїцї. Кн. — Се було на передоднї. Гал. — **Кану́нъ база́ра** = підтóржя. — **Кану́нъ Рождества́ Христо́ва** = бага́тий ве́чір, сьвя́т ве́чір, бага́та кутя́. — **К. Св. Креще́нія** = голóдна кутя́. — **К. Но́ваго го́да** = ще́дрий вечі́р, мела́нки.
2. кóливо. С. З. — Почали обносити коливо — покійника поминати.

Капу́ра = 1. бу́дка, халабу́дка (для собак).
2. цю́нка (маленька кімпата). — Се була цюнка не більше шести кроків вдовж. Фр.

Ка́нуть = 1. ка́пнути, кра́пнути.
2. пропа́сти, зни́кнути, потону́ти; **мину́ти**. — **Ка́нуть въ вѣ́чность** = потону́ти на віки. Кн.

Капу́феръ = д. **Калу́феръ**.

Канцеляри́стъ = канцеляри́ста (С. З.), пи́сарь, (нижчий) — підканцеляри́ста, підпи́сарь, писарчу́к. — Третїй — підканцелярист із суда Скоробреха. Кот.

Канцеля́рія = канцеля́рия, писа́рня. — Не прогнївайсь, Олексїю, па нескладну річ мою, що я говорити сьмію про писарню ще твою. Раз мнї буть там довело ся... Але ж скільки там товкло ся за столами писарів! Кот.

Канцеля́рное, канцеля́рское сѣ́мя = 1. ком. Coccus — черве́ць.
2. сіпа́ки, сіпа́цький рід, сіпа́цьке кóдло, чорни́льна віра, душа́. — Поcлїпне сїпацьке кодло, тодї й правда на сьвітї буде. Кп.

Канюкъ, пт. Strix scops = ка́ня, поб. — каню́ка. С. З. — Чигає, як каня. н. пр. — Ой летїла канюка підстрелена з лука. н. п.

Каню́чить = каню́чити, цига́нити.

Ка́паніе = ка́пання, кра́пання, капі́ж (Сп.).

Ка́пать = ка́пати, кра́пати, накрапа́ти, капотї́ти С. Л. — Дощик, дощик капає дрібненько... Дощик, аж із стріхи капотить. н. п. — Крапнув дощик, та й нема. Чайч. — А сльози з очей тільки кап... кап... Чайч. — **Кро́вля ка́плетъ** = стрі́ха протїка́є.

Ка́пелька = кра́пелька, капели́нка, капели́ночка, крапели́ночка. — Як бігла через гребельку, та вхопила водицї крапельку. н. к.

Капе́льный = крапли́стий. С. З. — Та пішов дощик краплистий, та й уродив черчик черчистий. н. п.

Ка́пельный = малю́сенький, манюсенький, малї́сенький, манї́сенький. — Манюсенька дитинка. — Та малїсеньке соловятко по деревцю лазить. н. п.

Капитали́стъ = грошови́тий, багати́рь, ду́ка, дука́ч. — Набив кишеню — дукою — банкирем став. Кп. — Його батько грошовитий.

Капита́лъ = 1. грóші, грошва́, скарб, копита́л. — У його грошви — повні скринї.
2. стóвп (С. Л.), и́сте. — Росту ще не виплатив, а стовп само собою стоїть. С. Л. — Не тільки рост, а й исте пропало. Кв. — **Нали́чный капита́лъ** = готови́на, готови́к, готóві грóші, готі́вка (Гал.). — Готовини він має усього сто карбованцїв. С. Л. — Купив на готові гроші.

Капита́льный = 1. що нале́жить до копіта́лу.
2. грошови́тий. — Він чоловік грошовитий.
3. коштóвний (С. З.), цінний. — Будинок у його коштовний. Кн.

Капита́нъ = копита́н. — Як пъян, то й копитан, а як проспав ся, то й свинї злякав ся. н. пр.

Капишóнъ = відлóга (С. З. Л.), кóбка (С. Л.), богорóдиця (С. Ш.), у ченцїв — ка́птур. — Кобеняк з відлогою. С. З. — Ти накрив би голову богородицею, а то дощ як з решета. С. Ш. — Чорний каптур. К. Ч. Р.

Ка́пище = божни́ця (идольська). С. Ж.

Капка́нъ = самолóв, ступи́ця, лабе́ти (С. З.), на дрібного зьвіра — ха́пка, ла́к-

ка, па́стка, на птиць — сїльце́. — 'Піймав ся в лабети. н. пр.

Ка́пли = ка́плї, кра́плї. — Дав мінї лїкарь якісь краплї.

Каплоу́хій = короткоу́хий.

Каплу́нить = скопи́ти (півня).

Каплу́нъ = скіпе́ць, каплу́н.

Каплю́жка, каплю́жникъ, ца = пъяни́чка (спільн. р.).

Каплю́шка = д. **Ка́пелька.**

Ка́пль = ка́пля, кра́пля, ця́та (С. З.), бри́зка, (жиру на водї) — ска́лка, здр. ця́тка і д. **Ка́пелька.** — Буду пити, нї краплї не впущу, тодї тебе и забуду, як очі заплющу. н. п. — Не має води нї цяти.

Ка́пнуть = ка́пнути. кра́пнути. — Дощик крапне, та й перестане.

Капо́тъ = хала́т, хала́тик (жіночий). — **У него́ капо́тъ въ карма́нѣ** = в кише́нї вітер гуди́ть.

Капри́зникъ, ца = вереду́н, ха (С. Аф.), вереді́й, вередни́к, ця, вига́дько, вига́дниця, перебе́ндя (С. Л.).

Капри́зничать = вередува́ти (С. Аф. З. Л.), вига́дувати (С. Аф.), витребе́ňькувати (С. Аф.), комези́ти ся, бри́шкати, ґе́дзатись (С. Л.), химерува́ти, норови́ти ся, при́мхати, перебе́ндювати (С. З. Л.). — Вередував, як в греблї біс. Кот. — Обід як обід, а вона ще почала витребенькувати. С. Аф. — Ще воно й комезить ся! Пиши, коли велять. Мир. — Витребенькує так, що й міри нема: і того дай, і сього не хочу. Чайч. — Коли б вони та не бісились, замовкли та не комезились. Кот. — Не перебендюй — бо так довго, солопію, — бо я горох сама, де схочу, там посїю. Гул. Ар.

Капри́зный = вередли́вий (С. Аф. З. Л.), вига́дливий (С. Аф.), примхли́вий (С. Л.), витребе́нькуватий і д. **Капри́зникъ.**

Капри́зъ, мн. **капри́зы** = вереду́вання (С. Л.), приверéди, при́мха, при́мхи (С. З. Л.), но́рови, брик, витребе́ньки (С. Аф. З.), ви́тївки, ви́тїнки (С. Л.). — Була б тобі передлива, так і не сказати: за її вередування нїкому й просьвітку нема. Чайч. — Се тільки все для примхи їм. С. З. — На його брик напав, що нїчим йому не догодиш. — У неї вже без витїнок не обійдеть ся. Чайч. — Це все дївочі витїнки. С. Л.

Капу́ста, коча́нная капу́ста, рос. Brassica oleracea L. = капу́ста, мн. капусти́. — **Цвѣтна́я капу́ста,** Brassica oleracea Botrytis v. Pompejana L.; Cauliflora = кучеря́ва капу́ста, цьвіту́ха, черво́на капу́ста. — (Порубана) — сї́чена, кри́шена, шатко́вана капу́ста. — (Молода для посадки) — роса́да. С. З. — (Без качанів) — голена́та капу́ста.

Капу́стный = капу́стя́ний.

Капу́тъ = капу́т, кра́й, кіне́ць. — Як ударив, тут йому й кінець.

Капуци́нъ = 1. чернець католи́цький сьв. Франциська.

2. рос. Teucrium majus, Tropaeolum majus L. = красо́ля, красу́льки. С. Ап.

3. зоол. Simia capucina = ма́лпа (американська).

Капюшо́нъ = д. **Капишо́нъ.**

Ка́ра = кара, кара́ння, ка́рность. — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранням сам каран б. мае́ть. Ст. Л. — Май добру натуру, не приймеш карности на шкуру. н. пр.

Караби́нъ = караби́н (коротка рушниця з широкою рурою).

Кара́бкаться = дра́ти ся, здира́ти ся, дра́пати ся (С. Л.). — Ото дереть ся скрізь по скелях, щоб тих кібців видрати. Чайч.

Карава́й = 1. хлїб (житний, круглий), буха́н, бухане́ць (С. З. Ш.). — **Въ э́ту печь мо́жно посади́ть семь карава́евъ** = в сю пі́чку мо́жна посади́ти сї́м хлї́бів. — **Карава́й хлѣ́ба** = хлї́б (один), буха́н хлї́ба. — Я собакам догожу, бухан хлїба іспечу. н. п.

2. круг, голо́вка. — **Карава́й сы́ру** = круг си́ру.

3. ба́бка пшени́шна на я́йцях і молоцї.

4. на весїллї — корова́й. — **На чужо́й карава́й рта́ не раззѣва́й, да сво́й затира́й,** н. пр. = на чужи́й корова́й оче́й не порива́й, а сві́й дба́й. н. пр.

Карава́нъ = карава́н, ва́лка. — Коли ж на захід одкотив ся туман і рушив в дорогу свою караван. Пч. — Валка чумаків повертає з Криму.

Карави́нъ = д. **Верблю́жье сѣ́но.**

Карага́нъ, Varietas canis vulpis = лиси́ця степова́.

Карага́тка, Anas rutila = ка́чка черво́на.

Карака́тица, Sepia officinalis = карака́тиця.

Кара́ковый = ка́рий, карогнїди́й.

Кара́куля = криву́ля, здр. криву́лька, карлю́чка (про криве, незграбне писання або про криве дерево). — **Писа́ть кара́кулями** = писа́ти криву́лями, карлю́чками, дря́пати, ґраму́згляти, ба́зграти. — **Кара́кули подмётныя** = які́рцї (у Запорожців.) Ев.

Кара́куль = сму́шок (з середне-азийських овець).

Кара́кушки, кара́кушкомъ = ра́чки. — А вже Охрім, на глум усім, пъяненький лізе рачки. Гул. Ар.

Каранда́шъ = каранда́ш, оловéць (С. Жел.).

Кара́ніе = кара́ння.

Каранти́нъ = калантир. С. З.

Карапу́зикъ = 1. карапу́з, куца́н, куца́к, курду́пель, (про дітей) — карапу́зик, опе́цок, коти́горошок.

2. Hister — кома́ха з поро́ди хрущів.

Кара́сь, риба Cyprinus carassius = кара́сь, здр. — кара́сик, зб. — карася́чча (Хар. Чайч.).

Кара́тель, ница = кара́тель, ка. — Не чоловік він мінї, а каратель. Кн.

Кара́ть = кара́ти. — Тоді будеш знати, як будуть карати. н. п.

Карау́лить = стерегти́, берегти́, варту-ва́ти, калаву́рити (Кр.), пильнува́ти; чатува́ти (Кр.). — Полягали усї спати, а менший став вартувати. н. п. — Він давно вже чатує на його. С. З.

Карау́лка = сторо́жка, калаву́рня.

Карау́лъ = 1. сторо́жа, ва́рта (С. З. Л.), калаву́р (С. Л.). — Стоїть він, мов і справді москаль на вартї. С. З. — Як ішов на варту, випив кварту, а як з варти — ще пів кварти. н. пр. — Гей кругом церкви січової та й калавури стали. н. п. — **Вступи́ть на карау́лъ** = ста́ти на ва́рту. — **Стоя́ть на карау́лѣ, отбыва́ть карау́лъ** = бу́ти на ва́ртї, вартува́ти. — **Взять подъ карау́лъ** = взя́ти під ва́рту.

2. **Карау́лъ!** = ґвалт! рятý́йте! про́бі! хто в Бо́га ві́рує, рятý́йте! — **Крича́ть карау́лъ** = крича́ти про́бі! на ґва́лт крича́ти, ґвалтува́ти. — Кричить: пробі! її мати, щоб дївчину рятувати. н. п. — „Ґвалт! Рятуйте — хто в Бога вірує“ — на дворі голос що є сили. К. Ш.

Карау́льный = 1. вартови́й, вартівни́к, сто́рож. — **Нача́льникъ карау́ла** = вартівни́чий.

2. вартови́й, сторожеви́й, калаву́рний. С. З.

Карау́льня = д. **Карау́лка.**

Карау́льщикъ = д. **Карау́льный 1.**

Карачу́нъ = капу́т, кіне́ць, смерть.

Карбу́нкулъ = 1. ка́мінь з грана́тової поро́ди, Carbunculus.

2. на́дто шкодли́ва боля́чка, карбу́нкул.

Карбы́нъ, зоол. Mus cricetus = хомя́к. С. Жел. Пар.

Карга́ль, пт. Anas tadorna = пирни́коза́, цира́нка (С. З.), чири́нка, здр. — чири́ночка (С. З.). — Ой на ставу, на ставочку там плавають чириночки. н. п.

Ка́рда = гребло́ (дротяна щітка, котрою чешуть вовну або льон).

Каре́та = кари́та, берли́н (С. Аф. З. Ш.), ридва́н (С. З.), кару́ца (С. З.). коч. — Іде шляхом до Київа берлин шестернею. К. Ш. — Ридваном їхав пан, а курява стовпом від коней та коліс зняла ся над шляхом. Б. Б.

Каре́тникъ = 1. колїсни́к, сте́льмах (Прав. С. З.).

2. возо́вня, возі́вня (С. Аф.).

Карикату́ра = карикату́ра, потво́ра (С. Л.), криву́нда (С. Пар.).

Ка́рій = ка́рий. — За карії оченята, за чорнії брови серце рвало ся, сьміялось, виливало мову. К. Ш. — **Съ ка́рими глаза́ми** = каро́окий. — Виростає — та й виросла Ганна кароока, як тополя серед поля, гнучка та висока.

Ка́рканіе = кря́кання, кру́кання.

Ка́ркать = кря́(а)кати, крю́(у)кати, ка́вкати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон та й у лузї над водою. н. п. — Щоб на тебе ворони кракали. н. пр. — Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт. н. пр.

Каркашу́нъ, рос. Aristolochia Clematilis L. = филї́льник, филї́йник, фило́нник, хвалї́льник. С. Ан.

Карки́нъ = рак (хвороба).

Ка́ркнуть = кря́(а)кнути, крю́(у)кнути, ка́вкнути.

Ка́рликъ, ка́рло, ка́рлица = ка́рлик, ця, купа́н, куца́к, кача́н, курду́пель. (С. З.).

Карлу́къ = карю́к, кару́к (С. З.).

Карлу́чный = карю(у)ко́вий.

Карлу́шина, рос. Rhamnus frangula L. = круши́на. С. Ан.

Кармази́нъ = карма́зин. С. З.

Кармази́нный = кармази́новий. — Гетману Сагайдашному прислав палатку свою кармазиновую. Л. В.

Карма́нный = кише́нний. — **Карма́нныя де́ньги** = похі́пна́ копі́йка.

Карма́нецъ, карма́нчикъ = кише́нька.

Карма́нъ = кише́ня. С. З. Л. — (У жінок, привъязаний зверху) — карма́н. — Клади руку в кишеню, та виймай грошей жменю. н. п. — Всі кишенї вертає, аж там грошей вже чорт має. н. п. — Хоч ми й брати, та кишенї наші не сестри. н. пр. — Чи бач які роскоші, а в кишенї чорт ма грошей. н. пр. — **У него́ карма́нъ жидокъ, пустъ,**

тóнокъ = у його в кишéнї пýсто, вíтер гудé. — **У негó тугъ кармáнъ** = у його міцнá кишéня (багатий та скупий). — **Держú кармáнъ!** = наставляй кишéню! овва!, не дíждеш! чóрта з двá! — **У негó тóлстъ, густъ кармáнъ** = у його пóвна кишéня. — **Набúть кармáнъ** = напхáти кишéню, забагатíти. — **Не по кармáну** = не по грóшах, не вистачáє грóшей. — **Это вскóчитъ въ кармáнъ** = се влíзе в копíйку (дорого обíйдеть ся).

Кармáшекъ = д. **Кармáнецъ.**

Карминный = кармазúновий, бакáновий.

Кармúнъ = кармазúн, бакáн (С. Ш). — Зоря загоріла ся рожевим сьвітом і обливала хату, немов вона була кармазином обмазана. Мир.

Карнавáлъ = мáсниця (у кателиків), власне зáпуст, пýщання на мáсницї.

Карнúзъ = карнúз (С. Л. Пар.), під дахом — піддáшок, підкрúшок, коло печі — примýрок.

Кáрповый = кóроповий, сазанóвий.

Карпъ, риба Cyprinus carpio = кóроп, особливої породи — сазáн. — Вісім хур провадив риби; там був оселедець, лящ, сазан. (Макар.)

Каррé = батáва, батовá. С. Аф

Кáрта = кáрта, здр. кáртка, (географічна) — кáрта, (гал.) — мáпа. — **Кáрта пикóвая, трéфовая, бубнóвая и червóнная** = винóва кáрта або винó, жирóва кáрта або жир, хрестú, дзвінкóва кáрта або дзвінка, чирвóва карта або чúрва.

Картáвить = гаркáвити. С. Аф.

Картáвленіе = гаркáвіння. Кн

Картáвость = гаркáвка.

Картáвый, ая = гаркáвий, гаркáва (С. Аф.), гаркáвець, гаркýша, гаркáвка.

Картёжникъ, ца = кáртник, ця (С. З), картівнúк, ця, картяр, ка. — Тут-то карткники гультаї нехай научать ся. Кіев. Ст. — Ознаймив товаристу картникам, тихо в карти гравшим. Л. В. — Ой як був він не жонатий, то то був гуляка! і пьяниця і картівник, козак забіяка. н. п.

Картёжничать = у кáрти вкидáти ся (Чайч.), кáртничати.

Картёжный = картярський.

Картёжъ = картярство.

Картéчь = картéча.

Картúна = картúна, óбраз, малювáння. — Гарним малюванним стіни обвішані. К. Д. С. — Дивне малювання ожило на полотнї. Лев. — Живий образ старославянського віча доховав ся в старочеськім „Суд Любуші". Бар. О.

Картúнка = малюнок, образóк, кýнштик. — Оповідання про комах. З 45 малюнками — О. Степовика. К. 1882 р. — І у Ромнї з кунштиками книжечку купила К Ш.

Картúнный = картúнний, образóвий; мальовнúчий.

Картúшки = кáрточки.

Картóнъ = кардóн.

Картóфелина = картоплúна, картопелúна (Чайч.), здр. картопелúнка, картопелúночка.

Картóфель, рос. Solanum tuberosum L. = картóпля, картóшка, картóхля, (по де куди) — барабóля, барбóля, инькoли теж, хоч і рідко — бýльба, з рожевою шкуркою — полúвъяна картóпля, самий овощ, що не вживаєть ся — бýбляхи. — Огірки поїли свинї і картошки зрили. С З — Пішов же я до дівчини — велять мінї сїсти, дають мінї бараболї нечищені їсти. Я на тиї бараболї бісом поглядаю, на полицї вареницї очима проймаю н. п.

Картóфелька = картóпелька, барабóлька. — А на Січі мудрий Нїмець картопельку садить. К. Ш.

Картóфельный = картóпляний.

Кáрточка = кáртка, кáрточка.

Кáрточный = кáртовий.

Картýзъ = 1. пáчка. — **Картýзъ табакý** = пачка тютюнý.

2. картýз (Лїв.), кашкéт (Прав.). — Тим я і пізнала, що по сивій шапцї, а хоч не по шапцї, та по картузочку, а в мого милого брови на шнурочку. н п — Усї в шапках, а він один в кашкетї.

Карусéль = рéлї, крутíлка, крутьóлка. С. Л.

Каршá = корч, частїше мн. корчí. — За корчами не можна проїхати, скрізь позаваловало.

Каршéвникъ = корчí.

Карáка = розкарáка.

Карячить, ся = 1. карячити ся, розкарячувати (ноги)

2. кобенúти ся, опинáти ся.

Касáніе = торкáння, доторкáння, дотикáння, черкáння.

Касáтельный, но = дотúчний, що тúчить ся, що до... — Що до цього, то він нїчого мінї не казав. Чайч.

Касáтикъ, касáтка, касáтикъ = д. **Косáтикъ** і т. д.

Касáться = торкáти, ся, тúкати ся, до-

торка́ти ся, дотика́ти ся, черка́ти, ся; займа́ти, зачіпа́ти. — Де болить, там і торкнеш н. пр. — Хоч сотні є таких, що треба все їм знати, що не торкаеть ся ні їх сіней, ні хати. К. Д Ж — Се ти, бурко, козака заморозила? Я до його й не-доторкала ся. н. п. — Тут есть щось таке, що тикаеть ся твоеї милості. Ч. К — Як ластівка перед дощем черкала по воді крильцем Пч — Чути було, як човен черкав ся об дно. Чайч. — Він ніколи чужого не займає. — **Что каса́ется меня́** = що ти́чить ся до ме́не, що до ме́не, як на ме́не. — Як на мене, то про мене — нехай і „Семене". н. пр. — **Это дѣ́ло ма́ло меня́ каса́ется** = се ді́ло ма́ло мене́ обхо́дить.

Ка́ска = шело́м, шиша́к.

Каска́дъ = водоспа́д. С. Пар

Ка́сса = 1. скарб, ка́са. — Зарадьте з каси грішми на хату. Кн.

2. скарбни́ця, скарбівни́ця (див. **Казначе́йство**), у старих міських урядів — скри́нька. — Вдова, винна будучи до скриньки міської грошей. Кіев. Ст.

Касси́ровать = касува́ти.

Касси́ръ = скарбни́к, ка́сир, каси́єр (Гал).

Кастанье́ты = бря́зкало, бря́зкітка. — У бубни грали, у брязкітки брязчали. н. д.

Кастеля́нша = кастеля́нша, клю́шниця (що доглядає за білизною).

Кастра́торъ = валаша́л (Мал.), холощі́й (Кн.), переверта́йло (що завертає бугаїв). Ніс.

Кастра́тъ = ва́лах (С. Ж.), скіп, скопе́ць, обрі́за́нець (С. Пар).

Кастри́ровать = д. **Вало́шить.**

Кастрю́ля = кастру́ля (Лїв.), мідниця, ро́ндель (Прав).

Катава́сія = 1. церко́вні сьпіви на два хо́ри (ірмоси).

2. бу́ча, колотне́ча; розгордія́ш, гарми́дер. — Таку бучу збили, що хоч з хати тікай. Чайч.

Катако́мби = пече́ри, що в їх Ри́мляне хова́ли покі́йників.

Катало́гъ = спи́сок, рее́стр. — До реестру книжок чомусь не заведено Гомерової Одиссеї. Кн. — До реестру заборонених книжок заведено і Євангелїю, надруковану у Віднї українською мовою. Кн.

Ката́льный стано́къ = ма́ґоль. Прав

Ката́ніе = 1. ката́ння, (з гори на ґринджолах або громаку) — спуска́ння.

2. кача́ння (білизни рублем і качалкою), маґлюва́ння (маґлем).

Ка́танки = д **Ва́ленки.**

Катара́кта, катара́ктъ = полу́да. — Їздив у Київ, там Караваєв зняв йому з очей полуду. Ніс.

Ката́ръ = у носї — не́жить (С. Л). не́жіт, не́жідь (С. З.), в бронхах — хрипо́ти.

Ката́ть, ся = 1. коти́ти, точи́ти (С. Ш.). — Котити колоду. — Скаже вона мінї робити: під гору камінь точити. н. п.

2. вози́ти, ката́ти, ся, ї́здити. — Вчора катали ся на човнї.

3. кача́ти ся. — Дїти качають ся долї. — Ой за час годинку, за малу хвилинку качаеть ся Нечаєва голова по ринку. н. п. — **Ката́ется со́ смѣ́ху** = сьміє́ть ся, аж за бо́ки бере́ть ся.

4. кача́ти (білизну рублем і качалкою), маґлюва́ти (маґлем). — Почала качати сорочки

5. розплі́скувати (метали), би́ти, вали́ти, валя́ти (вовну). — Хлопець розплескав шматок міді. Чайч. — Валити сукно. С. Аф.

6. д. **Бить.**

Катафа́лкъ = ма́ри. — Тіло на марах слуги і гайдуки гетьманськії несли. С. З. — Щоб тебе на марах винесло! н. пр. (лайка).

Катего́рія = розді́л.

Ка́теръ = байда́к, (менший трохи) — дуб, (у Запорожців) — ча́йка. — Войску казано готовити ся і байдаки за пороги провадити. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, гарматами риштували. К. Ш.

Катипо́ле, рос. Gypsophila paniculata Led. = покоти́поле, перекоти́поле. С. Ан. — А ти, як сухеє перекотиполе, не знаєш, куди тебе вітер несе. Аф

Кати́ть, ся = коти́ти, ся, точи́ти, ся. — Котили ся вози з гори, та в долинї стали. н. п. — Котить ся зірка по небу. — Так з гори і поточив ся. С. Л. — І покотились із очей на рясу сльози. К. Ш. — **Кати́ться клубко́мъ** = клубота́ти ся.

Ка́ткій = котю́чий.

Ка́ткость = котю́чість.

Като́къ = 1. кача́лка (на котрій що качають або котять).

2. кача́льня, ма́ґоль, в ньому та качалка, на котру навертають білизну — маґі́льниця.

3. грудобі́й (розбивати грудки).

4. кото́к, що ним молотять хлїб, а на гарманї — гарма́нка. (Херс. Чайч.).

5. ко́взалка, ско́взалка, ско́бзалка. С. З. — Ходїм на ковзалку сковзати ся.

Като́ликъ = катели́к. С. З Л.

Католици́змъ = катели́цство. С. Л.

Католи́ческій = кате́ли́цький.

Католи́чка = кате́ли́чка.

Ка́торга = ка́тарга, сібі́р та инь́ше місце, куди засилають на тяжку роботу; тяжка́ робо́та, тяжке́ життя́.

Ка́торжникъ, ца = ка́таржвий, на.

Ка́торжный = ка́таржний, сібі́рний. — От сібірне життя!

Катръ, рос. Serratula tinctoria L. = серп, будячо́к, страхополо́х. С. Ан.

Кату́шка = ці́вка (С. З.), мїтни́ця. — Мітниця ниток.

Катышъ, катыше́къ = бала́буха, бала́бушка, га́лка.

Кау́рый, кау́рка = була́ний, була́нко (кінь буланої масти). С. Ш.

Каучу́къ, каучу́ковый = рези́на, рези́новий. (Resina elastica або gummi elasticum, живиця з Iatropha elastica).

Кафта́нецъ, кафтани́шко, кафта́нчикъ = каптане́ць, жупано́к, свити́нка.

Кафта́нъ = капта́н, каптани́на, жупа́н, жупани́на, черке́ска, (простого сукна) — сви́та, свити́на. — Хоч денежка в каптанї, та на сто рублїв чванї. н. пр. — Який пан, такий і жупан. н. пр. — Що люди не роблять, та в жупанах ходять, а я роблю, дбаю — і свити не маю. н. п. — Придбав сїрома грошенят, одежу справив, жупанину. К. Ш.

Кача́лка = 1. коли́ска. С. З. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — У колисцї дитя кричить, а на пічі буркун бурчить. н п.

2. крі́сло на закру́тляних з обо́х бокі́в полозка́х.

3. но́ші. — Упав і підвестись не міг, та вже на ношах віднесли його до дому.

Кача́ніе = хита́ння, колиха́ння, го́йда́ння, колиса́ння, кача́ння (Д. **Кача́ть, ся**).

Кача́ть, ся = 1. хита́ти, ся, колиха́ти, колиса́ти, колива́ти, гойда́ти, ся. — Головка хитнулась, коса розвинулась. К. Х. — Доколї будете на мене ледачі думки в серцї мати, мов тин лихий мене хитати і під ногами рів копати? К. П. — Багатому чорт дїти колише. н. пр. — Оце тобі, мамцю, за твою науку, сиди собі у запічку, колиши onуку. н. п. — Не білая билиночка в полї коливаеть ся. н п. — Сидить дїд над водою коливає бородою? н. з. — Очерет. — Плаче дївчина, дитину гойдаючи, сьміеть ся козак, коня сїдлаючи. н. п.

2. кача́ти. — Ставай до смоку качати воду з колодязя.

3. тїліпа́ти ся, мота́ти ся. С. Ш. З. Л. А китицї то сюди то туди тїліпають ся. Кв. — Що то у тебе з заду тїліпаеть ся (мотаеть ся)?

4. колиха́ти ся, го́йдати ся. С. Л. З. Аф. — Ми сьпівали, на колисцї гойдали ся. О. Мир. — А на вітах гойдають си нехрищені дїти. К. Ш.

Каче́ль = оре́ля (С. Пав. З.), ре́лї (С. Л.), коли́ска, го́йдалка, го́йданка. С. З Л. Аф. — Сїла гойдати ся на орелї, та як упаде, так у неї рука на двое. Кн.

Ка́чество = (про людей і всяку живу тварь) — вда́ча, (про тканину) — добро́тність, добротли́вість, (про всяку иньшу річ) — я́кість, яко́вість. (С. Жел.). — Воскова вдача — аби до тепла, так і тане. н. пр. — Віл — як віл, та вдача у його ледача. Кн. — Дивити ся й добре суконце, та добротливість ледаченька. Кн.

Качи́мъ = д. **Кати́поле.**

Ка́чка = хита́ння, колиха́ння.

Ка́чкій = хитки́й, хи́бки́й (С. З), хисткий. — Хиткий човен.

Ка́чкость = хи́ткість, хи́бкість, хи́сткість (Чайч.).

Качну́ть, ся = хитну́ти, колихну́ти, ся, схитну́ти ся, похитну́ти ся. — Човен як схитнеть ся, а всї як закричать. Чайч. — Лозина тихо похитнулась К Ш.

Качо́къ = по́хит.

Ка́ша = 1. ка́ша, (рідка) — кулїш, (з пшона) — пшоня́на ка́ша, (з гречаних крупів) — греча́на ка́ша, (з яшних крупів) — я́шна ка́ша, а на Подолї по де-куди — ґру́ця, густа пшенишна — лога́за, густа яшна з горохом — пенца́к. Под. — Косїть, братцї, споришу, та й наварим кулїшу. н. п. — Гречана каша сама себе хвалить н. пр. — Каша — мати наша н. пр.

2. ка́ша, розгордія́ш, гарми́дер, бу́ча, колотне́ча.

3. рос *Achillea millefolium* L. = дереві́й, кріва́вник, серпорі́з. С. Ан.

Кашева́ръ, кашева́рка = ку́харь, кухова́рка, кашова́р, ка.

Ка́шель = ка́шель, бухи́кання.

Ка́шица = ка́шка, кулї́ш, куле́шик. С Л. — Хоч кулїш, та з перцем. н. пр. — Івасику — Телесику, зварю тобі кулешику. н. к.

Ка́шка = 1. ка́шка (здр. від сл. **Ка́ша**).

2. д. **Дя́тлина.**

Кашлю́нъ, кашлю́нья = бухи́кало (спільн. р.). — Оце ще бухикало, як почне бухикати, хоч з хати тїкай!

Ка́шляніе = ка́шляння, бухи́кання, кахи́кання.

Ка́шлять, ка́шлянуть = ка́шляти (С. Л.),

бухи́кати (С. Ш.), кахи́кати (С. З.), закашляти, бухи́кнути, кахи́кнути. — Бухикає цїлий день. — Раз кахикнула, трьох Ляшків прикликнула, вдруге кахикну — пятьох прикликну. н. пр. — Ой ти старий „бухи-бухи“, я молода „хі-хі-хі-хі“! н. п.

Ка́шникъ = кашни́к, здр. кашничо́к.

Кашта́нъ, рос. Fagus castanea, **кашта́новый** = кашта́н, каштано́вий.

Каще́й = 1. кістя́к, сухорля́вий, як кістя́к. 2. ба́єшна осо́ба в російських казка́х. 3. скна́ра, скупердя́га. С. З. (Найбільше прикладаєть ся до старого і скупого, що дріжить над грішми).

Ка́яніе = ка́яття, ка́яння. — Є каяття, та вороття не буде. н. пр. — По смерти нема каяння. н. пр.

Ка́яться = ка́яти ся, покутува́ти. — Не кай ся, рано вставши, а молодо оженившись. н. пр. — Ми за гріхи якихсь незнаних предків покутувати сотнї років мусим. К. Б. — Маєть еще до году при церкві покутувати. Ст. Л. — Покаяв ся злодій у ягодах. н. пр.

Каѳе́дра = 1. кате́дра. 2. каза́льниця, пропові́дниця. С. Жел. Пар.

Каѳоли́ческій = всесьвітнїй, повсесьвітнїй

Квадра́тный = квадрато́вий, квадро́вий. С. Жел.

Квадра́тъ = квадра́т, (на шахматовій дошцї) — ві́чко.

Квáканье = кря́кання, крю́кання, ку́мкання.

Квáкать = (про качок) — кря(а)кати, ка́хкати, (про жаб) — крю́кати, кректа́ти (С. Л.), ку́мати (С Л.), ку́мкати. — Чую, десь качки крякають. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки не однїї матки. н. з — дзвін. — Жаби крюкають у болотї. Чайч

Кваку́ша = кря́кавка, кря́чка (качка), крякýша (жаба).

Кварти́ра = квати́ря, ста́нция (Гал.). — Наняв собі кватирю за 10 рублїв в місяць. — **Войскова́я кварти́ра** = кі́ш. — Біля Уманя кошем стали.

Квартира́нтъ = д. **Жиле́цъ.**

Квартирова́ть = кватирюва́ти, жи́ти на кватирі, у сусїдах, в підсусїдках, у комірному. (Под.).

Квáсить = квáсити. — Квасити буряки.

Квасно́й = квасни́й, квасови́й.

Квáснуть = квáснути; ки́снути. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот.

Квасцова́тый = галунова́тий.

Квасцо́вый = галуно́вий С Л.

Квасцова́ть = галу́нити (С. Аф.). — Треба крашанки галунити.

Квасцы́, Alumen = галу́н, здр. галуне́ць, галу́нчик. С. Аф. З. Л. — Блощицї добре галуном виводити

Квасъ = квас, (хлїбний, житний або яшний) — сирівéць, (в котрому вимочують яблука) — пíспа.

Квасы́ = 1. гу́ща сирівцю́, 2. кушнїрський квас.

Квáша = 1. запа́ра, опа́ра. С. Аф. З. 2. д. **Дро́жди.**

Кваше́нка = д. **Квашня́.**

Кваше́нникъ = ві́ко (в дїжі).

Квашня́ = дїжа́. — Винувата дїжа, що не йде в душу їжа. п. пр. — З одної дїжі і хлїб і пироги́. н. пр.

Квита́нція = квит, квито́к.

Квита́ться = квитува́ти ся.

Квитъ, або **кви́ты** = квит, пла́тнї. — Ми з тобою платнї.

Ке́гли, ке́гля = кра́глї, скра́клї, кра́клї, скрако́ль. С. З. Л. Пав. — Давай грати у скраклї! — Хто у краглї, хто у лозу, хто в хрещик з дївоньками гуляє. Бодянський.

Кедро́вка, пт. Corvus cargocatactes = кри́чка. С. Жел.

Кедръ, рос Pinus cedrus = кедр, кедри́на.

Кела́рница, кела́рня, кела́рская = комо́ра, комі́рка, хи́жа, хи́жка, (прав.) — спіжа́рня (при манастирі).

Ке́ларь = ке́ларь, ша́парь, клю́шник (манастирський).

Келе́йникъ = по́слушник, слима́к (С. З.).

Келе́йно = на самотї, самото́ю, віч-на́віч; ни́шком, тає́мно (С. З.), потає́мно, криткома́. — Самотою не прожяти. Г. Барв. — Він собі самотою вигадував. К. Х.

Келе́йный = 1. ке́лїйний. 2. тає́мний (С. Ш.), потає́мний.

Ке́ллія, ке́лья = ке́лия. — Кортить ченцю з келиї, та ігумен не спить. н. пр.

Ке́ньги = ки́ндї, ки́ньдї (С. З.). — Набув на ногя киндї нові. Кот.

Ке́рвель, рос. Scandix cerefolium L. = теребу́ля, трембу́лька. С. Пар.

Кере́жа = пово́зка на взір чо́вна, в ко́тру запряга́ють о́ленів.

Ке́ркать = кі́ркати (С. З.), кірча́ти (про крик зайців, валюшнів і курей, коли у їх пяпоть).

Кероси́нъ = гас, ґас (Кр.), караси́н. — Та все довго сидимо з вечора, та так багато гасу вигоряє. Чайч. — Догорів гас, а без сьвітла яка робота. Кп.

Ке́сарь, ке́сарскій = ке́сарь, цї́сарь, цї́сар (Гал.), ке́(цї)сарський.

Кефа́ль, риба Magel = лоба́нь, лоба́с.

Киби́тка = 1. бу́да, бу́дка, халабу́да. С. Ш. Л. (Будка на повозцї або й повозка з будкою). — Ми поїдем будою. С. Ш — Повозка з будкою.

2. курі́нь, бу́дка, наме́т, шатро́. (Житло кочових народів, зроблене з тичин, обтягнутих повстями або шкурами).

Кива́ть, кивну́ть = кива́ти, хита́ти, колива́ти, кивну́ти, хитну́ти. — Киває, як кобила головою у Спасівку. н. пр — Сидить дїд над водою, коливає бородою. н. з. — очерет. — Я що подивлюсь на його, а він і хитне головою. — Слухає, та журливо головою хитає. Кн.

Киво́къ = кив. — Добре боїть ся кива, а ледаче не боїть ся й кия н. пр.

Киво́тъ = 1. ковче́г (скринька, де ховали ся скрижалї).

2. кіо́та, божни́к, божни́ця. (С. Л.).

Ки́дальщикъ = ки́дальник. Сп. С. З.

Кида́ніе = ки́дання.

Кида́ть, ся, ки́нуть, ся = 1. ки́дати, ся, мета́ти, ся, ки́нути, ся, метну́ти, ся, майну́ти, шатну́ти, ся, (юрбою) — су́вути, гу́нути (С. Л. д. ще: **Броса́ть, бро́сить, ся**). — Дурень кине камінь у воду, а десять розумних не знайдуть. н. пр. — Козаки кинулись на ворога. — Недужа все кидалась на ліжку. — Метнули ся по курінях запасу шукати. н. п. — А як се дївка зачула, тай із улицї майнула. н. п. — Як вирветь ся він з рук, як майне степом! Чайч.

2. ки́дати, покида́ти, лиша́ти, залиша́ти, занеха́ювати, ки́нути, поки́нути, лиши́ти, залиши́ти, занеха́яти. — Милий милу покидає — вороги раденькі. н. п. — Куди милий од'їзжаєш, кому мене покидаєш? н. п. — Він лишив її. — Нехай, нехай, та й зовсїм занехаєш. н. пр.

3. розкида́ти, гайнува́ти, ци́ндрити, манта́чити, переводи́ти (добро, худобу). — **Ки́дать взо́ры, жре́бій, кида́ться въ глаза́** = д. під сл. **Броса́ть, бро́сить.**

Ки́дкій = 1. кидки́й.

2. швидки́й, жва́вий, хапки́й, хапли́вий, скваплі́вий, похі́пний, мото́рний.

3. ла́сий, хти́вий. — Ласий на ковбаси. н. пр.

Кизи́левый = дерено́вий, кизі́ловий. — **Кизи́левая насто́йка, кизи́левка** = дерені́вка.

Кизи́ль, рос. Cornus mas L. = де́рен, кизі́л. С. Ан.

Ки́ка, ки́чка = очі́пок (особливий, високий у московок.).

Кики́, рос. Zea mays L. = кукуру́за, кіяхи́, кіяшки́, пшени́чка, пші́нка. С. Ан. (качан її) — кача́н, кія́х, поча́ток.

Кики́мора = мара́, домови́к, дї́дько.

Кила́ = 1. мед. Hernia — гила́, ґила́. (Д. ще: **Гры́жа 1.**).

2. ґу́ля, морґу́ля (на дереві).

Кила́вый, кила́стый = ґи́лавий, ґилу́н.

Килева́ть = нахиля́ти судно на бі́к.

Килево́й = килеви́й (належачий до киля). — **Килева́я ка́чка** = колиха́ння судна́ вдовш.

Ки́лечный = ки́льковий.

Киль = киль (спід судна).

Ки́лька = ки́лька (рибка з породи оселедцїв).

Кильшоно́гій = клишоно́гий.

Киля́къ = 1. ґи́лавий, ґилу́н.

2. кну́р. С. З.

Кимва́лъ = цимба́ли. С. З. — Ой заграйте цимбали, щоб ніжечки дрїжали. н. п.

Кими́нъ, рос. Cuminum Cyminum L. = кмін. С. Ан.

Кинамо́нъ, рос. Cinnamomum Burm. = кори́ця (С. Ан.), цина́мон. С. З.

Кинжа́лъ = кинджа́л, чинга́л. — Турецькі кинджали однакі завдовжки і одного майстра. К. Ч. Р.

Ки́новарь, Cinnabaris = цїно́бра. С. Пав. З

Кино́вія = манасти́рь бра́тський.

Ки́нуть, ся = д. **Кида́ть, ся.**

Ки́па = па́ка, па́чка, в'я́зка, в'я́занка (С. Л.), тютюну листового — папу́ша. — От виносить він цїлу пачку паперів. — Та продала дївчина душу, та купила козаку папушу. н. п.

Кипари́сный = кипари́совий. Лев.

Кипари́съ, рос. Cupressus sempervirens = кипари́с, ци́прис.

Ки́пень = 1. окрі́п (С. Л. З.), укрі́п, (С. Ш.), ва́р. С. Аф. Л. — Чорта в окріп, а чорт утїк. н. пр. — Погана баба варом ошпарила собаку. С. Л.

2. джерело́, же́рело. (Д. **Ключъ 2.**)

Ки́пный = пачкови́й.

Кипоно́съ = пачка́рь.

Кипре́й, рос. Epilobium angustifolium L. = плаку́н, льоно́к. С. Ан.

Кипу́честь = кипя́чість.

Кипу́чій = кипя́чий.

Кипѣ́лка = ва́нна.

Кипѣ́ніе = кипі́ння.

Кипѣ́ть = 1. кипі́ти, шумува́ти, (про ванну) — мусува́ти, (дуже) — клекота́ти, (пускаючи бульки) — бу́лькати, буль-

котáти (С. Ш.). — Кипить, аж шум в гору скаче. Кн. — На чоботї сапъян рипить, а у борщі трясця кипить. н. пр. — Каша — мати наша, аж клекоче, та в рот хоче. н. пр. — Молода кров клекотом клекоче. Кн.

2. киші́ти, комаши́ти ся. — Людей аж кипить на майдані.

Кипяти́льникъ = казáн, чавýн. — Яку казанї кипить.

Кипяти́ть, ся = 1. грі́ти, ся (поки закипить), кипі́ти, (молоко) — топи́ти, пря́жити, пáрити.

2. лютувáти, кипі́ти, запаля́ти ся. — А він що більш програє, то більш лютує.

Кипятóкъ = д. **Ки́пень 1.**

Кипячёный = грі́тий, перевáрений, (про молоко) — тóплене, пря́жене, пáрене.

Кирáса = пáнцирь.

Кираси́рскій = пáнцирний, панцéрний. — Панцерний полк. К. Д. — Котрий чоловік будь боярин панцирний. Ст. Л.

Кираси́ръ = пáнцирник, панцéрник.

Кирáсъ = д. **Кирáса.**

Кирка́ = копани́ця (С. З.), моти́ка; оскáрд.

Ки́рка = ки́рха (протестанська церква).

Кирказóнъ, рос. Aristolochia clematitis L. = филі́льник, филі́йник, филóнник, хвали́льник, царська борі́дка. С. Ан.

Киро́чный = моти́ковий; оскáрдовий (д. **Кирка́**).

Ки́рочный = ки́рховий (д. **Ки́рка**).

Кирпи́чникъ = цегéльник (С. З. Л.). — Цегельникам за роблення цегли вийшло золотях 30. Кіев. Ст.

Кирпи́чный = цегéльний, цегляни́й. С. З. — **Кирпи́чный завóдъ** = цегéльня. С. З. — **Кирпи́чный домъ** = мурóваний дім, камяни́ця. — **К. цвѣтъ** = цеглови́й, цегля́стий кóлїр.

Кирпи́чъ = цéгла, (одна штука) — цегли́на, здр. цегли́нка, (перепалений) — залї́зня́к, (недопалений) — недóпал, (ще непалений) — сирéць, (з пéчі) — печи́на, (гнойовий) — кізя́к, (з глини і соломи) — лимпáч. — Принеси цеглину або кахлю з груби. К. Ш.

Кисá = кисá, капшýк, гамáн. — В кого кїп та коса, в того й грошей киса. н. пр. Повен капшук грошей.

Ки́са = ки́ця. — Пішла кяця по водицю, та й упала у криницю. н. п.

Кисéйный = серпáнковий.

Кисéль = кисї́ль, здр. кисéлик, (з бузини) бузи́нник, (з груш) — грушовни́к, (з яблук) — кісили́ця. — Стій, мила, не вмірай, киселику дожидай. н. пр. — **Овсяно́й кисéль** = жур, джур. — **Дать киселя́** = чернéцького хлі́ба дáти (вдарити ззаду колїном). — **Кисéль морско́й,** Medusa = морськé сéрце (Адес).

Кисéльный = кисї́лéвий.

Кисéтъ = гамáн, кисéт. — Гаман, люльку ще й кресало. н. п.

Кисея́ = серпáнок, серпáнка (С. З. Л), си́тко. — Серпанків вісім на намітки. Кот. — Вибивайте кілочки, де висїли биндочки, забивайте новї на серпанки тонкії. н. п. — Вся дитина як би вкрита була срібним серпанком — сивим туманом. Бар.

Ки́ска = кі́цька, кицю́ня.

Ки́сленькій = кислéнький.

Ки́слить = кисли́ти, квáсити.

Ки́слица, рос. Oxalis Acetosella L. = зáячий щавéль, щавýх. С. Ан.

Ки́сличный = щавлéвий.

Кисловáтый = кислéнький, ки́слявий. С. Л.

Кислорóдный = кисéнний. С. Жел.

Кислорóдъ, хим. Oxygenium = кислорі́д, ки́сень. С. Жел.

Ки́слость, кислотá = ки́слість, (хим.) — квас, кислотá. С. Жел. — **Кисло́ты** = ки́слоці. С. Жел. — **Сѣ́рная кислотá** = вітрогóль, сїрчани́й квас.

Кислотвóръ = д. **Кислорóдъ.**

Кислýшка = кисли́ця, кисли́чка. — Адам з'ів кисличку, а у нас оскома на зубах. н. пр. — Я то кислиця, з нас то квас! н. пр.

Ки́слый = ки́слий, квасни́й, (дуже) — кислю́чий. С. Л. — **Сдѣ́лать ки́слую ми́ну, ки́слое лицо; показáть ки́слый видъ** = скриви́ти ся. — А хлопчик скривив ся — от от заплаче. Чайч. — **Ки́слыя щи** = квас (особливий, що шумує).

Кислѣ́ть, ки́снуть = кислї́ти, квасні́ти, ки́снути, квáснути. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот. — Та лають батьків своїх, що змалечку цвенькать не навчили, а то тепер і киспи в чорнилї. К. Ш.

Кислятина = ки́слощі. Сп.

Кистéнь = кистéнь, обушóк, — Хто би кого кием, кистенем, булавою або пугами забив. Ст. Л.

Кисти́стый = грони́стий.

Ки́сточка = д. здр. від сл. **Кисть.**

Кисть = 1. (руки) — кисть (долоня з пальцями). С. Л.

2. (ягід, зерна): винограду, соняшнику, ягід то що — грóно, грóна, здр. грóнка, ґрі́нка, ґрóно і т. д., кéтяг, ки́тяг, ки́тиця, кія́х, кі́мях (д. під сл. **Гроздъ**), про-

ся — во́лот (С. Аф.), во́лоття (Сп.), очерету — куни́ця (Ман.), кукурузи — поча́ток, кача́н, кія́х, ки́тя́г (С. Л.).

3. (з ниток або шнурів) — ки́тиця (С. З. Л.), кута́с, здр. ки́тичка, кута́сик. — А китиці то сюди то туди тїліпають ся. Кв.

4. (з щетини або шерсти) — щі́тка напр. мазати хату), квач, здр. ква́чик, мази́ло, здр. мази́лка, помазо́к (підмазувати або фарбувати що), пе́нзель, здр. пе́нзлик (малювати що) С. З. Л. — Не пензлем так її, квачем малює. Гул. Ар.

Кись-ки́сь = киць-ки́ць! ки́цю-кицю́!

Ки́сынька = д. **Ки́ска.**

Кита́йка, кита́йчатый = кита́йка, кита́йковий, кита́йча́ний. — На козакові постоли вязові, а онучі китайчані. н. д.

Кито́вый = китови́й.

Ки́тель = ки́тель (С. З.), полотня́нка, катана́шка. — Китель білий, ківер чорний, хлопець гарний і моторний. н. п. — Ще коли там те лїто, а москалї вже в полотнянках. — Через тин утїкав, катанашку подрав, і ґудзики погубив, що дївчину полюбив. н. п. (Катанашка певно здр. сл. Катанка — лїтня куценька одежина, д. Кіев. Ст. 1893 12 ст.).

Китъ, зоол. Cete = кит.

Кичи́ться = пиша́ти ся, чва́нити ся (С. З.), бундю́чити ся (С. З.), пиндю́чити ся, пирожи́ти ся (С. З.), при́ндити ся, инди́чити ся. — Пишаеть ся, як корова в хамутї. н. пр. — Коли не пиріг, то й не пирожи ся. н. пр.

Ки́чка = 1. д. **Ки́ка.**

2. димa̋рь (в солеварні).

Кичли́вость = пиха́, чвань, чванли́вість.

Кичли́вый = пиха́тий, чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́.

Кише́чный = кишкови́й.

Кишка́ = ки́шка. — **Пряма́я кишка́** = ку́тня ки́шка, кутни́ця, гузня́нка. — **Кишко́ю** = ключо́ю, ключе́м, ни́зкою. — Із вирию журавлї летять високо ключами. К. Ш. — Гуси летять низкою. — **Лѣ́зть изъ кишо́къ** = з шку́ри лїзти. — А він аж з шкури лїзе та свого допинаеть ся.

Кишми́шъ, Vitis vinifera apyrena = виногра́д (дрібний) і родзи́нки з такого винограду.

Кишне́цъ, рос. Coriandrum sativum L. = колі́ндра, коле́ндра, вонюче зїлля. С. Ан.

Кишѣ́ніе = киші́ння.

Кишѣ́ть = киші́ти, комаши́ти ся.

Кій = кий, кийо́к, (загнутий і з булавою) — ґирли́ґа. — Був у бувальцях — знае що кий, що палиця. н. пр.

Кіевъ, кіевля́нинъ, ка, кіевскій = Киї́в, кия́нин, кія́нин, кия́нка, киї́вський. — Язик до Киïва доведе і до кия. н. пр. — Ой Кияне громада, погана ваша рада. н. пр. — Кіяни не могли шанувати такого князя, що приводив на них чужинцїв. Бар. О.

Кіо́та = д. **Кивóтъ 2.**

Кладби́ще = кла́дови́ще, гробови́ще, гробки́, могилки́, кла́двище, (переважно в церковному дворі або коло церкви) — цви́нтарь, церкови́ще Лев., (старе кладовище або місце, де колись було кладовище) — погре́бище. С. З. Л. — Ой як мінї не ходити на цвинтарь тужити — поховала миленького, зостали ся дїти. н. п. — І років через сто на цвинтарь прийде внук, де грішні костї їх в одну копицю сперли. Гул. Ар. — Її немае: під осїнь журливу на гробовище однесли. І. Г.

Кладби́щенскій = кладвища́нський. — Кладвищанська церква.

Кладби́щный = кла́довищний.

Кла́деный = 1. кла́дений, покла́дений. 2. вала́шений, ви́налашений, ви́холостаний.

Кла́день = підва́лина.

Кладова́я = комо́ра (С. Л. З.), здр. комі́рка, комірчи́на, хи́жа (С. Л. З), хи́жка, хижи́на, хижи́нка, спіжа́рня, (особо від хати) — комо́ра, а в де яких місцях — шпи́хлїр. — Ой місяцю, місяченьку, зайди за комору, нехай же и з своїм милим трошки поговорю. н. п.

Кла́дчикъ = кладі́льник, кладії́.

Кладъ = скарб. С. З. — Бог дав Максимові — Максим багатий став, Бог скарб Максимові послав. Б. Б. — Колись дїди над сією річкою козакували, по всїй річцї скарби поховали; як будете скарби находити, будем з вами пополам дїлити. н. п.

Кладь = 1. кла́жа, покла́жа, ва́га́ (С. Аф. З.). — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертать. С. Аф.

2. кла́дка. — Ой у полї річка, через річку кладка. н. п.

3. кладь (проносні лїки, що дають коням).

Кла́жа = 1. д. **Кладь 1.**

2. покла́жа, склад; схо́вок. — Віддав йому на схо́вок.

3. валаша́ння, виклада́ння (д. **Вало́шить**).

Кла́няться = кла́няти ся, вклоня́ти ся, поклоня́ти ся, уклоня́ти ся, (в ноги) — колі́нкувати. — Иньший в ноги кланяеть ся, а за пяти кусае. н. пр. — Од'їзжаючи, він паночку зняв, низенько вклонив ся. н. п.

Похильнеє дерево похиляєть ся, а покірливе дитятко поклоняєть ся. н. п. — **Кла́няться чѣмъ** = дарува́ти що.

Кла́панъ = хли́павка (С. Жел.), хлипо́к, хлипе́ць, кля́пка (С. Жел.). — Треба краще приробить хлипавку до смоку. — **Съ кла́панами** = хлипко́ваний. — **Клапанообра́зный** = хлипкова́тий.

Кларне́тъ = каларне́т.

Классическій = класи́чний.

Кла́ссный = 1. класови́й, клясови́й (Гал.). 2. рангови́й, ранґови́й.

Классъ = 1. відділ, розділ.
2. клас, кля́са (Гал.). — Школярі пішли вже в клас. — Він перейшов у другий клас.
3. стан, ранг(ґ).

Кла́сть, ся = 1. кла́сти, ся, поклада́ти, ложи́ти. — Заказала Настя плахту в скриню класти. н. пр. — Поклади долї.
2. нести́ ся. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр.
3. валаша́ти, виклада́ти і д. **Вало́шить.**
4. ціни́ти, цінува́ти, кла́сти ціну. — Він цінує свою хату в 200 рублів. — **И слѣда́ ко мнѣ́ не клади́** = щоб і нога́ твоя́ в ме́не не була́. — **Кла́сть слова́ на но́ты** = компонува́ти музи́ку, укладати музи́ку до слів. — Слова Т. Шевченка. Музику уложив М. Лисенко. — **Класть мысли на бума́гу** = компонува́ти. С. З. — **Класть кра́ски на карти́ну** = малюва́ти, розмальо́вувати. — **Класть на щётахъ** = виклада́ти на що́тах, ки́дати на що́ти (Чайч.). — **Класть земные покло́ны** = би́ти покло́ни. — Бий поклони і плоть старечу усмиряй. К. Ш.

Клева́ніе = клюва́ння, клю́кання (С. Л.), дзю́бання (С. Л.), дзьо́бання.

Клева́ть, ся = клюва́ти, ся (С. Л.), дзю́бати (С. Л. З. Аф.), дзьо́бати (С. Л. З. Аф.), клю́кати (С. Л. З.). — На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. н. п. — Пшениці не дзюба, водиці не пье. н. п. — Клюють очі козацькії, а трупу не хочуть. К. Ш. — Щось сьогодня риба зовсім не клює.

Клева́чъ = оска́д, оска́рда.

Кле́веръ, рос. Trifolium = ка́шка, конюшина. — **Кле́веръ кра́сный,** T. pratense L. = конюши́на, іва́сик, вязи́ль, дятлови́на, троя́н, трой-зїлля. — Як квітка, то івасик, а як травка, то вязиль зветь ся. С. Ан. — **К. бѣлый,** T. repens L. = хрещатий барвінок, хре́стики, горі́шки, сіре зїлля, **ли́шки. С. Ан.**

Клевета́ = на́кле́п (С. Л. З.), обмо́ва, здр. обмо́вонька, поклі́п, погові́р, сла́ва. — Була слава, була слава, тепер поговори, та на тую дївчиноньку, що чорниї брови. н. п. — Людськая обмова тось мя обманула, що казали, що ти вмер, я той час забула. н. п. — По хатах ходить та на дївчат покліп розносить. Кн.

Клевета́ть = обмовля́ти (С. З.), обгово́рювати (кого), клепа́ти (на ко́го), набрі́хувати (на ко́го), обрі́хувати, га́нити, ганьби́ти (кого́).

Клеветни́къ, ца = обмо́вця (С. Ж.), покле́пник, ця, (С. Жел.), наво́дник, ця.

Клеве́цъ = д. **Клева́чъ.**

Клевре́тъ = това́риш, спі́льник, побі́чник, прибі́чник.

Клевцы́ = зу́бъя (борони).

Клёвъ = клюва́ння. — **Сего́дня хоро́шій клёвъ** = сього́дня ри́ба до́бре клює́. — **Клёвъ на уду́!** = помога́й бі! (Привітання рибалцї).

Клегта́ніе = кле́кіт, клект (С. З.). — Орлячий клекіт високо чути. н. пр.

Клегта́ть = клекота́ти, буркота́ти. — Вилїтали орли з-за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскоші шукали. н. п.

Клеева́тый = клеюва́тий, липки́й, беручки́й.

Клеево́й = клейови́й, карюко́вий.

Клее́ніе = клє́їння, карю́чіння (Чайч.).

Клеёнка = цера́та (Прав.), вощанка. С. Пар. — На йому шапочка з ингельської церати. н. п.

Клеёнчатый = цера́товий.

Клей = клей, ґлей (на пр. вишневий), клє́йстер (з борошна або крохмалю), пі́спа (з житного борошна). С. З. — **Столя́рный, ры́бій клей** = карю́к, кару́к. С. З. Л. — Краще всього карюком зклеїти.

Кле́йка = д. **Клее́ніе.**

Кле́йкій = клейки́й, липки́й, держки́й, беручки́й. — Не держкий цей клей — уже й розклеїлось. Чайч.

Клейкова́тый = д. **Клеева́тый.**

Кле́йкость = кле́йкість, ли́пкість.

Клейльщикъ, ца = клеїлник, карю́чник. Чайч.

Клейме́ніе = значі́ння, таврува́ння, штемпува́ння.

Клеймёный = зна́чений, тавро́ваний, штемпо́ваний. — Онде злодій штемпований, он розбійник катований. К. Ш.

Клейми́ть = клейни́ти (С. Л.), значи́ти, таврува́ти, штемпува́ти.

Клеймо́ = клейно́ (С. Л.), зна́к, тавро́, штемп. — А клейно на тих мірах врядовеє положити мають. Ст. Л. (Овець на Украіні клейнять надрізуючи вуха, і кожний знак має свою назву: притьмо́ —, скі́сок ╲, поро́тина |, стрі́лка \/, ку́лька ◯, єрле́ць > або <, ві́щик (, пі́чка └, соро́ча ла́пка ⁄|, підрі́зка — надрізують пів уха. — Коней і волів значуть цифрами, лїтерами або кривульками, випікаючи на шерсти, все те зветь ся — тавро́. Птиць значуть — надрубуючи кігті або надрізуючи полотенце, що зветь ся — поро́тина). Ман.

Кле́йстеръ = кле́йстер, (з житного борошна) — пі́спа. С. З.

Клеить, ся = кле́їти, ся, карю́чити, ся. (С. Пав.). — Я зшиватиму, а Василь нехай карючить спинки в книжок. Чайч. — **Дѣло кле́ится** = дїло до́бре йде́. — **Не кле́ится** = не йде́ в лад.

Кле́йщикъ = д. **Кле́вльщикъ.**

Клекъ = 1. жа́бур, жабури́ння (жабъяча икра; так зоветь си теж і жабъяче гнїздо).
2. гультя́йство, пога́нцї. — **Собрали́сь что ни клекъ и разби́ли кабакъ** = зібра́ло ся саме́ гультя́йство і розби́ли шино́к.

Клёнъ, рос. Acer platanoides L. = клен, в піснях — клен-дре́во, здр. клено́к, одна деревина — клени́на. С. Ан. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, зроби мінї, моя мамо, з клен-древа труну. н. п. — На горо́дї росла клинина така, що в дві обійми́щі. Кн. — **Клёнъ нѣме́цкій, А.** Pseudoplatanus L. = я́вір. С. Ан. — Стоїть явір над водою. н. п.

Клепа́ло = д. **Било 1.**

Кле́нань = тоне́нькі і узе́нькі залїзні або бляша́ні шта́би, ко́трими око́вують скри́нї то́-що.

Клепа́ть = 1. клепа́ти, збива́ти, ско́вувати. — Коваль клепле, покіль тепле. н. пр.
2. клепа́ти (на ко́го), брехати, оббрі́хувати (кого).

Клёпка = 1. клепа́ння.
2. кле́пка. С. З. — Понеси відро до бондаря — нехай перемінить оцю клепку.

Клерова́ть = цїди́ти, проціжувати, очища́ти (про рідке що).

Клёстъ, клесто́вка, пт. Loxia curvirostra = кривоні́с. С. Пар.

Клёцка — галу́шка. С. Аф. З.

Клешня́, Chela = клешня́, мн. клешнї (у рака).

Клеща́къ, ком. Forficula = щи́павка.

Клеще́вина, рос. Ricinus communis L. = рай-де́рево, дрисли́вий біб. С. Ан.

Клещено́гій = клишоно́гий, чеверно́гий.

Клещи́ = 1. клїщі, обце́ньки (С. З.), рак, деревъяні — ле́щата. С. З. (струмент для тримання або витягання).
2. клїщі (у хамута).

Клещине́цъ, рос. Arum maculatum L. = ко́зяча борода́. С. Ан.

Клещъ, ком. Acorus redivivus = клїщ. — Клїщі з дуба поспадали, головоньку покусали. н. п.

Кли́каніе = кли́кання, гука́ння.

Кли́кать = кли́кати, гука́ти. — Кличу, кличу — він не йде, нехай же він пропаде! н. п. — Гукни на його — нехай іде.

Кли́каться = перегу́кувати ся.

Клику́ша = крикли́виця, наві́жена, причи́нна, навісна́, біснува́та. — Тільки що засьпівали херувимську, як почала якась біснувата несвоїм голосом несамовито кричати.

Кликъ = крик, гук, гука́ння.

Клини́ть = 1. клинцюва́ти, клинува́ти (розколювати, забиваючи клин).
2. плїши́ти, заплї́шувати. С. Аф. (забивати клин, щоб держалось). — Заплїши сокиру.

Клино́къ = 1. кліне́ць, клино́к, (що забиваеть ся, щоб краще держалось) — за́плїшка (С. Аф.), в одежі — косячо́к (С. З.).
2. лїзко, залїзко (шаблї то що).

Кли́нокъ = д. **Клино́къ 2.**

Клинообра́зный = клинова́тий.

Клинцова́ть = клинцюва́ти (набивати клинцями стїну).

Кли́нчатый = клинова́тий.

Кли́нчикъ, кли́нышекъ = д. **Клино́къ 1.**

Клинъ = кли́н, (залїзний) — глоба́, (для конопачення) — глобня́, (дерев'яний, що забивають, щоб краще держалось) — за́плїшка, (в одежі) — ко́ся́к (С. З.).

Кли́рикъ = духо́вний; приче́тник.

Кли́росъ = кри́лас. — На два криласа не можна сьпівать. н. пр. — На криласї стане та й сьпіває з дяком таки. К. Ш.

Клиръ = духове́нство, духо́внї.

Клисти́ръ = проми́вка; ду́дка (Ніс.), левати́ва (Прав.). — Пробі кричав на живіт, доки не зробили йому промивки, зараз і полегшало. Кн.

Кли́торъ, анат. Clitor = семе́н, ка́чка (С. Жел.).

Кли́чанинъ = гучо́к, кли́кач (С. Пар.). — Оточили ліс і зараз вирядили гучків полохати звіра.

Кли́чка = при́кладка, при́звіще, на́зва, на́звище (Чайч.). — Як склепле призвіще, так з ним і в домовину ляжеш. Кн.

Кличъ = по́клик. — Поклик до братів Славян. Стар.

Клобу́къ = капту́р, а власне намі́тка черпеча. — Инокиня, которая от монастира утечет, тратить каптур. Б. Н.

Клока́стый = кудла́тий, пелеха́тий.

Клокати́ть = ку́длати, кудо́вчити, па́тлати.

Клокота́ніе, кло́котъ = кле́кіт, клекотї́ння, бу́лькот, булькотї́ння.

Клокота́ть = клекотї́ти, булькотї́ти (С. Ш.). — Смола там в пеклї клекотїла. Кот. — Сонце хвилю червони́ть; перед ними море миле гомонить і клекотить. К. Ш.

Клокъ = пук, здр. пучо́к, жмут, здр. жму́тик (С. Аф. З.), па́смо, волосся — чупри́на, чуб, пе́лех, у Запорожців — оселе́дець, сїна або що на вилах — нави́лок, нави́льник, нави́лля, паперу, тканини то що — шмато́к, кла́поть, здр. кла́птик. — Так жмут конопель і вирве. К. З. о Ю. Р. — Жмут шовку. С. З. — Видрав цїлу чуприну. — Взяв клапоть паперу і написав. — Подрав свиту, так клаптї і висять.

Клони́ть, ся = 1. хили́ти, нахиля́ти, гну́ти, ся, схиля́ти ся. С. З. Л. — Лихо люди, всюди лихо, нїгде пригорнуть ся: Куди, кажуть, хиле доля, туди й треба гнуть ся. К. Ш. — Хилїте ся густї лози, відкіль вітер віє. н. п. — **Къ чему́ э́то кло́нится?** = до чо́го воно́ йде́ (або йдеть ся?). — Я вже бачу до чого воно йде, та навтїкача.

2. бли́зити ся, наближа́ти ся, надхо́дити. С. Л. — **День кло́нится къ ве́черу** = надхо́дить вечір, вже бли́зько вечір. Сонце низенько, вечір близенько. н. п.

Клоне́цъ, рос. Alectorolophus crista galli = бубовни́к, бря́згітка, конопля́ник, липчи́ця, (Гал.) — дзвіне́ць, звіно́чки. С. Ан.

Клопо́вій = блощи́чий.

Клопо́вникъ, рос. Ledum palustre L. = багно́, боло́тник, головоло́м. С. Ан.

Клопъ, ком. Cimex = блощи́ця. С. Аф. З. Л. — Блощицї иноді дуже вже напложують ся. Степ. О. — **Безкры́лый древе́сный клопъ,** Pyrrhocoris aplerus = кова́лик. С. Жел.

Клотъ = га́лка, я́блуко (на вітрячку або що).

Клохта́ніе = квокта́ння.

Клохта́ть = квокта́ти. С. З.

Клохту́нья = кво́чка. С. З. Л. — Квочка з курчатами.

Клочёкъ = пучо́к, жму́тик, чубо́к, кла́птик. (Д. **Клокъ**). — **Клочки́** = кло́ччя. С. З. — Клочча так і висить.

Клочи́стый = д. **Клока́стый.**

Кло́чить, ся = д. **Клокати́ть.**

Клуби́ть, ся = клубота́ти, ся, клубочи́ти, ся, ви́хорити ся.

Клубни́ка, рос. Fragaria collina hortensis = полуни́ця, полуни́цї, половни́ця, полуни́шник. С. Ан. — Ой цьвіли, цьвіли та вже і поспіли ягоди полуницї, ой минають ся молодій Марусї улицї й вечерницї. н. п.

Клубни́ковка = полуни́цївка (наливка на полуницях).

Клубни́чка = полуни́чка.

Клубни́чникъ = 1. полуни́шник (місце, де росте полуниця, і ла́сий до полуницї).

2. д. **Клубни́ковка.**

Клубни́чный = полуни́цевий, полуни́шний.

Клу́бный = клубкови́й; клубови́й. (Д. **Клубъ**).

Клубъ = 1. клубо́к. — То під ясне небо лупа забігає, а димом по полю клубками качає. н. п. — Відьма перевернула ся клубком, та й покотила ся. н. к. — Сюди смик, туди скок — напряди, дїду, клубок. н. пр. — Прийдеть ся ниточка до клубочка. н. пр.

2. клуб, клюб (Гал.). — Паночки поїхали в клуб.

Клу́мба = гря́дка (квіток).

Клу́ша = 1. пт. Corvus monedula — га́лка. зб. га́лич.

2. кво́чка. — Надув ся, як квочка в дощ. н. пр.

Клы́ = 1. и́кли. С. З.

2. па́зурі, острогі́ (у півнїв).

Клыка́стый = икли́стий, икла́стий, икла́тий. (Чайч.). — Вісїм икластих свиней і двох ситих биків кривоногих. Нїщинський.

Клыкъ = и́кла, мн. и́кли. С. З. Пав.

Клѣ́тка = 1. клї́тка, (для свійської птицї) — ко́єць, ку́ча, (на шпаків) — шпакі́вня. — Накупив гусей повен коєць. — Треба курей повкидати в кучу. Чайч.

2. (в тканинї) — ка́рта, ґра́тка, кра́тка, клї́тка.

Клѣ́точка = клї́точка.

Клѣту́шка = здр. від сл. **Клѣть.**

Клѣтча́тка, анат, Tela cellulosa = плї́ва́.

Клѣ́тчатый = карта́тий (С. Л.), карта́цький (С. Л.), к(ґ)ратча́тий (С. Л.), к(ґ)ратча́стий. — А де ж твої, дочко, картатнї плахти? н. п.

Клѣть = комо́ра, комі́рка, комірчи́на, хи́жа (М. Л.), хи́жка, хижи́на.

Клювъ, Rostrum avium = дзюб, дзьоб. С. Аф. З. Л. — Старий гусак наставив свою невеличку голову з червоним широким дзюбом. Фр.

Клюка́ = 1. ко́стур (палиця, ціпок затнутий), загострений — клю́чка, з булавою — ковінька. — Діду Сидоре, собак бою ся! — А з костуром бабко! н. пр. — Візьми ключку та насмикай сіна. — Взяв ковіньку, пішов у свинки грати.

2. кочерга́, коцюба́ (залізна на заводах).

Клю́ква, рос. Vaccinium oxycoccos L., Oxycoccus palustris Pers. = журави́на, жура̀ви́ха, журахви́на. С. Ан.

Клюкова́тый = ключкова́тий, карлю́чкова́тий.

Клю́ковный = журави́ний, журахви́ний.

Ключеви́на = 1. боло́то (від не проточного джерела), моча́р.

2. дірка в замку́.

Ключево́й = 1. ключови́й, від ключа́. (д. **Ключъ 1.**).

2. джерело́вий, крини́шний, крини́чаний. — Ой шлють мене по воду по кринишную, мене молоду непривишную. н. п.

Клю́чикъ = здр. д. під сл. **Ключъ.**

Ключи́ца, анат. Clavicula = ду́жка, пе́репело. (Чайч.). — Дивлю ся, що воно в перепелах — чи не вибито. Ніс.

Ключня́къ = клю́шник, комірни́к, ша́хварь (Ев.).

Клю́чница = клю́шниця, господи́ня, оконо́мка.

Клю́чничать = клюшникува́ти, шахварюва́ти.

Ключъ = 1. ключ, здр. клю́чик. — Загубив ключ від скрині. — Ключем понатягував струни. — Візьми ключ та приверни гайку. — Ключем вирвав зуба. (В пилці) розвідка. — **Ходи́ть въ ключа́хъ** = д. **Клю́чничать.**

2. джерело́, же́рело, дже́рело, здр. дже́ре́льце, жи́ла, живе́ць, (роскопаний) — ко́панка, (оброблений) — крини́ця, керни́ця, здр. криниченька, (де саме бъє вода) — криничо́вина. — Як напив ся, то до криниці задом обернув ся. н. пр. — Ой у полі криниченька, з неї вода протікає, ой там чумак молоденький сірі воли наповає. н. п. (Иньші пр. д. ще під сл. **Источ́никъ**). — **Бить ключёмъ** = джере́лом би́ти, ри́нути. — **Кипѣ́ть ключёмъ** = клекотіти.

Ключъ трава́, рос. Salvia aethiopis L. = ведме́же у́хо, ди́вина, ба́бки, ра́нник. С. Ан.

Кля́кса = жид, пля́ма (на папері від чорнила). — Схопив зразу перо та такого жида здорового посадив.

Кля́нчить = каню́чити, цига́нити.

Кляпе́цъ = д. **Кляпъ** і **Канка́нъ.**

Кляпи́къ = книп, книпе́ць (ніж шевський).

Кля́пикъ = здр. д. **Кляпъ.**

Кляпоно́сый = плесконо́сий.

Кляпцы́ = лабе́ти, самоло́в, ступи́ця. — **Попасться въ кляпцы́** = попа́стись в лабе́ти. — А що! попав ся в лабети!

Кляпъ = 1. за́тичка, пу́рка (паличка, котру затикають в пащу зьвірям, щоб вони не кусались або не кричали). — **Кляпъ тебѣ́ въ ро́тъ** = цить! зась! щоб тобі заціпило!

2. пу́рка (коротенька паличка, котра вживаеть ся в дитячій грі або для стягування чого). — Обшнуровали кругом та ще й цуркою закрутили. — Цурка далеко відскочила за го́род.

3. попере́чка на ви́лах або на ра́тиці (щоб простромлений зьвір не доліз до мисливця).

Кля́пышъ = 1. за́стїжка (С. Аф.), шпо́нька (С. З. Л. Пав.).

2. здр. д. **Кляпъ.**

Клясть = кля́сти́, проклина́ти.

Кля́сться = присяга́ти, ся, заприсягати, ся, кля́сти́ ся, Бо́гом сьвідчити ся, бігма́ти ся (С. Ш.). — Присягаю небом, землею і пеклом. К. Д. — І ти мене покидаєш!... А ти ж присягав ся! К. Ш. — Присягались сліпці, що своїми очима бачили. н. пр. — Богом сьвідчить ся, а чорту душу запродав. н. пр. — Та не бігмай ся, бо гріх! С. Ш. — Він почав клястись, що не знаю чоловіка сього. К. Св. П.

Кля́тва = 1. клятьба́ (С. Л.), при́сяга. божіння.

2. проклі́н (С. Л.), прокльо́н. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ритує, а проклін у калюжі топить. н. пр.

Кля́твенно = під при́сягою, за при́сягою, присяга́ючись.

Кля́твенный = прися́жний.

Клятвопреступле́ніе = кривоприся́га. С. Жел.

Клятвопресту́пникъ, ца = кривоприся́жник, ця, кривоприся́жци. (Л. Сам.).

Клятьба́ = д. **Кля́тва.**

Кля́уза = кля́уза, ка́верза; карлю́чка.

Кля́узить = крути́ти, карлю́чки гну́ти.

Кля́узникъ, ца = крутії́й, ка, крута́рь, ка, коверзу́н, ка́верзник, ця, карлю́чка (спільн. р.).

Кля́узничать = д. **Кля́узить.**

Кля́ча, клячо́нка = шка́па (С. З. Л.), шкапи́на, шкапі́ка (Чайч.), пати́ка (С. З.), хабе́та (С. Ш.), шевля́га, шкі́нька, шке́ндя. — Вівса шкапа з'іла, та й віз побила. н. пр. — Машталір знай своїх патик поганя. Кв. — Перекинь штани на шевлягу (себ-то сядь верхи на шкапу), та біжи мерщій. Полт.

Кни́га = кни́га, кни́жка. — Він читає книжку. — Накупив багато книжо́к. — Все записано у книжці. — **Кни́га для чте́нія** = чи́танка. — Читанка, перша книжка після граматки. Зложив Хуторний. К. 1883 р. — **К. метри́ческая** = ме́трика. — Він не записаний у метрику. — **К. помина́льная** = грама́тка. С. Аф. — **К. родосло́вная** = кни́га родово́ду.

Книгопеча́таніе = друкува́ння.

Книгопеча́тникъ = друка́рь, дрюка́рь. — Дрюкарю! не дрімай: де треба, точку став. Б. Б.

Книгопеча́тня = друка́рня. С. З.

Книгопрода́вецъ, книготорго́вецъ = книга́рь.

Книгопрода́вческій = книга́рський.

Книжёнка = кни́жка, книжчи́на. — Аби яка книжчи́на. Чайч.

Кни́жечка, кни́жица = кни́жечка.

Кни́жища = книжи́ще.

Кни́жка = 1. д. **Кни́га.** 2. д. **Желу́докъ** (3-й ж.). 3. д. **Бума́жникъ.**

Кни́жникъ = 1. уче́ний.

2. д. **Грамоте́й.**

3. книга́рь.

Кни́жный = книжкови́й. — **Кни́жная ла́вка, кни́жный магази́нъ** = книга́рня. С. З. — Так приказок тих нема по книгарнях. К. Х.

Кни́жчатый = книжкови́й.

Кно́пка = гвіздо́к, цьвях, цьвя́шок (з великою і гарно обробленою головкою).

Кну́тикъ = батіжо́к. С. З. Аф.

Кнути́ще = батожи́ще (С. Аф. З.), бату́ра, бату́га (С. Аф.), батю́га (С. Ш.).

Кнутови́ще = пу́жално, пу́жально (С. З. Л.), пу́жало (С. З. Л.), бичи́сько (Под.). — Взяв чорт батіг, нехай бере і пужално. н. пр.

Кнутъ = баті́г (С. Аф. З. Л. Ш.), пу́га (С. З. Л.), довгий — бич, бату́ра і д. **Кнути́ще,** довгий чередників або чабанський — байдара́ (С. Л.), гара́пник, козацький або для карання через ката — нага́й, ка, малаха́й, канчу́к, карба́ч. — Як є батько в хаті — мачуха як мати, скоро батько за поріг — мачуха за батіг. н. пр. — Батога з піску не уплетеш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр. — Ляснула пуга над кіньми і гніді понеслись мов на крилах. О. Мир. — Не втікає пес від калача, тільки від бича. н. пр. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяє. н. п. — Пан звелів зібрати хлопів і десятого одшмагати канчуками. О. Ст.

Княги́ня = 1. княги́ня (жінка князева і володарка князівства).

2. молода́, (на весільному обряді) — княги́ня. — Князь з княгинею своєю господинею. Кв.

Княже́къ, рос. Atragene alpina L. = вьюне́ць. С. Ан.

Княжени́ка, княжени́ца = трава́ і я́годи рос. Rubus arcticus L. (з породи малини, що росте в північній Росії).

Княже́ніе = 1. князі́вство, кня́зство. — Всеволод, бажаючи уступити своє князівство братові Игорю. Бар. О. — Князі сідали на князівство по вибору. Бар. О. — Статут Великого князства Литовського. Ст. Л.

2. князюва́ння. — Се було за князювання Ярослава.

Кня́жески = по кня́зськи, по князько́му, по кня́жому.

Кня́жескій = князськи́й, князі́вськи́й, княже́цький, кня́жий, кня́зів. — Віче вважало за собою право карати князівських урядників. Бар. О. — Палили козаки шляхетські двори і княжецькі замки. К. Ч. Р.

Кня́жество = 1. д. **Княже́ніе.**

2. титу́л кня́зя.

Кня́жествовать, княжи́ть = князюва́ти, кня́жити. — Віче покликало до себе князювати Ізяслава. — Князювати у Київі сів Черніговський князь. Бар. О.

Кня́жій = д. **Кня́жескій.**

Княжна́ = князі́вна, княгі́вна. — Визволив князівну і оддав князю. н. к.

Княжо́й = д. **Кня́жескій.**

Кня́зевъ = д. **Кня́жескій.**

Князёкъ = 1. кня́зик (Чайч.), князько́, княжя́, князя́, княгня́, князя́тко. — А в танці ходить княгня Іванко. н. п. — То в тій галері Алкан-Паша, Трапезонськеє княжя гуляє. н. д.

2. пти́чка Parus coeruleus, з поро́ди сини́ць.

3. бі́ла ми́ша.

Князь = 1. князь (володярь князівства або пан князського титулу).

2. молоди́й, (при весільному обряді) — князь (Д. **Княгиня 2.**).
3. гре́бінь (на покрівлї).
4. верхнїй брус на бра́мі.

Ко = до. — Він прийшов до мене.

Кобе́ль, кобелёкъ = пес, пе́сик. — Ізмерз, як пес. н. п. — Скаженому псові ступай ся з дороги. н. пр.

Кобе́нить = ко́рчити.

Кобе́ниться = ко́рчити ся; викривля́ти ся, криви́ти ся.

Кобе́цъ, пт. Falco apivorus = кі́бець. С. З.

Ко́бузъ, пт. Falco pygargus = канюк. С. Пар.

Кобы́ла = 1. коби́ла, здр. коби́лка, кобильчи́на, (при табунї) — ста́дниця, (що не була ще жеребною) — лоши́ця (С. З.). — Взяв карую лошицю. н. п.
2. коби́ла (дошка, на котрій катували).

Кобыли́ца = д. **Кобы́ла 1.**

Кобы́лій = коби́лячий. — Стукотить, грімотить кобиляча голова. н. к.

Кобы́лка = 1. коби́лка, кобильчи́на. — Запріг кобильчину та й поїхав.
2. коби́лка (в муз. струментї).
3. білцк (у кушнїрів, вичищати мезку).
4. коби́лка, місто́к (С. Пар.), грудна кістка у птиць.
5. ком. Cicada — коби́лка, ко́ник.

Кобы́лочка, кобы́лушка = д. **Кобы́лка 1.**

Кобыля́тина = кони́на, коби́лятина.

Кобы́съ = вигра́н, дри́мба.

Кова́ль, ный = кова́ль, ський. — Дме, як міх ковальський. н. пр.

Кова́льня = ку́зня, здр. ку́зенька. — А у тій же кузенцї ковалї кували. н. п.

Ко́ванецъ = гак, здр. гачо́к (рибальський).

Кова́ніе = кува́ння.

Ко́ваный = ку́тий, ко́ваний. — Неначе срібло куте, биге і семикратне, перелите. К. Ш.

Кова́рный = лука́вий, хи́трий, облу́дний, зрадли́вий. — Його облудні думки я взяв за щирі. Кп.

Кова́рство = лука́вство, хи́трощі, облу́да, пі́дступ, частїше мн. пі́дступи. — Знаряддя підступу і душогубства. К. М. Х. — Як би його, підступом узявши, вбити. К. Св. П.

Кова́рствовать = лука́вити, лука́внувата, хитрува́ти.

Кова́ть = кува́ти, клепа́ти, (коней) — підко́вувати, (про комах) — трі́ща́ти, сьвірча́ти. — Коваль клепле, поки тепле. н. пр. — Підкував коней тай поїхав.

Кова́чество = кова́льство, ковалюва́ння.

Кова́чъ = кова́ль.

Кове́ркать = ко́рчити, криви́ти, мня́ти; калїчити, нївечити, псува́ти.

Кове́ркаться = викривля́ти ся, криви́ти ся.

Ковёрникъ, ца = ки́лимни́к, ця, коца́рь, коца́рка (С. З.), кове́рник, ця. (С. З.). — Жінка ткаля, дочка килимниця. С. З.

Ковёрный = килимо́вий, коца́рний, кове́рний.

Ковёръ = ки́лим (С. З. Л.), коць (С. З.), кове́р (С. З.), кобе́р (С. З. Л.), здр. килимо́к, килиме́ць, кобе́рець (С. Л.), з цупкої вовни — вере́та, вере́тка. — Будем жити, вино пити, яничара бити, а курінї килимами, оксамитом крити. К. Ш. — Лавки були хороші, липові, із спинками, ще й килимцями позастилані. К. Ч. Р. — Білим килимом все поле зима вже покрила. Кп. — Як підемо до церковцї, станем на кобері. н. п. — Нема ж мого миленького, нема мого серця, десь він буде почувати в полї без коберця. н. п. Б.

Ко́вка = кува́ння, (коней) — підко́вування.

Ко́вкій = ковни́й (С. Пар.), кова́льний.

Ко́вкость = кова́льність.

Коври́га = хліб (круглий), буха́н, здр. бухане́ць; скиба, скибка, шмато́к (хлїба). — Собака узяв з столу буханець хлїба. Чайч. — Одрізана скиба від хлїба — вже її не притулиш. н. пр.

Коври́жка = 1. д. **Коври́га** (здр.).
2. пря́ник (Лів.), пі́рник (Прав.), на меду — медяни́к (С. З.), медівни́к.

Ковро́вый = д. **Ковёрный.**

Ковче́гъ = 1. д. **Киво́ть.**
2. корабе́ль, ковче́г Ноїв.

Ко́вшикъ = кі́вшик, корячо́к.

Ковшъ = кі́вш, коря́к. — Яких тільки ковшів він не вирізував. Кн. — Знатимеш, почім ківш лиха. н. пр. — Коряк ріжків. С. З. — Льохи з винами, з медами обступили Запорожцї, та й тнуть коряками. К. Ш.

Ковъ, частїше мн. **ко́вы** = пі́дступ, пі́дступи, лука́вство. — **Стро́ить ко́вы** = підко́пуватись під ко́го, чига́ти на ко́го, лиху ду́мку ма́ти.

Ковы́ль, рос. Stipa pennata L. = кі́йло, ковила́, кови́ль, шовко́ва трава́, ти́рса. С. Ан. — Часом і межи кропивою росте кійло. н. пр. — Юрасько кійло косить, та до коника носить. н. н. — Вітер ковилу по степу розсипає. н. д. — Де пасли ся ваші конї, де тирса шуміла. К. Ш.

Ковыля́ніе = шкандиба́ння.

Ковыля́ть = шкандиба́ти, шкітильга́ти

(С. З. Л.), колива́ти. — По улиці вітер віє та сніг замітає, по улиці попід тиншо вдова шкандибає. К. Ш.

Ковыря́ніе = колупа́ння.

Ковыря́ть = 1. колупа́ти, копирса́ти, ко́рпати (С. З. Л.), кописа́ти, чо́впати. — Не колупай печі. Кн. — Паличкою копирсає. С. З. — Не корпай в носі. Кн.
2. копирса́ти, парта́чити. — Вона не шиє, а партачить.

Когда́ = коли́, як. — Коли ти прийдеш? Після обід, а то вже, як сонечко зайде, а коли можна, то й до обід. — Повинен слухати, коли тобі кажуть. — Коли Москаль каже: сухо — задубись по уха. н. пр. — **Когда́-бы** = коли́-б, як-би́, коб. (Под.). — Коли-б дав Бог! — Як-би мині або сяк або так, як-би мині запорозський козак! н. п. — Ой пішла-б и на музики, ко-б дав батько пьнтака. н. п. — **Когда́ бы то ни́ было, когда́ попа́ло** = аби́ коли́, коли́ припаде́. — Маже коли припаде: і під Івана і під Степана. Кн. — **Когда́ ли́бо, когда́ нибу́дь, когда́ ни е́сть** = коли не́будь, аби́ коли́. — Се можна зробить аби коли. С. Аф. — **Когда́-то** = коли́сь, коли́сь-то. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — Був колись оріх, а тепер свистун. н. пр. — Колись-то було, та тепер загуло. н. пр.

Когда́шній = коли́шній С. З. — Що вже його колишнім дорікати. Ч. К. — Згадали чорт зна колишнє. Кот.

Ко́готь = кі́готь, кі́хоть, па́зур, здр. кі́хтик. — Здаєть ся й мала пташка, та кігті гострі. н. пр. — Розгріба своїми кіхтями пісок на греблї. Ос. — Як кішечка підкрадеть ся, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Пазурі у спину загнав. н. к.

Когти́стый = кігти́стий, пазури́стий.

Когть = д. **Ко́готь**.

Ко́е-гдѣ = де́-де, де-не-де́, де-не-де́сь, поде́куди, місця́ми, місти́ною. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Усе небо похмарило, де-де блищать зорі. С. Аф. — А там із року на рік стала подекуди пробивать ся трава, став рости де-не-десь шелюг. н. о. — Жито місцями посходило. — **Коё-како́й** = яки́й не́будь, аби-яки́й, сяки́й-таки́й, яки́й-таки́й. — З його не аби-який чоловік вийде. — Сякий-такий панок, а про людей душа добряча. Кн. — **Ко́е-какъ** = аби́-як, як не́будь, сяк-та́к, так-ся́к. — Зробив аби-як. — Узяв сокиру, тай полагодив абияк. С. Аф. — Сяк-так на косяк, аби не по людськи. н. пр. — **Ко́е-когда́** = коли́ не коли́, де-коли́, в ряди́-годи́. — Зовсім не пью горілки, хіба де-коли у сьвято. С. Аф. — І сліпа курка де-коли знайде зерня. н. пр. — **Ко́е-кто** = де́-хто, хто́сь. — У нас нїхто не бува, хіба коли не коли де-хто прийде. — **Ко́е-куда́** = де-куди́, аби́ куди́. — Мінї хоч аби куди, аби в хату, та на піч. Кн. — **Ко́е-что, коё-что** = де́що, аби́-що, де́щиця, аби́щиця, щось. — Піду я, то може де-що зароблю. н. к. — Треба б робить де-що, так рука болить. С. Аф. — Позбірала дещицю, тай до міста. Кн. — **Ко́е-чего́** = де-чого́, аби́-чого́. — Багатий? — Багато де-чого не має. н. пр. — Йому хоч трохи, та мняса, мінї хоч абичого, та багато. Кн.

Ко́жа = 1. шку́ра (укр.), иноді — ко́жа, шкі́ра (Гал. С. З.), здр. шку́рка. — Кричить, аж з шкури лїзе. н. пр. — Коза з вовком тягала ся, тільки шкура зостала ся. н. пр. — Його салом, та по його ж шкурі і мажуть. н. пр. — *Части́ни шку́ри:* верхня — ли́чко, середня — зажи́вок, спідня — ніздря́. Ман. — **Гуси́ная ко́жа** = д. під сл. **Гуси́ный**. — **Змѣ́иная ко́жа** (після линяння) — лино́вище, лино́висько. — Линовище гадюче. Пр. — **Сыромя́тная ко́жа** = сири́ця (С. Л.), сире́ць (С. З.). — *Не ви́чинена або́ хоч ви́чинена та з во́вною або ше́рстю:* ягнча — сму́шок, з мертворожденого ягняти — ви́пороток, ви́порток, з того, що перелїтувало — пере́лїток, овеча — линтва́рь, козлова — козли́на, козля́тина, з дохлої вівцї, облїзла — голи́ця (Сп.), коровьяча — я́ловича, кінська — шкапо́ва, шкапо́вина, з старої вівцї — стари́ця. — *Ви́чинена для о́бувя або на які́ виро́би:* това́р, (з телят або лошат) — опо́йок, (годовиків) — габе́лок, ви́росток (С. З. Л.), волова — ю́хта (С. Л. З.), кінська — шкапо́ва, шкапи́на. — *Зро́блений з тако́ї шку́ри:* опо́йковий, ви́ростковий, юхто́вий, шкапо́вий. — Купив товару на черевики. — Юхтові чоботи. С. З. — Чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? Мабуть в тебе, чорнобров, чобіт не має? — Єсть у мене пара, єсть у мене дві, шкапові обидві. н. п. — *Части́ни ви́чиненої шку́ри:* від хвоста — хоз, дальше к голові — підпередова́, передова́, на шиї — оши́йок, під горлом — підго́рля, між рогами — зарі́зок, під черевом — по́ли, товста, на підошви — ремі́нь. — У шевців сї частини зовуть ся ще так (починаючи від хвоста): хоз, клубова́, сере́дня, пах-

виста, передова́, оши́йок. Василенко. — (Шматок старої шкури) — шкура́т (С. З.), шкурато́к, шкурла́т. — Дметь ся, як шкурат на огнї. н. пр. — **Сдира́ть ко́жу** = білува́ти. — Беруть вони ту лошицю, теплу ще білують. Руд.

2. шку́рка, кожушо́к, лушпа́йка, лушни́на, зб. — лушни́ня (С. З.). — Зріже шкурку з яблука, та тодї й їсть. — Лушпиння з оріхів. С. З.

Ко́жаный = шкурятя́ний, шкуряни́й, шкіряни́й, (як із якої шкури) — юхто́вий, шкапо́вий і т. д. д. під сл. **Ко́жа.** — Се ще тодї дїялось, як шкуратяні (або: шкурянї) гроші були. н. к. — Славні бубни за горами, а зблизька — шкуратяні. н. пр. — Шкуратяним капшуком чванить ся. С. З.

Коже́венный = чинба́рський, гарба́рський. (Прав.). — Кожух за пів милї чинбарським квасом пахне. Ос. — **Коже́венный заво́дъ** = д. під сл. **Заво́дъ.** — **Коже́венное деревцо́,** рос. Rhus Cotinus L. = рай де́рево, ско́мпія, ше́вське д. С. Ан.

Коже́вникъ = чинба́рь (С. З. Л.), кожумя́ка (С. З. Л.), гарба́рь (Прав.).

Коже́вничать = чинбарю(у)ва́ти, гарбарюва́ти.

Коже́внический = чинба́рський, гарба́рський. (Прав.).

Коже́вничество = чинба́рство, гарба́рство. (Прав.).

Коже́вничій = д. **Коже́внический.**

Коже́вня = д. **Заво́дъ коже́венный.**

Кожемя́ка = кожумя́ка, мне́ць, кожа́рь.

Ко́жица = 1. шку́рка (верхня частина шкури), личко (Ман.). — Хоч і дуже вдарив, але тільки здрав шкурку.

2. шку́рка, шку́рочка, плі́вка. — А він спив зверху молоко, та тодї й каже: натягни Бог шкурку, поки мати прийде. н. к. — Нїчого вона так не любила, як плївку з молошної канї. Кн.

Ко́жный = шку́рний, шкі́рний.

Кожура́, кожури́на, кожу́рка = шку́рка, кожушо́к і т. д. д. **Ко́жа 2.**

Кожури́стый = товстоко́рий. — Товстокорий кавун.

Коза́ = 1. коза́ здр. кі́зка, кі́зонька. — **Ди́кая коза́** = сайга́к, суга́к (степова). С. З.

2. ко́зли (ноші у чулярів).

3. недо́жинки.

Козаки́нъ, коза́къ і т. д. = д. **Казаки́нъ, Каза́къ** і т. д.

Коза́чка = 1. коза́чка (жінка або дївчина козацького стану).

2. чепі́га (в плузї).

Козеле́цъ, рос. Scorzonera humilis L. = ра́нник, ужо́вник. С. Аф.

Козёлъ = 1. цап (С. З. Л.), козе́л, вивалашаний — перч (С. Л.). — Вуси честь, а борода і у цапа есть. н. пр. — Скубни громадського цапа за хвіст, от тобі і рукавиця. н. пр. — Здурів скажений цап, ріжки назад загнувши, махнув борідкою, замекав, заскакав. Гр.

2. козли́на, козля́тина, козло́ва шку́ра.

3. коби́лка, ла́вка, що на їй в старовину бито дїтей в школї.

Козе́льи рожки́, рос. Bidens tripartita L. = репъяшки́, соба́чі репъяшки́, череда́, приче́па, стрілки́. С. Ан.

Козе́льникъ, рос. Tanacetum vulgare L. = пи́жмо, навро́тич, при́воротень, корова́й, наворо́тень С. Ан.

Ко́зица = кі́зка, кі́зонька.

Ко́зій = ко́зячий, ко́зяний, кози́ний, кози́нячий. — Козячий кожух, вербові дрова — біда готова. н. пр. — Вербові дрова, а козиний кожух, то й випре дух. в. пр. — **Ко́зья мо́рда, ко́зій ростъ,** рос. Veronica Beccabunga L. = ібу́нка. С. Ан.

Ко́зка = кі́зка, кі́зонька.

Козлёнокъ = 1. козиня́, цапиня́.

2. д. **Козёлъ 2.**

Козли́на = д. **Козёлъ 2.**

Козли́ный = козля́чий, козло́вий, цапи́ний, ца́повий. — А чи в тебе, старий дїду, та козляча борода? н. пр. — Пропав нї за цапову душу. н. пр.

Козли́ть = ко́зи де́рти (погано і верескливо сьпівати).

Ко́злиться, око́злиться = коти́ти ся, окоти́ти ся. С. З. — Кози котять ся. — Коза окотила ся.

Козло́вня = хабата́рня (де чинять козлину і виробляють сапъян).

Козло́вый = д. **Козли́ный.** — Козлові чоботи. — **Козло́вая борода́,** рос. Tragopogon pratensis L. = козе́лець, козе́льки, козе́льцї. С. Ан.

Козлы́ = ко́зли, кобильни́ця (на котрій пиляють дрова), сте́люги, ришт (у бондарів).

Ко́злы = передо́к (у екипажа). — На передок злїз парубок і прибрав віжки до рук. О. Мир.

Козля́тина = козли́на, козля́тина.

Козлы, частїше мн. **Ко́зня** = д. **Ковъ.**

Козодо́й, пт. Caprimulgus Europaeus = ле́лик, ленк, сплю́ха, дремлю́га. С. Л.

Ко́зонъ = д. **Ба́бка 3.**

Ко́зочка = кі́зка, кі́зонька.

Козу́ля, Cervus capreolus = са́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Козы́ристый = кози́рний. — От у його козирна карта — повна рука козирів.

Козы́рка = 1. козиря́ння.
2. ко́зирь. — Пішов з козиря.

Козырну́ть = козирну́ти, покозиря́ти, зайти́ з ко́зиря.

Ко́зырь = 1. ко́зирь, той, що сьвітить — сьві́тка. С. З. — **Открыва́ть ко́зырь** = сьвіти́ти. — **Вымѣ́нять ко́зырь** = ви́сьвітити. — **Свои́ ко́зыри** (гра) = віз (К. Ст. 1887—6), візо́к (С. Аф. З.). — Давайте грати у воза.
2. ко́зирь, жва́вий, сьмі́ливий. — Козирь дївка! Кв.

Козыря́ть = 1. козиря́ти, ходи́ти ко́зиря, захо́дити з ко́зиря.
2. ка́яти, кобени́ти, корени́ти.

Козю́ля, козю́лька = д. **Змій.**

Козя́вка = ку́зька, кома́шка.

Козьеподо́бный = козува́тий.

Ко́й, ка́я, ко́е = яки́й, котри́й. — **Ко́й-гдѣ, ко́й-какъ, ко́й-кто, ко́й-что** і т. д. = д. **Ко́е-гдѣ** і т. д.

Ко́йка = 1. лі́жко (висюче на кораблях).
2. піл або тапча́н (замісць ліжка).
3. та́чка.

Ко́ка = ко́ко. — Ось тобі коко — курочка знесла. — **У него ко́ка съ со́комъ** = він ду́же бага́тий.

Ко́кать, ся, ко́кнуть, ся = 1. уда́рити, ся, би́ти, ся.
2. товка́ти, навби́тки би́ти ся (крашанками на Великодних сьвятах). — Дай, Боже, діждати — яйцями товкати. п. пр. — Давай навбитки бити ся.

Коке́тка = придзиґльо́ванка (С. З.), дженджури́ха, дженджури́ста, манї́рниця. — Там придзиґльованки журились, що нікому вже підморгнуть. Кот. — Така вона дженджуриха: усьміхнеть ся, гляне, моргне — таки привабить до себе. Черн. Кн.

Коке́тливый = придзиґльо́ваний, дженджури́стий, манї́рний. — Яка дженджуриста — купив я їй оксамитку, ще хоче й намиста. н. п.

Коке́тничать, коке́тствовать = манї́рити ся, бісики підпуска́ти, пуска́ти (С. Ш.); лиця́ти ся, умі́згувати ся (С. Ш.), хизува́ти ся. — Давай вона лицяти ся до його. п. к. — О вона така, як почне бісики пускати — хоч кому в око впаде.

Коке́тство = манї́рність, лиця́ння.

Коклю́ха = верете́но, верете́нце.

Коклю́шъ = кашлю́к (С. Жел.). кі́гили, ко́клюш (С. Жел.). — А підняла ся на ноги — кір, гвіздочки та кигили, страшні заливні кашлї, підкошували дитячі сили. О. Мир.

Кокова́ть = кува́ти, куку́кати. — Почала вже зозуля кувати. — Як явір зелений головоньку склоне, зозуля кукукне, діброва застогне. н. п.

Коко́вка = до́вбня, довбе́шка. С. З.

Коко́нъ = гнїзде́чко, капшучо́к.

Кокота́ть = сокота́ти, цокота́ти (С. З.). — Кури сокочуть, у міх не хочуть. п. к.

Кокотки́ = щи́колотки (на пальцях). С. З.

Коко́тка = хльо́рка, повія́, шльо́ндра, ку́рва (С. З.). — Вона у мене не хльорка, парубків не заманює, а чесно по божому кохає. Кн. — У Бога не без дурня, в селї не без курви. п. пр.

Кокоту́нъ, кокоту́нья = сокоту́н, цокоту́н, ха.

Коко́шить = би́ти, лупи́ти, лупцюва́ти і т. д. д. **Бить.**

Коко́шникъ = киба́лка або очі́пок (у московок). — Сховала під кибалку мичку, щоб не сьвітила ся коса. Кот.

Ко́кошъ = кво́чка.

Коксова́ть = перепа́лювати земляне́ вугі́лля.

Коксъ = ко́кус (перепалене земляне вугілля).

Коксу́нъ = поро́да ка́чки Anas clypeata.

Коку́шечій = зозу́лячий.

Коку́шка, пт. Cuculus canorus = зозу́ля, здр. зозу́лька, зозу́ленька, зозу́лечка. С. З. Л. Аф. — Ой ти, моя родинонька, не цурай ся мене, хоч сизою зозулею перекуй до мене. н. п. — Прилетїла зозуленька, та й крикнула: ку-ку! п. п. — Десь узялась сиза зозуленька, у головках сїдала, жалібно кувала. п. д.

Коку́шкинъ = зозу́лин. — **Коку́шкины сапожки, башмачки́,** рос. Cypripedium Calceolus L. = жо́вті зозу́льки, черевички, зозу́лини черевички. С. Ан. — **Коку́шкины слёзки,** рос. Orchis latifolia L. = зозу́лини рушнички́, лю́бка, лю́бжа, O. militaris L. = зозу́льки, зозу́лини сльо́зки, лю́бка, любки́. С. Ан.

Кола́нецъ = черепо́к.

Кола́чъ = д. **Кала́чъ.**

Колба́ = 1. риба Cyprinus gobio — піска́рь.
2. ба́нька (скляна, глиняна або метальова) з прямо́ю ши́йкою.

Колбаса́ = ковбаса́. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — Як би ковбасї крила, то луччого птаха не було-б. н. пр.

Колба́сникъ, ца = ковба́сник, ця.

Колбасный = ковбасний.

Колганъ = 1. відро з товстих клепок, на квас.

2. корито невеличке, видовбане з пня, на пійло телятам.

Колдованіе, колдовство, колдовать = д. **Волхвованіе** і т. д.

Колдунникъ, рос. Lycopodium clavatum L. = дереза. С. Ан.

Колдунница, колдунова трава, колдуха, рос. Circaea lutetiana L. = відьмине зілля, осот. С. Ан.

Колдуновъ = чарівників, чарівницький, відьмаків, відьмацький, чаклунів, характерників, характерницький, знахарєвий.

Колдунъ = д. **Волхвователь.**

Колдуньинъ = відьмин, чаклівницин, знахарчин.

Колдунья = д. **Волхвовательница.**

Колебаніе = 1. колихання, хитання.

2. вагання (С. Л.), непевність.

Колебать, ся = 1. колихати, ся, хитати, ся, коливати, ся, гойдати, ся, хвіяти, маяти, ся, хилитати, ся. — І вітер не віє і гилля не колише. н. п. — Не білая билиночка в полї коливаеть ся. н. п. — А без долї біле личко — як квітка на полї: пече сонце, гойда вітер. К. Ш. — Вітер віє, гилля має. н. п. — Вітер траву хилитає. н. п. — Старословянська рівноправність стала хитати ся і вироблювати ся нерівність станів. Бар. О.

2. вагати ся (С. Л.), вагувати ся (Фр.), хитати, ся, хиляти, ся, варувати ся (С. З.), ковбасити ся. — Не будеш більше вагуватись, чи так, чи так тобі іти. Пч. — Козаченьку! сватай не варуй ся. н. п.

Колеблющійся = д. **Зыбкій 1.**

Колеватый = жорсткий, твердий, цупкий, шкарубкий (про шкури).

Колеистый = колїїстий.

Коленкоровый = перкалевий.

Коленкоръ = перкаль.

Колеристый = кольористий.

Колеръ = колїр.

Колесить = 1. колувати. С. З. — Хто колує, той дома почує, а хто дуже простує, той дома не почує. н. пр.

2. говорити на здогад, брати на об'їздку. — Ти не бери на об'їздку, а кажи просто, як перед Богом. Кн.

Колесишко = колїсце, колїща, тко.

Колесникъ = колїя.

Колёсникъ = колїсник, колодїй (С. Л.). стельмах. (С. З.).

Колесница = колїсниця.

Колёсный = колїсний, коловий. — **Колёсная мазь** = коломазь. — Панї, як панї, та до підошов коломазь пристала. н. пр.

Колесо = колесо, коло, здр. колїсце, колїща, тко. — Треба, як пьятого колеса до воза. н. пр. — Оглядай ся на задні колеса. н. пр. — Ой зійди, зійди, ясний місяцю, як млиновеє коло. я. п. — (Колесо без обода) — острога. — **Зубчатое колесо** = пальцове, палешне колесо. — **Маховое колесо** = гончак (у млинї). — **Наливное к.** = корчак (С. Нар.), маленьке — медведик. (Ніс.). — Крутить ся, як медведик у млинї. н. пр. — **Подошевное, подливное, подошвеное, почвенное к.** = підсвідник, підсубійок, підсубійник. (Так зоветь ся і самий млин з таким колесом). — **Шлифовальное к.** = точило. С. Жел. — **Колесо счастія** = хвортуна (С. Ш.), доля. — (4 колеса до воза) — стан коліс.

Колесовать = колесувати (катувати на колесї).

Колесовина = д. **Колесникъ.**

Колесовой = д. **Колёсный.**

Колесцо = колїсце, колїща, тко.

Колечко = обідець (С. З.), перстеник, каблучка, обручка. С. З. — І перстеник у Варвари невістцї достала. К. Ш.

Колея = колїя.

Колика = коль, колька, (в животї) — завійна, завійниця, (в кишках) — соняшницї, (в пальцях від холоду) — зашпари, (в ухах) — цурування. — Колька в боки коле. С. З. — Завійниця всунула ся в боки. С. З. — Щоб тебе завійна ухопила! С. Аф. — Соняшницї зняти. С. З. — Ще й досї зашпари щемлять. Кот.

Колировать = щепити, прищеплювати, колїрувати, очкувати. (Остатні два дїєслова на Українї прикладають ся власне до щеплїння бруньокою — очком).

Колировка = щеплїння, прищеплювання, колїрування.

Количественный = скільковий, числовий.

Количество = скількість, кількість (С. Жел.), число (С. Нар.), численність. — Ми вже бачили причини, що побільшали скількість козаків. Бар. О. — Панам зручнїше було правити земельні умови з меншою численностю людей. Кн.

Колка = 1. колоння, штрикання, шпигання.

2. рубання (на при. дров).

Колкій = 1. кілкий. — Кілкі дрова.

2. уразли́вий (С. Л. Ш.), колю́чий, ущи́пли́вий (С. Ш. З.), шку́льний (С. З.), шкулки́й, доткли́вий. (С. З.). — Речі доткливиї, ущипливиї. С. З. — Колюче слово його — наче те шило. Кн. — Вона й рота до мене не роззявить без шкулкого слова. Кн.

Ко́лко = уразли́во, ущипли́во, ущи́пле, шку́лко. — Ущипле в тім писаню мовить.

Ко́лкость = 1. кі́лкість.

2. уразли́вість, ущипли́вість, шку́лкість.

Коллегіальный = колегі́йний.

Колле́гія, колле́жскій = коле́гія, колегі́йний. — **Колле́жскій Регистра́торъ, Секрета́рь, Ассе́ссоръ, Сове́тникъ** = урядо́вці 14, 10, 8 і 6 ра́нґу.

Коллекти́вный = гуртови́й.

Колле́кція = збір, збі́рка.

Коллодіюмъ, Collodium = спаю́н. С. Жел.

Колобо́къ = 1. бухане́ць. 2. голо́вка. (Д. **Карава́й 1 і 2**).

Колобро́дить = колобро́дити (С. З.), бро́їти (С. Ш.), веремія крути́ти. — Цілу нічку колобродить, за собою челядь водить. н. п. — Ой ти крутиш веремія, а я б сказав, та не вмію. н. п.

Ко́лобъ = д. **Карава́й 1 і 2**).

Коловоро́тъ = 1. све́рдел, све́рдло (коловоротне).

2. д. **Вововоро́тъ.**

Коловра́тный = 1. коловоро́тний.

2. змі́нний, переміннний, непе́вний, нестате́чний.

Коловраще́ніе = кружа́ння, колува́ння. (С. Пар.).

Колово́й, ко́ловый = 1. кілкови́й.

2. тични́й. С. Ш. — Тична квасоля.

Коло́да = 1. коло́да, пень (одрубаний). — **Че́резъ пень коло́ду вали́ть** = роби́ти що абі як.

2. кори́то, жо́лоб (зроблене з колоди).

3. домови́на, труна́ (видовбана з колоди).

4. гло́вень (верхній одвірок); порі́г. — **Коло́да ве́рхняя и ни́жняя у двере́й** = гло́вень і порі́г.

5. частіше **коло́дка** — ди́би, здр. ди́бки, диби́ці, дибя́та, скрипи́ці, скрипи́ця, коло́да, частіше — коло́дки, гуса́к (Кіев. Ст. 1885 — XI — 552). — Тоді будеш знати, як будуть карати і на ноги і на руки диби надівати. Ой на ноги дибки, на руки дибиці, — оце ж тобі, джиґуне, гарні молодиці: ой на ноги дибки, на руки дибята, оце ж тобі, джиґуне, гарниї дівчата. н. п. — Не ставало в них кайданів, — забивали в дибки. К. Д. — Вдовиченка ледащицю забили в скрипицю та й повезли до прийому. К. Ш. — Ноги в колодки забити. С. З.

6. коло́дка (дуже довга сьвічка, що засьвічуєть ся в піст).

7. коло́да, та́лія (С. Ш.). — Не повна талія карт. С. Ш.

Коло́дезный = коло́дяжний; крини́шний. Колодяжна вода. С. З. — Посилає по воду, по кринишную мене молодую, не привишную. н. п.

Коло́дезь, частіше **коло́децъ** = коло́дязь (С. З.); не глибокий — крини́ця, керни́ця. (Д. під сл. **Исто́чникъ**).

Коло́дка = 1. коло́дка і т. д. д. **Коло́да** (здр.).

2. копи́л, копи.ло́, зд. копи́лля, коло́дка (у шевців). — На одно копило чорт усіх Ляхів строїв. н. пр. — Швець копилом хату перекинув. н. пр. (Кажуть, як усі замовкнуть). — Розгубивсь, як швець з копиллям. н. пр.

Коло́дникъ = д. **Ареста́нтъ.**

Коло́дническая = д. **Арестантская.**

Ко́лозень = у́лик, коло́дка, борть.

Колоко́ленка = дзвіни́чка.

Колоко́леный = дзвіни́чний.

Ко́локолъ = дзвін, здр. — дзвіно́к, дзво́ник, дзво́ничок, поб. дзвони́ще, дзвоня́ка, мн. — дзво́ни. С. Аф. З. Л. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, тай каже, що його голосніше. н. пр. — Десь великий дзвін лили і пустили таку поголоску, щоб голоснійший був. н. пр. — Та вдарили зразу у великий дзвін, се ж по тому чумакові, що ходив на Дін. н. п. — Ой у неділю рано по раненько усі дзвони дзвонять. н. п. — **Ве́чевой ко́локолъ** = д. під сл. **Ве́чевой.**

Колоко́льникъ = дзвінни́к (С. З.). дзвонолі́й, дзвоня́р. С. Пар.

Колоко́льный = дзвонови́й. — **Колоко́льный мастеръ** = д. **Колоко́льникъ.**

Колоко́льня = дзвіни́ця, здр. дзвіни́чка. С. З. Л. — До утрені завив з дзвініці великий дзвін. К. Ш. — Дметь ся, як пугач на дзвіниці. н. пр.

Колоко́льчатый = дзвінча́стий, дзвінкова́тий.

Колоко́льчики = рос. 1. Campanula L. — дзвоно́чки, дзвонки́, дзвіно́чок, дзво́ники. 2. Aquilegia vulgaris L. — голубки́, дзвоно́чки, о́рлики, оксами́т. С. Ан. — **Колоко́льчики павили́шные, повели́чные,** рос. Convolvulus L. = бері́зка, пові́йка, павути́ця. С. Ан.

Колоко́льчикъ = дзво́ник, дзвіно́к, дзво́ничок. — Усе з дзвоником їздить. К. Х. — **Колоко́льчикъ полево́й, лугово́й, ле́сно́й,** рос. Campanula glomerata L. = ска-

вітник, скучень, скучник, страхополо́х. С. Ан.

Колоко́льщикъ = д. **Колоко́льникъ.**

Коло́къ = кіло́к, кіло́чок.

Коло́льщикъ = колій (Кр.), коля́р. С. Жел. - Іде порося до колія. н. пр.

Ко́ломазь = коло́мазь. С. З.

Коло́мвика = калама́йка. — Каптан з китайки і пояс з каламайки. Кот.

Колониза́торъ = оса́дчий. С. Л.

Колониза́ція = оса́дництво. — В Познанщині поступає скоро справа німецького осадництва на польській землї. Бат.

Колонизи́ровать = оса́жувати, осади́ти. С. З. — Наш край людьми осадили. С. З. — Почали вони осажувати слободи. Кн.

Колони́стъ = колони́ст (із перших) — оса́дчий. С. Л.

Коло́нія = коло́нія, оса́да, слобода́. (Перше слово прикладається звичайно до чужоземців).

Коло́нна = 1. стовб, стовп, слуп. С. З. Л.
2. батова́ (в козацькому війську). С. Аф. Ев.

Колоси́стый = колоси́стий, (про про́со) — волоти́стий. С. Аф. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д.

Колоси́ться = колоси́ти, викида́ти ко́лос. — Тоді саме жито колосило ся. Кн. — Жито почало вже викидати колос.

Колосни́къ = 1. рос. Elymus arenarius L. = колосня́к, ди́кий ячмінь. С. Ан.
2. колосни́к, ру́шт (Вол. в горнах).

Колосни́ца, рос. Stachys L. = чисте́ць, чистня́к, счи́сток, жабрій. С. Ан.

Ко́лосный = колосовий.

Колосова́ть = гарма́нити, гармануа́ти (молотити хліб возами або кіньми).

Колосса́льный = величе́зний.

Ко́лосъ = колос, здр. — колосо́к, колосо́чок (на пр. жита, пшениції то-що), проса — во́лот (С. Аф.), во́лоть (С. Л.), здр. волото́к, волото́чок (С. Аф.), поб. — волоти́ще, волотя́ка (С. Аф.), зб. воло́ття, воло́стя (С. Аф.), на ниві після жнив — о́кид.

Колосяно́й = колосовий.

Колоти́ло = калата́ло, калатайло, клепа́ло, сту́кало, стука́чка, торо́хкалка. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, та й каже, що його голоснїше. н. пр. — Сторож перестав стукати у стукачку. К. З. о Ю. Р.

Колоти́ть, ся = би́ти, ся, колоти́ти, ся, лупи́ти, лу́щити, товкма́чити, лупцюва́ти і т. д. д. **Бить.**

Коло́тіе = колоття́ і д. **Ко́лка.**

Ко́лоткій = вибо́їстий, грудкова́тий, хряпкий. — Путь був грудковатий; снігу нема, вдарив мороз, дорогу після дощу розмісили, вона й взялась грудою. Кн.

Колото́вка = 1. копи́стка.
2. плету́ха, бреху́ха, слизькоязи́ка.

Колоту́шка = 1. д. **Колоти́ло.**
2. до́вбня, довбе́шка. — Як хвате довбнею по голові. н. к. — Носить ся, як дурень з довбнею. н. пр.
3. стуса́н, штурхане́ць. — А вже тому хлопцеві у шевця, то що-дня достаєть ся штурханців.

Колоты́рить = 1. крамарюва́ти (дрібъязком)
2. плести́, бреха́ти, бре́хні перено́сити.

Колоты́рка, колотырница = д. **Колото́вка 2.**

Колоты́рникъ, колотырь = брех́ун, бреха́чка, плету́н, слизькоязи́кий.

Колоты́рничать = д. **Колоты́рить.**

Коло́ть, ся = 1. коло́ти, ся, шпига́ти (С. Л.), штрика́ти, шти́рх(к)а́ти (С. Л.). — Кольнула чи не кольнула раз голкою, — уже й кидай роботу. Чайч. — Підколола собі палець шпичкою. Чайч. — Правда очі коле. н. пр. — Штрикнув шилом. — Штрикнув виделкою у мнясо. Чайч. — Шепшина дуже колить ся. — Колоти кабана. — Почало мене штигати в грудях. — Закололо в боці.
2. доріка́ти, докоря́ти (С. Л.), кори́ти, цьві́кати в о́чі.

Колотьба́ = 1. д. **Ко́лка.**
2. бідува́ння, зли́днї.

Коло́тье = д. **Ко́лка** і **Ко́лика.**

Колпа́къ = 1. ковпа́к (гостроверха шапка, скляна або метальова покришка). — Під одним ковпаком сїмсот козаков. (н. з. = сонящник.)
2. те́лепе́нь, тюхтій, роззя́ва.

Колту́нъ, мед. Plica Polonica = ковту́н (С. З.), ковтю́х.

Ко́лча = клишоно́гий, криви́й, кульга́вий (Кн.), куля́вий (С. Л.).

Колча́нный = сагайда́ковий.

Колча́нъ = сагайда́к, сайда́к. С. З. — Гей виїхав пан Ревуха в чистий степ гуляти, перевісив через плечі сагайдак багатий. н. п. — Стріл з сагайдака взяли два десятки. К. Ст. — Колмики мали сагайдаки і стріли з площиками. Л. С.

Колченогій, колчено́жка = д. **Ко́лча**

Колчено́жить, ко́лчить = шкандиба́ти, шкітильга́ти. — По улиції вітер віє та сніг замітає, по улиції по під тинню вдова шкандибає. К. Ш.

Колъ = 1. кіл, здр. кіло́к, кіло́чок, поб. коля́ка, зб. кі́лля, па́кіл, па́ля, (забитий,

щоб припинати) — при́кол, при́колень, (дуже загострений) — гострокі́л, (тонкий, невеличкий) — пати́к, пати́чок, (тонкий та високий) — ти́чка, тичи́на, тичи́нка, (замісць впл) — штиль, (в санках) — роже́н, (з тину) — кіл, коля́ка, тини́на, (що до його привъязують порон або пліт) — ра́ло. — Серця на приколень не припнеш. н. пр. — Штилі, що солому носять. Номис. С. З. — А довбня, як скоче з штиля, та її по потилиці. Сп. — Хіба рожна ти захотів? Кот. — Чи не той то хміль, що по тичині вьеть ся? н. п. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — **Посади́ть на́ колъ** = посади́ти, настроми́ти на па́лю. — Розбишак посадили на палю. С. З.

2. кіло́к, сіка́ч (С. Пар.).

Колыбе́лка = д. **Колыбе́ль 1.**

Колыбе́ль = 1. коли́ска, здр. коли́сочка, коли́сонька. С. З. Л. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — Те сонечко, що бачило тебе у колисці, побачить і в домовині. О. Мор.

2. ро́ди́на (С. З.), коли́ска.

Колыбе́льный = колиско́вий. — Колискових пісень не багато.

Колыма́га = ридва́н, ковче́г.

Ко́лышекъ = кіло́к, кіло́чок і т. д. д. **Колъ,** загнутий — клю́чка. — У сієї близенької рушник на кілочку, а в тієї далекої брівки на шнурочку. н. п.

Колы́шка = кала́чик, бара́не́ць (закрутка на новій вірьовці). — Розкручуй добре, щоб баранців не було. — **Гнуть колы́шки** = тереве́ні гну́ти, пра́вити.

Коль = як, коли. — Як прийде — скажи йому. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жаргуй же. н. п.

Ко́лье = кі́лля, па́кілля, ти́ччя (С. Ш.).

Кольево́й = кілкови́й.

Кольми́ па́че = тим па́че (Кн.), на́дто, тим більше. — Молодому, а надто дурному доводить ся прощати. Чайч.

Кольну́ть = кольну́ти, заколо́ти, шпигну́ти, штрикну́ти і т. д. д. **Колоть.** — Закололо у бік.

Кольцево́й = 1. кільча́тий. — Кільчатий ланцюг.

2. перстеньо́вий, каблу́чковий. — Перстеньовий камінець.

Кольцеобра́зный = кільча́тий, каблучкова́тий.

Кольцо́ = 1. кільце́, о́бід, каблу́чка, (залізне для скрипи) — ри́хва, (у коси) — п'я́тка. — Ворота на каблучках. — Щедрик-ведрик! дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п.

2. пе́рстінь, здр. персти́к, перстені́к, обі́де́ць, каблу́чка. — **Вѣнча́льное, обруча́льное кольцо́** = обру́чка. С. З. — На руці у його повно перстнів та каблучок. Кн.

Кольча́тый = д. **Кольцево́й 1.**

Кольчу́га = па́нцир (кільчатий).

Кольчу́жникъ = па́нцирник.

Ко́льщикъ = дрово́руб.

Колѣнко = колі́но.

Колѣ́но, мн. **колѣ́ни** = 1. колі́но, мн. колі́на. — **Въ колѣ́но, по колѣ́но** = по колі́на. — Грязюка по коліна. — **На колѣ́ни, на колѣ́няхъ** = навко́лішки, навко́люшки, навко́льки, навко́лішках. — — А вона впала навколішки, та й давай Богу молитись. п. к. — А вони його цілують та на навкольки перед ним падають. н. к. — Ви вмієте і плакать і божить ся і раді стать на вколюшки. І. Г. — Дід навколішках молить ся в церкві. Кн.

2. про рослини, про пісні — колі́но, частіше колі́нце, (про хлібові рослини) — п'я́тка. — Одрізав очеретину саме на колінці. — Просьпівав одно коліно.

3. рід, колі́но, поколі́ння. — Бо я панського роду, не ходила боса з роду. н. п. — З нашого роду не було злодія. Кн. — Покоління поколінню об тобі роскаже і твоя, Кобзарю, слава не вмре, не поляже! Кулик. Ос.

Колѣ́нчатый = колі́нуватий.

Колѣ́ть = 1. дубі́ти, ду́бнути, деревні́ти. — Руки від холоду дубіють.

2. ги́нути, до́хнути, здиха́ти. — Вівці дохнуть.

Колю́ка, рос. Carlina vulgaris L. = одкасни́к.

Колю́честь = колю́чість.

Колю́чій = колю́чий, ко́лький, шпичакува́тий, остькува́тий. — Тай колюча в тебе борода. Чайч. — Колючого слова зроду він не скаже. Кн. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр. — Колько по стерні йти. Чайч. — Колючий терен. — Остькувата борода.

Колю́чка = 1. колю́чка, шпи́чка. — На репяху багато колючок.

2. рос. Carduus gaertn. — будя́к, драпа́ч, чортополо́х, C. crispus L. — будя́к, хра́буст, C. nutans L. — будяки́, репя́х, репяхи́. С. Ан.

Колю́шка = 1. риба Gasterosteus aculeatus (pungitius) — колю́чка. С. Жел.

2. рос. Eryngium planum L. = будячо́к, си́ня колю́чка, си́ні колючки́, микола́йки, микола́йці, микола́йчики, лю́бка, любки́, перено́с-зі́лля. С. Ан.

Коляда́ = колядува́ння, коля́дки.

Колядова́ть = колядува́ти (під Різдво і на різдвяних сьвятах, а під Новий рік) — щедрува́ти. С. З.

Коля́ска = коля́са. С. З.

Командирова́ть = виправля́ти, ви́правити, відряжа́ти, відряди́ти, ординува́ти. — До города Москви виправили. С. З. — Пан Гетьман ординує наш полк в Задніпре на Дорошенка. К. Ч. Р.

Кома́ндовать = кома́ндувати, старшинува́ти, начальникува́ти.

Кома́рій = комаро́вий, комари́нний, комаря́чий. — Прийшов Спас — пропав комариний бас. н. пр.

Комаро́въ = комарі́в, комаре́вий.

Кома́ръ = 1. ком. Culex — кома́рь, (Гал.) — кома́р, зб. — комарня́. — Комарь з дуба впаде та скікне. н. пр. — Прийшла друга Пречиста — взяла комаря нечиста. н. пр. — Комарі здорово боять ся холоду. Степ.

2. маши́на для пробива́ння дїрок в залїзних або мідяни́х листа́х.

Комедіа́нтъ, ка = комедія́н, ка, ко(у)медїйник, ця, куме́дник, ця, штука́рь, ка.

Коме́дія = 1. ко(у)ме́дїя. — Крути та не перекручуй, комедія в 4 діях О. Мирного. — **Ку́кольная коме́дія** = верте́п (С. З.), куме́дїя.

2. куме́дїя, чудасія. (С. З.). — Оттаку кумедію він счинив, що довго всї сьміялись. Кн. — Кому воно здалось, кому в пригодї? Кумедія тай годї! Думитрашко. — Та тут чудасїя, мосьпане! Гоголь.

Комелёкъ = 1. комїно́к. Кн.

2. рос. Thlaspi arvense L. = вере́дник, волоски́, талаба́н, чо́рне ребро́, дзвоне́ць, гречи́чка, білиця (Гал.). С. Ан.

Ко́мель = 1. при́корень, окоре́нок, відзе́мок (товстий кінець деревини).

2. низови́й кіне́ць во́лоса.

3. ги́чка (звязаний кінець у віника, мітли то-що).

Коме́та = коме́та, мітла́, ві́ха (С. Л.). — Мітла на небі — то перед війною. н. к. — Мітла огнена зійшла, і степ, і гори осіяла. К. Ш. — Он бачите над Київом мітла простягла ся, а над Дніпром і Тясмином земля затрясла ся. К. Ш.

Комитетъ = ра́да.

Коми́ческій = комі́чний; куме́дний (С. З.).

Ко́мкать, ско́мкать = мъя́ти, мня́ти, зімня́ти, бга́ти, зо(і)бгати, жу́жмити, зжу́жмити. — Зобгав у жменю. С. Л. — Зжужмив мою керсетку. Кн.

Комкова́тый = грудкова́тий, грудова́тий. (С. Пар.).

Комко́мъ = жу́жмом, жму́ком, жмачко́м. — Полїз у шафу, а там все жужмом лежить.

Коммента́рій = комента́рь, тлума́чення (С. Ш.), зъясува́ння (Кн.).

Коммента́торъ = комента́тор, тлума́ч (С. Ш.).

Комме́рція = торг (С. Л.), торго́виця (С. Ш.), га́ндель (С. Л. З.). — Нема торговицї без жидівської головицї. н. пр. — Нема здатнїйшого до гандлю, як жиди.

Комме́рческій = торго́вий (С. Ш.), торго́вельний, гандльови́й.

Ко́мната, ко́мнатка = сьвітли́ця, сьвітли́чка, ха́та, ха́тка, хати́на, го́рниця, го́рничка, покі́й, кімна́та,ківна́та (С. Л. З.), лїтня без печі — хи́жа, хи́жка. — **Ко́мнаты** = хати́, го́рницї, поко́ї. (Найбільше спільне значення мають слова: ха́та, покі́й; слова сьвітли́ця і го́рниця переважно визначають більші покої за-для гостей, а кімна́та — невеличка; слова сьвітли́ця, го́рницї, ха́та і поко́ї визначають теж і цїлий будинок.) — Наша горниця з Богом не спорить ся. — Поставлю хату і кімнату, садок, гайочок розведу. К. Ш. — Скільки у вас хат наймаеть ся? — Наняв дві хати або дві хатї), а сам живе в кімнатї. — Пішов у горницї. — Не замітай чужої хижі, аби твоя була заметена. н. пр. (Д. теж під сл. **Изба́**). — А в моїм дворі штирі покої, а пятая сьвітличенька для тя самої. н. п. Б.

Ко́мнатный = ха́тнїй, покойо́вий, го́рнишний, сьвітли́шний. — **Ко́мнатная дѣ́вка** = го́рнишна, покойо́вка. (С. Л.). — **Ко́мнатный служи́тель** = покойо́вий.

Комо́дъ = камо́да.

Комо́къ = д. **Комъ** (здр.).

Комо́лый = д. **Безро́гій.**

Компа́ктный = сти́слий, щі́льний. — Книжка надрукована стислим друком.

Компане́йскій = това́риський (С. Ш.), ко(у)мпанії́йський.

Компа́нія = това́риство, ко(у)мпа́нія, кумпа́нство, гурт. — Він в товаристві завжди веселий. — Зібрала ся кумпанїя — невеличка, але чесна. н. п. — Злі компанії і доброго чоловіка зопсують. н. пр. — **У гуртї**, то й смерть не страшна. н. пр. —

Торгóвая, промы́шленная компáнія = спілка, товари́ство. (Пр. д. під сл. **Акціонéрная компанія** і **Ассоціáція**). — **Вступи́ть, войти́ въ компáнію** = стáти, пристáти у спілку. — **Въ компáніи дѣлать** = в спілці, нá-спіл робити. — У тебе є горóд, а я достану чого, та й посіємо нá-спіл. н. к.

Компаніонка = товáришка.

Компаньóнъ = товáриш, спільник. — Пішний кінному не товариш. н. пр. (Д. ще під сл. **Акціонéръ** і **Ассоціáція**).

Компле́ксія = штатýла, статýра.

Комплимéнтъ, частїше мн. **комплиме́нты** = ми́лощі. — Почав їй говорити всякі милощі.

Компóстъ = гноївня. — **Компóстная я́ма** = гноя́рка, гноївка.

Компóтъ = узвáр. С. Ш. — Узвар на базарь, а кутя на покуті. н. пр. — Другая слава у Спасівку стала, що Маруся козакові узвару прислала. н. п.

Комши́ть = д. **Бить.**

Комъ, комóкъ = грýда, грýдка, грýдочка (С. Аф. З. Л.). — Бідна головочка: сьвятки ідуть, а глини нї грудочки. н. о. — Цур дурня, та масла грудка. н. пр. — Щедрик, ведрик, дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п. — (Тїста) — балáбух, гáлка, галýшка. — (Сиру, масла) — грýдка, грýдочка. — (Глини замішаної) — вальóк, вáлька. — (Глини — замазувати шпари) — шпарýн. — (Снїгу) — снїговá кýля, грýдка снїгу, а велика — бáба. — (Ниток, вовни то-що) — жмут. — (Ягід злиплих до купи) — ки́тяг(х), кім'ях. — Спілї вишнї злипались китяхами. Лев. — Вишнї так і висїли кимъяхáми. Чайч. — (Волосся, що скімшилось) — ковтюх. — **Сби́ться въ комъ** = скімши́ти ся, склоччíти ся. — Із рота піпа все котилась, як повсть та борода скімшилась. Кот. — Волосся на голові й на бородї склоччіло ся йому. Кн.

Комя́га = каю́к, душогýбка. (Човник, видовбаний з однїї деревини).

Конáться = міряти ся. — А давайте міряти ся, кому починати.

Конвéнція = конвéнция, умóва (між державами).

Конви́ктъ = пансїóн, бýрса.

Конвóй = конвóй; вáрта, калавýр. — **Подъ конвóемъ** = під вáртою, за калавýром.

Конвоировать = конвоювáти; вартувáти. (С. Л.).

Конвýльсія = кóрчї, перелóги. С. Л. З.

Конгрéссъ = рáда, зъїзд (вищих особ з різних земель по політичним справам).

Конди́торская, конди́торъ = пекáрня, цукéрня, цукóрня (С. Пар.), пéкарь (С. З.), цукéрник, цукóрник (С. Пар.).

Конéвина = кони́на, коня́тина (С. З.), кобиля́тина.

Конéвій, конéвъ = кінський. — **К. лукъ,** рос. Teucrium Scordium L. = ди́кий часни́к, скóрдїя. — **К. щáвель,** рос. Rumex L. = кінський щавéль.

Конёкъ = 1. кóник, кóничок, кони́чéнько, лошачóк. — Козак молоденький, під ним коник вороненький. н. п. — По серединї пан хорунжий, під ним коничепько, під ним вороненький, сильно дужий. п. п.

2. конькóк, частїше мн. коньки́, скобзýн, ли́жва, ли́жви (Гал. С. Пар.), костяні — нáрти. — В лижви чоботи прибрав, та по льоду легесенько з саночками він погнав. (Дзвінок).

3. комаха Gryllus — кóник. — Наш коник — стрибунець живе так саме, як і сарана. Степ. — Жвавий коник скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Старицький. Байки.

4. риба Syngnatus hippocampus — кóник (морський).

5. грéбінь (в стрісї).

6. глóвень (верхнїй одвірок).

Конéцъ = 1. кінéць, крáй. — Кінець лавки.

2. у шевців — дрáтва. — Сучити дратву.

3. шматóк, (цільний) — штýка, цільни́к, сувíй. — Штука сукна. — Сувій полотна.

— **Вконéцъ, до концá** = до крáю, до остáнку, до рéшти, у пéнь, до щéпту, до послїдку, по сам кінéць (Кн.). — Як не дав Бог змалку, не буде й до останку. н. пр. — Тільки що простяг своє в багаття рило, а полумъя його до щенту обсмалило. Гр. — Ляхів у пень рубайте, кров їх з піском мішайте. н. д. — **Дѣло съ концóмъ** = тай гóдї, тай шабáш! — **На какóй конéцъ** = на що? — **На худóй конéцъ** = у всякім разї. — **Въ концѣ** = в кінцї, кінéць. — Сидить батько кінець стола. К. Ш. — **Концы́ хорони́ть, пря́тать** = кінцї ховáти. — **Подъ конéцъ** = на кінцї, на прикінчéнню, на приконéччї, на при кінцї, на схóдї, нарéштї. — **Съ концá въ конéцъ** = од крáю до крáю. — І дивлюсь я округ себе од краю до краю: що ж там милого знайду я, що я там згадаю. В. Щ. — Нехай душі козацькії в Українї витають: там широко, там весело од краю до краю. К. Ш. — **Приводи́ть къ**

концý = до крáю довóдити, крáю довóдити. — Треба краю доводити. К. Ш. — **Тутъ тебѣ и конéцъ** = тут тобі й край, тут тобі й капýт! — **Хазовóй конéцъ** = показний кінéць, край.

Конéчно = а вжéж (С. Л.), аджéж (С. Л.), таджéж (С. Л.), та вжéж, а тóж, а жéж, (С. З.), конéчне (С. З.), пéвна річ (С. Л.); пéвне, запéвне (Кр.), звичáйно. — Та хіба ж ти бачив? — А вжéж або атóж! — Почне казати казку, звичайно, про змія. н. к. — „Бреше", скажуть, „сякий-такий!" звичайно, не в очі. К. Ш. — Конечне будемо у його. С. З.

Конéчности = рýки, нóги або крúла.

Конéчность = 1. кінéць, край.

2. кінéчність.

Конéчный = кінéчний; остáнній.

Кóникъ = рундучóк (лавка і разом скриня в хаті біля дверей). — Старі чоботи мабуть у рундучку.

Конúна = 1. д. **Конéвина.**

2. шкапóвина, шкапúна.

Конúческій = конїчний, стожковúй (С. Пар.), гостровéрхий, шпичáстий.

Конклáвъ = зъїзд, рáда (кардиналів).

Конкордáтъ = умóва (з папою).

Конкýрсъ = кóнкурс. (Збір позичальників для розділу маєтку неспроможного довжника і суперництво між кількома). — **На конкурсъ, конкурúруя** = навпереваги, на перебій. — Ми будемо вчити ся навпереваги. Сп.

Кóнница = д. **Кавалерія.**

Кóнный = кінний; кінський. — **Кóнный вóинъ** = козáк, комóнник (С. З.). — По полю мчались козаки... є пів десятка комонників. К. Ч. Р. — **Кóнное ристáлище, кóнная скáчка** = біговúсько. (Под. С. Ш.).

Коновнúкъ, рос. Trifolium montanum L. = вязúль, івáсик, кýряча лáпка, сорóчі лáпки, кóтики, каюшúна. С. Ан.

Коновóдъ = 1. коновóд, завідчúк (кінський).

2. д. **Завóдчикъ 2 і Зачúнщикъ.** — Він у нас на всю околицю привідця. Кн.

Кóновязь = 1. пýта (що путають коней, як пускають на пашу).

2. припін, конóвяз. — На припоні пасли коні сідлані, готові. К. Ш.

Конопáтить = конопáтити, паклювáти, глобúти (С. Аф.), замазкою — шпаґлювáти.

Конопáтый = д. **Весновáтый.**

Кóнопать = конóпать, конопáтка, пáкля, клóччя (для конопачення).

Конопéль, конопля́, здр. **конопéлька,** рос. Cannabis sativa L. = конóпля, частїше мн. конóплї, здр. конопéльки, одна стеблина — коноплúна. — **Безсѣмяннáя конопля́** = плóскінь. — **Сѣмяннáя конопля́** = мáтїрка. — (Витїпана, що йде на пряжу) — пря́диво, (а що лишаєть ся) — клóччя. С. Ан. Л. — На городї конопельки, вершки зелененькі. н. п. — Стрімкий як коноплина. Кн. — На городї конопельки, не вибрана плоскінь. н. п.

Конопéльникъ, рос. Eupatorium cannabinum L. = сїдаш, сїдáч. С. Ан.

Конопéльный = конóпляний.

Конопля́ = д. **Конопéль.** — **Конопля́ турéцкая** = д. **Клещевúна.**

Конопля́никъ = підмéт (С. З.), конóплище, конóплисько (Гал.).

Конопля́нка = 1. пт. Fringilla linaria = конóплик (С. Жел.), конопля́нка, макодзьóб. (С. Пар.).

2. рос. Bidens tripartita L. = чередá, стрілкú, собáчі реняхú, причéпа, реняшкú. С. Ан.

Конопля́ный = конóпляний. — **Конопля́ное мáсло** = сїмъянá олїя.

Консúліумъ = рáда лїкарська.

Кóнскій = кінський, конячий. — **Кóнская грúва,** рос. = д. **Конопéльникъ.** — **Кóнскій волосъ** (з кінського хвоста) = волосня́, волосїнь. (С. Аф.). — **Кóнскій хвостъ,** рос. Equisetum palustre L. = кругля́к, E hiemale et sylvaticum L. = хвощ, E. arvense L. = пестишí, польовá сóсонка. С. Ан.

Конспирúровать = сектувáти ся.

Континéнтъ = суходіл.

Контрабáнда = пачкáрство. — **Заниматься, промышля́ть контрабáндой** = пачкарювáти.

Контрабáндный = пачкáрський.

Контрабандúръ, контрабандúстъ = пачкáрь, пачкáр (С. Жел.), пачковóз.

Контрабасúстъ = 1. басúстий. — Басистий не має де сїсти (бо з басом тїсно). н. пр.

2. октáва (в хорі). — То все баси, а оцеи октава.

Контрабáсъ = бас. — Він добре на басї грає.

Контрáктный = контрактóвий.

Контрáстъ = сýпроть. — Біле і є супроть чорному. Кп.

Контрибýція = óкуп, данúна. — Город Львів окуп за себе дав Ордї і Хмельницькому. Л. Сам.

Контролёръ = контролїр, повірник.

Не можна лїсникам шахрувати — над ними є повірник. Кн.

Контроли́ровать = повіря́ти, контролюва́ти, догляда́ти.

Конту́зить = конту́зити, підби́ти, вда́рити, і́мпетом. — Воно не ранило, а тільки ноги мінї підбило імпетом. Кн.

Кону́ра = д. **Кану́ра.**

Ко́нусный = ко́нусовий.

Конусови́дный, конусообра́зный = д. **Кони́ческій.**

Ко́нусъ = ко́нус, стіжо́к, кружі́ль. С. Жел.

Конфе́ты = канхве́ти, цуке́рки. — **Конфе́тка** = канхве́тка, цуке́рка.

Конфе́тчикъ = д. **Конди́торъ.**

Конфиденціа́льный, но = тає́мний (С. Ш.), тає́мно, по́тай, ни́шком.

Конфиска́ція = конфіска́та. Гал.

Конфискова́ть = конфіскува́ти, одібра́ти добро́ на скарб, (про книжки, часописї то-що) — забороня́ти, запини́ти, затри́мати.

Конфу́зить, ся = соро́мити, ся, стида́ти, ся, (аж червонїти) — пекти ра́ків.

Конфу́зный, но = соро́мний, со́ромно, со́ром (С. Л.), нія́ково (С. Л.). — Соромно якось стало.

Концентри́ческій = односере́дний. С. Пар.

Концо́вой = ло́цман (що проводить судна з одного місця до другого).

Концо́вый = штукови́й (що продаєть ся цїлими штуками), цїльни́к.

Конча́ть, ко́нчить, ся = 1. кінча́ти, ся, дово́дити до кінця́, до кра́ю, кінчи́ти, скінчи́ти, ся, (роботу) — доробля́ти, доробити, ся. — На тім розмова ся і скінчилась. К. Х.

2. вмірати, кона́ти, вме́рти, скона́ти. — Бодай тобі так тяжко конати, ой як тепер мінї тяжко віку доживати. н. п. — Чули, чули Запорожцї з далекого Криму, що конає Гетьманщина, неповинно гине. К. Ш. Як Ляхи конали, як Сьміла горіла. К. Ш. — Сім рік будеш хорувати, а осьмий конати! То я буду памятати, з кого се сьміяти. н. п. Б.

Ко́нчикъ = кі́нчик.

Кончи́на = 1. кіне́ць, кінча́ння.

2. смерть, скона́ння.

Ко́нчить, ся = д. **Конча́ть, ся.**

Конь = кінь, коня́ка, здр. ко́ник, ко́ничок, кониче́нько, коненя́, мн. ко́нї, коненя́та, (з великою гривою) — грива́нь, патла́ч. — Гей кінь вороний, а сам молодий. н. п. — Запріг коняку, тай поїхав. (Д. ще під сл. **Конёкъ**). — **Конь во́дный** = **Гиппопота́мъ**).

Ко́нюхъ = ко́нюх, ста́єнний. (Прав.).

Коню́шенный = ста́єнний.

Коню́шня = ста́ня (С. З. Л.), ста́йня (С. Л.), стайни́ця, ставни́ця, коню́шня (Лїв.). — Ой коню мій вороненький, чого ти стоїш на станї смутненький? н. п. — Як коня украли, то й стаңю замкнули. н. пр. — Взяла коня у стайницю, а милого у сьвітлицю. н. п.

Коняко́вка, рос. Vicia sativa L. = ви́ка. С. Ан.

Ко́на = мня́ло, мля́вий, маку́ха, мни́ха, лемі́шкува́тий, лемі́шка, напу́ша, вайло́, валю́ка (всї про чоловіка).

Копалу́ха = д. **Глуха́рка 2.**

Копа́льщикъ = копа́ч, копа́льник, гра́барь (С. Аф.). — Наняв грабарів рів копати.

Ко́панецъ = рівча́к.

Ко́пани = 1. копани́цї (полозки у санок з коріньковими передками).

2. ко́рчі, пнї (викопані з землї, де був лїс).

Ко́паница = д. **За́ступъ.**

Копа́ніе = копа́ння.

Ко́пань = ко́панка, (коло джерела) — са́жавка, са́жівка. С. З.

Копа́тель = д. **Копа́льщикъ.**

Копа́ть = копа́ти, ри́ти. — Копати яму.

Копа́ться = 1. копа́ти ся, ри́ти ся.

2. копа́ти ся, вовту́зити ся, шпо́ртати ся, валанта́ти ся.

3. копа́ти ся, ни́шпорити, шука́ти.

Копе́ечка = копі́єчка, копійчи́на. — Виплакала тую копійчину, та Пречистій поставила сьвічечку за сина. К. Ш.

Копе́ечный, копе́ешный = копійча́ний, копі́яшний. — Копійчана сьвічка.

Копе́йка = копі́йка, здр. д. **Копе́ечка.** — Засьмій ся, Матвійку, дам копійку. н. пр.

Копе́йникъ, копе́йщикъ = пікіне́р. С. З. (Вояка, узброєний списом).

Копе́йный = 1. копі́йний, спискови́й. — Чи не носить хто клюти спискової? Я ношу, у мене й ратища виструганї. К. Х.

2. д. **Копе́ечный.**

Копеи́стъ = пи́сарь, копії́ста.

Копе́йщикъ = д. **Копе́йникъ.**

Копёнка = копи́чка.

Копённый = копи́шний, в копи́цях. — Сїно в копицях.

Копёръ = 1. рос. Anethum graveolens L. = укрі́п, окрі́п, крі́п. С. Ан.

2. рос. Laserpitium latifolium L. = староду́б, лиході́йна трава́, волошне́ва трава́. С. Ан.

3. стано́к для ба́би, що нею забива́ють палї. — **Копра́ на дѣ́ло, копра́ съ дѣ́ла** = посу́нути стано́к бли́жче до па́лї або одсу́нути од не́ї.
Ко́пестень, рос. Asarum europaeum L. = ко́питень, копитцї, копи́тник, копитня́к, копите́ць, підли́стник, підолї́шник, підорі́шник. С. Ан.
Копе́цъ = 1. д. **Кобе́цъ**.
2. копа́ч.
Копи́лка = скарбни́чка, карна́вка.
Копирова́ніе, копиро́вка = копіюва́ння, спи́сування, перепи́сування.
Копирова́ть = копіюва́ти, спи́сувати, перепи́сувати, здійма́ти копі́ю. — Той лист зкопієвавши, послав. Л. В.
Копиро́вщикъ = копіїста.
Копи́ть, ся = збіра́ти, ся, збива́ти, хова́ти. — Збиває гроші копійку до копійки. — Цїлий вік ховав, дїтим не давав, а злодїї спожили. Кп. — Назбірав грошей повну скриню.
Ко́пія = ко́пія, ви́пис, спи́сок. — З таких листов копії мають бути давані. Ст. Л. — Зробив собі список з того малюнку. Кп. — До книг записувати і випис давати. Ст. Л.
Ко́пка = копа́ння.
Ко́пкій = пухки́й. — Земля пухка — легко копати. Кп.
Копле́ніе = збіра́ння, хова́ння.
Копна́ = 1. ку́па, здр. ку́пка. — Купою на купі. К. Ш. — Чорт біса є під купи бачить. н. пр.
2. (хлїба на 60 снопів — копа́, (сїна або хлїба в снопах) — копи́ця, копъя́к, здр. — копи́чка, копъячо́к, (на 30 снопів) — полу́кіпок, (багато, густо кіп) — ко́пно, (що кладе копи) — копи́лвик. (Сп.). — Більш копи лиха не буде. н. пр. — Повъяжуть у снопи, покладуть у копи. н. п. — Поскладаєм в копи, та вдаримо в гопи. п. п. — Дивлюсь, а він лежить під копицею сїна.
Ко́поткій, копотли́вый, ко́потный = 1. млявий, мару́дний, мару́да. — В роботї вона млява. Кп. — Оце ще маруда, як почне що робити, то поки він налагодить ся.
2. морочли́вий. — Морочливе дїло.
Ко́поткость, копотли́вость = мару́днїсть.
Копоту́нъ, копоту́нья = мару́да.
Ко́поть = 1. са́жа, кі́поть, кі́птява. — Кіптю боюсь, я удушлива. Лев.
2. смоля́рня, смолоку́рня, дегтя́рня. (Яма, де гонять смолу або дьоготь).
Копоши́ть, ся = воруши́ти, ся, комаші́ти ся.
Копти́льня = дима́рня. (Вол. зап. Сидоренко).
Копти́ть, ся = копти́ти, копчо́нити, ся.
Коптѣ́лка = д. **Копти́льня**.
Копу́нъ, копу́нья = д. **Копоту́нъ**.
Копу́шка = копи́чка (сїна або трави).
Копы́тень = д. **Ко́петень**.
Копы́тистый = копита́стий.
Копы́тникъ = д. **Ко́петень**.
Копы́тный = Копито́вий.
Копы́то = копито́, (роздвоєне) — ра́тиця, (у свинї) — ра́котиця, (сторчове) — ку́кса (Ман.). — Мясо розідрать суддям на рівні частї, лисицї ж ратицї віддать. Гр.
Копы́то льви́ное, рос. Alchemilla vulgaris L. = при́воротень. С. Ан.
Копы́тчатый = копитова́тий.
Копы́шиться = д. **Копоши́ться**.
Копь = копа́льня, рудоко́пня, (глини) — гли́нище, (вапни) — вапня́рка, ва́пнище, (соли) — солони́ця, (земляного вугілля) — ша́хта, (залїза) — ру́дня, рудоко́пня, рудоко́пи. (Волинь, зап. Сидоренко).
Копьё = спис (С. З. Л.), копі́є, (держално до його) — ра́тище. — Не всяк козак, хто списа має. н. пр. — Держить в луцї спис довгенький, а у руцї меч ясненький. н. п. — Ой кинув ся та пан Сава до гострого меча, взяли його на три списи від правого плеча. п. д. — Іде козак, копією опираєть ся. п. д.
Копьеви́ще = ра́тище. С. З. — Козакові без ратища, як дівчинї без намиста. н. пр.
Кора́ = кора́, (товчена чинити шкури) — зду́биця. — **Покры́ться, взя́ться коро́ю** = заскори́нїти. — Струп заскоринїв. Кн.
Корабе́льный = кораблє́вий.
Корабе́льщикъ = корабе́льник.
Кора́бль = корабе́ль (С. З.), турецький в давнину — ґале́ра, гале́ра. — Тую галеру з грізної гармати привітайте, гостинця їй дайте. п. д.
Кора́лловый = кора́левий.
Кора́ллъ = кора́лї.
Кораљки́ = кора́лї, до́бре нами́сто. — Були коралї, та пішли далї, були перли, та ся стерли. н. пр. — Повна шия доброго намиста.
Коралько́вый = кора́левий.
Корга́ = 1. д. **Воро́на**.
2. стара́ ба́ба, ба́ба-яга́, ві́дьма.
Кордега́рдія = буцега́рня.
Кордо́нъ = кордо́н, цеп (військовий).
Корена́стый = 1. корени́стий, корі́нчастий, корча́стий. — Дай Боже, щоб моя капусточка була на коріння кореністая, а із листу головистая. н. пр. — Дуб кор-

частий. — Рости редька корениста — на зіму сховаю. н. п.
2. присадкуватий, натоптуваний (Чайч.), крекотень.

Кореневóй, корневóй = 1. корінéвий, корінний, корчовий.
2. корінькóвий (зроблений з коріня). — Корінькова люлька.

Коренúстый = д. **Коренáстый 1.**

Кореннóй = 1. грунтовний, корінний. — Се наше право грунтовне, споконвічне. Кн.
2. первістний, споконвічний. — **Коренные жúтели** = тýбольці. С. Л. Ш. — Зайди принесли до тубольців культуру. Кн. — **Кореннóй зубъ** = кýтній. — Сьмій ся, засьмієш ся колись на кутні. н. пр. — **Коренная лóшадь** = голóбельний кінь. С. Аф. — **Кореннóй разсóлъ** = ропá. — **Коренная рыба** = велúка рúба, дóбре просóлена, просíл.

Кóрень = кóрінь, здр. корінéць, корíньчик, зб. — корíння. — **Или пóлонъ дворъ, или кóрень вонъ** = або пан, або пропáв. н. пр. (Або велике щастя або велике лихо). — **Запрячь въ кóрень** = запрягтú в голóблї. — **Кóрень вóлчій бѣлый,** рос. Aconitum lycoctonum luteum = царь-зїлля, царь травá. С. З. — **К. громóвый,** рос. Asparagus sylvestris = шпарáга, зáячий холодóк. — **К. живóтный** = д. **Горéцъ.** — **К. крáсный,** рос. Anchus officinalis L. = медýниця, меденúшник, краснокóрінь, румянка, румянчик, свинюшник. — **К. макáршинъ** = д. **Горéцъ.** — **К. солóдковый,** рос. Glycyrrhiza echinata L. = солóдкий кóрінь, вербéць солóдкий, солодéць, солодúка, лякорúця. — **К. скипидáрный** = д. **Кóнетень.** — **К. сухóтный,** рос. Arum maculatum L. = кóзяча бородá. — **К. цáрскій,** рос. Imperatoria Ostruthium L. = царь-зїлля, стародýб. С. Ан.

Коренякъ = голóбельний (кінь). С. Аф.

Корéцъ = 1. кóрець (С. З.), корáк (С. З.), здр. кíрчик, корячóк, ківш, кíвшик. — Купив коряк ріжків. С. З. — Знатимеш — почім ківш лиха. н. пр.
2. (у млинї) — ківш (куди борошно сипеть ся).

Корешóкъ = 1. корінéць, корíньчик. — **Корешкú** = (тютюну) — корíньці, рýбанка.
2. (в оправі книжок) — спúнка. — Оправа скрізь добра, тільки спинка трохи потріскалась. Чайч.

Коржáвить = коржáвити, шкарýбити

Коржáвѣть = коржáвіти, шкарýбіти, шкарýбнути.

Коржáнъ = д. **Кавсякъ.**

Корзúна, корзúнка = кош, кóшик (С. З.), кіш, кошíль, кошóвка (С. Л.), (з соломи) — кошíль, солóм'яник, (з ремню, з лик) — козубéнька, (з лози) — лозанúк, (з лози, обмазана глиною) — стýга, стýжка. — Прийшли з кошелями, увесь коровай забрали. н. п. — Випустив з кошеля. Кр. — Із лип плетені козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот. — Мудра жона: як дві стуги пшона, третя гороху, то вона й буде носить по троху. н. пр. — Узяли стужку з калачами. К. Ч. Р. — Понаїдались і назбірали окрушин 12 повних кошиків. К. Сьв. П.

Корзúнщикъ = кошикáрь. С. Пар.

Корúнка, Passulae minores vitis viniferae apyrenae = корúнка (родзинка коринська, дрібна).

Корúстый = товстокóрий. — Товстокорий кавун.

Корúть = дорікáти, докорáти, корúти. С. Л. З.

Корúться = корúти ся, покорáти ся. С. З.

Корúца, рос. Cinnamonum = корúця, цинáмон. (С. З.).

Корúчневый, корúчный = 1. корúцевий, цинамóновий (властивий кориці або зроблений з неї).
2. корúчнявий, рудовáтий (колїр).

Коріáндръ = д. **Кишнéцъ.**

Кóрка = 1. (на садовині або городині) — шкурка, шкýрочка, лушпáйка, лушпúна, лушпúнка, зб. лушпúння. — Їли кавуни, та понакидали скрізь лушпиння.
2. (на хлїбові) — шкорúнка, скорúна, скорúнка, скíрочка, (спідня) — спíдка. — Кортить Маринку шкоринка. н. пр. — Гризеш шкоринку із книша, та дмеш сивуху із ківша. Сніп. — Дайте хлїба хоч скірочку, дерев'яні ложки і сироватки трошки. н. п. — Люблю шкоринку та ще спідку. — **Его отдýли на óбѣ корки** = вúбили на всї бóки.

Кормá = кормá, зад, задняк (С. Пар.), гýза (корабля або якого иньшого судна). — Хвилї заливали човен, а він був на кормі. К. Сьв. П.

Кормёжка = кормíвля, годíвля, годувáння, харчувáння (коней, волів) — пóпас.

Кормúлецъ = 1. кормúтель, годувáльник (Чайч.), питúмий. — Він йому питимий батько.

2. добродій.

Кормилица = 1. мамка. — У неї боліли груди, то вона напяла до дитини мамку.
2. питима. С. З. — Питима мати.
3. добродійка.

Кормилицынъ = мамчин.

Кормило = стерно, демено (С. Аф. З. Л.), керма (С. Жел.), у плота — трепло. С. Л. — Ой сидить козак та на демені, він демено повертає, на чорне море поглядає. н. д. — Сідай на стерно, а ми будем громадити.

Кормить, ся = годувати, ся, кормити, ся, харчувати, ся, живити, ся, (дуже) — ситити, тлити, (худобу в дорозї) — попасати, кормити. — Господь буде помогати сиріт годувати. н. п. — Трудяща копійка годує до віку. н. пр. — Ситого гостя добре годувати. н. пр. — Ой як мінї жити, в сьвітї горювати, ой як мінї дїти в сьвітї годувати? н. п. — Багатий дивує ть ся, як убогий годує ть ся. н. пр. — Уже ж се мусить всякий знати, що військо треба харчувати. Кот. — Нехай багач дивить ся, як убогий живить ся. н. пр. — Ой щож будем робити, нїчим волів кормити. н. п. — От доїдемо до Охматової, то тут треба коней попасати. — Уже вони й тлять того кабана цїле лїто. Сп. — Пустельник мусів годувати ся своєю працею. Бар. О.

Кормка, кормленіе = д. **Кормёжка.**

Кормля = 1. д. **Кормёжка.**
2. харч, харчі, їжа, страва, корм, покорм, (для худоби) — паша. — У нас добрі харчі. — Не буде й скотинї пашї. С. З.

Кормный = 1. гладкий, ситий. — Ситий віл.
2. пашистий. — Пашисте поле. — Пашиста солома (що дає багато пашї).

Кормовище = випас, паша, пастівник, вигін, степ (де випасають худобу).

Кормовое = харчове, харчові гроші. — По карбованцю в день, та харчового по злотому.

Кормовой = 1. стерновий.
2. харчовий.

Кормчій, кормщикъ = стерник, стерничий, стирник. (С. З. Л.). — Один стерник сам керує, весь корабель управує. Мазепа. С. З. Л.

Кормъ = д. **Кормля 2.** — **Подножный кормъ** = паша. — Пустив волів на пашу.

Корнать = обтинати, обчикрижувати, (крила птиці) — боркати. С. Ш.

Корневикъ, корневина, корневище = корепище.

Корневой = д. **Корсневой.**

Корнеплодный = корінеплідний.

Корнетъ = хорунжий. — Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. н. пр.

Корнистый = д. **Коренастый 1.**

Корнишонъ = огірочок, пупъянок (огірок маленький для маринования).

Корноухій = карнаухий, шельмований (з надрізаним або одрізаним ухом).

Корный = кірний.

Коробейникъ = коробочник, розносщик, крамарь (що носить дрібний крам).

Коробить, ся = корчити, ся, шкарубити, ся, пачити, ся, дубити, ся. — Дошка на сонцї подубила ся. Кн. — Лихоманка аж корчить.

Коробка, здр. **Коробочка, Коробушка** = 1. коробка, коробочка, короб, коробок, (з луба) — козуб, козубка, козубенька, (з кардону) — шабатура, шабатурка.
2. дощана обшивка на лутки або одвірки.

Коробъ = д. **Коробка 1.** — **Наговорилъ съ три короба** = набалакав сїм мішків гречаної вовни (багато ка'зна чого).

Корова = корова, здр. — корівка, корівонька. — **Дойная корова** = дійна. — **Яловая корова** = ялова, ялівка, яловиця, зб. — ялівник, через рік тїльна — передійка.

Коровай = д. **Каравай.**

Коровёнка = корівка, корівонька, корівчина, мн. корівки, корівчата.

Коровій = коровъячий.

Коровка = 1. д. **Коровёнка.** 2. д. **Дягиль.**

Коровка божья, ком. Coccinella = сонечко. — Сонечко — зовсїм кругле, зверху опукле, головка й ніжки малесенькі. Степ. — Сонечко, сонечко! виглянь в віконечко: он Татари їдуть, тебе заріжуть. (Промовляють дїти, пускаючи сонечко, щоб летїло).

Коровникъ = 1. коровник, хлїв, ричківня, ричкарня, ялівник.
2. д. **Дягиль.**

Коровница = корівниця, доїльниця, ричка, доярка. — Одну дочечку мала, та й ту утеряла: із поля робітницю, од печі топільницю, од корів корівницю. н. п. (Д. ще під сл. **Доильница**).

Хороводъ = танок, таночок. С. Ш. Л. — Ой у містї Немирові дївок танок ходить. н. п. — Сїм дочок — свій таночок. н. пр.

Коровошникъ = д. **Дягиль.**

Коровушка = д. **Коровёнка.**

Коровьякъ, рос. Verbascum thapsum L. = коровъяк, ведмеже ухо, дивана, дрябчак, сьвічі. С. Ан.

Коровья петрушка, рос. Anthriscus sylvestris

Hoffm. = сверби́гуз, буги́ла, борщівни́к. С. Ан.

Коро́вья трава́, рос. Camelina sativa Crantz. = рижі́й. С. Ан.

Коровя́къ = д. **Белладо́на.**

Короле́ва = короле́ва, кра́ля (С. З.), короли́ха, короли́ця. (Останні два тільки в знач. жінки короля, а перші і в знач. державної володарки). — А короля нема дома, королиха сама дома. п. п. — Царь, цариця — королиця. (з нар. гри).

Короле́вина трава́, рос. Lappa major Gartn. = дідовни́к, липу́х, репъяхи. С. Ан.

Короле́вичъ = короле́вич, короле́нко, короля́, короленя́, мн. короле́вичі, короля́та, короленя́та.

Короле́вна = королі́вна, здр. королівнонька. — Чи ти царівна, чи королівна? н. к.

Короле́вскій = королі́вський, королі́в.

Короле́вство = королі́вство.

Короле́вствовать = королюва́ти. С. З.

Королёвъ = королі́в.

Королёкъ = 1. коро́лик (збр. **Коро́ль).**

2. пт. Motacilla regulus = коро́лик. Вол.

3. д. **Кро́ликъ.**

4. помера́нець ма́льтський (в середині червоний).

5. кора́лина (намистина з коралів).

Коро́ль = 1. коро́ль, здр. коро́лик, ці́сарь (Гал.).

2. (в картах) — коро́ль, (в особливій грі) — бардади́м.

3. порі́г (в опусті, в лотоках).

Королькú = д. **Коралькú.**

Королькú садо́вые, рос. Capsicum annum L. = стручкови́й пе́рець, перчи́ця. С. Ан.

Королько́вый = коро́ликовий, кроле́вий, кроля́чий. — **Королько́вое ожере́лье** = д. **Коральки́.**

Коромы́сло = 1. коро́мисло, (у терезів) — буга́й, (у колодязя) — жураве́ль, (у дзвона) — ру́чка.

2. ком. Libellula — ба́бка, самчик — ба́бич. С. Ш. — Отже бабка страшенний ворот усім двокрилим комахам. Степ.

Коро́на = коро́на, здр. коро́новька, віне́ць.

Коро́нный = коро́нний; держа́вний.

Корона́ція, коронова́ніе = коронува́ння, вінча́ння на ца́рство.

Коронова́ть, ся = коронува́ти, ся, вінча́ти, ся на ца́рство.

Коро́ста, мед. Scabies = коро́ста, (педужий) — коро́стявий, (особлива кімната для їх) — коро́стява.

Коро́ставникъ, рос. Scabiosa arvensis = купа́лка, наголова́ток, огірча́к, христо́ва па́лочка, повняки́, сияя́вка, жовті́льниця (Гал.) С. Ан.

Короcте́ль, пт. Rallus crex = деркá́ч, здр. деркá́чик. С. З. Л. Аф. — Тільки чути, як далеко десь деркач дирчить.

Коро́стовый = коро́стявий.

Коро́стовѣть, коро́стѣть = коро́стявіти.

Корота́ть = корота́ти, калата́ти. — Чи коротаєш вік в журбі, чи то за поставцем горілки. Гул. Ар. — Та не дай Боже нікому, як міні тепер старому — у неволі пропадати, марне літа коротати. К. Ш. — Живу, калатаю, віку доживаю. Кн.

Коро́тенький = короте́нький; куце́нький.

Коротёхонёкъ = короті́сенький.

Коротизна́ = коро́ткість.

Короти́ть = короти́ти, в(у)короча́ти, в(у)коро́чувати, прикоро́чувати.

Коро́ткій = 1. коро́ткий, ку́ций. — Короткі руки — не все те досягнуть, що очі бачуть. Кн. — Ой Сербине чорноусий, чого в тебе жупан куций? п. п. — Піймав куцого за хвіст. н. пр.

2. недале́кий, бли́зький. — Недалекий шлях.

3. недо́вгий, коро́ткий. — Як зімою день не довгий.

4. бли́зький. — Близький приятель.

Коро́тко, коротко́ = ко́ротко, короте́нько; бли́зько (д. **Коро́ткій 1, 3 і 4**).

Коротковáтый = короте́цький, куце́нький, по́короткий (Д. **Коро́ткій 1 і 3**). — Жупанок на йому якийсь куценький — Таки по́коротка ця свита. Чайч. — День коротенький.

Коротконо́гій = куцоно́гий, куцола́пий.

Коро́ткость = 1. коро́ткість, корота́.

2. при́язнь.

Короткохво́стый = ку́ций, куцохво́стий. — Піймав куцого за хвіст. н. пр.

Короткошéрстный = низькоше́рстий.

Короткошéя = короткоши́їй.

Короты́шка = 1. куци́яа, ку́ца оде́жина.

2. куца́н, куца́нчик, курду́пель, коти́горошок (дитина малого зросту).

Коротышъ = 1. оцу́пок. С. Л. З.

2. д. **Коротышка 2.**

Коро́че = коро́тше, куці́ше, бли́зче (д. **Коро́ткій**).

Ко́рочка = д. **Ко́рка.**

Корочу́нъ = капу́т, смерть. — Тут йому й капут!

Короѣ́дъ, ком. Bostrichus = короїд.

Ко́рнія = пони́тчина (Ніс.), смикани́на, торочки́ (С. Ш.). — Лікарь запхнув у виразку смиканини, а вона зараз і випала. Кн.

Корпѣ́ть = ни́діти (С. З.), сліпати (над яким ділом).

Корре́кторъ = коре́ктор, спра́вщик, ви́правщик.

Корректу́ра = коре́кта. С. Жел.

Корректу́рный = ви́правщицький. — Працював над отиєю тяжко нудною виправщицькою працею: виправлять оттаке, як оці приказки, то не играшки! Номис.

Корреспонде́нтъ = допи́сувач, допи́сник. (С. Жел.).

Корреспонде́нція = до́пись (С. Жел.).

Корреспонди́ровать = допи́сувати, писа́ти (до кого), листува́ти ся (з ким).

Корридо́ръ = коридо́р, корита́р (Гал. С. Жел.), узенький — сутки́, суточки́. С. З. — Завівши мене в суточки, та й каже: Пристаньмо й ми, братіку, в колії. К. Х.

Корса́ръ = ушка́л, ушку́йник (морський або річний розбійник). С. Ш. — То не верби лугові зашуміли, як безбожні ушкали налетіли, Хведора Безрідного постреляли, порубали. н. д.

Корсе́тъ = корсе́т, шнурі́вка (Кн.), шнурови́ці. (С. З.). — Продай, мамо, дві телиці, купи мінї шнуровиці: в мене циці трясуться, з мене хлопці сьміють ся. н. п.

Кортома́ = д. **Аре́нда**.

Кортоми́ть = здава́ти в посе́сію.

Ко́рточки = кара́чки. — **Сядѣ́ть на ко́рточкахъ** = сидіти кара́чки (зігнувши ноги).

Ко́рча = ко́рчі, перело́ги. С. З. Л. — От се напали перелоги. С. З.

Корча́га, корча́жка = горщо́к, го́рщик (глиняний, без ушка), здр. — горща́ і т. д. д. **Горшо́къ**.

Корча́жный = горшкови́й.

Корчева́ніе = корчува́ння.

Корчева́ть = корчува́ти. — Корчували чагарники довго, за теж і просо вродило не пречудо. Кн.

Корчёво́й = корчови́й, перело́гови́й (д. **Ко́рча**).

Корче́мникъ, ца = 1. корчма́рь, шинка́рь, ка.

2. корче́мник, ця (що перевозить або продає горілку без акцизу).

Корче́мничать = 1. корчмарюва́ти, шинкарюва́ти.

2. корче́мничати (продавати або перевозити горілку без акцизу).

Корче́мничество = 1. корчмарюва́ння, шинкарюва́ння.

2. корче́мство.

Ко́рченіе = ко́рчіння.

Ко́рчить, ся = 1. ко́рчити, коцю́бити, кандзю́бити, криви́ти, карлю́чити, ся. — Бідний багатому певний слуга, корчить ся, гнеть ся пред ним як дуга. Кот.

2. ко́рчити, удава́ти (С. Ш.), стро́їти (з себе). — Удає з себе пана.

Корчма́ = корчма́, здр. коршми́ця, ора́нда, шинк, шино́к. (Пр. д. під сл. **Каба́къ**).

Ко́ршунъ, пт. Falco milvus = шулі́ка, шуля́к, шульпі́ка. С. З. Л. — **Ко́ршунъ куря́тникъ,** Milvus regalis = ка́ня, каню́к. С. Жел. З. — Гуде свистить, несеть ся піка, як зверху за курчам шульпіка. Кот. — Лебедяток поховала, стала гріть, а сама схиляє голову — глядить, чи не мріє де шульпіка у горі, чи не зробить він пригоди дітворі. В. Щ. — Чигає як каня. н. пр.

Коры́стный = 1. кори́стний, пожи́точний. — Своя воля добра та не пожиточна. н. пр.

2. кори́стливий.

Корыстолю́бецъ, корыстолюби́вый = кори́стливий, користолю́бний.

Корыстолю́біе = кори́стливість, користолю́бство.

Коры́сть = 1. кори́сть, зиск, вжи́ток, прибу́ток. — Користї за два шаги, та й ті щербаті. н. пр. — З прибутку голова не болить. н. пр. — Із нашого женихання нї слави, нї вжитку. н. п.

2. д. **Корыстолю́біе**.

Коры́то = кори́то, (невелике) — но́чви, ваганй, ваганки́, (у рибалок на рибу і сїтки) — стябло́.

Корь, мед. Morbilli = кір. С. З. (Пр. д. під сл. **Коклю́шъ**).

Ко́рюха, ко́рюшка, риба Salmo eperlanus = ко́рюка.

Коря́вый = 1. криви́й, корячкува́тий, карлючкова́тий. — Дерево таке корячкувате, що й на палицю не виберєш. н. к.

2. ряби́й, дзюба́тий, дзю́баний, таранкува́тий, віспува́тий. — Ой хоч бож я дзюбатая на лобу, таки ж бо я зроблена до ладу. н. п.

3. шкарубки́й, коржа́вий.

Коря́га, коря́жина = корч, корчі́. — Тут де глибоко під берегом, саме корчів багато, та й що до году круча обвалюєть ся і дуби падають, то за тими корчами і риби ловити не можна. н. о.

Коря́читься = д. **Каря́читься.**

Коса́ = 1. коса́, здр. кі́ска, кі́сонька, поб. — коси́ще, кінець коси — чу́брик, миршавенька кіска — коси́ця, коси дрібненько заплетені — дрібу́шки, дрібу́шечки, зложені віпком — джеґере́лї. (С. З.). — Тай заплела кісоньку в дрібушки, щоб розплітали всі дружки. н. п. — Тут заплітали джеґерелї, дрібушечки на головах. Кот.

2. (у косарів) — коса́, (з граблями) — грабки́, коса́ з грабка́ми, (без грабель, зоветь ся ще) — го́ла коса́. Частини коси: держак — кісся́, задня частина самої коси коло держака — пъя́тка, кільце — напе́рсток, клин — па́склин. — **Нашла́ коса́ на ка́мень** = паткну́ла ся коса́ на ка́мінь, тра́пила коса́ на ка́мінь н. пр.

3. коса́, стрі́лка, ріг. — Недалеко й одъїхали від берега, як наткнули ся на ко́су. н. о. — Коса вигналась трохи аж не на середину Дніпра. н. о.

4. хвіст ри́би.

Коса́къ = коса́рь.

Коса́рить = виру́бувати молоди́й ліс.

Коса́рь = 1. коса́рь. — Вийшли в поле косарі косить ранком до зорі. н. п.

2. колоді́й, колода́ч (великий ніж з довгою колодкою), коса́рь (кривий ніж).

3. паучок Phalangium opilio = коса́рь. С. Жел.

Коса́тикъ = 1. рос. Arorus Calamus L. = а́їр, тата́рське зїлля, гавъя́р, Iris Pseudacorus L. = коси́цї, ужачки́, пі́вник, боло́тні півники, рогоза́, лепешня́к. С. Ан.

2. Lapis chelidonius = камінé́ць ла́стівки.

3. лю́бий, милий.

Коса́тка = 1. пт. Hirundo .opus — з поро́ди ла́стівки.

2. зоол. Delphinus orca — морська́ свиня́.

3. ла́стівочка, я́сочка, зі́ронька. — Чорнявая, чорнобривая ясочка моя. н. п. — Я ж тебе кохаю, моя ясочка!

Каса́тникъ, рос. L. = пі́вники, косарі́. С. Ан.

Коса́точка = д. **Коса́тка 1 і 3.**

Коса́тушка = д. **Коса́тка.**

Коса́чъ, пт. Tetrao tetrix = тете́ра, тете́ря, тетеру́к, сами́ця — тетери́ця. С. Ш. — Глухий, як тетерук. н. пр. — Як дома кури, так у лїсї тетеря. н. пр.

Ко́свенный, но = ко́сий, скі́сний, криви́й, убі́чний, навкося́, скі́сно, навскоси́.

Косе́цъ = коса́рь.

Коси́лка = самоко́ска.

Коси́ть, ся = 1. коси́ти, ся. — Пішов косити жито.

2. ко́со диви́ти ся, бочи́ти ся (С. Ш.), з ко́са, з'уко́са, скри́ва диви́ти ся, погляда́ти (на кого). Пр. д. під сл. **И́скоса.**

Коси́ца, коси́чка = кі́ска, коси́ця.

Косма́ = па́смо, чуб, чупри́на, пучо́к воло́сся або ше́рсті, що на кінці скімшило ся. — **Ко́смы** = па́тлї, ку́дла. — **Растрепа́ть ко́смы, оборва́ть ко́смы** = ви́драти за чу́ба, обірва́ти па́тлї. — Натовкмачив і патлї обірвав. Кв.

Косма́тая трава́, косма́тка = д. **Гры́жница 2.**

Косма́тый = 1. кошла́тий. С. З.

2. патла́тий, патла́нь, патла́ч, кудла́тий, волоха́тий, пелеха́тий, коструба́тий. С. З. — Собака кудлатий — йому тепло, пан багатий — йому добре́. н. пр.

Косма́тѣть = кошла́тїти, кудла́тїти, волоха́тїти.

Косма́чъ = патла́нь, патла́ч, кудла́нь, (найбільше про собаку) — ку́ндель. — Патлї йому обтяли і з волохатого патланя зробили голомозого. Кп.

Косми́ческій = сьвітови́й, мирови́й.

Космопо́жка = го́луб волоха́тий.

Космополи́тъ = космополи́та, всесьві́тник.

Косни́къ = 1. мале́нька поду́шечка, що набива́єть ся чим ва́жким і вплїта́єть ся в косу моско́вськими дївча́тами.

2. продаючий ко́си.

Косни́тель, ница = мару́да (спільн. р.), забарли́вий, зага́йний, на.

Косни́тельный = мару́дний, забарли́вий, зага́йний.

Косни́ть = бари́ти ся, га́яти ся, ба́вити ся (д. **Ме́длить, мѣ́шкать**).

Ко́сно = заба́рно (С. Л.), зага́йно, ба́вно (С. Л.).

Косно́й = кі́сний (належачий до коси 1 і 2).

Ко́сность = барі́ння, га́яння, забарли́вість, зага́йка.

Косноязы́чный = недорі́кий, недорі́ка (С. З. Л.), недомо́вний, недомо́ва, заїкл, заїкливий (С. Л.), гугня́вий, гугни́вий, гу́пявий. (Пр. д. під сл. **Зайка**).

Косну́ться = торкну́ти ся, доторкну́ти ся, доткну́ти ся, черкну́ти ся. — Хотів же був я приступить до неї, боюсь доторкнутись рученьки білої. н. п. — Чарка, так і задзвенїла, як черкнула ся об його зуби. Лев. (Д. **Каса́ться**).

Ко́сный = 1. д. **Косни́тельный.**

2. задубілий, закацу́блий, запе́клий (З. Л.), закля́клий, забісо́ваний (С. Л.), зачапі́лий. — Зачапілий дід: на чому став -- з того ніхто його не зібъє. Усі люди їздять залізною дорогою, а він ні за що. Кн.

Косиѣть = кля́кнути, кацу́біти, кацу́бнути, чапі́ти, дубі́ти, бу́ти запе́клим, закацу́блим і т. д.

Ко́со = ко́со, кри́во, навкося́, на́вкось, навкоси́, навскоси́.

Косова́тый = косе́нький.

Косови́ще = кісся́ (д. **Коса́ 2**), кілочок на кіссї – ру́чка.

Косоворо́тка = соро́чка з ко́сим ко́міром.

Косогла́зіе = ко́сість, зизова́тість.

Косогла́зый = ко́сий, косоо́кий, кривоо́кий, зизова́тий (С. З. Л.), зизоо́кий. (Кн.).

Косого́ръ = косогі́р, скосогі́р (Чайч.). — Перекинулись саме на косогорі.

Косо́й = 1. ко́сий, криви́й. — **Коса́я саже́нь** = косови́й са́жень. (Міра довжини, що лічить ся примірно від лївої ноги до кінця правої руки, піднятої в гору, у дорослого чоловіка).

2. д. **Косогла́зый.**

Косола́пый = клишоно́гий. — Та воли в його круторогі, а погоничі клишоногі. н. п.

Косоно́гій = криви́й, кривоно́гий.

Косоо́кій = д. **Косогла́зый.**

Косопле́тина, косоплётка = кісни́к, здр. кісничо́к. — Забажала гирява кісничків. н. пр. — В коси новенькі кісники позаплїтала.

Косору́кій = кривору́кий, кривору́чка. (Кн.).

Ко́сость = 1. ко́сість, кри́вість, кривина́, косина́ (Кн.).

2. д. **Косогла́зіе.**

Косоуго́льникъ = кривоку́тник.

Костенѣть = 1. костені́ти.

2. кля́кнути, дубі́ти. — Руки від холоду клякнуть.

Костёръ = 1. о́гнище, о́гнисько (Под.), бага́ття, (що тільки тліє) — жа́риво. — — Над річкою Синюхою огнища горіли, ой вже ж наші козаченьки без харчів змарнїли. н. п. — Огнища палають. К. Д. — Квітки пахнуть ясним ранком, соловейко свище, край дороги догоряє забуте огнище. Аф. — Став роскладати огнище: кому варити. н. о. — Розвели багаття, почали грітись. н. о. — Так, мабуть чоловік біля багаття грів ся, та їдучи й покинув так його. Гр.

2. (в коноплї і в льону) — костри́ця, що зостаєть ся після тертиції — термі́ття, термітя́ча. — Термітяча залїзло в палець. С. Ш.

Косте́рь, рос. Bromus secalinus L. = кости́рь, сто́колос, стоколо́сник, житня́к, костюльки́. С. Ан.

Костеря́ = д. **Костёръ 2.**

Кости́стый = 1. кістля́вий, кістя́вий, коща́вий. (С. З. Л.). — Риба дуже кощава — такого багато кісточок, що й їсти не можна.

2. кости́стий, оку́студатий (що має міцні й широкі кістки).

Кости́ща = костома́ха. С. Л.

Ко́стка = кі́стка, кі́сточка.

Костли́вый = д. **Кости́стый 1.**

Костля́вый = худорля́вий, сухорля́вий, коща́вий.

Костова́рка = костопа́льня. — Оце позбірала кістки, понесу на костопальню, продам.

Костоло́мъ = ломо́та, госте́ць (С. З. Пар.). — Мне, як гостець бабу. н. пр.

Ко́сточка = кі́сточка.

Костоѣ́да, мед. Caries = костоїд, ме́ртва кі́стка, костоїдниця (С. Жел.), костожир (С. Пар.).

Костра́ = д. **Костёръ 2.**

Костре́лъ = гли́ця, хвої́на, хвої́нка (від ялини). — Хвоїна в руку залїзла. С. Ш.

Костре́цъ = 1. криж, частїше мн. кри́жі. — Ломить у крижах.

2. стегно́, о́кіст (верхня частина заднього стегна, одрубана з кісткою).

Костри́ка, костри́ца = д. **Костёръ 2.**

Костри́коватый = костри́чуватий.

Косты́гъ = ши́ло широ́ке, криве́ (що плетуть ним личаки).

Косты́ль = 1. ко́стур. С. З. — Старий дїд ледве ходить з костуром.

2. кости́ль (гвіздо́к загнутий).

3. драби́на (у мулярів).

4. кожу́х (у водяному млинї).

Костыля́ть = 1. би́ти, лупи́ти, лупцюва́ти (палицею, ломакою,) дуба́сити.

2. шкандиба́ти, шкитильга́ти. — Коло пустки на милиці москаль шкандибає. К. Ш.

Косты́шъ = перо́ гу́сяче.

Кость = кість, кі́стка, здр. кі́сточка, поб. — костома́ха, (окрім риб) — масла́к, здр. — маслачо́к, зб. — масла́ччя. — **Кость берцо́вая** = (верхня) — суре́ля, (нижня) — гомі́лка. — **К. плечева́я** = ці́вка. — **К. сѣда́лищная** (os ischiadicum) = клуби́ця (С. Жел.). — **К. осетро́вая, бѣлу́жья, севрю́жья** (на спині) = ска́ба́. — Мов пси голодні за маслак гризуть ся знову. К. Ш. — Собаки гризли маслаки. Кот.

— Посмоктати маслаки. С. З. — Поїв усе і кісточок не зосталось.

Костюми́ровать, ся = убіра́ти, ся, ряди́ти, ся, одяга́ти, ся.

Костю́мъ = оде́жа, о́діж, убра́ння́, убі́р. С. Ш. — Молодиці гріх убіратись в дівочий убір. Лев. — Яке на йому убрання? — Не то турецьке чи що.

Костю́шка = дрібна́ ри́бка (дуже кощава).

Костя́къ = кістя́к, кістня́к, снасть. С. З. — А я така, що тільки снасть моя була, тай годі, так вихудала в тяжкій роботі. К. Х.

Костяне́цъ, рос. Stellaria holostea L. = зо́рочник, чисте́ць лїсови́й, не́хворощ, хвощ, біли́ло. С. Ан.

Костяни́ка, костяни́ца, рос. Rubus saxatilis L. = костяни́ця, камени́ця. С. Ан.

Костя́нка = 1. костя́нка. — Груші костянки (дуже тверді).
2. костя́шка (кістяний ґудзик).

Костяно́й = кістяни́й, кістко́ви́й.

Костя́шка = д. **Костя́нка 2.**

Косу́ля = 1. ра́ло (соха, що у неї леміш глибоко ріже землю).

Косу́шка = чве́ртка ($^1/_4$ частина звичайної кварти, коли річ про горілку). — В шинку випив чвертку.

Кось, пт. Merula = шпак (особливої породи).

Ко́сы = 1. ко́си (д. **Коса́**).
2. коси́ці (пірря в хвості у півнів та иньших птиць, яа кінці звислі).

Косы́ня = 1. д. **Косогла́зый.**
2. д. **Ко́сость.**

Косы́рь = коса́рь (кривий ніж).

Кось = д. **Ко́сость.**

Косьба́ = косі́ння, косови́ця. — Почалась косовиця сіна. — Виряжала мене мати тай на косовицю, зачісала чорні кудрі аж на потилицю. н. п.

Косье́ = кісся́ (д. **Косови́ще**).

Косѣ́ть = косі́ти, криві́ти. (Чайч.).

Кося́къ = 1. (у дверей) — одві́рок, (у вікон) — лу́тка, (верхній у дверей) — глова́рь, гло́вень, (боковий) — стоя́н (у ляди) — приля́да, (що на йому кладеть ся полиця) — при́мпіл. — Ногами за поріг зачіпає, а руками за одвірок хапає. н. п. — Одвірки затряслись мов рями, і снасть уся тріщить. Кот. — А наймичка у порогу вхопилась руками за одвірок. К. Ш.
2. це́гла, цегли́на (стесана навкося).
3. дзвоня́к (частина колїсного обода).
4. кося́к (коней). — Притнав косяк коней.
5. схо́ди, схо́дня (судна).
6. долото́ (токарське).

Косяно́й = кіспи́й (Д. **Коса́ 1**).

Кося́щатый = (про вікно) — з лу́тками.

Котёлъ, здр. **котело́къ** = каза́н (С. З. Л.), здр. казано́к, казано́чок, коте́л, (мідяний) — мі́день (С. З. Л.), мідя́г, (чавунний, без ручки) — чаву́н, чугу́н. С. З. Л. — Тоді саме казани гріли та митель їй готували. Кн. — Як у казані кипить н. пр. — Один мідень уживаний. Ст. Оп. Кіев. Ст. — Жінка наставляє в піч чавуни, горшки. — Вареники у чавуні. С. З. — Вітер віє, повіває, казаночок закипає. В. Щ.

Коте́льникъ = котля́р. С. З.

Коте́льничать = котляру́вати.

Коте́льничій = котля́рський; котляре́вий.

Коте́льный = казано́вий, котло́вий.

Котёнокъ, котёночекъ = кошеня́, котеня́, тко. — Запишав ся, як кошеня в попелї. н. пр.

Ко́тикъ = 1. ко́тик, ко́тичок, кото́к, ко́точок. — А ти коток, коточок, заховав ся в куточок, піймав собі мишку, та зъїв у затишку. н. п. — Котику сїренький, котику волохатий, не ходи ти коло хати, не збуди
2. ко́тик (шкурка морського кота).

Коти́тьсе = коти́ти ся. — Кицька окотила ся.

Ко́тликъ = д. **Котёлъ** (здр.).

Котли́на = 1. ковба́ня, я́ма, глибиня́ (в ставу).
2. лїгво, барлі́г (де залягло стадо вепрів).
3. нора́ лиси́ці (спідня).

Котлови́на = низина́, улого́вина, доли́на, ви́долинок, макі́тра (С. Л.), кори́то (С. Жел.). — Долина глибока, калина висока. н. п.

Котло́вый = д. **Коте́льный.**

Котови́къ, рос. Nepeta cataria L. = коша́ча мня́та, польова́ мня́та, ша́нта, ша́ндра, ма́тошник. С. Ан.

Кото́вникъ, рос. Glechoma hederacea L. = ко́тики, коше́чник, росхідни́к, лїсова́ мъя́та, ша́ндра. С. Ан.

Кото́въ, кото́вый = котя́чий.

Котома́, кото́мка = то́рба, торби́на, здр. то́рбонька, то́рбочка, торби́нка, торбе́шка, (на обидва боки) — сакви́, (з лини) — беса́ги. — З чужої торби хлїба не жалують. н. пр. — Сьогодня з мішком, а завтра з торбиною. н. пр. — Котила ся торба з великого горба, а в тій торбі хлїб-паляниця, кому доведеть ся, тому і жмурить ся. н. пр. — Старця нагодуєш, а торби його нї. н. пр. — Хто носить хлїб у торбі, той пообідає й на горбі. н. пр. — Давно торба кошелем стала. н. пр. — Хоч

їду в гостину, то беру хліб в торбину. н. пр. — Привязав сакви до троку, взяв коня за повід. Макар.

Котóмочный = торбинкóвий. С. Ш.

Котóрый = якúй, що, котрúй (С. З.), котóрий. — Яка година? — Се той чоловік, що ми його бачили. Чайч. — Бувай здоров із тиєю, котру ти кохаєш, а від мене вірнїшої по віки не знайдеш. н. п. — Который чоловік отця-матїр шанує, поважає — щасливий той чоловік буває. н. д. — **Котóрый нибýдь, котóрый ни éсть** = д. **Какóй нибýдь.**

Котъ = кіт, здр. д. **Кóтикъ,** ласк. — котýсь (С. З. Л.), поб. — котюга, зб. — котвá. — Котюзї по заслузї. н. пр.

Коты́ = кúндї. — Набув на ноги киндї нові. Кот. (Д. **Кéньги**).

Котя́ = д. **Котёнокъ.**

Кóфе, кóфей = кóхвій, кáва (С. З.). — Овоч Coffea Arabica і напиток з його. — Всїм панам чолом дає, в мирового кохвій пъє. Кропив. — Коли б мінї зранку кави филижанку. н. п. — Випили по филижанцї кави. С. З.

Кофéйный = кохвíйний, кáвовий.

Кофéйня = кавя́рня. С. Пар.

Кóфта = ю́пка (С. З.), юпчúна, (на хутрі) — кожушáнка, хутря́нка. С. Л. Кіев. Ст. 1893—12 ст. 449.

Коцевéйка = куцúна (коротенька жіноча свитина або юпка).

Кочáнъ = головка (капусти).

Кочевáнье = таборувáння, кочувáння.

Кочевáть = таборувáти (С. Ш.), кочувáти.

Кочевúще = таборúще (С. Ш.), кочовúще (С. З.), кочовúсько.

Кочёвка = д. **Кочевáнье.**

Кочевóй = кочовúй, перехóжий. — Трохи по троху вони залишили життя перехожих і призвичаїли ся до осїлости. Бар. О.

Кочéвье = д. **Кочевáнье** і **Кочевúще.**

Кочегáръ = качагáр (топільник на пароходах, сахарнях, винницях то-що). Д. **Истопнúкъ.**

Кóчень = д. **Кочáнъ.**

Кочепѣ́ть = кля́кнути, дубíти. — Руки від холоду клякнуть.

Кочергá = (залїзна) — кочергá, здр. кочерéжка, (деревяна) — коцюбá, (держално) — кочержúлно, (прямa деревяна замісць кочерги) — óжуг, (місце в хатї, де ставлять кочерги то-що) — кочерéжник. — Постаріли, брате, та чужиї хати, кочерги, лопати. н. п. — Ой доню, доню, та небудь дурною — бий того жевжика хоч кочергою. н. п. — За коцюбу, за лопату, та й вигнала його з хати. н. п. — Та цить, невістко, не розпускай губи, як ухвачу коцюбу — позбіраєш зуби. н. п. — Рубай, сину, ясенину, буде кочержилно. н. п. — Візьми ожуг та перебий в грубі головешки. — Як не маєш дати, вигони з хати хоч кочергою, хоч лопатою. н. п,

Кочеры́га, кочеры́жка = качáн. С. Л. З. — І між доброю капустою чи мало гнилих качанів. н. пр.

Кóчетъ, кочетóкъ = пíвень, здр. пíвник (Лїв.), кóгут (Гал. Прав. С. З.). — Сидить півень на загатї, крикнув! ку-ку-ріку! н. п. — Кому щастя ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр. — Не знала того, що зїлля уміє, що Гриць умре, нїм когут запіє. н. п.

Кóчка = грýдка, зб. грýда, груддя (С. Аф.), кýпа, купинá, зб. купня. — Погано їхать — дуже велика груда.

Кочкáрникъ = купинá, (від кротів) — кротовинá, (Гал.) — кертовúння.

Кочковáтый = грудовáтий. — Грудовата дорога.

Кошелёкъ = 1. капшýк, здр. капшучóк, камíтка, кисá, гамáн, здр. гаманéць, гаманóк, (в поясї) — чéрес, здр. черешóк. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — капшук затубив ся. н. п. — А в мене мисль така: здоровя нам милїше капшука. Б. Б. — Де оком не доглянеш, там калиткою доплатиш. н. пр. — Лїкарям чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. н. пр. — В кого віл та коса, в того й грошей киса. н. пр. — Прокинув ся чумак вранцї, та й поглянув у гаманцї. н. д. — Сидить козак на могилї, онучі латає, як кинув ся до чересу — копійки не має. н. п. — Не здобувайте собі грошей у череси ваші. К. Св. П.

2. рос. Capsella Bursa pastoris Moench. = рижýха, мішóчки, гірчáк, грúцики, зозульник, сїрики, сухóтник, червúшник. С. Ан.

Кошéль = 1. кошíль, кóшик, кошóвка і д. **Корзúна.**

2. сїтка.

3. (у млинї) — кіш, кош.

Кошелькóвый = капшукóвий, калúтковий, гаманóвий.

Кошенúль = 1. ком. Cocus — червéць.

2. кармазúн (Аф.), манія́ (С. З.), бакáн (С. Ш.). — Червона фарба, що добуваєть ся з червеця.

Кошенúльный = 1. червцéвий.

2. кармазúновий, червчáстий, бакáновий (колїр).

Кошéніе = д. **Косьбá.**

Кóшечій = кошáчий. — **Кóшечій глазъ**

камінь самоцьвітний Silex catophtalmos = котя́че о́ко. С. Пар. — **Ко́шечій хвостъ,** рос.: а) Amarantus caudatus L. = д. **Амара́нтъ,** б) Hippuris L. = хвостня́к, со́сенка. — **Ко́шечье зо́лото,** Mica aurata = котя́че зо́лото. — **Ко́шечья мя́та** = д. **Кото́вникъ** і **Котови́къ.** — **Ко́шечья петру́шка,** рос. Cicuta virosa L. = бех, ві́ха, вомі́га. С. Ан.

Кошечка = кішечка, кі́тка, ки́цька, ки́ця, ки́ценька, кицю́ня. — Пішла киця по водицю, тай упала у криницю. н. п. — Як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Ко́шка = 1. кі́шка (Лів.), ки́цька і д. **Ко́шечка.**

2. ко́твиця, я́кір (з чогирма або пятьма лапами).

3. рос. Agrimonia Eupatorium L. = пари́ло, парни́к, глади́шник, кі́шка, кожу́шка, ли́пник, репяшки́. С. Ан.

Ко́шки = 1. канчу́к, тройча́тка (С. Ш.). — Батіг або малахай з трьома або й більше кінцями.

2. вірьо́вки, що за їх тя́гнуть ба́бу, вбива́ючи па́лї.

Кошкодёръ = котолу́п.

Кошло́къ = бобе́р (камчатський).

Кошма́ = повсть, повсти́на (велика і тонка).

Кошни́ца = д. **Корзи́на.**

Кошу́ля = кожуша́нка.

Кошу́та = ла́пя.

Кощёй = д. **Кащёй.**

Кощу́нникъ, ца = блю́знїр, ка, блю́зник, ця. — Блюзнїрі не можуть правовати ся ані сьвідчити, але повинні горлом бити карані. Б. Н.

Кощу́нство = блюзнї́рство. (С. Л. З.). — Блюзнірство єсть слова зелживії проти Богу или Сьвятим. Б. Н. — Нехай буде проклят, поки аж блюзнірства свого перестанеть. Уст. Луц. братства. С. З.

Кощу́нскій = блю́знїрський.

Кощу́нствовать = блюзни́ти (С. Ж. Ш.), блюзнова́ти.

Кощу́нъ = д. **Кощу́нникъ.**

Кра́деное = кра́дене.

Кра́дывать = кра́сти, злодїюва́ти. — Їх усе кодло з того і живе, що злодїює. Кн.

Краево́й = кра́йнїй, що з кра́ю.

Краеуго́льный = ку́тнїй, нарі́жний (Гал.), основни́й. (Д. під сл. **Ка́мень**).

Кра́ешекъ = крайо́к, кі́нчик.

Кра́жа = кради́ж, крадї́жка, крадї́жство (С. Ж.), злодї́йство. — Його піймали на крадїжції.

Край = 1. край, кіне́ць, бе́рег, пруг, (посуди) — ві́нця, (судна) — обла́вок, (чого гострого, на пр. дошки, линїйки) — руб, рубе́ць. — Хоч з краю та в божім раю. н. пр. — Візьму хваргух дорогий, срібні, злоті береги. н. п. — Поставив пляшку на самому березї столу. С. Л. — Насипала борщу по самі вінця. — Повниі чарки всїм наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Ударив рубом линїйки. — Ударив ся об двері, об самий руб. С. Л. — Накришечка з середини і береги позолочувании. Ст. Оп. К. Ст. — Верхнїй прут широкої смуги сьвітової. Кн.

2. край, краї́на, украї́на, сторона́, здр. краї́нонька, сторо́нонька, сторо́ночка, (чужа) — чужи́на, здр. чужино́нька, (теплий, куди птиці одлїтають на зїму) — ви́рій, и́рій. — Свій край — як рай, чужа країна (або: чужа чужина) — як домовина. н. пр. — Виряжала мати доньку в чужу сторононьку. н. п. — Хто всїм коверзує, зневажа країну, свого не шанує, а служить чужинї — от той то безрідний, от той сиротина. Кн. — Терешко блукав все десь по чужих українах, а далї якось завітав спочити й на рідних руїнах. Пч. — Буде нас, нене, по горах, по долинах, буде нас, нене, по чужих українах. н. п. — Пташки, що в лїтку так сьпівали, у ирій вже подлїтали. Гр.

3. край, кіне́ць. — Тут йому й край.

Кра́йне = ду́же, ве́льми, на́дто. навмі́р (С. Л.), через верх (С. Л.), над мі́ру.

Кра́йній = 1. кра́йнїй, скра́йнїй, оста́ннїй. — **По кра́йней мѣ́рѣ** = прина́ймнї (С. З.), пре́цїнь (Гал.). — Треба принаймнї раз в рік сповідати ся. Б. Н. — Я мов на сьвіт народив ся, прецїнь не дармо гроші віддав. Фр. — **Кра́йняя плоть,** анат. Praeputium = залу́па. С. Аф.

2. коне́чний, надзвича́йний, над мі́ру, навмі́р (С. Л.), через верх (С. Л.).

Кра́йность = 1. скру́та, приту́га (С. Л.), приго́да, ха́лепа (С. З. Ш.), нужде́нність. — У такій притузї мусів воли продати. С. Л. — Не з добра помандрував в довгї лози, нужденність погнала. Кн. — Така скрута, що хоч удавись.

2. надмі́рність. — **У него во всёмъ кра́йности** = у нього все над мі́ру.

Кра́каніе, кра́кать = д. **Ка́рканіе, ка́ркать.**

Крамо́ла = колотне́ча (С. З.), ро́зрух, бунт, повста́ння.

Крамо́льникъ, ца = коло́тни́к, ця (С. З.), каламу́тник, ця, баламу́та (С. Ш.), баламу́тка, бунта́рь, ка, галабу́рда (Гал.),

бунтовни́к, ця (С. З.). — І через колотників вносяло ся межи народ порізнення. Л. В.

Крамо́льничій = коло́тницький, бунта́рський, бунтовни́чий.

Крамо́льный = бунтовли́вий, бунтли́вий.

Крамнова́ть = гремплюва́ти (вовну).

Кранъ = 1. крант (метал. чіп з ключем). — Одвернув крант, та й забув ся, а самовар увесь і витік.

2. лиси́ця, підва́га, жураве́ль (машина, щоб піднімати вагу).

Кра́пать = капати, кра́пати, накрапа́ти. — Дощик, дощик капає дрібне́нько. н. п. — Дощ почав крапати. — Дощ накрапає..

Крапи́ва, рос. Urtica = кропива́, U. dioica L. = кропива́ жалю́ча, U. urens = жалива́, жигу́чка, жи́жка, жи́гавка, жа́лячка, жижу́ха. С. Ан. — **Крапи́ва глуха́я** = д. під сл. **Глухо́й.**

Крапи́вникъ, пт. Motacilla troglodites = кропи́вниця, кропи́въянка (Чайч.), воло́ве о́чко. Вол.

Крапи́вница = кропи́вниця, красу́ха. — Не бійтесь, це не кір, а красуха.

Крапи́вный = кропи́въяний. — **Крапи́вная лихора́дка** = д. **Крапи́вница.** — **К. мали́на,** рос. Cuscuta = пові́тиця, приві́тиця. С. Ан. — **Крапи́вное се́мя** = черни́льна душа́, ві́ра, сіпа́ки, сіпа́цьке ко́дло.

Кра́пина = 1. кра́пля, адр. кра́пелька, — Як бігла через гребельку, та вхопила водиці крапельку. п. к.

2. кра́пка, ка́пка, ця́тка (С. З.).

Кра́пленый, кра́пчатый = крапча́стий (С. З.), крапеля́стий, цятко́ваний (С. З.), цята́тий. — Привіз їй з ярмарку хустку крапелясту: по синьому полю червоним мачком посипано. Кн.

Крапъ = 1. кра́пки і д. **Кра́пина 2.**

2. рос. Rubia tinctorum L. = марена́. С. Л.

Краса́ = краса́, вро́да, уро́да (С. Ш.). — Краси на тарільці не подаси. н. пр. — Чудова, чарівнича краса наших степів. Кн. — Не жури ся, стара мати, що бідного роду, візьмуть люди твою доню за хорошу вроду. н. п. — Довго, довго дивувались на її уроду. К. Ш.

Краса́ва = д. **Краса́вица.**

Краса́вецъ = красю́к, кра́сень. — Красюк був Євмен. Кн. — Що вже хороший — на все село красень. (Д. **Краси́вый**).

Краса́вица = 1. красу́ня, красоли́ця. — Хіба у нас на селі мало дівчат красунь? О. Ст.

2. д. **Белладо́на.**

Краса́вчикъ = д. **Краса́вецъ.**

Краси́вый, во = га́рний, но, го́жий, го́же, кра́сний, но, вродли́вий, уродли́вий (С. Ш.), красоли́ций, ле́пський, ко, хоро́ший, ше́, порівн. — гарні́ший, вродли́віший, кра́щий, кращі́ший, лі́пший. — Гарна, як квітка гайова, як ягідка. н. пр. — Гарний, як намальований. н. пр. — Хоч не гарно, аби добре. н. пр. — Іхав козак гожий молоденький, ізняв з мене вінок рутвяненький. н. п. — Ой там ходить козак гожий, що на личенько хороший. н. п. — — Наша сестра хороша й вродлива, тільки Бог їй дав, що доля нещаслива. н. п. — Не родись багатий та вродливий, а родись при долї та щасливий. н. пр. — Дочка уродлива, мов тополя, виростає сьвітові на диво. К. Ш. — Три зіроньки ясні, три дівоньки красні. н. п. — Не роди ся красна, та роди ся щасна. н. пр. — Ленський то десь город Харьків. Кв. — Объїхав я, Марисю, усі города, та не найшов кращішої, як ти молода. н. п. — Гарніша од усіх паночок. — Кращої од неї на все село нема.

Краси́вѣть = кра́щати, гарні́ти, гарні́шати, кращі́шати. — На неї коли не подивись, то все немов гарніє. — Вона ще більш погарнішала.

Краси́къ = д. **Краса́вецъ.**

Краси́льный = краси́льний, фарбови́й. — **Краси́льный ко́рень** = д. **Крапъ 2.**

Краси́льня = краси́льня, фарба́рня (С. Ш.).

Краси́льщикъ, ца = краси́льник, ця, фа́рбар, ка (С. Ш.), що синить — сині́льник, ця, що білить — білі́льник, ця.

Кра́сить, ся = 1. кра́сити, ся, малюва́ти, розмальо́вувати, фарбува́ти (С. Ш.), як якою фарбою — біли́ти, жовти́ти, зелени́ти, сини́ти, червони́ти, черни́ти і т. д. — Мити, білити — завтра Великдень. н. пр. — Ой Днїпре мій, Днїпре! Багато ти, батьку, у море носив шляхетської крови... Червонив ти синє, та не напоїв. К. Ш.

2. кра́сити, скраша́ти. — Такі воли увесь гурт скрашають. С. Л.

Кра́ска = кра́ска, фа́рба (С. Ш.), ба́рва (С. Ш.). — І фарбоньки накупую і брівоньки намалюю. н. п. (Розмальовувати посуду) — машля́к, (біла) — побі́ль, (жовта) — жовти́ло, жо́втка, (жовто-гаряча) — жовто-жа́р, (клеєва) — кольфа́рба, (червона) — черві́нка.

Кра́сненькій = червоне́нький.

Краснёхонекъ = червоні́сінький.

Краснина́ = кра́ска (в лиці, на виду); черво́на пля́ма.

Красно́ = 1. черво́но (про колїр). — Що

солодко, то й добре, а що червоно, то й гарно. н. пр.

2. го́дяно, годи́няно (про погоду). — На дворі годяно.

3. кра́сно, красномо́вно, промо́висто (про річ). — Говорив він промовисто, виразно. Кн.

Краснобай, ка = балакли́вий, ва, балаку́н, ха, балаклі́й, ка, щебету́н, ха. — Щебетун він у нас такий щебетун; цілий вечір язиком грає, хоч часом і не теє, а слухаєш його бесіду. Кн. — Не балаклій він, а справжній речни́к.

Краснобу́рый = червонобу́рий.

Красноватый = червоне́нький, червоня́стий, червонова́тий, про́червоноватий. (Полт. Чайч.).

Красноголо́вникъ, рос. Sanguisorba officinalis L. = родови́к, сухозло́тиця, ужа́че зілля. С. Ан.

Краснолицый = червонови́дий, червонолиций (К. Ш.), черво́ний (на вмду).

Краснопёрка, риба Cyprinus erytrophthalmus = красно́пірка, краснопе́ра.

Краснорѣчивый = красномо́вний, красномо́вця, промо́вистий (К. Д. Ж.), проре́чистий (Вол.).

Краснорѣчіе = красомо́вство.

Краснота́ = черво́ність, красно́та (С. Л.).

Краснощёкій = румя́ний, краснощо́кий.

Кра́сный = 1. черво́ний (С. З. Л.), кра́сний. — Та викопай глибоку могилу, та посади червону калину. п. п. — Ой у лузї червона калина, ой тож не калина, то моя дївчина. п. п. — Черевички мої червоненькії. н. п. — Червоне сонечко зійшло. К. Ш. — Сонце піднялось ще вище і його красне проміння осьвітило верби зелені. Ст. Х.

2. д. **Краси́вый.** — **Кра́сная го́рка** = про́води, провідна́ неділя, особливо — понеділок провідної неділї. — Проводи у перший понеділок після Великодня. С. З. — Се було на проводи або на провідній. — **Кра́сная дѣвица** = красу́ня, дївчина, дївка го́жа, кра́сна. — Дївчино гожа! хай тобі ласка божа! н. п. — Ой місяцю, місяченьку, і ти зоря ясна! Ой, сьвіти там по подвірю, де дївчина красна. н. п. — Засни, засни, красна дївко, заплющ свої очі. п. п. — **Кра́сный дворъ** = двір, а чорний — задві́рок. — **Кра́сные дни** = до́бра годи́на, щасли́ві дні. — При *добрій годині — куми й побратими*, а при лихій годині — не має й родини. н. пр. — **Кра́сный желѣзня́къ** = черво́на руда́ С. Пар. — **Кра́сный звѣрь** = во́вки, лиси́ці то-що. — **Кра́сный ко́рень,** рос. Anchusa officinalis L. = меду́ниця, меди́нишник, краснокорінь, румя́нка, румя́нчик, воло́вий язик, свиню́шник. С. Ан. — **Кра́сный лѣсъ** = бір, здр. бо́рик (сосна, ялина то-що). — Бір шумить. С. Ш. — **Кра́сное окно́** = вели́ке вікно́ посере́д стіни́. — **Кра́сная ры́ба** = безко́ста, хрящова́ (осятри білуги, сірюги то-що). — **Кра́сное со́лнышко** = я́сне со́нце, со́нечко. — **Кра́сное словцо́** = ви́гадка, при́кладка, дотепне слівце́ (С. Пар.). — **Кра́сная строка́** = нови́й рядо́к в письмі́. — **Кра́сный това́ръ** = крамни́й това́р (що продається ся на аршини). — **Кра́сный у́голъ** = по́куть, по́куття, (для молодих) — поса́д. С. З. — Кутя на покутї, а узвар на базарь. н. пр. — Сидить на покутї. — Пора вже молодим сїдати на посад. п. к. — **Кра́сный цвѣтъ,** рос. Phaseolus multiflorus Willd. = королі́в цьвіт, черво́на квасо́ля. С. Ан. — **Кра́сное крыльцо́** = передні́й ґа́нок. — **Кр. хлѣбъ** = пшени́ця. — **Кра́сная изба́** = сьвітли́ця.

Краснѣ́ть, ся = червоні́ти, красні́ти, румяні́ти, ша́ріти, (про огонь) — же́вріти, палені́ти, (від сорому) — пекти́ ра́ки. — Із-за лїсу, з-за туману місяць випливає, червоніє круглоляций, горить, а не сяє. К. Ш. — У лузї маківка весною зацьвіла, проміж других квіток, як жаром червоніла. Гр. — Пробрехав ся, та тепер і пече раки.

Красня́нка = д. **Золототысячникъ.**

Красова́ться = красува́ти ся, пиша́ти ся, пишни́ти ся. (М. Вов.) — Де дївчата красують ся сьвітові на диво. К. Ш. — Пишаєть ся над водою червона калина. К. Ш.

Красота́ = краса́, вро́да (С. Л.), уро́да (С. Ш.), здр. вро́донька, уро́донька, лїпота́, ла́дність (С. Пар.), подо́ба, го́жість (С. Пар.). — Краси на тарільцї не подаси. н. пр. — Де врода, там і сила. н. пр. — Ус — козацький скус, коса — дївоцька краса. н. пр. — Ой дбай, мамо, дбай, мене заміж оддай, та не давай за ледачого, бо вродоньки жаль. н. п. — Горе ж тому козакові із хорошою вродою, що за його дївчата бються ся, молодиці позивають ся. н. п. — Де урода, там і смак. н. пр. С. Ш. — Шкода мінї уродоньки й високого росту — прийшлось мінї утопитись з високого мосту. н. пр.

Красота́ ты́сячная, рос. Amarantus caudatus L. = д. **Амара́нтъ.**

Красо́тка = д. **Краса́вица.**

Кра́сочный = красковий, фарбови́й.

Красть = кра́сти, ха́пати (С. Ш.), зло-

дíячити. — Не той злодій, що краде, а той, хто крадене переводить. н. пр. — Телят боїть ся, а воли краде. н. пр.

Крáсться = крáсти ся, підкрадáти ся. — Як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Красъ полевóй = д. **Жúвокость.**

Крáтеръ = джерелó(С. Аф.), сопýх. — Отвір, с котрого у вулкані бурхає огонь і дим або мул зоветь ся сопух. Земл.

Крáткій = д. **Корóткій.**

Кратковрéменный, но = не дóвгий, го, скоротéчний, но, недовгочáсний, но, за малý годúну. — Випъем по повній — вік наш не довгий. н. пр. — За малу годину вчинили ся великі бунти на Україні. н. д.

Крáткость = корóткість.

Крахмáлъ = крохмáль.

Крáше = крáще, кращíше, лíпше, гарнíше, теж — крáщий, а і т. д. — Є в мене сестра менша від мене, краща від мене. н. п. — Не ходи до мене, кучерявий хлопче, бо до мене ліпший доріженьку топче. н. п. (Д. теж під сл. **Красúвый**).

Крашенúна = крашанúна, тяжúна (С. З.), фарбувáнка (С. Ш.).

Крашенúнный = з крашанúни, з тяжúни зрóблений, тяжúновий. — Тяжинові штани. С. З.

Крáшеніе =крáсїння, фарбóвáння (С. Ш.).

Крáшеный = крáшений, мальóваний, фарбóваний (Д. **Крáсить**). — А в нашої господарки мальовані лавки: та як сіли, прикипіли, до дому ні гадки. н. п.

Краюха, краюшка = окрáєць, окрáйчик, цілýшка. С. З. Л. — Як окраєць на столі, то і душі веселій. н. пр. — Одрізав цілушку хліба.

Кредитúвный = вíрющий.

Кредитúвъ = вíрюща грáмота (послові).

Кредúтный = кредитóвий. С. Жел. — **Кредúтное учреждéніе** = кредитóвий заклáд, бáнок. — Віддав свої гроші у банок. — **К. билéтъ** = папíрка, бомáжка. (С. Ш.). — Розміняв бомажку на дрібні гроші.

Кредитóръ, ка = позичáльник, ця. С. Ж.

Кредитовáть = позичáти (кому), боргувáти, навірáти, на віру, нáбір давáти. (С. Ш.). — А которому би брату помогали в бідах, позичаючи йому пінязей, не мають од них лихвити. С. З. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє. н. п.

Кредитовáться = позичáти (у кого), боргувáти, на віру, нá бір брáти. (С. Ш.). — Позичав у всіх, та й напозичав ся, що й худоби не стане на росплатку. — Візьми на віру, коли грошей нема.

Кредúтъ = кредúт, віра, борг. (С. З.). — Борг умер, зачекай не жиє. н. пр. — **Давáть, отпускáть въ кредúтъ** = д. **Кредитовáть.** — **Брать на кредúтъ** = д. **Кредитовáться.**

Крейсúровать = кружáти, кружлáти (по морю для дотляду за ворожими кораблями або для оборони пристані).

Кремéнь, камінь Silex pyromachus = крéмінь.

Кремéшéкъ = кремінéць, кремíньчик, (для гри) — крéймах.

Кремль = зáмок, крíпость, фортéця (посеред міста).

Кремнёвый = кремíнний.

Кремнезёмъ = кремінúця. (С. Пар.).

Кремнúстый = кремінúстий.

Крéндель = калáчик, барáнок (С. Ш.), бýблик, бýбличок, сухий — сýщик (С. З.).

Крéндельщикъ, ца = калáшник, ця, бýблишяик, бублéшниця, бублéйниця. (С. Ш.).

Кренúть = нахилáти на бік (про судна).

Крéсиво = кресáло (С. Л. З.), крúця. — Сірничків тоді ще не було, огонь добували кресалом. н. о. — А тютюн та люлька, кресало та губка зпадобить ся. н. п. — Достав з гамана крицю і кремінь, викресав огню. Кн.

Крéсло = крíсло.

Крессъ садóвой, крессъ-салáтъ, рос. Lepidium sativum L. = жирýха. С. Ан. — **К. лугóвой,** Cardamine pratensis L. = болóтна жирýха. С. Ан.

Крестéнка = полýкіпок (в 16 снопів).

Крестéцъ = 1. полýкіпок (в 25 снопів, зложених навхрест).
2. криж, крúжі, пригýзок, (про птиць) — кýпер, кýпро, кýприк (С. З.). — Ударив по пригузку.

Крéстикъ = хрéстик, крéщик.

Крестúльница = 1. хрестúльниця, хрещáльниця (С. Пар.), купéля.
2. ордáнь (власне поміст для водосьвяття на Ордані).

Крестúльный, крестúнный = хрестúнний, (про те, чим завивають дитину) — крижмовúй. — Там Пречиста у крижмове сповивала, а сповивши, у василечки вложила. н. п.

Крестúны = хрестúни (самий обряд і гулянка, а на другий день гулянка) — похрéстини. С. Л.

Крестúтель = Хрестúтель.

Крестúть, ся = 1. хрестúти, ся, хрестóм обвóдити. — Ти його хрести, а він каже

пусти. н. пр. — Умовляє її та хрестом обводить. Кн. — Хре́стить ся, що не брав.

2. хрести́ти, ся, охрести́ти ся, у віру, у хре́ст уво́дити. — Приходить тодї Ісус з Галилеї на Йордань до Івана охреститись від його. К. Св. П. — Вона його і у хрест уводила. — Учора із вечора сина вродила, і к білому сьвіту у хрест увела. н. п. — Дитину ввели у віру 28. Лютого. Кн.

Кре́стникъ, ца = хреще́ник, похре́стник, ця. — Хрещеник або хрещениця приносять на сьвятвечір батькови вечерю. н. к.

Крёстный = хре́стний, хреще́ний. — **Крёстный оте́цъ, крёстная мать** = хреще́ний ба́тько, хреще́на ма́ти. — **Крёстный сынъ, крёстная дочь** = д. **Кре́стникъ, ца.** — **Крёстный братъ, крёстная сестра́** = брат, сестра́ по хресту́. — **Кре́стный ходъ** = проце́сия, (круг церкви) — обхожде́ння, (хрести та корогви під час процесиї) — о́хрести, сьвя́тощі. — Хапай бики, бо процесия йде. я. пр. — Охрести рушниками перевъязували. К. З. о Ю. Р. — **Кре́стное цѣлова́ніе** = при́сяга.

Крестóвая = це́рква архиєре́йська.

Крестови́дный = хреща́тий, хреща́стий, хреста́тий. — Хрещатий барвінок. н. п.

Крестóвка = 1. крижа́к, лиси́ця (що в неї шерсть від шиї до крижа по між червоною і бурою чорна).

2. (в картах) — хрести́, жир, жо́лудї. — Жир козирь.

3. рос. Crucianella — дід, ста́рець, крижівни́ця. С. Пар.

4. мете́лик полуно́шник (Phalaena).

Крестóвникъ, рос. Senecio Iacobea L, = меркове́я, жовтогол(о)вник, свиріпа. С. Ан.

Крестóвый = жиро́вий. — Жирова краля. (д. **Крестóвка 2**). — **Крестóвый братъ** = на́званий брат, побрати́м. — **Крестóвая сестра́** = на́звана сестра́, по́сестра. — **Крестóвая це́рковь** = д. **Крестóвая.**

Крестонóсецъ = хрестоно́сець (С. Пар.), крижа́к.

Крестообра́зно = на́вхрест, на́хрест (С. Л.), о́хрест, в пере́хрест, перехре́стям (С. Л.), хрест на́вхрест (Кн.). — **Поскла́дывать крестообра́зно** = посхре́щувати, покла́сти навхрест, хресто́м і т. д.

Крестообра́зный = д. **Крестови́дный.**

Крестопоклóнная недѣ́ля = середохре́стний ти́ждень, хрестцї. С. З.

Крестцóвый = крижови́й; хреща́тий, хреста́тий.

Крестча́тый = д. **Крестови́дный.**

Крестъ = хре́ст (християнський і кавалерський знак), криж (тільки християнський знак), фігу́ра (на роздорожжі або коло села в Прав. Українї), о́хрести (церковні хрести з корогвами). — Де три дороги сходять ся і з фігури. н. к. — Як охрести та мари прянесли. Кр. — **Крестъ на́ крестъ** = д. **Крестообра́зно.** — **Цѣлова́ть крестъ** = присяга́ти. — Хрести на могилах бувають з голубця́ми, на могилї парубка — з прапорця́ми, прапірка́ми. М. Л. — Високую могилу висипали і прапірок (спис з рушником) у головах устромляли. н. д.

Крестья́нинъ, крестья́нка = селяни́н, селю́к (С. З.), селя́нка, селю́чка (С. З.), хліборо́б (С. Ш.), мужи́к, мужи́чка, (Прав. і Гал.) — хлоп, (стар.) — посполи́тий, а. — Почали жінок та дївчат козачих, міщанських і посполитих безчестить і мордувати. К. Ч. Р. — **Крѣпостнóй крестья́нинъ, крестья́нка** = кріпа́к, кріпа́чка (С. Л.), крепа́к, крепа́чка (С. З.), підда́нець, підда́нка (С. З.).

Крестья́нскій = селя́нський, хліборо́бський (С. Ш.), мужи́цький, (Прав. і Гал.) — хло́пський, (стар.) — посполи́тий, (про кріпаків) — кріпа́цький.

Крестья́нство = селя́нство, мужи́цтво, хло́пство, по́спільство, кріпа́цтво; селя́ни, мужики́, хло́пи, посполи́ті, кріпаки́, крепаки́. — Козаки зостались козаками, а нас у поспільство повернено. К. Ч. Р.

Кре́четъ, пт. Falco gyrfalco = кре́чет, білозо́р, білозо́рець (С. Ш. Жел.), Falco buteo = ра́ріг. С. З. — (З породи соколів). — Закуркують кречети сизі, загадають ся орлики хижі. н. д.

Креща́ть = д. **Крести́ть.**

Креще́ніе = 1. хреще́ння, хрестїння. (Сн.) 2. д. **Богоявле́ніе 2.**

Креще́нскій = орда́нський. — Орданська вода.

Крещёный = хреще́ний. — **Крещёный еврéй** (або з иньшої якої віри в християнську) = ви́хрест, пере́хрест. С. Аф. З. — Чоловік худородний, з жида перехрест. С. З.

Крива́я (линія) = крива́, криву́ля, колїння.

Кри́вда = кри́вда, непра́вда. — Правда кривду переважить. н. пр.

Кривизна́ = кривина́ (С. Л.), кри́вість (С. Ж.), криви́зна (С. Пар.), кандзю́ба. Ман.

Криви́ть, ся = криви́ти, ся, карлю́чити, ся. — **Криви́ть душёю** = кри́вдити,

лама́ти ду́шу, бра́ти гріха́ на ду́шу, криви́ти душе́ю.

Кривля́ться = криви́ти ся, викривля́ти ся. — І ходить і руки держять не так, як люди — усе якось викривляеть ся.

Кри́во = 1. кри́во, ко́со, навкося́, на́вкось, навкоси́.

2. неправди́во, непра́ведно, не попра́вдї. — Не по правдї су́дить.

Кривова́тый = криве́нький.

Кривогла́зый = кривоо́кий.

Криводу́шничать = криви́ти душе́ю, кри́вдити, не по пра́вдї робі́ти, жи́ти, лама́ти ду́шу. — Кажи правду, не криви душею. Кн. — Та туман яром, мороз долиною, та не по правдї та козаченько живс з дївчиною. н. п.

Криво́й = криви́й (непрямий, слїпий па одне око і неправдивий), про дерево — криве́, корячкува́те.

Криво́къ, пт. Haematopus ostralegus = морська́ соро́ка. С. Жел.

Криволине́йный = криву́льний.

Кривоно́гій = кривоно́гий, клишоно́гий, курла́пий.

Кривоно́сый = кривоно́сий, кривоні́с.

Криворо́гій = криворо́гий, турка́тий (що має роги, як у тура).

Кривору́кій = кривору́кий, кривору́чка, курла́ний.

Кри́вость = д. **Кривизна́**.

Кривосу́діе = непра́вий суд.

Кривото́лкъ = крутї́й, крутя́р.

Кривоу́стый = криворо́тий.

Кривоше́я = кривовъя́зий, кривовъя́за.

Криву́лина = криву́ля, карлю́чка.

Криве́ть = калї́чити о́ко, одноо́ким става́ти.

Кри́зисъ = рiша́юча хви́ля (С. Пар.), в хворобі — перело́м, перемо́га, економічний — лихолїття, лиха́ годи́на.

Крикли́вый = крикли́вий (С. Л.), галасува́тий (К. Кр.), горла́стий, горла́тий, рота́тий, пащекува́тий. — **Крикли́вое дитя́** = кри́кса, пи́скавка.

Кри́кнуть = кри́кнути, гукну́ти (С. Аф. Л. З.), гукону́ти (С. Л.), завола́ти, зарепетува́ти (С. Л.), зи́кнути, (від болю) — йо́кнути (Фр.). — Реве, лютує Византія, руками берег достає, достала, зикнула, встає і на ножах в крові німіє. К. Ш.

Крику́нъ, крику́нья, крику́ша = крику́н, ха, горла́нь, горла́ч, горлопа́нь, горла́тий, горла́та, пащеку́н, ха, рота́тий, та, вереску́н, ха, гала́кало (сп. р.), ре́ва (сп. р.).

Крикъ = крик (С. Л.), гук (С. Аф.). по́крик, кількох голосів — гука́ння, га́лас (С. Аф. З. Л.), галасува́ння, кри́княва (С. Л.), з плачем — ре́пет, репетува́ння (С. З. Л.), ле́мент, дуже сильний — ґвалт. — Кулаком наміритьця на мене, так дїтя в крик, у лемент. Г. Бар. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотнї сьпіви аж ляцать. К. Ш. — Гей гук, мати, гук, де козаченьки пъють. н. п. — *(Горобъячий)* — цьвірінькання. — *(Гусячий)* — геркотня́, герготáння, гелготáння, ґерґотáння, ґелґотáння. — І завелась на ставі геркотня, гусине дїло закипіло. Гр. — *(Жабъячий)* — крю́(у)кання, ку́мкання. — *(Журавлиний)* — курлю́кання. — Здалека десь чути було курлюкання журавлїв. — *(Канї)* — ке́вкання. — Чути кевкання канї. Фр. — *(Курячий)* — сокотáння, квоктáння, кудкудáкання. — Чути кудкудакання курей. Фр. — *(Кошечий)* — ня́вкання. — *(Лебедів)* — ячáння. — *(Лелек)* — клéкіт. — *(Овечий)* — мéкання. — *(Орлячий)* — клéкіт, клект. — Орлячий клекіт (клект) здалека чути. н. пр. — *(Півнячий)* — кукурі́кання. — *(Перепелячий)* — підвідьо́мкання, а самицї — хавáвкання. — *(Поросячий)* — квік, кві́кання. — Не мала баба клопоту, та купила порося: порося у квік, а баба у крик. н. пр. — *(Сьпівучих птиць)* — щебетáння. — *(Сорочий)* скрекотáння, скрекотня́. — *(Цьвіркунів)* — цьвірчáння. — *(Чайки)* — киги́кання.

Кри́пка = горщо́к, го́рщик (повнобокий, з вупіком).

Кри́ночный = горшкови́й.

Кринъ, рос. Lilium candidum L. = крин. С. Ан.

Кристаллиза́ція = кришталюва́ння.

Кристаллизи́ровать, ся, кристаллизова́ть, ся = кришталюва́ти, ся, (про воду) — стрілкува́ти ся.

Кристалли́ческій = кришталéвий.

Криста́ллъ, Crystallus = кришта́ль, кришта́л (С. Жел.), один — криштали́на, (льодовий) — ска́лка.

Криста́льный = кришталéвий. С. З.

Кри́тика = 1. кри́тика, розбі́р.

2. погові́р, сла́ва, ганьба́. (С. Аф.). — Була слава, була слава, стали поговори, та

на тую дівчиноньку, що чорниї брови. н. п. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п.

Критиковáть = 1. критикувáти, розбірáти. 2. слáвити, судúти, хáяти (С. Ш.), гáнити (С. З.), ганьбúти, циркловáти. (С. З.). — Почали її по всьому селу славити. — Як стануть циркловати, то не знати меш, що й робити.

Крúтикъ = 1. крúтик.
2 осýдник, судúсьвіт.

Критúческій = 1. критúчний. С. Жел. — Критичний розбір.
2. осýдливий, глумлúвий.
3. тяжкúй, небезпéчний. — **Критúческое положéніе** = скрýта, притýга, хáлепа. С. З. — У такій притузї мусів воли продати. С. Л. — Така скрута, що не знаю, що й робити.

Кричáнинъ = гучóк, загóнщик. — Оточили лїс і зараз вирядили гучків полохати зьвіря.

Кричáніе = д. **Крикъ.**

Кричáть = кричáти, гукáти, (дуже) — галасувáти, репетувáти, на пýп кричáти, зїпати, (з плачем) — лементувáти, ревтú, (журливо з плачем) — скúглити, скúмлити, (верескливо або швидко) — верещáти, лящáти, порóщати, (на кого, сварячись) — грúмати, гарúкати, гомонїти. — Кричить не своїм голосом. — Кричить, аж з шкури вилазить. н. пр. — Кричить ув одну душу. н. пр. — Як гукнеш, так і одгукнеть ся. к. пр. — Гукай німа на глухого. н. пр. — Ой пъють вони й гуляють, на шинкарку гукають. н. п. — Кричить баба, репетує — нїхто її не рятує. н. пр. — Та що ти зїпаєш? Нїкого не дозовеш ся. С. Л. — Чую, щось у куточку скиглить. — Годї вам гримати на мене! — На кого люди гомонять, на того й свинї хрюкають. н. пр. — **Кричáть караýлъ** = прóбі кричáти, ґвал кричáти, ґвалтувáти. — Кричить пробі її мати, щоб дївчину рятувати. н. п. — Гайдамаки почули, як той чоловік став ґвалтувати, і прийшли. н. о. — (*Коли річ про птицї баранцї*) — кругúкати. — (*Про вóрони і ґави*) — крякати, крáкати, крюкати, кáркати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон та й у лузї над водою. н. п. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш. — (*Про горобцїв*) — цьвірíнькати, цьвірінькáти. — (*Про гуси*) — гелготáти, геготáти, ґелґотáти, ґеґотати. — (*Про жаби*) — кýмкати, кýмати, крюкати, кря(á)кати. — Аби озеро, а найдеть ся жаба, що буде кракала. н. пр. — (*Про журавлї*) — курлюкати, курлúкати. — (*Про индики*) — кýркати, белькотáти. — (*Про кози*) — мекéкати. — (*Про кішки*) — нявкати, нявчáти. — (*Про качки*) — кáхкати, крякати. — Кахнула утка — на морі чутка. н. з. — (*Про кречети*) — кýркати. — Закуркають кречети сизі, загадають ся орлики хижі. н. д. — (*Про лебедї*) — ячáти. — Чи то гуси кричать, чи лебедї ячать? н. д. — (*Про лелек*) — лелéкати, клекотáти. — (*Про орлів*) — клекотáти, буркотáти. — То не орли чорнокрильцї клекочуть і під небом лїтають. н. д. — Вилїтали орли з-за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскоші шукали. н. п. — (*Про перепели*) — підпідьóмкати, а самицї — хавáвкати. — (*Про півнї*) — кукурíкати. — (*Про поросята*) — кувíкати, квічáти. — (*Про сороки*) — скрекотáти, скреготáти, крякати. — Сорока на тину скрегоче — гостї будуть. н. пр. — Ходить сорока коло потока, тай кряче. н. п. — (*Про пугачі, сови та сичі*) — пýгати, (а сови й сичі ще) — нявкати. — Ой не пýгай, пугаченьку, в зеленому байраченьку! Ой як мінї не пугати, що велять пани лїс рубати. н. п. — (*Про свинї*) — хрóкати, рóхкати, вищáти. — (*Про чайки*) — кигúкати. — А кулик чайку взяв за чубайку. Чайка кигиче: згинь ти, куличе! н. п. — (*Про цьвіркуни*) — цьвірчáти, цьвіркотáти. — (*Про кури*) — сокотáти, квоктáти, кудáкати, кудкудáкати. — Хто хоче сокоче, а хто хоче — кудкудаче. н. пр. — (Тут заведено слова про крик таких тварів, до яких в російській мові можна прикласти дїєслово: **кричать.**)

Крúчень = д. **Кричáнинъ.**

Кровáвить = крівавúти.

Кровáвникъ, рос. Convallaria polygonatum L. = купúна, куп-зілля, рáкові шúйки, чемерúця, журавлúні стрючкú. С. Ан.

Кровáвый = крівáвий, рудяний.

Кровáвый цвѣтъ, рос. Tropaeolum majus L. = красóля, красýльки. С. Ан.

Кровáвѣть = крівавíти.

Кровáть, кровáтка = крóвать, лíжко (С. З. Л.), лïжнúця. — Та через сїни у кімнатї лежить козак на кроватї. н. п. — Та й уже ж Палїй меду й горілки напив ся, ой уже ж він та на панське лïжко та спатоньки положив ся. н. п.

Крóвельный = даховúй. — Сонечко вже по даховому моху красним сьвітом грає. Ос.

Кро́вельщикъ = вкрива́льник, кри́тник (С. Жел.), кри́льщик, (соломою, очеретом) — вшива́льник, (гонтою) — гонта́рь, (залїзом) — бляхнїр. — Напяв критників укрити хату. — За побиття баней на церкві білим желїзом ремесникам бляхнїрам 10 коп. дали. К. Ст.

Кровени́ть = д. **Крова́вить.**

Кровено́сный = кровоно́сний. — **Кровено́сный сосу́дъ** = жи́ла.

Крови́нка = крівця́, кра́пля, крапели́нка кро́ви.

Крови́стый = кріва́вистий.

Кро́вля = крі́вля, покрі́вля (Лев.), верх, (переважно деревяна або залїзна) — дах, (соломяна або очеретяна) — стрі́ха, (край її) — острі́шина, острі́шок. — Білий будинок з бляшаним дахом зеленим. Кн. — Подальше білїла величезна коршма під гонтовим дахом. Бар. — Злїзь з даху, не псуй ґонт. н. пр. — А на школї горобцїв до стилої мами, так і вьють ся по над дах цїлими мірками. Руд. — Вилетїв, як горобець з стріхи. н. пр.

Кро́вный = рі́дний, кре́вний. — Се був пройдисьвіт і не певний і всім відьмам був родич кревний. Кот. — Ой як тяжко та важко на чужій чужинї без кревної родини помірати. н. д. — **Кро́вные де́нежки, моё кро́вное, кро́вный трудъ, кро́вный зарабо́токъ** = кріва́виця. — Чоловік крівавицею добува той насущник. Номис. С. З. — Це моя крівавиця! — **Кро́вная ло́шадь** = заводськи́й, племі́нний кінь. — **Кро́вная нужда́** = на́гла потре́ба. — **Кро́вная оби́да** = тяжка́ обра́за.

Кровожа́дничать = жада́ти кро́ви.

Кровожа́дный = лю́тий, хи́жий, кровожа́дний (С. Жел.), кровожа́да (Кн.). — Ой ти кровожадо лютий! мало тобі горілки, крови моєї хочеш. Кн.

Кровожа́дность = хи́жість, лю́тість, кровожа́дність (С. Жел.), хижа́цтво.

Кровомще́ніе = кріва́ва по́мста.

Кровообраще́ніе = кровобі́ґ, кровокру́ження. С. Жел.

Кровопі́йство = кровопи́йство і д. **Кровожа́дность.**

Кровопі́йца = кровопи́й, кровопи́йця (С. Жел.); д. **Кровожа́дный**; жиро́їд, глита́й, паву́к, пъя́вка.

Кровопроли́тіе = кровопроли́ття, різани́на.

Кровопроли́тный = кріва́вий. — Поліг в крівавому бою.

Кровосмѣси́тель = кровомі́сник (Г. С.), кровомі́шник, кровозмі́шник. С. Жел.

Кровосмѣше́ніе = кровомі́ство (Г. С.), кровозмі́шення (С. Жел.), кровомі́шення. (Б. Н.).

Кровосо́ска, ком. Hippobosca = кровоси́сень (С. Жел.), Hippobosca equina = клїщ кінський.

Кровотече́ніе = кровоте́ча, кровотї́к, крово́тїч. С. Жел. — І жінка одна, що була в кровотїчі років 12 і багато витерпіла. К. Св. П. — **Останови́ть кровотече́ніе** = затамува́ти, загамува́ти кров (С. Ш.), замовлянням — замо́вити кров. С. Аф.

Кровоточи́вый = кровоте́чний.

Кровохлёбка, рос. Sanguisorba officinalis L. = родови́к, сухозло́гиця, ужа́че зї́лля.

Кровочисти́тельное = кровоги́н. — Се добрий кровогин (про сироватку) — вона кров чистить. Кн.

Кровъ = 1. д. **Кро́вля.**

2. по́крова, засту́па, за́хист (С. Аф. З.), приту́лок (С. З.). — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людьми, шукає нового захисту. К. Х.

Кровь = 1. крів, кров, кро́ва (С. Л.), здр. — крівця́, мазка́ (С. З. Л.), па́сока (С. З.), руда́ (С. З. Л.), ю́шка, переважно у жінок підчас місячки — кра́ска. — З правого крильця потече крівця. н. п. — Руда — не вода, розливати шкода. н. пр. — Вдарю так, що й мазка потече, що й пасокою вмиєш ся. — Треба коневи руду пустити. С. Л. — Треба йому мазку пустити. Кр. — **Кро́вью нажито́е** = кріва́виця. (Д. під сл. **Кро́вный**). — **Изби́ть въ кровь** = объю́шити. — **И́стёкъ кро́вью** = зійшо́в кро́въю.

2. рід, плід, пле́мъя, поро́да, найбільше зневажливо — ко́дло. С. З. Л. — Бо я панського роду — не ходила боса зроду. н. п. — Добра порода та лиха врода. н. пр.

Кровяни́стый = кріва́вистий.

Кровяно́й = кровъяни́й, рудяни́й.

Кро́еніе, кро́йка = кро́їння, кра́яння.

Кро́ильница = стільни́ця, крамни́ця (дошка, на котрій шевцї ріжуть ремінь).

Кро́ильщикъ, ца = кра́яльник, ця. С. Жел.

Крои́ть = кро́їти, кра́яти. — Кравець крає, як сукна має. н. пр.

Кро́йщикъ = д. **Кро́вльщикъ.**

Кро́ликовый = кроля́чий.

Кро́ликъ, Lepus cuniculus = кріль, кроль, самиця — кріли́ця (С. Л.), короли́ця, здр. — крі́лик (С. Жел.), кро́лик, коро́-

лик, трусь, здр. — тру́сик. С. Ш. — Очі, як у кроля червоні. н. пр.

Кро́личій = д. **Кро́ликовый.**

Крома́ = скі́ба, лу́ста, ба́йда, (хліба з краю) — окра́єць, цілу́шка, здр. — скі́бка, скі́бочка, лу́стка, ба́йдиця, окра́йчик. — Одрізана скиба од хліба, вже її не притулиш. н. пр. — Миску борщу дала та лусту хліба одрізала. Кн.

Кро́мка = 1. д. **Крома́** (здр.).

2. кра́йка (С. З. Л.), окра́йка, о́кра́вка. — Він з сукняних крайок килими робить. Кн. — Окрайкою підперезала ся.

3. край, окря́йок, окра́єць (дошки пиляної).

Кромса́ть, кромши́ть = чикри́жити, кре́мсати, батува́ти (С. Ш.). — На віщо так чикрижити? Треба б до ладу порізати.

Кро́мѣ = окрі́м (С. Л.), окро́ме, крім, опрі́ч (С. Л.), опро́че, пріч. — Не вважай ні на кого, окрім Бога. н. пр. — Крім його нікого не було. — Опріч любови, що к тобі маю, я всім убога — того не таю. н. п. — Не можна виправить, опроче як судом. Кр. — **Кро́мѣ того́** = окрі́м то́го, що до то́го.

Кромѣ́шный = окре́мний.

Кропа́тель, ница = 1. парта́ч, ка. С. З. — Та який з його майстер? Так собі партач та й годі.

2. писа́ка, писа́чка (сп. р.). віршома́з, ка. — А я дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Кропа́ть = коперса́ти, парта́чити (пиги аби як). — **Кропа́ть стихи́** = ві́рші склада́ти (теж аби як або й зовсїм погано).

Кропи́ло = 1. кропи́ло, здр. — кропи́льце. — З чим його стрівати? чи з кадилом, чи з кропилом? Кн.

2. рос. Melilotus officinalis Lam. — жо́втий буркýн, лугови́й буркýн, за́ячий холодо́к, чемирни́к. С. Ан.

Кропи́ть, ся = кропи́ти, бри́зкати, при́скати, по́рськати, ся, (розсолом, ропою) — ропи́ти.

Кро́пкій = крихки́й. — Камінь якийсь крихкий. — Ялина не гнучка — крихка деревина. Кн. — Черенки добрі та леза крихка (про ніж). Кн.

Кро́пкость = кри́хкість.

Кропота́ть = д. **Брюзжа́ть, Ворча́ть 1.**

Кро́поткій, кропотли́вый, кропоту́нъ, кропоту́нья = 1. д. **Брюзга́.**

2. клопотли́вий, клопоту́н, морочли́вий; мару́дний, на, мару́да (сп. р.), чо́впа (сп. р.).

Кропъ, рос. Anethum graveolens L. = кріп, укріп, окрі́п. С. Ан.

Кросна́, кро́сны = 1. кро́сна, верста́т (ткацький).

2. полотно́ (нововиткане), новина́.

Кротёнокъ = кротеня́.

Кро́ткій = ти́хий, сми́рний, ла́гідний, благи́й, (надто) — плохи́й, плоху́та.

Крото́викъ = д. **Кото́впикъ.**

Крото́вина = кротови́на, ку́пи́на, керти́чина (С. Жел.), кертови́ння (С. Жел.). — Іспіткнув ся під Нечаєм коник на купину, зловив Ляшок, вражий син, його за чуприну. н. п.

Кро́тость = ті́хість (С. Жел.), ла́года, ла́гідність. (К. Св. П.).

Кротъ, зоол. Talpa Europea = кріт (С. Л.), керти́ця (С. Жел.), потура́й (С. Л. Харьк.), особливої породи — зїнське щеня́. (С. З.).

Кроха́, кро́хотка = кри́хта (С. Л., кри́шка, крихти́на, здр. — кри́хітка, кри́хотка (С. Л.), кри́шечка, роси́нка, здр. ріска, рісочка, одро́бина, мн. крихти́, кришки́, окру́шки (С. З.). — Бач скільки накришили хліба! Позбірай крихти та понеси курам. — Росинки в роті не було, а вони вже й пообідали. Кн.

Кро́хотный = малю́сенький, маню́сенький, дрібне́нький, дрібне́сенький.

Кро́шево = капу́ста шатко́вана.

Кро́шечка = д. **Кроха́** (здр.) — **Кро́шечку** = кри́шки, тро́шки, кри́хти, трі́шки, трі́шечки, трі́ньки, тріс́і. (Чайч.). — Вам сьмішки, а мінї нї кришки. н. пр. — Нехай вам Бог здоровья прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Миски, ложки, хліба трошки. н. пр. — Не вже не любиш мене нї крихти? К. К.

Кро́шечный = д. **Кро́хотный.**

Кроши́ть = 1. криши́ти, локши́ти, (капусту) — сі́кти, (шатківницею) — шаткува́ти С. Л. — Покришив на локшину. Кн. — Хто чим попав, той тим локшив. Кот. — Молодиці заходили ся кришити локшину.

2. криши́ти. — Їж, та не криши.

Кроши́ться = криши́ти ся. — Зуби вже кришуть ся. — Камінь такий крихкий, так і кришить ся. — Яловичину кришe на тарілку.

Кро́шка = д. **Кроха́** (здр.), про дитину — малю́сеньке, кри́хотка, капели́нка, капли́нка. — Мати над труною голосила:

дитиночко-каплиночко! Кв. — **Кро́шка табаку́** = кра́яння, рі́зання тютюну́.

Крошня́ = д. **Корзи́на.**

Кру́гленькій = кругле́нький.

Круглёхонекъ, круглёшенекъ = круглі́сенький.

Круглина́ = кру́глість.

Кругли́ть = кругли́ти, кругля́ти (С. З.), закругля́ти, округля́ти, обкругля́ти.

Кругло́ = кру́гло.

Кругловáтый, то = кругля́стий, то, круглáстий, то, круглéнький, ко. — Попроводив кругласті межі. Кн.

Круглоли́цый = повноли́ций, повнови́дий, круглови́дий (С. Л.).

Кру́глость, круглота́ = кру́глість.

Кру́глый = кру́глий, окру́глий. — **Кру́глый годъ** = ці́лий, цілі́сенький, уве́сь рік. — **К. дура́къ** = д. під сл. **Дура́къ.** — **К. сирота́** = сирота́ (без батька й матері), круго́м сироти́на. — Штани в його полатані, подрана свитина, куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. Кн.

Круглы́шъ = кругля́к (пеньок або камінь круглястий). С. З.

Круглѣ́ть = закру́глювати ся, закругля́ти ся.

Кругля́къ = д. **Круглы́шъ.**

Кругля́шъ = д. **Круглы́шъ** (про пеньок).

Круговúдный = кригови́дий. — Місяць круговидий лебедем плинув по небу. Кн.

Кругови́на, круговéнька = круг, ко́ло. — Станьмо в коло друженьки пильненько. Ніц. — А так станьмо усі в коло. н. п.

Круговóй = кругови́й, колови́й. — **Кругова́я ча́ша** = ручкова́ чарка (велика, з котрої пьють усі гості, передаючи з рук до рук). — **Пить кругову́ю** = кружа́ти, кругля́ти (С. З.). — Журба в шинку медгорілку поставцем кружала. К. Ш.

Кругозо́ръ = кругогля́д, видокру́г, кругосьвіт (Ос.) і д. **Горизо́нтъ.** — Прозорий воздух розширяв кругогляд далеко. Лев. — **Съ широ́кимъ кругозо́ромъ** = широкогля́дний. — Широкоглядний політик. Батьківщина.

Круго́мъ = 1. о́круг, округи́, круг, вкруги́, навкруги́, круго́м, навко́ло, над'о́коло, звід'усіль. — Округ курява лятає на битій дорозі. Кн. — Округи села все левади. Кн. — Не їдь навкруги ставу, не топчи отаву. Кн. — Округ церкви січової калавури стали. н. п. — Круг містечка Берестечка на чотири милї мене славні Запорожці своїм трупом вкрили. К. Ш. — Золотоноша — кругом хороша. н. пр. — У Луцьку усе не по людську: надоколо вода, а по середині біда. н. пр. — Гуде, аж округи луна іде. Гр.

2. цілко́м, геть усé, геть чи́сто. — Геть усе поціпували і продали.

Кру́гомъ = кружка́, кружко́м, кружкома́ (С. Л.), в ко́ло, о́чертом; о́бертом. — Сіли кружка та й давай пити. — Тоді то козаки очертом сідали. н. д. — (Д. ще під сл. **Кругови́на**). — Так нездужаю, що й годї! у пьятах шпиг, шпиг, а голова обертом іде. С. Л.

Кругообра́зный = д. **Круговúдный.**

Кругообраще́ніе, круговраще́ніе = обертання вко́ло (С. Ж.), коло́ворот, кружля́ння.

Кругосвѣ́тный = кругосьві́тний.

Кругъ, здр. **кружёкъ** = круг, кружо́к, кру́жало, кру́жально, кру́жальце, ко́ло, кі́льце; о́бід, обі́де́ць; покоте́ло, покоти́ло (сп.), покотьо́ло (С. З.). — Намалюйте два круги, один більший, а другий, в середині його, менший. Де-що про Св. Б. — Найбільший круг земля робить своєю середи́ною. Д. про Св. Б. — Мов покоте́ло червонїє, крізь хмару сонце занялось. К. Ш. — **Круги́ на водѣ́** = жмурки́. — **Сдѣ́лать кругъ** = объїхати круго́м, навко́ло. — **Кругъ о́бщества** = ко́ло, товари́ство (С. Ш.). — Мовили, їж тую справу їх ду́ховному колу належить. С. З. — Попав в таке товариство, що нїчого путнього не вийде. — **Въ семе́йномъ кругу́** = в рі́дній сі́мъї, в рі́днім ко́лї. — **Въ своёмъ кругу́** = поміж своїми. — **Спиться съ кру́гу** = розпи́ти ся, зпи́ти ся.

Кружевно́й = мере́жевий, мере́жковий.

Кру́жево = мере́жка, мере́жево. — Рукавчата шовком шиті, а в полах мережка, до дївчини чорнявої утоптана стежка. н. п.

Кружёкъ = д. **Кругъ.** — **Въ кружёкъ** = кружка́, кружкома́, кружко́м, в ко́ло, о́чертом. — Пр. д. під сл. **Кругови́на** і **Кру́гомъ.**

Круже́ніе = кружля́ння, крутї́ння.

Кру́жечка = д. **Кру́жка** (здр.).

Кру́жечный = кру́жковий, ку́хлевий, карна́вковий і т. д. д. **Кру́жка.**

Кружи́ть, ся = кружля́ти, кружа́ти, крути́ти, ся, вертї́ти, ся, ви́ти ся, (в дорозї) — кругля́ти, колува́ти, (про голову) — моро́чити, ся, крути́ти, ся, чманї́ти. — То орли кружляють під хмарами. Кн. — Що лїтаєш ти, кружляєш, що у гаю ти шукаєш? Пч. — Крутить ся, вертить ся, не знає, де дїть ся. н. з. — Хто колує, той дома не ночує. н. пр. — **Голова**

крутить ся. — Дивлюсь було, знялись з води утята, закахкають і ну степом кружлять. Гр.

Кру́жка, здр. **кру́жечка** = 1. кру́жка, ку́холь, здр. — ку́хлик (С. З. Л.), на воду — водя́нчик. — Та візьмемо кухлі старі, поливъяні горілкою наливані. В. Щ.
2. ква́рта ($^{1}/_{10}$ частина відра), ко́нов, коно́вка, коно́вочка. С. З. — Куплю тобі конов меду і другую пива. н. п. — Куплю тобі гарнець меду, коновочку пива. н. п.
3. (церковна) — карна́вка (С. З. Л.), скарбни́чка. — Ходить по церкві з карнавкою, збірає гроші.

Крупа́ = крупи́, (дрібні) — підто́чини, (подерті) — дерть (С. Аф.). — Гречані, ячні крупи. — Нема крупів. — Чорна гречка, білі крупи, держимо ся серце купи. н. п. — Треба собакам дерті дати.

Крупени́къ, крупе́ня = 1. ка́ша (крута).
2. ба́бка (з крупів з маслом, яйцями і сиром часом з цукром і родзинками).

Крупёнка, крупя́нка = кулі́ш, куле́шик, крупни́к, крупничо́к. — Косіть, братці, комишу, та й наварим кулішу. н. п. — Івасику-Телесику, зварю тобі кулешику. н. к.

Кру́пина, кру́пинка = 1. крупи́на, крупи́нка, зерно́, зерня́, тко.
2. д. **Кроха́.**

Крупи́ца = д. **Кроха́.**

Крупи́чатый = крупи́частий, питльо́ваний. — Питльована мука́.

Кру́пка = 1. д. **Крупа́.**
2. рос. Draba verna = рижу́ха, чисте́ць. С. Ан.

Крупнова́тый = чима́лий.

Кру́пный, но = вели́кий, здоро́вий, бу́йний, бу́йно, цупки́й, цу́пко, (про дощ) — крапли́стий, крапчи́стий, (про овоч, зерно) — дорі́дний, (про сіль) — дрібча́стий. — Буйний колос, буйна трава. С. Аф. Ш. — Ученик нехай читає тільки буйну печать. К. Г. — Буйно книжку друковано. Чайч. — Цупка сіль. — Цупко сіль зімъято. Чайч. — Та пішов доцик краплистий. н. п. — Дощ не дуже крапчистий. Чайч. — Дорідні вишні. — Цього року дорідна пшениця. Лев. — Дорідні сливи. Кр. — **Говори́ть кру́пно** = говори́ти з се́рцем, з пересе́рдя, свари́ти ся.

Крупнѣ́ть = більшати.

Круподе́рня, крупору́шка, крупору́шня = круподе́рня (С. Л.), дра́чка (С. Л.), крупору́шка, пшовору́шка.

Крупча́тка = 1. пи́тель, питльови́й млин, крупча́тка (С. Л.).

Крупча́тный = питльови́й. — **Крупча́тная ме́льница** = д. **Крупча́тка 1.**

Крупча́тый = крупни́стий.

Крупъ, мед. = крупа́.

Крупяно́й = крупъя́ний. — Крупъяна каша.

Крутене́цъ = ва́лах, скіп (д. під сл. **Бара́нъ 1.**).

Кру́тень = 1. ви́хор. 2. д. **Водоворо́тъ.**

Крутизна́ = кру́ча (С. З. Л.); кру́тість.

Крути́ть, ся = 1. крути́ти, ся, ви́ти, ся, звива́ти, ся, сука́ти, ся. — Вірьовки вити, крутити. — Нитки сука́ти.
2. крути́ти, вертї́ти; куйо́вдити, ся. — Крутить ся, вертить ся, не знає, де діть ся. н. з. — У віконця мати слуха, як на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снїгом хати замітає. В. Щ. — На дворі завірюха куйовдила, буря сумно вила у димарь. О. Мир.
3. ви́ти ся, звива́ти ся. — Там, де Ятрань круто вється, де по камінню біжить. н. п.

Крутобере́гій = крутобере́гий, бережи́стий, припі́чкуватий (Сп.). — Щоб Дніпро крутоберегий і лани і гори було видно, було чутно. К. Ш.

Круто́й, кру́то = крути́й, то. — Крута гора. — Крутий берег. — Крута каша. — Круте яйце. — **Круто́й моро́зъ** = лю́тий моро́з. — **Кру́то собра́лся въ доро́гу** = ра́зом, ра́птом зібрав ся в доро́гу. — **На дворѣ́ стои́тъ кру́то** = на дворі ду́же хо́лодно.

Круть = д. **Крутизна́.**

Крутѣ́ть = крутї́шати.

Кру́че = крутї́ше.

Круче́ніе = крутї́ння, вертї́ння, сука́ння (д. **Крутить**).

Кручи́на = журба́, ту́га, сум, сму́ток, печа́ль, иноді — кручи́на. — Журбою поля не перейдеш. н. пр. — Була роботяща людина, та журба звъялила. н. пр. — Без вірного друга велика туга. н. пр. — Нудьгу годую, журбу сповиваю і сум колишу. н. пр. — Бо куди я не ударюсь, у які країни, то ніколи не минаю горя та кручини. Аф.

Кручи́нить = завдава́ти жа́лю́, сум нао́дити, жури́ти, круши́ти. — Не завдавай серцю жалю, бо и в чужім краю. н. п. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Журба сушить, журба крушить козаченька молодого. н. п.

Кручи́ниться = жури́ти ся, тужи́ти, сумува́ти, в ту́гу вдава́ти ся, смути́ти ся. — Не журись, та Богу помолись. н. пр. — І жив не любила, і вмер не тужила. н. п. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь: заграв мій кінь вороненький,

назад сподїватесь. н. п. — Годї сумувати — кинь лихом об землю.

Кручи́нный, но = журни́й, но, сумни́й, но, ту́жний, но (С. Ш.), журли́вий, во, смутни́й, но. — Поливали доріженьку, та й курить ся курно, розважали дївчиноньку — та й журить ся журно. н. п. — Смутний та невеселий сидів пан сотник. Кв.

Круше́ніе = зруйнува́ння, розбиття́.

Круши́на = рос. Rhamnus cathartica L. — жо́стїр, жо́стер, круши́на, хро́бост, жостели́на, R. Frangula L. = круши́на, кручи́на. С. Ан. — Кручиною хату то́пить, у сусїда соли про́сить. н. п.

Круши́нный = жо́стїровий, круши́новий. — Рубай дрова до порога, круши́нові до ослона. н. п.

Круши́ть = 1. руйнува́ти, розбива́ти. 2. д. **Кручи́нить.**

Круши́ться = д. **Кручи́ниться.**

Крыжо́вниковка = аг(ґ)русі́вка.

Крыжо́вниковый = а́г(ґ)русовий.

Крыжо́вникъ = а́г(ґ)рус (С. Ш.), а́г(ґ)руст, а́грест (укр.), верпина́, веприна́. (Гал.). С. Ан. — Агрус почав уже роспукувать ся. С. Ан.

Крыла́тый = крила́тий, крила́стий (С. Л.). — Полинув орлом криластим. С. З.

Крыле́чко = ґа́ночок, рундучо́к. (Д. **Крыльцо́**).

Крыле́чный = ґа́нковий, рундуко́вий.

Крыло́, мн. **кры́лья** = крило́, мн. кри́ла (у птиць, комах, вітряка, невода, теж кінцї військової лави), у бриля — кри́си.

Кры́лышко = кри́льце, кри́ле́чко, криля́, мн. криля́та, криле́чка. — Гуси, гуси, гусинята, візьміть мене на крилята. н. к. — Там голуби водк пили, воркотїли, крилечками стрепенули. п. п.

Кры́льный = криловий.

Кры́льце = лопа́тка (у тварів). — Під лопаткою болить.

Крыльцо́ = га́нок, ґа́нок, ґа́нки, присїнки, (верх над ґанком) — підда́шок, підда́шшя (без верху) — рунду́к, схо́ди, східцї. С. З. Л. — Ой сидїла Марійка на ґанку та краяла червону китайку. н. п. — Та підемо до замку, постаемо́ на ганку. — Незабаром біля ганку стояла пара добрих коненят. О. Мир. — В присїнках все пани сидїли, на дворі ж вкруг стояв народ. Кот. — На брехнї собачі вибігла на рундук ще заспана, не розчесана Наталя. О. Мир. — — Упала дївка на рундук. Гр. — Конї привернули до рундука. Кн.

Крыльцо́вый = д. **Крыле́чный.**

Кры́льцовый = лопа́тковий (д. **Кры́льце**).

Крымча́къ = кри́мець. С. Жел.

Кры́нка = д. **Кри́нка.**

Кры́са, Mus rattus = пацю́к, на Подолї і в Галичинї — щур. С. З. Л.

Крысёнокъ = паця́тко (С. З.), щу́рик (Под. Гал.).

Кры́ситься = визьвіря́ти ся (на кого). — Так визьвірив ся на мене, що я аж злякалась. С. Аф.

Кры́сій = пацюко́вий, пацю́чий, щу́ровий.

Кры́ть, ся = 1. кри́ти, ся, укрива́ти, ся, (хату дошками або соломою) — насте́лювати, (снопами) — вшива́ти, (хворостом) — пі́ввзити. — Купуй сукню шиту, а хату укриту. н. пр.

2. хова́ти, ся, перехо́вувати, ся, кри́ти, ся. — Крий, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Не той злодїй, що краде, а той, що крадене переховує. н. пр.

3. таїти, ся. — Таїла від Бога та чортові сказала. н. пр. — Дерево тлїє, але вогонь таїть ся десь в нїм. С. Ш.

4. би́ти, (у)вбива́ти, побива́ти. — Тузом побив мою кралю (в картах).

Кры́ша = д. **Кро́вля.**

Кры́шка = по́кришка, на́кришка, накриття́, (на діжу́, бодню, труну) — ві́ко, (на улик) — па́луба, покрі́вець, (на одежу) — верх, покри́ва, покри́вка. — Своя хата — покришка. н. пр. — Год у год діжа віком накриваеть ся? (п. з. — річка замерзае). — А сажають коровай в піч із віка. С. Л. — Зробили йому труну з горбатим віком. Кн. — На боднї не було віка. Кн. — Кожух линтваревий, а верх з доброго сукна.

Крѣпи́тельный = кріпу́чий. — Оце горілка так не нашої! і смаковита і кріпуча. Кн.

Крѣпи́ть, ся = крі(е)пи́ти, ся, укрі(е)пля́ти, ся, скрі(е)пля́ти, ся, зміцня́ти С. Аф.), умі(о)цня́ти. (С. Ш.). — Укріпив Бог, як черепаху. н. пр. — Щоб йому живіт молодецький скрепило. н. д.

Крѣпи́ться = перемога́ти ся, непоступа́ти ся.

Крѣ́пкій = міцни́й, цупки́й, крі(е́)пки́й, тверди́й (С. Ш.), здоро́вий, си́льний, ду́жий. С. З. Л. — Нехай бьють ся, коли міцні голови мають. н. пр. — Не поможе міцний Боже і воскова сьвічка. н. п. — Здоровий мороз. С. Л. — Здоровий вітер. — З дужим не борись, з багатим не судись. н. пр. — Тверда Русь — все перебуде. н. пр. — Тверда зіма. С. Ш. — **Крѣ́пкая стра́жа** = пи́льна сторо́жа. — **Крѣ́пкая во́дка** = міцна́ горі́лка. — **Крѣ́покъ**

на́ ухо = не дочуває, глухе́нький. — **Крѣпокъ на язы́къ** = мовчазний, мовчу́н. — **Крѣпкій сонъ** = міцний, товстий сон. — Спить товстим сном. п. к. — Не зробив то за тим, то за сим, то за сном товстим. п. пр.

Крѣпко = крі(е)пко, мі́цно, цу́пко, тве́рдо (С. Ш.), ду́же, здо́рово, ве́льми. — Хоч не гладко, але міцно. н. пр. — І цупко кулаки зтуливши, Дареса битись викликав. Кот. — Підтикав ся, підперезав ся і пояс цупко підтягнув. Кот. — **Крѣпко на́ крѣпко** = ду́же си́льно.

Крѣпкова́тый, то = кріпке́нький, міцне́нький, ко.

Крѣпкоголо́вый = (про коней) — твердоу́здий, тверди́й, коротко́уздий.

Крѣпколо́бый = твердоло́бий.

Крѣпкоу́здый = д. **Крѣпкоголо́вый.**

Крѣпнуть = 1. кріпшати, міцнішати, ду́жчати, твердішати, тве́рднути (С. Ш.), твердіти, тужа́віти (С. Ш.). — Мороз дужчає. — Сила міцнішае. — Грязюка тужавіє.
2. кля́кнути, дубі́ти. — Руки від холоду клякнуть.

Крѣпонькій, крѣпо́некъ = д. **Крѣпкова́тый.**

Крѣпостно́й = 1. кріпостний, замкови́й, форте́чний. — Замкова́ церква. — Кріпостна брама.
2. кріпа́цький, підда́нський, па́нський, панща́нний (Лев.), панщанський, крі(е)па́к, крі(е)па́чка, підда́нець (С. З.), панща́н, панща́нин, панща́нна. (Лев.). — Жених твій крепак; (нехай йому болячка!) через нього і ти стала, не хто, як крепачка. Кв. — Хіба ми панщанні? Кр. — **Крѣпостно́е пра́во** = па́нське пра́во, кріпа́цтво. — **Крѣпостно́е состоя́ніе** = підда́нство, кріпа́цство, па́нщина.
3. кріпостний акт).

Крѣпостни́чество = д. **Крѣпостно́й 2. (К. право, состоя́ніе).**

Крѣпость = 1. міць (С. З.), міцність, кріпота́, тве́рдість, твердота́ (С. Ш.), си́ла. — Божої моці ніхто не переможе. н. пр. — Для міцности зашиго двічі. Чайч.
2. крі́пость, о́кріп, форте́ця (С. Ш.), в середині міста — за́мок. — Побачивши нову кріпость, козаки кинули ся, взяли її приступом і вирізали цілу залогу. Бар. О.
3. крі́пость (акт). — **Ку́пчая крѣпость** = ку́пча. — **Закладна́я к.** = заставна́, заставни́й лист.

Крѣпча́ть = кріпшати, ду́жчати, міцніти, міцнішати. (Чайч.). — Вітер дужчає.

Крѣпче = кріпше, ду́жче, міцніше. — Хто дужчий, той і луччий. н. пр.

Крѣпы́шъ = 1. дужа́к, де́белень (Кн.), моца́к, кремезни́й, кремязни́й. — Хоч і більш шестидесяти було, кремязний ще дід був. Номис. С. З.
2. скупя́га, скупердя́, га, скна́ра (сп. р.), жми́крут, кре́котень.

Крюкова́тый = карлю́чковатий, криву́льчатий, колі́пкуватий, криви́й.

Крюкъ, крючёкъ = гак, гачо́к, крю́к, крючо́к, (з двома або чотирма гачками) — козу́лька, (деревъяний) — карлю́ка, карлю́чка, закарлю́чка, ключ, клю́чка, (з булавою) — кові́нька, (в одежі металічний) — гапли́к, гапли́чок, (разом з петлею або бабкою) — дід і бабка, ко́ник і коби́лка (Под. Вол.), коло дверей — за́щіпка, для гри на струнах — бі́йце. — А на гаку червяк все хвостиком киває. Гул. Ар. — Взяли Байду ізвъязали, та за ребро гаком, гаком зачепили. н. п. — Рибалка удочку закинув, надівши на гачок чималий червячок. Б. Б. — Кожна ручка собі карлючка. н. пр. — Ой се ж тая криниченька і ключ і відро. н. п. — Візьми ключку та насмикай сіна. — Вбірала ся пипетненько: шнурочок до шнурочка, гапличок до гапличка. М. В. — А хата була на защепці. н. к. — **Согну́ть въ крюкъ** = в ду́гу́ зігну́ти, на по́рох сте́рти.
2. карлю́чка, закарлю́чка (чоловік — приче́па або крутій або й само крутійство і ябеда). — Закарлючки гнути. С. З. — **Вверну́ть крючёкъ** = карлю́чку загну́ти.

Крю́чить, ся = 1. карлю́чити, ся, криви́ти, ся, гну́ти, ся, згина́ти, ся, загина́ти, ся, козу́бити ся.
2, утиска́ти, угніта́ти. С. Ш.

Крючкова́тый = 1. карлючкова́тий (С. З. Л.), гачкова́тий; закарлю́чений. — Всякі знаки з під моїх рук виходили криві, гачковаті. Фр. — Закарлючений хвіст. — Чабани з довгими закарлюченими ґирлиґами. Зіньк.
2. приче́па, приче́пливий.

Крючкотво́рецъ, крючкотво́ръ = крючо́к, карлю́чка. (Прикладаєть ся звичайно до урядників, що гнуть карлючки в судових та иньших справах).

Крючкотво́рствовать = карлю́чки, закарлю́чки, артику́ли гну́ти, загина́ти.

Крю́чникъ = робо́чий, що перено́сить ваѓу крючко́м.

Кряжъ = 1. окоре́нок, при́корень, пень (одрубаний).

2. кряж, па́смо, стяг. — Пасмо гір. — Стягові гори. — Кряжові гори. С. Жел.

3. грунт, шар, верства́ (землї). — Піскуватий грунт. — Шар піску, шар глини.

4. грунт (тверда земля). — Докопались до грунту.

5. д. **Крѣпы́шъ 1.**

Кря́кать, кря́кнуть = кря́кати, ка́хкати, кря́кнути, ка́хнути. — Кахнула утка — на морі чутко. н. з.

Кря́ква = ка́чка, свійська і переважно Anas boschas — кри́жня (С. Л.), кри́жанка (С. Жел.).

Кря́кнуть = д. **Кря́кать.**

Кряку́ша = д. **Кря́ква.**

Кряхтѣ́ть = кректа́ти, крехта́ти (Фр.). — Утер трохи не с пів відерка, напивсь і тільки що кректав. Кот. — Випив, покректав, утер ся. Чайч.

Кста́ти = до ре́чі, до ді́ла, до сло́ва, на́руч (С. Л.), нару́чно, на ру́ку ковінька. — **Не кста́ти** = не до ре́чі, не до сло́ва, не до ді́ла, не до ладу́, не до шми́ги. — Так до діла, як свиня штани наділа. н. пр. — Бо чужая жінка тобі не до речі, дознаєть ся чоловік — побъє тобі плечі. н. п. — Вміє до слова своє вставить. Кп. — А мінї й на руку ковінька. О. С. — Не до шмиги твоє слово. Кн. — **Кста́ти случи́ться** = нагоди́ти ся. — Як раз і вони нагодили ся. Кр.

Кти́торъ = 1. фунда́тор (церкви). С. Ш.

2. ти́тарь, помішник його — підтита́рій, підтита́рний (С. З.), жінка — титаре́ва, ти́тари́ха, син — титаре́нко, дочка — титарі́вна. С. Ш.

Кто = хто. — **Кто бы ни́ былъ** = хто б не був. — **Кто нибу́дь, кто ни е́сть, кто ли́бо** = хто не́будь, аби́ хто. С. Л. — **Кто́-то** = хтось. — Прийшов хтось, та взяв щось, бігти за ним — не знаєш за ким? (н. з. — вітер). — **Кого́-то** = ко́го́сь. — Завидно, що в когось видно. н. пр.

Ктому́ = до то́го, к тому́, окрі́м, опрі́ч то́го. — Руда та погана, до того ще й кирпата. — Сонливая молода невістка, а ще ктому не хоче робити. н. п.

Куба́риться = крути́ти ся, вертї́ти ся, як дзи́ґа, клубко́м коти́ти ся. — Кинув ся в двері та клубком по леваді. Кн.

Куба́рь = дзи́ґа (С. Л.), верті́лка. — Крутить ся, як дзиґа. н. пр. — Як дзиґа сьвіт мінї крутивсь. С. З. — **Скати́ться кубарё́мъ** = котко́м, клубко́м покоти́ти ся; полетї́ти сторч, сторчака́, берки́цьнути ся. — Так і полетїв сторчака. Кр.

Куби́ческій = кубі́чний.

Кубова́стый, кубова́тый = банька́тий, круглобо́кий. — Банька́тий глечик.

Ку́бокъ = ку́бок (С. З.), пу́гарь, ча́рка (велика, найбільше металічна з покришкою). — Що з тих кубків, як повні слїз. н. пр. — Кубків паристих, в середині визлочоних 4. Ст. Оп. — Він з пугарем у руцї саме до краковяка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повниї чарки всїм наливайте. п. п.

Кубъ = 1. але́мбик, ле́мбик (С. З. . — Переганяти горілку через лембик.

2. (геометр. і арихм.) — куб.

Кубы́шечки, рос. Nuphar luteum Smith. Nymphaea lutea = гле́чики жо́вті, жо́вте лата́ття, водяни́й мак, квітки — бабки́, овоч — зба́нок, збаночки́, листя — капелю́ші, корінь — товсту́н. С. Ап.

Кубы́шка = ба́нька (С. Ш.), кубу́шка. (Банькатий глечик). — Банька на олїю. — Візьми-но баньку, та набери води. С. Ш. — Їм повну налили кубушку. С. З. — І грошики готовенькі в кубушечках у схові. Зіньк.

Кубы́шникъ, рос. Cytisus biflorus L'Her. = зїя́овать, дереза́, раки́тник, раки́товий кущ. С. Ап.

Кувши́нный = гле́ковий, гле́чиковий, ж(з)ба́новий.

Кувши́нчики = д. **Кубы́шечки.**

Кувши́нъ, кувши́нчикъ = глек, гле́чик, гле́чичок (С. З. Л.), широкий — гладу́ш, гладу́щик, глади́шка (С. Аф.), круглобокий — жбан, збан (С. Аф. З. Л.), банькатий з вузенькою шийкою — д. **Кубы́шка.** — Є в глеку молоко, та голова не влїзе. н. пр. — Візьме хлїба, глек з водою, серпи по під паху. С. З. — Хоч на мінї жупан дран, є й у мене грошей жбан. н. п. — Поти збан воду носить, поки ухо не вірветь ся. н. пр.

Кувы́рканье = перекида́ння, переве́рти.

Кувы́ркаться, кувы́ркнуться = перекида́ти ся, переверта́ти ся, перки́нути ся, переверну́ти ся, берки́цьнути ся. (С. Ш.). — Сердешний зьвір перекидав ся, плигав, вертїв ся і качав ся. Кот.

Кувы́ркъ = берки́ць. — Беркиць у воду. С. Ш. — **Кувырко́мъ** = берки́ць, пере́кидьки, переве́ртом, сторч, сторчака́ впасти, полетї́ти. — Як дав йому по потилицї, так і полетїв сторч.

Куда́ = 1. куди́, кудо́ю. — Куди йдеш? До дому. Чайч. — Кудою тут проїхати до Павлівки? Чайч. — Кудою йти? Зіньк. — **Куда́ ли́бо, куда́ нибу́дь, куда́ ни е́сть** = куди́ не́будь, аби́ куди́. — **Куда́-то**

= куди́сь, десь. — А де він? Пішов кудись.

2. на ві́що, на́ що. — На віщо йому стільки грошей?

Куда́ какъ = ди́во як, а́ч як! — **Куда́ какъ хорошо́!** = де́ вже пак не га́рно. Чайч.

Куда́хтанье = кудкуда́кання. — Чути кудкудакання курей. Фр.

Куда́хтать = кудкуда́кати, кокоті́ти. — Біжи, он курка кудкудаче — візьми яйце. — Хто хоче — сокоче, а хто хоче — кудкудаче. н. пр.

Куде́лица, куде́ль = куде́ля (С. З.), куде́лиця, ку́жіль, (на гребіні) — ми́чка, ку́кла. — Ой кужілю, мій кужілю! я робити не здужаю. н. п. — Сама сіла куделицю прясти. н. п. — Бідна Єва, одну з древа зірвала кисличку; збулась власти, треба прясти на гребінї мичку. У. в.

Куде́ль-бара́шки, рос. Primula veris L. = бо́жі ру́чки, біла бу́квиця, медяни́к, медяни́чки́, медяни́к-зі́ля, сорочі ла́пки, ко́тики, перво́цьвіт, про́лїски (укр.), ключики, гади́нниця (гал.). С. Ан.

Ку́дерь, частїше мн. **ку́дри** = ку́черь, частїше мн. ку́чері (С. З. Л.), иноді вживаєть ся теж і ку́дрі. — Була в мене дївчина Орися — тодї ж мінї сї кучері вили ся. Була в мене дївчина Варвара — вона ж мінї сї кучері порвала. н. п. — Трапляєть ся, що і в шолудивого кучері вьють ся. н. пр. Кн. — Виряжала мати сина та й на косовицю, зачесала чорні кудрі аж на потилицю. н. п. — Ой піду я молодая по над гіроньками, та роспущу чорні кудрі по над брівоньками. н. п.

Куде́сить = 1. чарува́ти, чаклува́ти, відьмува́ти.

2. колобро́дити (С. З.), бро́їти (С. Ш.), шурубу́рити. — Що ти тут наброїв? — По улиці хлопців водить, всю улицю колобродить. н. п.

Куде́сникъ, ца = 1. чарівни́к, ця, знахарь, ка, чаклу́н, чаклівни́ця, відьма́к, відьма, воро́жбит, воро́жка.

2. штука́рь, ка, галабу́рдник, ця,

Куде́сы = ча́ри, зна́харство і д. **Волхвова́ніе.**

Кудрена́тый = кучеря́венький.

Ку́дри = д. **Ку́дерь.**

Кудря́вецъ, рос. Chenopodium Botrys L. = марь. С. Ан.

Кудря́вить = кучеря́вити, ку́чері звива́ти. — Ой хто ж тобі сї кучері звиває? Була в мене дївчина Ульяна, вона ж мінї сї кучері звивала. н. п.

Кудря́вчикъ = кучеря́вчик. — Маленький хлопчик кучерявчик.

Кудря́вый, во = 1. кучеря́вий, во. — Кучерява голова. — Пливе човен води повен, та й накритий лубом; не хвастай ся, козаченьку, кучерявим чубом. н. п.

2. (про дерева) — д. **Вѣтви́стый,** (про трави і квіти) — кучеря́вий, на пр. Кучерява мьята.

Кудря́вѣть = кучеря́віти.

Кудря́жка = кучеря́вчик, кучеря́вка (кучерявий хлопчик або кучерява дївчинка).

Ку́жель = д. **Куде́ль.**

Кузне́цкій = кова́льський. — Дме, як міх ковальський. н. пр.

Кузнецо́въ = ковалі́в.

Кузне́цъ = кова́ль, жінка його — ковали́ха, син — ковале́нко, ковальчу́к, дочка — ковалї́вна. С. З. Л. — Коли не коваль, то й клїщів не погань. н. пр. — Тому ковалю лїпше, що на два міхи кує. Кн.

Кузне́ческій = д. **Кузне́цкій.**

Кузне́чество = кова́льство, ковалюва́ння. — **Занима́ться кузне́чествомъ** = ковалюва́ти.

Кузне́чикъ, ком. Gryllus = ко́ник (С. Л.), кобилка, Tettrix — коби́ли́ця (С. Жел.) Locusta — травъяни́й ко́ник. — Наш коник стрибунець живе так саме, як і сарана. Степ. — Жвавий коник — скакунець доцьвірінькав ся вкінець. Байки Старицького.

Кузнечи́ха = ковали́ха. С. З.

Кузне́чный = кова́льський. — Здихнув тяжко та важко, мов міх ковальський. н. пр. — Сопе, як ковальський міх. н. пр.

Ку́зница = ку́зня, мн. кузнї (Кр.), иноді вживаєть ся і кова́льня. С. Л.

Ку́зничный = ку́знячий.

Кузове́нька, кузово́къ = ко́шик і т. д. д. **Корзи́на** (здр.).

Ку́зовъ = 1. д. **Корзи́на** (найбільше з лик або кори березової).

2. кіш, ко́роб (екіпажа).

Кузовьё = у́лик (плетений, що вішаєть ся на дереві для принади роїв), рійни́ця.

Кука́нъ = 1. кука́н, на́низка (Вол.). — Піймав здорового окуня, та тільки хотів на кукан нанизати, а він і висклизнув у воду.

2. ни́зка, вья́зка. — Купив низку риби.

Ку́кишъ = ду́ля (С. Аф. З. Л.), фі́ґа (С. Ш.), хви́ґа (С. Л.), моско́вська буру́лька (С. Ш.). — Ой люлї, люлї! чужім дїтям дулї, а нашому калачі, щоб спав у день і в ночі. н. п. — Він думає, що я кличу, а я йому дулї тичу. н. п. — На відьмо! кричала вона, тикаючи дулї. О. Мир. — При-

везє тобі тато з міста московську бурульку. — **Дава́ть, крути́ть ку́кишъ** = ти́кати, дава́ти, сука́ти ду́лі. — **Показывать ку́кишъ въ карма́нѣ** = пока́зувати фі́ґу в кишені (С. Ш.), кива́ти па́льцем в чо́боті. (Бар.).

Ку́кла = ля́ля, ля́лька, ля́лечка. С. З. Л. — Була в мене наміточка, і ту дїтки вкрали, на ляльки подрали. н. п. — Говорить мамуня, що доня Галюня, як лялечка тая гарненька. Пч.

Куклева́нецъ = кукільва́н. С. З. — Потруїв рибу кукільваном. (Насїння Coloquintus).

Ку́клина = лушпайки́, шабату́рка (од льопу).

Кукля́нка = кожу́х з відло́гою з о́леневих шкур (в Сибірі).

Кукова́ть = кува́ти. — Мінї буде соловей щебетати, тобі зозуля кувати. н. п.

Ку́колка = 1. ля́лечка, ля́лька (д. **Ку́кла**).
2. Pupa — ля́лечка (в змінах комах), у мура́шок — поду́шка, поду́шечка (Степ.). — З гробачка оцього робить ся лялечка, а через 20 день з лялечки вилупить ся справжнїй жучок. Степ. — Цїх біленьких та кругленьких мурашиних лялечок люди взивають подушками. Степ. — Комашки, комашки, ховайте подушки, он татари йдуть і всї заберуть. н. пр.

Ку́коль = рос. Lolium temulentum L. — кукі́ль і Lychnis dioica Dc. — кукі́ль, куколи́ця, купа́льник, слїпа́к. С. Ан.

Ку́кольный = ляльковий. — **Ку́кольный теа́тръ** = верте́п (С. З.), куме́дия. — Ходїм, подивімся на кумедию.

Ку́ксить = те́рти о́чі (кулаком), кулаки́ роси́ти.

Ку́куль = д. **Клобу́къ.**

Кукуру́за, рос. Zea, Zea Mays L. = кукуру́за, кукуру́дза (Прав.), пшени́чка, пші́нка (Лїв.), вживаєть ся теж — кияхи́, поча́тки. С. Ан.

Куку́шка, куку́шечка, пт. Cuculus canorus = зозу́ля, зозу́лечка, зозу́ленька, зозу́лька. С. Аф. З. Л. — Прилетїла зозуленька та й крикнула: ку-ку! н. п. — Ой коли б же я зозуленька, то я б собі крильця мала, ой стрепенулась, полинула б та до свого сина Івана. н. п.

Куку́шечій = зозу́лячий. С. Аф.

Куку́шкинъ = зозу́лин. (Д. теж **Коку́шкинъ.**)

Кула́га = кваша. С. З.

Кула́къ = 1. кула́к. — Будеш вік тужити, часом горювати, будеш кулаками сльози утирати. н. п.
2. мо́лот (у мулярів).
3. па́ля (котру забивають на березї для причалу), ра́ло.
4. кулаки́ (вроблені у млиновий вал).
5. глита́й (Кроп.), жми́крут (С. Аф.), дери́люд (Лев.), доюн. — Такий глитай, що й з рідного батька злупить. — Попадись до його: він тебе так видоїть, що без сорочки підеш. Сказано доюн. Кц.

Кулга́нъ = жбан, збан (метал. з носиком і покришкою. Пр. д. під сл. **Кувши́нъ**).

Кулебя́ка = пиріг (довгий з кислого тїста, з рибою то-що).

Кулёкъ = кульо́к (з рогожки). — **Попа́сть изъ кулька́ въ рого́жку** = з дощу́ та під ри́нву. н. пр.

Кулема́ = д. **Западня́** (для лову соболів і песців).

Кули́га = 1. д. **Кули́къ** особ. породи Scolopax foedoa).
2. зруб, палени́на, новина́ (де зрубано і випалено лїс під оранку).

Кулика́ло = випива́йло, пъяни́ця, пія́к, пъяню́га.

Кулика́ть = запива́ти, в горі́лку вкида́ти ся.

Кули́къ, пт. Scolopax = кули́к, здр. куличо́к. — А кулик чайку взяв за чубайку. н. п. — **Далеко кулику́ до Петрова́ дия́** = дале́ко ку́цому до за́йця. н. пр.

Кули́са, частїше мн. **кули́сы** = лашту́нки.

Кули́чій = кулико́вий.

Кули́чки, у виразї: **у чо́рта на кули́чкахъ** = ка́'зна де, дале́ко, у чо́рта в зуба́х.

Кули́чъ = па́ска, (висока) — па́пушник, ба́ба. — Христос воскрес! Рад мир увесь, діждали ся ласки, тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої пáски. Укр. в. — Обійдеть ся Великдень і без гречаної паски. н. пр.

Культепа́ = ку́кса (з переламаними пальцями).

Культиви́ровать, культива́торъ = культивува́ти, культу́рник. С. Жел.

Культя́ = 1. кі́коть. (Рука або нога, котрій бракує всїх пальців).
2. безпа́льчий, безпа́лько. С. Ш.

Культя́вый = д. **Культя́ 2.**

Культя́вѣть = шкандиба́ти, шкитильга́ти.

Культя́пка = д. **Культя́ 2.**

Кума́ = кума́, ку́монька, кума́ся, кума́севька, (жінка кумова батькам дитини) — па́кумка. — Вона мінї кума — мого синка Івасика у хрест уводила. — Кума, кумонька ти моя, як лебідка білая ти моя. н. п.

Куманёкъ = кума́сь.

Куманика, куманиха, рос. Rubus caesius L. = ожина, ожинник (укр.), чорниця (гал.). С. Ан.

Куманьковъ = кумасів.

Кумачъ = китайка (червона).

Кумачный = китайчатий (з червоної китайки).

Куминъ = кумин, кумасин.

Кумиръ = божок, иділ, бован.

Кумиться = кумати ся. — Ми з нею покумали ся — разом у хрест уводили.

Кумовство = кумство (С. З.), кумівство. — Як умерла дитина, то й кумство пропало. н. пр.

Кумовъ = кумів.

Кумушка = кумонька, кумася, кумасенька.

Кумушкинъ = д. **Куминъ.**

Кумъ, мн. **кумовья** = кум, здр. кумась, мн. куми (прохані, стрічані і одкупні. Ман. ст. 183), батько дитини жінці кума — пакум.

Кумысъ = напиток з кобилячого молока.

Куна, куница, зоол. Mustela = куниця, куна, куночка. С. З.

Куній = куничий.

Кунять = куняти, окунів ловити. — Хто слуха, а хто окунів ловить. Кв.

Купало, рос. Ranunculus acris L. = козелець, дрібноцьвіт, жовтобрюшник, зілля од трясці (укр.), терпи-біда (гал.). С. Ан.

Купальница = 1. д. **Купало.**
2. рос. Trollius europaeus L. = вовча лапа, вовчий копит, прикрит (укр.), воловe око, воливочко (гал.). С. Ан.

Купальный = купаловий.

Купальщикъ, ца = купальник, ця.

Купаніе = купання, купанка. (Лев.).

Купать, ся = купати, ся, (в калюжі, болоті) — калюжити, ся.

Купель = купеля, христильниця, хрещальниця (С. Пар.).

Купена, рос. Convallaria Polygonatum L. = купзілля, купина, ракові шийки, чемериця, натягач, одхасник. С. Ан.

Купецъ = купець, крамарь, дочка — купцівна, крамарівна, син — крамаренко, крамарчук.

Купеческій = купецький (С. Л.), крамарський. — Купецький гандель. С. З.

Купечество = купецтво.

Купечествовать = купцювати, крамарювати.

Купина = кущ, крак, корч. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — Де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. н. пр.

Купить = купити, (сьвічку в церкві) — одміняти сьвічку. (Лев.). — **Купленный** = куплений, купований. — Купований розум. Кв.

Куплетъ = 1. (у віршах) — куплет, коліно. — Просьпівав одно коліно та й перестав.
2. сьпівомовка. — Сьпівомовки Ст. Руданського. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р.

Купля = купля, покуп, купования. — Купля руки пече, а продаж гріє. н. пр.

Купно = вкупі, укупі, разом, гуртом, спільно. — Як робити вкупі, то не боліти-ме в пупі. н. пр.

Купный = спільний, гуртовий.

Куполъ = баня (С. Аф. З. Л. Ш.), верхушка — маківка. — Був у Київі і лазив на дзвіницю аж під самісеньку баню. С. Аф. — Лазить чоловік по церкві і примощує до бані драбину. п. о.

Купорить = затикати й засмолювати.

Купоросный = купервасовий, вітроголевий.

Купоросъ, Vitriolum = купервас, вітроголь. — **Зелёный, желѣзный, сапожный купоросъ,** V. martis = купервас. С. З. — **Мѣдный, синій купоросъ,** V. coeruleum = синій камінь. — **Бѣлый, цинковый купоросъ,** V. album = вітроголь, кримза (С. Жел.). — Піду до міста, куплю купервасу, намалюю брови та для того часу. п. п. — Купервасу купувала, чорні брови малювала. п. п.

Купръ = купра, підхвістя, (у птиць) — куприк. (С. З.).

Купцовъ = купців, купецький.

Купчая = купча. — Купив землю, та ще купчої не зробили.

Купчиха = купчиха, купчиця (Чайч.), крамарка.

Купчишка = крамарчук. С. З.

Купыръ, рос. Angelica = дзевгель.

Купыръ красный, рос. Antriscus sylvestris Hoffm. = бугила, борщівник, свербигуз, ганус. С. Ан.

Куранты = дзиґарі (з музикою). С. Пав. — Дзиґарі теленькають. К. Ш.

Курбетъ = дибки, цапки.

Курганъ = могила, (межовий) — копець, (з піску) — кучугура. — Ой у полі мо-

гила з вітром говорила. п. п. — Гряницю проводили, частиї копці висипуючи. Л. В.

Кургу́зый = ку́ций. — Піймав куцого за хвіст. п. пр. — Що гусарин чорноусий, що па йому жупан куций. К. Ш.

Куре́ніе = 1. despite куріння.

2. ку́рево, кади́ло.

Куре́нный = курінни́й. С. З. — Курінний отаман.

Курёнокъ = курча́, курча́тко, курченя́, куря́, куря́тко, мн. курча́та, курченя́та. С. З. — Возить ся, як квочка з курчатами. н. пр.

Куре́нь = курі́нь.

Кури́лка = 1. наро́дня великору́ська гра, в ко́трій передають запа́лену скі́пку, примовля́ючи: „**живъ, живъ кури́лка!**", а в ко́го пога́сне, той дає́ фант.

2. кімна́та для курі́ння тютюну́.

Кури́ло = гуля́ка, гультя́й, гульві́са. С. З. — А гультяй той усе пъє, прийде до дому, мене бъє. н. п.

Кури́льница = кади́льниця, кади́ло.

Кури́льщикъ, ца = куре́ць, курі́й, ка, (з люльки) — люле́шник, ця. С. Л. З. — Добрий курець май свою люльку і тютюнець. п. пр. — Коли курець, то є кресало й гаманець. н. п. — Курій, що потягне з люльки, то й плюне. н. о. — Такий люлешник, що й не випускає люльки з рота.

Кури́ный = ку́рячий. С. Л. — Куряча сліпота. — Безштанько — курячий дядько. п. пр. (Дражнять малих хлопців, що ходять без штанів або не хочуть одягати штанів).

Кури́тель, ница = д. **Кури́льщикъ, ца.**

Кури́тельный = кури́льний; кадни́й (С. З). — **Кури́тельный таба́къ** = тютю́н, здр. тютюне́ць. — **Кури́тельная тру́бка** = лю́лька, здр. лю́лечка. — **Кури́тельное вещество́** = ку́рево. — А тютюн та люлька козаку в дорозї знадобить ся. н. п.

Кури́ть, ся = 1. кади́ти, ся, кури́ти, ся, (ладаном) — ла́даниги, ся. — Од чуми лїкарі людей і товар курили. Макар. — Почав диякон кадити. — Кури́ть димок, головешки то там, то сям тлїють. Аф.

2. (тютюн) — кури́ти, пали́ти (С. Л.), пи́хкати, па́хкати. (Останні три слова про куріння з люльки). — Кури́ть лихий по дорозї. н. пр. (Одказують, як хто просить курити). — Ой ходе він, ходе, похожає, він люлечку куре, куре, розкуряє. п. п.

3. (горілку) — гна́ти, кури́ти, ся. — Гнав горілку па виннпці, тепер мене женуть з винницї. Кн.

Ку́рица = ку́рка, ку́ря (С. З.), здр. — ку́рочка, ласк. — курі́почка, курі́пка, (галанська) — гала́нка, (особливої породи) — галага́нка, (дітське) — тютя. (С. Ш.). — Кому не ведеть ся, то й курка не несеть ся. п. пр. — Це ще тютя з поливъяним носом. н. пр. — Буває і в курей не без клопіт: чи може з якої там печалї, чи був на просо недорід, але куріпочки нездужать стали. Зіньк. — Підсипала куріпочку, щоб вивела дїти. н. п.

Ку́ричій = д. **Кури́ный.** — **Ку́ричья слѣпота́** = 1. рос. а) Ranunculus arvensis — ку́ряча сліпота́, б) Chelidonium majus L. — глекопа́р, глечкопа́р, гладишник, гладу́шник, чистотіл, сїре зілля, прозо́рник, в) Caltha palustris L. — лата́ття, калю́жниця, по́пики. С. Ан.

2. мед. Noctalgia — ку́ряча сліпота́ (С. З.), ку́рочка.

Ку́рій = д. **Кури́ный.**

Курлы́кать = курлю́кати, курги́кати, курли́кати. — Перепели підпідьо́мкають, журавлї десь курлюкають на тирлах. Номис. С. З.

Ку́рникъ = 1. пиріг (з ку́рятиною).

2. курни́к (хлїв), ку́ча (в хатї), ко́єць, ко́йка (клїтка). С. Л. — В мене курка та й вкрадена, через курни́к пронесена. н. п. — Нема де курей держать, треба коєць зробити.

3. ха́та без ко́міна й димаря́.

Курно́ска = ки́рпа, кирпа́та.

Курно́сый = кирпа́тий. С. З. Л. — Перехрести ніс, щоб великий ріс, а то кирпатий. н. пр.

Курно́й = без ко́міна й димаря́. (Д. **Изба́ курна́я, Ку́рникъ 3**).

Курны́кать = муги́кати. С. З. — Мугиче собі під ніс якусь пісню.

Куро́вникъ, рос. Euphorbia = молоча́й, молоча́к. С. Ан.

Куро́къ = куро́к, за́йчик. (Полт. і Вол.). — Та вже шаблї заржавіли, мушкети без курків, а ще серце козацькеє не боїть ся Турків. н. п.

Короле́сить, куроле́сничать = пустува́ти, фи́глї стро́їти, бро́їти (С. Ш.), колобро́дити.

Куроле́сникъ, ца = пусту́н, ха, шту-ка́рь, ка.

Куропа́тка, ку́ропать, пт. Tetrao perdrix = куропья́, куропья́тко (Кр.), курі́пка, здр. — курі́почка (С. З.), молода — ку́ріпя́.

Куропа́ткинъ, куропа́чій = курі́пъячий. — Курі́пъячі яйця. — Назнав курі́пъяче гнїздо.

Курослѣпникъ, курослѣпъ = рос.: а) Cornus sanguinea L. — свиди́на, сви́два, спиж, свидове́ де́рево (С. Ан.), б) Anagallis arvensis L. — ку́рячі о́чки, ку́ряча сліпота́. С. Ан.

Куроца́пъ = курохва́т (С. З.), куроца́п. (Що краде курей і хабарник дрібний). — Мов в школу з торгу курохват. Кот. — Не дурно його куроцапом, цього урядника дражнять: навіть з бублейниць хабарі лупить.

Курта́жный = фа́кторний.

Курта́жъ = факторо́ве, фа́кторне, факторо́вне (С. Ш.), викрута́рне. — Через фактора позичив гроші і заплатив йому факторового 10 карбованців.

Ку́ртка = ку́ртка. куци́на (на хутрі) — кажано́к. (С. З.).

Куру́шка = ку́рево, (з смоли) — козубе́ць, (з ґуль на дереві) — скрепу́ха. — Підкурив пчіл скрепухою.

Курча́вка = кучеря́вка, кучеря́вочка.

Курча́вый, курча́тый = кучеря́вий. (Д. **Кудря́вый 1**).

Курча́вѣть = кучеря́віти.

Курчева́тый = кучеря́венький.

Курчёнокъ = д. **Курёнокъ.**

Ку́ры, 2 відм. — **куръ** = ку́ри, куре́й. — **На база́рѣ мно́го куръ** = на база́рі бага́то куре́й. — **Стро́ить ку́ры** = бісики пуска́ти.

Куръ-зе́лье, рос. Mercurialis perennis L. = про́лїски, бажа́нна трава́. С. Ан.

Курьёзный = куме́дний (С. З.), чудни́й, чудасі́йний.

Курьёзъ = чудасія, куме́дия.

Курье́ръ = гіне́ць. С. Аф. З. — Хмельницький послав гінця до Хана.

Куря́ = 1. курча́ і т. д. д. **Курёнокъ.**
2. индича́, индича́тко, мн. индича́та.

Куря́тина = ку́рятина.

Куря́тникъ, ца = 1. д. **Ку́рникъ 2.**
2. куроля́пник, ця (що торгують курями). — Усіх курей продала куроляпникам.
3. курохва́т, ка, куроца́п, ка, (що краде курей). С. З.
4. рос. Galeopsis — жабрі́й, жа́брик. С. Ан.

Куря́тный = ку́рячий.

Куря́тня = д. **Ку́рникъ 2.**

Куря́чій = д. **Кури́ный.** — **Куря́чья трава́, куря́чьи черёвы,** рос. Stellaria media Smith. = мокре́ць, мокри́ця. — **Куря́чья слѣпота́,** рос. Lamium purpureum L. = ша́ндра, кра́сна кропива́ і д. **Ку́ричья слѣпота́** і **Курослѣпникъ.**

Куса́ка = 1. ком. Mordella = щи́павка. — Щипавка хоч і не дуже добре, а все ж лїтає. Степ.
2. куса́ка, кусли́вий, кусю́чий. — Звягливого не бій ся, а кусливого. н. пр.

Куса́ніе = куса́ння.

Куса́ть, ся = 1. куса́ти, ся, гри́зти, ся. — Скажений собака і хазяїна кусає. н. пр. — Гриземо ся, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш. — **Куса́ющійся** = кусли́вий, кусю́чий (д. під сл. **Куса́ка 2**).
2. щипа́ти, ся, пекти́. — Перець печо в ротї. — **Това́ръ куса́ется** = ду́же дороги́й, до́рого кошту́є.

Куси́ще = кусма́н, ку́сень, шмат, ски́ба і т. д. д. **Кусо́къ** (поб.). — Одрізав оттакий кусман. — За шмат гнилої ковбаси у вас хоч душу попроси, то віддасте. К. Ш.

Куско́вый = кускови́й.

Кусо́къ, кусо́чекъ = кусо́к, кус, ку́сень, поб. кусма́н, здр. — кусо́чок (С. Л.), шмато́к, шмат (С. З. Л.), шмато́чок, кава́лок (С. З.), кава́лочок (прав. і гал.), хлїба — скі́бка, скі́ба, скі́бочка (С. З.), шмато́к, лу́ста, лу́стка, лу́сточка (С. З.), ба́йда (С. Ш.), в краю одрізаний — край, окра́єць, окра́йчик, мъяса — шмато́к, кусо́к, дрібненько покраяного — кри́шеник, кришени́на, чого крихкого, на пр соли — дрібо́к, дрібо́чок (С. Л. З. Аф.) са́харю — гру́дка (С. З Аф.), гру́дочка, масла, каші, глини то-що — гру́дка, здр гру́дочка, поб. грудома́ха, глини замішаної — шпару́нок, паперу — кла́птик, тканини — кла́поть, кла́птик (С. Л. З.), шмати́на, цільний — шту́ка, цільни́к, про полотно — суві́й, суві́йчик (С. З.), шкури старої — шкура́т (С. З.), шкурато́к. — Не сама ж я пряла, кума помогала дала я їй миску пшона, ще й три куски сала. н. п. — Відвалив криги оттакий кусень. н. к. — Прохaний шматок горло дере. н. пр. — Добрий борщ і каша, як є шматок мъяса. н. пр. — В чужих руках завше більший шматок. н. пр. — Хлїба ні шматка соли ні дрібка. н. п. — То і курку, і печеню і кавалок кишки, все, що було у торбинї, стеребив до кришки. Руд. — Штука сукна, сувій полотна. — Одрізана скиба од хлїба, її не притулиш. н. пр. — Не позичала ні лусточки хлїба, ні ложечки соли н. п. — Як окраєць на столї, то і душі веселїй. н. пр. — Грудочку кашки, кільце ковбаски. н. п. — Цур дурня та масла грудка! н. пр. — На полудень ковбаси або кришеників сала. Ос. — Дметь ся, як шкурат

на огні. н. пр. — Тобі, мамо, та навійчики, а міні та сувійчики. н. п. — Кусень хліба. Кр.

Кустáрникъ = чагарни́к (С. З.), чагарня́к (К. З. о Ю. Р.), чагáрь (С. З. Л.), чагарі́, кущі́, корчі́, (в балці) — байрáк. (С. Аф.). — Ідуть вони темними лісами, їдуть чагарями, їдуть вони пустим зрубом, буйними ланами. Руд. — Тоді Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лісах повтікали. н. д. — Прошу вас, братця, як будете до байраків прибувати, тернові гильки рубайте, міні признаку покидайте. н. д.

Кустáрный = чагарникóвий і д. **Кусти́стый.** — **Кустáрный прóмыселъ** = дрібни́й прóмисел. — **Кустáрныя издѣлія** = домáшні ви́роби, (про полотно) — домоткáне, домоткáн (С. З.), про сукно — домодíльне. — Полотно домоткане. — Гарна у пана свитка, мабуть не з домодільного сукна. Кн.

Кустáрь = дрібни́й промислóвець, що готýє різні ви́роби дóма, рукáми, без фабри́цьких маши́н, або на прóстих станкáх.

Кýстикъ = кýщик.

Кусти́стый = кущи́стий, купчи́стий, корчи́стий, (про хліб і траву) — руни́стий. — Жито таке руписте, що аж за очі берс. Кн.

Кусти́ться = кущи́ти ся, корчи́ти ся, (про хліб і траву) — руни́ти ся. — А трава як щітка: одна одну пре та рупить ся. Кн.

Кустовóй = кущови́й, кущáстий, кущовáтий. — Ся цибуля в стрілку не йде, се кущаста. Кн.

Кустъ, кустóкъ, кустóчекъ = кущ, здр. кýщик (С. Л.), крак, корч. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — У нас де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. (Костомаров — Б. Х.).

Кусъ = д. **Кусóкъ.**

Кýтать, ся = кýтати, ся, обгортáти, ся, тушковáти, ся. (С. Ш.). — **Кýтать печь** = затуля́ти, затикáти. — На віщо ви так тушкуєте дітей?

Кутёжъ = гульня́ (С. Л.), гульбá, зáгра. — Шукаю його та шукаю, а він у шинку з чаркодуями загру справля. Кн.

Кутéйникъ = духóвний, (зневажливо) — книшохвáт, книшолáп.

Кутермá = 1. д. **Вьюга.**

2. гарми́дер, розгордíяш, шáрварок (С. З.), сумя́ття (С. Л.), колот, колотнéча, бýча, колотня́ (С. З.). — Такий гармидер, неначе Орда підступа. С. Аф. — За онучу та збили таку бучу. н. пр.

3. риба Salmo lacustris = головáтиця. С. Пар.

Кути́ло = гультя́й, гуля́ка, гульвíса (С. З. Л.), чаркодýй, зáграй, брáжник. — Гультяй не робить, тільки пъє, прийде до дому, мене бъє. н. п. — Такий зáграй, що всю батьківщину з москалями сплюндровав. Кн. — Голінний бражник — як почне гулять, на цілий тиждень. Кн.

Кути́ть = 1. крути́ти, вихровáти (про вітер). — Крýтить, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Щ.

2. гуля́ти (С. Л.), гультяювáти, пи́тигуля́ти, кури́ти, бенкетувáти (С. Ш.), пія́чити. — Троянці добре там курили. Кот.

Кýтникъ = кýча (курни́к під лавкою або під полом). С. Л.

Кутóкъ = 1. анат. Cantus oculi — кутóк, кутóчок. — Ще добре що в куток, а не в середину ока попав.

2. д. **Кýтникъ.**

Кутъ = 1. кут, кутóк (в хаті коло дверей).

2. матня́, гузи́рь (невода). С. Аф.

Кутья́ = кóливо. С. З. — **Панахи́ду пѣли, а кутьи́ не ѣли** = панахи́ду одсьпівáли, а кóлива не їли.

Кухáрить = куховáрити, кухарювáти.

Кухáрка = куховáрка (С. З. Л.), кýхарка. — Я б тебе цілував, милував, а до печі куховарочку напяв. н. п. — Їх дочки стануть кýхарками, сини в неволі пропадуть. Кн.

Кухáркинъ = куховáрчин, кухáрчин.

Кухáрничать = д. **Кухáрить.**

Кухмейстеръ, кухми́стръ = 1. кýхарь, кýхар. (С. Л. З.).

2. кухмáйстер.

Кýхня = кýхня, пекáрня. (С. З. Л.). — Пекарня дух любить. н. пр. — А дворак неборак не хоче робити, лиш від стані до пекарні люльку закурити. н. п. Б.

Кýхонный = кухéнний (С. З.), кухня́ний (Кн.), пекарня́ний.

Кýча = 1. кýпа, здр. кýпка, кýча, здр. кýчка, поб. — кучугýра, (зернового хліба, полови) — вóрох, (хворосту, лому) — вáлява, (буряків, огірків то-що) — бурт. — Чорт біса з під купи бачить. н. пр. — Трупу купою на купі. К. Ш. — Пшениці ворох був не вкритий. С. З. — Забравсь, як свиня у ворох. н. пр.

2. багáто, си́ла, кýча, тиск. (С. Ш.). — Куча народу. С. Л. — І панства чортів тиск було. Гр.

Кучеля́ба, рос. Strychnos Nux vomica L. = цимбýха.

Кучерска́я = *маштáрня*. *Вол.*

Кучерско́й = візни́чий, поганя́йлівський (Номис.), машталїрський.

Ку́черъ = візни́к (С. Л.), возни́ця, поганя́йло (С. З.), пого́нич (С. З.), машталїр. — А конї правив машталїр. Кот.

Ку́чить, ся = 1. згрібáти, згромáжувати, ся, ку́пчити, ся, ску́плювати, ся. 2. ку́чити, докучáти, набридáти. — Кучити послам, аби домовляли ся. С. З.

Ку́чища = кучугу́ра.

Ку́чка = д. **Ку́ча** (здр.).

Кушáкъ = по́яс, пас (С. З.), шкуратяний разом з гаманом на гроші — че́ре́с. (С. З.). — Сидить козак на могилї, сорочку латає, він кинув ся до череса — копійки не має. н. п. — Черес із червінцями. Кр.

Ку́шаніе = їде́ння, їдá, їді́ння. (Кр.). — Застав його за їдою.

Ку́шанье = стрáва, потрáва, їжа, їство́, їдá, наїдки, (варене) — вáриво, варе́не, (печене) — печеня, печи́сте, пече́не, (скоромне) — скоро́мина, скоро́мне, (пісне) — пісни́на, пісне́. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Хлїба не пік, страви не варив. Кп. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — На їжу був трохи вередливий. Кп. — Були там усякі їства штучні. Кот. — Хлїб та вода — то козацька їда. н. пр. — Сьогодня варива нема, тільки печене. С. З. — Все стоїть на столї: і напитки і наїдки. Кр. — *Різні стрáви нарóдні на Україні:* біґос або біґус (ковбаса або мъясо, печені або варені з квашеною капустою з салом), бри́нза або ґляґаний сир (сир з овечого молока), бу́цик або бу́цики (галушки або варяниці, смажені на маслї, їдять з сметаною або з медом), варе́ники (переїжки з сиром або ягідьми, варені), варени́цї (шматочки тїста, зварені, їдять з маслом і сметаною), галушки́ (галки або шматочки тїста з юшкою з олією або салом), голубцї (каша часом з мъясом, загорнута в капустяних листях), зáтїрка (юшка з тїста, розтертого дрібненько з олією або маслом), катламá (коржі в баранячому смальцї), ґру́ця (яшна каша з горохом), квáша (солоджене тїсто з грушками або калиною), кутя́ (пшениця зварена з медовою ситою або риж з родзинками з миґдалевим молоком, обрядова страва на Сьвятвечір або на Голодну кутю), лемі́шка (запарене окропом борошно з молоком або маслом), ло́кшина (різане тонесенько тїсто, зварене), макорже́ники (різані яблука, спечені в яйцях), мамали́ґа (кукурузяне борошно, запарене окропом, з маслом), орі́шки (пальчики з тїста на смальцї), пампушки́ (буханцї з олією і цибулею або часником), пенцáк (каша з цїлих яшних крупів), постромá (сушена на сонцї баранина), пу́тря (рідка лемішка), рябко́ (з пшона з мъясом), тетеря (з гречаної муки з пшоном, з олією), у́трібки (солянка з печінок і тельбухів), хомá (тертий горох з сїмъям), шарпани́на або бáбашарпани́на (пшенишне тїсто з юшкою з таранї або чабака), ши́йник (з ракових шийок), шулики́ (коржики з маком і медовою ситою), шупо́ня (горох з пшоняною кашою). Про українські народні страви д. Маркевича — „Обычаи, повѣрья, кухня и напиткм Малороссіянъ". К. 1861.

Ку́шать = їсти, годувáти ся, живи́ти ся, корми́ти ся, хлїба-со́ли вживáти, власне їсти й пити, особливо — обідати й вечéряти. — **Ку́шайте!** = году́йтесь, живітесь, кормітесь, трапезу́йте; пийте. — Не турбуйтесь, люди добрі, годуйтесь на здоровья! Ос. — Живіть ся дїтки, щоб росли як квітки. Кн. — Корміте ся (за обідом) люди, бо полудня не буде. Кп. — Трапезуйте, люди добрі! Лев.

Кушачéкъ = поясо́к, черешо́к (д. **Кушáкъ**).

Кушáчный = поясо́вий.

Кушéтка = канáпка, канапе́я (мняка).

Кушу́ръ, рос. Scirpus = осїтняг. С. Ан.

Ку́ща = наме́т, шатро́, курі́нь, катря́га. С. З. — **Прáздникъ ку́щей** (у жидів) = ку́чки.

Куякú = тилягú. (С. З. Ш., К. Ч. Р.).

Къ = до, на, під, к, ик. — **Къ восто́ку, къ зáпаду, къ сѣ́веру, къ ю́гу** = на схід, на зáхід, на північ, на південь. — **Къ вéчеру** = над ве́чір, про́ти ве́чера. — **Прибѣгáть къ Бо́гу** = удавáти ся до Бо́га. — **Идтú къ кому́** = іти до ко́го. — Пішов до попа. — **Любо́вь къ лю́дямъ** = любо́в до людей. — **Идётъ лицу́** = до лиця́, ли́чить. — Їй дуже личить червона керсетка. — **Пригласи́ть къ обѣ́ду** = позвáти на обід. — **Приговори́ть къ смéрти** = засудити на *смéрть*. — **Къ сожалѣ́нію** = на жáль. — На превеликий жаль, я не міг роздобути тії книжки. — **Къ стыду́** = на со́ром. — Людям на сьміх собі на сором. н. пр. — — **Къ концу́** = на кінцї, на прикінцї, на кіне́ць. — **Перемѣни́ться къ лу́чше-**

му = змінйтись на кра́ще, на лі́пше. — **Къ нему́, къ ней** = до нього, до не́ї. — **Къ чему́ кло́нится** = до чо́го иде́ть ся. — Я вже бачу, до чого воно йдеть ся, та навтїкача.

Кv́мва́лъ = д. **Кимва́лъ.**

Л.

Лаба́зникъ = 1. мучни́к (крамарь, що торгує борошном та крупами).
2. рос. Spiraea Ulmaria L. = бузина́ боло́тна, меду́ниця, гіро́шник, огіро́шник, ка́шка, жа́бъячі коноп́ельки. С. Ан.

Лаба́зня, лаба́зъ = крамни́ця (де продають борошно і крупи).

Ла́бзиться = ла́стити ся, ла́щити ся (С. Л.), лабу́зити ся, підлабу́знювати ся, підсипа́ти ся. — Бій ся не того собаки, що гавкає, а того, що ластить ся. н. пр. — Чого ж так лащить ся тепер до мене? Гр. — Підлабузнивсь до горлиції горобець, наче й справді запорозський молодець. Б. Г. — А до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот.

Ла́ва = 1. ла́ва, гаму́ла. — Засипало лавою.
2. кла́дка. — Ой у полї річка, через річку кладка. н. п.
3. живи́й міст.

Лави́на = ски́ба снїгу, що звали́ла ся з гори́.

Лавирова́ть = кружи́ти, крути́ти ся, бардіжа́ти (вживаєть ся на Днїпрі); снови́га́ти. — Сновигає між людьми й між панами, щоб не зачепить ся за кого. Кн.

Ла́вка = 1. ла́ва, ла́вка, ла́вонька, (рухома) —ослі́н, ослі́нець, ослі́нчик. С. З. Л. — Як на лавці лежав, було мінї трохи жаль, як до гробу понесли, то всї жалї відійшли. н. п. — Коло його стара мати сидить на ослонї. К. Ш. — Я б ставив хатоньку, ти б помогала, я б робив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.
2. крамни́ця (С. З. Л.), крама́рня, кра́мка, склеп. (Гал. Прав.). — Ой тїкала Бондарівна по межи крамниці, та й вистрелив пан Каньовський з нової рушниці. н. п. — На полиці у крамниці всякого товару повно було. Кп. — У Київі, чи в Полтаві, чи в самій столиці з мазницею мужик ходить помежи крамниці. Руд. — А комора у жидка була і крамниця, часом і різниця. Руд. — **Кни́жная ла́вка** = книга́рня. — Так самих приказок Гребінки нема по книгарнях. К. Х. — **Сапо́жная ла́вка** = ше́вня. С. З.

Ла́вочникъ, ца = кра́марь, кра́мар, ка, зневажливо — крамарчу́к. С. З. — Крамарь заправив так цїну, що нема чого й торгуватись. — А ти як хоч зови — на все позволяю, аби тільки не крамарем, бо за те й полаю. К. З. о Ю. Р. (з напису під мальованим Запорожцем).

Ла́вочниковъ, ла́вочницынъ = кра́марський, кра́марів, кра́марчин.

Ла́вочный = крамни́й (С. З.), крамськи́й, крамови́й. — Дай мінї, милий, крамную сорочку. Деж тобі, мила, крамнини шукати? Будеш миленька в плоскіннїй лежати. н. п. — Крамні платки купувати та лїрникам дарувати. н. д.

Лавръ, рос. Laurus nobilis L. = лавр, лаври́на. С. Жел. — **Пожина́ть, собира́ть ла́вры** = сла́ви залива́ти, залуча́ти, добува́ти. — Ой хотів козак Сопрон та й славоньки зажити, гей зібрав військо запорозське та й пішов Орду бити. н. п. — Гей нум, браття, до зброї, на герць погуляти, слави залучати! М. Лобода. — **Почива́ть на ла́врахъ** = спочива́ти пі́сля вели́кої й сла́вної пра́ці.

Лавчо́нка = крамни́чка.

Ла́герный = таборо́вий, обо́зний.

Ла́герь = та́бор (С. З. Л. Ш.), кіш (С. З. Л.), обо́з (С. З.), ста́н (С. Л.), стано́виско (С. З.), місце, де був табор — табори́ще. (С. Ш.). — Прошу я вас, добре дбайте, на лядські табори наїзджайте, лядські табори на три части розбивайте, Ляхів у пень рубайте. н. д. — Собор подїлив ся на два табори. Бар. О. — А вони стояли кошем у Великих курганів. С. З. — Гей летить бомба з московського стану, та й посеред Січи впала. н. п. — З того становиська рано рушивши. Л. В. — **Стать, расположи́ться ла́геремъ** = та́бором, коше́м, обо́зом ста́ти, ота́борити ся. — От він отаборив ся з військом над морем. н. к. — **Стоя́ть ла́геремъ** = та́бором, коше́м, обо́зом стоя́ти, таборува́ти. — Біля Мотовиловки року 1665 таборував з військом Гетьман Брюховецький. Кн.

Лагу́на, мн. **лагу́ны** = лима́н (коло Адесу), о́зеро, що відділи́ло ся від мо́ря, я́ми з морсько́ю водо́ю коло́ мо́ря.

Лагу́нка = мазни́ця. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п.

Ла́дить, ся = ла́годити, ся (С. З.), ладна́ти, ся (С. З.), ла́дити, ся, лаштува́ти, ся (С. З.), рештува́ти, ся; една́ти, ся, зго́жувати ся, году́ти ся, умовля́ти ся. — Лагодить віз у дорогу. — Лагоди, мати, постіль: сім подушок пухових під пана молодого. н. п. Под. — Та заходились рештовать вози в далекую дорогу. К. Ш. — Почали годяти ся за ціну. — Не страшно женити ся, страшно попа еднати. н. пр. — **Дѣло ла́дится** = ді́ло в лад, на лад пішло́. — **Дѣло не ла́дится** = ді́ло не в лад пішло. — Коли мое не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — **Онъ со всѣми ла́дитъ** = він зо всіма́ в ладу́, в до́брій зла́годі. — **Не ла́дятъ ме́жду собо́ю** = між ни́ми нела́года. — Ой ти старий, я молода — чом між нами нелагода? н. п.

Ла́дно = 1. ла́гідно, в ладу́, в зла́годі, у зго́ді (С. Л.). — Живіть, дітки, любенько, у згоді. С. Л. — Живім у злагоді, при добрій годині. С. Л.
2. до́бре, гара́зд, сі́лькись, ино́си. — А що як пошив свиту? Добре. — Приходь завтра! Добре! (або гаразд, сількись!).

Ла́дный = 1. ла́гідний.
2. до́брий, хоро́ший, га́рний, не згі́рший.

Ла́донка = 1. ла́данка, по́душечка.
2. каді́льниця, кади́ло.

Ладо́нчатый = доло́нястий. (Д. **Ладо́нь 1.**)

Ла́донъ = ла́дан, кади́ло. — **На ла́донъ ды́шетъ** = на Бо́жій доро́зї, на тонку́ пряде́, (шуткуючи) — три чи́сниці до сме́рти. — Сидить така безщасна, — подумаєш — три чисниці до смерти. Чайч.

Ладо́нь = 1. доло́ня, здр. доло́нька. С. Аф. З. (Д. **Ладо́ша**).
2. тік. — Як на току не молотить ся, то в хаті колотить ся. н. пр.

Ладо́ша, частїше мн. **ладо́ши** = доло́ня, доло́нька, доло́ньки, доло́шки. (С. Аф. Л.). — Іде хлопець, іде малий, та в долонї плеще: гуляй, мати — нема батька іще. н. п. — **Бвть въ ладо́ши** = плеска́ти в доло́нї, в доло́шки, (до дїтей) — ла́дки робу́ти, ладу́сї, ладу́сеньки. — Ладки — ладусї! а де були? В бабусї. — А що їли? Кашку. (Примовляють до дїтей, плещучи в долонї).

Ладу́нка = ладівни́ця, здр. ладівни́чка. С. З.— У ладівниці яї однісінького набою. н. п.

Ладъ = 1. лад. — Добрий вечер, нене, чи є лад без мене, чи заметені двори, чи застеляні столи. н. п. Под. — Погано сьпівають — зовсїм ладу нема.
2. ла́года, зго́да, зла́года. С. Л. — Живуть у добрій злагодї. — А вже тїй сварцї годї. Дай рученьку, жиймо в згодї. н. п. Под. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Спільники у згодї жили, то й нїкого не бояли ся. Зінк. — Як будете одностайно в згодї жити, нїхто вас не подолїє. Зіньк.

Ладья́ = чо́вен і д. **Ло́дка.**

Ла́жный = промі́нний.

Лажъ = промі́нне, рі́зниця від промі́ну якої́ моне́ти на и́ньшу.

Лазаре́тъ = д. **Больни́ца.**

Ла́зать, ла́зить = ла́зити, по́взати, плазува́ти (С. З.), на гору — зла́зити, вилїза́ти, де́рти ся, з гори — злїза́ти, рачки — рачкува́ти. — На стїну дереть ся. Чайч. — Молодиця капусту шаткує, а дитина за нею рачкує. н. п.

Лазе́я, лазе́йка = прола́зка, ни́лазка (С. Л.), ла́зівка (С. Жел.). — Свинї в горо́дї — мабуть десь вилазка є. С. Л.

Ла́зка = лазїння, по́взання.

Ла́зня = сту́панка, до́шка з дірка́ми, замість драби́ни.

Лазо́ревка, пт. Parus coerules = сини́ця (блакітна).

Лазо́ревый, лазу́ревый = блакі́тний (С. З.), блаки́тний. (С. Л. Ш.). — У блакітному безмірі сонце плине і палає, гори, лїс, луги і річку теплим сьвітом обливає. В. Щ. — А по над всім блакітне небо слалось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Щ.

Лазу́рь = 1. фа́рба блакі́тна.
2. блакі́ть, блакі́ття, блаки́т (С. Л. Ш.). — І небесна блакіть вся зірками горить. Як. — Тут небо яснїстю цьвіло, блакіттю повнеє було. Пч. — Тут густа блакіть неба рідшає і мінить ся. Кн.

Лазу́тчикъ = пласту́н (у Чорноморських козаків), вивідач; шпиг, шпигу́н.

Лазъ = пере́смик, про́смик (місце, кудою зьвірі проходять).

Лазья́ = ві́чко, о́чко (в улику).

Лай = га́вкання (С. Л.), про кільиох чи багатьох собак — гавкотня́ (С. Л.), валува́ння. — Ось вам па те́ ваше собаче гавкання: тьфу! і плюнула. Кн.

Ла́йка = соба́ча шку́рка ви́чинена, що з неї звича́йно ро́блять рукави́чки.

Ла́йковый = зро́блений з „**Ла́йки**“.

Ла́йкій = гавку́чий, звягли́вий. — Чуть свого гавкучого бровка, як станем близитись до рідного кутка. К. Д. Ж. — Була б

вам гавкуча — усю ніч як дзвоник. Чайч. — Звягливий собака. Номис.

Лакéй = лакéй (Лів.), зневажливо — лакýза, лакúза, лакúзка (Лів. С. З.), льóкай, лóкай (Гал. і Прав.), покойóвий, пахóлок (С. Л.), у правобережних панів молодий пахолок при покоях — козачóк. — Будка проїхала... коні басували і лакизка ззаду куняв. Номис. С. З.

Лакéйничать = лакеювáти (Лів.), локаювáти, льокаювáти (Гал. і Прав.).

Лакéйскій = лакéйський (Лів.), лóкайський, льóкайський (Гал. і Прав.); лакеювáтий. (С. З.). — Де-які людці лукаві, лакеюваті. К. Х.

Лакéишко = лакúзка, лакýзка. (Д. **Лакéй**).

Лакировáть = лакувáти, лачúти (Сп.), покóщувати, лощúти. — **Лакирóванный** = лáчений (Сп.).

Лáкомецъ, лáкомка (сп. р.) = ласýн, ласýнка, ласýха, ласíй, ка, здр. — ласунéць, ласощохлúст (С. З.), лягомúнець, лагомúнець. — Ласун худобу всю на ласоці проїв. Б. Б. — Ласунець ти, Василю, усе б тобі солодке тільки. Кн.

Лáкомиться = 1. ласувáти. — Коли ласувать, то ласувать — бий, жінко, ціле яйце в борщ. н. пр.

2. д. **Зáриться.**

Лáкомство = лáсощі (С. З. Л.), лáкоти (С. З.), ла(я)гомúнки (С. З.), смáкощі (С. Пар.), прúсмаки. С. З. — Чуже лихо за ласоці, а своє за хрін. н. пр. — І ласоці все тільки їли: сластьони, коржики, стовпці. Кот. — Книші, вареники і всякі лагоминки. Гр.

Лáкомый, мо = лáсий, лáсо, слáсний, слáсно — На ласий шматок знайдеть ся куток. н. пр. — Та ви дружечки ласі, з'їли шматок мъяса. н. п. — Ласий до мъяса. н. пр. — Ласий на ковбаси. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — Любила солодко пити, сласно їсти, хороше ходити. Кн.

Лакрúца, лакрúчникъ, рос. Glycyrrhiza echinata L. = локрúця, солóдкий кóрінь, вербéць солóдкий, солодéць, солодúка. С. Ан.

Лакъ = лак, пóкост (Вол.), полúва. (Кн.). — Наведу на стіл поливу і кінець. Кн.

Лáмпа = лáмпа (Лів.), лямпа (Прав.), гаснúк, гáсниця, гáска, гáсочка (Полт.), гáсло (Київщина. Кн.). — **Поднять, опустúть лáмпу** = підкрутúти, прикрутúти гаснúк. (Кр.).

Лампáда = лампáдка (Лів.), лямпáдка. (Прав.).

Лампáсъ, частіше мн. **лампáсы** = вúпуск, вúпуски, пáсма, пáсми (С. Пар.), крáйка, крайкú. — Штани у його з широкими червоними випасками. Кн. — Тепер у його штани наче в генерала, з червоними випусками. Кн.

Ландшáфтъ = крайóбраз, краєвúд.

Лáндышъ, рос. Convallaria majalis L. = конвáлїя, вáнник. С. Ан.

Ланúта, ланúты = щокá, здр. щíчка, мн. — щóки, лúця, здр. лúчка. — Ударив по щоці. — Поки була молодиця, цюлували мене в лиця. н. п. Под. — Як лїтняя спека румъянець на лицях у тебе пашить, як зїмная крига холодне серденько у грудях лежить. Зіньк. — Най поглянуть на ті личка, що палахкотять, на ті очі, очі чорні, що огнем горять. Руд.

Лампáсъ = д. **Лампáсъ.**

Ланцéтъ = пущáдло. — Побіжи до коновала, нехай візьме пущадло — треба пустити кров коневи. Ніс.

Лань = лáня.

Лáпа = лáпа, здр. лáпка, лáпочка, лáпонька, поб. лáпище. — **Въ лáпу** (теслярське) = в замóк, в замкú, в зрýб.

Лáпа львúная, рос. Alchemilla vulgaris L. = прúворотень. С. Ан.

Лáпистый = лапáтий, лапáстий.

Лáпотникъ = лапотúнник (Кн.), лапацóн (про Білорусів). — Вже й ми, буцїм ті лапацони, перейшли з чобіт на постоли. Кн.

Лáпоть, мн. **лáпти** = (личані) — личáк, личакú, з рос. лáпоть, лáптї, (шкуратяні) — постíл, постолú (часом і личані зовуть ся теж постолами), місцеві назви або назви яких особливих постолів — кóжанець, кóжанцї, верзýн, верзунú, ходáк, ходакú, легенькі на Подолї — рáвлики, поворозки до постолів — волóки (С. З.). — Жвяхтали мокрі личаки. С. З. — Пишаєть ся, як московський лапоть. н. пр. — Кому як постіл, а мінї як сокіл. н. пр. — Росходив ся, як московський постіл. н. пр. — Господи благослови стару бабу на постоли, а молоду на кожанці. н. пр. — Коли б мя чобіт гриз, тоб не жаль, а то ходак. н. пр.

Лапоýхій = капла(о)ýхий. — По толоці каплаухі йдуть, аж уші гелїпають ся. Номис. С. З.

Лáпочка = 1. д. **Лáпа** (здр.).

2. (до жінки, ласкаюче) — зíронька, ясочка, сéрденько. — Ах ти, ясочка моя!

Лаптá = гúлка (гра, в котрій одні гилять

опуку, а другі ловлять). — Давайте грати у гилки. С. З. — Як ми гуляли ся у гилки, то він як загилив мяч, так хто й зна куди закинув. Чайч.

Лапýхъ, лапýшникъ, рос. Lappa = лопýх, L. major Gartn — дїдовни́к, репъяхи́. С. Ан.

Лáпушка = д. **Лáпочка 2.**

Лапчáтка, рос. Potentilla anserina L. = гуся́тник, гýсячі лáпки, золототи́сячник, золотни́к, підбі́л, повя́зок (укр.), мъякýш, бі́лочник. (Гал.). С. Ан.

Лáпчатый = лапáтий.

Лапшá = лóкшина, лóкша. С. З. Л. — Ой нїхто не знає, хто в нас локшину качає. н. п. — **Рѣзать лапшý** = лóкшити (С. З.), лóкшину криши́ти (Чайч.).

Ларéцъ, лáрчикъ = скри́нька (С. Л.), шкатýла (С. З.), подорожнїй — погребéць (Лів.), пýздро, пуздéрко (Прав. С. З.).

Ларь = 1. рундýк (С. З.), штандáри. — Очіпки поросклaдали на рундуку за-для ярмарку, а москаль і вхопив. С. З.

2. (у млинї) — скри́ня.

Лáса, лáсина = пля́ма (довгаста). С. З.

Лáсить = пля́ми́ти.

Лáсица, зоол. Mustela nivalis = лáска, лáсочка.

Лáска = 1. лáска, ласкáвість; милувáння, ми́лощі, голýбіння. — Ласки дівочі. К. Ш.

2. д. **Лáсица.**

Ласкáтель, ница = д. **Льстéцъ, льсти́ца.**

Ласкáтельный = д. **Льсти́вый.**

Ласкáтельство = д. **Льсти́вость.**

Ласкáніе = милувáння, голýбіння, пéстування. — Ну, звичайно, як дитина, пестує *старого, а старому не до того* — иньшого якогось гріховного пестування старе тїло просить. К. Ш.

Ласкáть = ласкáвити, голýбити (С. Аф.), жáлувати, пéстувати, пести́ти (С. З.), милувáти, (собак) — лáщити. — Цїлувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Дивлюсь, вона його жалує, по голівці гладить. Чайч.

Ласкáться = лáстити ся, лáщити ся (С. Л.), підли́зувати ся, підсипáти ся, лабýзити ся, підлабýзнювати ся. — А Сірко до мене так лащить ся. Чайч. (Д. ще пр. під сл. **Лабýзиться**).

Лáсковость = ласкáвість.

Лáсковый, во = ласкáвий, ввічли́вий, во.

Лáстица = д. **Лáсточка 2.**

Лáстка = д. **Лáсица.**

Лáстовень, рос. Vincetoxicum officinale Mönch. = бородáч, змїїний кóрінь, рáнник, стручки́ (укр.),ломи́ніс, ломи́ліс, лупи́ніс (Гал.). С. Ан.

Лáстовица = 1. лáстка, лáстівка (клин в сорочці під пахою).

2. д. **Бородáвникъ 3.**

Лáстовка = д. **Лáстовица 1.**

Лáсточка = 1. д. **Лáсица.**

2. пт. Hirundo urbica = лáстівка, здр. — лáстівочка, лáстівонька, мале — ластівиня́, ластівя́, тко. — Горобець молодець, а ластівка краща. н. пр. — А Ганнуся коло його, як ластівка въєть ся, йому тугу розважає, жартує, сьміеть ся. Галуз. — Як ластівка: і крутить ся й вертить ся веселенька, і ледве землю крилами торкне. І. Г.

Лáсточкинъ = ластівъя́чий, ластівчáний. — Ластівъяче гнїздо.

Лáстушка = лáстівочка, лáстівонька (до жінки, ласкаюче).

Ластъ = 1. мі́ра (12 четвертей), 2. вагá (120 пудів).

Лáтина = лáта (довга деревъяна планиця).

Лáтникъ = пáнцирник.

Латýнь = жóвта мідь.

Лáты = пáнцир, (з залїзних або срібних дощечок, нашитих на оксамитї, суконї або шкурі) — тиляги́. С. З. Ш.

Лафá = кори́сть, зиск, удáча: рóскіш. — Роскіш йому тепер — живе собі аві гадки. Чайч. — **Ємý во всёмъ лафá** = йомý у всьомý ведéть ся, щасти́ть.

Лафéтъ = станóк під гармáту.

Лáцканъ = одворóт (в одежі).

Лачýга, лачýжка = хати́на, хатчи́на (С. Ш.), хи́жка, халýпа, халýпка (С. Ш.), крита землею — земля́нка. — Саме на узлїссї стояла маленька обідрана хатчина. — В своїй і халупі не болїтиме в пупі. н. пр. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п.

Лáяніе = д. **Лай.**

Лáять = гáвкати, брехáти (С. З. Л.), про багатьох собак — валувáти. — Мале щеня, та й те гавкає. н. пр. — Чи гавкає Рябко, чи мовчки ніччю спить. Гул. Ар. — Собака й на Сьвятого гавка. н. пр. — Собаки так і валують. Сп.

Лбóвый = лóбовий, черепóвий.

Лганьё = брехáння, брехня́, брéхнї.

Лгать = брехáти, москаля́ вести́ або підпускáти, (инколи) — побрі́хувати, (за другим) — підбрі́хувати, (на сповіді) — попá вози́ти в рéшетї (кажуть в жарт). — Язиком брехати — не ціпом махати.

пр. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Старий, як пес, а бреше, як щеня. п. пр.

Лгуни́шка = брехуне́ць, бреха́чка. С. З. — Зовсїм не шкодливий він брехунець. Кн. — Як вже в людей пішов за брехунця, то з брехунів не вийдеш до кінця. Зінк.

Лгунъ = брехýн, брехáч, брехáчка, плетю́га, (дуже здатний брехати) — чистобре́ха, скоробре́ха, (що багато бреше) — стобре́ха, (що помогає другому брехати) — підбре́хач. — Паллант і сам був зла брехачка — язик його тож не клесачка. Кот. — Сам брехач, та й язик у його як той квач. Кн. — О, вже цього чистобреху не піймаєш, хоч як забрешість ся — викрутить сн. (Д. ще під сл. **Враль**).

Лгýнья = брехýха, брехýнка (С. Ш.), брехáчка (С. З.), бре́хтя (С. Ш.).

Лебеда́, рос. Chenopodium і Atriplex = лобода́, стебло її — лободи́на (належачий до лободи або зроблений з неї) — лободя́ний. — Лободяне листя.

Лебедёнокъ = лебедя́, тко, мн. лебе́дята, І лебедята веселі поплили. В. Щ.

Лебёдка = 1. лебі́дка, лебе́дка, лебі́(é)дочка, лебі́(é)донька. — Плавай, плавай, лебедонько, по синьому морю. К. Ш. — Випливала лебедочка по воді, дожидала не минучої біди. В. Щ.

2. коло́ворот.

Ле́бедь, пт. Anser cygnus = ле́бідь, самиця його — д. **Лебёдка 1.**

Лебези́ть = крути́ти ся (перед ким), лабýзити ся, підсипа́ти ся, підле́щувати ся (до кого).

Лебя́жій = лебеди́ний, лебедя́чий (Чайч.)

Левка́сить = грунтува́ти.

Левка́съ = грунт (грунтова фарба).

Левъ = лев, здр. ле́вик (Чайч.), мн. ле́ви, мале і самиця = д. під сл. **Львёнокъ, Льви́ца.**

Лега́тъ = послане́ць (від Папи).

Ле́гель = лежáк (в будові).

Лёгкій, легко́ = легки́й, ле́гко; ві́льний, но; ла́твий, во; (про їжу) — варки́й, легкостра́вний; (про екіпаж) — роско́тистий; (про землю) — пухки́й. — **Лёгокъ на поми́нѣ** = про вóвка помóвка, а вовк і в ха́ті. н. пр. — **Легко́ сказа́ть да трýдно сдѣ́лать** = ле́гко жува́ти та трýдно конта́ти. п. пр. — **На лёгкую рýку** = на швидкý рýку, аби́ як (зробити що). — **Лёгкаго поведе́нія** (про жінку) = повія́, слаба́ на уто́ри.

Лёгкія = д. **Лёгкое.**

Легкова́тый = леге́нький.

Легковоспламеня́емый = па́лки́й (С. З.), займи́стий (Кн.).

Легковѣ́ріе = легкові́рність. С. Жел.

Легковѣ́рный = легкові́рний (С. Жел.), імові́рний (С. Жел.), легкодýхий. — Легкодухі зараз поняли йому віри. Кн.

Легковѣ́сный = легки́й, легкова́жний. — Велика штука та легковажна; візьми до рук, зараз бачиш, що нема ваги й на пуд. Кн.

Лёгкое, мн. **лёгкія** = ле́гке, ле́гки, леге́ня, леге́ні (Чайч.), легýшка (Полт.). — Дуєть ся, як легке в горшку. н. пр. — Прийшла смерть моя, легке точить ся. Руд. — Морж не риба, а зьвір — дихає легенями, а не зябрами. Чайч.

Легкомы́сленный, но = легкодýмний, но (С. Жел.), нерозва́жний, но.

Легкомы́сліе = легкодýмство (С. Жел.), легкодýмність, пусто́та. — Легкодумність не покинула його і на старости лїтях. Кн.

Лёгкость = ле́гкість, легкота́. (С. Жел.). — Коники поганенькі, а біжать, бо на возі легкота, клажі нема. Кн.

Лего́нькій, лего́нько = леге́нький, ко, пові́льний, но, пово́лї, по ма́лу, злеге́нька. (Чайч.).

Лего́хонёкъ, лего́хонько = леге́сенький, леге́сенько.

Лёгочница = д. **Бѣлосто́йка.**

Лёгочный = легкови́й (С. Пар.), леге́невий (Чайч.).

Лёгочный лиша́й, мохъ, рос. Sticta pulmonacea Ach. = дубо́ва ла́па. С. Ан.

Легча́ть = ле́гшати, відлега́ти, відляга́ти, ти́хшати.

Ле́гче = ле́гше, латві́ше. — Латвіше брати, ніж вертати. н. пр. — **Єму́ ле́гче сдѣ́лалось** = йому полегшало, ле́гше ста́ло. Чайч.

Легчи́ть = 1. легчи́ти.

2. д. **Вало́шить.**

Ле́двенецъ, рос. Lotus corniculatus L. = гори́цьвіт, горо́би́ний горо́шок, струпи́ний горо́х, ля́двенець, перстинець, тройчи́сте зі́лля. С. Ан.

Леденéцъ = цýкор перепа́лений.

Ледени́ть = заморо́жувати, крижни́ти.

Леденѣ́ть = леденї́ти (С. Жел.), крижнї́ти (С. Жел.); про тіло — кля́кнути, дубі́ти, холо́нути. — Моє серце зледенїло. н. п. — Руки від холоду дубіють. — Холоне серце, як згадаю, що не в Україні поховають. К. Ш.

Ледéшникъ, пт. Alcedo ispida = зи́мородок. С. Жел.

Лéдни́къ = льодóвня, льодóвник (К. З. о Ю. Р.), льóдник, ліднúця (С. Жел.), леднúця (С. Л.); глетчер — ледóвéць, крижáна рíчка. С. Жел. — Хата не льодовня — не годить ся снїгу наносити. н. пр. — Льодовня брусованая, а на версї инбар. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Ледовúтый = льодовúтий, крижáний. — Серед крижаного моря. Оповідання В. Чайченка. Адес. 1892 р.

Ледовщúкъ, ледокóлъ, ледокóльщикъ = битéльник (Вол.), битéльщик (Ман.).

Ледорѣ́зъ = лідорíз.

Лёдъ = лід, крúга, (па річцї дрібний) — шéрех, шéрешень, шéршінь, (з снїгом) — сáло, (па дорозї голий лід без снїгу) — голощóк. — І лід тріщить і вода плющить. н. п. — Із льоду бурульки, що знай кругом бряжчали, уже зовсїм пообпадали. Гр. — Забажав печеної криги. н. пр. — Чистий, як крига. н. пр. — Хоч искрами блищить, миготче крига, а теплої води вона не пустить. К. Б. — На Дніпрі стояла ще товста крига. Кн. — Усього проняв холод, немов хто криги приложив до серця. Мир. — Нева тихесенько кудись несла тоненьку кригу попід мостом. К. Ш. — На Дніпрі тодї саме йшов шерех.

Ледя́нка = громáк. — Наробили громаків, тай давай з гори спускати ся. — Або громак або санчата таскали. Бодянський. С. З.

Ледянóй = ледяни́й, льодови́й, крижáний. — **Ледянáя сосу́лька** = буру́лька. (Пр. д. під сл. **Лёдъ**).

Лёжа = лéжма, лéгма, лíжма, лéжачи, навлéжачки. — Оттак легма день крізь день і марнує час. Кн. — Навлежачки заробила сережечки. н. пр.

Лежáлый = лéглий, злéглий, злежáлий, заваля́щий. — Злегле борошно. — Злежалі грушки. — Заваляций крам.

Лежáніе = лежáння, лéжа, лежня́, лéжанка. — З спання не буде коня, з лéжі не буде одежі. н. пр. — Від лежнї аж боки болять. — За лежнею нїколи й посидіти. н. пр.

Лежáнка = 1. лежáнка, прúпічок.
2. д. **Вáльдшнепъ.**
3. трúба, трибóк (у млинї).

Лежáть = лежáти. — **Не лежúтъ сéрдце** = не пристаé сéрце, не лежúть душá. — Не пристає мое серце та з иньшими женихати ся. н. п.

Лежáчка = 1. д. **Лежáніе.** — **Въ лежáчку** = д. **Лёжа.**
2. д. **Верони́ка.**

Лежебóкъ = лéжень, лежу́н, лежу́х (С. Жел.), лежнюга, лежнюка (С. Жел.), лéґа, лéґарь (Ман.), лежáчка, легéза, легéйда, полежáй, полежáха, вайлó. — Лежунові Бог щастя дає. н. пр. — Не лежнюга я, мамо, роботяга я. Кн. — Не робітниця з тебе, а лежачка. Кн. — Буду я дома пробувáти, будуть мене люди пічкуром полежаєм прозивати. н. д.

Лéжень = 1. лéжень, леґáрь, підвáлина.
2. д. **Лежебóкъ.**

Лёжка = 1. д. **Лежáніе.**
2. лíгво, барлíг. — Знайшли лігво і медвежат забрали. н. о.

Лёжмя = д. **Лёжа.**

Лéзвіе = лéза, лéзво (С. Жел. Л.), гострíй (Чайч.), гострíє (С. Л.), гострúця, жалó. — Черенки добрі, а леза крихка. Кп.

Лексикóнъ = словáрь, словнúця, збірослóв. (Номис — Приказки).

Лелѣ́ять = лелíяти, лелíти, пéстувати, пестúти (С. З.), милувáти, голу́бити. С. Л. — Годувала, лелїяла, потїхи ся надїяла. н. п. Б. — З малку лелїла, в найми не пускала. н. н. — Йосиф сьвятий ся радує, що на руках Бога пестує. н. п. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого. К. Ш. — Цїлувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Голубить в серцї надїї великі. К. Д.

Лéмехъ, лéмешъ = леміш. С. З. — Полагодив леміш у плузї. — Нема над теє ремесло, як леміш та чересло. н. пр.

Лéнникъ = д. **Вы́дольникъ.**

Лéнта, лéнточка = стьóжка, стьóжечка, (С. З. Л.), стьóнжка (Прав. С. З.), бúнда, бúндочка (Прав. С. Л.), широка — стрíчка, стрíчечка (С. Л. З.), червона, вовняна — жи́чка, оксамитова — оксамúтка, що в косу вплїтаєть ся — кіндя́к, скіндя́к, мн. скіндякú, частїше здр. — скіндячкú, що завъязує кінець коси — кіснúк, кісничóк, підкíсник, вúплїток. — В запасцї гарній фаналевій, в стьожках, в намистї і в ковтках. Кот. — Ой скиньте ся, хлопцї, по грошу, купіть мінї бинду хорошу. н. п. — Ой дай мінї, моя мамо, ще й шовкову бинду, не зачиняй, мамо, двері, бо я зараз прийду. н. д. Под. — Де тут була Маріїна мати, що сказала биндочки скидати. н. п. — Що дївочки гуляють, стрічечками мають. н. п. — За віночок та у таночок, за стрічечку, та на уличку. н. п. — (Стрічкою зоветь ся теж головъяний дївочий убір з стьожок).

Лéнточный = стьожкови́й, стежкови́й, биндови́й, стрічкови́й, кіндякóвий.

Лёнъ, рос. Linum = **льон,** (що не дає волокна) — **москаль.** — **Жёлтый лёнъ,** L. flavum L. = жовтий льон, витошник, завивошник. С. Ан.

Лепестко́вый = лепістковий, пелюстко́вий.

Лепесто́къ = лепістка, лепісточка, пелюстка. С. Жел. — На рожі розгорнули ся усї лепісточки. Кн.

Ле́пестъ = 1. кла́поть, кла́птик, шмато́к, шмат, шмато́чок (тканини).

2. лист, листо́к, листо́чок (рослини) і д. **Лепесто́къ.**

Лепета́ніе = лепета́ння, бе́лькот (С. Аф.), белькота́ння.

Лепета́ть = белькота́ти (С. Аф. З. Ш.), белькотїти (С. Ш.), лепета́ти, лопотїти; джеркота́ти, джеркотїти (С. З.), герготá(ї)ти. — От і одрубав йому голову, а голова качаєть ся по траві, та знай белькоче язиком. н. к. — І всї ми знаємо сю науку Христа і лопочуть її наші грішні уста. Ряб. — Джеркочуть, як гуси, по німецьки. Гр. (Д. ще під сл. **Говори́ть**).

Лепетли́вый = лепетли́вий, белькотли́вий.

Лепету́нъ, лепету́нья = белькоту́н, белькоту́ха, белькоту́шка, белькоту́шечка. — Дитиночко-белькотушечко моя люба! говорила пеня, цїлуючи своє немовляточко. Кн.

Ле́петъ = д. **Лепета́ніе.**

Лепёха, лепёшка = 1. корж, ко́ржик (найбільше з неквашеного тїста на салї; кажуть теж не тілько про тїсто, а й про иньші речі плескаті і разом круглі), пере́пічка (з квашеного тїста на маслї або салї. С. З.), підпа́лок (трохи підпечена), горо́хвяник (з гороху. С. Аф.), медівни́к (з тїста з медом), маківни́к (з маку з медом), мандри́ка (з сиру з яйцями. С. З), мнишка (з тїста з сиром. С. З.), варени́ця, варяни́ця (варена з тїста. С. Аф. З.), жи́ляник, жилавок (що печеть ся без масла і сала, в Жилавий понедїлок). — Навчить біда коржі з салом їсти. н. пр. — Як коржа, то коржа; як спечемо, то й дамо. н. пр. — Треба зробити медовий коржик та й прикладати до раня. Ніс. — Три перепічки на маслї. С. З. — Розквасив губу, як варяницю. н. п.

2. герге́па, гарга́ра (гладка жінка).

Лепе́шникъ, рос. Iris Pseudoarocus = д. **Коса́тикъ.**

Ле́са = волосня́, волосі́вь (С. Жел.). — Почав сукати волосню до удки. — Піймав було таку велику рибу, що й волосінь порвалась і удлище трохи не зломилось.

Ле́стный, но = 1. д. **Льсти́вый.**

2. бажа́ний, жада́ний, прина́дний, знадни́й.

3. похва́льний.

Ле́стовка = чо́тки (у роскольників).

Лесть = ле́стка, ле́стощі С. З. Л.), ла́щіння, вле́щування, у(в)ле́сливість (Кн.), підле́сливість, похлі́бство.

Лета́ніе = лїта́ння.

Летаргі́я, летарги́ческій = летаргі́я, обміра́ння, заміра́ння, летаргі́чний.

Лета́ть = лїта́ти, (швидко і сильно) — шуга́ти. — Щаслива голубка: високо лїтає. К. Ш. — Чорні крюки шугають. Лев.

Лето́къ = ві́чко, о́чко (в улику). — За́раз же бджоли починають мегушити ся, вилазячи що разу з вічка. Степ.

Лету́честь = летю́чість.

Лету́чій = летю́чий. — **Лету́чая мышь,** Vespertilis = кажа́н (укр. С. З. Л.), лї́лик (Гал. Под. С. Пар). — **Лету́чій отря́дъ** = летю́чка. — Летючка — себ-то, бачите, санїтарні виділи під час холери. Кн. — **Лету́чій ого́нь** = о́гник, во́гник.

Лётъ = летїння, лїт. — Усї усюди вона облетїла, та з того льоту одна лиш шкода. Кн. — **Лётомъ, летко́мъ** = ми́ттю (С. З.), ми́гом, мигко́м.

Летѣ́ніе = летїння.

Летѣ́ть = летїти, ли́нути. — Ой як би я зозуля, я б до тебе линула. н. п. — Минає лїто, мина й друге, а на третє линуть преславнії компанїйцї в свою Україну. К. Ш.

Лечь = лягти́, (про кількох) — поляга́ти. — Усї вже спати полягали, тільки вона не спить з думками своїми. Чайч.

Ле́щедь = ле́щата, щи́павка (клїщі — зривати садовину).

Лещеви́на = лящи́на.

Ле́щикъ = ля́щик (д. **Лещъ**).

Лещи́ца, рос. Isopyrum L. = пу́калка (Под. С. Ан.).

Лещъ, риба Cyprinus brama = лящ (С. З. Л.), особливої породи Abramis brama = тара́нник (С. Ш.), ще иньші з породи лящів — гу́стря (С. Аф.), підля́щ, підля́щик.

Лжеприся́га = кривоприся́га.

Лжесвидѣ́тель = кривоприся́жник (С. Ж.), неправди́вий сьві́док. — Кривоприсяжник, котрий дав ся перекупити. Б. Н.

Лжесвидѣ́тельство = кривоприся́га, кривосьвідо́цство (С. Пар.), неправди́ве, криве́, фальши́ве сьвідкува́ння. — Бо

з серця беруть ся ледачі думки, душогубство, криве сьвідкування. К. Св. П.

Лжесвидѣтельствовать = ламáти прися́ґу, не по прáвдї, фальши́во сьвíдчити.

Лжеучéніе = фальши́ва нау́ка.

Лжéцъ, лжи́вица = д. **Лгунъ, лгу́нья.**

Лжи́вость = брехли́вість, фальши́вість.

Лжи́вый, во = брехли́вий, фальши́вий, во, не по прáвдї.

Ли = чи? — Чи то правда? — Чи здужа? С. З.

Ли́бо = абó. — Або пан, або пропав. н. пр. — Або добути, або дома не бути. н. пр. — Як би мінї або так, або сяк, як би мінї запорозський козак. н. п. — **Кто ли́бо** = хто нéбудь; аби́ хто. (Д. під сл. **Кто**). — **Какóй ли́бо** = яки́й нéбудь; аби́ яки́й. (Д. під сл. **Какóй**. — **Гдѣ ли́бо** = де нéбудь; аби́-де. (Д. під сл. **Гдѣ**). — **Когдá ли́бо** = коли́ нéбудь; аби́ коли́. (Д. під сл. **Когдá**). — **Кудá ли́бо** = куди́, куди́ нéбудь; аби́ куди́. — Хай поки він куди піде, а тодї прийде. Чайч. (Д. під сл. **Кудá**). — **Котóрый ли́бо** = котри́й нéбудь, яки́й нéбудь. (Д. під сл. **Котóрый**). — **Что ли́бо** = що нéбудь; аби́-що.

Ливáнъ = лáдан.

Ли́вень = ливни́й дощ, зáлива (Кр. С. Л.), злúва, сильний — хлю́ща, сильний та не довгий — ту́ча (Кр.), тучни́й дощ. С. Ш. — Ливний дощ, як з відра, падав на нас. Кн. — Піде злива, дощ великий. Зїнк.

Ли́веръ = 1. гусáк, гусачóк (печінка і легке з горлянкою у зарізаної худоби).

2. духови́к. — Піди лишень мерщій, натягни духовиком пива з бочки.

Ли́вмя лить (про дощ) = ли́ти як з відрá, цюркóм ли́ти, перíщити, пíжити, хлю́щити. — Дощ як з відра. — Там такий періщить, що й вяткнутись з хати не можна. — А дощ, аж хлющить.

Ли́вный = ливни́й. (Д. теж **Ли́вень**).

Ливрéя = либéрія (С. З. Пар. К. Б.), бáрва. — Довгі поли локайської либерії запиняли йому ходу. Бар. — Слуги умножають, їм барви справують. Кіев. Ст. — Слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Лизáть, лизну́ть = лизáти, ли́зькати, лизну́ти. — Лизькає кров собака. Чайч.

Лизоблю́дъ = д. **Блюдоли́зъ.**

Лизу́нчикъ = цу́цик, цуценя́, щеня́.

Лизу́нъ, лизу́нья = лизу́н, лизу́ха.

Ликёръ = лїкéр (міцний і духовитий трунок з горілки і овочів).

Ликовáть = радїти, рáдувати ся. — Радіють старі, діждавшись сина з далекої мандрівки. — Ой радуй ся, земле, син Божий народив ся. н. п.

Ликъ = 1. хор, кри́лас.

2. óбраз. — Образ сьв. Юрія.

3. рáдість.

Лилéйный = лилїйни́й. К. Д.

Лилéя, ли́лія, рос. Lilium candidum L. = лїлéя (К. Ш.), лелїя (Лев.), крин (Кот.), L. Martagon L. = лїсовá лїлéя, масля́нка, масля́ночка. С. Ан. — Лїлея снїгоцьвіт. К. Ш. — Лелїя біла. Кіев. Ст.

Лилóвый = бузкóвий, фія́лковий, фіолéтовий (С. Ш.), масакóвий. — **Тёмно-лилóвый** = вишнéвий. — Яка спідниця? — Наче попова комилавка — масакова. Кн. — Веселка має такі цьвіти: червоний, жовтогарячий, зелений, блакітний, синїй і вишневий. Де що про Св. Б.

Лимонáдъ = лимонáда (напиток з води, цукру і лимони).

Лимóнный = лимóновий (Кіев. Ст.), цитри́новий.

Лимóнъ, рос. Citrus medica = лимóна, цитри́на. (Прав. С. Л.).

Ли́мфа = пáсока.

Лимфати́ческій = пáсоковий.

Линевáніе = линїяння. — На саме линїяння пішла цїла година. Кн.

Линевáть = линїяти, линювáти.

Линéйка = линїйка (довгаста рівненька дощечка, щоб линїяти і теж довгі дрожки). — **Бить линéйкою** = пáлї давáти. — Було як почне палї давати, аж долонї попухнуть. Кн.

Линéйный = линїйний.

Линёкъ = джгут, здр. джґу́тик, поб. джгутя́ка. С. Аф. З. Л. — Нераз доходило до чуба, як загуляли ся в джгута. Кот. — А він як уперіще його джгутом межи плечі. (У матросів — обсмолена вірьовка, що вживаєть ся для карання матросів).

Ли́нія = 1. ли́нїя, ри́са, ри́ска, пру́га, пружóк. — **Лóманная ли́нія** = криву́ля, колїння.

2. лáва, ряд. — Військо було вшиковане у три лави. — Кругом в три лави обступили Зевеса ліктори. К. Ш.

3. поколїння, колїно, рід. — Він мінї доводить ся якимсь далеким родичем з батьківського колїна.

4. пéрія́, ряд (хат, крамниць, вулиць). — Він живе на одній вулиці по нижній перії. Чайч.

5. ли́нїя (кріпості по границї). — У городї у Глухові у всї дзвони дзвонять, та вже наших козаченків на линїю гонять.

н. п. — Їхав козак на линїю, та вельми надув ся; іде козак із линії, як лихо зігнув ся. н. п.

Ли́нный = линю́к, лине́ць (про птицю, що вилиняла).

Линови́ще = лино́вище, кожу́шок (гадюки).

Линь = 1. риба Cyprinus tinca — лин, здр. лино́к, мъясо лина, а часом і цїла риба — лини́на. — Не має риби над линину, не має мъяса над свинину. н. пр.

2. тоне́нька вірьо́вка, не то́вща як 1½ па́лї, зсу́кана в 6, 9 або 12 ста́льок.

Ли́нька = линя́ння.

Линю́честь = линю́чість.

Линя́ніе = линя́ння.

Линя́ть = 1. линя́ти, обла́зити, па́дати. — Птиції линяють. — Шерсть на собацї почала облазити.

2. линя́ти, бля́кнути, блякува́ти (С. Ш.), здава́ти, полові́ти, обла́зити. — Ситець почина здавати. — Китайка половіє. (Коцюбинський). — Перкаль облазить. (Коцюбинський).

Ли́па, рос. Tilia L. = ли́па, ли́пина, здр. ли́пка, ли́понька. — Прихилюсь я до липоньки, а липонька та й не матїнка, вітер віє, гилля ломе, вона ж мене не пригорне. н. п.

Ли́пецъ = ли́пець (мед, що збірають з липових квіток, і трунок, що варить ся з такого меду).

Ли́пкій = липкий, липу́чий, бер кий, чіпки́й. — Яке воно липке, так і прикипіло до дерева. Кп. — Бжоляний віск дуже липучий. — Наче пластирь беркий. Кп.

Ли́пкость = липу́чість. С. Л.

Ли́пнуть = 1. липнути. — Живиця липне до рук.

2. чіпля́ти ся. — Він до всїх чіпляєть ся.

Липня́къ = липня́к, липи́на (липовий ліс).

Ли́повица = ли́повий сік.

Ли́повка = ли́півка (діжечка липова і порода яблук).

Ли́повый = ли́повий. — **Л. кора́** = ли́ко.

Липу́честь, липу́чій = д. **Ли́пкость, ли́пкій.**

Ли́ра = лі́ра, ре́ля́. — Корба крутить — ліра грає. н. п.

Лири́ческій = лі́рний; лі́ри́чний. — Лірна струна. — Лірична поезия.

Лиса́ = 1. Canis vulpes — лиси́ця, здр. лиси́чка, самець — лис, лисови́н. — Лисичка-сестричка, вовчик-братїк. н. к. — У вічі як лис, а за очі як біс. н. пр. — Лисові відтято хвоста у пастцї. Зіньк. — Лис улїз поміж отару. Зіньк.

2. штельва́га (у возї).

Лисё́нокъ = лисеня́, лисичиня́, лисе́ятко.

Лиспрова́ть = замальо́вувати, лачи́ти (образ).

Лиси́ца = д. **Лиса́.**

Лиси́цынъ = ли́сячий. — Тут таке дїло, що треба часом вовчі зуби, а лисячий хвіст.

Ли́сій = лиси́чий. — Лисича нора.

Ли́ска = д. **Лиса́** (здр.).

Лисохво́стъ, рос. Alopecurus pratensis L. = пирі́й. С. Ан.

Ли́ственница, рос. Larix L. = со́сна, Гал. — модри́на, му́дрик, му́дрень, чуба́тник. С. Ан.

Листва́ = ли́стя, ли́ства, у городини — ги́ча, ги́чка, бади́лля, у моркви — морко́ви́ння, у буряка — буря́чи́ння, све́кла, ботви́на, у капусти — пелюстки́. — Подихнув холодний вітер, трава пожовтїла, перемінивсь гай зелений листва зашуміла. Коп. — Поміж густої листви зазирає блакіть. Кп. — Голубцї роблять, завиваючи липово у пелюстки.

Ли́ственный = листо́вни́й, листвя́ний; (про дерево рясне або широколисте) — листа́тий. (С. З. Л.). — У листовному лїсї не те, що в бору. Кп. — Листата липа. н. п.

Листвене́ть = листві́ти.

Листово́й = листови́й.

Листъ, ли́стикъ = лист, листо́к, листо́чок (рослини, паперу і всякої иньшої речі), а́ркуш, арку́шик (тільки паперу. С. З. Ш.), спідня сторона рослинного листа — пі́дбіл. — **Ли́стья** = д. **Листва́.** — **Прили́пъ, какъ ба́нный листъ** = приче́пи́в ся, (або: приста́в,) як ше́вська смола́ до чо́бота. н. пр.

Лита́вры = котли́ (С. З.), таламба́си, телемба́си. С. Ш. — Сїї універсали, оголосивши перед народом котлами войсковими і великим дзвоном, читано перед народом. С. З.

Лита́врщикъ = до́вбиш (С. Аф. З. Л.), котля́р. — Гріми у бубни, довбишу, до бою. К. Б.

Литви́нникъ = ву́жа́лка (лозина, що нею звязують дерева на плотах), ужа́лка, ужа́вка. С. Ш.

Лите́йная = лия́рня, лива́рня (С. Пар.), гісе́рня. (Под. Коцюбинський).

Лите́йщикъ = лива́рник (С. Жел. Пар.), котля́р, гі́сер. (Под.).

Литера́торъ = письме́нник, письмо́вець, зневажливо — письма́к, писа́ка.

Литерату́ра = літерату́ра, письме́нство. Де в краю убожество, злиднї, там освi-

та і письменство ніколи не спроможні пипагн ся. Кп.

Литóвье = сичýг (д. п. сл. **Желýдокъ**).

Литóй = виливаний. — Се не виливане, а куте. Кн.

Литóнья = кни́жка (д. під. сл. **Желýдокъ**).

Литургія = слýжба бóжа, обíдня.

Лить, ся = 1. ли́ти, ся, си́пати, ся, багато разом — бýрити, сильно — цебені́ти, струєю — дзюрча́ти, дзюркотíти (С. З. Л.), дзюри́ти (С. Аф.), про доіц — ли́ти, ся, про великий доіц — перíщити. піжити, хлющíти, тю́жити, про кров — юши́ти. — Сип горілки, жиде Юдко, чумакові дуже жутко. п. п. — Цебенить, мов з відра. н. пр. — Крівця аж дзюрчить. С. Л. — Тріщали кості, ребра, боки, летіли зуби, пухли щоки, з носів і уст юшила кров. Кот. — Доіц тюжить. Чайч. — **Лить слёзы** = ли́ти, пролива́ти сльóзи. — **Лить кровь** = пролива́ти кров.

2. ли́ти, вилива́ти, ся. — Десь мабуть великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.

Лифъ = стан (в одежі).

Лиха́чъ = хват (С. Ш.), хва́цький (С. Ш.), мотóрний, жва́вий.

Ли́хо = ли́хо, біда́, гóре. — Горе, лихо і біда — не дають за тебе, Олексію, серце моє, пожалій ти мене. Кв. — Кинь лихом об землю — не журись. — Не сльози поміч в лисі, а залізо. І. Г.

Лихóй, ли́хо = 1. лихи́й, злий, ли́хо, злé. — Лихий попугав. Мир.

2. хва́цький, ко, мотóрний, но, жва́вий, во, (про копя) — баски́й. — Тай хвацько ж танцює. Кн. — Та й хвацька ж то колись була козацькая мати! Еге!.. була, та поплила; її не вертати. Гул. Ар. — Баскі коні за мить перелинули міст. Чайч.

Лиходѣ́й, ка = лиходíй, ка, вóрог (сп. р.). — Він душогубу, лиходію в раю зустрітись дав надію. Стар. — Вона мині ворогом стала.

Лихоимецъ = хаба́рник і д. **Взя́точникъ**.

Лихои́мный, лихои́мственный = хаба́рний, хантýрний.

Лихои́мство = д. **Взя́точничество.**

Лихои́мствовать = хаба́рничати і д. **Взятки брать.**

Лихора́дка, Febris = лихома́нка (С. З.), тря́сця (С. З. Ш.), трясови́ця, пропа́сниця, пога́нка, хи́ндя (Пис. С. Ш.) — **Жёлтая лихора́дка** = корчи́й. — **Изнури́тельная лихора́дка** = гнітю́чка. — Трясуть ся, мов лихоманка їх бъє. н. к. — Щастя, як трясця: на кого схоче, на того й нападе. н. пр. — Гáман (жидівський) — не сьвято, а трясця не хвороба. н. пр. — На́ бік хлопці, бо чорт мужа несе; як побачить мене з вами, його трясця затрясе. н. п. — Дріжав, мов лихоманка його труснула. С. Х. — Шептала баба від пропасниці і багато де-кому помогала. н. к. — Тещ.. Симонова лежала тоді в пропасниці. К. Св. п. — Хай тебе хиндя попотрясе. н. пр.

Лихора́дочный = лихома́нський, трясцеви́й пропа́сний. — Справдило ся моє сподівання трясцеве. Кп. — **Лихора́дочная трава́,** рос. Gratiola officinalis = золототи́сячник, дрисли́вець. С. Ан.

Лихошéрстный = лихи́й, злий (про собак). — Як до тебе ходити? І собаки лихі, серце моє. н. п.

Лицева́ть = лицюва́ти, ницюва́ти. — **Лицéванный** = лицьóваний, перелицьóваний. С. З.

Лицевóй = лицеви́й, вéрхній, околи́шній. (С. З.). — **Лицева́я сторона́** = з лиця́. — З лиця замазалось, треба на виворіт перелицювати.

Лицедѣ́й, ка = лицедíй, ка.

Лицедѣ́йствіе = лицедíйство. — Комедия — сиріч лицедійство. Кот.

Лицедѣ́йствовать = 1. лицедíяти.

2. вдава́ти, удава́ти. С. Ш.

Лицезрѣ́ніе = глядíння.

Лицемѣ́рить = лицемíрити (С. Пар.), вдава́ти, удава́ти з сéбе дóброго або побóжного (С. Ш.), прикида́ти ся дóбрим або побóжним; лука́вити, хитрува́ти, хвальшува́ти. — Удає с себе чоловіка побожного — як стане молити ся, то не мов живий до Бога лізе, а з людей останню свитину здирає.

Лицемѣ́ріе = лицемíрство (С. Пар.), фальш, хвальш, ф(хв)альши́вство, облýда (С. З.), лукáвство, не щи́рість. (С. Ж.). Людей з розумом, коли вони зазнають від кого лукавство, лицемірством вже не обдуриш. Зіньк.

Лицемѣ́рный = лицемíрний, хвальши́вий, облýдний, лукáвий, підстýпний, не щи́рий. — Не ймуть йому віри — підступна він людина. Кн.

Лицемѣ́ръ = лицемíр, облýдник і д. **Лицемѣ́рный.**

Лицепріятіе = спри́ятельство. — Хоч він йому й сват, а сприятельство в суді гріх. Кн.

Лицеприятный = сторóнничий (С. Пар.), угóдливий (С. Ш.), несправедли́вий.

Лицепріятствовать = спри́ятельствувати.

— Нехай су́дить по правді, по закону, не спри́ятельствує. Кн.

Лицо = 1. лице́, обли́ччя (С. З.), вид, тварь, твар (С. Ш.), лайливо або шуткуючи — пи́ка, пи́сок. — Ой дївчино, дївчинонько, славна на обличчя. н. п. — Обличчя, постать, очі — усе я бачила вже десь давно. К. К. — У доброго чоловіка сором на виду, а у ледачого під підопівою. Кн. — Я на досьвітки йду до тієї дівчиноньки, що хороша на виду. н. п. — Глянь на вид, та не питай ся за здоровя. н. пр. — Та не давай стиду — бриду цілувати свого виду. н. п. — Твар у діда повна, червона, сьвіжа. Кн. — Пика, як у комлика. н. пр. — **Къ лицу́, не къ лицу́** = до лиця́, не до лиця́, не подо́ба, не приста́ло. — І той рубець йому красою служить і до лиця, як лицарю йому. К. К. — Ся хустка вам не до лиця. Кн. — Тобі не подоба, не пристало до лоба. н. п. — **Лицо́мъ къ лицу́** = лице́ в лице́, о́ко в о́ко, віч-у-віч. — Ми стояли мовчки, лице в лице, око в око. Кн. — **На нёмъ лица́ нѣтъ** = на се́бе не похо́жий став. — **Перемѣни́ться въ лицѣ́** = зміни́ти ся на виду́. — **Съ лица́ на лицо́** = віч-на́-віч. — Поставили його з сьвідком віч-на́-віч. — **Убитое лицо́** = сумни́й вид. — **Хоро́шъ, хороша́ лицо́мъ** = га́рний, хоро́ший, а на виду́, на вро́ду, на ви́гляд. — Я на досьвітки йду до тієї дївчиноньки, що хороша на виду. н. п. — Повна та хороша на виду. К. З. о Ю. Р. — Іде козак молоденький, іде він до броду, ой там живе дївчинонька — хороша на вроду. н. п.

2. осо́ба, парсу́на (С. З.). — **Зна́тное лицо́** = значна́ осо́ба. — **Ча́стное лицо́** = прива́тна осо́ба. Ч. К. — **Смотрѣ́ть на ли́ца** = вважа́ти на ко́го. — Не вважай на те, що я швець — говори зо мною, як з простим чоловіком. н. пр.

3. осо́ба, дієва осо́ба, лицеді́й (в драматичному утворі). — В новій драмі Карпенка Карого „Батькова казка" усі дієві особи змальовані правдиво.

4. лице́, пе́ред. — **Лицо́мъ, на лицо́** = лице́м, на лице́, с пе́реду. — Хата у його лицем на вулицю. Кн. — Не показуй з виворогу, покажи на лице. Кн. — На виворіг сукно ще добре, а спереду зовсім витерлось. — **На лицо́** (про гроші) = гото́вими гро́шми, готі́вкою, готови́зною. — Готовими грішми (або: готовизни) маю сто рублів, та треба ще сотню позичити.

Лицо́вка = 1. лицюва́ння, ницюва́ння.

2. справи́лля, щоб поліру́вати мета́леві ви́роби.

Ли́чико = ли́чко, ли́ченько, видо́к, видо́чок. — Ой лихо не Петрусь! біле личко, чорний ус. н. п. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько білеє, як у паняти. н. п. — Розважайте мою миленькую, щоб з личенька не спала. — Так щож, так нуж, та й поцілую, та й у той видочок, повний, як гурочок. н. п. — Опустила карі очі, на руку схилилась, по хорошому видочку сльоза покотилась. О. Пч.

Личи́на = 1. личи́на (С. З. Л.), нали́пина, машкара́ (С. З.). — Вдіває на себе машкару. Л. В.

2. бля́шка з ді́рочкою з околи́шнього бо́ку двере́й про́ти замка́.

Личи́нка = гробачо́к (Степ.), личи́нка (С. Жел.), гу́сень, хрущів — борозня́к, бджіл — черва́, мух — му́химка. — Із яєчка виходить гробачок — тварючка зовсім не подобна на справжню комаху. Степ.

Ли́чно = осо́бно (С. З. Л. Сам.), особи́сто, очеви́сто, нао́чне. — Я чув се особно. С. Л. — Я його особисто не знаю, а чув. Ч. К. — Особисто проти його нічого не маю. Кн. — Я був там очевисто. Кн. — Пан його милость очевисто Паньку росказати рачив, аби... Кіев. Ст. — **Ли́чно знать кого́** = зна́ти у лице́, зна́ти особи́сто.

Ли́чность = осо́ба; особи́стість.

Лично́й = 1. лице́вий (що належить до лиця до обличчя).

2. д. **Лицево́й.**

Ли́чный = особи́стий (що належить до особи). — Споконвічного права особистої волї не проковтнула перевага громадської могучести. Бар. О.

Лиша́вый, лишаева́тый = лишаюва́тий.

Лиша́й, Impetigo = лиша́й, особливий — пістря́чка (С. З. Пар.), на дереві — лиша́й, особливий — обрі́сник. (С. Жел.).

Лиша́ть, ся, лиши́ть, ся = рі́шатя, ся, збавля́ти, ся, позбавля́ти, ся, відбира́ти, утра́чувати, збува́ти ся, рі́ши́ти ся, зба́вити, позба́вити, ся, відібра́ти, стра́тити, утра́тити, збу́ти ся. — Усього рішивсь — нема нічого. С. Л. — Усієї худоби рішу ся, а на своє поставлю. Кн. — За більшим поженись, то й посліднього рішись. н. пр. — Тепер я тебе рішена, радість моя душевна. н. п. — Позбавили Тараса і того догляду, що зазнав він від ненї. Кн. — Закладались, тай хвостів позбувались. н. пр. — Умер, тай усього збув ся. н. пр. — Збув ся одного лиха, друге в хату. Кн. — Збув ся свого ворога. Кн. — Панська ласка до порога, а поріг переступив, то й ласку утратив. н. пр. — **Лиши́ть кого́ жи́зни** = зігна́ти, згуби́ти з сьві́ту,

віку збáвити (К. Ш.). — **Л. себя жизни** = самому собі смерть заподіяти. — **Л. кого здоровья** = збáвити здорóвля. — **Лишиться здорóвья** = стрáтити здорóвля, збýти ся здорóвля. — **Лишить кого умá** = обезглýздити, збезглýздити (Чайч.), відбúти глузд. — Який вас обезглуздив каг? Кот. — **Лишиться умá** = обезглýздіти, збезглýздіти (Чайч.), збожеволіти, з глýзду зсýнутись, здуріти. С. Л. — **Лишить кого права слова** = умкнýти мóву (С. Ш.), замкнýти устá, заціпити, зацúтькати. — Почав він говорити, а земський зараз і зацитькав його. — **Лишиться чувствъ** = зомліти. С. Аф. Л. — **Лишиться силы** = вúснажити ся, вúсилити ся, знесúлити ся, знемогтú ся. — **Лишиться довѣрія** = зневірити ся. С. Аф. — **Лишить чéсти** = від чéсті відлучúти. — Казали злодіїв привъязавши публичне бити і від чести людської одлучити. Кіев. Ст. — **Лишéнный** = позбáвлений, утрáчений. (С. Ж.). — Народ, позбавлений усіх прав горожанських, робив не на себе. Кн.

Лишекъ = лúшка. С. З. — Чіт чи лишка? (гра.

Лишéніе = позбавлéння; втрáта, утрáта (С. Ш.. — **Лишéнія** = недостáтки, злúдні.

Лишній = лúшній, залúшній, зáйвий (С. Аф. З. Л.), гуля́щий, (про землю) — вакаццьóва, (про гроші) — лéжані. — Випив залишню чарку. Чайч. — У мене нема лежаних грошей. Сн.

Лишь = лиш, тільки, лéдве, скóро, но. — **Лишь бы** = абú, абú-б, абú-то, колú-б. — Аби були побрязкачі, то будуть і послухачі. н. п. — Аби люди, а піп буде. н. пр. — Аби болото, а жаби будуть. н. пр. — **Лишь бы то** = абú-то. — **Лишь бы гдѣ** = абú-де. — Хіба на світі одна вода, можна і аби-де напить ся. н. пр. — **Лишь бы что** = абú-що.

Лобáнъ, лобáстый = лобáнь, лобáтий.

Лобзáніе = цілувáння.

Лобзáть, ся = цілувáти, ся.

Лóбный = 1. лóбовий, чóльний.

2. кáрний. — Се місто, не при вас згадуючи, карне, тут було усе кат катує. Кн.

Лобóкъ = лóбик.

Лобъ = ліб (К. З. о Ю. Р.), лоб, чóло. — Добре лоба набив об двері. Чайч. — Болить моя головонька від самого чола. н. п. — Зробили ж ми се діло, аж нам чоло впріло. н. п. — На чолі не написано, хто який. н. пр.

Лобызáть, ся = цілувáти, ся.

Ловéцъ = ловéць, лóвчий (К. Х.), мислúвець (С. З.).

Ловелáсъ = зальóтник, джиг(ґ)ýн, жених́айло, бабíй (С. Ш.), вечернúшник, ласýн, волоцюга (С. З.), бáхур С.З.Ш.). — На все село зальотник — дівчини нема, щоб він до неі не залицяв ся. Кн. — Ой на ноги дибки, на руки дибята — оце ж тобі, джиґуне, гарні дівчата; ой на ноги дибки, на руки дибиці — оце ж тобі, джиґуне, гарні молодиці. н. п. — Познайте молодиці гожі: з Енеєм бахурі всі схожі. Кот.

Ловелáсничать = залицяти ся, женихáти ся, волочúти ся.

Ловúтва = д. **Ловлéніе.**

Ловúтель = д. **Ловéцъ.**

Ловúть, ся = ловúти, ся, хапáти (С. Ш.), навперейми — переймáти, арканом — аркáнити, сачком — сачúти. — Лови ся рибка велика і маленька! Гул. Ар. — Не все те переймати, що по воді пливе. н. пр. — Переймай воли! гукав він. Чайч. — З самого ранку сачили, а й на юшку не піймали. Кн.

Лóвкій, ко = 1. зрýчний, но (С. З. Л.), рýчий (С. З. Л.), про палицю то-що — замашний (С. Аф.). — Незручно батіг держати, бо рукава довгі. С. З. — Замашна гилка. — Смерте страшна, замашная косо! Сковорода.

2. меткúй (С. Л.), мотóрний, но (С. З.), спрúтний, но, жвáвий, во, хвáтський, хвáцький, ко (С. Ш.), шамкúй (С. З.), зрýчний, но, рýчий, зграбний, но, до влучання в мету — влучкúй, влучний, в(у)лýчен (С. Ш.). — Меткий хлопець. — Веселий, ручий молодик, письменний, сьмілий, балакливий. Мет. — Отце ж Сара хоч і стара, та, бач, жінка руча. У. в. — Цей кіт дуже спритний. Кр. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр.

Лóвкость = зрýчність, мотóрність, жвáвість, спрúтвість, зграбність.

Ловлéніе, лóвля = ловіння, влóви, ловиво (Мал.). — Та поїдь, старосто, та влови, та піймай куничку. н. п.

Ловýшка = пáстка (С. З.), лабéти (С. З. Л.), хáпка, лáпка, пóлапка, на птиць — сільцé. Десь пазнала лисиця у лісі пастку, а там мъясо було положене. н. к. — Розставляй, чи не розставляй свою пастку, а мене не зловиш. Кн. — Не шастай ся, як миша по пастці. н. пр. — Піймав ся в лабети. н. пр. — Я не горобець — на сільце не піду. Кн.

Ло́вчій = ло́вчий (К. Х.), лове́ць. — Служив и у пана ловцем. Кн.

Ловъ = д. **Ловле́ніе.**

Логови́на = ло́щина, влого́вина, пад (Херс.), падь.

Ло́говище, ло́гово = лі́гво, ле́гво, ло́гво (С. З.), берлі́г (С. Л.), вовківня́. — Найшли лігво і вовка й вовченят. Б. Б. — Знай свиня своє лігво. н. пр. — В тім берлозї ведмеді було окукобили ся. Кн.

Логъ = 1. доли́на, здр. доли́нка, доли́нонька, низина́, діл, ви́долинок і д. **Доли́на.** — Ори ся ж ти, моя ниво, долом та горою. К. Ш. — А по ярах, та видолинках було ще чорнїше, ще сумнїше. Коцюбинський.

2. річи́ще, стри́жень. — Глибиня, котрою плине річка, зветь ся річище. Зем.

3. перелі́г (С. З.), облі́г. — Може з'орю переліг той, а на перелозї я посію. К. Ш.

Ло́дка, ло́дочка = чо́вен, здр. чо́вник, чо́вничок (С. З. Л.), невеличкий, вид вбаний з деревини і сяк так обшитий дошками — каю́к, каючо́к (С. З.), видовбаний, без обшивки, хибкий — душогу́бка (С. З.), зроблений з дощок — барка́с, барка́сик, більший на Днїпрі і в Херсонщинї — шала́нда, довгий, що на днїпрових перевозах — дуб, дубо́к (С. З. Л.), великий з щоглою — байда́к, байдачо́к (на байдаках часом і млин ставлять і тоді такий млин теж зоветь ся байдаком), у Запорожців річний або морський човен — ча́йка. — Я що ночі йду до річки, беру човен, невеличкий, молод весла підіймаю, на той берег носпішаю. В. Щ. — Човен човном, а байдак байдаком. н. пр. — Пливе човен води повен. н. п. — Ой щож тебе принесло, чи човничок, чи весло? н. п. — За водою каюк тихо сунеть ся, то заверне у бік, то закрутить ся. С. Х. — Того ж року у Київі міст на байдаках зроблено широкий. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. Ш. — Ой на лиманї морі зашуміла хвиля, та стали чайки поринати. н. п. — Днище тих чайок вони (Запорожці) робили з видовбаної верби або липи, а до них накладали дошки від 2—8 сажнїв заввишки; чайки були без чардака, з двома кормилами і щоглою. н. о.

Ло́дочникъ = перевізник.

Ло́дочный = човно́вий, чове́нний, каюко́вий, барка́совий, байдако́вий, чайко́вий. — Підіймалась високо і керма човенна. Ніщ.

Лодчёнка = д. **Ло́дка** (здр.).

Лоды́га, лоды́жка, анат. Malleolus = па́ця, кі́сточка (з низу гомілки). — Якось не так ступив, у кісточцї нога й болить с того часу. Чайч.

Ло́жа = 1. прикла́д (у рушницї).

2. ло́жа (в театрі).

Ложби́на = д. **Логъ 1.**

Ло́же = 1. лі́жко (С. З.), лі́жниця, перухоме — пі́л, приміст. — Ой уже ж Палїй меду-горілки напив ся ой уже ж він на панськеє ліжко та спатоньки положив ся. н. п. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові дїти — нїгде тебе, Якове, дїти. н. п.

2. д. **Ло́говище.**

3. д. **Логъ** 2.

Ложеме́нтъ = о́кіп (рівчак захищений тарасом).

Ло́жечникъ = ложка́рь. — Кожний ложкарь має свій осібний спосіб, свою форму ложок. Фр.

Ло́жечный = ложкови́й. — **Ло́жечная ру́коятка** = ру́чка від ло́жки, держа́к.

Ложжи́на = д. **Ложби́на.**

Ложжи́ть = жолобити.

Ложи́ться, лечь = ляга́ти, лягти́, лягови́ти ся, кла́сти ся, покла́сти ся, про рослини — виляга́ти. — Пора лягати спать. — Пора вже класти ся. — Лягай же, дочко, спати. Кв. — Лягови́сь! крикнув на мене. О. Ст. — Жито від дощів та вітру геть чисто вилягло.

Ло́жка = 1. ло́жка. — **Разлива́льная, разливна́я** (велика, що нею розливають страву на тарілки) — ополо́ник, поло́ник (С. З.), хо́хля, що нею мішають вариво — варе́ха, варе́жка (Под.), що знімають шум — шумі́вка. — Видно між ложками ополоник. н. пр. — Замішав ся, як між ложками полоник. н. пр.

2. ло́патень (товстий свердел).

Ложко́мъ = вдовш, вздовш, лі́жком (класти цеглу).

Ло́жность = ф(хв)альши́вість, неправди́вість.

Ло́жный, но = неправди́вий, во, ф(хв)альши́вий, во (С. Ш.), кри́вдний, но, брехли́вий, во. — Неправдивий сьвідок.

Ложь = брехня́, ф(хв)альш (С. Ш.), кри́вда. — Гірка правда краща від солодкої брехнї. н. пр. — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — Правда кривду переважить. н. пр.

Лоза́ = 1. ві́тка, ги́лка, галу́зка і т. д. д. **Вѣтка.**

2. лози́на, рі́зка (С. Л.).

3. д. **Ве́тла, И́ва.**

Лозня́къ = ло́зи, ше́люг, ше́люг, вер-

болі́з. — Сховав ся у лозах. — А він, як побачив нас, та й подав ся у шелюг.

Лозу́нгъ = га́сло С. Аф. З. Ев.). — Сьогодня гасло — Марія. С. З. — Горе, горе лукавому, що в гасло неволї обертає хрест вссчесний — гасло правди й волї. І. Г.

Лока́ніе = хлепта́ння, жлукта́ння.

Лока́ть = хлепта́ти (С. Ш.), жлукта́ти (С. Аф.), глохта́ти (С. Л.), хле́пати (С. Ш.), лига́ти. — Не пот не море, що собаки хлепчуть. н. пр. — Тут з салом галушки лигали. Ког.

Локомоти́въ = парові́з, маши́на.

Ло́конъ = пу́коль, (у жидів) — пейс. — Волосся вгору збила, а з боків ще й пуклї пустила. — Жид крутнув головою, аж пейси зателіпались. Чайч.

Локо́тникъ = ру́чка, по́руччя (у крісла). С. Пар.

Локотно́й = локтьови́й (що належить до ліктя або що продаєть ся на локті).

Локото́къ = лі́ктик.

Ло́коть = лі́коть (в руцї і міра довжини від ліктя до кінця середнього пальця = мало не 14 вершків). — Лікоть трудно вкусити. н. пр.

Лома́ть = 1. лама́ти, (що сухе) — трощи́ти (С. Л. Ш.). — Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає. В. Забила. — Трощіте сосну надрізки. н. п.

2. трясти́, мня́ти, те́рти, ко́рчити. — — Мне, як гостець бабу. н. пр. — Усього мене корчить, неначе в лихоманці. — **Лома́ть надъ чѣмъ го́лову** = моро́чити ся, мізкува́ти. — **Лома́ть коно́плю** = би́ти, те́рти, тї́пати коно́плї (С. Ш.). — На городі терлиця сама тре. н. п. — **Лома́ть мёдъ** = підрі́зувати стільники́. — **Лома́ть хлѣбъ** = перео́рювати (засїяне поле, як нїчого не зійшло).

Лома́ться = 1. лама́ти ся, трощи́ти ся (С. Ш.), про кригу на річцї — кре́снути.

2. виверта́ти ся, викру́чувати ся, витина́ти ся, викривля́ти ся, ко́рчити ся. — Викривляєть ся, неначе комедіян.

3. опина́ти ся. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся.

4. чва́нити ся, бундю́чити ся, индю́чити ся, инди́чити ся (д. **Ва́жничать**).

5. полюва́ти, бі́гати, тї́кати ся. — Корови почали полювати. — Коло Ганни Зачатія вовки гїкають ся.

Ломи́ть, ся = лама́ти, ся. — **Ломи́ть цѣ́ну** = гну́ти цїну, загина́ти, пра́вити, заправля́ти. — Заправив, як за батька. н. пр. — Гне таку цїну, що нї приступу.

Ло́мка = 1. лама́ння.

2. д. **Каменоло́мня.**

3. розгордія́ш, гарми́дер і д. **Возня́.**

Ло́мкій = ламки́й. ламу́чий; крихки́й. — Попав ся ламкий ремінь — за тиждень чоботи хоч кинь. Кр. — Крихке залїзо.

Ло́мкость = ла́мкість, кри́хкість.

Ломли́вый = чванли́вий, чванькува́тий, пиха́тий.

Ломови́къ = плугови́к, робо́чий кінь.

Ломово́й = ломови́й (що ним ламають). — **Ломова́я ло́шадь** = д. **Ломови́къ.** — **Ломово́й изво́щикъ** = підво́дчик, що перево́зить вагу́ в го́роді.

Ломоно́съ, рос. Clematis erecta All. = ломи́ніс, ломоні́с, кріва́вник, ломене́ць, C. integrifolia L. = заби́й кру́га, пору́шна трава́, стули́стник, цига́нка, гала́йзїлля. С. Ап.

Ломо́та = ломо́та, гризь, госте́ць (в костях). С. З. — Мне, як гостець бабу. н. пр.

Ломо́ть, ло́мтикъ, поб. **ломти́ще** = скибка, скибо́чка, ски́ба, шмато́к, шмато́чок, шмат, лу́стка, лу́сточка, лу́ста (С. Пав.), лупе́та (С. Пав.), лу́тка (Лев.), кусо́к, кусо́чок, кус, кусма́н, ба́йда (С. Ш.), ба́йдиця (Фр.), кава́лок, кава́лочок (Под. і Гал.), одрізаний з краю (про хлїб) — край, окра́єць, окра́йчик, цїлу́шка, на мові старців — ми́нтус (С. Л.), кругленький — крижі́вка. — Та винесла рибку і ще хлїба скибку: оце тобі, моє серце, вечеря на швидку. н. п. — Одрізана скиба від хлїба — її не притулиш. н. пр. — Вкравив свекор лусту, як кленового листу. н. п. — Порізав редьку крижівками. Кр. (Д. ще під сл. **Кусо́къ**).

Ломъ = 1. лом. — Поправляли труби на заводї та наробили багато лому.

2. лом, з лапками — ла́па, з двома зубцями — ку́хвус, розплесканий на кінцї — пле́шня, пле́шень.

3. д. **Ломо́та.**

Ло́но = ло́но (С. Жел.), па́дро (С. З. Пар.), гру́ди, пе́рса. — Щось до лона пригортає. К. Ш. — З материного лона. К. Д. — Нехай Господь її прийме на своє надро! М. Вов.

Ло́панецъ = ло́панець (горщик, що легко тріскаєть ся від жару).

Ло́паніе = ло́пання, трі́скання.

Ло́пасть = 1. стьо́жка в чепцю́.

2. ло́пать, пелю́стка (Сп). — Як повернув весло, так воно по саму лопать і зломилось, так я тодї давай держаком гребти.

Лопа́та = (деревъяна) — лопа́та, (що віють хліб) — ві́ячка, (з залізним наконешником) — за́ступ, риска́ль (Под.), ко́зирь, місце, де ставати ногою — ступа́к, державно — заступі́льно. С. Аф. — Тоді не розлучать нї отець, нї мати; хіба нас розлучать заступ та лопата. н. пр.

Лопа́тка = 1. лопа́тка, заступе́ць (С. Аф.). 2. (у косарів) — манта́чка, лопа́тка (правити косу), клепа́ло (С. З.).
3. (у мулярів, затирати) — шпа́гля, лопа́тка.
4. лопа́тка, окі́ст (плечева кість). — **Бѣжа́ть, дуть во всѣ лопа́тки** = бі́гти на всї за́ставки (С. Аф.).

Ло́пать = 1. ло́пати ся, трі́скати ся (С. Л. Ш., ре́пати ся (С. З. Л.), про квітки — пу́кати ся (С. З. Л.). — Горщик почав тріскати ся. — Стіни тріскають ся. С. З.
2. ло́пати, трі́скати, же́рти, що рідке — лига́ти (С. З.). — Наша невістка, що не дай, то тріска. н. пр. — Лигай, Мартине, мати ще підкине. н. пр. — Жери мовчки.

Ло́паться = д. **Ло́пать 1.**

Ло́пнуть = ло́пнути, трі́снути, ре́пнути (С. З.), лу́снути, розлупи́ти ся, розсїсти ся. — Трісвув горщик від краю аж до дна. — Коли наївсь, проси Б га, щоб не розсївсь. н. пр.

Лопотня́ = тріск, луск.

Лопуха́, Variolae aqueae = гвіздо́чки, ві́сна вітряна́. — А підняла ся на ноги — кір, гвіздочки та кашлї підкопували дитячі сили. Мир.

Лоси́на = лоси́на (лосьова вичинена шкура).

Лоси́нный, ло́сій = лосьови́й.

Лоску́тникъ, ца = 1. танди́тник, ця, танди́тничка (С. Ш.), лохмі́тник, ця, старове́щник, староже́чник, ця (Прав.).
2. обі́дранець, обі́дранка, голодра́н(б)ець, обша́рпанець (С. Л.), обша́рпанка, обі́рванець (С. Л.), голоколї́нець, шарпа́к, дрантогу́з, дрантю́га (Д. **Голы́шъ 2**).

Лоску́тный = кла́понький (зроблений з клаптиків). С. З. — **Лоску́тный рядъ** = товку́н, товку́чка, танди́та. С. Ш. — Купив на товкунї. — Купив на тандитї. С. Ш. — **Лоску́тный цвѣтъ** = д. **Василёкъ.**

Ло́скутъ, лоскуто́къ, лоску́тикъ = кла́поть, кла́птик, шмато́к, шмати́на, шмато́чок (тканини, паперу то-що). С. З. Л. — Одідрав клапоть паперу і написав щось. — Пошила ковдрю з клаптиків. — Торік йому прирізали клапоть землї.

Лоску́тье = кла́птї, шма́ття.

Лоскъ = лиск, по́лиск (С. Л.), бляск (С. Ш.), блиск; глянець. — **Въ лоскъ положи́ть, лежа́ть** = по́котом. С. З. — Зійшло сонце — ляшки панки покотом лежали. К. Ш.

Лосни́ться = лиснї́ти, ся, лисни́ти ся, лища́ти, лощи́ти ся (С. Л.), блища́ти, вили́скувати ся, полі́скувати ся. — Навощена долівка лищала наче скло. Кв. — Лисина почала наче більш вилискувати ся. К. Ч. Р. — От, щось лиснїєть ся, чи не вода? С. З. — Чоботи наваксовані, аж вилискують ся.

Лось, Cervus alces = лось, лосу́нь (С. Пар.), соха́тий (Вол.).

Лото́къ, лото́чекъ = 1. почо́вки (С. З.), ваганки́ (С. З.), не́цьки (Под.).
2. ри́нва, (у водяному млині) — лотоки́. — З дощу та під ринву. н. пр. — Як на лотоках вода біжить, так щоб до нас хлопцї бігали. н. пр.
3. ківш, ківшик, ко́рець, коря́к, кі́рчик, корячо́к. С. З.
4. яндола́ (С. З.), полу́мисок довга́стий.

Лотъ = 1. почви, вагани́. С. Аф. З. (Д. **Лото́къ 1.**).
2. ло́т (вага = 3 золотника або $1/_{32}$ фунта).
3. оливни́ця (С. Аф.), ги́рька з вірьо́вкою (міряти глибиню).
4. д. **Лёдвенецъ.**

Лоха́нь, лоха́нка = ба́лїя (С. Ш.), на помиї — поми́йниця.

Лохмо́тникъ, ца = д. **Лоску́тникъ, ца 2.**

Лохмо́тье = лахмі́ття, лахмани́на (С. З.), лахма́ни (С. Л.), хламі́ття, дра́нтя (С. Л.), дра́нка, ру́ббя, ра́ммя (С. Л.), мана́ття (С. З.), ри́ззя. — Роздумав ся, назад вернув ся, старе лахміття поскидав, в шкапові чоботи обув ся, сорочку білую узяв. Мет. — Бачить бабу в якійсь лахманинї. П. Пр. — Треба справить хлопцеві одежину, бо вже драптям сьвітить. Коцюб. — Ти у мами ходила у дрантивій драпцї, а у нас будеш ходити в червоній китайцї. н. п. Под. — Дасть сорочку менї, бо, бач, саме рубби. н. к. — Він скинув теє раммя, надів сорочку. н. о. — Старець скорчив ся, трусить ся в дїрявому риззї. Г. Бар.

Лошадёнка = коня́чка, кони́на, шкапі́йка, мн. коня́чки, коненя́та (Ос.). — А ну, купуй, каже, — добрая конина. Руб. — З гори біжать мої коненята, аж віз торохтить.

Лошади́ный = кі́нський, коня́чий, шкапо́вий. — *Лошади́ная ко́жа* = шкапо́ва

шку́ра, шкапи́на, шкапови́на. — Шкапові чоботи набув. С. З.

Лоша́дка = ко́ник, коня́чка, дітське — ко́ся. — **Въ лоша́дки игра́ть** = в ко́ней гра́тись.

Ло́шадь, Equus caballus = кінь, кони́на, здр. — ко́ник, коня́чка, поб. — коня́ка, конячи́на (С. З.), зб. — кінва́, мн. ко́ні, саме́ць — д. **Жеребе́цъ,** самиця — д. **Кобы́ла,** на першому році — стригу́н, стригуне́ць, стрижа́чка, на другому році — лоша́к, лоши́ця, лошачо́к, лоши́чка, на третьому — третя́к, третяко́к, малий на зріст — куца́н, му́цик, ще до того й товстий — буту́з, поганенький — шка́па, шкапи́йка (д. **Кля́ча**), що ходить під верхом — верхови́й кінь, верхови́к, рума́к. — Ой поїхав з України козак молоде́нький, червонеє сіделечко ще й кінь вороненький. н. п. — Гей у мене був коняка, був коняка розбишака. В. Щ. — Взяв карую лошицю. н. п. — Бач, скільки кінви пасеть ся. Чайч. — Дали шкапі вівса, а вона й віз побила. н. пр.

Ло́шадь водяна́я = д. **Гиппопота́мъ.**

Лошако́во ухо, рос. Symphytum Tourn. S. officinale L. = жи́вокість, жи́вокіст, пра́вокіст, костоло́м, воло́вий язи́к. С. Ан.

Лошако́вый = ослюко́вий.

Лоша́къ = ослю́к (від осла і кобили). — Як ослюк хвицкне — в полицию не йти. н. пр.

Лоша́чій = д. **Лошако́вый.**

Ло́шая соба́ка = овча́рка (С. З.), чаба́нська соба́ка.

Лоши́ть = зао́рювати, від'о́рювати.

Лощи́лка, лощи́ло = гладило, гладі́й, клеса́чка (справилля щоб лощити).

Лощи́на = д. **Ложби́на.**

Лощи́ть = лощи́ти, поліруват́и, клесува́ти, глянцюва́ти.

Лубово́й, лубо́чный = лубъяни́й.

Лубъ = луб, лубо́к, (в санках) — гли́бці.

Лубяно́й = д. **Лубово́й.**

Лубяне́ть = шкару́біти, шкару́битись.

Лу́га = галу́н (котрим обливають шкуру в чинбарській справі).

Лугови́на = ціли́на́, новина́ (неорана земля).

Лугово́й = лугови́й: лучни́й. (Д. **Лугъ**). — Луговий гомін. н. п. — Лучне сіно. Чайч.

Лугова́я ру́та, рос. Thalictrum flavum L. = одхасни́к, вередо́вець. С. Ан.

Лугови́ца, лу́говка, пт. Tringa vanellus = ча́йка.

Лугъ = лука́, лу́ки (С. З. Л.), з лїсом — луг (С. З. Л.), на трясовині — оболо́нь, оболо́ня (С. З. Л.), коло берега — бережина́, понад річкою — пла́вні. — **Поёмный лугъ** = лу́ки, запла́ва (Чайч.). — Вкупі з Трипольськими луками в аренду пущені. С. З. — Ой у лузї та і при березї червона калина. н. п. — Ой не шуми, луже, діброво дуже. н. п.

Луди́льщикъ = луди́льник, мідник.

Луди́ть = луди́ти, біли́ти (С. Ш.), побіля́ти.

Лу́жа = калю́жа, (глибока) — баю́ра, (що не висихає) — ковба́ня, ковбаню́ка, (від колес) — колови́на, ковдо́бина, (з жабами) — жа́барь, (де свині барложать ся) — барлі́г. С. Л. — З чужого воза хоч серед калюжі. н. пр. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ритує, а проклін у калюжі топить. н. д. — Попали в баюру, та ледве воли витягли. — Свині в барлозї барложать ся.

Лужа́йка = мурі́г, мурі́жок, мура́ва, муравиця (С. Жел.). — Ой там на муріжку та поставлю я хижку. н. п.

Лужо́къ = д. **Лугъ** (здр.).

Луже́ніе = луді́ння.

Лу́жный = калю́жний, баю́ровий. — Ой пийте Ляхи води калюжні, води болотянії, гей що пивали на Украї́ні вина та меди ситниї. н. п.

Лузгъ = д. **Глузгъ.**

Лука́ = 1. колїно, зало́м (Ман.), кривина́, за́крут. — Колїно річки.

2. лука́ (в сїдлї). — Держить в руцї меч ясненький, а у луцї спис довгенький. н. п.

Лука́вить = лука́вити, лука́внувати, хитрува́ти, на хи́трощах ходи́ти — Лукавиш, моя галочко, а сама добре знаєш. Кот. — Лукавнуй хоч до смерти, а я знаю, що ти шпаками годований. Кн.

Лука́вство = лука́вство (С. Пар.), хи́трощі, облуда (С. З.).

Лука́вствовать = д. **Лука́вить.**

Лука́вый = 1. лука́вий, хи́трий, облу́дний. — Його облудні думки я взяв за щирі. Кн. — Облудна мова. С. З.

2. біс, чорт, дия́вол, нечи́стий.

Лука́ть = ки́дати, шпурга́ти, шпурля́ти, жбурля́ти (С. Пар.).

Лукова́тый = вилу́куватий і д. **Изви́вистый.**

Лу́ковица = 1. цибу́ля, цибу́лька (д. під сл. **Лукъ 2**).

2. голо́вка, цибу́лька (корінь), на пр. головка часнику.

Лу́ковичный = 1. цибуле́вий, цибу́льний (Чайч.), цибу́льковий. 2. цибуля́стий.

Лу́ковый = д. **Лу́ковичный 1.**

Лукомо́рье = морський бе́рег вилу́куватий.

Луко́шко = ко́зуб, козубе́нька, (від сита) — обича́йка. — Козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот.

Лукъ = 1. лук, здр. лучо́к, иноді теж і сагайда́к, сайда́к, але власне значіння сих слів див. під сл. **Колча́нъ**. — Як натягну лук, брязну тетивою, то мусить утікати хан кримський з ордою. К. З. о Ю. Р. (з напису під мальованим запорожцем). — Простріляв би я вас з лука, так з лу́ка не налко, положив би, вічно спати, та все чогось жалко. Руд. — Ой скажи, царю, лучка дати тобі на вечерю голубочка зняти. н. п. — Забірайте, діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідні і пускайте в чужі землї. н. к. — **Вооруже́нный лу́комъ** = сайдаке́р. — Военних мушкетерів і сайдакерів. Л. В.

2. рос. Allium Cepa L. = цибу́ля, здр. цибу́лька. — **Ива́новъ лукъ,** A. ascalonicum L. = трибу́лька. — **Лугово́й, полево́й, ди́кій лукъ,** A. angulosum L. = скоро́да, за́ячий часни́к. — **Ка́менный лукъ,** A. fistulosum L. = тата́рка. — **Лукъ-поре́й,** A. Porrum L. = праж, прас. — **Лукъ зубча́тый, ме́лкій, рѣзанецъ** = трибу́лька. С. Ап. — **Лукъ сѣянецъ, са́женецъ** = сїянка, са́жанка.

Луна́ = мі́сяць, ласк. — мі́сяченько. — Одміни місяця: молоди́к або пе́рша кваті́ря, перекро́й або дру́га кваті́ря, підпо́вня або тре́тя кваті́ря, по́вня, по́вний мі́сяць, стари́к або четве́рта кваті́ря, далї як іде на ущерб — щерба́тий. Де-що про Св. Б. — Ой місяцю, місяченьку, не сьвіти нікому, тільки мойму миленькому, як іде до дому. н. п. — Ой місяцю перекрою, зайди за комору, нехай же я з своїм милим трошки поговорю. н. п. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де́-де виглядав. К. Ш. — Сьвітить молодик срібнорогий. К. Д.

Луна́тикъ, луна́тичка, Noctambula = мі́сячник, ця (С. Ж.), снови́да.

Лу́нка = я́мка (в землї), ду́чка (для гри дитячої). — Хто до цурки, хто булку в дучку заганяє, хто в хрещик грає. Бодянський. С. З.

Лу́нный = мі́сячний; місяце́вий. — Чудова місячна ніч. — Місяцевий день. Де що про Св. Б.

Лу́ночка = 1. д. **Лу́нка.**

2. я́мка в я́снах і ще́лепах для зубів.

Лунь, пг. Falco rusticolus (Circus) = со́кіл лунь. С. Жел. — **Бѣлъ какъ лунь** = бі́лий як молоко́, си́вий як го́луб.

Лупи́нъ, рос. Lupinus hirsutus L. = верни́ со́нце, L. alba = ко́хва. С. Ан.

Лупи́ть = лупи́ти, облу́плювати, здира́ти, (шкуру) — білува́ти, (лушпиння) — лу́щити, вилу́щувати, облу́щувати, злу́щувати. С. З. Л. — **Лу́пленый** = лу́плений, облу́плений, ви́лущений. — Голови луплено. С. З. — Беруть вони ту лошицю, теплу ще білують. Руд. — Я коза луплена, за три копи куплена. н. к.

Лупи́ться = лупи́ти ся, облу́плювати ся. — **Лу́пятся цыпля́та** = вилу́плюють ся курча́та.

Луска́ = лушпи́на, лушпа́йка, шкаралу́па, шкарлу́па, шкаралу́ща, здр. лушпи́нка, шкарлу́пка, зб. лушпи́ння. С. З. Л. — Лушпиння з оріхів. С. З. — Миниха висївок заколотила, лушпайок в підситок. К. Х.

Луто́шка = липи́на молода́, що з неї зде́рто ко́ру.

Лучево́й = про́мінний, промінько́вий.

Лучеза́рный = промени́стий (С. З. Л.), про́мінний. — Ідея та промениста наскрізь пронизала його. Кп. — Утїкайте ночі і печалї. Сьогодня нам промінні радості возсїяли, промінні радості і гарниї сладості. н. п. — Зійшло сонечко за віконечко, як промінне коло. н. п.

Лу́чекъ = д. **Лукъ 2** здр.

Лучеобра́зный = променя́стий. Лев.

Лучи́на, лучи́нушка = ска́лка, ска́лочка (С. Л.), скі́пка, скі́почка (С. З.), трі́ска, трі́сочка. — Стала скалка догорити, стала потухати, а я за ті вареники, та і вийшов з хати. н. п. — І скіпочку засьвітила і сокирку взяла, тодї стала та й думати, як би го рубала. н. п. Б.

Лучи́нный = ска́лковий, скі́пковий.

Лучи́стый = д. **Лучеобра́зный.**

Лучи́ть = би́ти ри́бу у воді, осьвіща́ючи ска́лкою.

Лучно́й = цибуле́вий, цибулько́вий.

Лучо́къ = 1. д. **Лукъ** (здр.).

2. бру́нька (у шаповалів). Ман.

Лу́чшій, лу́чше = кра́щий, е (С. З. Л.), лї́пший, е (С. Л.), лу́ччий, е, гарні́ший, е, гарні́щий, е. — Сиділа б з панами, кращими як з вами. н. п. — Чи є що краще, лучче в сьвітї, як у купі жити? К. Ш. — Лїпша скриня — добра господиня. н. пр. — Лїпше без вечері лягати, та без довгів вставати. н. пр. — **Лу́чше всего́** = най-

кра́ще всьо́го, найлі́nше, найлу́чче од усьо́го, за все́, на усе́ кра́ще і т. д. — **Какъ нельзя́ лу́чше** = найса́мкра́ще, як найкра́ще і т. д. — **Лу́чшимъ сдѣ́латься** = покра́щати, полу́ччати, полі́пшати, погарні́ш(щ)ати. — Наче й люди мині туг погарніщали. Чайч.

Лучъ = 1. про́мінь (С. З. Л.), зб. про́міння, па́рус, мн. парусі́. С. Л. — Сонце сипле гаряче проміння на високі гори. Фр. — У день видно, як очепьки, мов промінням грають. О. Пч. — Зірко вечірняя на своім про́міні подай милому вісточку. К. К. — Кругом икону сповиває ізвитий ряд живих квіток, в горі лампадка ясно сяє проміння сипле на вінок. Як. — Сонце паруси напускало. С. Л.

2. пучо́к ска́лок, запа́лених у ночі́, як бъють ри́бу (д. **Лучи́ть**).

Лущá, лущи́на = д. **Луска́.**

Лущи́ть, ся = лу́скати, ся (С. Л.), лу́щити, ся (С. З.), лу́зати (С. Л.), лу́згати, ся. — Лускати горіхи, насіння. — Пішли, на приспі посїдали, та все горіхи знай лущать. Мет. — Спілі оріхи легко лускають ся.

Лы́жа = ли́жва, мн. ли́жви. — В лижви чоботи прибрав та по льоду легесенько з саночками він погнав. Фр. — **Навостри́ть, напра́вить лы́жи** = да́ти дра́ла (С. З.), дропака́ да́ти (С. З.), павті́кача́ пусти́тись, дремену́ти (С. Аф.), чкурну́ти, пъята́ми накива́ти. — Дременув, аж литками креше. н. пр. — А він побачив, що не переливки, та навтїкача.

Лызну́ть = утїкти́ (С. З.), втїкти́. — Собака від хлїба не утїче. н. пр. — Втік не втік, а побігти можна. н. пр.

Лызо́къ = утї́чка. С. З. — **Дать лызка́** = утїкти́ і д. під сл. **Лы́жа: „Навостри́ть лы́жи"**.

Лы́ко = ли́ко, здр. ли́чко. — Краще своє личко, піж чужий ремінець. н. пр. — **Лы́ка не вя́жетъ** = пъя́ний як хлю́ща, як ніч, язико́м не пове́рне, хоч ви́крути. н. пр. — **Не вся́кое лы́ко въ стро́ку** = не все́ те переййма́ти, що по воді́ плив́е. н. пр.

Лы́ковый = ли́чаний (С. З.). — **Лы́ковые ла́пти** = личаки́ (д. під сл. **Ла́поть**). — Хоч личане та не позичене. н. пр. — Погана пуга личана, а й без неї погано. н. пр.

Лыса́стый = ли́сий, лиса́к.

Лысга́чъ = лоба́тий, лоба́нь.

Лы́сина = ли́сина, плїш.

Лысу́ха, пт. Fulica atra = ли́ска. С. Жел.

Лы́сый = ли́сий, лиса́к, голомо́зий (С. З.). — Багато, як у голомозого чуприни. н. пр.

Лысѣ́ть = лисі́ти. — Девятий десяток тягну, а голова не лисіє. Кн.

Лы́чный = д. **Лы́ковый.**

Львёнокъ = левчу́к, левеня́, тко, левя́тко. — У клїтцї сидїло мале левенятко. Кн.

Льви́ный = ле́вовий, ле́вів. — Піди, достань левового молока. н. к. — **Льви́ный хвостъ, львинохво́стъ,** рос. Leonurus Cardiaca L = глуха́ кропива́, кропи́вничок, си́ндра. С. Ан. — **Льви́ная ла́па,** рос. Alchimilla vulgaris L. = приворо́тень. — **Льви́ный зубъ,** рос. Taraxacum Dens Leonis Desf = кульба́ба, ба́бка, бла́нки, летю́чки, жидівська ша́пка. С. Ан.

Льви́ца = леви́ця, леви́ха. — Левиха стоїть і своїх дїтей язиком облизує. н. к.

Львовъ = д. **Льви́ный.**

Льго́та = вільго́та, пі́льга. С. Л. — Надїлили їх землями, грішми і великими вільготами від податків та отбутків. Кн.

Льго́тный = вільго́тний.

Льди́на, льди́нка = крижи́на, крижи́нка. — Ой ще по горах снїженьки лежали, ой ще по долинах крижепьки стояли. н. п. — Стрибайте, дядьку, на огу крижину, а то на цїй провалитесь. Чайч.

Льди́стый = льодови́й.

Льдяно́й = д. **Ледяно́й.**

Льзя́ = мо́жна.

Льнуть = 1. ли́пнути, пристава́ти, чіпля́ти ся. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр.

2. ли́нути, тули́ти ся, горну́ти ся, пригорта́ти ся, ла́щити ся, ла́стити ся. С. З. — До щасливого всяке липе, а нещасного і рідний брат покине. Кн. — Семене, не тули ся до мене. н. пр. — Ой дївчина горлиця до козака горнеть ся. н. п. — Коли б лїта вернули ся, то ще б хлопцї горнули ся. н. пр. — Горнеть ся, липне до неї листочкои. Кн. — Тим я її не займаю, що сватати маю, тим до неї не горну ся, що слави бою ся. н. п. — Пригортайтесь до хорошеньких дївчат, хіба як мало є хороших бровенят? Б. Г. — А вона лащить ся до його.

Льня́нище = льони́ще.

Льня́нка, рос. Linaria vulgaris Mill = дзво́ники, зайців льон, лено́к, льоно́к, моло́жничок, осту́дник, чисте́ць, зозу́лїни черевички, стоголо́вник, соки́рка. С. Ан.

Льняно́й = льо́нний, ля́нни́й. — Льонна сорочка. Чайч. — Надїнь мині ляннуую сорочку та поховай у вишневім садочку. н. п. — **Льняно́е ма́сло** = льонна́ олі́я. Чайч.

Льсте́цъ, льсти́вецъ, льсти́вица = лесту́н, ха (С. З.), вле́сник, ця, обде́сник, ця,

лестоба́тник, ця, похлї́бець (С. З.), лизу́н, ха, підли́за (сп. р.), підли́зник, підлизу́ха, лабу́зник, ця, пота́кач. — Лестун без сорому, то йому й добре всюди. Кп. — Влесниця вона, а йому й хлїба не давай, тільки влещуй. Кп. — А Барабаш похлїбець лядський. С. З. — Лизун перед великими, а гордий для низших. Бар. О. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Льстúвый, во = в(у)ле́сливий, во (С. Л. Ш.), здр. в у)ле́сливенький (С. Ш.), облє́сливий, во, облє́сний, но, ле́стивий, ле́сливий, підле́сливий, во, підли́зистий, підле́нливий (Лев.), підло́нний (Лев.), лакеюва́тий (К. Х.). — Влесливий, наче лисиця. Кп. — Треба напоїть її улесливими речами: день у день говорить, що вона гарна. К. К. — Облесливий як собака. н. пр. — Де-які людцї лукаві, лакеюваті. К. Х.

Льстúвость = в(у)ле́сливість (Кн.), облє́сливість, підле́сливість (Лев.).

Льстить = ле́сти́ти, улеща́ти (С. Ш.), підле́щувати ся (С. Л.), у(в)ле́щувати (Кп.), обле́щувати, підсипа́ти ся (С. З. Л.), підстила́ти ся (С. З.), хлїби́ти, підхлї́бувати ся, лабу́зити ся, язико́м мастúти, ля́си підпуска́ти. — Дарами нас не можна підкупити, шкода й словами пишними лестити. К. Б. — Він мене язиком мастить, а мене з того аж гидота бере. Кп. — Підпускай дївчатам ляси, старим бабам балянраси. Кв.

Льстúться = ла́сити ся, ква́пити ся; сподїва́ти ся. С. З. Л. — Ласить ся, як кіт на сало. н. пр. — Поласив ся на чуже добро. С. Л. — Не кваплять ся на се вони. Кот. — Я не кваплюсь на тебе. С. З. — Нї не квап ся, нїчим не поживиш ся. С. Л. — Не сподївай ся з жука меду їсти. н. пр.

Лѣвизна́ = лїви́ця, лївий бік.

Лѣво = на лїво, на лїву ру́ку, лївору́ч; цобе́ (С. З.).

Лѣвша́ = 1. лїва рука́.
2. лївша́ (С. Л.), лївшу́н (Лев.), шульга́ (С. З. Л.), манько́, маньку́т (С. Пар.). — Що це він лївою рукою пише? Та він же шульга.

Лѣвша́къ = д. Лѣвша́ 2.

Лѣвый = лївий, (про вола або коня, що запряжені з лївого боку) — підру́чний. — **Лѣвою рукóю** = лїворуч. — **По лѣвую стóрону** = на лїво, лївору́ч.

Лѣзть = лїзти, зла́зити, вила́зити, злїза́ти, вилїза́ти, (в гору, силуючись) — де́рти ся, спина́ти ся, пну́ти ся. — Лїзе на хату. — Почав він лїзти (або: злазити, злїзати з горіща). — Зліз з дерева. — Вилїз на дерево. — Вилїз з ями. — Чоботи не лїзуть на ногу. — Волосся лїзе (або: вилазить). — Порося спинаєть ся на тин. Чайч. — Дереть ся на дерево. Чайч. — Пнеть ся, як жаба на купу. н. пр. — **Лѣзть на четвере́нькахъ** = ра́чки лїзти, рачкува́ти. С. З. Л. — Дитина рачкує. — **Лѣзть къ комý, куда́** = сїкати ся, си́кати ся, нала́зити, пха́ти ся, ми́кати ся. — Чого він сїкаєть ся до мене? — Сичеть ся в вічі, мов оса. н. пр. — Не пхай ся, де тебе не треба. н. пр. — Коли не піп, то й не микай ся в ризи. н. пр. — **Рубáха лѣзетъ** = соро́чка розла́зить ся.

Лѣкаревъ = лїкарів.

Лѣкáрка = лїкарка, (з простих бабів) — зна́харка, шепту́ха, ба́ба. — Ця лїкарка така, що й проти поганенької баби не втне. Чайч. — Сто баб — сто слабостів. н. пр.

Лѣкáркинъ = лїкарчин, зна́харчин, ба́бин. — Лїкарчин брат приїхав. Чайч.

Лѣкарскій = лїкарський. — У його є усяка лїкарська справа, мов у справжнього лїкаря. Чайч.

Лѣкáрственный = лїкарстве́нний. — Випийте бо ще — це ж лїкарственна горілка. — Повидло медове і кофій лїкарственний. К. М. Х.

Лѣкáрство = лїк, частїше мн. лїки, лїка́рство. — Поплє Бог вік, то дасть і лїк. — Як дасть Бог на вік, то найдеть ся й лїк. н. пр. — Кому на вік, тому й на лїк. н. пр. — На що, мамо, лїки дбати, треба, мамо, дощок купувати. н. пр. — Бодай тиї лїки пропали на віки. н. пр. — Сто баб — сто лїк. н. пр. — Хто здоров, той лїків не потребує. н. пр. — Ой ходила дївчинонька по крутій горі та збірала троякого зїлля на лїки мінї. н. п. Под. — О лїки ся постараю, щоб тя ратувати. н. п. Под. — Треба купити лїкарство.

Лѣкарство = лїкарство, лїкарюва́ння.

Лѣкарь, лѣкарша = лїкарь, лїкарша, до́хторь, до́хторша. — **Лѣкаремъ быть** = лїкарюва́ти. — Лїкарям чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. н. пр. — У молодого лїкаря горбастий цвинтарь. н. пр. — Уже пьятий год цей лїкарь у нас лїкарює. Чайч.

Лѣнúвецъ, лѣнúвица = 1. леда́що, ледащи́ця, ле́жень (С. З.), леда́й (С. Л.), ле́дарь, ле́дарка, лежу́х, ле́га, ло́дарь, ло́дарка, леге́за, ледацю́га, лїногу́з, лїнтюга́, неро́ба (сп. р.), неробі́тник, ця, полежа́ха (Сп.), вайло́, ва́люка. — Таке ледащо — нїчого не хоче робити. — Сказано ледай, тільки спить та лежить. С. Л.

— За хліб його не візьму — лінтюга він. Кн. — А пъяниця — не робітниця. н. п.
2. зоол. Bradypus = ліни́вець. С. Жел.

Лѣни́вость, лѣни́вство = леда́цство, ле́дарство.

Лѣни́вый, ая = леда́чий, ча, ліни́вий, ва, неробі́тний, (трохи) — леда́ченький, ка, полінкува́тий, та. — Така ледача, що й на сорочку собі не напряде. н. к. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — Ледачим не наробиш ся. н. пр. — Скупий двічі тратить, ліни́вий двічі робить. н. пр. — **Лѣни́вые щи** = капустя́к (особливий борщ з сьвіжою капустою).

Лѣни́ться = лінува́ти ся, ледащі́ти (С. Л.), ледарюва́ти, байдикува́ти, ба́йдики, баглаї би́ти. — Таке стало ледаче — лінуеть ся і причепурити ся. Чайч.

Лѣность = д. **Лѣни́вость.**

Лѣнтя́й, ка = д. **Лѣни́вецъ.**

Лѣнь = ліноші (С. Л.), здр. лі́ньки, ле́дарство, леда́цтво, баглаї (С. Ш.). — Не здужае на лінощі. Кн. — Тобі вже ліньки й те зробити. Чайч. — **Напа́ла лѣнь** = лінощі, баглаї обсіли.

Лѣпи́ть = ліпи́ти, зліплюва́ти, (книші, шишки. короваї) — бга́ти. — Ніхто не вгадає, хто в нас шишки бгае. н. п.

Лѣпи́ться = 1. ліпи́ти ся, зліплюва́ти ся. 2. тули́ти ся (С. Ш.), щу́лити ся. — Їде по скелї, та так щулить ся над проваллям. Кн.

Лѣпка = ліпі́ння.

Лѣпкій = линки́й, беручки́й.

Лѣпно́й = ліпни́й. — **Лѣпно́е украше́ніе** = на́ліпка.

Лѣпщи́къ = ліпни́к, ліпа́рь. С. Жел.

Лѣса́ = 1. рештува́ння (С. З. Л.), решту́нок (С. Л.), решто́вання. — **Лѣса́ поста́вить** = обрештува́ти, порештува́ти. 2. д. **Ле́са.**

Лѣсенка = драби́нка, драби́ночка, схі́дці.

Лѣси́на = ці́вка, дереви́на. — Пропав мій дуб з гиллям і цівкою. К. Х.

Лѣси́стый = ліси́стий, лісни́й. — У нас лісно́. Чайч.

Лѣси́шко = лісо́к, гайо́к. (Д. **Лѣсъ**).

Лѣсни́къ = 1. лісни́к, лісни́чий, карбівни́чий (що доглядає за лісом). — Вийшов з хати карбівничий. К. Ш.
2. лісни́к, лісови́к (що торгує лісом). — Він з батька з діда лісовик; аби весна, він плоти по Дніпру жене, з того й розжив ся. Кн.

Лѣсни́чество = лісни́цтво. — Кохаєть ся в лісництві — на степу завів ліси та бори. Кн.

Лѣсни́чій = д. **Лѣсни́къ 1.**

Лѣсно́й = лісни́й, лісови́й, ліскови́й, гайови́й, (про бір) — борови́й, (про ліс, що на низині) — лугови́й. — Гарна, як квітка гайова. н. пр. — То не верби луговиї зашуміли. н. п. — Оріх лісовий, лісковий. Кіев. Ст. — **Лѣсна́я стра́жа** = кордо́н, беке́т. — **Лѣсна́я фиста́шка,** рос. Staphylea pinnata L. = клоки́чка, клочи́чка, де́рево клеко́чка. С. Ан. — **Лѣсна́я фіа́лка** = пiдлісок.

Лѣсово́дство = лісни́цтво.

Лѣсовщи́къ = д. **Лѣсни́къ 1.**

Лѣсово́й = лісови́й, гайови́й.

Лѣсо́къ = лісо́к, гайо́к, гайо́чок. — Садок, гайочок розведу. К. Ш.

Лѣсопи́льня = лісорі́зня, пи́льня, (водяна) — тарта́к, здр. тартачо́к (С. Ш.).

Лѣсопромы́шленникъ = д. **Лѣсни́къ 2.**

Лѣсосѣ́къ = ді́льни́ця, ділянка. — Вирубав одну ділянку, а другу вже на той рік лишив.

Лѣсохозя́инъ = власти́тель лі́су.

Лѣ́стница, лѣ́стничка = драби́на (С. Аф. З. Л.), здр. драби́нка, поб. — драбиня́ка (С. Аф.), бокові її частини — драби́нище, шта́ґи, поперечні — щаблї, кожний нарізно — щабе́ль, драбинка у возі — полу́драбок, (нерухома, що коло будови або що) — схо́ди, схо́дці (С. З.), схі́дці, сту́панка, (теж саме і така, що приставляєть ся, на пр. на параходи або що), бокові частини в ній — по́ручі. — Нема тії драбини, щоб до неба достала. н. пр. — Якась валяла ся драбина коло тину. Та надало господареві взяти драбину та й поставити до хати. Зіньк. — Поліз циган на горіще, а чоловік і одставив драбину. н. о. — Трохи я не доліз, як щабель поламав ся; я повис, схопившись за драбинище і ледве удержав ся, поки спустив ся до нижчого щабля. — Сходи високі, мабуть ступнів шістьдесят, коли не більше

Лѣ́стничный = драби́новий, драби́нковий, схо́довий. — **Лѣ́стничныя ступе́ни** = щаблї. (Д. під сл. **Лѣ́стница**).

Лѣсъ = ліс, здр. лісо́к, лісо́чок, невеликий, хоч часом і густий — гай, гайо́к, гайо́чок, в яру — байра́к, байрачо́к, в долині — дібро́ва, здр. — дібрі́вонька, молодий — молодни́к, молодничо́к, дрібний — чага́рь, чагарни́к, кущі́, вирублений — ви́руб, зруб, вигорілий — ви́горь, великий і густий — пу́ща, цїлинний — не́тря, не́трі, що під горою — сті́нка, що виткнув ся в поле вузенькою

смугою абз розкипув ся смужками по полю — перелїсок, частина лїсу, що заняла облава — оступ, на низу або над річкою — луг, березовий — березина, березняк, дубовий — дубина, дубинка, дубняк, боровий — бір, вільховий — ольшина, олїшина, вільшина, олїшняк, оріховий — лїщина, здр. лїщиночька. —

Лѣсъ лиственный, чёрный = листовний лїс. — **Лѣсъ красный, хвойный** = боровий лїс, бір. (Пр. д. під сл. **Лиственный**. — Теплий Апріль, мокрий Май — буде жито, як гай. н. пр. — Ой гаю мій, гаю, та густий, не прогляну. н. п. — Ой у теміім лузї не сивая зозуля закувала. н. п. — Ой не шуми луже, зелений байраче. н. п. — Шумить гуде дібрібонька, плаче, тужить дївчинонька. н. п. — По пущах по нетрях ховались. н. д. — А над берегом була дуже здорова пуща. н. к. — Зеленая лїщинонько, чом не гориш, та все куриш ся? н. п. — Пішов у бір по шишки. Кв.

Лѣтній = лїтнїй. — **Лѣтняя дорога, лѣтнее жильё** = лїтняк. С. Л.

Лѣто = 1. лїто, лїтечко, частина лїта під кінець, коли муха бъе худобу — дрококийця, кивень, стан погоди лїтом — полїття, полїток. — Як діждемо лїта, та нажнемо жита. н. п. — Се було саме в дрококийцю. — Не на всяке лїто добре полїття. н. пр. — Добре полїття для жнив, для бджіл. — **Лѣтомъ** = лїтом, у(в)лїтку, в лїтї, облїтку, лїтньої доби. — В лїтку у мене скрізь хата. Кн. — Привітне сонечко ще сяє і як у лїтку гріє, а лїто вже від нас втїкає — холодний вітер віє. Як. — Дїти — дїти! добре вам в лїтї, а зімувати, то горювати. н. пр. — **Въ разгарѣ лѣта** = в росповні лїта. — Саме в росповні лїта, коли жита аж плакали та просились жати. Кн. — **Каждое лѣто** = що лїта, лїто крізь лїто. С. Л. — **Проводить лѣто, провесть лѣто** = лїтувати (С. Л.), перелїтувати. — Лїто перелїтували ми на селї. Кн. — **Лѣто-лѣтенски** = цїле (або: усе) лїто, лїтечко.

2. д. **Годъ**. — **Вашихъ лѣтъ** = вашої доби, у вашу діб. — Два молодцї — так, вашої доби. Чайч. — **Въ преклонныхъ лѣтахъ** = у похилих лїтах. К. Д.

Лѣтовать = лїтувати.

Лѣтописатель, лѣтописецъ — лїтописець.

Лѣтопись = лїтопис.

Лѣторасль = пагін, паріст. — Яблуня пагони пустила.

Лѣтосчисленіе = лїтощот. — У нас лїтощот ведеть ся від того дня, як Христос народив ся.

Лѣтось = торік. — Дай Боже в Новий рік, щоб було краще, як торік. н. пр.

Лѣтошній = торішнїй. — Багато ще торішнього сїна зосталось. — В його й торішнього снїгу не випросиш. н. пр.

Лѣчебникъ = лїчебник (лїкарська книжка).

Лѣчебница = лїкарня і д. **Больница**. — Взяли його до лїкарнї, а він там і помер. Чайч.

Лѣчебный = лїкарський; лїкарственний.

Лѣченіе = лїчіння, лїкування (Hic.), гоїння, курування, курація (Вол.). — Яке вже лїчіння, коли в його сухоти.

Лѣчить, ся = 1. лїчити, ся, лїкувати, гоїти, ся, курувати, ся. — Лїчили, лїчили, поки її безталанну в труну положили. К. Ш. — Хто ся лїчить, того біда цьвічить. н. пр. — Ой ходила дївчина по крутій горі та збірала троякого зїлля на лїки мінї. Лїкуй, лїкуй, молода дївчино, ой лїкуй гаразд, а як вийду и з сеї причини, візьму тя зараз. н. п. Под. — Зїлля гірке, чим слабість курують. О. Пч.

2. лїкарювати. — Потім її й сама стала вчить лїкарювати: які трави, що од чого і де їх шукати. К. Ш.

Лѣчуха, рос. Medicago falcata L. = буркун, бурунчук, черевишник, M. sativa = буркунець, миший степовий. С. Ан.

Лѣшить = д. **Лошить**.

Лѣшій = лїсовик, лїсун, полїсун, гайовик. — Він вірив, що в лїсї живуть лїсовики чи полїсуни. Лев.

Любвеобильный = любячий.

Любезникъ = зальотник, любас (С. Жел.).

Любезничанье = зальоти (С. З.), женихання (С. З.), залицяння, лицяння.

Любезничать = женихати ся (С. Аф. З. Л.), лицяти ся (С. Л.), залицяти ся (С. З.); ляси, бісики пускати, підпускати. — Та ще казав, щоб з тобою поженихати ся. Кв. — Підпускай дївчатам ляси. Кв.

Любезность = 1. любязність.

2. ввічливість, ґречність.

Любезный, но = 1. любий, бо (С. З. Л.), милий, ло, коханий, но, люблязний (С. З.), любязний, но. — Ой, дочко, дочко, що мінї почати, де ж любязного зятя достати? Кот.

2. ввічливий, во, ґречний, но.

Любимецъ, любимица = любчик, любка коханець, коханка, улюбленець, улюбленка, милованець, милованка, у цїлої родини — рідокоханець, рідокоханок. нка, про дїтей — мамій, ка, ма-

зу́н, мазу́нчик, мазу́ха. — Навкруги яблунї квітник — кохапець сестри моєї. Кн. — Кому ж сьпівати сю сьпіванку, як пе тобі, рідокоханку? Мет.

Люби́мый = лю́бий, коха́ний, лю́блений, улю́блений, уко́ханий. — Дитино моя, люба! — Ой, сину мій Іване, дитя моє кохане! н. п. — Личко моє румянеє, мусиш бути коханеє, чи попові, чи дякові, чи простому мужикові. н. п. Под. — Хороший — чорту па гроші, поганий — Богу коханий. н. пр. — Це його улюблена книжка. Чайч. — **Люби́мая вещь** = лю́бощина.

Люби́тель, ница = люби́тель, ка, любе́ць (С. Жел.), прихи́лець, охо́чий, ча. — Охочий до меду, а не до полину. н. пр. — Охочий до чужого добра. Кн.

Люби́ть, ся = люби́ти, ся, коха́ти, ся, милува́ти, ся, (останнї два дієслова вживають ся переважно що до відносин між людьми, найбільше що до любощів), про парубка й дївчину, що подали слово — жениха́ти ся. — Нехай тебе Бог любить, а мене молодицї. н. пр. — Він любить сьпівати. — Любіте ся, брати мої, Украйну любіте! К. Ш. — Ой хто любить гарбуз, а я люблю диню, ой хто любить господ‹а›ря, а я господиню. н. п. — Нехай мене той голубить, а хто мене вірно любить. н. п. — Так люблю, як сіль в оцї. н. пр. — Чужий я у долї, чужий у людей, хіба як хто кохає не рідних дїтей. Мет. — Кохайте ся, чорнобриві, та не з москалями. К. Ш. — З ким люблю ся — не наговорю ся, з ким кохаюсь — не нарозмовляюсь. н. п. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр. — Не всї тиї сади цьвітуть, що весною розвивають ся, не всї тиї вінчають ся, що вірненько та кохають ся. н. п. — Щиро кохав ся пан у горілках та медах. Чайч. — Кохаєть ся він у гарних конях. Чайч. — Мав такий звичай, що тільки настав ранок, зараз сїда на коня і їде на полювання, бо кохав ся у полюванні. н. к. — Було таке, що й женихались, та розійшли ся, не побрались. К. Ш.

Любова́ться = любова́ти, ся, милува́ти ся. — Любую не налюбую з сього роскішного краєвиду. Кн. — Багатий вийшов — любовав тим, що він такий багатирь, що йому орють і сїють, а він тільки дивить ся — любує. н. к. — Царівна піднила стрілку, любує. н. к. — Він милував ся тією молодою парою. Лев.

Любо́вникъ, ца = лю́бко́ (С. Л.), здр. лю́бчик, лю́бка, коха́нець, коха́нок, коха́нка (С. Л.), милу́н, милода́н (С. З.), милода́нка, облю́бленик, облю́бленець, облю́бниця, облюбе́нниця (С. З.), облю́блянка, що незаконно кохають ся — підло́жник, ця (С. Л.), ба́хур (С. Ш.), підло́жниця. — А дївчина за козаком білї руки ломить, ломить вона з мезиного пальця: нема та й не буде козака кохапця. н. п. — Та вже мінї не ходити ранком по під за́мком, та вже мінї не стояти із моїм коханком. н. п. — А я усе Бога прошу з вечера до ранку, щоб ти усе був щасливий, мій мил й коханку. н. п. — Івасику, козаченьку, коли любиш мене, кохапечку, мій батеньку, піду я за тебе. н. п. — Запрягайте конї в санки, поїду я до коханки. н. п. — Стук-грюк в віконечко: вийди, серце кохапочко. н. п. — Ой поїхав мій миленький до млина, а я собі любчика привела. н. п. — У чужину б полетїла я до свого милодана. н. п. — Держить у себе підложницю. — Така роспустна жінка, все з бахурами волочить ся.

Любо́вный, но = любо́вний, но, уко́ханий, но. — Вона любовно, ласкаво вчила дїтей. Кн. — **Любо́вный напи́токъ** = лю́бощі, коха́н-зі́лля. — Дати любощів, щоб його любила. С. З. — Дала дївчина козакові кохан-зїлля спити, а щоб йому молодому на сьвітї не жити. н. п.

Любо́вь = любо́в, коха́ння, здр. коха́ннячко, закоха́ння, лю́бощі, лю́бощі-ми́лощі. С. З. Л. (Окрім першого, всї останнї прикладають ся тільки до відносин між людьми, що до любощів.) — Боже, Боже! що та любов зможе! н. пр. — І от тепер та мучена любов до краю мене жене в далекую чужину. Стар. Рада. — Любов до дїтей. — Вірному коханню і Бог не противник. н. пр. — Нехай мене той займає, хто кохання в серцї має. н. п. — Нема мого миленького, нема закохання. н. п. — Чи я тобі не казала, та казали й люди, що з нашого закохання нїчого не буде. н. п. — Ой моя могила край синього моря; полягли любощі і щира розмова. н. п. — Ви любощі, ви чарощі, щож ви мінї наробили? н. п. — Коло млина, коло броду два голуби пили воду, вони пили, воркотїли, про любощі говорили. н. п. — Чи усім людям закохання так ся дїє? Нічку не сплю, день думаю, серце мліє. н. п. Под. — Хто не знає закохання, той щастя не має. н. п. — **По любви́** = по любо́ви, по лю́бости, до любо́ви. — Взяв жінку до любови. — Одружив ся по любости. — Тільки ж мінї до любови, що чорнії брови. н. п. — **Не по любви́** = не до любо́ви. — Та взяв жінку та не до любови. н. п. — **Съ любо́вью** = залю́бки́. С. З. — Чого потребує нужда, те залюбки доставлю. Мет. — Поети нам свої видумують книжки і ми читаємо їх залюбки. К. Д. Ж.

Любодѣ́й, ка, ство, вать = д. **Блудни́къ** і т. д.

Любознательность = цікавість. — Така

вже цікавість, що все х чєть ся самому бачити й знати. Чайч.

Любозна́тельный = допитливий, ціка́вий. — Усе йому треба знати, про все роспитує — такий допитливий. Кн. — Й го допитливий розум не вдовольнила наука. — Який цікавий був тоді, як пильно прислухав ся до всього, хотів усе знати. Зіньк. — Мазепа, яко чоловік цікавий і довціпний, на ласку у Самойловича скоро заслужив ся. Л. В.

Любо́й, лю́бо = люби́й, лю́бо. — Єсть багацько городянок — вибірай любу́ю, ти пан Возний, тобі треба — не мене сільскую. Кот.

Любопы́тный, но = ціка́вий, во. С. Ж. З. Л. — Цікавий, як циган до бджіл. н. пр. — Таке цікаве, аж бульки з носа дмуть. н. пр. — Цікаво порівняти дуже похожі релігійні обряди прибалтицьких Словни з нашими. Бар. О.

Любопы́тство = ціка́вість. — Мій Савка аж горить з нетерплячки і цікавости. Фр.

Любостра́стіе = по́хіть, похітли́вість.

Любостра́стіе = похітли́вий, женихли́вий. — Чоловік я стар, а жінка людина женихлива, от воно й теє. Кп. — **Любостра́стная болѣ́знь** = пра́нці.

Любостяжа́ніе = захо́пчивість (К. Св. П.) і д. **Корыстолю́біе.**

Любостяжа́тельный = захо́пчивий (К. Св. П.) і д. **Корыстолюби́вый.**

Лю́бушка = лю́бка, коха́нка, коханочка. — Ожени ся, синку, візьми собі любку, цілуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Стук-гряк в віконечко: вийди, серце коханочко! н. п.

Лю́ди = 1. лю́ди. — У церкві було багато людей.

2. слу́ги, че́лядь (С. З.), челядники́, наймити́ і наймички́. — Ой як крикне царь турецький та на свої слуги, слуги молодецькі. н. п.

Люди́шки = людці. С. З. — Де-які людці лакеюваті. К. Х.

Лю́дность = лю́дність.

Лю́дный, но = людни́й, но, велелю́дний ми́рний, но. — На роспуттях велелюдних. К. Ш. — В корчмі було мирно, як і що неділі. Под. Коцюбинський. — Місто людне́.

Людоѣ́дъ = людоїд, песи́головець. — Кати, кати, людоїди! К. Ш. — Піймали його песиголовці, годують на сало, щоб зъїсти. н. к.

Людска́я = людська́ (Лів.), пека́рня (Прав), челя́дня. С. Пар. (Особлива хата про слуг).

Людско́й = лю́дський (С. Л.), людя́ний (С. (З. Л.), чолові́чий. — Вигадає півтора людського. н. пр. — З бабиного сина нічого людяного не буде. н. пр. — Чоловічий вік. С. Л

Лю́дскость = лю́дскість, звича́йність.

Люкъ = 1. люк (на суднах).

2. ля́да. С. З. — Ляда була одчинена, а я не бачив, та й упав у погріб.

Люли́ = присьпів до весе́лих моско́вських пісе́нь.

Лю́лька, лю́лечка = коли́ска, коли́сочка, коли́сонька. С. З. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — Одно каже: каші, друге просить папи, третє кричить у колисці, хоч тікай із хати. н. п. — У колисці дитя кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

Люлю́кать = колиха́ти, колиса́ти, заколи́хувати (дитя в колисці), котка́ сьпіва́ти, люляти.

Люпи́нъ = д. **Лупи́нъ.**

Лю́стра = паникади́ло. С. З. — Купив у церкву паникадило і два ставника.

Лю́тнкъ = рос. Ranunculus acris L. — козе́лець, дрібноцьві́т, жовтобрю́шник, зілля од тря́сці, лома́тник, ма́слянка, Aconitum Napellus L. — боре́ць, зозу́лїни черевички. С. Ан.

Лю́тость = лю́тість, жорсто́кість.

Лю́тый, то = лю́тий, то, жорсто́кий, ко.

Лютѣ́ть = лютїти, лютїшати.

Люце́рна = д. **Лѣчу́ха.**

Лю́шеньки = д. **Люли́.**

Ляга́вая соба́ка = ви́жел (С. Л.), ірландської породи — медедя́н. С. Л.

Ляга́ніе = брика́ння, брик, хви́цання, ви́хання.

Ляга́ть, ся, лягну́ть = брика́ти, ся (С. Л.), брикну́ти, хвиця́ти, хви́цкати (С. Ш., хви́цнути, хви́цкнути (С. Ш.), вихати, вихону́ти. — Тямить кінь, з якого боку брикаєть ся. н. пр. — Знай, кобило, з якого боку брикати. н. пр. — Як ослюк хвицкне, в полицию не йти. н. пр. — Кобила як вихоне́ задом, так я і гепнув ся. Чайч.

Ляга́вый = брикли́вий. С. Ш. — Брикливий кінь.

Лягу́ха = д. **Лягу́шка.**

Лягушёнокъ = жабиня́, тко.

Лягу́шечій = жа́бъячий.

Лягу́шечникъ, рос. Hydrocharis Morsus Ranae L. = жа́бурник. С. Ан.

Лягу́шка, Rana = жа́ба, здр. жа́бка, велика ряба — ропу́ха, що дуже плитає — скакилю́ха.

Лягу́шкинъ = жа́бин, жа́бъячий.

Лягу́шникъ = 1. д. **Лягу́шечникъ.**

2. рос. Ranunculus C. Bauh. = жа́бинець,

лю́тий цьвіт, болю́тне зїлля, козеле́ць. С. Ан.

Ля́да = га́лява, зга́рище або па́хоть в лїсї, що заросла́ молодняко́м; чагарни́к, чагарі́.

Ля́двенецъ = д. **Ледвенецъ**.

Ля́двея = стегно́, здр. стеге́нце. С. З.

Лядýнка = д. **Ладýнка**.

Лядъ = ха́лепа, приго́да. — Вже як заяць перебіжить дорогу, то без халепи не обійдеш ся. К. Х. — **Нý те къ ля́ду!** = геть к бісу, к нечи́стому! піди́ геть!

Ля́мка = ля́ма, ля́мина, тягло́, шлея́. — Надів шлею і тягну її, і тягти му вже до віку. Кн.

Ля́пать, ля́пнуть = ля́пати, ля́пкати, ля́пнути. — А він його, як ляпне по пицї. — **Ля́пнуть слове́чко** = ля́пнути, бля́вкнути, утя́ти до гаплико́в. — Він щось і блявкнув с простоти. К. Ч. Р. — Ото, утяв до гапликів! Хіба ж можна так казати?

Ля́шка = стегно́, здр. стеге́нце. С. З.

М.

Мавро́тъ, рос. Cytisus biflorus L' Her. = зїно́вать, дереза́, раки́товий кущ. С. Ан.

Магази́нный = мага́зиновий, гамазе́йний.

Магази́нъ = мага́зин, для торговлї — крамни́ця і д. **Ла́вка 2,** громадський, де хлїб зсипають — гама́зин, гамазе́я, гамазе́й (С. З. Л.), шпи́хлїр (Гал.), вартовий при гамазеї — гамазе́йник. — Хлїба в гамазеї зовсїм не багато. — І на писаря і на гамазейника, на всїх плати. — **Книжный магази́нъ** = книга́рня. (Пр. д. під сл. **Книжный**).

Магары́чъ = могори́ч, могори́ч (С. З.), сватам, як приймуть хлїб і повьяжуть сватів — повяза́н.

Ма́гикъ = чарівни́к і д. **Волхвова́тель.**

Ма́гиль = ма́ґоль, маґі́ль (що на йому воскові сьвічі виробляють).

Магистра́тъ = ра́туша.

Маги́ческій = чарівни́й, чародїйний. — Не мов яка чародїйна сила.

Ма́гія = 1. ма́ґія, чорнокни́жство.
2. ча́ри і д. **Волхвова́ніе.**

Маглева́ть = маґлюва́ти (робити воскові сьвічі на маґлю).

Магна́тъ = маґна́т, ве́льможний пан. — Як би росказать історию правду якого магната, то б переликать саме пекло можна. К. Ш.

Магни́тить = маґнітува́ти (С. Жел.), намагні́чувати, маґнесува́ти (С. Жел.).

Магни́тный = маг(ґ)ни́тний, маґнесо́вий (С. Жел.).

Магни́тъ, Magnes = маг(ґ)ни́т, ма́ґнес (С. Жел.), морське́ залїзо, тягуне́ць. — Як навів на голку тягунця, вона так і стрибонула в гору. Кн.

Магъ = чарівни́к і д. **Волхвова́тель.**

Маера́нъ, рос. Origanum Majorana L. = майора́н, майо́рцї, розма́йран. С. Ан. З.

Ма́зальщикъ, ца = ма́зальник, мазїльник, ця (Лів.), мастї́льник, ця (Прав.). — Мазальники й мазальницї кинули роботу, та й собі до гургу. Кн. — Треба найнить мазільницю — хату обмазати. — Віддам тобі невістку, до хати мастільницю, у поле робітницю. п. п. Под.

Ма́заніе = ма́зання, мазї́ння, мазї́нка, мазня́, шмарува́ння. — Ну, почала вже жінка мазїнку — треба тїкати з хати. Чайч. — Наче не було другого часу на оцю мазлю... вибрали б ясну годину, а то під мряку. Кн.

Ма́занка = ма́занка, лїплянка (аби яка хатина — плетянка, обмазана глиною).

Ма́зать, ся = ма́зати, ся, мастити, ся (С. Л.), ш(с)марува́ти, ся (С. З. Л.), олією олїяти, дуже і довго — яло́зити, дуже, мов би квачем — квацюва́ти. — Хвалить, як би медом мастив. п. пр. — Хто мастить, тому віз не скрипить. п. пр. — Є вдовиця білолиця і та знову, що маст. ть ся. Руб. — Стали вози шмарувати. Чайч. Ялозили все смальцем губи. Кот. — **Ма́заный** = ма́заний, ма́щений, шмаро́ваний і т. д. — В дорозі товариш мовний стоїть за віз шмаровний. п. пр.

Мази́лка = 1. квач, здр. ква́чик, мази́ло, здр. мази́лка, помазо́к. (Д. під сл. **Кисть 4.**)
2. шмаровóз. С. З.
3. маля́р (аби який), квачома́з (Чайч), богома́з (що малює образи).

Мази́льница = мазни́ця. — Пропив дрюки і важницї і з дьогтем мазницї. п. п.

Мази́льщикъ = д. **Ма́зальщикъ** і **Мази́лка 2.**

Мази́ца, мази́чка = д. **Мази́лка 1.**

Ма́зка = д. **Ма́заніе.**

Мазу́рикъ = д. **Жу́ликъ.**

Мазу́рка = мазу́рка, ма́зур (танець польский і музика до того танцю).

Мазь = 1. ма́сть (С. Л.), масті́ло (С. Пар.). — Дала масті від болички, а вопо й не помогло. Ніс. — В аптеках багато усякої масті. Кр.

2. шмарови́дло (сало, дьоготь то що, чим мажуть колеса), коло́мазь. С. Л. — До підошов коломазь пристала.

Май = май, тра́вень. (С. Л. Ш.). — Теплий Апріль, мокрий Май — буде жито як гай. н. пр. — Почкай Маю, ще тобі уха одшмагаю (ще буде холодно). н. пр.

Ма́йка = 1. ком. Scarabaeus melolontha = хрущ. — У кінці весни, як уже зовсїм розівъєть ся усяке дерево та иньша рослина, хрущі починають вилазити з землї та мерщій сїдати на лист. Степ. О. — Хрущі над вишнями гудуть. К. Ш.

2. ма́йка, шпа́нська му́шка. — Дуже багато довгастих жуків, з мнякими блискуче зеленими надкрилами — то всїм відомі майки. Степ. О.

Майни́къ, рос. Majonthemum bifolium L. = за́яча кров, за́ячі у́шка. С. Ан.

Майоне́зъ = драглї, холоде́ць. — Розбірали страву: ніжки з часником, драглями, варені на славу... Макар.

Ма́йскій = ма́йський, майови́й, тра́вневий. — **М. жукъ** = д. **Ма́йка 1.**

Ма́исъ, рос. Zea Mays = д. **Кукуру́за.**

Маіора́нъ = д. **Маера́нъ.**

Мака́ніе = моча́ння, вмоча́ння.

Мака́ть, ма́кивать = моча́ти, у(в)моча́ти. С. Ш. — Їжте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр. — Їжте, умочайте, а на друге вибачайте. н. пр. — А вас, книші, поважаймо: як є в віцо, то вмочаймо, а нї в віцо — вибачаймо. н. пр. — Вмочив перо в каламарь.

Ма́клерить = махлюва́ти; факторува́ти. (С. Ш.).

Ма́клерскій = махля́рський; фа́кторський. (С. Ш.).

Ма́клерство = махля́рство; фа́кторство, факторува́ння. С. Ш.

Ма́клеръ = махля́р, ма́хлір; фа́ктор (С. Ш.).

Ма́ковица, ма́ковка = ма́ківка, здр. ма́дівочка, ма́ківонька (головка і квітка маку, верх будови, тїмя на голові). — У лузї маківка весною зацьвіла. Гр. — Он зацьвіла макіночка, почала бринїти. н. п. — Усї дївочки, як маківочки, заквітчані йдуть. н. п.

Ма́ковичный = маківча́ний.

Ма́ковникъ = макови́к (Чайч.), маківни́к, макоґи́ґа (Под.).

Маку́ша, маку́шка = ма́ківка (на голові).

Макъ, рос. Papaver = мак. — **Слѣпо́й макъ,** P. orientale L. = слїпи́й мак, слїпа́к. С. Ан. — **Макъ самосе́йка,** P. Rhoeas L. = видю́к, видю́х, мачо́к (С. Ан.), зірка́тий мак (Под.), зірка́ч (С. Пар.).

Малаха́й = капелю́х (С. З. Л.), частїше кажуть: ша́пка з капелюхами.

Малдаво́шка, Pediculis pubis = площи́ця, підмуде́нна гни́да.

Малева́ніе, малёвка = малюва́ння.

Малева́ть, ся = малюва́ти, ся.

Ма́ленькій = мале́нький, мане́нький, невели́чкий, (дуже) — мале́сенький, мане́сенький, малїсінький, манїсінький, малю́сінький, манюсінький, маню́ній, маню́нький. — Я маленький хлопчик, злїз на стовпчик, у дудочку граю, Христа забавляю. У. в. — Тече річка невеличка: схочу, перескочу. н. п. — Та малюсїньке соловъятко по деревцю лазить. н. п. — Манюня ляля плаче. Чайч. — Така манїсїнька дївчинка, як мачина. Чайч.

Мале́нько = тро́шки, трі́шки, тро́(і)шечки (С. Ш.), трі́ні, трі́сї (Чайч.). — Візьмемо з собою штирі дошки і землї трошки. н. пр. — Нехай вам Бог здоровъя прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Трішки брешє, та вже Бог з ним. Чайч.

Малёхонёкъ = мале́сенький і т. д. д. під сл. **Ма́ленькій** (дуже).

Ма́лецъ = хло́пець, хло́пчик, хлопъя́, мали́й, малю́к. — Іде хлопець, іде малий, та в долонї плеще. н. п. — Хлопець — малюк ще, нехай гуляє. Кн.

Мале́шенёкъ = д. **Малёхонёкъ.**

Мализна́ = ма́лість, мали́зна.

Мали́къ = за́ячий слїд.

Мали́на, рос. Rubus Idaeus L. = мали́на, **М. ка́менная,** R. saxalilis L. = д. **Камени́ка.**

Мали́нный = мали́новий.

Мали́новка = 1. малині́вка (наливка).

2. пт. Motacilla salicaria — очере́тянка.

Мали́новый = кармази́новий (колїр). — Принц Владислав прислав гетьману Сагайдашному палатку свою кармазиновую. Л. В.

Ма́лить, ся = мали́ти, ся (С. З.), убавля́ти, ся (С. Ш.).

Ма́лка = 1. уго́льник (С. Ш.), шми́га (у столярів).

2. мези́нка, мези́ночка (наймолодша дочка).

Ма́ло = ма́ло, не бага́то, о́мать, на о́мать, тро́хи, тро́(і)шки (С. Л. З. Ш.), здр. трі-

нї, трісї (Чайч.), не гýрт. — А я так мало, не багато благав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Трохи, як комарь наплакав. н. пр. — Де оре сошка, там хлїба трошки. н. пр. — Ой у полї зацьвіли волошки, тим я тебе полюбила, що румъяний трошки. н. п. — Сьвіту в Кремлї па омаль, а дзвону сила. Кн. — Та його вже не гурт зосталось. Чайч. — **Мáло-по-мáлу** = по трóхи, по трóху (С. Л.), по мáлу, по мáлу-мáлу, по малý-малý, по вóлї, споквóлу (С. Л.). — По троху став розживатись. — По малý-малý та й окукобилась на своєму дворищі. Кн. — Як би се споквoлу купувать, а то разом. Ніс.

Маловáжность = маловáжність, не велика вáжність, вáжниця.

Маловáжный, но = маловáжний, малознáчний, но, малекувáтий, то. — Річ то маловажна. Кн.

Маловáто = трóшки, тріѳки, óмаль, óбмаль, за мáло, нá маль, нá малї, омáлкувáто. — У ворожки хлїба трошки. н. пр. — Одно лихо: землї в нас пáмаль. Чайч. — Хіба й без ваги на око не знати, що омалкувато? Кн.

Маловáтый = невелúчкий, пóмалий, малекувáтий. — На зріст невеличкий. — Оцї сьвічки пóмалі. Чайч.

Маловѣръ, маловѣрка = маловір, недовірок, ка. (С. З.).

Маловѣсный = легковáжний.

Малодýшество, малодýшіе = легкодýшність.

Малодýшествовать, малодýшничать = нáдати, занепадáти дýхом, нúдїти (С. З.).

Малодýшный = легкодýхий, легкодýшний, легкодýх.

Малознáчащій, малознáчущій, малозначúтельный = д. **Маловáжный.**

Мáлой = 1. хлóпець (слуга). — **Мáлой! подú сюдá!** = Хлóпче! ідú-по сюдú. 2. пáрубок, хлóпець. — Славний хлопець.

Малоизвѣстность = маловідóмість.

Малоизвѣстный = маловідóмий.

Малоимýщій = незамóжнїй, маломóшний. — Господарь з його маломошний, не спроможеть ся на такі видатки. Кн.

Малоискýсный = невмілий, нездáтний, недотéпний, недотéпа (сп. р.), нездóльний.

Малокрóвіе = малокрóввя, блїднúця.

Малолѣсіе = малолїсся, безлїсся.

Малолѣтіе, малолѣтность, малолѣтство = мáльство (С. З.), дитúнство, недóлїтство. — Через недолїтство дїтей мушу спродавати худобу. Кн. — **Съ малолѣтства** = змáлку, змáлечку, ізмáлечку, з мáльства. — Не було змалку, не буде й до 'станку. н. пр. — З м лку героям твоїм привикав дивуватись школяр. І. Г. — Куди ж дійду, що побачу, що уже покинув? Лучче б було із малечку на віки загинув. П. Пр. — Терпіла з мальства всяке зло. Мет.

Малолѣтный, малолѣтокъ = малолїт, малóлїток, педорóслий, недолїтний, недóлїток. — В мене дїти — малолїти: не здужають в степ летїти. н. п. — І як по матері малóлїтки сумують, так сум німий обняв усю господу. К. М. Х. — Дїтки малолїтки. К. Д. — Дїтей таких недорослих з опекунами їх. Ст. Л. — Він зростом високий, а ще недолїток — на 14-му годї тільки. Кн.

Малолю́діе, малолю́дность = малолю́дство.

Малолю́дный = малолю́дний, не лю́дний (С. Л.).

Мáло-мáльски = хоч трóшки, мáло нá мало. — Гниле, то й справдї дешево, а що хоч трошки краще, то таке дороге, що нї приступу. — Хоч би мало нá мало вміла людина, то б зараз і полагодила. Кн.

Маломóщность = несúла, недýжність.

Маломóщный = 1. недýжий, малосúлий, легкосúлий, квóлий. — Та воли ж мої недужі, та витягнїть мажу з калюжі. н. п. — Легкосиле хлопъя. Кн.

2. д. **Малоимýщій.**

3. малосúльний, маломíцний, безсúлий.

Маломѣрный = маломíрний, недомíрок.

Малонаселённость = д. **Малолю́діе.**

Малоóпытный = невмíлий.

Малопомѣстный = малоземéльний, (про панів) — панóк, піднáнок, полýпанок. С. З. — Панам, підпанкам і слугам давали в пеклї добру хльору. Кот.

Малорóслый = малúй, низькóрослий, кýций.

Малорóссія = Україна, Вкраїна, Русь-Україна, Малá Русь, за часів гетьманських — Гетьмáнщина. — Зажурилась Україна, бо нічим прожити, витоптала Орда кіньми маленькії дїти. н. д. — Як із десь-годипи зачали ся великі войни на Українї. н. д. — Поляки, жалїючи утрати України, рвем сьвіта єї нарічаху. Л. В. — Гей у лузї червона калина похилила ся, чогось наша славна Україна засмутила ся. Ой ми ж тую червону калину та піднїмемо, а ми свою славну Україну та розвеселїмо. н. п. — У нас Україна — треба самому собі хлїба украяти. н. пр. — Ой поїхав в Мо-

сковщину, та й там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Україно, Україно! серце моє, ненько! — Як згадаю тебе, краю, заплаче серденько. К. Ш. — Гей не дивуйте, добриї люди, що на Вкраїні повстало. н. п. — Пан Хмельницький добре вчинив: Польщу засмутив, Волощину побідив, Гетьманщину звеселив. н. п.

Малороссія́нинъ, малороссъ, ка = українець, українка, ру́син, ка (Гал.), русна́к (на Буковині). — Ніхто тоді Українців не рятував, ніхто за їх молитов не покладав. н. д. — Ой дівчина, моя квітка гарна, гарна Українка. н. п. Татари везуть Волиночку, молоду Україночку. н. п. — Упертий, як Русин. н. пр. — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. пр. — І кажу таки нашим простим руснакам. Федь.

Малороссі́йскій, малору́сскій = украї́нський, вкраї́нський, украї́нсько-ру́ський, ру́ський (Гал. від сл. ру́син) малору́ський, русна́цький (Буковина). — Як іде український козак та корчму минає, а жид вибігає та українського козака за чуб хватає. н. д. — Якої то я на Україні слави заживав, що мене козак український ще й вельможним пном назвав. н. д. — Товариші-гайдамаки, чиніть мою волю, що нам треба відомстити вкраїнську неволю. н. д. — Чого твої очі, такі ясні очі, як зірки вкраїнські о самій півночі? Мет. — Сідай, любко, коло мене на лавці близенько, сьпівай мині українські пісеньки, серденько. Галуз. — Українсько-руське письменство і геть то розвинулось за останні роки. Кн. — Визволь, Господи, невольника з неволі, на простиї дороги, на ясні зорі, на руський берег, на край веселий. н. д. — Пливе Дністер тихий, як той руський народ. Федь.

Малосвѣ́дущій = малозна́ючий, малосьвідо́мий.

Малоси́ліе = малоси́лля, кво́лість.

Малоси́льный = малоси́лий, маломі́цний, неду́жий, кво́лий (С. Л.), легкоси́лий. — Коняка у мене малосила, стільки не повезе. Кн. Д. ще під сл. **Маломо́щный.**

Малосло́жный = малоскла́дний.

Ма́лость = 1. ма́лість, мали́зна.

2. дрібни́ця, де́щиця, дурни́ця. — Через дрібницю діло розійшлось. — За дурницю посварились.

Малоу́мный = недоу́м (К. Ш.), недоу́мок (С. Л.), пришеле́пуватий.

Малоупотреби́тельный = маловжи́ваний.

Малоцѣ́нный = не дороги́й, не ці́нний, не кошто́вний.

Малочи́сленный = не чисе́нний.

Малу́ха = найме́нша дочка́ або́ сестра́.

Ма́лый = 1. мали́й, не вели́кий. — **Ма́лыя дѣти** = малі́, дрі́бні ді́ти, ді́точки. — Грають ся, як малі діти. — Ой не кляни пшеницю мого: єсть у мене діточки дрібненькі, горе мині без нього. н. п. — **Малъ ма́ла ме́ньше** (про дітей) = одно́ о́дного ме́нше. — **Безъ ма́лаго** = тро́хи не. — Трохи не 5 рублів.

2. д. **Ма́лой.**

Малы́шъ = 1. мали́й, малю́к, маленя́, тко (Чайч.), маля́, призе́мок, (в жарт) — ку́ций, куца́к, курду́пель (С. З.).

2. найме́нший син.

Ма́льва, рос. Malva I. = кала́чики, проскурки́, зїнзі́нер, дзі́нзівер. С. Ан. — Althaea officinalis = ро́жа. Ал.

Мальга́ = 1. малю́к (С. Л.), малючо́к, маля́, мали́шко (С. Л.), в жарт — пу́цьвіронок, зб. — мале́ча, дрібно́та, дрі́бъязок. — Ой пуцьвіронку Купидоне! Кот. — Шестерко дітей та сама малеча. Кн. — А дітвора, все такий дрібъязок, так і обступили. С. З.

2. (про рибу) — мільга́, мілька́.

Мальчёнко = хлопъя́, хлопча́, хлопча́тко.

Ма́льчикъ = 1. хло́пець, здр. хло́пчик, хлопъя́, тко, хлопча́, тко, поб. хлопчи́на, хлопча́к, хлопцю́га, хлопчи́сько (Под.), більшенький, що часом справля вже парубоцьку роботу — парубі́йка. С. З. Л. — У його багато дітей та все хлопці. — Віддала свого хлопця у школу. — Сходити ся мають хлопьята до школи. С. З. — Я маленький хлопчик зліз на стовпчик, у дудочку граю, Христа забавляю. н. в. — Бо долі ще змалку здаю ся не любий, я наймит у неї, хлопцюга приблудний. Мет.

2. хло́пець, пахо́лок, здр. пахоля́, тко. С. Л. — Наймитів не держу, а взяв хлопця до двору, то той мині й помогає.

Мальчи́шка = д. **Мальчёнко.**

Мальчу́га, мальчуга́нъ = д. **Ма́льчикъ 1.** (поб.).

Малѣ́ть = малі́ти, зме́ншувати.

Малю́тка, малю́точка = дити́нка, дитинча́, (немовляче) — немовля́тко, див. ще **Мальга́ 1.**

Маля́нка = д. **Мальга́ 2.**

Маля́рить = маляру́вати.

Ма́ма, ма́мка = 1. ма́ма, ма́мочка, ма́тїнка, ма́тїночка, ма́мця, маму́ня, маму́ся, мату́ся, мату́сенька, не́ня, не́нька, не́нечка. — Мамо! дай папи. — Не плач, мамо, не жури ся. Кот. — Ой мамочко, ви не лайте мене: коли я вам докучила, то віддайте мене! н. п. — Ой ма-

тінко, голубонько! рятуй мене, лебідонько! Старицький, Чорноморці. — Уповала, мамцю, на кересю, думала бути попадею. н. п. — Ой змилуй ся, моя неие, біля мене хоч присядь. н. п. — Ой нењко моя, а я донька твоя! Тоді було вчити-бити, як маленька була. н. к.

2. ма́мка. — Груди болять, так наняла мамку до дитини.

Ма́менька = д. **Ма́ма 1.**

Ма́менькинъ, мами́нъ = ма́мин, мамýсин, матýсин, не́ньчин. — **Ма́менькинъ сыно́къ** = мамі́й (С. З. Л.), мазýн (С. Л.), мазýнчик, мамси́н.

Ма́мкинъ = ма́мчин. Д. **Ма́ма 2.**).

Мамо́на = бага́цтво, ро́скіш, роско́ші.

Ма́мушка = д. **Ма́ма 2.**

Ма́мушкинъ = д. **Ма́мкинъ.**

Мана́ = прина́да. С. З. — Чи ти мині принаду дала? н. п.

Мане́жить = манїжити, объїзди́ти. — Почали объїздити неука.

Мане́житься = манїжити ся і т. д. д. **Жема́ниться.**

Мане́жъ = манїж.

Мане́ра = д. **Мане́ръ.**

Мане́ристый, мане́риться = д. **Жема́нистый, жема́ниться.**

Мане́ръ = 1. манїр, взір (С. Л.), спо́сіб, по́бит, роб (С. Л.), кштал т, штал т, штиб, штиль (С. З.). — На иньший манїр повернув. — На взір того, як у Німців робить ся. — Узявши злодійським способом тое жито. К. Ст. — Той Ляшок збудував собі палац на кшталт замку. С. Л. — Почали значні козаки жити на лядський кшталт. К. Ч. Р. — Всі ми на один штал т шиті. К. Ш. — На панський штиб паску спекла. Ніс. — Якми би то побмтом роздобути грошей? С. Л. — **Таки́мъ мане́ромъ** = таки́м по́битом, ро́бом. Чайч.

2. звича́й, поведе́нция. — Вже така їх московська поведенция. — **Мане́ра говори́ть** = гові́рка. — Це вже у його така говірка.

Манже́та, частїше мн. **манже́ты** = бри́жжі (збори на рукавах або на комірі) С. Ш.; рука́вчики, чо́хли.

Манже́тка = 1. д. **Манже́та.**

2. рос. Alchemilla — привор́отень. С. Ап.

Мани́ть = 1. кива́ти, мига́ти (кивом або мигами кликати до себе).

2. ва́бити, на́дити. С. Л. — До обозів своїх вабили. С. З. — І роскішна природа Вкраїни у величній красї вабить погляди всї, паче личко вродливе дївчини. Сам. — Як не знає, то й не вабить. н. пр. — **Мани́тъ** = корти́ть. — Живіт болить, мабуть на піч кортить. н. пр. — Так кортить, як злодїя вкрасти. н. пр. — Кортить Марину шкоринка. н. пр. — Не скажемо, нехай кортить. С. З.

Ма́ніе = мах, кив, миг, морг.

Ма́нна, Manna = 1. сік з я́сеня. Fraxinus ornus rotundifolia.

2. ма́нна небе́сна. — Не хотїли жиди манни їсти, нехай же чорта зъїдять. н. пр.

Ма́нная крупа́ = 1. зе́рна з ма́нної траві́.

2. ма́нні крупи́ (дрібненькі крупи з пшениці або з гречки).

Ма́нникъ, рос. Glyceria fluitans = ма́нна трава́.

Манове́ніе = д. **Ма́ніе.**

Манти́лія = манти́лька.

Ма́нтія = керея́. С. З.

Манускри́птъ = руко́пис.

Мануфакту́ра = фа́брика (де роблять сукно, полотно і всяку тканину).

Мануфакту́рный = фабри́цький. — **М. това́ръ** = крам. — В новій чорній катанції з фабрицького сукна. Лев. — Єсть у мене свита, есть у мене дві, фабрицькі обидві. н. п. — Рябе і в краму́ дороге. н. пр.

Мара́змъ = чивя́да, висилення (від старости або від хвороби).

Мара́ніе = каля́ння; ба́грання.

Мара́тель = ба́зграч, паргач, (про малярів) — квачома́з, богома́з, (про піїтів) — віршома́з. — Наш віршомаз Тюхтїй старих людей шанує: Гараська як звелить, так він і компонує. Гул. Ар. — А я дурний, не бачивши тебе, цицю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Мара́ть, ся = 1. каля́ти, ся, ма́зати, ся (С. Л.), бру́дити, ся (С. Ш.), паску́дити, ся. — Добра птиця свого гнїзда не каляє. н. пр. — Тільки честь свою каляє. — Не займай огиди, не каляй вида. н. пр.

2. ба́зграти, (про письмо) — дря́пати, (про малювання) — ма́зати, ля́пати.

3. вичі́ркувати, поправля́ти. — Як почав вичіркувати, то й половини не зосталось.

4. чорни́ти, га́нити. — Служив Москві Іване, а вона ж його ганить. н. пр.

Маргари́та = перли́на, перли́нка.

Маргари́тка, р с. Bellis perensis L. = сто́кроть, сто́кротки. С. Ап.

Маре́на, рос. Rubia tinctorum L. = марена́. С. Ап.

Марина́дъ = ме́жа.

Маринова́ть = маринува́ти, ме́жити (готувати з оцтом, цукром або медом і корінням). — **Марино́ванные огурцы́** = марино́вані, ме́же́ні або о́цтові огі́ркú. —

Сомп. лиці па шарпанину, межені осетри до хріну. Мет.

Ма́рінъ башмачо́къ, рос. Cypripedium Calceolus L. = жо́вті зозу́льки, череві́чки, зозу́ліни череві́чки. С. Ан.

Ма́рка = 1. д. **Мара́ніе.**

2. ма́рка (гербова, штемпльова то-що, німецька монета, вага = 8 унцій).

3. квито́к. — Однеси майстрови, нехай переро́бить, та гляди візьми квиток.

Ма́ркій = мазки́й, плями́стий; грязьки́й, кальни́й.

Марко́тно = мо́торошно. С. З. — Жінко, мині чогось моторошно. Кот. (Д. ще під сл. **Жу́тко**).

Маро́дёръ = здоби́шник.

Ма́ртовскій = марцьо́вий.

Мартъ = ма́рець (С. З.), березіль (Ос. С. Л.), бе́резень. — Прийшов Марець — задер бороду старець. н. пр. — Настане Марець, замерзне ще під тином старець. н. пр.

Марты́шка = 1. Cercopithecus — ма́впа. — Раз мавпа в дзеркалі зобачивши свій лик, тихесенько ведмідя штовх у бік. Старицький, Байки.

2. пт. Sterna — ла́стівка морська́; над річками — марти́н, риба́лка.

Мару́шка = синя́к, пля́ма (на тілі).

Маршировá́ть = маршува́ти, муштрува́ти ся. — Іди по людськи, не маршуй, наче москаль на муштрі. Кп. — А москалі муштрують ся. К. Ш. — Лучче б було чорту здать ся, як тепера муштрувать ся. н. п.

Марширо́вка = му́штра. С. З.

Маршъ = 1. марш, хода́. — **Маршъ!** = га́йда (С. Аф. З.). хо́да (Кр.), руша́й! — Іду и тихою ходо́ю, аж ось дивлюсь передо мною, неначе дива виринають. К. Ш. — Була колись правда, пожила, тай гайда. н. пр. — Сказав, та й хо́да! — А він швидче хо́да! Кр.

2. марш (муз. утвір). — Як прийдем з церкви, то глядіте, щоб марш уптять заграли нам. Мет.

Ма́ска = личи́на (С. З. Л.), пали́цина, машкара́. (С. З.) — Вдіває на себе машкару. Л. В.

Маскара́дъ = машка́ра. — На Різдво у нас хлопці з машкарою ходять.

Маскирова́ть, ся = личкува́ти, ся.

Ма́сленая = масна́, ма́сниця, здр. ма́сничка, масна́ неділя, ма́сляна, останній день — пу́щання, перший день — колоді́й. — Масниця — напрасниця. н. пр. — Були на масниці вареники, та у піст на вербу повтікали. н. пр. — Ой масничко, яка ж бо ти гарна! Як би тебе сім тижнів, а посту один. н. п. — Масляна-баламутка: обіщала масла й сиру, та не хутко. н. пр. — На пущання — як завъязано. н. пр. —

Ма́сленикъ = 1. ма́сля́нка (узенька діжечка, що в їй колотять масло).

2. д. під сл. **Грибъ** (B. luteus і B. scaber).

Масленя́стый = масли́стий, масткий, (про рослинне масло, себ-то олію) — олі́йний. — Насіння соняшника дуже олійне. Чайч.

Ма́сленица = 1. ма́слянка. — Наклади масла повну маслянку.

2. д. **Ма́сленая.**

Маслёнки = масли́нки.

Ма́сленый = 1. масни́й, масткий, ма́сляний (С. Л.), про рослинне масло — олі́йний. — Слова масні, та пироги пісні. н. пр. — Олійні фарби. Чайч.

2. засмальцьо́ваний, заялозений. — Засмальцьований хвартух.

Ма́слина, рос. Olea Europaea = масли́на.

Ма́слина ди́кая, рос. Elaeagnus hortensis = царегра́дська лоза́, оли́вне де́рево, масли́на. С. Ан.

Масли́стый = д. **Масленя́стый.**

Ма́слить = масти́ти. масльо́нити. — Хлопа масти лоем, а він смердить гноем. н. пр.

Ма́сличный = оли́вний, масли́новий.

Ма́сло коро́вье = ма́сло, ласк. ма́слечко. — **Ма́сло деревя́ное** (з оливного дерева) = оли́ва. С. З. Л. — Правда, як олива, завсегда поверх вийде. н. пр. — **Ма́сло по́стное** (рослинне: з соняшника, конопли то-що) — олія, здр. олі́йка. С. З. Л. — **Ма́сло конопля́ное** = сім'яна́ олі́я. — **Ма́сло купоро́сное,** oleum vitriolium = вітриго́ль. — **Ма́сло че́рное, ка́менное** = на́фта. — **Ма́сла приба́вить** = підмасти́ти. — **Нама́зать ма́сломъ** = намасти́ти, помасти́ти.

Маслобо́й = олі́йник. С. З.

Маслобо́йный = олі́йний.

Маслобо́йня = олі́йня (С. Л.), олі́йниця (С. З.). — Піду до олійниці, олію бити му. Кп. — Вернулась вона з олійниці до дому, а він стоїть, та й питає: чи багато олії набила? н. о.

Маслобо́йщикъ, ца = олі́йник, ця. С. З.

Ма́сляникъ, гриб Boletus granulatus = масля́к.

Ма́сляница = д. **Ма́сленая.**

Ма́сса = ма́са, ку́па, грома́да. С. Л.

Масси́вный = важки́й, вели́кий, (про метали) — ли́тий, ку́тий (а не дутий). — — Неначе срібло куте, лите. К. Ш.

Мастери́ть = майстрю(у)вати. — Що він там майструє? С. Л. — Тепер колисочку

дебелу майструює в сїнях. К. Ш. — Майстрував ослін, а вийшла підтока. н. пр.

Мастери́ца = майстри́ха (С. З.), майстри́ня (Фр.), тїма́ха (С. Ш.). — **Шве́йная мастери́ца** = шва́чка. — **Ковёрная мастери́ца** = килимни́ця, коца́рка. С. З. — Ну!... уміли гатувати і на стіл давати! Знать тїмахи коло печі і дочка і мати. — І сьпівать і танцювати на заказ тїмаха. Макар.

Мастерово́й = майстрови́й, ремесни́к (С. З.), рукоме́сник. — Ой збірайтесь, хлопці, та все народ майстровий, н. п. — В ремесника золотая рука. н. пр.

Мастерска́я = майсте́рня, майстрі́вня, майстрова́, робі́тня (Гал.), малярева — маля́рня (С. Л.), римарева — шва́льня, шевцева — ше́вня, кушнїрева — кушнї́рня, ткачева — тка́чня, кравцева — краве́цня, иноді шва́льня. — Усї майстрі в майстрівнї. Кн.

Мастерски́ = майсте́рно, шту́чно (С. З. Л.), по мисте́цькому. — Ложок визлочованих майстерноі роботи 12. Ст. Оп. К. Ст. — Булава срібная, зїло майстерно зділаная. Л. В. — Списки з тих творів майстерних. Кн.

Мастерскі́й = майсте́рний, шту́чний, мисте́цький.

Мастерско́й = 1. ма́йстровий.
2. д. **Мастерскій.**

Мастерство́ = майсте́рство, реме́ство́ (С. Л.), рукоме́сло́ (С. Л.). ремесло́. — Було ремесло, та хмелем заросло. н. пр.

Ма́стеръ = 1. ма́йстер (С. З. Л.), здр. майстеро́к. — По роботї пізнати майстра. н. пр. — Майстер майстру не указчик. н. пр. — Такий з його майстер, що й рівні йому нема. Кн. — Такий майстер, як з мене пін. н. пр. — Сякий-такий майстерок, та й натесав трісочок. н. пр. — **Верёвочный ма́стеръ** = мотуза́рь. — **Жестяны́хъ дѣлъ ма́стеръ** = бляха́рь. — **Золоты́хъ дѣлъ ма́стеръ** = золота́рь. — **Колоко́льный ма́стеръ** = дзво́нник (К. З. о Ю. Р.). — **Портня́жный ма́стеръ** = краве́ць. — **Сапо́жный ма́стеръ** = швець. — Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайсь. н. пр. — **Сѣда́льный ма́стеръ** = сїдля́р. — **Часово́й ма́стеръ** = годинника́рь (Старицький — Ан.), дзиґарма́йстер.
2. ма́йстер, маста́к (С. Л.), ми́те́ць, мистю́к, тїма́ха (С. Ш.). — Майстер до чужих кайстер. н. пр. — Митець до . . . . китиць. н. пр. — Ти здавна був митець росказувати. В. Р. — Рибалонька, митець усе в водї ловити, бажаючи піймать вьюнів, в болото верщу засторчив. Гр. — Програв „Марусеньку“ мистюк, сопілки не спускавши з рук. Мет. (Д. **Иску́сникъ**). — **Ма́стеръ лгать** = чистобре́ха. — **На всё ма́стеръ** = до всього, на все́ зда́тний. — На все здатний: до любощів, до пісень. Б. Г.

Масти́ка, Mastix = 1. живи́ця, смола́ (з дерева Pistacia Lentiscus L.).
2. кит, за́мазка.

Масти́тый = сьві́жий (про миро). — **Масти́тый ста́рецъ** = кремезни́й, кремязни́й дїд. — Хоч і більше 60-ти було, кремязний ще дїд був. Номис. С. З.

Масть = 1. масть. — *Про волї:* ла́сий, підла́сий, підчере́вий (темний з білим черевом), му́рий (чорний з білими невеличкими плямами), муру́гий (темно-рудий з чорними смугами), пері́стий (сїрий з чорними плямами), полови́й (сїрий і жовтявий), попеля́стий (сїрий, мов попіл), рябоми́зий, (сїрий з темно-рудими або чорними плямами на морді). — *Про ко́нї:* бі́лий, була́ний (наче жовтявий), воро́ний, гнї́дий, ка́рий (темно-гнїдий), дерешува́тий (попелясто-сїрий з чорними плямками), миша́стий (попелясто-буланий), строка́тий (білий з чорними або темними плямами чи смугами), шпакова́тий (темно-сїрий, инаше з сивиною). — *Про гу́си:* глі́ві, загли́висті гу́си (жовтиво сїрі). — *Про ку́ри:* зозуля́сті (рябі). — *Про свинї:* пері́сті (чорні з білою смугою впоперек). С. З. Л. — (Про масть иньших тварів теж саме часом прикладають сї назви). — Ой воли ж мої, та полові! н. п. — Ой дам тобі, чесний отче, перісту телицю. н. п. — Лисичка подала у суд таку бомагу, що бачила вона, як попелястий віл... Гр. — Кіт мурий. С. З. — У бурьянї лежав Бровко (собака) муругий. Кот.
2. (в картах) — масть: 1. вино́, 2. жир або хрести́, 3. дзві́нка і 4. чи́рва. (Д. під сл. **Ка́рта**).

Ма́тежъ = осту́ди (плями на виду у вагітних жінок).

Матери́къ = 1. грунт. — На силу докопались до грунту.
2. суході́л. С. Л.

Матери́нка = д. **Души́ца.**

Матери́нски = ма́терне, як слї́д ма́тері.

Матери́нскій, ма́теринъ = ма́терний, ма́терин, ма́тчин, мату́син, не́ньчин. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ря-

тує, а проклін у калюжі топить. н. пр. — Се не куля нас постріляла, се отцева і матчина молитва нас покарала. н. д. — Катерина Григоровна й сама ще вимагала матчиного догляду. Кн. — Матусине благословення. О. С. — **Матери́нское наслѣ́діе, иму́щество** = матери́зна. — Годів 17 їй було, велику материзну мала, а з тим добра вона не знала, терпіла змальства всяке зло. Мет.

Матеріáлъ = матерія́л, зна́дібок, на́дібок, мн. знадо́би.

Матéрія = 1. матéрия; реч, річ. — Це річ дуже морочлива.

2. гній; па́сока, мазка́, (з мертвого чоловіка) — ропа́. С. З. Л. — Багато з болячки гною витікло. — Ми прибігли, а у його вже ропа з рота тіче.

3. ткани́на, ткáнка. С. Ш. — Ніхто не пришиває латки з нової тканини до старої одежі. К. Св. П. — Перебери ся з тканки в переперанку. н. пр. — Продай, дівчино, ткавку шерстянку. н. п.

Матеркáть, матеркну́ть = матюкáти, по мáтері лáяти ся, матюкі́ загинáти, по москóвському лáяти ся, матю́кнути, матюкá загну́ти, ви́лаяти ся по москóвському. — А він як почав матюка загинати, аж сором слухати. — Яременка в пику тиче, по московськи лає. К. Ш.

Мáтерникъ = д. **Бѣлоконьтникъ.**

Мáтернинъ, мáтерній = д. **Матери́нскій.**

Мáтерно, мáтерними словáми бранить = д. **Матеркáть.**

Матéрчатый = шовкóвий. — Шовкове плаття.

Матерóй = 1. грунтóвий. — Грунтова земли (не насипана).

2. дорóслий, здорóвий, вели́кий. — Дорослий хлопець. — Здорова купа.

Матерщи́на = ла́йка по матéрі, матю́к. — **Бранить по матерщи́нѣ** = д. **Матеркáть.**

Мáтерь = мáти, мáтір, пáні-мáтка, здр. мáма, матінка, мату́ся, мату́сенька, маму́сенька, маму́ся, мáмця, маму́ня, мáтіночка, нéня, нéлька, нéнечка. — Зараз знати, в кого есть мати. н. пр. — Мати рве назуху, дітям збіраючи, а діти, від матері ховаючи. н. пр. — Мати ж наша, мати! Де ж нам тебе взяти? — Намалюю матір, на божник поставлю, на божничок глину, матір іспомъяну. н. п. — Яка мама, така й доня. н. пр. — Доки був я в пан-отця тай у пані-матки, були в мене на головці кучерики гладкі. н. п. Под. (Д. ще пр. під сл. **Мáма**).

Матерѣ́ть = 1. рости́, підростáти, виростáти. — Виростали мої діти, мої славні квіти! К. Ш.

2. міцні́ти, ду́жчати, твéрднути, тверді́ти, тверді́шати. С. Ш.

Мáтица = 1. свóлок, здр. сволочóк. С. З. Пав. — Стеля така важка, що аж сволок наче угнув ся. — На сволоку було вирізано, коли поставлено хату.

2. си́панка (в горні). Бол. Сидоренко.

Мáтица бѣ́лая, рос. Bryonia alba = перéступень. Ан.

Мáтичный = сволокóвий. — **Мáтичное дéрево** = дéрево на свóлок.

Мáтка = 1. д. **Мáтерь.**

2. мáтка, самúця. — Оставив три матки на плід. — Овець у його дуже багато: самої матки сот сім. — В кожному рою тільки одна матка, бо, справді, вона ніби та матір останнім бджолам. Степ. — **Лиши́ться мáтки** = змáтчитись. — Коли рій зматчить си... Степ.

3. мáточка (у рослин). Степ.

4. анат. Uterus — мáтка, урáз. С. Л. Ш.

5. гнїздó (оцту).

Мáткинъ = д. **Матери́нскій.**

Мáтовый = мáтовий (без блиску, на пр. позолота), про скло — мутни́й. С. Л.

Маторѣ́ть = д. **Матерѣ́ть 2, Заматерѣ́ть** і **Закоснѣ́ть.**

Мáточникъ = 1. клі́тка, мáточник. — Трутневі яечка покладають ся у гранчасті чашечки, а маточні — у особливо великі й довгасті, ці чашечки взивають ся маточниками. Степ.

2. мáточник (у рослин).

3. рос. Melissa officinalis L. = мáточник, кади́ло. С. Ан.

Матрáцъ = матрáц, набитий сіном — сінни́к.

Матрёнка, рос. Thalictrum flavum L. = одхáсник, вередóвець, травъянá гру́шка. С. Ан.

Мату́ха = ведмеди́ця (що має ведмежат).

Мáтушка = матінка, панімáтка, паньмату́ся і д. **Мáма 1.** і **Мáтерь.** — Не жалуй, матінко, за мною, не беру я нічого з собою. н. п. — Будь здорова, паньматусю, обійдуся без Настусі. н. п.

Мáтушкинъ = мату́син, панімáтчин і д. **Мáменькинъ** і **Матери́нскій.** — **Мáтушкинъ сынóкъ** = д. **Мáменькинъ сынóкъ.**

Матъ = 1. мат (в золотарській роботі і в шахматах).

2. кінéць, крáй, капу́т. — Тут йому й край.

3. мáтка (плетенка з соломи або що).

Мать = д. **Мáтерь.** — **Крёстная мать** = хрещéна мáти. — **Посажёная мать** = за мáтїр, головáта. — Вона була у мене на весїллї за матїр. — Сама пий, мати головата, всю повну чисто до денця, та піднеси старому свату. Мет. — **Пріёмная мать** = питúма мáти.

Мать и мáчиха, рос. Tussilago Tourn. T. Farfara L. = підбíл, мáчушник, рáнник. царь-зїлля (укр.), підбíль (гал.). С. Ан.

Матюкáть = д. **Матеркáть.**

Маýнъ = д. **Болдріáнъ.**

Махáло = д. **Вѣ́ерь.**

Махáніе = махáння.

Махáть, ся, махнýть, ся = махáти, ся, хитáти, ся, коливáти, ся, мáяти, ся, кивáти, новівáти, махнýти, хитнýти, ся і т. д., (ногами) — дриг(ґ)áти, дриг(ґ)нýти. — Почав махати руками. — Тільки слухає та головою хитає. О. Мир. — Сидить дїд над водою, коливає бородою. (н. з. — очерет). — Дївки гуляють, кісками мають, а мене не приймають. н. п. — Ходить линок по базарю, шабелькою має, козак линка не боїть ся, шапки не здіймає. н. п. — **Махнýть** = майнýти, чкурнýти, почухрáти, дременýти. — А як сеє дївка зачула, та і з улицї майнула. н. п. — Чкурнув, аж литками креше. — Дременув, аж курява встала. Чайч. — **Махнýть на всё рукóю** = пустúти ся бéрега. С. Ш.

Махлевáть = махлювáти, шахрувáти, дурúти.

Маховúкъ = маховé кóлесо, (у водяному млинї) — гончáк.

Маховóй = маховúй. — **Маховáя сажéнь** = маховúй сáжень. — **Маховóе колесó** = д. **Маховúкъ.**

Мáхонькій = д. **Крóшечный** і **Мáленькій.**

Махóрка = мархóтка. — Се не мархотка, а турецький тютюн.

Махóтка = 1. д. **Малю́тка.**
2. гóрщик, горщá, тко, горня́, тко, горщéчок. — Цїле горнятко каші зъїв.

Мáхотный = д. **Крóшечный** і **Мáленькій.**

Махýнка, махýнкова я́года, рос. Physalis Alkekengi L = мохýнка, мохýрка, мухýрка, жидівські грýші, пухля́тика. С. Ан.

Махрóвый = (про квітки) — нóвний. — Новні гвоздúки, новнякú.

Махъ = 1. мах (С. З.), зáмах, кив. — За одним махом усїх розігнав. — За одним замахом приголомшу тебе. Кн. — **Мáхомъ** = мáхом, вмáх, дýхом, мúттю, вмить. — В мах збігав до шинку. — **Дать мáху** = обмахнýти ся.
2. крилó вітрякá.

Мáчеха = мáчуха.

Мáчихинъ = мáчушин. — Мачушине серце, як зімнеє сонце. н. пр.

Мáчта = щóгла. С. Л. — Про судно, що має багато щогл — щоглúстий. — Стоїть корабель, сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові. н. к. — Вітри бурхливі щоглу на двоє зламали. Ніщ. — Скриплять щогли, надимають вітрила. Зїньк. — Падав з щогли в шумне море. Макар. — З щоглистими кораблями палає Скутара. К. Ш.

Мачтовóй = щогловúй. — Верхи щоглові на кронштадському рейдї. Пис.

Мáшина = машúна. — **Стѣнобúтная мáшина** = тарáн. С. Ш. — Татари підвели під мури свої тарани і почали ними розбивати мури Київа. Бар. О.

Машинúстъ = машинúста, машинúстий, машúнник. — Ото машини бігають, то ними керують ті машинники, що на їх їздять. н. о.

Машúнный = машúновий.

Мáятникъ = мáятник, вагáдло. — І щоб твого (годинника) вагадла дзик не чутний був мінї по вік. В. Щ.

Мáяться = томúти ся (С. Ш.), мáяти ся, знемагáти, нудúти ся, сьвíтом нудúти. — Не питали б люди, що в мене болить, не питали б за що проклинаю долю, чого нужу сьвітом?... К. Ш.

Мгла = мла, имлá (С. З. Л.), наче з дрібним дощем — мря́ка, суха — югá. — Ой имла по полю лягла. н. п. — В почі і ожеледь і мряка. К. Ш. — На дворі така югá, неначе димом заволокло.

Мглúстый = имлúстий. С. Л.

Мгновéніе = мить, (С. Л.), мент, мах, хвúлька, хвилúнка. (С. Л.). — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Одним ментом заміщу й спечу. Кн.

Мгновéнно = вмить, мúттю (С. З.), вмент, мéнтом. — Ментом полумъя поняло цїлу скирду. Кн.

Мéбель = мéбель, частїше мн. мéблї. — Накупив меблїв.

Мéбельный = мéбльовий.

Меблировáть = мебльовáти.

Медáль = медáля.

Медальéръ = різбя́рь (що медалї робить).

Медальóнъ = дукáч (С. З. Л.), з мідяної бляхи — лúчман. — Намисто з дукачем. К. Х.

Медáльщикъ = д. **Медальéръ.**

Мéдвеникъ, ком. Bombilius = джміль, чміль. — Самицї джмелїв прокинувшись весною, одшукують ямку, вироблють з воску скільки чашечок, наносять туди меду і кладуть по

скільки яечок. Степ. — Джмелї збірають той мед і з деяких отрутних квіток. Степ.

Медвѣдина = ведме́дина, медве́жина. С. Жел. — Я нїко́ли не їв ведмедини, а кажуть дуже смашна.

Медвѣдица = 1. ведмедїха, ведме́ди́ця (С. Аф.), медве́диха, медведи́ця. С. Жел.

2. **Большая медвѣдица** = віз. С. Аф. З. — **Ма́лая медвѣдица** = мали́й віз. — Та не тільки наука, і народ означає де-які купи зірок різними призвіщами, на пр. Віз. Де-що про Св. Б.

Медвѣдище = ведмедя́ка, ведмедю́ка, ведмеди́ще. С. Аф.

Медвѣдка = 1. д. **Медвѣдокъ.**

2. ге́мбель (великий).

3. бендю́г, бе(и)ндюги́. С. Ш.

4. ведмі́дь (напиток з кави з ромом або коняком). С. Аф.

Медвѣдокъ = 1. ком. Gryllus gryllatalpa = ведме́дка, ведмедчу́к (С. Жел.), медве́дик (Под.), вовчо́к (С. Жел.), земляни́й рак. — Поміж комаством земляний рак мов той кріт між зьвірями, бо те ж риєть ся в землї. Степ.

2. Mus talpinus = кріт, церти́ця. (С. Жел.).

Медвѣдь = 1. Ursus arctos — ведмі́дь (С. Аф. З. Л.), ведме́дь (С. Л.), медві́дь (С. З.), медве́дь, здр. — ведме́дик (С. Аф.), ведме́день, поб. — д. **Медвѣдище.** — Не то розумний, дурень знає, як скрізь ведмідь той мед тягає. Б. Г.

2. д. **Медвѣдка 4.**

Медвѣжа́тина = д. **Медвѣдина.**

Медвѣжа́тникъ = ведме́дник. С. Аф.

Медвѣжёнокъ = ведмедя́, тко (С. Аф.), ведмедча́, мн. ведмежа́та. — Ведмедиха й каже: спасибі тобі, що ти мене пустив, дарую тобі ведмедча́. п. к.

Медвѣжина = д. **Медвѣдина.**

Медвѣжій = ведме́жий, ведме́дячий. — Ведмежий суд. Гр.

Медвѣжій виногра́дъ, м. толокня́нка, м. я́годы, рос. Arctostaphylos officinalis Moench. Uva Ursi L. = во́вчі ягі́дки́, мучни́ця, розхо́дник. С. Ан.

Медвѣжья ла́па, рос. = а) Heracleum spondylium L. — борщівни́к, б) Alchemilla vulgaris L. — при́воротень. С. Ан.

Медвѣжье у́хо, медвѣжьи у́шки, рос. Verbascum Thapsus L. = ведме́же у́хо, сьві́чі, коровъя́к, дрябча́к, ди́вана. С. Ан.

Меделя́нка = меделя́н, брита́н. (С. Ш.).

Медикаме́нтъ = д. **Лѣка́рство.**

Ме́дикъ = д. **Лѣкарь.**

Меди́стый = меди́стий. — Гречка медиста.

Ме́дленно = пово́лї (С. Л.), пова́гом (С. З. Л.), ти́хо, не шви́дко, покво́лом (С. Л.), проволо́ком, с про́тягом. — Лихо швидко приходить, а поволї відходить. н. пр. — Стали дзвонити у всї дзвони повагом та жалібно. К. З. о Ю. Р. — Повагом тихо йде отара. Як. — Руїна йшла поволї і тим-то й коріння пускала вона глибше. Кн. — Спускав ся він із скель покволом, нудивсь ходивши низькодолом. Мет. — Як кажете с протягом, то й розберу. Чайч.

Ме́дленность = га́яння (С. Л.), га́йка (С. Л.), зага́йка, барі́ння, ба́віння (С. Л.). — Ну бо швидче! тут саме нїколи, а він у гайку грає. Кн.

Ме́дленный = пові́льний, нешвидки́й, ти́хий (про ходу́); забарли́вий, заба́рни́й, га́йний, зага́йний. — Забарная Марусе, забарная, забарила ся на селї, а ни дружечки на морозї. н. п. — Забарнії дружечки забарили ся в хатї. н. п. — Робітник з його щирий та гайний: що я зроблю за день, на те у його двох мало. Кн. — Загайна се робота: здаєть ся й робиш, а вона чапіє... забарна. Кн.

Медли́тель, ница = мару́да, проволока (сн. р.). — Ну тай проволока з тебе! десять раз прихожу по сокиру, а він і досї не станин. Кн.

Медли́тельность, медли́тельный = д. **Ме́дленность, ме́дленный.**

Ме́длить = бари́ти ся, га́яти ся, ба́вити ся (С. Аф. З. Л. Ш.), дл́яти ся (Лев.). — Коли б тобі, як тепер мінї, дївчинї небозї, то ти б не барив ся в великій дорозї. н. п. — Ішла мила до криницї й не довго барила ся, чого ж така смутна стала, чого зажурила ся? н. п. — Де які, гаючись, не дбали, то ті в лїсї загибали. н. п. — А ти, Іванку, не гай ся, іди собі з иньшою звінчай ся. н. п. — Веди скорїш та не гай ся. Мет. — В Єгипет тїкайте, часу не гайте, бо вже Ирод дїтей убиває. Ст. в. — Мабуть десь бавить ся, що й досї не має. С. Аф. — Ой їдь, милий, та не бав ся, бо ти мінї сподобав ся. н. п.

Медови́къ = медяни́к, медівни́к. С. З. — Хлопцї понаносили на вечерницї оріхів, медяників.

Медо́вка = д. **Ма́точникъ 3.**

Медовщи́къ = медовчи́к. С. З. — Медовчик їде, віз меду везе. н. п.

Медо́вый = ме́дяни́й (С. Л.), медни́й, медяни́шний. — Ме́дяна дїжечка. — Медянишні горішки. С. З. — **Медо́вый пря́никъ** = д. **Медови́къ.**

Медоточи́вый = солодкомо́вний. — Він був панич високий, повний, чорнявий, красний, сладкомовний. Кот.

Медуни́ца, рос. Pulmonaria officinalis L. =

меду́нка, меду́нчики, медяни́к, медяни́ка, медуни́шник, щеме́лина, воло́вій язик, брат і сестра́, згар, дзво́ники (Укр.), кро́кіш (Гал.). С. Ап.

Медуни́чникъ = д. **Лаба́зникъ 2.**

Меду́нка = д. **Лѣчу́ха.**

Меду́за = морське́ се́рце. Адес.

Мёдъ = 1. мед, здр. медо́к, діт. — ме́дя (Укр.), мід (Гал. і Под.), з липового цьвіту — ли́пець, кавуновий — бекме́с (Херс.), витіклий — на́тока, вирізаний з улика — підрі́к, підсі́к, розведений з водою — сита́.

2. (напиток з меду з хмелем) — мед, медо́к, мід (Гал. і Под.). — А від пива болить спина, а від меду голова. н. п. — Ой чомусь мині, миле браття, мед-вино не пъеть ся. н. п. — З чого ми будем вінки вити, за що ми будем мід-горівку пити. н. п. Под.

Межа́ = межа́, грань, поміж нивами не засіяна смужка — міжни́к (Чайч.), обмі́жок, обні́жок (по боках ниви), су́голов, су́голонок (в голонах ниви). — Пішов поміж нивами на обміжках. К. Х.

Межго́рный = межигі́рний.

Межго́рье = межигі́рря.

Междорѣ́чіе = межирі́ччя.

Междоусо́бица = 1. незго́да (С. З.), нела́года, незго́дина, сва́рка (С. З. Л.), колотне́ча, колотня́, гризня́ (С. Л.). — Ой ти старий, я молода — тим між нами нелагода. н. п. — Іди, синку, геть від мене, через тебе сварка в мене. н. п. — У їх у хаті така колотнеча, що крий Боже: то син з батьком заведуть ся, то невістка з свекрухою раз у раз гризуть ся.

2. д. **Междоусо́біе.**

Междоусо́біе = усо́биця (С. Ш.), чва́ра, частіше — чва́ри. С. З. — Не боїть ся козак ні тучі, ні грому, ні хмари, ні чвари. н. п. — Скільки гетьманів було; пропали через військові чвари. І. Г. — Скільки пройшло літ по малу, а військові чвари все літали по Вкраїні, мов чорниї хмари. О. Пч. — Усобиці князів знівечила лад. Кн. — З часом усобиці втихомирили ся трохи. Кн.

Ме́жду = між, помі́ж, меж, межи́, промі́ж, сумі́ж. С. З. Л. — Як між гадюки чорний вуж. Кот. — І по той бік гора, і по сей бік гора, а між тими та гіроньками сходила зоря. н. п. — Поміж тих розлогих дубів рушила ся ліщина. Кн. — От і пішов поміж чужі люди. Федь. — Проміж людьми козак ходить. н. п. — **Ме́жду себя́** = з межи́ се́бе, з посере́д се́бе. — А братія кождого року мають вибірати з межи себе старших. С. З. — Обірайте його з посеред себе отаманом. С. Л. — **Ме́жду тѣмъ** = тим ча́сом; про те́. — Якось справили діло, а тим часом і він приїхав. — Сім літ гороху не родило, про те голоду не було. н. пр. — Ти казки слухай, а проте роби. С. Л. — **Ме́жду про́чимъ** = між иньшим.

Междуго́ріе = д. **Межго́рье.**

Междуго́рный = д. **Межго́рный.**

Междунаро́дный = межинаро́дній. — Право межинародне не дає йому підбити під себе ту країну. Кн.

Межева́ніе = межува́ння, розмежува́ння.

Межева́ть = межува́ти, розмі́рю(у)вати, ставлячи помежи стовпи — стовби́ти, висипаючи копці — копцюва́ти.

Межёвка = д. **Межева́ніе.**

Межевщи́къ = д. **Землемѣ́ръ,** помішник його або робочий, що тягне ланцюг — ланцю́жник. — Пішли ланцюжники на межу. Кн.

Межево́й = межови́й. — **Межева́я я́ма** (з висипаним коло неї горбом) — копе́ць. — Границю проводили, частиї копці висипуючи. Л. В.

Межни́къ = міжни́к, обмі́жок, обні́жок, су́голов, ок. (Д. під сл. **Межа́**).

Межъ = д. **Ме́жду.**

Мезга́ = 1. за́болонь, біль (Alburnum в дереві).

2. жма́ки, жми́хи (з буряків або картоплі); гаму́з. — Жмаками добре свиней годувати. С. Л. — Не йди, бо я тобі голову на гамуз поб'ю. н. о.

Мездра́ = ніздря́, міздря́. Ман.

Мездри́нный клей = карю́к.

Мека́ть = ду́мати, гада́ти.

Ме́лево = мли́во.

Меледи́ть, ме́ледкость, ме́ледность = д. **Ме́длить, ме́дленность.**

Ме́ленка = млино́к, млино́чок. (Д. **Ме́льница** здр.). — Ой у полі ставочок, на тім ставку млиночок. н. п.

Ме́ленъ = 1. ру́чка (жорна).

2. макогі́н.

Ме́ленькій = д. **Ме́лкій** (здр.).

Ме́ливо = мли́во.

Мелизна́ = 1. дрі́бність.

2. мі́лкість.

Мелило́тъ = д. **До́нная трава́.**

Мелина́ = мі́лина, коса́ (довга й вузька).

Мели́сса = д. **Ма́точникъ 3.**

Мели́ть, ся = дроби́ти, ся, криши́ти, ся.

Ме́лкій, ко = 1. дрі́бни́й, но, дрі́бен, здр. дрі́бненький, ко, дрібнюя́ї (Чай). — Ой виїхав козаченько за густиї лози, та й об-

лили дївчиноньку дрібненькиї сльози. н. п. — Туман поле покривае, дрібен дощик накрапае. н. п. — А я ж тобі козаченько уклоню ся, дрібними слїзоньками умию ся. н. п. — Я хотів підійти з якоюсь дрібною монетою. Кн. — Скачеш, бабо, дрібно, а се тобі не потрібно. н. пр.

2. малий, невеличкий, маленький, дрібний, не значний. — **Мелкое дворянство** = дрібна шляхта, підпанки, полупанки. — Маса дрібної шляхти стае залежною від вельмож. Бар. О. — В Сорокопанівцї то все полупанки живуть. — **Мелкій скотъ** = дробина (так саме зоветь ся і домашня птиця), дрібъязок. — З дробини дали мінї тільки сїм овечат та свиней трое. Сп. — Ще й тисячу двойняку, а дрібъязку, як піску. н. п.

3. мілкий, здр. мілкенький, ко, не глибокий, не глибоко, про посуду то-що — плескатий, плиткий. — Їдьте у брід, тут зовсїм мілко. — Плеската талїрка. С. Л. — Плитка тарілка. Под.

Мелковатый, то = 1. дрібненький, ко, здрібненька. — Іде дощик здрібненька. н. п. 2. мілкенький, помілкий, ко. (Д. **Мелкій**).

Мелководіе = мілковіддя.

Мелководный = д. **Мелкій 3.**

Мелкодонный = д. **Мелкій 3.**

Мелкозернистый = дрібяний, (про хлїб) — заміркуватий.

Мелколиственный = дрібнолистий.

Мелкопомѣстный = (про панів) — панок, підпанок, полупанок. — Панам, підпанкам і слугам давали в пеклї добру хльору. Кот.

Мелкость = д. **Мелизна**.

Мелкота = 1. д. **Мелизна**.

2. малеч, малеча, дрібнота, подріб, дробина, дрібниця, дрібъязок, абищиця. С. Аф. З. Л. — А дїтвора — такий дрібъязок, так і обступили. С. З. — І ще там есть до пївдесятка, но дрібъязок і гольтїпа. Кот. — Про худобу — д. **Мелкій скотъ**.

Мелкотравчатый = низькотравний (про рослину), дрібномережаний (про мережки) — **М. помѣщикъ** = д. **Мелкопомѣстный**.

Мелкошерстый = короткошерстий.

Мелодическій = мелодїйний, сьпівочий.

Мелодія = мелодія, сьпів.

Мелочной = 1. дрібний, дрібъязковий. — Дрібний крам. — Дрібний крамарь.

2. (про чоловіка) — дріботун. — Ат! людина така з його... дріботун, до всього йому свого носа треба, хоч би там яка дурниця була. Кн.

Мелочь = д. **Мелкота 2**, про гроші — дрібняки, срібні — срібняки, срібнячки (Кр.), мідяні — мідяки, мідячки.

Мель = мілина, обміль, довга і вузька — коса. — На де-яких місцях виступае дно аж під ровень води і творить мілини. Зсм.

Мельканіе = мигання, мигалка, блимання, бликання.

Мелькать, мелькнуть = мигати, миготїти (С. Л.), мигтїти, мигнути, бликати, блимати, блимнути (про сьвіт), шмигати (С. Л.), шмигнути, шмигонути, шаснути (про ходу). — Мигнула у мене надїя. Кн. — Рідні місця, хатки, садки — все те миготить у очах, у голові думки будить. О. Мир. — Цїлу дорогу мигтить мінї в очу, наче сонце. — Щось проти сьвічки миготїло, то певно коси полискувались. К. Х. — Щось шмигонуло перед очима. С. Л.

Мелькомъ = миттю, швидко; мигком, мигцем, прогульком. — Отут бачив його мигцем, а добре не придивив ся. Кн.

Мельниковъ = мельників, мірошників, мірошницький, млинарів. (Д. **Мельникъ**).

Мельникъ = мельник, мукомел (С. Л.), мірошник (С. З. Л.), млинарь. С. З. (Останне слово тільки хазяїн млина, а перші — як хазяїн, так і наймит мукомел.). — Жінка мірошника — мельничка, мірошничка, млинарка, син — мельниченко, мірошниченко, дочка — мельниківна, мірошниківна, бути мірошником — мірошникувати. — Мельник мене, шеретуе, оберне ть ся, поцїлуе. н. п. — Стояв собі млинок і в нім мірошник жив. Гр. — Мірошник мав хороший млин — в хазяйстві не аби що він. Б. Г. — Край ставочка млиночок, а в млиночку мельничка (по другій одмінї: млинарка), а в мельнички (млинарки) дві доньки. н. п. — І не мірошникував, а голова борошном припала. н. пр.

Мельница = млин, здр. млинок, млиночок. — Не мели, як пустий млин. н. пр. — Млинок — Божий дарок. н. пр. — Куплю тобі хатку іще й сїножатку, і ставок, і млинок, і вишневенький садок. н. пр. — **Водяная мельница** = млин, млинок, водяний млин. — Млин у мірошника був водяний. Б. Г. — З наливним колесом — корчак, з підливним — підсїдник, підсубіїйник, що робить тільки весною — вешняк. С. Л. — **Вѣтреная мельница** = вітряк, вітрячок (С. Аф. З. Л.), кращої конструкциї — машина, підмашинок С. Л. — Торохтить, як вітряк. н. пр. — І верби, і тополї і вітряки на полї. К. Ш. **Желѣзоковальная м.** = гамарня. С. Л.

Ко́нная м. = топча́к, здр. топчачо́к (С. Л. Ш.), тупча́к, ступча́к. — **Кофе́йная м.** = млино́к. — Купив млинок до кави. Маркович, Дневныя записки. — **Крупча́тая м.** = пи́тель, крупча́тка (С. Л.), де виробляють крупи — круподе́рня, драч. С. Л. — **Лѣсопи́льная, пи́льная м.** = тарта́к, терта́к, та(е)ртачо́к. С. Л. Ш. — Фабричні збудування парового тартака. Фр. — **Плову́чая м.** = паплавни́й млин (на Дніпрі), плава́к (на Бузі), плива́к (на Горині), гонча́к (на Сеймі). С. Л. — **Ручна́я м.** = жо́рно, жо́рни. С. Аф. — Був собі дід та баба, а в іх було жорно; от баба молола... н. к. — Молоти у жорнах. С. Аф. — **Сукнова́льная м.** = валю́ша (С. Л.), фалю́ша. — *Части́ни млина́*: а) вітряка: основа — стіле́ць, дишель — стріла́, ди́шель, во́рот (Лев.), вороти́ло, ви́рло (Лев.), куди зсипають зерно — кіш, пристрій для очистки зерна — шерето́вка, гніздо для веретена — по́рплиця, (паличка, що трясе рукав коша — решта́к, жолоб, кудою борошно йде — мучни́к, б) водяного млина: деревъяні коробки, кудою йде вода — лотоки́, внизу — о́пуст, затички в лотоках — заставки́, колесо з корцями — вовчо́к, ведме́дик, ведмі́дка, покрівля над колесом — парни́к, куди засипають зерно — кіш, куди надає борошно — скри́ня, пристрій, щоб підніматн камінь — піди́йма.

Ме́льническій, ме́льничій = ме́льників, міро́шницький, міро́шників, млина́рський. — Моє діло мірошницьке: підкрутив та й знову! н. пр.

Ме́льничиха = д. під сл. **Ме́льникъ** (жінка).

Ме́льничный = млинови́й, млинський. — **Ме́льничный ка́мень** = млинови́й ка́мінь, жо́рно, верхній — верхня́к, спідній — спідня́к. — **Ме́льничное колесо́** = млинове́ ко́лесо, ко́ло. — Ой зійди, зійди, ясен місяцю, як млиновеє коло. н. п. (Д. ще під сл. **Колесо́**).

Мельча́ть = дрібні́ти, дрібнішати, мали́ти ся, переводити ся, (дуже) — нікче́мніти. — Дрібніють люди на землї. К. Ш. — Та й ті велитні загинули і з того часу рід людський почав дрібнішати. Бар. О. — Пора од пори усе малять ся люди. К. З. о Ю. Р. — Перевелась худоба — зовсїм миршава стала.

Ме́льче = 1. дрібні́ше. — Пиши дрібніше, щоб помістило ся. Чайч.

2. мілі́ше. — То було не глибоко, а тепер ще мілїше стало.

Мелѣ́ть = мілі́ти, мілі́шати. — Дніпро наче що-году мілїє. — Ставок починає мілїти

Мелюзга́ = мілька́ (С. Л.), мелька́, мільга́, мулька́ (С. Л.) му́лявка; (про дітей) — малеча, дрібно́та, дрі́бъязок. (Д. під сл. **Мелкота́**). — Піймалось багато риби, та все така мілька, що хоч візьми та й кинь у воду.

Ме́люсть = меля́с, частіше — меля́са.

Менестре́ль = бандури́ста, кобза́рь.

Менструа́ція = мі́сячка, цьвіт, кра́ска, жіно́че, разом з Leucorrhoea = опла́ва, о(у)пла́ви, спла́вня. — У мене цьвіт був, як я сюди прийшла. Нїс.

Мень, менёкъ, риба Gadus lota = меньо́к (С. З.), мнюх, ментю́х. (С. Пар.).

Меньша́къ = ме́нший син або брат.

Ме́ньше = ме́нше, ме́нче, здр. ме́нш(ч)енько. Лев..

Меньшинство́ = ме́ншість.

Меньши́ца = ме́нша дочка́ (мези́нка) або́ сестра́.

Ме́ньшій = ме́нший, ме́нчий; моло́дший.

Ме́нѣе = д. **Ме́ньше.** — **Ме́нѣе всего́** = найме́нше, що найме́нше. — **Тѣмъ не ме́нѣе** = одна́к, одна́че, про те́, усе́ таки́. — Якийсь чудний, а про те добрий чоловік. — Хоч тобі й не хочеть ся, однак мусиш так робити.

Ме́ргель, Marga = ма́ргель, рухля́к (ванна з глиною). С. Пар.

Ме́ргельный = маргельовий, рухляко́вий.

Мере́жа = я́тір. С. З.

Мере́кать = маракува́ти.

Мерено́къ = ко́ник (д. **Ме́ринъ**).

Мере́ть = ме́рти, у(в)міра́ти.

Мере́щиться = 1. мрі́ти, мрі́яти, ся, мая́чити, маячи́ти, майори́ти, бовані́ти. (Д. під сл. **Виднѣ́ться нея́сно**). С. З.

2. ввижа́ти ся, приви́джувати ся, верзти́ ся, роїти ся у голові́. — І снить ся мінї чи й просто ввижаєть ся. О. Мор. — Верзеть ся щось, наче у віснї. — Бог зна що тобі роїть ся у голові. С. Л.

Мерза́вецъ = пога́нець, паску́да, леда́що. С. З. — Буває щастя скрізь поганцям, а добрий мусить пропадать. Кот. — А над нею молодою поганець сьмієть ся. К. Ш. — Може тепер згнущаєть ся який поганець над тобою. К. К. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Гр. — Пустив ся в ледащо.

Мерза́вка = пога́нка, паску́да, ледащи́-

ця. — Була в мене дївчина паскуда, вона ж мінї всї кучері поскубла. н. п.

Мерзи́ть = 1. бри́дити (С. Ш.), ги́дити.
2. пога́нити, паску́дити.

Ме́рзкій, ко = пога́ний, но, паску́дний, но, гидки́й, ги́дко (С. Аф. Л.), ги́достний, но, бридки́й, бри́дко (С. Аф. Л.), мерзе́ний (С. З.), мерзосьвíтний. — Поганий він чоловік. — Стецько бридкий! цур тобі одчепи ся! Кв. — Чудище мерзене. К. М. Х.

Мёрзлый = 1. ме́рзлий, замерзлий, оду́блий. — Мерзла земля — не можна копати.
2. мерзлякува́тий, мерзля́к (Д. **Зно́бкій**).

Мерзля́къ = д. **Зно́бкій**.

Мерзля́тина = мерзля́.

Мёрзнуть = ме́рзнути.

Ме́рзостный = д. **Ме́рзкій**.

Ме́рзость = по́гань (С. З. Л.), паску́дство, гидо́та, мерзо́та, бридо́та, оги́да (С. З.), о́гидь, плюга́вство.

Мерзѣ́ть = поганїти, паску́дити ся, ги́дшати, мерзе́нити ся.

Меридіа́нъ = півде́нник. — Меридіан — це чужоземне слово, по нашому воно визнача полуденник. Де-що про Св. Б.

Мерино́съ = шпа́нка (вівця гишпанської породи). — У шматку, коли знаєте, 2000 ягниць, та не простих, мужичих, а шпанка. С. Х.

Ме́ринъ = кінь (вихолощаний огирь). — **Глупъ, какъ сíвый ме́ринъ** = дурни́й, як вівця́. н. пр.

Ме́ркнуть = ме́рхнути, марнїти, темнїти, тьмíти. (С. Ш.). — І всюди зіронька моя! ти не марнїла, ти сїяла. К. Ш. — Добра полива так і не марніє, а блищить наче скло. Кн.

Мерку́рій = 1. Мерку́рій (планета).
2. живе́ срібло́.

Мерлу́ха, частїше **Мерлу́шка** = сму́х, сму́шок (з ягняти), липтва́рь (з вівцї), мерли́ця (С. Л.), голи́ця (Сп. з дохлої вівцї), ви́порток, ви́пороток (з мертворожденого ягняти), пере́літок (з того, що перелїтувало), стари́ця (з старої вівцї).

Мерлу́шечій, мерлу́шій, мерлу́щатый = смушко́вий, смуше́вий, линтваре́вий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушевиї обидві. н. п. — Линтваревий кожух.

Ме́ртвенность = 1. помертвíлість.
2. мертво́та. — Мертвота у нас на селї, а колись було весело. Кп.

Ме́ртвенный = 1. помертвíлий.
2. сме́ртний.

Мертвецкій мертве́цький. — **Мертве́цки** пьянъ = пъя́ний як ніч, як земля́. — Іде з шинку — пъяний як земля. Чайч.

Мертве́цъ = мрець, 2-й відм. мерця́, мн. мерцї, мертвя́к, мерля́к (С. Л. З.), умере́ць, умерле́ць. (С. Ш.). — Земля лежить нерухома, мов мрець. Кн. — На той останнїй страшний суд мерцї за правдою встають. К. Ш.

Мертвечи́на = мерляти́на, мерло́, (про худобу, зьвіра) — па́дло, сте́рво. С. Л.

Мертвечи́нный = мертве́цький.

Мертви́тельный = смерте́льний.

Мертви́ть = мертви́ти.

Мертво́ = д. **Мертве́цки**.

Мертворождённый = мерчу́к, (про ягня) — ви́порток, ви́пороток.

Мёртвость = 1. ме́ртвість.
2. оду́блість.

Мёртвый = ме́ртвий, ме́рлий, уме́рлий. (С. Ш.). — Чорному мило, умерлому кадило — нічого не поможе. н. пр. — Так помогає, як мертвому кадило. н. пр. — **Пить мёртвую ча́шу** = напива́ти ся ду́же й ча́сто.

Мерца́ніе = блима́ння, бли́кання, мига́ння.

Мерца́ть = бли́кати (С. Ш.), бли́мати, мигтїти, миготїти (С. З.). — Зорі мигтять. — Каганець бликає — от-от погасне.

Ме́ссія = Спаси́тель, Спас.

Мести́, месть = мести́, замíта́ти. — Снїгом хату замітає. В. Щ.

Месть = по́мста. С. З. — Од Бога помету наволікает. Л. В.

Металли́ческій, мета́лловый = металїчний, метале́вий, мета́льовий. — **Металли́ческая отдѣ́лка** = око́ва.

Металоплави́льный = гама́рський. — **М. печь** = гама́рня. Вол. Сидоренко.

Мета́лъ = мета́л, мета́ль.

Метаморфо́за = оберта́ння.

Мета́ніе = ки́дання.

Мета́ть, метну́ть = 1. ки́дати, викида́ти, ки́нути. — **Мета́ть взоръ** = кида́ти, скида́ти о́ком. — **Мета́ть жре́бій** = бра́ти, ки́дати же́реб. — **М. икру́** = те́рти ся. — Риба треть ся. С. Ш. — **М. пе́тли** = овкида́ти пе́тлї, (про зайця) — роби́ти пе́тлї. — **М. стрѣ́лы** = пуска́ти стрі́ли. — **М. кровь** = пуска́ти кров. — Що вже йому не робили, і кров пускали — не помогло.
2. щени́ти (про собак), коти́ти ся (про овець і кицьок).

Мета́ться, метну́ться = ки́дати ся, кú-

нути ся, гаса́ти, метуши́ти ся, шатну́ти ся, шасну́ти ся, (на волю) — бо́рсати ся, бо́ркати ся, (як що вку́сить) — ґедзати ся. — Кидав ся всїма сторонами, нїгде й слїду нема. Кп. — Шатнули ся по курінях запасу шукати. н. п. (Д. під сл. **Бро́ситься**). — **Всѣмъ въ глаза́ ме́чется** = всїм кидаєть ся в о́чі. — **Ме́чется, какъ угорѣлая ко́шка** = бі́га, як ошпа́рений.

Метёлка = 1. метїлка, ві́ничок. — Візьми віничок та почисть одежу.

2. у рослин — куни́ця, куня́ (очерета), во́лот, воло́ття (проса), ки́тях, киях (проса, кукуру́дзи).

3. рос. Poa L. = мітли́ця, Poa bulbosa і Compessa L. = тонконі́г, Poa nemoralis L = волосни́ця, гуся́тник, Poa pratensis L. = ля́дська чупри́на, Poa trivialis L. = тонконі́г. С. Ан.

Мете́ль = д. **Вью́га**.

Мете́льный = мете́лишний, хуртови́нний, завірю́шний. — **Мете́льные нано́сы** = заме́ти. — Там такі замети понавертало, що й пройти не можна.

Метёльный = мітло́вий.

Мете́льщикъ, ца = метїльник, ця. — Я до печі куховарочку найму, а до хати та метїльничку. н. п.

Мете́ніе = метїння, замітання, підмітання.

Ме́ткій = 1. влу́чний, влучки́й, влу́чен. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр.

2. кидки́й, замашни́й.

3. метки́й, шнидки́й, мото́рний.

Ме́ткость = влу́чність.

Метла́ = 1. мітла́, стара — дряпа́к, з ганчірок, клоччя або рогожки — помело́.

2. д. **Коме́та**.

3. рос. Agrostis L. = мітли́ця, пирі́й, тонконі́г і д. **Метёлка 3**.

Метли́ца, метли́ка = д. **Метла́ 3**.

Метлови́ще = мітли́ще, мітлови́сько, де́ржално (у мітли).

Метну́ть, ся = д. **Мета́ть, ся**.

Мето́да, ме́тодъ = спо́сіб.

Метрдоте́ль = дворе́цький.

Меты́ль, ком. Ephemera horaria = поде́нька. С. Жел. Пар.

Механи́змъ = механі́зм, спра́ва, снасть, машинерия.

Меха́никъ = меха́ник, машини́ста, машиністий, маши́нник. (Д. під сл. **Машини́стъ**).

Мечта́ = 1. мара́, ма́рево, мана́, манїя. С. З. Л.

2. мрія, ма́нево, химе́ра (С. З.). — Мрії мої, мрії золотиї, не кидайте мене, доки в домовину. Як. — А повітря легке і проміння палке в серце мрії раєм підіймають. Сам. — Шкода! Тепер вже мрії сї у пишній згинули красї. О. Пч. — Було видно, що в казцї снує перед нами свої власні мрії. Фр. — Де времъя радісне, конштовне, химер солодких і пісень? Колись було усїм тим повне гаряче серце день у день. Ал.

Мечта́ніе = ма́ріння, мрі́яння.

Мечта́тель, ница = 1. мрі́йник, ця, мрі́єць, химе́рник, ця. — Ви ідеалїст, мрійник, казала вона. Лев. — З малку він звик мріти, так його і продражнили мрійцем. Він на те не вважав: „чи мрієць то й мрієць“ думав він. Кп.

2. д. **Высокомѣрный**.

Мечта́тельность = 1. мрі́йність, химе́рність.

2. д. **Высокомѣріе**.

Мечта́тельный = 1. мрі́йний, химе́рний.

2. д. **Высокомѣрный**.

Мечта́ть, ся = мрі́яти, ся, ма́рити, ся, химе́рити, роїти ся (С. З.).

Мечъ = 1. меч, міч. — Рубає мечем голови з плечей. н. п. — Вихопив гострий міч, зняв головку з пліч. н. п.

2. риба Xiphias gladius = ме́чник. С. Пар.

Мзда́ = 1. д. **Воздая́ніе** і **Взя́тка 2**.

2. кори́сть, зиск, прибу́ток.

Мздоимецъ, ство = д. **Взя́точникъ, ство**.

Мига́ніе = ми́гання, ми́гавка, мо́ргання, мо́ргавка, мру́гання, клїпання, бли́мання, лу́пання.

Мига́ть, мигну́ть = ми́гати (С. Л.), бли́мати (С. Ш.), морга́ти, мру́жити, клїпати, лу́пати (С. З. Л.), мигну́ти і т. д. — Піймали на крадежі, а він хоч би тобі слово, тільки очима блима. С. Аф. — А що то, мамо, на небі блима так хороше та ясно? То, сину, зорі. Зіньк. — Ой здаєть ся, що не плачу, оченьками мружу. н. п. — Очима він на їх луппув... сказавши се, опъять заснув. Кот. — Кив, морг на його. Кв.

Мига́чъ, мигу́нъ, мигу́нья = моргу́н (С. З.), клїпко́, моргу́ха. С. З.

Мигъ = мент, мах, мить. — Кинулись тужмить і догнали. н. к. — **Ми́гомъ** = миттю (С. З.), ме́нтом, ду́хом, ма́хом, вмент, вмить, вмах (С. Л.). — Ментом поломъя обхопило цїлу скирду. Кн. — Як раз в той мент, як Тетяну мчали біля мене, я підійшов до двору їх... Я догадав ся яке нещасти скоїлось і миттю на коня. К. К. — Ду-

хом догнав його. Кн. — У дух машина пробіжить! звичайне в одну мить. О. Пч.

Мизантропи́ческій = відлю́дний, одлю́дний (С. З.), нелю́дяний.

Мизантро́пъ = відлю́дник, відлю́да (С. Пар.), безлю́док.

Мизги́рь, паук Aranea tarantula = тара́нтул, тара́нтух (Чайч.), воло́ський паву́к. (С. Пар.).

Мизе́рность = мизе́рність, ми́ршавість і д. **Бѣдность.**

Мизе́рный = мизе́рний, ми́ршавий, злиде́нний, (про зерно) — замі́ркуватий, д. ще **Бѣдный 1.**

Мизи́нецъ = мизи́нець, мизи́нок, мизи́нчик.

Микроско́пъ = микроско́п, дрібногля́д. С. Пар.

Миксту́ра = мі́шево, мішани́на (рідке лікарство). С. Пар.

Мила́шка = лю́бий, лю́ба, лю́бчик, лю́бка, ду́шка.

Ми́лая = ми́ла, лю́ба; лю́бка, коха́нка, милода́нка. — А я Дзюбі, моїй любі, черевички куплю. н. п. — Ожени ся, синку, візьми собі любку, цілуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Раював, слухаючи свою любку. Кн. — Провчи, синку, свою милоданку. н. п.

Ми́ленькій = миле́нький, любе́нький, коха́ний.

Милехонёкъ = миле́сенький, любе́сенький.

Милліоне́ръ, ша = милїо́нник, милїо́нщик, ця. — Т-ко за недовгий час милїонником зробив ся. Кн.

Ми́ло = ми́ло, миле́нько, лю́бо, любе́нько. — Любо було дивити ся. С. Л.

Милова́ніе, милова́нье = милува́ння, голу́блїння.

Ми́лованіе = ми́лування, поми́лування.

Милова́ть, ся = милува́ти, ся, голу́бити, ся (С. Аф. З.), пести́ти. — Цїлувала, милувала, до серденька пригортала. н. п.

Ми́ловать = ми́лувати, ми́лость кла́сти. — Це вже я милость кладу на тебе, а то попобити треба. Чайч.

Миловидный, милоли́цый = милови́дий, ми́лий, лю́бий, га́рний, гарнови́дий, перше теж — прие́мний. — Не пристало стиду-бриду цїлувати миловиду. н. п.

Милосе́рдіе = милосе́рдя, милосе́рдність (Чайч.), ла́ска.

Милосе́рдый = милосе́рдний, милосе́рдник (К. Б.), ласка́вий.

Ми́лостивецъ, вица = ласка́вець (С. З. Л.), ласка́виця, ми́лостник, ця (С. З.), добро́дїй, ка.

Ми́лостивый = милости́вий, ласка́вий. — Ой ти, Гандзю, милостива, чим ти брови намастила? н. п. — Блаженні милости́ві, бо такі будуть помилувані. К. Св. П. — **Ми́лостивый Госуда́рь!** = милости́вий, ласка́вий Па́не, Добро́дїю! — Шано́вний Добро́дїю! — Високонова́жний Добро́дїю!

Ми́лостыня = ми́лостиня.

Ми́лость = ми́лость, ла́ска, добро́, добродїйство. — Поїхали до столицї просити милостї у цариці. н. п. — Коли ласка ваша, то позичте мінї грошей. С. Л. — **Ва́ша ми́лость** = Ваша ми́лость, ва́ше добро́дїйство. — Як би то ви, ваше добродїйство, своїми руками милостиню подали. К. З. о Ю. Р. — **Ми́лости про́симъ** = про́симо, про́симо до госпо́ди. — **По ми́лости Бо́жіей, Бо́жьею ми́лостью** = з ла́ски Бо́жої. — **По ва́шей ми́лости** = через ва́с. — **Сдѣлайте ми́лость** = бу́дьте ласка́ві.

Ми́лочка, милу́ша, милу́шка = ми́ла, миле́нька, милю́ня, лю́бка, лю́бонька, любу́ня. — Дївчинонько, любонько моя! Кн. (Д. ще під сл. **Ми́лая**).

Ми́лый = ми́лий, лю́бий, коха́ний; любко́, лю́бчик, коха́нок, коха́нець, милода́н. — Синоньку мій любий! — Ой лашни ручки до єдиного пальця, бо хоч сьвіт сходиш, то не знайдеш над козака коханця. н. п. — Ой у мого милодана біле личко, як у пана. н. п. — Чумаченьку, козаченьку, де ти, милодане? Чом до мене твоє око кареє не гляне? Макар. — (Д. ще під сл. **Лю́бовникъ**).

Ми́лышъ = ми́лий, лю́бий.

Милѣ́ть = милїти, милїшати, гарнїти, гарнїшати, кра́щати.

Ми́льный = ми́льовий.

Ми́ля = ми́ля. — Сім миль мосту, а на кінцї квіт — на ввесь сьвіт? (н. з. — піст і Великдень).

Миля́га = д. **Ми́лышъ.**

Ми́мика = ми́ги. — **Разгова́ривать ми́микою** = говори́ти на ми́гах. — Він зачав уже на мигах з нею говорити. Руд.

Ми́мо = ми́мо, повз (С. З. Л.), поу́з, біля́, побіля́, проз. — Їхав повз самісіньку хату. С. Л. — Ой ішов же я поуз дївчинину пустку, тай найшов же я вишивану хустку. н. п. — Їдь проз млин. С. Л. — Поуз двір. С. З.

Мимолётный = коро́ткий, скороте́чний.

Мимохо́домъ = мимохідь, по доро́зї; на́вертом, хватко́м. — Оце мимохід і до вас зайшов. Кн. — По дорозї заїхав.

Мимоѣздомъ = мимоїздом, проїздом, по доро́зї.

Ми́на = 1. ми́на, (під ворожий стан або кріпость або для виходу) — підкіп, тайни́к (С. Ш.), потайни́к.
2. ви́раз, вид, ви́гляд, по́гляд. — З якимсь похмурим виразом подивив ся на мене.

Минаре́тъ = ба́шта ко́ло мече́тї.

Миндалеви́дный = миг(ґ)дальова́тий.

Минда́ль, рос. Amygdalus communis L. = миг(ґ)да́ль. С. Ан. — І хвиґи медом мов налиті, мигдаль, каштани смаковиті. Мет.

Минда́льный = миг(ґ)дале́вий. Кіев. Ст.

Минера́лъ = минера́л, копали́на. С. Жел.

Минёръ = підко́пник. С. Пар.

Миніатю́ра = дрібне́ малюва́ння, дрібни́й малю́нок, дрібноо́браз (С. Пар.).

Миніатю́рный = дрібни́й, дрібне́сенький, дрібню́ній (Чайч.). — **М. живопи́сецъ** = дрібномаля́р. С. Пар.

Ми́нный — ми́новий, підкі́пяний, тайнико́вий, потайнико́вий.

Минова́ть, ся, мину́ть = мина́ти, ся, обмина́ти, обіхо́дити, омина́ти, мину́ти, ся (С. Л.), помину́ти (С. Л.), обмину́ти, промину́ти. — Минають днї, минають ночі, минає лїто, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — Не по правдї живеш, минаєш мою хату, до иньшої йдеш. н. п. — Своєї долї не обминеш. н. пр. — Було колись, минуло ся, не вернеть ся знову. К. Ш.

Мино́га, риба Petromizon marinus = мино́га. С. Пар.

Мино́рный = журли́вий, жалі́бний, смутни́й.

Мину́вшій = мину́лий. — З розмови про минуле перейшли на бесїду про сподїване. Кн.

Мину́та, мину́тка, мину́точка = мину́та ($^1/_{60}$ частина градуса або години), хви́ля (С. Ш.), хви́лька (С. Ш.), хвили́на (С. З. Ш.), хвили́нка, годи́нка, хвили́нка, хвили́ночка (С. Л.). — По добрій хвилї чекай злої. н. пр. — Мерщій, мерщій хвилина кожна дорога́. К. К. — **На мину́ту, на мину́тку** = на хви́лю, на хвили́нку, на часи́нку, на волоси́нку. — Побачитись з нею хоч на деньок, хоч на хвилю. Фр. — Дай мінї голки хоч на часинку. С. Л. — Цїлу ніч не спала. Уже перед сьвітом на волосинку зімкнула очі. О. Мир.

Мину́тный = мину́тний, хвиле́вий, хви́льний (С. Ш.).

Мину́ть = д. **Минова́ть.**

Мира́жъ = ма́рево (С. З. Л.), ома́на (С. З.). — Марево не вариво — не нагодує. н. пр. — Весело здавалось од чарівничої омани. К. Х.

Мирво́лить = потура́ти (С. З. Л.), потака́ти. С. Л. — Не потурай дитинї. С. З. — А козак добре дбає, жінцї не потурає, їй віри не діймає. н. д.

Мире́ніе = мирі́ння, ла́гожіння.

Мири́ть, ся = мири́ти, ся, годи́ти, ся, ла́годити, ладна́ти, ся. — Ходи ж лиш погоди їх, чого вони сварять ся? С. Л.

Миріа́до = бе́зліч (власне 10.000).

Ми́рно = ми́рно, тихоми́рно (С. Ш.), у зго́дї, у зла́годї. — Живуть у добрій злагодї.

Ми́рный = ми́рний, тихоми́рний (С. Ш.), спокі́йний. — **Ми́рныя отноше́нія** = су́мир, зго́да (С. З.), зла́года. С. Л.

Мирова́я = мирова́, поми́рна. — Почали годити ся на мирову. Кн.

Миро́вой = мирови́й. — **М. судья́** = миро́вий. — **М. посре́дникъ** = посере́дник.

Миролюби́вый, во, миролю́бный, но = миролю́бний, тихоми́рний, но (С. Ш.). — Не подїлили ся спадщиною миролюбно, пішли позивати ся. Кн.

Миръ = 1. мир (С. Л.), зго́да (С. З. Л.), ла́года, лад, зла́года (С. Л.). — Краща згода ніж сварка. н. пр. — Стала ся згода з Турчином на років 30. Л. С. — Пригоди учать згоди. н. пр. — Уже тої сварцї годї, дай рученьку, жиймо в згодї. н. п. — **Худо́й миръ лу́чше до́брой ссо́ры** = лу́чча соло́м'яна зго́да, як золота́ зва́да. н. пр.
2. рос. Chenopodium Botrys L. = марь. С. Ан.

Ми́са, ми́ска, ми́сочка = ми́ска, ми́сочка, довга і не глибока — полу́мисок (С. З.) глибока дуже — макі́тра (С. З.), макорте́ть, макоте́рть (С. З.), — Поїв я ті вареники, поїв вареницї, перевернув макітерку в сїнцях на полицї. н. п.

Ми́тингъ = ві́че, ра́да. — На раду прибуло дуже багато людей.

Митка́ль = митка́ль (Лів.), пе́ркаль (Прав.)

Мише́нь = мета́, ці́ль. — На метї намальовано чоловіка, от ти й ціль в його. Кн.

Мишура́ = сухозло́тиця, сухозлі́тка; шуми́ха (С. З.). — У нас коровай сохозлотицею облїплюють. Чайч. — Короваї бгали і шумиху зверху накладали. Макар.

Міровоззрѣніе = сьвіто́гляд. (Д. **Міросозерца́ніе**).

Мірозда́ніе = сьвітобудо́ва, створе́ння

сьві́та. — Хтоб зрозумів тодї закони мудриї сьвітобудови? Зіньк.

Мірово́й = сьвітови́й.

Міроздите́ль = Творе́ць. — Бачить Бог, бачить Творець, що мир погибає. н. п.

Міросозда́ніе = д. **Мірозда́ніе.**

Міросозерца́тельный = сьвітогля́дний. — Проводячи життя сьвітоглядне, не диво що... Кн.

Міросозерца́ніе = сьвіто́гляд. — Се виходить з того поетичного настрою, яким відріжняєть ся його сьвітогляд. Бар. О. — Сьвітогляд українського народу. Лев.

Міроѣ́дъ = мироїд, глита́й.

Мірско́й = 1. сьві́товий, мирськи́й. — Просьвітив їх розум всякими науками, в життї сьвітовім потребними. Л. В. — Се ж сьвітова річ. н. пр. — Треба відвертати ся від сьвітових утїх. Бар. О. — **Мірско́й человѣ́къ** = миря́нин.

2. грома́дський (С. Аф. З. Л.), обчеськи́й (з рос.). — Громадська рада — Богу відрада. н. пр. — Не то що громадського, а й свого дїла головою не подужаю. К. Х. — **Мірска́я схо́дка** = грома́да. С. З. — Кли́чуть у громаду. — Що громадї, те й бабі. н. пр. — **Мірска́я изба́** = збо́рня. — Зібрало ся людей — повна зборня.

Міря́нинъ, міря́нка = 1. миря́нин, ка.

2. громадя́нин, ка.

Міръ = 1. сьвіт (С. Ж.), сьвіт Бо́жий, здр. сьвіто́чок. (К. З. о Ю. Р.). — Ой сьвіте ясний, сьвіте прекрасний, як на тобі тяжко жити. н. п. — Ви сьвітло сьвіту. К. Св. П. — Без мови не змогли б люди господарювати над иньшими тварями і ввесь сьвіт обертати на користь собі. Де-що про Св. Б. — Дознаєть ся чоловік з книжки і про сьвіт Божий. Ід.

2. мир, лю́ди. — Люди як мухи, а сьвіт як банька. н. пр. — **Ходи́ть по́ міру** = по під ві́конню ходи́ти, старцюва́ти. — Пішла по під віконню миркати. Кв. — **Не отъ міра сего́** = не сьогосьві́тнїй. — Блукали якісь тїнї не сьогосьвітнї. Лев.

2. грома́да. С. Аф. З. — Громада — великий чоловік. н. пр. — Яка громада, така її й рада. н. пр.

Младе́нецъ = дити́на, дити́нка що ще не говорить — немовля́тко. С. З. Л. — **Грудно́й младе́нецъ** = цицькова́ дити́на.

Младе́нческая = роди́мець (С. З.), перехі́д, мимохі́д, чо́рна неміч (у дїтей).

Младе́нческій = дити́нський, дити́нячий.

Младе́нчество = дити́нство, ма́льство (С. З.). — Не до його кажучи, просто не дїло, а дитинство. Кн. — **Съ младе́нчества** — з ма́лку, з ма́льства. (Д. **Съ малолѣ́тства**).

Мла́дость, младо́й = д. **Мо́лодость, молодо́й.**

Млекопита́ющій = молокоссу́щий.

Млекоссѣ́дъ, рос. Galium verum L. = жо́вта, жовте́нька ка́шка, медяни́к, медявни́к, батіжки́, бурку́н-зі́лля, дрібноцьвіт, си́воротень. С. Ан.

Мле́чный = моло́шний. — **Мле́чный путь** = Богів шлях, чума́цька доро́га. — По небу йде нїби широва ясна смуга, то, кажуть люди, чумацька дорога, що, глядячи по нїй, чумаки у Крим ходять. Де-що про Св. Б. — По дорозї саме в ро́зсохах (де росходить ся) єсть крини́ця — чотири яснї зірки, а від неї — дївка з відрами — три зірки. Мап.

Млѣть = млі́ти (С. Л.), у(в)млїва́ти (С. Ш.), зомлїва́ти. — Серце млїло, не хотїло сьпівать на чужинї. К. Ш. — Як гляне на мене, так аж умлїває. Лев. — Коли б мати теє знала, вона б з жалю умлївала. н. н.

Мни́мый = га́даний, не пе́вний, не правди́вий. — І я, мов шалений, тодї упинаюсь тим гаданим щастям своїм, що думкою бачу, а справдї нїко́ли те щастя не буде моїм. Ум.

Мни́тельный = поми́сливий (С. Пар.), неймові́рний, непе́вний (в собі); підзо́рний (С. З.), зазо́рливий. С. З.

Мни́ть, ся = д. **Ду́мать, ся 1.**

Мно́го = бага́то, бага́цько, ве́лико (Ос. Зіньк.), иноді — мно́го, не ду́же — чи ма́ло, багате́нько (С. Ш.), дуже — ду́же багато, си́ла, геть чи ма́ло, страх, шмат, гурт, тиск, до ли́ха, до ка́та, до чо́рта, до біса, до хріна, до стобі́са, чо́ртів тиск. — Багато, як трави. н. пр. — І між доброю капустою багато гнилих качанів. н. пр. — Багацько, як жидів коло ятки. н. пр. — Геть чи мало люду полягло од холери. Кп. — Гей Перебийніс просить не много: 700 козаків з собою, рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — Є їх у нас до ката. К. З. о Ю. Р. — Страх як багато. С. Л. — У його шмат грошей. — І панства чортів тиск було. Гр. — Жидів на ярмарку до біса. — **Во мно́гомъ** = бага́то в чому́. — **Зна́етъ мно́гое** = бага́то зна́є. — **Мно́гимъ ка́жется** = багатьо́м, бага́то де́-кому здає́ть ся. — **По мно́гимъ причи́намъ** = з багатьо́х причи́н.

Многовла́ска, рос. Polytrichum, Aspidium Filix mas Sn. = па́пороть, жіно́ча па́пороть. С. Ан.

Многовѣтви́стый = ги(і)лля́стий. — Гиллястий дуб.

Многоглаго́ланіе = велемо́вність, великомо́вність. Чайч.

Многоглаго́ливый = великомо́вний (Чайч.), велемо́вний, розмо́вистий, балаку́чий, балаклі́вий, просторі́куватий (Чайч.). — Така розмовиста, як у неї язик руба не стане, все говорить, наче млин меле. Кн.

Многогра́нный = грани́стий, грани́астий, угла́стий (С. Ш.), грянча́тий (Кн.).

Многогрѣ́шный = ве́ликогрішний, великогрі́шник, ця, многогрі́шний. — Великогрішниця вона була за́ молоду, а потім Богови преподобилась. Хар. Чайч.

Многоже́нецъ = многожо́н.

Многознамена́тельный, м. значи́тельный, м. зна́чащій = многозна́чний, великозна́чний.

Многоколѣ́нный, м. колѣ́нчатый = колі́нчастий.

Многоко́стый = д. **Кости́стый 1**.

Многокра́тный = многора́зний. — Ні до чого мої многоразні напучування. Кн.

Многокро́вный = кровува́тий (Ман.), кріва́вистий.

Многоли́ственный = ря́сний (С. З.), ряснолі́стий, листа́тий. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. п. п. — Дуб рясполистий. Чайч. — Листата липа. Кн.

Многолѣ́тіе = многолі́ття, довголі́ття,

Многолѣ́тній = великолі́тній, довголі́тній, довгові́чний, лі́тний. — Дуби і всякі дерева великолітні. К. Ш.

Многолю́дность = велелю́дність. — Велелюдність Лондона сприяє вистежити напевне причину... Кн.

Многолю́дный, но = велелю́дний, великолю́дний, лю́дни́й, лю́дяний, велелю́дно, лю́дно, ми́рно. — На роспуттях велелюдних. К. Ш. — Велелюдні міста, як от Київ, Львів, Адес. Кн. — Великолюдний сьвіт багатий та хороший. Ск. — Людний базарь. С. Л. — Балдівка велике село, людяне. Кн.

Многоно́гъ, многоно́жица, ком. Iulus = стоно́га. С. З.

Многоно́жка, рос. Polypodium L. = па́пороть. С. Ан.

Много́нько = багате́нько, чи ма́ло, чи мале́нько. — Чи маленько таки заправили ви за копя. Кн.

Многообра́зный = розмаї́тий.

Многоплодный = родю́чий (про зѐмлю, рослину), плодю́чий (про птицю, животину), хлібода́йний (Гал., про землю), ря́сни́й (тільки про овоч). С. Л. — Родюча земля. — Родюча груша. С. Л. — Качки більш плодючі від гусей. — Рясна вишня.

Многоразли́чный = розмаї́тий, уся́кий.

Многорѣ́чіе = д. **Многоглаго́ланіе**.

Многорѣчи́вый = д. **Многоглаго́ливый**.

Многосеме́йность = сї́мяни́стість. — Ко ли б мінї не та моя сїмянистість. Лев.

Многосеме́йный = сї́мяни́стий (Лев.), се мени́стий, великосеме́йний, кодлова́тий

Многосло́віе, многосло́вный = д. **Много глаго́ланіе**.

Многосло́жный = многоскла́дний. — В дво складних або многоскладних словах на одні складі є на́голос. — Гр. Ог. См. Ст.

Многосо́льный = сілки́й.

Многосторо́нній = многобі́чний, гран ча́стий, грянча́тий. — Такий грянчатий що й не скажеш скільки сторін у його. Кн

Многостру́нный = струни́стий.

Многострада́лецъ = великоте́рпець.

Многотру́дный = важки́й, трудни́й (С. Ш.

Многоуго́льный = угла́стий (С. Ш.), ріж ка́тий (Чай.),

Многоуважа́емый = високопова́жний ве́льми шапо́вний.

Многоуче́ный = великовче́ний. Лев.

Мно́гохонько = бага́то, бага́цько (дуже)

Многоцѣ́нный = кошто́вний (С. З.), вели кокошто́вний (Кіев. Ст.).

Многоцвѣ́тный = квіти́стий, квітча́стий

Многочи́сленный = чисе́нний. — Грапі ня спорудила своїм численним прихильні кам обід. Кн.

Мно́жество = бага́то, бага́цько, си́ла, ве ли́ка си́ла, иноді — мно́жество, ти́с ва́лява, тьма́ те́мрява. — **Безчи́сленне мно́жество** = бе́злїч. — Велика сила на роду полягло на войнї. Кн. — Такого ва лява риби. Ман. — Тьма темрява жуч було. — Гей не дивуйте, добриї люди, п на Вкраїнї повстало, гей за Дашевим п Сорокою множество Ляхів пропало. п. — І хлопців чортів тиск було. Кот. (Д. п під сл. **Мно́го**).

Мно́жить, ся = мно́жити, ся, помножа́т намножа́ти, ся. — Люди множать ся, земля не росте, не більшає. Кн.

Мнѣ = мінї. — **Мнѣ всё равно́** = д. п сл. **Весь**. — **Не по мнѣ** = не по ми́сл не до ми́слї, не під ми́слї. — Хоч в че вонім намистї, вона мінї не по мислї. н. — Та взяв жінку не під мислї — не хо з нею жити. н. п.

Мнѣ́ніе = ду́мка, га́дка, розумі́ння, зда́ ня. — Моя гадка така, що тобі не тре туди їхати. С. Л. — В мене думка не та

щоб пішла я за Стецька. Кв. — **По моему́ мнѣ́нію, я того́ мнѣ́нія** = на мою ду́мку, моя́ така́ ду́мка, як на ме́не. — На мою думку, зовсім не так треба зробити. — **Мнѣ́ніемъ положи́ть** = ухвали́ти. (Гал.).

Моги́ла = 1. я́ма, гробови́ще, гріб. 2. моги́ла. — Ой робіте труну та широкую, викопайте яму та глибокую, висипте могилу та високую. н. п. — Гробовища у землю глибокі. К. Д. — Тоді було трохи жаль, як на лавці лежав, як до гробу понесли, то всї жалї одійшли. Я до гробу йшла — поплакувала, а від гробу йшла — поскакувала. н. п. Под. — Висипали над козаком високу могилу, посадили у головах червону калину. н. п.

Моги́льница, рос. Vinca = барві́нок. С. Ан. — Ой мій хрещатий барвінку не розстилай ся по садочку. н. п. — Зелененький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Моги́льный = моги́львий, гробови́й.

Моги́льщикъ = гробоко́п, моги́льник.

Могоры́чъ = д. **Магары́чъ.**

Могота́, могута́ = міць, си́ла. — **Не въ моготу́** = не по си́лї, не під си́лу.

Могу́чій, могу́щественный = міцни́й, си́льни́й, ду́жий, могу́чий, могу́щий, мо́жний (С. Ж.), могу́тний (С. Л.), великомо́жний, поту́жний (С. З. Л.), промо́жний. — Не поможе міцний Боже і воскова сьвічка. н. пр. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш. — Надїя і могутного царя і мене пестить. Кн. — Поскидав потужних з престолів і підняв у гору смирених. К. Св. П. — Тут треба потужнїших сил. С. З. — Підхиляю ся під їх монаршую преможную волю. К. Ст. — Преможний Монархо! Самойлович. С. З.

Могу́щество = си́ла, міць, могу́тність, мо́жність (С. Ж.), можновла́дство (К. Б.). — Він має велику силу. — Велику міць узяла жидова, що усїх панів посїла. С. Л.

Мо́да = мо́да, поведе́нция, поведі́нка. — Сидить чорт та й плаче, що моди панам не настаче. н. пр. — Така вже в нас поведенция.

Моде́ль = зразо́к, взір, мо́дла (Ман.). Зробив зразок, та по йому вже й робив.—

Модели́ровать = моделюва́ти. Ман.

Моди́стка = мо́дниця. — Заказала у модницї. — Вона була в Адесу у модницях, та там і навчила ся шити на панів. — Сестер можна повіддавати в науку до модниць. Кн.

Мо́дница = мо́дниця, модосьві́тка (С. З.). — Ач, яка модниця — усе їй треба, щоб по моді було пошито.

Мо́дничать = мо́дничати, по мо́ді, по мо́дньому одяга́ти ся, жи́ти.

Мо́дный = мо́дні́й, мо́дешний.

Мо́жется, вживаєть ся тільки у виразах: а) „**ху́до мо́жется**" або „**не мо́жется**" = не зду́жаєть ся, не добри́ть ся. — Щось мінї не добрить ся. Хар. Чайч. — б) „**Какъ живётся, мо́жется?**" = як ся ма́єте? Чи живі, чи здорові?

Можжеве́ловый, можжеве́льный = ялове́цеви́й.

Можжеве́льникъ, рос. Iuniperus communis L. = ялове́ць, можеве́льник. С. А. — Куривсь для духу яловець. Кот.

Мо́жно = мо́жна.

Мо́зглый = гнили́й (про овочі), трухля́вий (про дерево), при́тхлий, ту́хлий (про инші речі), хи́рий, хи́рлий, слабови́тий і т. д. д. **Болѣ́зненный** (про чоловіка).

Мозгла́вый = д. **Болѣ́зненный;** ми́ршавий, плюга́вий.

Мозгля́къ = хирля́к, харла́к (С. Ш.), плоху́та (С. З.), ми́ршавий (К. Х.).

Мозгля́тина = гниля́тина, трухля́тина.

Мо́згнуть = 1. гни́ти, трухля́віти (про рослину). С. Ш.
2. ча́хнути, марнїти, хи́ріти (про чоловіка).

Мозгови́къ, мозгови́на, Coenurus cerebralis = мозговни́к, колова́тка. С. Жел.

Мозгово́й = мізкови́й.

Мозгъ = 1. Cerebrum — мізо́к, мо́зок. С. Л.
2. Medulla ossium = шпік. — Твоя кість, а мій шпік. н. пр.

Мозжечо́къ, Cerebellum = мізо́к.

Мозжи́ть = мізчи́ти (С. З.), мотлоши́ти. — **Го́лову мозжи́тъ** = голова́ тріщи́ть.

Мозо́листый = мозольо́ваний.

Мозо́лить = му́лити, мозо́лити. — І червоні чоботи мулять. н. пр. — **Мозо́лить языко́мъ** = д. під сл. **Вздоръ (Городи́ть).**

Мозо́ль = 1. мозо́ля, на́ростень, нагні́тка (Бар.), на пъятї — гу́зка. — Не гарні мої руки, ще й з мозолями. Фр.
2. зад, гу́зка (у мавп).

Мозо́льный = мозоле́вий. — **Мозо́льные де́ньги** = кріва́виця.

Мой, моя́, моё = мій, моя́, моє́.

Мо́йка = 1. миття́, (про білизну) — пранням́, праття́.
2. мо́йки (де миють вовну). — Заробила на мойках. — Наняла ся на мойки.

Мокла́къ = жми́крут, глита́й; скна́ра, скупиндя́, скунердя́, га.

Мóклый = вóхкий, мóкрий.

Мóкнуть = мóкнути.

Мокреди́на = трясови́на. С. Ш. — Попали в трясовину, та ледве вибрались відти.

Мóкредь = 1. негóда, сльотá, дощи́ста, мочли́ва годи́на. — До милої вроди немає негоди. н. пр. — Не впорались з возовицею, як захопила негода.

2. вóхкість, мóкрість.

Мóкренькій, ко = мокрéнький, ко.

Мóкреть = д. **Мóкредь.**

Мокрёхонекъ, ко = мокрíсїнький, ко.

Мокрéцъ = мокрéць (мокрий лишай у коней).

Мокри́ца, мокри́чка = 1. ком. Oniscus asellus = стонóга, мокри́ця.

2. рос. Stellaria media Smith. = мокрéць, мокри́ця. С. Ан.

Мокри́чный = стонóговий, мокри́цевий.

Мокровáтый, то = мокрéнький, ко.

Мокротá = вóхкість, мóкрість.

Мокрóта, мокрóтина = флéгма (С. Ш.), фля́гма, харкóти́на, харкоти́ння (С. Ш.), хря́ка, частїше — хря́ки (Нїс.), харкани́на (С. Ш.), харкови́на, мокроти́ння. — Як виплюне мокротиння, так воно пополам з кровъю. Кн. — Обхаркав усю долівку харкотинням.

Мокрóтистый, мокрóтный = мокроти́нний, харкоти́нний. — **Мокрóтный человѣкъ** = харкáтий, харкáч, ка. С. Ш.

Мóкрый = мóкрий.

Мокрѣть = мокрíти.

Молвá = помóвка (С. Л.), поголóс, поголóска (С. Л.), слáва, поговíр (С. З.), поговíрка; чýтка, балáчка (Эв.), говíрка, почýтка. — **Дурнáя молвá** = поговíр, слáва, помóвка. — Про вовка помовка, а Москаль кобилу вкрав. н. пр. — Десь великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр. — І повернув ся Ісус в Галилею і розійшов ся поголос про його по всїй околицї. К. Св. П. — Над моєю хатиною темна хмара стала, а на мене молодую поговір та слава. н. п. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п. — Ой не піде дрібен дощик без тучі без грому, ой не піде дївка заміж та без поговору. н. п. — Від людського поговору не запнеш ся пеленою. н. пр. — Та вже тая слава по всїм сьвітї стала, що дївчина козаченька серденьком назвала. н. п. — Давно вже про се говірка йде та й досї щось не має. — Була слава, були поговори та на тую дївчиноньку, що чорнії брови. н. п.

Молдáнія = Молдáвщина (С. Л.), Мультя́нщина, Мультя́нська земля́. С. З.

Мóлвить = мóвити, казáти. — Не мов мі... нї словечка — нехай буде гречка. н. п.

Молéбенъ, молéбствіе = молéбень.

Молéбствовать = молéбень прáвити. — Що дня молебвї править, у ставвики сьвічі... великі ставить. К. Ш.

Молéльня = божни́ця, богомíльниця, капли́ця, (у жидів) — шкóла.

Молéльщикъ, ца = молéць і д. **Богом...лецъ, лица.** — Який салдат, така і битв... який молець, така й молитва. Ск.

Молéніе = молїння, благáння.

Моли́тва = 1. д. **Молéніе.** 2. моли́тва. — **Давáть моли́тву** = молитвувáти. — **Брат... моли́тву** = молитвувáти ся. (Обидва пр... породіллю). — **Учи́ть моли́твѣ** (дїтей) — моли́ти. — Почала молити дїтей.

Моли́твенникъ = молитóвник. С. Л. — І з... брав усю громаду, з нею розпростив с... взяв з собою молитовник, в пущу віддали... ся. Руд.

Моли́твенный = молитóвний.

Молитослóвъ = д. **Моли́твенникъ.**

Моли́ть = моли́ти, благáти. — У гору р... ки здіймали, Господа милосердного благал... н. д. — А я так мало, не багато благав ... Бога — тільки хату. К. Ш. — Та поїде... до столицї благати царицю, а чи не дас... тії землї, а що від грницї. н. п. — І р... дий я і веселий і Бога благаю, що не пр... спав моїх дїток в далекому краю. К. Ш. — А я стою та аж очима благаю, що... змилувались. Фр. — Однїй все сонця треб... а та дощу благає з неба. Зїньк. — Очим... і стріляє і благає. н. пр.

Моли́ться = моли́ти ся.

Мóлка = помíл. — Цей млин і на пом... добрий.

Мóлкнуть = мовчáти.

Мóлкомъ = мóвчки, мовчакá. — Ви тіл... ки мовчки йдіть до дому та лягайте. С. ... — Нї в голос, нї мовчки. н. пр. — Тк... попові копоника на со духи в церкві, неха... лежать там мовчака в сирій землї мертв... Гул. Ар.

Мóлнія = бли́скавка (С. Аф. З. Л. Ш.), блискави́ця (С. Ш.), ли́скавка, лискаві...ця, (з громом) — грімни́ця. — Ой з ... гори хмара виступає, до Чигрина громо... вигрімляє, на Україну блискавкою блиска... н. д. — Шваркнула блискавка — грім грю...нув і загув, із хмар, мов з лотоків, водо... зашуміло. Гр. — Сказав Юпитер і швир...нув на їх блискавку з неба. Дум. — Я... блискавка все разом осьвітила. К. К. — Бли...скавиця так і поре чорну хмару, аж страшн... дивить ся. Галуз. — Блиснула грімниця ... чорної хмари. К. Д.

Молодáя = молодá.

Молодёжникъ = молодни́к (молодий ліс). — Молоднику не можна рубати.

Молодёжь = мо́лодіж, мо́лодь (С. З. Л.), молодне́ча (С. Л.), молодя́та (С. З.), че́лядь (сїльська. С. З.). — Молодїж гуляє, а старі думно сидять. Кн. — Старі помічали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Сопілонька грає, вся челядь гуляє, а мене мати лає — гулнть не пускає. н. п.

Моло́денькій = молоде́нький.

Молодёхонёкъ = молоде́сенький, молодїсенький.

Молоде́цкій, ко = молоде́цький, ко, юна́цький, коза́цький, хва́тський, ко, по коза́цьки, по коза́цькому, по молоде́чи. — Гей, як крикнув царь турецький та на свої слуги молодецькі. н. п. — Та й хватська ж то була колись козацькая мати. (Україна). Гул. Ар. — Як все дїло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п. — Та по молодечи, а не по черпечи будеш Богови молитись. К. Ш.

Молоде́цъ = молоде́ць, юна́к, коза́к, ле́гінь.

Молоде́чество = молоде́цтво, юна́цтво (С. З.). — Покиньте се дурне юнацтво, нанове виборне боярство. Кот.

Молоде́чествовать = молодцюва́ти (С. Л.) козакува́ти.

Молодизна́ = шум на молодо́му пи́ві.

Молоди́ло = рос. Sedum Telephium L. — за́яча трава́, за́яча капу́ста, роса́да, гаду́н (укр.), ма́сляне зїлля (гал.), S. acre L. — бурячки́, гіне́ць, росхо́дник, очі́ток, очі́тки, мо́лодень, чи́стик. С. Ан.

Моло́ди́ть, ся = молоди́ти, ся, підмоло́жувати, ся, відмоло́жувати, ся. — Старому не молодити ся, лисини собі не засїєш. Кн. — „Ох!“ каже, а потім нїби згадала, що треба молодить ся, та: „чи пак гоц“! Номис.

Молоди́ца, моло́дка = молоди́ця, здр. молоди́чка, ласк. — молоди́ченька. — Чи є в сьвіті молодиця, як та Гандзя білолиця? н. п. — Гандзя рибка, Гандзя птичка, Гандзя цяця молодичка. н. п. — Молодиці, молодиченьки, які у вас гарні чоловіченьки! н. п.

Молоди́цынъ, моло́дкинъ = молоди́цин. — Капосні дїти затягли молодицину свиту. Чайч.

Молодова́тый = молоде́нький.

Молодо́й = молоди́й. — Молодого кров гріє. н. пр. — Молода брага хмельна. н. пр. — **Молоды́е го́ды** = молодо́щі. — **Въ молоды́е го́ды** = ві́ку молодо́го, за молодо́щів, за мо́лоду. — Чиє серце стрепенеть ця од слова живого, що сьпівав я, віщував я віку молодого? К. Д. — **Молодо́й мѣсяцъ** — молоди́к. — **Молодо́е поколѣ́ніе** = д. **Молодёжъ**. — **Молода́я по́росль, молодо́й садъ, лѣсъ** = молодни́к. — Молодник не можна рубати. — **Молодо́й человѣ́къ** = молоди́к, молода́н, па́рубок. С. З. — Турчин вибирав дань молодиками і дївками. Л. В,

Мо́лодость = мо́лодість. — Молодість — буйність, а старість — не радість. н. пр. — Молодосте, молодосте, єдиная сило! Порадь мене, як зрівняти нерівнеє дїло. н. п. (М. В.).

Молоду́ха, моло́душка = д. **Молоди́ца.**

Молодцова́тый, то = молоде́цький, по молоде́цьки, бадьо́рний, но, бадьори́стий (С. Аф. З. Ш.), жва́вий, во. — Борода йому снїгом взяла ся, а як по молодецьки похожає. Кн.

Моло́дчикъ, молодчи́на = д. **Молоде́цъ** (здр. і лас.).

Молодѣ́ть = молодїти. — Пишаєть ся калинонька, явор молодіє. К. Ш. — До віку вічного слава Хмельницького молодїтиме. С. З.

Молодя́къ = молодни́к. — Сїм сот волів в оборі, молоднику — без лїку. н. п.

Моложа́вѣть = молоднїти.

Моло́ки = молочко́ (у риб).

Молоко́ = молоко́, здр. молочко́, дїт. мо́ня, першого здою після родів, Colastrum — моло́зиво (С. З.), с під сиру — сиро́вать (С. З.). — **Же́нское молоко́** = по́корм. — **Кипячёное, топлёное молоко́** = пря́жене молоко́. — **Молоко́ птицъ,** Cera = воскови́ця. Вол. — **Парно́е м.** = сиродій, сьвіже молоко́, с під коро́ви. — А я, мамо, монї хочу! Чайч. — Густе, як молозиво. — Нїколи не пъю пряженого молока, а тільки таке, що с під корови.

Молокосо́съ = бла́зень, блазню́к (С. Аф. Ш.), блазня́, лайливо — шмарка́ч. — Де тобі блазневи люльку курити? С. Ш. — Чи не сором такому блазневи горілку пити? С. Ш. — Блазень такий, ще й цьвірінькає. Ніс. — Де йому косить, він ще блазень. С. Аф. — Ще й він, шмаркач, туди пнеть ця. Чайч.

Молотби́ть = моло́тник, молотї́льник.

Молоти́ло = бія́к, здр. біячо́к, поб. біячи́ще, біячи́сько (Под. С. Ш.), бич, здр. би́чик, поб. бичи́ще. С. Аф. Ш. — Одірвав ся біяк від ціпа.

Молоти́льня = 1. молота́рня, тік, де молотять кіньми — гарма́н. Херс.

2. молоти́лка (машина).

Молоти́льщикъ = моло́тник, молотїльник, на гарманї — гарма́нець. Треба молотників найти. — А вже ж ви родичі: дїдового сусіда молотники. н. пр.

Молоти́ть, ся = молоти́ти, ся, вдруге, відгорнувши солому — колосува́ти (Сп.), кіньми) — гармануа́ти, гарма́нити, ся. Херс.

Молотови́ще = молотови́ще, де́ржално (молота).

Молотово́й = молотови́й, молотко́вий.

Мо́лотъ, молото́къ = мо́лот, молото́к, молото́чок, ковальський — бія́к, не дуже великий — однору́к, на заводах — шля́га, вершля́г, деревьяний — кия́нка, з довгим кінцем — носа́ль, клепати косу — клепа́ло, клеве́ць (Мал.), набивати жорна — оска́рд, оска́рда (С. Пав.), палиця з молотком — ке́лен (С. З.). — А зверху майстер садить по закліпці вершлягом і виробляє оцей капелюшок. Пісоч. — Келеном по ребрах затинає. н. д.

Моло́ть, ся = 1. моло́ти, ся, на питлю — питлюва́ти, покінчати — обмоло́ти ся. — Мельник меле, шеретує. н. п.

2. моло́ти, верзти́ і д. **Вздоръ городи́ть.**

Молотьба́ = 1. молотьба́. — Настає молотьба, а нема кому молотити.

2. молоті́ння, моло́чення, кіньми — гарманува́ння. — **Оконча́ніе молотьбы** = обмоло́т. — **Око́нчить молотьбу́** = обмолоти́ти ся, обгарма́нити ся. — Зародив Бог хліба — і досі люди не обгарманили ся. Чайч.

Моло́тье = д. **Мо́лка.**

Молоча́й = рос. а) Chelidonium majus L. = глекопа́р, глечкопа́р, гладу́(и́)шник, росто́паш, сіре зілля, чистотіл, старовина́, стародуб, прозо́рник, б) Euporbia Esula L. = молоча́й, молоча́к, в) Sonchus arvensis L. = гірча́к, молоча́к, молоча́й, чо́ртове зілля, о́сот, S. oleraceus L = молоча́к, каки́ш, суса́й. С. Ан.

Молоча́йникъ, рос. Tragopogon Tourn. = козе́лець, козе́льці, козе́льки і д. **Молоча́й** в.

Моложе́ніе = д. **Молотьба́ 2.**

Молочко́ = д. **Молоко́** (здр.).

Моло́чникъ = 1. моло́шник (посудина на молоко, ласий до молока і той, що продає молоко).

2. молошня́к, сосу́н, сосуне́ць (про телят, лоша і т. д., що годуєть ся молоком)

3. рос. Tragopogon pratensis L. = козе́лець, козе́льці, козе́лки. С. Ан.

Моло́чница = 1. моло́шниця (жінка, що продає молоко).

2. мед. Aphtae — плі́снявка (у дітей).

Моло́чный = моло́шний. — Молошна каша (зварена з молоком). — Молошне поросят (що годують ся молоком). — **М. лихора́дка** = моло́шниця (у жінок незабаром після родів). — **Моло́чное** = моло́шне, молочи́на. — Я дуже люблю молошне (про страву). — Дали нам молочини їсти. Хар. — **Моло́чные зу́бы** = моло́шні зу́би. — **М. проду́кты** = на́біл, ді́йво.

Моло́чня = моло́шня (де продають молоко).

Моло́шникъ і т. д. = д. **Моло́чникъ** і т. д.

Мо́лча, молчали́во = мо́вчки, мовчко́м, мовчака́, мовчана́. — Ні в голос, ні мовчки. К. Ш. — Хиріє собі мовчки, а далі взяв та і вмер мовчки. К. Х. — Мовчком увесь вік іззжило. К. Х. — Ткни попови коповика на со духи в церкві, нехай лежать там мовчака́ в сирій землі мертві. Гул. Ар. — Сидить вона мовчана́ собі, наче її і в хаті немає. Кн.

Молчали́вость = мовчазли́вість.

Молчали́вый = мовчазни́й (С. З. Л.), мовчазли́вий (С. Л.), мовчу́щий (С. Пар.), мовча́(у́)н (С. Л.), німова́тий, мамотли́вий, ма́мот. — Вона стала мовчазна. С. З. — Де далі похмуріший та мовчазливіший він робив ся. Чайч. — Любив сусід таких, як сам: веселих і сьміливих і страх не любив нічкурів і мовчунів. Лев. — Ось ну-бо — годі мовчаном сидіти — озвись. Кн.

Молча́льникъ, ца = мовча́н, мовчу́н, ка (що дали обітницю мовчати).

Молча́ніе = мовча́ння, мовча́нка, мовчо́к (С. З.). — Мовчанка не пушить, головоньки не сушить. н. пр. — Мовчок! розбив батько горщок. н. пр.

Молча́нка = мовча́н (гра). — Давайте гратись у мовчана!

Молча́нъ = мовча́н (охотницька собака, що трапивши на слід, не подає голосу).

Молча́ть = мовча́ти, німу́ва́ти. (С. З.). — Мовчи та диш. н. пр. — Аж подумати гірко, як ота людина гарна зникла німуючи з посеред миру Божого. К. Х. — **Молчи́, те!** = мовчи́, мовчі́ть, е, ци́ть, те, засьі! — Мовчи, глуха — менше гріха. н. пр. — Цитьте, бо я й думку вашу знаю, як ви змовляєтесь. н. к. — Ой цитьте та мовчіте, та нікому не кажіте, цитьте! н. п. — Цитьте вітри, цитьте буйні! в лузі не гудіте! Моє горе лягло спати, так не розбудіте! Мет.

Молчко́мъ = мо́вчки, ни́шком, ти́шко́м (С. Ш.), ти́шком-ни́шком, тихе́нько. (С. Ш.). — Він нишком вийшов з хати.

Молчу́нъ, нья = мовча́(у́)н і д. **Молчали́вый.**

Моль = мов, мовля́в. С. З. Л. — Скажи, мов, що не треба. — Нехай, мовляв, сам скоптує. С. Л.

Моль, ком. Tinea = міль, др. відм. — мо́-

ля, мільга́. — Кожний має свого моля, що його гризе. н. пр. — Міль моля гризе, коли нема що. н. пр. — Мільга мільгу їсть, а мільги й чорт не зъїсть. н. пр. — **М. шу́бная,** Tinea pellionella = вовня́на міль. — Ця біленька або жовтенька хатня міль взиваєть ся вовняною, бо шкодить більше хутру та вовні. Степ. — **М. вощи́нная** = мотили́ця, метени́ця. — Метениця — сіренький метелик, залітає крізь вічко у вулика. Степ.

Мольба́ = моли́тва, блага́ння. С. Л. Ш. — О, зглянь ся на мене, вислухай мої благання. Г. Бар.

Молю́скъ = мъяку́н. С. Жел. — **Молю́скъ рѣчно́й,** Anadanta i Unio = ско́йка. н. о. Др.

Моме́нтъ = д. **Мгнове́ніе, Мигъ.**

Мона́рхъ = мона́рха, царь, ці́сарь (гал.). (Д. **Госуда́рь**).

Мона́ршій = мона́рховий, царський, цісаре́вий.

Монасты́рь = манасти́рь, намасти́рь (С. З. Л.), католицький — кляштор. С. Л.

Мона́хиня = черни́ця, здр. черни́чка, черни́ченька, з рос. — мана́шка. — Не пускає мене мати та на вечерниці, вона хоче та віддати мене у черниці. н. п. — У черницях усі сестри, а хліб парізно. н. пр. — Були і сьвітські і черниці, були дівки і молодиці. Кот. — Одна пішла в осінь заміж, а друга в мъясниці, а третяя чорнявая пішла у черниці. К. Ш. — Пішов милий у Крим по сіль, а милая у черниченьки. н. п. — **Мона́хиней сдѣлаться** = вчерни́ти. — Не поволі я вчернила, не думала постригати ся. н. п. — **Мона́хиней быть** = черни́чити, у черни́цях бути.

Мона́хъ = черне́ць, 2 від. — черня́, ченця́, мн. — ченці́, здр. че́нчик, з рос. — мана́х. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — По келиї старий чернець ходить. К. Ш. — Чорна душа, мов у ченця ряса. н. пр. — Кому що, а ченцеві молитва. н. пр. — Як рибі без води, так черцю без манастиря. н. пр. — Кортить ченцю з келії, та ігумен не спить. н. пр. — В ченці треба нести не рясу та клобук, а серце й дух. н. пр.

Мона́шекъ = мана́шка (сьвічка кадильна).

Мона́шенка = д. **Мона́хиня.**

Мона́шескій = черне́чий, черне́цький. — Чернеча злоба до гроба. н. пр. — Надів на себе рясу чернечу. н. к.

Мона́шество = черне́цтво. С. З. — Завъяла квітка, вмерла бідолашна, в чернецтві сором свій дівоцький скривши. К. Б.

Мона́шествовать = черне́чити, ченцюва́ти.

Моне́та = моне́та. — Давай гроші монетою, а не бумашками. Кн. — **Зво́нкая м.** = д. під сл. **Зво́нкій.** — **Золота́я м.** = в Росиї: **импepiа́лъ** (10 р. 30 к.) і **полуимпepiа́лъ** (5 р. 15. к.) — червінець, дука́т (С. З.), дука́ч (С. Аф.). — Червінців я торбиночку знайшла, та се й до тебе принесла. Б. Г. — **Ме́лкая м.** = д. під сл. **Ме́лкій.** — **Мѣ́дная м.** = мідя́к, мідяки́. — Давши мідяка трудового. К. Х. — Стародавні в Україні: гарі́ль (сама дрібна), ше́ляг (4 гаріля, або копійка). — Теперішні российські: **грошъ** — д. це слово, **копе́йка** — д. це слово, **2 коп.** = сьома́к або семи́шник (2 к. на серебро або 7 к. на асигнациї), **пята́къ** = пъята́к (стара $1^1/_2$ к. або 5 к. на асигнациї і нова 5 к. с.), **3 коп.** = гри́вня або шоста́к (3 коп. або 6 шагів). — Я два шаги, два шаги пропила, за копійку дудника наняла. н. п. — **Сере́бренная м.** = срі́бна, срібня́к, срібняки́. — В Росиї: **пятачо́къ** = пъятачо́к (5 к.), **гри́венникъ** — д. це слово, **пятиалты́нный, пятна́дцатикопе́счникъ** = злот, зло́тий (15 к.), **двугри́венный** = д. **двадцатвкопе́ечникъ, четверта́къ** = півко́пи або четверта́к (25 к.), **полти́ннмкъ** = копа́ (С. З.), копови́к, півкарбо́ванця, (50 к.), **75 к.** = трьохрубле́вий (Лїв.), пятизло́тник (Прав.), **рубль, цѣлко́вый** = карбо́ванець. С. З. — За Тетяну копу дав, бо Тетяну сподобав, за Марусю пъятака, бо Маруся не така. н. п. — Я не прошу у вас нї по шагу, нї по пъятаку, а давайте мінї в руки по пъятаку. І. в. Ск. — Сьвяті отцї — карбованцї. н. пр.

Моне́тный = моне́тний. — **М. дворъ** = монета́рня. С. Жел.

Моне́тчикъ = моне́тник. С. Пар.

Мони́сто = нами́сто (С. З. Л.), одна зернина — намисти́на, здр. — нами́стечко, з коралів — кора́лї, до́бре нами́сто, одна зернина — кора́лина (Д. під сл. **Кора́лькй**), з коралевих обрізків — сі́чка, скляне — бузко́ве нами́сто, пацьо́рки, з дрібного бісеру — селя́нки (певне від слова селя́ти, вселя́ти = низати). — Коли б мінї, мамо, намисто, то пішла б я, мамо, на місто. К. Ш. — Дїд її взяв і намистечко забрав. К. З. о Ю. Р. — Повна шия доброго намиста.

Монотó́нный, но = одноголо́сний, но (С. Пар.), одни́м го́лосом, одноманітний, но. — Читає все одним голосом, аж нудно.

Монумента́льный = віконо́мний. С. З.

Монуме́нтъ = монуме́нт, па́мятник, по́мник, надгро́бок. (С. Пар.).

Мопсъ, мо́псикъ, Canis fricator = му́цик. С. З. Ж. — У неї був біленький цуцик, її вія завжди забавляв, не дуже простий — родом муцик. Кот. — Як муцик, бубличком задравши хвіст, біжить та гавкає на мир що сили. Гр.

Морга́ніе = мо́рга́ння, лу́пання, клі́пання.

Морга́ть, моргну́ть = мо́рга́ти -ну́ти, мру́жити, лу́пати -ну́ти, клі́пати. С. З. — Козаченько грає, бровами моргає. н. п. — Ой здаєть ся, що не плачу, оченьками мружу. н. п. — Невспієм двічі очима лупнути. С. З.

Моргослѣ́пый = кислоо́кий (С. З.), підслі́поватий.

Мо́рготь = смо́рід. — Такий сморід, що дух забиває.

Моргу́нъ, нья = моргу́н, ха.

Мо́рда = (про зьвірів) — мо́рда, здр. мо́рдочка, (про де-яких, на пр. свиней) — пи́сок, (про чоловіка) — пи́ка (С. З. Л.). поб. пицю́ра, здр. пи́чка, пи́сок (С. З.), марми́за, марму́за, ми́дзя. — Лисичка виткнула мордочку. н. к. — З свинячим писком та в пшеничне тїсто. н. пр. — Знати й по писку, що добрих свиней плоду. н. пр. — Мов та тварюка, що глянуть не може нїколи на небо, та у багнї цїлий вік риєть ся писком своїм. Ск. Сам. — Ухватила добродїйка копистку та вдарила добродія по писку. н. п. — Пика, як у комлика. н. пр. — Зеркало показує пику, якої само не бачить. н. пр. — Ударив його по мармизї, аж юшкою вмив ся.

Морда́стый = (про животину) — морда́тий, (про людей) — пика́тий, писка́тий. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Морда́шка = 1. соба́ка морда́та.
2. пи́чка, пицю́рка.

Мо́рдишка, мо́рдочка = д. **Морда́шка** 2.

Морепла́ваніе = морепла́вство. С. Пар.

Морепла́ватель = морепла́вець. С. Пар.

Морехо́дство = д. **Морепла́ваніе.**

Моржо́вка, рос. Cucumis Melo L = зимі́вка, дубі́вка (диня).

Моржъ, зоол. Trichecus rosmarus = морж, морськи́й кінь.

Мори́ть = губи́ти, виво́дити, перево́дити, мори́ти, вигубля́ти. — Галуном добре виводити блощицї.

Морко́вина, морко́вникъ = морковиння.

Морко́вный = морквя́ний (С. З.), морковъя́ний. — Ой був ляшок морковъяний, а кінь буряковий, а шапочка з лободи, жупан лопуховий. н. п.

Морко́вь, рос. Daucus L. = мо́рква, D. Carota L. = мо́рква, морко́вник, ди́ка мо́рква. С. Ан.

Морко́тный, но = журни́й, сумни́й, нудни́й, при́крий; мло́сний, мо́торошний, жу́рно, су́мно і т. д.

Морово́й = морови́й. — **Морово́е повѣ́тріе, морова́я я́зва** = морови́ця (С. З.), моро́ве пові́тря, при́мерки, про́морок. С. З. — То лїкарі товар курили і моровицю заморили. Мет. — Того ж року примерки великі були в Корсунї. Л. С. — Курєю моровицю заморили. С. З.

Моро́женое = моро́жене.

Моро́зить = моро́зити. — **Моро́зитъ** = моро́зить, бере́ моро́з, бере́ть ця моро́з. (Чайч.).

Моро́зиться = моро́зити ся, ме́рзнути.

Моро́зка = грома́к С. З. (з кізяку або глини, обливаєть ся водою, для спускання з гори). — Або громак або санчата таскаєм. Боднянський.

Моро́зный, но = моро́зний, зі́мний, но. — На дворі морозно. — Ой як міні з вечера виходить, зїмная роса ніженьки морозить. н. п.

Моро́зъ = моро́з, маленький — моро́зець, великий — морозя́ка, без снїгу — голо́морозь. — **У'тренніе моро́зы** (перед зїмою) — за́морозки (С. З.), при́морозки. — Мороз, аж скалки скачуть. — Мороз такий, що аж шкварчить. н. пр. — Морозяка здоровенний. — В осени, в заморозки. Л. В.

Мороси́ть = мря́чити, і́мжити. (С. З.). — Осїннїй дощик мрячив, наче з сита сїяв. Кя. — Дощик мрячи́ть. Чайч.

Моро́чить = моро́чити. — Він тільки людей морочить.

Моро́шка, рос. Rubus Chamaemorus L., що росте в північнїй Росиї.

Морско́й = морськи́й, моряни́й. — **М. кисе́ль** = д. **Меду́за.** — **М. соба́ка** = д. **Аку́ла.** — **М. соро́ка** = д. **Криво́къ.**

Морсъ = сік з я́гід або о́вощу.

Морти́ра = гаківни́ця (С. З.), муци́р (С. З. Л.), мозди́р. — Як понесуть товариша в новую сьвітлицю, загомонять самопали, гукнуть гаківницї. К. Ш. — З муцира гатили. С. З.

Морщи́на = мо́ршка, змо́ршка, морщо́к, мо́рщка, змо́рщка, бри́жка, частїше мн. бри́жжі (С. Аф. Ш.), в одежі — змо́рщки, бри́жжі, збо́ри. — Лице худе, порите зморшками. О. Мир. — Бач пику зморщками, мов лемішем з'орало. Гул. Ар. — Легенький і тоненький моршок між бровами. Лев. — На виду у неї чимало брижжів.

Морщи́нистый = змо́рщений, помо́рще-

ний (С. Пар.), брижжа́тий (С. Аф.), брижна́стий, про овочі — мо́рхлий, про одежу — помо́рщений, брижжа́тий, бо́ристий.

Морщи́нный = моршкови́й, змо́ршковий.

Морщинова́тый = зморшкова́тий, побри́жжений.

Мо́рщить, ся = мо́рщити, ся, змо́рщувати, ся, про овочі — мо́рхнути. — **М. лобъ** = су́пити ся. С. Л.

Моръ = мор, морови́ця, помо́рря, по́шесть, вмера́чка (Мап.) і д. під сл. **Морово́й — М. пові́тріе.**

Моря́къ = моря́к.

Москоти́льный = корі́нний. С. Жел. Пар. — **М. това́ръ** = корі́нний това́р.

Мо́скоть = корі́ння, фа́рби, сілі́тра, куперва́с, на́фта і вся́кі хими́чні ре́чі, що вжива́ють ся в ремества́х то́-що.

Мосо́лъ = масла́к. С. З. — Гриземо ся за маслак смердячий. К. Ш.

Мо́стикъ = місто́к, мі́сточок, для переходу — похі́дня, кла́дка. — Там і містка немає, а єсть тільки кладка. Кр.

Мости́льщикъ = мостни́к (С. Пар.), що мостить камінем — брука́рь. С. Жел.

Мости́ть, ся = 1. мости́ти, дошками — стели́ти, камінем — брукува́ти (С. Л.), буркува́ти (С. Ш.), та́расом — тарасува́ти (С. Ш.), греблю — гати́ти, рештова́ння — рештува́ти, ся, гніздо — ку́блити ся. — Курка кублить ся, а друга витопче. С. З.

2. мости́ти ся, наче в гнізді — ку́блити ся, куко́блити ся. — Стара на возі кукоблить ся, неначе курка. С. З.

Мостки́ = 1. кла́дка, кла́дки (для переходу через річку, рівчак або що і на річці для прання білизни). — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п. — Пішла на кладки сорочки прати.

2. ре(и што́вання. С. З. — Вивели стіни до верху, а рештовання й обвалилось.

Мостова́я = по́міст, камъяна — брук (С. Л.), бурк (С. Ш.), бруко́вка, бурко́вка Кр.

Мостови́на = мости́на (С. З. Л.), мостови́на, сте́лина.

Мостово́е, мостовщи́на = мостове́. — Мостового по пів золотого. п. д.

Мостово́й = мостови́й.

Мостовщи́къ = мостови́й.

Мосто́къ, мосто́чекъ = д. **Мо́стикъ.**

Мостолы́га = д. **Мосо́лъ.**

Мостъ = міст, дошка в мосту — мости́на, містни́ця. — **Ка́менный мостъ** = муро́ваний міст. — **Плову́чій м.** = живи́й міст.

Мо́ська = д. **Мопсъ.**

Мо́ськинъ = му́циковий.

Мота́льница = мотови́ло. С. З. — Ти б шила, ти б пряла любо та мило, я б мотав пряженьку на мотовило. н. п. — Накупив веретен, нема мотовила. н. п.

Мота́льщикъ, ца = мота́ч, ка (С. Пар.), мота́льник, ця, в жарт — ниткоплу́т. — Ой ти ткач ниткоплут, а я бондарівна — я тобі не рівня. н. п.

Мота́ніе = 1. кива́ння, колива́ння, хита́ння.

2. мота́ння, сота́ння.

2. мота́ння, манта́чення, три́нкання (С. Ш.), гайнува́ння і т. д. д. **Мота́ть.**

Мота́ть = 1. кива́ти, колива́ти, хита́ти (С. З.), тіліпа́ти (С. Ш.). — Хитає головою. — Сидить дід над водою, коливає бородою. (н. з. — очерет). — **Мота́ющій голово́ю** = ки́ва, киву́н.

2. мота́ти, сота́ти (нитки).

3. мота́ти (С. Л.), манта́чити (С. Л.), гайнува́ти (С. Л.), ци́ндрити (С. З. Л.), переводи́ти (С. З. Л.), три́нькати (С. Ш.), шахрува́ти (С. З.), марнотра́вити (С. З.). — Хто тобі звелів гайнувати батьківщину? К. Б. — Почав переводити худобу. — Пив, гуляв і шахрував гроші. Кот.

Мота́ться = 1. колива́ти ся, хита́ти ся, теліпа́ти ся, тіліпа́ти ся (С. Ш.). — А китиці то сюди то туди тіліпають ся. Кв.

2. ве́штати ся, тиня́ти ся, блука́ти. — А так собі — тиняю ся по сьвіту. Кот.

3. мота́ти ся, сота́ти ся.

Мотови́ло = д. **Мота́льница.**

Мото́вка = мотя́га, мотя́жка, ци́ндря, марнотра́виця (С. Пар.). — Вона у мене бережлива, не мотяжка. Кп.

Мотовско́й = марнотра́вний; ростра́тний.

Мотовство́ = три́нькання (С. Ш.), гайнува́ння, марнотра́вство.

Мотовя́зокъ, мотовя́зъ = моту́зка, мотузо́к (С. З.), здр. моту́зочка. — Пошукай мотузка — завъязати. — Візьми мотузку та завъяжи гарненько.

Мотоди́лъ = д. **Молоди́ло.**

Мото́къ = мі́ток, мі́тка (С. З.), $^1/_2$ — півмі́ток (С. З.), частина в три нитки — чи́сниця, в 10 чисниць — па́смо або пові́смо, в 20 пасом — півмі́ток (Ніс.), прижа знята з мотовила — та́лька. — Прижа біла і крашена, в мітках і клубками. Макар.

— Ой насуче ниток, що буде з півміток. Гул. Ар. — Півмітка допрядала. С. З. — Я за вечер і за досьвіток напряду 12 тальок. н. к. С. Ш.

Мото́ря = д. **Вьюшка 2.**

Моту́шка = 1. виту́шка, вите́лка.
2. ці́вка (С. З.), мітни́ця. — Купила мітницю ниток.

Мотъ = 1. д. **Мото́къ.**
2. мот (С. З. Л.), частіше — моти́га, мотя́га (С. З. Л.), моталиґа (Чайч.), три́нькало (С. Ш.), марнотра́вець (С. З.), перево́дчик. — Вийшов такий пьяниця, такий мотига, що й не доведи Господи. н. о.

Моты́ка = копани́ця (С. З. Л. Пав.), иноді — моти́ка, д. ще **За́ступъ** і **Кирка́.** — Заміряєть ця мотикою проти сонця. н. пр.

Мотылёкъ, мотылёчекъ = мете́лик, мете́личок. — Жвавий, як метелик. н. пр. — З гусениці метелик став хороший, золотий, аж сяв. Б. Б. — Всі метелики вживають тільки рідку їжу, найпаче — солодкий квітовий сік. Степ.

Моты́ль = 1. мотиль, здр. мете́лик. — Швидкий, як мотиль. н. пр.
2. шату́н, вітряни́ця (в парових машинах).

Мотыльково́й = мете́ликовий.

Мо́ха, ком. Thrips = мо́шка.

Мохна́ = ми́чка, ку́дла.

Мохна́тый = волоха́тий (С. Аф. З. Л.), кудла́тий (С. З. Л.), коструба́тий. — Голуб волохатий. — Ходить туркот волохатий. С. Ш.

Мохнатѣть = волоха́тіти, кудла́тіти.

Мохноно́гій = д. **Мохна́тый.**

Мохово́й = мохови́й.

Мохо́ръ, мн. **мохры́** = 1. торо́чка (С. Пар.), торочки́ (С. Ш.), пацьо́рка, пацьо́рки.
2. зубці́ по края́х на квіткови́х листо́чках.

Мохро́вый = по́вний (про квітки). — Повний мак.

Мохровѣть = повні́ти, повні́шати (про квітки).

Мохря́къ = нехлю́я, нечупа́ра. С. Л.

Мохъ, 2 відм. **мха́** = 1. рос. Muscus sphagnum — мох, 2 відм. мо́ха. С. З. — Багато моху наросло на дереві. — Обросло мохом.
2. пух, пушо́к (на тілї). — На череві самий пушок.
3. моча́р, мочарі́. — Кругом болота́ та мочарі непрохідні.

Мочи́, Urina = сеч (С. Жел.), моч (С. Жел. Пар.), сця́ка, сця́ки, сцикли́на, сцикли́ни, си́ки, сикли́ни (С. Жел.). — Сеч у коня не йде — треба до коновала. Кн. — Казала не їж на ніч багато кавуна, він сечу жене, а тепер уся постіль в сциклинах. Кн. — Казав лікарь — принести до його сцяків роздивить ся. Кн.

Моча́гъ, мочажи́на = моча́р, мочарі́, мокра́ч (Лев.).

Моча́лвка = ли́ко, ли́чко. — Не зобута, не зодягнена, тільки личком підперезана. н. п.

Моча́лка = 1. д. **Моча́лина.**
2. ві́хоть, здр. ві́хтик (С. Аф. З.), ми́йка. — Візьми теплої води та віхоть, та змий гарненько.

Моча́ло = ли́ко.

Моча́льный = ли́чаний. — Хоч личане, та не позичане. н. пр.

Мочеви́на = 1. колю́жа.
2. мочови́на.

Мочево́й = мочо́вий, моче́вий. С. Жел. — **Мочево́й пузы́рь** = міху́р (С. Жел. Пар.), сечни́к. Кн. — Отож наче видужав, а недуг пішов йому на сечник. Кн. — **М. ка́мень** = міху́рний ка́мінь. С. Жел.

Мочего́нное = сечегі́н, посцика́йло. — Сказано тобі: дай корові сечегону, хіба не бачиш — сеч у неї стала. Кн.

Мочего́нъ, рос. Melittis Melissophyllum L. = паху́че кади́ло, га́дин язи́к. С. Ан.

Мочеиспуска́ніе = сцянн́я; сци́кавка. — Застав його саме за сцяням — тільки що приладив ся сцяти, а його хап! Кп. — Напала б на тебе сцикавка, щоб ти ні сорочки, ні постелї сухої не зазнала! н. пр.

Мочени́къ = коно́плї.

Мочи́ло = став, де мо́чуть коно́плї.

Мочи́ть, ся = 1. мочи́ти, ся; мо́кнути. — Мочити коноплї. — Дощ мочить землю. — Мокнути під дощем.
2. сця́ти, си́кати, (дуже) — пу́дити, (про дїти) — пі́сяти, (у вісні) — лови́ти ри́бу. — Хочеть ся сцяти. — Дитина дуже часто пісяє.

Мочи́ще = став або боло́то, де мо́чуть коно́плї.

Мо́чка = 1. мочі́ння. — Мочіння конопель.
2. Fibra — волокно́, здр. волоко́нце, поб. волокни́ще. С. Аф.
3. мо́чки (тоненькі ниточки від коріня), у де-яких рослин, на пр. у буряків — нате́ли́ння.
4. ми́чка, куде́лиця. С. З. — Бідна Єва одну з древа зірвала кисличку; збулась власти, треба прясти на гребінї мичку. Ст. в.
5. мо́чки (у хамута).
6. за́вертнї (у сапок, д. **Завёртка 4**).

Мо́чный = д. **Мо́щный.**

Мочь = 1. д. **Возмо́жность.**

2. д. **Могу́щество.** — **Не въ мо́чь, мо́чи нѣтъ** = не си́ла, не спромо́га, не вмоготу́ (С. Л.), не під си́лу. — **Со всей мо́чи, что е́сть мо́чи** = чим ду́ж, вірніше — чим ду́жч, (бігти) — на вза́води бігти, на всї за́ставки, (кричати) — на пу́п крича́ти.

Мочь = могти́, змогти́ (С. Аф. Л.), здолї́ти (С. Аф. З. Л.), зду́жати (С. Аф. З. Л.), примогти́, примі́ти (С. З.), здола́ти, спромогти́ ся. — Сю ще деревину змогу́ підняти. С. Аф. — Не змо́жу викупить. С. Аф. — Бо я стар, болію, більше гетьманом не здолїю. н. д. — Ми знаєм певне: що здола високий людський дух придбати, того не сила вже віднять, не сила знищити, зламати. Чайч. — Примів би, в ложцї води утопив. н. пр. — Не здужаю встати.

Моше́нникъ, ца = моше́ник, ця, шахра́й, ка, ниця (С. З.), махля́р, ка, шалапу́т, шалага́н, ка, дури́сьвіт, ка (С. З.), шилу́хвіст, ка, ошука́нець (С. З.), ошу́кач, шальві́ра (сп. р.) і д. **Жу́ликъ.** — Коли на торг ідуть дурнї і дїти, починають шахраї багатїти. н. пр. — Коли луччую честь у вас імію́ть похлїбцї і шальвіри, нежели ми. Сагайдашний. С. З.

Моше́нничать = шахрува́ти (С. Л.), шахрюва́ти, шати́рити, дури́ти, обду́рювати, виду́рювати, ошу́кувати.

Моше́ннический = шахра́йський.

Моше́нничество = шахра́йство (найбільше про жидів), моше́нство (найбільше про москалїв), шалапу́тнява (найбільше про циганів), ома́на, ошука́нство. С. Л. — Він сидів в острозї за шахрайство. Кн.

Мо́шка = д. **Мо́ха.**

Мошна́, мошо́нка = 1. д. **Кошелёкъ 1.**

2. (у самців, мішечок з яйцями) — калі́тка, шиндоко́ра (С. Жел.), з рос. — мошінка. — Сеча як стала, так мошінка й роспухла. Кн.

Моще́ніе = мостї́ння, (камінєм) — бурко́вання.

Мо́щи, 2 відм. **моще́й** = мо́щі, 2 від. мо́щів.

Мо́щный, но = міцни́й, но (С. З.), ду́жий (С. Аф. З.), могу́чий, мо́жний, но, поту́жний. (С. З.). — Не поможе міцний Боже і воскова сьвічка. н. пр. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш. — Тут треба найпотужнїйших сил. Самойлович. С. З.

Мощь = д. **Мочь 2.**

Мракъ = мо́рок, мря́ка (С. Л.), те́мрява (С. З. Л. Ш.), темно́та (С. Л.), тума́. — Ой німують по Вкраїнї високі палати, густий морок окриває пахарськиї хати. К. Д. — Неначе зірка у темряві сяє. С. З. — Ото зажурилась, та така ходить, як тума. Лев.

Мра́морный = мармуро́вий, марморя́ний. (С. Л.).

Мра́моръ = ма́рму(о)р. — Вони тесали з мармору. К. Б. — А стїни коли не з дзеркала, то з дорогого мармору. Федь.

Мрачи́ть, ся = хма́рити, ся (С. З.), темнї́ти. С. Ш. — Ой хмарить си — дощ буде. н. п.

Мра́чный, но = 1. те́мний, тьмя́ний, но (С. Ш.), тмя́ний, но. — Чужа голова — темний лїс. н. пр.

2. хму́рий, ро (С. Л.), хму́рний, но, похму́рий, ро, хма́рний, но, пону́рий, ро (С. З. Л.), сумни́й, но. — Сей лїс був темний не сказанно і сумно все в йому було. Кот. — Хмарно і тмяно минав мій вік дитинний. Кн. — У Москві, кажуть, і сонце холодне і небо понуре. Мор. — **Мра́чный человѣ́къ** = супі́й, пону́ра (С. З.), вовкува́тий, дунду́к (С. З.), похню́пий (С. З.), темрю́к.

Мрачнѣ́ть = темнї́ти, темнї́шати (С. З.), хмурнї́ти.

Мсти́тель, ница = ме́стник, ця (С. Л.), по́мстник, ця, помсти́тель, ка (С. Ж.). — Як той местник, часу дожидає. К. Ш. — Гнїв Божий обертаєть ся на гордих! Рука Господня помстників карає. І. Г.

Мсти́тельность = мсти́вість (С. Пар.), помсти́вість.

Мсти́тельный = мсти́вий, во, ме́стни́й (С. Л.). — І в того Костї і в його папа вдача мстива. Кн.

Мсти́ть, ся, отомсти́ть = мсти́ти ся, помсти́ти ся. — Сьвятий огонь мстить ся, як його не шанують. н. пр. — Невістка мстить ся над нею. Лев.

Мсти́ться, помсти́ться = здава́ти ся, верзти́ ся, приверзти́ ся. — **Это ему́ помсти́лось** = се йому́ приверзлось.

Мудрено́ = 1. хи́тро, му́дро, шту́чно. — Хитро, мудро і не дорогим коштом. Кот. — Дуже штучно зроблено.

2. тру́дно, тя́жко. — Трудно всїм догодити. н. пр. — Трудно вийти з біди, як каміню з води. н. пр. — Через вороги тяжко до пекла дїстати ся. н. пр. — **Не мудрено́, что...** = не ди́во, не ди́вно, що...

Мудрёность = мудра́ция.

Мудрёный = 1. хи́трий, му́дрий, мудря́чий, шту́чний.

2. трудни́й, тяжки́й. — **Мудрёный человѣ́къ** = ди́вний, чудни́й; чудерна́цький чолові́к.

Мудре́цъ = мудре́ць, му́дрий, розу́мний, розума́ха, іронїчно — мудрі́й, мудра́к, мудраге́ль.

Мудри́ть = мудрова́ти, мудря́чити, химе́рити. — Як не мудруй, а вмерти треба. Гул. Ар. — Химерять, химерять, та й зроблять з лєміша швайку. К. Ш.

Мудрова́ніе, му́дрствованіе = мудрова́ння, мудра́ция, му́дрощі.

Мудрова́ть, му́дрствовать = д. **Мудри́ть.**

Му́дрость = му́дрість. — Як би ви вчились так як треба, то й мудрість би була своя. К. Ш. — Народня мудрість в приказках. Кн. — **Му́дрость лѣ́карская,** рос. Sisymbrium Sophia L. = ві́ники, ві́нички, ві́ниччя, рога́чка, польова́ горчи́ця. С. Ан.

Му́дрый = му́дрий, розу́мний, мудря́чий. (С. З.). — Недоумки все регочуть та гукають проти чоловіка мудрячого. К. Х.

Мужа́ть = до зро́сту дохо́дити, мужні́ти. — Діти починають до зросту доходити.

Мужа́ться = відва́жувати ся, непоступа́ти ся.

Мужело́жство = мужоло́жство.

Мужене́къ = чолові́ченько, мужичо́к, старе́нький. — Молодиці, молодичепьки! які у вас добрі чоловіченьки! н. п. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а и таки мужикова жінка, я за його прихилюсь, та й нікого не боюсь. н. п.

Му́жескій = му́жеський, чолові́чий.

Му́жественный, но = му́жний, но (С. З.), відва́жний, но, сьмі́ливий, во. — Чигиринці противко Гетьмана Брюховецького мужпе стояли і кілька неділь боронили ся. Л. С.

Му́жество = му́жність (Б. Н.), відва́га, хоро́брість.

Мужикова́тый = мугиря́куватий, ге́вальний (С. З.), незвича́йний.

Мужи́къ = селяни́н, селю́к (С. З.), мужи́к, хлоп (Прав. і Гал.); грубий — мугі́рь, ге́вал (С. Аф. З.), мугиря́ка. — Пани бъють ця, а в мужиків чуби тріщать. н. пр. — Смаруй хлопа лоєм, а він смердить гноєм. н. пр. — **Мужико́мъ быть** = мужикува́ти. — Бачить, що нічого вже не зостало ся, тоді годі панувати, давай знову мужикувати. Чайч.

Мужи́цкій = селя́нський, мужи́цький, мужи́чий, хло́пський. — Мужича правда колюча, а панська на всї боки гнуча. н. пр. — На панську мудрість мужицька хитрість. н. пр.

Мужичёнко = мужичи́сько, хлопи́сько.

Мужи́чество = мужи́цство, хло́пство. — В мужицстві добре було по простому жити, а як поліз у пани, так і звів ся нї на що.

Мужичи́на = мужичи́ще. — Дурний мужичище взяв ся за бочища. н. п.

Мужичи́шко = д. **Мужичёнко.**

Мужи́чій = д. **Мужи́цкій.**

Мужичо́нокъ = мужичиня́, мн. мужичиня́та, мужича́та. — Мінї не боронили грати ся з мужичинятами. Кн.

Мужи́чка = селя́нка, селю́чка (С. З.), мужи́чка.

Мужичьё = мужва́, хло́пство. — Піди, каже, спитай: хто там? — Лакей пішов, подивив ся, — якась, каже, мужва (бідрана. н. к. — Не нам, шляхто моя вірна, від хлопства втїкати. К. Д.

Мужла́нъ = мугі́рь, мугиря́ка, ге́вал. С. З.

Му́жнинъ, му́жній = му́жнїй, мужиків, чолові́ків. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таку мужикова жінка. н. п. — Свого пояса не знайшла так чоловіковим підперезала ся. Чайч.

Мужско́й = му́жеський, чолові́чий.

Мужчи́на = чолові́к, муж, мужи́к.

Мужчи́нскій = д. **Мужско́й.**

Мужъ = 1. д. **Мужчи́на.** — **Мужъ, Мужи́ совѣ́та** = ду́мця, мужі́ грома́дські. — З добрим думцею князь великого столу додумаєть ся, а з лихим думцею і малого столу збудеть ся. н. пр. — Тільки Бог сьвятий знає, що Хмельницький думає-гадає. — Тодї ж то не могли знати нї сотники, нї полковники, нї джури козацькиї, нї мужі громадськиї. н. д.

2. муж, мужи́к, чолові́к, ласк. чолові́ченько, стари́й (хоч би й молодий чоловік був), ласк. старе́нький, дружи́на, подру́жжя. — Вірно кохаєть ся з мужом своїм, дїти малиї пестує із ним. І. Г. — Без мужа папала пужа. н. пр. — Добра жінка чоловіка на поги поставить, а злая то ще й звалить. н. пр. — Чоловік та жінка, то найкраща спілка. н. пр. — Вона ниць упала, за мужика і за дітей молити ся стала. Мет. — Як люба дружина, то любо й в ряднинї. н. пр. — Як не хочеш, мій миленький, дружиною бути, то дай мінї таке зілля, щоб тебе забути. н. п.

Му́зыка = музи́ка. — Огнї горять, музи́ка грає. К. Ш.

Музыка́льный = музи́чний. С. Л. — Народ багатий своєю поезиєю і оригинальними музичними глибокими мелодїями. Лев.

Музыка́нтскій = музи́цький.

Музыка́нтъ, ша = музи́ка (С. З.), музика́нт, ка, грач, на бандурі, кобзї — банду́риста, кобза́рь, на лїрі — лї́рник, лїра́ч (Кр.), на сопілцї — дуда́рь, ду́дник, на скрипцї — скри́пник, на басї — баси́стий, на цимбалах — цимбали́ста, аби який — музи́чка, поганий — парта́ч, бри́нькач, цигі́кало. — Музи́ка — що затирлиґав, то й пролиґав. н. пр. — Коли б не скрипка та не бас, то б музи́ка свинї пас. пр. — Був у нас добрий грач, та загнали дївки в срач. н. пр. — Музи́ки грають — було щось аж шість скрипників і два цимбалисти. Федь. — Басистий — не має де сїсти. н. пр. — На могилї кобзарь сидить та на кобзї грає. К. Ш. — Д. ще під сл. **Игро́къ.**

Мука́ = бо́рошно, здр. бороше́нце (С. Аф. З. Л. Ш.), мука́ (С. Л.), що зостаєть ся при крупах — підкру́пиця, зметена з каміня — обме́тиця (Сп.), що зостала ся на ситї — межи́сїтка. — **Крупи́чатая мука́** = питльо́вана, питлі́вка. — Де борошно, там і порошно. н. пр. — Борошно продає, а хлїб купує. н. пр. — Де вже їм до пшеничної муки, коли й обметицї нема. Кн. — Ухопив, як собака обметицї. н. пр.

Мукомо́лъ = 1. ме́льник, міро́шник. (Д. **Ме́льникъ**).
2. мли́во, ме́лево. (С. Пар.).

Мукомо́льня = д. **Ме́льница.**

Мукосе́й = мукосі́й.

Му́ловъ, мулъ = д. **Ишако́вый, Иша́къ.**

Мунди́ръ = мунди́р, мунду́р (Гал.).

Мундшту́къ = байра́к, здр. байрачо́к. С. Аф. Ш. Ев. — Сїдло турецьке з пітником, уздечка повісїнька з байраком. н. п.

Мурава́ = мо(у)ріг, мо(у)рі́жок, на лу́ках — гуся́тниця, рос. Polygonum aviculare L. = морі́г, с(ш)пори́ш. — Зелений, як муріг. н. пр. — Зійдіть на гору по моріжку коло дороги — там сухо. н. к. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п. — Косїть братцї спорищу, та й наварим кулїшу. н. п.

Мура́ва = поли́ва (С. Л.), по́кіст (д. **Глазу́ра**).

Мураве́й, ком. Formica = мура́шка, кома́шка (С. Л.), зб. комашня́. — Мурашки, мурашки, ховайте подушки. н. пр. — На той бенкет комаря з мурашкою вбили. н. п. — Мурашки, як і иньші прозорчастокрилї комахи, на тверду їжу мають клїщї, а на рідку сосальце. Степ. — Дїтвора на ковзальцї, як комашня ворушить ся. С. З.

Мураве́йникъ = 1. комашня́ (С. З. Л.), комашни́ця, комашни́ще, муравни́к, муравни́ця, мура́шник, мураши́нник. — Коли розгромадити того мурашинника, то можна бачити, що там скрізь проробленї канавки, по яким, нїби по вуличкам, скрізь лазять мурашки. Степ.
2. мурашкоїд (ведмідь, що ласує мурашками).

Мураве́йный = мура́шковий, мураши́ний. — На кінчику тїла мурашки виступає особливий кислий сік, взиваємий мурашиною кислотою. Степ.

Мура́вить = д. **Глазу́рить.**

Мура́вленица, мура́вленка = полі́въяна посу́да.

Мура́вленный = д. **Глазу́ренный.**

Мура́вчатый = крапча́тий, крапча́стий. (С. З.).

Муравьѣ́дъ, зоол. Myrmecophaga = д. **Мураве́йникъ 2.**

Муравьи́ный = д. **Мураве́йный.** — **Муравьи́ныя я́йца** = поду́шки, поду́шечки. — Комашки, комашки! ховайте подушки! н. пр.

Мура́шъ = д. **Мураве́й.**

Мури́нская трава, рос. Salvia Aetiopis L. = ведме́же у́хо, ди́вина, ба́бки. С. Ан.

Мурлы́канье, мурны́канье = муркота́ння, муру́кання, воркота́ння, воркота́ (С. Аф.), воркі́т. — А на кота воркота, на дитину дрімота. н. п.

Мурлы́кать, мурны́кать = 1. муркота́ти, муркоті́ти (С. Л.), воркота́ти (С. Аф.), мру́кати (С. З.). — А кіт буде воркотать, дитинонька буде спать. н. п. — Муку сїю, крупу точу; люблю Грицця, аж муркочу. н. п.
2. муги́кати (С. З.), курги́кати (С. З.). курни́кати. — Мугиче собі якусь пісеньку під ніс. — Та сидячи люльок курили і кургикали пісеньок. Кот. — Під лавою конфедерат пъяний нездужа встать, а курника, пъяний і веселий. К. Ш.

Му́ровый = д. **Зеленова́тый 1.**

Мурча́ть = гарча́ти (С. З.), га́ркати. — Собака гарчить. — Чиє б гарчало, а твоє мовчало. н. пр.

Муръ = д. **Мура́ва.**

Мурья́ = д. **Лачу́га.**

Муска́тный = мушка́тний, мушка́товий (Кіев. Ст.). — **М. орѣ́хъ** = мушка́тний орі́х, м. га́лка.

Муска́тъ = мушка́т.

Мускули́стый = жи́лавий (С. Аф.), жилни́й.

Му́скулъ, Musculus = мъя́сень, ми́шиця. (С. Жел.).

Му́скусовый = пижмови́й.

Му́скусъ, Moschus = пи́жмо (С. Жел. Пар.), ми́шка.

Му́слить, мусля́кать, ся = сли́нити, ся,

му́рзати, ся, ялóзити, ся (слипою). — Д. **Заму́сливать.**

Мусля́къ = замазу́ра (С. Аф.), му́рза і д. **Мокря́къ.**

Мусóлить = д. **Му́слить.**

Мусóлъ = д. **Мосóлъ.**

Му́соръ = груз, грузь (С. Жел.), валя́ва (С. Л.), ва́лява (С. Жел.). — Набрав дві тачки грузу, та й засипав калюжу. Кн.

Мути́ть, ся = 1. каламу́тити, ся (С. Л.), колоти́ти, ся (С. З.), баламу́тити (С. Л. Ш.), мути́ти, ся. — Д. **Замути́ть.** — На що се ти, собачий сину, тут каламутиш берег мій та квапиш ніс поганий свій у чистую оцюю воду? Б. Г. — Не втямки — який куций воду каламутить. н. пр. — Вони ходили по ринку і баламутили людей. Кн. — Ой ви хлопці баламути всього сьвіта баламутять мої літа. н. п. — Так колóтить всіма́, як вир водою. п. пр. — Мути́ть, як у селї москаль. п. пр.

2. пу́дити, капу́дити. — Почало його пудити. — Наїла ся опеньків, та так капудить. Чайч. Харьк.

Мутни́къ = д. **Боли́головъ.**

Му́тный, но = каламу́тний, но, мутни́й. (С. Л.). — Чого вода каламутна, чи не хвиля збила? н. п. — Каламутна річка протікала поміж глинястими берегами. Чайч.

Мутнѣ́ть = каламу́титись; темніти, темнішати.

Мутóвка = 1. ви́лочка, віничок (паличка з ріжками на кінці), колоті́вка. (С. Жел.).

2. д. **Болту́нья.**

Муть = мут; гу́ща, фуз, фус, частіше мн. фу́си. С. Ш.

Му́ха, ком. Musca = му́ха, здр. му́шка, діт. — му́ся, зб. муши́ва́. — Як би вся та сила мушви, що напложуєть ся, так і зоставалась, тоді було б справжне лихо. Степ.

Му́ха шпа́нская, ком. Meloe vesicatorius, Lytta vesicatoria = ма́йка, порошок з неї — шпа́нська му́шка. — Дуже багато довгастих жуків, з мнякими блискуче зеленими надкрилами, — то всім відомі майки. — Їх сушать, розтирають в порох і роблять з їх місиво, котре звичайно взиваєть ся шпанською мушкою. Степ.

Му́хинъ = му́шин, муши́ний.

Мухолóвка = 1. пт. Muscicapa atricapilla = мухолóвка.

2. сітка (для лову крилатих комах).

3. рос. Camelina sativa Crantz. — рижі́й. С. Ан.

Мухомóръ = гриб Agaricus muscarius — мухомóр, морéмух (С. Ан.), муші́рка, муша́рка.

Мухóртикъ = ми́ршавий (про чоловіка).

Мухóртный = (про коней) — гніди́й і разом біломи́зий.

Му́ченикъ, ца = му́ченик, ця.

Мучéніе = му́ка, катува́ння, мордува́ння, ка́ра, кара́ння. — В муці, в каторзї не плачуть, не стогнуть. К. Ш. — Віддали його на муки.

Мучи́тель, ница = мучи́тель, ка, кат (С. Ж. З.), душма́н (К. Б.).

Мучи́тельный, но = бóлісний, но, лю́тий, то, тяжки́й, ко.

Мучи́тельскій = катівськи́й. — Скільки наших — вже не наші, од віри одпали, не винесли мук катівських, католики стали. Галуз.

Мучи́тельство = д. **Мучéніе.**

Му́чить = му́чити, катува́ти, мордува́ти, шпірува́ти. С. З. — Будуть бити, катувати, нікому ся жалувати. н. п. — І за що Його Сьвятого мордували, во узи кували? К. Ш. — Се за горами сьвятий город, де Христа колись мордували. Мор.

Му́читься = му́чити ся. мордува́ти ся, карати ся; морóчити ся, пу́дити ся. — Довго він мучив ся, поки... — Я каралась ввесь вік в чужій хатї. К. Ш.

Мучи́ца, му́чка = борошéнце. С. Аф. — Піди у хижку, позамітай у засіцї борошенця. п. к.

Мучни́къ = мучни́к (що продає борошно).

Мучнóй = борошéнний (С. Аф. Ш.), борошня́ний, мучни́й (С. Л.).

Муши́ный, му́шій = д. **Му́хинъ.**

Му́шка = 1. д. **Му́ха** (здр.).

2. шпа́нська му́шка (д. **Му́ха шпа́нская**).

3. кра́пка С. З.

Муштрова́ніе, муштрóвка = муштрува́ння, му́штра.

Муштрова́ть = муштрува́ти.

Мушту́къ = д. **Мундшту́къ.**

Му́шчатый = крапча́стий. С. З. — Крапчастий ситець.

Мхóвина = моча́р, мочарі́.

Мхóвый = мóховий.

Мча́ть, ся = мча́ти, ся, пéрти, бі́гти, ї́хати абó нести́ що ду́же шви́дко.

Мша́нка, рос. Sagina procumbens L. = мокрéць. С. Ан.

Мша́рить, ся = шарша́вити, ся, шарша́віти, волоха́тити, волоха́тїти, ку́дла́ти, ся, кошла́тити, кошла́тїти. — Щось сукно кошлатїє.

Мшарь = моча́р, óмшарь, омша́рина. С. Л.

Мши́ть = 1. шпаґлюва́ти, конопа́тити (мохом).
2. д. **Мша́рить.**

Мще́ніе = д. **Месть.**

Мы = ми, нас і т. д. — **За на́ми** = по на́с, за на́ми. — Сїдлай коня вороного, ой брате козаче, по нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. В. Щ.

Мы́за = д. **Да́ча 3.**

Мы́згать = 1. шва́ндяти, шмигля́ти, сновиґа́ти. — Із льоху та в хату знай шмигляє, наливає. К. Ш.
2. ша́рпати, дра́ти (одежу).

Мы́зникъ, ца = хуторя́нин, ка.

Мы́зный = хуторни́й.

Мы́калка, мы́каница = щі́тка, гребі́нка (що нею льон чешуть), дерга́чка (С. Пар.).

Мы́кать = чеса́ти (льон, коно́плю). — **Мы́кать го́ре** = біду́ва́ти.

Мы́каться = 1. шмигля́ти, гаса́ти, сновиґа́ти, ша́стати ся. — Не шастай ся, як миша в пастцї. н. пр.
2. бідува́ти, тиня́ти ся. — Тиняю ся по сьвіту. Кот.

Мы́леніе = милї́ння, нами́лювання.

Мы́лить, ся = мили́ти, ся.

Мы́ло = ми́ло, (маленький шматочок після милїння) — обми́лок, оми́лок, (на конях) — пі́на.

Мы́ло тата́рское = д. **Ба́рская спесь.**

Мылова́ренный заво́дъ = милова́рня. — На миловарнї у нас скупенько — на цїлу губернїю три. Кн.

Мы́льникъ, рос. Saponaria officinalis L. = соба́че ми́ло, натя́г, натяга́ч, стяга́ч, чисту́ха (укр.), зво́здик (гал.). С. Ан.

Мы́льница = ми́льниця.

Мы́льный = ми́льний. — **Мы́льная вода́** = ми́лини, зми́лини. — **М. трава́, м. ко́рень, цвѣтъ** = д. **Мы́льникъ.** — **М. пузы́рь** = ба́нька. — **Пуска́ть мы́льные пузыри́** = ба́ньки ду́ти. С. Ш.

Мыльня́нка = д. **Мы́льникъ.**

Мы́сленный, но = ми́слений, думни́й, но; га́даний, но, в ми́слях, в ду́мцї, на ду́мцї, в га́дцї. — Мислений погляд. — І я, мов шалений, тодї упиваюсь тим гаданим щастям своїм, що думкою бачу, а справдї нїко́ли те щастя не буде моїм. Уманець. — Цур йому! — Каже собі на думцї. Кв.

Мысли́тель = мисли́тель (С. Жел. Пар.), ми́сленник (Кн.), дума́к (С. Пар.). — Мисленника не задовольниш фактами — йому треба знати й причини. Кн.

Мы́слить = 1. ми́слити, ду́мати, гада́ти, міркува́ти, розважа́ти, в ми́слях, на ду́мцї ма́ти.
2. д. **Замы́слить.**
3. дба́ти, клопота́ти ся. (Д. під сл. **Ду́мать, Забо́титься.**

Мы́слиться = ду́мати ся, гада́ти ся, здава́ти ся, роі́ти ся.

Мы́сль = мисль, здр. ми́слонька, ду́ма, частїше здр. ду́мка, га́дка. — В червонім намістї вона мінї не до мислї. н. п. — Виорала дївчинонька мислоньками поле. н. п. — Ой річенька бистренькая, на неї дивлю ся; такі мене думки беруть — піду утоплю ся. н. п. — Голоднїй курцї просо на думцї. н. пр. — У байковій юпцї вона мінї все на думцї. н. п. — Узяли мене думки та гадки. М. В. — Що хатка, то иньша гадка. н. пр. — Дума думу пошиває. н. пр. — За думками, за гадками аж голова туманїє. Чайч. — **Прійти́ на мысль** = на ду́мку спа́сти. — Тобі щось на думку спало. С. З. — **И въ мы́сляхъ не́ было** = і на ду́мцї не було́, нї ду́мки, нї га́дки не було́. Номис. — **Мы́сли толпя́тся въ головѣ́** = ду́мка ду́мку пошива́є, поганя́є, за ду́мкою ду́мка. — За думою дума роєм вилїтає. К. Ш. — Випъеш першу — стрепенеш ся, випъеш другу — схамнеш ся, випъеш третю — серце грає, думка думку поганяє. К. Ш.

Мысъ, здр. **мы́сецъ, мы́сикъ, мысо́къ** = 1. ріг, здр. ріжо́к, між двома річками, де вони зливають ся — ви́лка. — Кінчик півострова або який иньший високий виступ сушї на море зветь ся ріг. Зем. — Північний ріг від півострова Скандинавського на північ. Зем.
2. ви́ріжок (в одежі).

Мыта́рить = д. **Моше́нничать** і **Мота́ть 3.**

Мыта́рка = д. **Моше́нница** і **Мото́вка.**

Мыта́рство = 1. ми́тниця (де збірають мито). С. Жел.
2. шахра́йство і д. **Моше́нничество.**
2. ми́та́рства (церк.). — **Пройти́ сквозь всѣ мыта́рства** = бу́ти в бувальця́х. — Був у бувальцях — знає що кий, що палиця. н. пр.

Мы́тарь = 1. ми́тник (що збірає мито). С. Жел.
2. шахра́й і д. **Моше́нникъ.**

Мыти́ться = бі́гати (С. Ш.), ма́ти бігу́нку, сра́чку.

Мы́тница, мы́тня = д. **Мыта́рство 1.**

Мытъ = бігу́нка (С. Ш.), сра́чка. — На телят бігунка напала.

Мыть = линьба́ (птиць).

Мытьё = митя́ (про білизну) — пра́ння́,

праття́. — Мінї стільки праття, що нїколи і в гору глянути. Чайч.

Мыть, ся = ми́ти, ся, білизну — пра́ти, ся, теплою водою — ба́нити, ся, окропом — па́рити, що дерев'яне, витираючи піском, золою, віхтем або-що — шарува́ти. С. Л. — Посилає невістку на річку прати. н. к. — На бережку у ставка, на дощечцї у млинка хвартух прала дївчина. н. п. — Ми родичі: ваші мами на однїй водї хустки прали. н. пр. — Сорочка брудна, немов кілька місяцїв не прана. Фр. — Що на вогнї переть ся, а на водї сушить ся? н. з. — Треба тарілки банити.

Мыча́ніе = му́кання, сильне — реві́ння, рик.

Мыча́ть = му́кати, сильно — ревти́, глухо й товсто — бутї́ти. — Корова мукає. — Хиба ревуть воли, як ясла повні? н. пр. — Бугай бутить. Мап.

Мышело́вка = па́стка. — Не пастай ся, як миша в пастцї. н. пр.

Мышёнокъ = мишеня́, тко.

Мышея́дина = мишоїд, недо́їдки миша́чі.

Мы́шій = ми́ша́чий. — **М. горо́хъ** = д. **Воробьи́ный горо́хъ.**

Мы́шка = 1. д. **Мышь** (здр.).
2. д. **Му́скулъ.**
3. паха́, пахва́ (під плечем). — Паха роспухла. Кп. — Понїс щось під пахвою. — Знайшовши півня під рукою, несе жидівка під пахою. О. Пч.

Мы́шленіе = ми́слїння, ду́мання, гада́ння. — Метода думання у їх иньча. Коп.

Мы́шца = д. **Му́скулъ.**

Мышь, Mus = ми́ша, здр. ми́шка, мале — мишеня́, тко, зб. мишва́. С. Л. — Та й мишви росплодило ся.

Мышь летý́чая, Vespertilio murinus = кажа́н (С. З.), кожа́н (С. Жел.), гал. — лили́к. (С. Жел.). — Людей не чуть; через базарь кажан костокрилий перелетить; на витопї сова завиває. К. Ш.

Мы́шье ýхо, ушко́, рос. Myosotis palustris With. = павйні вічки. С. Ан.

Мы́шьи гла́зки, рос. Gypsophila muralis L. лиси́ця, лищи́ця, пти́че зїлля. С. Ан.

Мы́шьи ушки́, рос. Hieracium Pilosella L. = нечу́й-вітер.

Мышьяко́вый = мишако́вий.

Мышья́къ, Arsenicum = миша́к (С. З. Л.), арши́нник. (С. Ш.). — Вихопив з назухи аршиннику отрути, випив та й пропав на місті. н. к. — Він готов аршиннику дати чоловікові. С. Ш.

Мышья́чный = д. **Мышьяко́вый.**

Мыщелка, мыщело́къ = кі́сточка (на нозї), щи́колотка (на руцї). — Тут не глибоко — хиба по кісточки буде.

Мѣди́ть = мідити.

Мѣ́дникъ = мі́дник, котля́р (С. З.).

Мѣ́дница = мідни́ця. С. Л.

Мѣ́днический = котля́рський.

Мѣ́дничество = котля́рство. — **Занима́ть ся мѣ́дничествомъ** = котлярува́ти.

Мѣдноплави́льный заво́дъ = котля́рка.

Мѣ́дный = мі́дний, мідяни́й. — **Мѣ́дныя де́ньги** = мідяні гро́ші, мідяки́. — Н[...] мідяні гроші слави добувати. н. пр. — Го[...] цок мідяний з ушком. Ст. Оп. Кіев. Ст. [...]
Мѣ́дная моне́та = д. під сл. **Моне́та.** [...]
М. лобъ = безсоро́мний, безли́чний ([...] Ш.); ду́рень. — **М. купоро́съ** = д. під с[...] **Купоро́съ.**

Мѣдь = 1. мідь. — **Жо́лтая мѣдь** [...] жо́вта мідь, мося́ж. — **Кра́сная мѣд[ь]** = черво́на мідь.
2. мі́дні, мідяні гро́ші, мідяки́. — З[...] платив самими мідяками. — Д. ще під с[...] **Моне́та** і **Мѣ́дный.**
3. мідяне́ начи́ння, на пр. **мѣ́дный ко[...] тёлъ** = мі́день (С. З.), **мѣ́дный тазъ** [...] мідни́ця (С. Л.).

Мѣдя́ница = 1. д. **Мѣ́дница.**
2. змія Anguis fragilis = мі́дянка, мі[...] дяни́ця, па́далиця, веретї́лка.

Мѣдя́нка = 1. Aerugo cupri = ґришпа́[...] мідя́нка.
2. ком. Buprestis = бздюха́ (С. Ш.), смер[...] дю́ха, воню́чка (з породи хрущів).

Мѣли́ть, ся = біли́ти, побіля́ти, ма́зат[и] натира́ти кре́йдою.

Мѣлово́й = крейдяни́й. С. З. Л. — А вж[...] сонечко лягло спочинути за гори крейд[...] нії. Мет.

Мѣло́къ = кре́йдочка. — **Забира́ть н[а] мѣло́къ** = бра́ти, купува́ти на́ бір, н[а] віру. — **Игра́ть на мѣло́къ** = гра́ти бе[з] гро́шей, на дурни́чку.

Мѣлъ, Creta = кре́йда (С. З. Л.), здр. кре́[й]дочка. — А сам білий, білий, як крейд[а]. Мир. — **Кра́сный мѣлъ** = лю́брика. С. [...]

Мѣна = мі́на (С. Л.), міньба́ (С. З. Л.), про[...] мі́на, обмі́на, замі́на (С. Л.), ви́мін, об[...] мін (С. Л.), мі́нька. — Міньба одному па[...] нує. н. пр. — Проміна одному служить. н. п[р.] — **Мѣ́ною** = мі́ньки. — Мінькидосталос[...]

Мѣново́й, мѣновно́й = мінови́й, обмі́[н]ний, замі́нний. — **М. за́пись** = замі́[н]ний лист.

Мѣновщи́къ = міня́льник, міня́йло (С. З.). — І столи міняльників і ослони продаючих поперевертав. К. Св. П.

Мѣновщи́на = міня́ння і д. **Мѣна.**

Мѣня́ло = міня́йло (С. З.), столе́чник (що міняє гроші). — Де не взялись міняйли й шинкарі і підняли між себе галас. Гр. — Піди до столечника, розміняй гроші.

Мѣня́льный = міня́льний.

Мѣня́льщикъ = д. **Мѣновщи́къ.**

Мѣня́ніе = міня́ння і д. **Мѣна.**

Мѣня́ть, ся = міня́ти, ся, вимі́нювати, обмі́нювати, проміяювати, міньжува́ти. — А ну, свату! міняй стару на носату! н. пр. — Хто міняє, той не має. н. пр. — Міняли тихо, та виміняли лихо. н. пр. — Як циган, міняєть ся. н. пр. — Міньжує, як циган кіньми. н. пр. — **Дава́й мѣня́ться** = дава́й мінька́. К. Ч. Р. — **Мѣня́ть у́хо на у́хо** = міня́ти так на та́к. — Додачі не дам — хочеш так на так зміняємо. — **Мѣня́ться въ лицѣ́** = мінити ся, зміня́ти ся на виду́.

Мѣ́ра = 1. мі́ра. — Міра довжини. — Віра — божа міра. н. пр. — Без міри нема віри. н. пр. — Держи віру, держи й міру. н. пр. — **Въ мѣ́ру, по мѣ́рѣ** = до мі́ри, по мі́рі, помі́рно. — Все добре по мірі. н. пр. — Помірно з тим, як він більше робити ме, то й плата буде більша. — **Не въ мѣ́ру** = не до мі́ри. — **По мѣ́рѣ силъ, возмо́жности** = по змо́зї. — Цїсарь обіцяв по змозї сповнити бажання народу. Бар. О. — **По кра́йней мѣ́рѣ** = д. під сл. **Кра́йній.** — **Сверхъ мѣ́ры, чрезъ мѣ́ру** = над мі́ру, через ла́д, на́дто. — Через лад багато набрав — от і не піднесе. Чайч. — Що надто — то погано. н. пр. — *Мі́ра довжини́:* ми́ля (казенна 7 верст, народня 10 верст), верства́ (5000 сажнів), са́жінь (3 аршини або 7 хутів), аршин (16 вершків), лі́коть (коло 13 вершків), корх (С. З.), кирх (коло $1\frac{1}{2}$ вершка), хут (12 цалів), цаль (10 линій). — *Мі́ра землї́:* го́ни, 2. відм. го́ней і гін (найбільше 120 сажнів в довжину. — Прогнали до обозу на півтори гони. Л. В. — Тут не далеко, гоней двоє буде. С. Аф. — Мого віку й на гони вже не стане. н. пр. — Гін за 5 одійшов, та й заблудивсь. н. к.), шнур (в довжину 75 локтів або 63 аршини, а в де-яких місцях коло 10 сажнів. С. З.), упру́г (мало не $\frac{1}{4}$ десятині), коса́ра (коло $\frac{1}{2}$ десятині, на день роботи для одного косаря), морг (С. З.), му́рга (найбільше лїчить ся 1317 кв. саж.), десяти́на (2400 кв. саж.), клї́тка (6 моргів поля, а в де-яких місцях 10 десятин), ри́за (2 десятині), чве́ртка (від 8—10 десятин), уволо́ка (С. З. Ш.), воло́ка, во́лок (коло 4 чверток або 30 моргів чи 19 десятин 2010 кв. сажнів).

2. (на сипкє або рідкє) — мі́ра, мі́рка, здр. мі́рочка. — **Выдава́ть мѣ́рою** = ви́давцем дава́ти. — *Мі́ра на сипкє́:* че́тверь (8 мірок), ко́рець 4 мірки), мі́рка (8 гарців). — *Мі́ра на рідкє́:* відро́ (10 кварт), о́ко (3 кварти), чве́ртка ($\frac{1}{4}$ ч. кварти), восьму́шка ($\frac{1}{8}$ ч. кварти), крючо́к ($\frac{1}{2}$ восьмушки). — *Мі́ра ни́ток* — д. під сл. **Мото́къ.**

3. (у віршах) — мі́ра. — У його віршах нї рифму, нї міри не має.

4. спо́сіб, за́ходи. — Його педагогичні заходи нї до чого доброго не привели. Кн. — **Приня́ть мѣ́ры** = добра́ти спо́собу. — Треба кращого способу добрати, щоб спинити.

Мѣри́ло = мі́рево. С. Л.

Мѣ́ритель = мі́ряльник і д. **Мѣ́рщикъ.**

Мѣ́рить, ся = мі́ряти, ся, виміря́ти.

Мѣ́рка = мі́рка, здр. мі́рочка.

Мѣ́рный = мі́рний, вимі́ряний. — Коли будеш мірним, то будеш і вірним. н. пр.

Мѣропріятіе = д. **Мѣ́ра 4.**

Мѣ́рщикъ, мѣ́ряльникъ = мі́рник, мі́ряльник, мі́рчий.

Мѣ́рять, ся = мі́ряти, ся, виміря́ти. — **Мѣ́рить си́лы** = про́бувати си́лу.

Мѣ́сиво = мі́сиво, за́мішка. — Треба качкам замішку зробити.

Мѣси́лка = мі́шалка, копи́стка (С. Л.).

Мѣси́льный = мі́шальний.

Мѣси́льщикъ, ца = мі́сї́льник, ця.

Мѣси́ть, ся = міси́ти, ся, вимі́сювати, замі́шувати (С. Аф.). — Місити тїсто, глину. — Заміси тїсто.

Мѣ́ска = місїяня.

Мѣсте́чко = 1. місте́чко, місти́на, місти́ночка (Чайч.), місци́на. — Знайшли таку місцину, що можна перейти яр. Чайч.

2. місте́чко. — Переїхав з села в містечко.

Мѣсти́ть, ся = містити, ся.

Мѣстничество = стародáвній російський звичай займити мі́сце або слу́жбу відповідно не особистим заслу́гам, а ро́дові, що його́ скасува́в царь Федір Олексїєвич.

Мѣстность = мі́сце, місцьо́вість. — Чарівна краса тїї місцьовостї пабила його до себе. Кн. — **М. холми́стая** = горби́, кучугу́ри. — Хутір розкинув ся саме на ку-

чугурах. — **М. обильная источниками** = криничо́вина.

Мѣстный = місце́вий, краєви́й, краї́нний. — Постановлено на соборі країннім. Б. Н. — **Мѣстный образъ** = намі́стний о́браз. — **Мѣстныя свѣчи** = ставники́. — Горить ставник, курить кадило. Макар. — Три хунти воску на ставник. Кот.

Мѣсто = 1. мі́сто, мі́сце, міст(ц)и́на. — **Въ одно́ мѣсто** = до гу́рту, до мі́ста, у мі́сто, до ку́пи. — Клади усе до купи, у місто. С. Л. — **Въ друго́мъ мѣстѣ, въ друго́е мѣсто** = де-и́нде, в и́ньшому мі́сті. — Шукай, Ринде, де-инде. н. пр. — Пошукай де-инде, бо тут нема. С. Л. — Матку старепьку з двора вигонили: іди ти, мати, де-инде пробувати. н. д. — **Во всѣхъ мѣста́хъ** = скрізь, по всіх усю́дах. — **До э́того мѣста** = до сю́ди (С. Л.), по́ти, до сьо́го мі́сця. — От по́ти твій горо́д, а далі вже мій. Чайч. — **Защищённое мѣсто** = за́хист (С. Л.), за́хисток, за́куток, од вітру — за́тишок. — Ходім курить у затишок, а то тут вітер. Чайч. — **Къ мѣсту** = до ре́чі (про розмову), до мі́ста, к строї́ці. — Сказав до речі. — Постав цього чавуна к строїці, а то стирчить на дорозі. Чайч. — **Мѣста́ми** = де́-де, де-не-де́, місця́ми, місте́нькою. — І блідий місяць на ту пору з-за хмари деде виглядав. К. Ш. — Місцями й гарна трава, а по сугробках погана. Чайч. — **Мѣста не дава́ть** = не дава́ти споко́ю. — А ті нені очі не дають спокою ані в день, ні в ночі. н. п. — **Мѣсто би́твы** = бо́їще (С. Л.), бойо́вище. — **Мѣсто проѣзда** = про́їзд, пере́їзд, прого́н. — **Мѣсто въ тѣни́** = за́тінок, холодо́к. — Баба у затінку стане за дівку. н. пр. — Ходім у холодок, а то сонце дуже пече. — **Мѣсто для поселе́нія** = се́лище, се́льбище, посе́лля. — **На мѣстѣ происше́ствія, преступле́нія** = на гаря́чому вчи́нку. — Хто би на гарячому вчинку пойман. Ст. Л. — **Не умѣ́ста** = не до ре́чі, не до ладу́, не го́же. — Сказав зовсім не до речі. — **Ни съ мѣста!** = ані руш! С. Л. — **Новозаселённое мѣсто** = новосе́лиця. — **Откры́тое мѣсто** (коло села) = бе́лебень, голоте́ча. — Хата стоїть на белебні. С. Аф. Хата стоїть на самій голотечі без захисту. Фр. — **Отхо́жее мѣсто** = наску́дник, срач (С. З.). — **По мѣста́мъ!** = на місто! — **Почетное мѣсто** (в хаті) = по́куть, для молодих — поса́д. — Посадили на покуті. — Ой загули голубоньки на водах, час тобі, Марійко, на посад. н. п. — А всі дружечки за столом сіли, молода на посаді. н. п. — **Укры́тое мѣсто** = за́куток, схо́ванка, криї́вка. — Сяду десь в такім закутку, щоб мене ніхто не бачив. Хр. — У такій то схованці вигребла собі качечка кубельце. Ан. Стар. — А мінї з моєї криївки усе видно, як на долонї. Фр. — **Уса́дебное мѣсто** = грунт, ґрунт, в Слобідській Україні — пле́ць. С. Л. — Чий грунт, того і будування. Ст. Л. — **Стра́шное мѣсто** = страхо́вище. Сп. — *Де що було:* буда — бу́дище, го́род — городи́ще (С. Л.), гута — ґу́тище, двір — дво́рище (С. Л. Обгорілі дворища чорніють. К. Д.), за́мок — за́мчище, замкови́ще (С. Л.), ліс зрубаний — зруб, викорчований — теребі́вля, випалений — лісови́ння, мак — макови́ще, макове́ць, міст — мости́ще, озеро — озеря́вина, кладовище або погріб — погреби́ще, сад — садови́ще, село — се́лище (С. Л.), се́льбище, став — стави́ще, стави́дло, стави́сько, стоги — сто́жище, стожа́рня (Сп.), сто́жисько. — *Різні місця: на воді або коло води* — зато́н, зато́ка (що заливаєть ся водою. С. Л.), о́дміть (тихе, між скелями на порогах. Ев.), о́нарь (на болоті, що не заростає і не замерзає), пле́со, чистова́ (чисте, не заросле на воді місце. — На силу вибрались з латаття, і виїхали на чистову́), пра́ло, пра́тва, кладки́ (над водою, де миють білизну), прогно́й (між річками, де Запорожці перетягали човни. Ев.), сі́дло (де рибалки сідають ловити рибу), сте́лище, стли́ще (над водою, де білять полотно або льон), те́рло, терло́вище (де риба треть ся. С. Ш.). — *В дворі:* підсто́жжя, стожа́р, стожа́рня, сто́жище, сти́ртище (де ставлять стоги й стирти), переля́з (де перелазять через тин. — За поповим перелазом там стояли троє разом. н. п.), садови́ще (місце на сад), свинори́я (порите свинями), сі́дало (де сідають кури на ніч, сьмі́тник (де викидають сьміття), попі́льник, попели́ще (де зсипають попіл), д. ще під сл. **Дворъ: За́дній, Ско́тный дворъ.** — *В лїсї:* майда́н (де гонять смолу), гуща́вина, гущина́ (густо заросле, га́лява (мало заросле), чисти́на (чисте). Д. ще під сл. **Лѣсъ.** — *В полї:* верещáк (що поросло вереском), гли́нище (де копають глину), гречкі́вка

(де росте гречка. Сп.), грúще (де одбувають ся грища), жúтнище (де росте жито), капýстник (де росте капуста), конóплище, підмéт (де ростуть конопли), óмшарь, омшáрина (що поросло мохом. С. Л.), розвúлина, розвúлка, розвúлля (де росходять ся шляхи), рéвище (залите кровію, що худоба реве на такому місті), становúще, таборúще (де стан, табор), тúрло (де спочиває худоба коло водопою), хміль ник (де росте хміль). — *В хаті:* віднúк (де діжка з водою), зáпічок (за пічкою), опíчок (коло печі), прислóн (для покійника), д. ще під сл. **Избá**: частúни хáти і під сл. **Мѣсто: Почетное м.**

2. місто, посáда (Гал.). — Кандидат на учительску посаду. Бар.

3. пакýнок, пáка, пáчка.

4. д. **Блонá 2.**

Мѣстоимéніе = замісцмéння (Ос.), займéнник (Гр. Ог. і См. Ст.).

Мѣстожúтельство = жúтло, жúтлище. (Д. під сл. **Жилúще**).

Мѣстоположéніе = д. **Мѣстность.**

Мѣстопребывáніе = містопроживáння і д. **Жилúще.**

Мѣсторождéніе = 1. родúна. С. З. — Лучче на родині кістьми полягти, а ніж на чужині слави поняти. н. пр.

2. **М. глины** = глúнище, **М. извести** = вапнярка, **М. мѣлу** = крейдянка, **М. сóли** = солонúця, солонúще. — Пішла баба глину копати, а глинище як завалилось, так її й засипало. Чайч.

Мѣсятка = д. **Мѣсиво.**

Мѣсяцъ = 1. д. **Лунá. — Молодóй мѣсяцъ** = молодúк. — **М. на ущéрбѣ** = щербáтий м. — Сьвітиш, місяцю, та не грієш, даремне в Бога хліб їси. н. пр. — Сьвітить молодик срібнорогий. Ос.

2. (календарний) — місяць. — Місяць Лютий питає, чи обутий. н. пр.

Мѣсячина = місячне, пайóк, пайовé (що видаєть ся помісяшно).

Мѣсячникъ = 1. місяшне (теля, лоша, порося).

2. д. **Лунáтикъ.**

3. рос. Menyanthes trifoliata L = бобовнúк, трифóлія, зубóвник. С. Ан.

Мѣсячное = (у жінок) — місячка, сплáвня і д. **Менструáція.**

Мѣсячный, но = 1. місяшний, но. — Місяшна ніч. — На дворі місяшно — хоч голки збірай.

2. місячний, но.

Мѣтá = 1. метá, ціль. С. Л. — Як би знаття, що все дарма, що в русї вічному створіння мети ніякої нема. Сам.

2. замір.

Мѣтить, ся = 1. мітити, ся, значúти, ся, личкувáти, (карбами) — карбувáти, (випалюванням) — таврувáти, (штемпом) — штемповáти, ся. — Кажуть, що жиди свої гроші мітять. Кр. — Назначив кавуни, які кращі. Кр. — Онде злодій штемпований кайдани волочить. К. Ш.

2. лýчити, цілити, націлáти ся, у(в)лучáти (С. Ш.) — Лучив ворону, а влучив корову. н. пр. — Як пъє, то не проливає, як бъє, то добре влучає. н. пр.

3. вáжити (С. Аф.); натякáти. — Він важить бути головою. С. Аф. — Ой важу я, важу на ту дївчину вражу. н. п. — Я з тобою вечір стою, на иньшого важу. н. пр.

Мѣта, мѣтка = мітка, зáзначка, вúзначка, познáка, (парізана) — карб, (випалена) — таврó, (у лимарів) — цýрка. — На вашій хустцї не було мітки. Кп. — Поклав зáзначку на кавунові. Кр. — Мій віл не крадений — на йому тавро є. Кп.

Мѣткая травá, рос. Melampyrum nemorosum L. = брат і сестрá, браткú, брáтики. С. Ан.

Мѣткій, ко = влучнúй, но, у(в)лýчен (С. Ш.), вмітливий, во, влучáк, цілкúй, меткúй. — Бог не цільний, а влучний. н. пр. — Бог хоч не скорен, та улучен. н. пр.

Мѣткость = влýчливість.

Мѣховщúкъ, ца = кожухáрь, ка (С. Пар.), кушнїр (С. З.), ф(х)утрáр (С. Ш.).

Мѣховщúчій = кушнїрський. — Кушнїрський цех. С. З.

Мѣховóй = 1. хутрянúй, смушéвий, линтварéвий і т. д. д. **Мѣхъ 1.**

2. міховúй, бурдюгóвий (д. **Мѣхъ 2 і 3.**

Мѣхонóша = міхонóша.

Мѣхъ = 1. хýтро (С. З. Л.), фýтро (С. Ш.), вовчий — вóвки, куничий — кунúці, кошечий — котú, кóтики, овéчий — линтвáрь, линтварí (С. З.), ягнячий — смух, смýшок, смýшки. С. З. Л. — Купуш зелений на сірім футру. Ст. Оп. К. Ст. — Піймавши барана, спокійно вівчарі линтварь злупивши, потрошили. Б. Б. — Шапка з гарного сивого смушка. — **Подбивáть, подбúть мѣхомъ** = ф(х)утрувáти (С. Ш.), вúхутрувати.

2. міх, мішóк, шкуратяний, що в йому перевозять вино — бурдюг, бурдюк. — Кури крап, та в міх клап. н. пр. І міхто

не палива нового вина в старі бурдюки. К. Св. II.

3. міх (ковальський). — Сопе, як міх ковальський. н. пр.

Мѣченіе = мічіння, значіння, таврування.

Мѣченый = мічений, позначений, таврований. (Д. **Мѣтить 1**). — Наша вівця таврована. Чайч.

Мѣшалка = копистка; вилочка, віничок. (Д. **Весёлка** і **Мутовка 1**.

Мѣшанина = мішанина.

Мѣшать, ся = 1. мішати, змішувати, ся. — Мішати пісок з глиною.

2. тасувати, ся (карти). С. Ш.

3. перебивати, шкодити, перешкожати (С. З. Л.), на перешкоді, у перешкоді ставати (С. Л.), боронити, перечеплювати (С. З.), перебаранчати. — Служби божої слухати з набожеством, не розмовляючи, другим не перешкожаючи. Б. Н. — Коли б ви так сиділи нишком, та не перебаранчали. Лев.

Мѣшаться = 1. мішатися, плутатися, збивати ся. — Новобранці на муштрі усе плутались. — Говорив багато, та все якось збивав ся.

2. втручати ся, встрявати, вплутувати ся, мішати ся, сунути носа. — Нікто між нас не втручай ся. К. Ч. Р. — Було не втручати ся не в своє діло. Кн. — Не сунь носа до чужого проса. н. пр. (Д. ще під сл. **Вмѣшиваться**).

3. мішати ся, божеволіти, з глузду збивати ся.

Мѣшень = переорювання.

Мѣшетчатый = мішечковий.

Мѣшёчекъ = д. **Мѣшокъ** (здр.).

Мѣшёчный = мішковий, лантуховий, торбинковий (С. Ш.).

Мѣшканіе = гаяння, баріння, бавлення.

Мѣшкать = гаяти ся, барити ся, забаряти ся. — Іди та не гай ся, швиденько вертай до господи. Кн. (Д. ще під сл. **Мѣдлить**).

Мѣшковатый = 1. лавтухуватий, бахматий (С. Ш. про одежу).

2. (про чоловіка) — міхуватий, вайлакуватий, вайло, лантухуватий, лантух.

Мѣшконосецъ = міхоноша.

Мѣшкота, мѣшкотный і т. д. = д. **Медленность, медлительный** і т. д.

Мѣшокъ, здр. **мѣшёчекъ** = 1. міх, мішок, здр. мішечок, великий — лантух (С. З.), здр. — лантушок, пів мішка — клунок, клуночок (Чайч.), малий — торба, торбина, торбешка, торбинка (С. Ш.), подорожній, подвійний — сакви (С. З.), саківки, бесаги, з вірьовок — киса, теж, на сіно — нихтір, з міховини або рядни ни, що в йому дають овес коням — рептух, торба, що з вівсом вішають коням на морду — шанька, торба, зшита з різних клаптиків — писана торба, маленька на сир, пшоно то-що — ворок, ворочок, край у мішка — гузирь. — *Кури крав, та в міх клав, кури сокочуть та в міх не хочуть.* н. пр. — Налякав міх, то й торби страшно. н. пр. — Наговорив три мішки гречаної вовни. н. пр. — Де можна торбу, там лантуха не треба. н. пр. — З чужої торби хліба не жалують. н. пр. — Як іду в гостину, то беру хліб в торбину. н. пр. — Носить ся, як циган з писаною торбою. н. пр. — Узяв саківки в дорогу. Ос.

2. д. **Мѣхъ 2.**

3. (про чоловіка) — вайло (С. Аф.), лантух і д. **Мѣшковатый 2.**

Мѣщанинъ, мѣщанка = міщанин, міщанка, міщаночка. — Ой ти знав, на що брав міщаночку з міста — я не їла й не їсти му гречаного тіста. н. п.

Мѣщанишка (зневажливо) = міщанчук. С. З.

Мѣщанскій = міщанський.

Мѣщанство = міщанство.

Мягкій, ко = 1. мягкий, мякий (С. З.), мъякий, мнякий, ко (С. Л.), про землю — пухкий.

2. (про чоловіка) — мягкий, лагідний, делікатний, но.

Мягковатый = мягкенький, мнякенький.

Мягкость = мняхкість (Чайч.), мягкота, мъякота. С. Жел. Л. — Як постелю сіна, то така мягкота спати. Кн.

Мягкотѣлъ, Molluscus = мъякун. С. Жел.

Мягкотѣлый = мягкий, мнякий.

Мягчайшій = наймнякіший.

Мягче = мнякше.

Мягчить, ся = мягчити, мнякшити, ся.

Мягчѣть = мъякшати, мнякшати.

Мязга = д. **Мезга**.

Мяздра = д. **Мездра**.

Мякина = полова. С. З. Л. — Старого горобця на полові не обдуриш. н. пр. — Слово — не полова. н. пр.

Мякинникъ, ца = половник (де складають полову).

Мякинный = половъяний.

Мякишъ = 1. мякушка, мъякушка (С. Л.), мнякушка, (з глевкого хліба) — глевтяк,

глевча́к. — Він любить шкоринку, а я мнякушку.

2. мъяку́ш, частїше мъяку́ші (мнпка частина тїла).

Мя́кнуть = мъя́кнути, мня́кнути, мня́кшати.

Мя́коть = мякиш, мяку́шка (д. теж **Мезга́**), гарбуза, динї — жабури́ння. Ман. — Округ кістки усю мякушку обрізав. Кн.

Макушка = гнили́ця, гнили́чка (про грушки то що).

Мя́лица, мя́лка, мя́ло = те́рлиця, те́рниця (С. Ш.), що нею починають розбивати коноплї — бите́льня, бите́льниця. — На городї терлиця сама тре. н. п. — Вона така, що постав сім терниць, то перебъє. Лев.

Мя́млить = 1. хамели́ти. — Як я молодою бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 умелю. н. пр. 2. ми́мрити (С. З.), на́пляти, хама́ркати, харама́ркати. С. З. Ш. — Щось собї мимрить під ніс. — Та по молодечі, а не по черпечі харамаркать. К. Ш.

Мя́мля = копоту́н, ма́мот, маку́ха, лемі́шка, мамали́га (про чоловіка).

Мяси́стый = мъяси́стий; гладки́й, товсти́й.

Мясни́къ = різни́к (С. З. Л.), жінка його — різни́чка (С. З.), дочка — різникі́вна, син — різниче́нко. — **Мяснико́мъ быть** = різникува́ти. Чайч. — Теля ще десь, а різник вже з ножем забігає. н. пр.

Мясни́ческій, мясни́чій = різни́цький. — — Різницький цех. С. З.

Мясни́чиха = різни́чка. С. З.

Мясно́е = мъяси́во (С. Л.), мнясиво. — Воно було б зовсїм не диво, коли б він їв мъясиво. Гр. — На столї саме мъясиво і варене і смажене. Кн.

Мясно́й = мъясний. — **М. ла́вка** = різни́ця (С. З.), мъясни́ця, я́тка. — Тримаєть ся, як собака коло ятки. н. пр. — **М. рядъ, рынокъ** = різни́цї (С. З.), мъясни́цї. — Піди у різницї та купи мъяса.

Мя́со = мъя́со, мня́со (С. Л.), здр. — мъясце́, мнясце́. — **Мя́со бара́нье** = бара́нина, маха́н (Ев.). — **М. варёное** = варе́не мъя́со. — **М. Говя́жье** = д. **Говя́дина.** — **М. Гуси́ное** = гу́сятина. — **Ди́кое мя́со** = ди́ке мъя́со. — **М. жа́реное** = пече́не, пече́ня. С. З. — **М. ко́зье** = козли́на, козля́тина. — **М. коша́чье** = коша́тина. С. З. — Нїмецька ковбаса, що свининою, кошатиною і конятиною начинена. Кв. — **М. кури́ное** = ку́рятина. — **М. лина́** = лини́на. С. З. — **М. лошади́ное** = кони́на, коня́тина, кобили́на, кобиля́тина. — **М. свино́е** = свини́на, сьвіжина́, (солоне) — бужени́на. С. Л. — Не має мъяса над свинину, не має риби над линину. н. пр. — **М. соба́чье** = псйна. С. Л. — **М. сома́** = соми́на. — **М. судака́** = судачи́на. — **М. ути́ное** = утя́тина, утя́тинка. С. Ш. — (Мъясо між ребрами) — поре́брина (С. Л.), ре́бра, (з грудей) — груди́на, груди́нка, (з задка) — задо́к, огу́зок, (з черева) — почере́вина, (поміж салом) — про́ріст.

Мясопу́стіе, мясопу́стъ = пу́ща(е ння (С. З.), за́говіни. — На пущання, як завъязано. н. пр.

Мясопу́стный = пу́щальний, пуска́льний. — **Мясопу́стная недѣля** = пу́щальна недїля. С. З.

Мясоѣдъ = масни́цї, мъясни́цї. С. З. Л. — У мъясницї буде наше весілля. н. к. — **Рождественскій мясоѣдъ** = зїмнї мясни́цї.

Мясцо́ = д. **Мя́со** (здр.).

Мя́та, рос. Mentha L. = мъя́та, мня́та. — **М. души́стая,** M aquatica L. = водя́на, кіньська мъя́та, полі́й. — **М. ди́кая, полева́я, глуха́я, ко́нская,** M. arvensis — драголю́б, кіньська, польова́, плавнова́ мъя́та. — **М. кудря́вая, нѣме́цкая,** M. crispa Valerii Cordi i L. = кучеря́ва мъя́та. — **Англі́йская, пе́речная мя́та,** M. piperita Schm. = холо́дна мъя́та. С. Ан. — **М. коша́чья,** Nepeta glechoma = росхо́дник. Ан.

Мяте́жникъ, ца = бунтови́к, ця (С. Ж. З.), бунта́рь, ка, повста́нець, коло́тник, ця. (С. З.). — Пр. д. під сл. **Бунтовщи́къ** і **Крамо́льникъ.**

Мяте́жническій, мяте́жничій = бунтовни́чий, бунта́рський. (Д. **Бунтовщи́ческій**).

Мяте́жный = бунтли́вий (С. Л.), бунтовли́вий.

Мяте́жъ = бунт, повстя́ння, ро́зрух, ко́лот, колотне́ча, ворохо́бня (Гал.). — Пр. д. під сл. **Возмуще́ніе, Возста́ніе** і **Волне́ніе 3.**

Мяте́листый = д. **Вьюжистый.**

Мяте́ль = д. **Вьюга.**

Мятли́ка, рос. Poa = д. **Метёлка 3.**

Мя́тный = мъя́тний.

Мять, ся = 1. мня́ти, ся (С. З. Л.), мъя́ти, ся, мняшку́рити. — Не терши, не мявши, не їсти калача. н. пр. — І труть

мене і мнуть мене; ще діждуть ся в Бога ласки, що пароблять з мене паски (піби картопля так каже). н. пр.

2. (льоп коноплї) — те́рти, тїпати (С. Ш.), (солому) — ме́рвити. — На городї терлиця сама тре. н. п. — Почала тїпати коноплї.

3. мня́ти ся, мо́нятп ся, вага́ти ся.

Мяу́канье = ня́вкання, нявча́ння.

Мяу́кать, мяу́чить, мяу́кнуть = ня́вкати, нявча́ти (С. З.), ня́вкнути. — То собака инде гавкне, то закрьокає свиня, то шкодлива кішка нявкне. Свіп. — Котеня десь нявчить. С. З.

Мяхунка = д. **Маху́нка.**

Мячъ, мя́чикъ = мняч (С. Л.), опу́ка (С. З. Л.). — В опуки грати. С. З. — То дучку булку загапяли, другі в опуки то що грали. Гр.

Мѵ́рный = ми́ровий.

Мѵ́ро = ми́ро.

Мѵрова́ніе = мирува́ння.

Мѵрова́ть = мирува́ти.

Мѵропома́заніе = 1. маслосьвя́тіє, собо́рования ма́слом. — І маслосьвятіє служили. К. Ш.

2. миропома́зання (царів).

Мѵропома́зывать = собо́ровати ма́слом мирува́ти.

Мѵрохрани́тельница = ми́рниця.

Н.

На = 1. (па питання: куди, па кого або на що, коли, на скільки, як, де на кому, коли?) — на. — Ой не ходи, Грицю, та на вечерниці. п. п. Не тратьте, куме, сили, спускайтесь па дно. н. пр. Вийду я па гіроньку та білими ніженьками. н. п. — Кив, морг на його! Кв. Що па поги дибки, па руки дибиці. н. п. Взяти па поруки. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. На щастя, па здоровя, на повий рік! н. пр. — Круг містечка Берестечка, на чотири милї мене славні Запорожцї своїм трупом вкрили. К. Ш. Купив па копійку пасїння. Нанявсь на місяць. — Казати на память. Як па лихо, ще й жінка занедужала. — На горо́дї коло броду барвінок не сходить. К. Ш. — На віку, як па довгій ниві — усього буває. н. пр. На великдень па соломі... дїти грались собі крашанками. К. Ш. На злодїю шапка горить. п. пр. — На тім тижнї. На Миколи, та й нїколи. п. пр. — **На всѣ ру́ки** = до всьо́го, на все зда́тний. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — **На виду́** = па видноцї, на о́цї, на о́чах. — Поклади батіг на видноцї. — **Жени́ться на вдовѣ** = взя́ти удову́, жени́ти ся з удово́ю, взя́ти шлюб з удово́ю. — **Похо́жъ на отца́** = в ба́тька вда́в ся, схо́жий на ба́тька. — **Стоя́ть на моли́твѣ** = моли́ти ся.

2. про, на, для, за-для. — **На слу́чай** = про слу́чай. — **На пра́здникъ, на сме́рть гото́вить** = про пра́зник, про смерть. — Шиє сорочку про празпик. — Зібрав грошенят про чорний день. — На всїх не настачиш.

3. на! — На, їж! — **Вотъ тебѣ на!** = от тобі й на́! от тобі й ма́єш, от ма́єш!

Наау́каться = нагука́ти ся, нагого́вкати ся. — Нагоговкались в лїсї, поки зустріли ся.

Наа́хаться = нао́хати ся, нао́хкати ся.

Наба́вить, набавля́ть, ся = наба́вити, приба́вити, паки́нути, прики́нути, дода́ти, пабавля́ти, ся і т. д., понабавля́ти, ся і т. д. — І ще накипули податі на душу по карбованцю.

Наба́вка = пабавля́ння, накида́ння, на́бавка, дода́ток, на́кидка, при́кидка.

Наба́вочный = паба́вочний, доба́вочний, додатко́вий.

Набаклу́шничать = пробайдикува́ти, набайдикува́ти ся. — Ще хіба не набайдикував ся за цїлий місяць без роботи?

Набалагу́рить, ся = 1. набала́кати, набазїкати, ся.

2. нашуткува́ти, папустува́ти, ся.

Набаламу́тить = набаламу́тити, наколоти́ти; набреха́ти.

Набалда́шникъ = голо́вка (С. Пар.), га́лка (С. З.). — Патериця з срібною головкою.

Набалова́ть, ся = напустува́ти, нажартува́ти, нажирува́ти, ся; допустува́ти ся, дожартува́ти ся, дожирува́ти ся. — Чи ти ще не пожартував ся? — Допустував ся, поки й носа собі розбив.

Наба́лтывать, наболта́ть = 1. набо́втувати, намі́шувати, набо́втати, наміша́ти, наколоти́ти. — Наколоти́ корові пійла

2. набазїкувати, набазїкати, наверзтú, нахля́вкати. — Нахлявкали чорт зна що! Хар. Чайч.

3. набрíхувати, оббрíхувати, обнóсити, набрехáти, оббрехáти, обнестú, понабрíхувати і т. д. — Так тебе оббреше, обнесе. Б. Г. — На всїх понабріхує та повигадує те, чого й не було. Чайч.

Набальзамировáть = набальзамувáти, намастúти.

Набаля́сничать = набазїкати, наверзтú, поноточúти баля́си.

Набарабáнить = набарабáнити, натороохтїти.

Набарáхтаться = навовтýзити ся, набóрсати ся, втомúти ся, трíпаючись, бóрсаючись.

Набары́шничать = набаришувáти.

Набáтить = розголóшувати, роздзвóнювати. — Не вспів росказати йому, а він зараз по всьому селу роздзвонив.

Набáтъ = ґвалт, гвалт (С. З.), сполóх. — **Бить, удáрить въ набáтъ** = на гвалт, на сполóх дзвонúти, бúти. С. З. — Ударили на сполох — збігло ся все село. — В дзвони ударили на гвалт. Кн.

Набахвáлиться = нахвáстати ся.

Набáять, ся = наказáти, наговорúти, ся, набалáкати, ся. — Багато вже наказали про сї плуги, а вони зовсїм не такі гарні. — Набесїдувала, наговорила, взяла мазницю, по мед пішла. н. пр. — Набалакались ми з кумом.

Набедéрникъ = чапрáк. С. Пар.

Набéдренникъ = набéдреник.

Набездѣ́льничать = нашкóдити, накоїти, наброїти.

Нáбережная = наберéжжя, поберéжжя, прибережжя, на(по, при)берéжна (вулици або дорога понад берегом). — Повештавшись по набережжю Неви, вернули ся до господи. Кн.

Нáбережный = на(по, при)берéжний.

Набесѣ́доваться = наговорúти ся, набалáкати ся, нарозмовля́ти ся.

Набивáльщикъ = вибíйчик, вибóйщик.

Набивáть, набúть, ся = 1. набивáти, набúти, понабивáти, (гвіздки) — цьвяхувáти (С. З.), нацьвяху(шку)вати. С. Л., (клинцї) — клинцювáти, наклинцювáти. С. Л. — Набив багато дичини. С. Л.

2. набивáти, натóптувати, напихáти, напакóвувати, набúти, натоптáти, напхáти, напакувáти (С. Л.), ся, понабивáти, понапихáти і т. д. — Напхав у пихтір сїна. — Лисичка виїла з пирога мачок, а туди напхала сьміттячка. н. п.

3. набивáти, набúти, понабивáти, ся. — Треба набити обручі на дїжку, а то зовсїм розсохлась. — Чи ти вже понабивав мінї дїжки, чи нї? Чайч.

4. вибивáти, вúбити, повибивáти. — Прийшов вибійчик вибивати пістрю. — **Набúть въ ýши** = натýркати (С. З.), намóвити, набрехáти, понатýркувати і т. д. — Я вже знаю — це вона йому натуркала. — Понатуркають дурним в уха, а вони й вірють. Чайч. — **Набúть оскóмину** = пооскóмити ся, оскóму набúти.

Набивáться = 1. набивáти ся, напрóхувати ся. — Я його не кликав — він сам набив ся в гості до мене.

2. назбірáти ся, набірáти ся. — Багацько назбірало ся людей.

3. д. **Набивáть, ся.**

Набúвка = 1. набивáння, напихáння, вибивáння і т. д. д. **Набивáть.**

2. вúбійка (на тканинї).

Набивнóй = 1. набивнúй, набивáльний.

2. (про тканину) — вибійчáний, накрапнúй. — Вибійчані штани. — Спідниця з гарного ситцю накрапного. Кн.

Набúлки = ля́да (у ткацькій верстатї).

Набирáть, набрáть, ся = набірáти, збірáти, підбірáти, набрáти, зібрáти, підібрáти, ся, понабірáти, ся і т. д. — Набірали некрутиків в подїленьку вранцї. н. п. — Набрав мішок проса. — Зібрали ся всї бурлаки до рідної хати. н. п. — Набрав ся хлопець розуму. — Набрав ся, як май груш. н. пр. — Вона надбірає квітки. — Понабірали люди з гамазеї жита. Чайч. — Грошей повні кишенї понабірали. К. З. о Ю. Р. — **Набирáть въ дóлгъ** = брáти нáбір. — **Набирáть на стóлъ** = лаштувáти стіл (на обід або на вечерю). — **Набрáться бѣды́** = зазнáти лúха. — Вжеж і зазнав я лиха з тим позвом. Кн.

Набúрка = 1. набірáння.

2. кóшик, козубéнька (що з нею ходять по ягоди, по гриби то-що) д. під сл. **Корзúна.**

Набúтый = набúтий, натóптаний, нáпханий і т. д. д. **Набивáть.** — **Н. братъ** = рівня достáтком. — **Н. дурáкъ** = велúкий дýрень, дурнúй, як пéнь, як колóда.

Набúть, ся = **Набивáть, ся.**

Набúться = намордувáти ся. — Намордував ся чимало, поки сик так укоськав його.

Наблевáть, наблёвывать = наблювáти, наригáти, наблььóвувати, понаблььóвувати. — Понаблььовував скрізь.

Наблеять, ся = намéкати, набéкати, ся.

Наблошйть = наблошйти, напустйти бліх.

Наблошйться = насобáчити ся.

Наблудйть = наколобрóдити, нашалобрóдити.

Наблюдáтель, ница = 1. наглядник, ця, наглядáч, ка. С. Жел. Пар.

2. доглядник, ця, доглядáч, ка, дозóрця (С. З.), дозóрний. — Ти доглядник за лїсом, ти й станеш в одвіті. Кн. — Бач, чортова доглядачка таки вздріла. Кв.

Наблюдáтельность = доглядність, спостережéння. — Усе своє спостереження він вложив в отсе діло. Кн.

Наблюдáтельный = наглядний, доглядний; д. **Внимáтельный.**

Наблюдáть = 1. наглядáти, роздивлятн ся, стéжити, примічáти, спостерегáти. — Астроном, що спостерегає зорі... Кн.

2. доглядáти, назирáти, пильнувáти. С. Л. — Доглядати за дїтьми. — Треба добре пильнувати лїса, щоб не крали. — Пильнуй свого носа, а не мого проса. н. пр.

3. берегтй, хоронйти, захóвувати.

Наблюдéніе = наглядáння, нáгляд, спостережéння, доглядáння, дóгляд, дозір. — Автор додає і власні спостереження коло фонетики поліщуків. Кн.

Наблюдникъ = пóкришка (на блюдо).

Наблюсти́ = доглянути, допильнувáти.

Набогатйть, набогащáть, ся = збагатйти, збагащáти, ся.

Нáбожничать = бýти богобоязливим, побóжним, (іронїчно) — живйм до Бóга лїзти.

Нáбожность = набóженство, побóжність (С. Л.). — Служби божої треба слухати з великим набоженством. Б. Н.

Нáбожный, но = побóжний, но (С. Л.), богобоязлйвий, во, богомільний, сьвятобóжний, но. — Такий побожний зробив ся: нї празника, нї недїлї не пропустить. н. к. — Народ побожно хрестив ся. Кн. — Побожний, як жид подорожнїй. н. пр. — А той тихий та тверезий, богобоязливий. К. Ш. — Сьвятобожна жінка. Хар. Чайч.

Набóйка = 1. вйбійка (Кн.), вибйванка, особлива пістря (тканина).

2. ключ (до гайки).

3. набивач, набйяч (у бондарів).

Набóйникъ = 1. шóмпол. — Почав набивати рушницю, а шомпол й зламав ся.

2. товкáч.

Набóйчатый = вибійчáний, вибйваний. — Мої мішки прикметні — з вибиваної десятки. Кн.

Набóйщикъ, ца = вибійчик, вибóйщик, ця.

Набóкій = кривйй, кривобóкий. — Кривобока хата.

Наболтáть = д. **Набáлтывать.**

Наболтáться = набалáкати ся, понабалáкувати ся, набазїкати ся, понабазїкувати ся. — Набалакались ми з кумом. — Оце пóдруги: як зійдуть ся, так і не розлучать ся, — чи ви вже понабалакували ся? Чайч.

Нáбольшій = стáрший в сїмї.

Наболѣлый = наболїлий, натрýжений. — Натруженою рукою не напишеш рівно.

Наболѣть = наболїти, розболїти ся.

Набóристый = збóристий, рясний. — Збористі рукáва. — Рясна свита.

Набóрка = набірáння.

Набормотáть = набурмотáти, намурмотáти.

Набóрный = 1. набірний.

2. збірний, штукóваний. — **Набóрная збрýя** = цьвяхóвана збрýя.

Набороздйть = наборознйти, наскорóдити, надрáпати, начеркáти. (Д. **Бороздйть**).

Наборонйть, наборонов́ать = наборонйти, наволочйти, наскорóдити. (Д. **Боронйть 2**).

Набóрщикъ = 1. набóрщик, складáч (в друкарнї). С. Жел.

2. вербівнйк (що вербує людей до війська). — Як колись були вербівники та вербували до війська. н. о.

Набóръ = 1. набірáння, набір, брáнка (С. Ш. Фр.). — Бути ж мінї у неволї, у некрутському наборі. н. п. — Стережіть ся парубочки, либонь бранка буде. н. п.

2. набір, складáння (друкарське).

3. **набóръ орýдій, инструмéнтовъ** = спрáва, справйлля, начйння, принáс. — Прийшов півець зо всім своїм справиллям.

Набрáживать, набрéсть = 1. набрóдити, натрапляти, над(г)йбувати, набрестй, натрáпити, над(г)йбати. — Ідучи в лїс, надибав зайця. н. к.

2. зіхóдити, збірáти ся, згромáжувати ся, скýпчувати ся, зійтй ся, зібрáти ся і т. д., посхóдити ся, позі-

хо́дити ся, позбіра́ти ся і т. д — Зібрали ся всї бурлаки до рідної хати. н. п.

Набра́живать, наброди́ть = нало́влювати, налови́ти ри́би во́локом.

Набра́живаться, наброди́ться = находи́ти ся, наброди́ти ся, наволочи́ти ся, натиня́ти ся.

Набра́жничаться = напи́ти ся, налига́ти ся, натю́жити ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся. — Налигав ся так, що ледве ноги волочить.

Набрани́ть, ся = нала́яти, ся. — Не тільки не бив, а й не налаяв ніко́ли. Ск. — Я ще не налаялась, а він міні перебив. К. К.

Набра́сывать, наброса́ть, набро́сить = 1. накида́ти, наки́дати, наскида́ти, понакида́ти, нашпурля́ти. — А лисичка... все кида по рибці на дорогу, все кида... От, як наки́дала вже багато, тоді нишком і сама злїзла. н. к. — Понакида́ли скрізь. — Наскида́ли самих денежок стільки. К. З. о Ю. Р.
2. роби́ти, зроби́ти на́рис. — Тільки зробив нарис — багато ще роботи.
3. накида́ти, наки́нути. — Накинув свиту на опашку, та й побіг.

Набра́сываться, набро́ситься = накида́ти ся (на кого або на що), наскіпа́ти ся (на кого), допада́ти ся, дорива́ти ся (до чого), наки́нути ся, наскіпати ся, допа́сти ся (С. Л.), дорва́ти ся. — Собаки накинулись на його. — Такий задерикуватий — як наскіпав ся на мене, так і лїзе до бійки. Чайч. — Допав ся, як кіт до сала. н. пр. — Вже допав ся до вареників. С. Л. — **Набра́сывается тѣнь** = па́дає тїнь.

Набра́ть = д. **Набира́ть.**

Набре́дить = наверзти́, наплести́. — Мало чого слабий не наверзе, коли йому щось марить ся.

Набре́сть, наброди́ть, ся = д. **Набра́живать, ся.**

Набро́дный = приблу́дний, пригу́льний. Приблудний собака. — Від приблудного пеяки не діждеш ся дяки. н. пр. — Пригульна кобила.

Набро́дъ = на́волоч. С. Л.

Набронзирова́ть = набронзува́ти.

Наброса́ть, набро́сить = д. **Набра́сывать.**

Набры́згать, набры́згивать, ся = набри́зкати, напри́скати, набри́зкувати, ся, понабри́зькувати і т. д. д. **Бры́згать.** — Ач, понабризькував скрізь. — Набризкав чорнилом.

Набрюзжа́ть, ся = набурмота́ти, ся, набурча́ти, намурмота́ти, намурча́ти, ся (Д. **Брюзжа́ть**).

Набря́кать = наверзти́, наторо́чити, наплести́ (язиком).

Набрянча́ть, ся = набрязча́ти, набрязкотїти, ся. (Д. **Брезжа́ть**).

Набура́вить = насвердли́ти, навертїти, понасве́рдлювати, понаві́рчувати. — Понасверлював дїрок.

Набу́хать = набу́хати, наки́дати (багато).

Набу́хлый = (на)розбу́хлий, набря́клий, набубня́вілий.

Набу́хнуть = (на)розбу́хнути, набря́кнути, набуча́вїти, набубня́вїти. — Дошка набухла. — Обручі розбухли н копанцї. — Мокрі сорочки набрякли. Лев. — Ноги набрякли. Лев. — Горох набубнявів.

Набу́чить =назоли́ти, налу́жити. — Сорочки вже назолили.

Набушева́ть, ся = набушува́ти, набуя́ти, ся, (про воду) — набурха́ти, нахвилюва́ти, ся (тільки про бурю), нави́хорити, ся.

Набуя́нить = набушува́ти, набуя́ти, наґвалтува́ти.

Набѣга́ть, набѣжа́ть = 1. наздоганя́ти, доганя́ти, наганя́ти, настига́ти, наздогна́ти і т. д. д. **Догна́ть.**
2. набіга́ти, наско́кувати, набі́гти, наско́чити. — Ненароком набіг конем на його і збив з ніг. — Човен наско́чив на корчі і трохи не перекинув ся.
3. збіга́ти ся, набіга́ти, назбіга́ти ся, збі́гти ся, набі́гти, позбіга́ти ся, понабіга́ти. — Набігло багато людей. — На ґвалт збігли ся люди. — Мірку проса висипав, — назбігло ся такого до біса курей. н. к.

Набѣ́гать, ся = добі́гати ся, набі́гати, ся. — Добігав ся, поки ноги намулив. — Діти набігали ся, та зараз спати.

Набѣ́гъ = на́пад, наско́к. — Татарські напади довго руйнували Вкраїну. — **Дѣ́лать набѣ́ги** = набіга́ти, напада́ти. — — Кримські Татари почали набігати на Україну і дуже грабувати її. Др. — **Набѣ́гомъ** = наско́ком, на́гле; несподїва́но; ури́вками. — Він тільки уривками буває дома, а то все коло пана.

Набѣдоку́рить = нашко́дити, набро́їти.

Набѣ́дствоваться = набідува́ти ся, налихува́ти ся, зазна́ти біди́, ли́ха, го́ря. — Зазнав я там чимало лиха.

Набѣжа́ть = д. **Набѣга́ть.**

Набѣ́ливать, набѣли́ть, ся = біли́ти, на-

білювати, побі́лювати, натира́ти, ся (крейдою, блейвасом то-що), побіли́ти, набіли́ти, нате́рти, ся. — Треба побілити стіни. — Справ красило і білило, щоб я личко набілила. н. п.

Набѣло́ = на́чисто. — Перепиши начисто.

Набѣси́ться = наказ́ити ся.

Набѣснова́ться = начютова́ти ся, наказ́ити ся.

Нава́га, риба Gadus collarias = нава́га, дорш (С. Пар.).

Нава́живать, навози́ть, навезти́, ся = наво́зити, наве́зти́, ся, понаво́зити. — Навезли гною *на поле*. — Раніш було багато навозили тютюну на ярмарок. — Понавожено їй усяких подарунків. Чайч.

Нава́ксить, ся = наваксува́ти, ся. — Наваксував москаль вуси, як чоботи.

Нава́ливать, навали́ть, ся = 1. наверта́ти, нагніта́ти, нава́лювати, ся, наверну́ти, нагніти́ти, навали́ти, ся. — Навернули колоду на... — Прийшов, аж там змій каменем навернений. п. к. — Треба нагнітити сир.

2. наклада́ти, накида́ти, наванта́жувати, накла́сти, ся і т. д., понаклада́ти і т. д. — Наклали повну повозку. — Хоч як було навантажили віз снопами. К. Х.

3. нахиля́ти, нахили́ти, ся, понахиля́ти, ся. — Нахиляй на бік. — Стіна нахилила ся.

4. нано́сити, нанести́, ся, понано́сити. — Це аж з Буковини нанесло (водою) стільки корчів.

5. збира́ти ся, зібра́ти ся, насу́нути. — Зібрало ся на ярмарок чи мало люду. — Насунуло людей до шинку.

6. нава́лювати, навали́ти (в картах, в грі у воза). — Бий і навалюй.

7. нава́лювати ся, навали́ти ся, понава́лювати ся. — Навалило ся багато землї у криницю. — Не навалюй ся на мене.

8. д. **Набра́сываться.**

Нава́лка = 1. нава́лювання, накида́ння і т. д. (д. **Нава́ливать**).

2. віз (гра в карти). — Давайте грати у воза.

Нава́лъ, нава́льщина = кучугу́ра, (хворосту, лому) — ва́лява. — Отаку кучугуру накидали.

Наваля́ть, ся = 1. наваля́ти, вафалюва́ти. — Багато сукна наваляли.

2. наки́дати. — Як вдарили з семи гармат у Середу вранцї, вакидали у годину жидів повні шанцї. н. п.

3. наваля́ти ся, поповаля́ти ся. — Коли ти встанеш з ліжка? Чи ще не на[...]ляв ся?

4. наля́пати, наба́зграти (С. Л.), надр[...]пати, скомпонува́ти, написа́ти на шви[...]ку́ ру́ку, аби́-як.

Нава́ра = 1. нава́р; шум, шумови[...] шумови́ння, скалки́, пі́на (у страві). Від ситого мъяса більше навару. — Зн[...] шумовиння з борщу.

2. пі́йло (варене собакам).

Нава́ривать, навари́ть, ся = нава́рю[...]ти, навари́ти, ся, понава́рювати; пр[...]ва́рювати, привари́ти, (сталї) — нас[...]ли́ти. — Наварила й напекла, не для [...]го, для Петра. н. п. — Понаварювано [...]гато, а їсти нікому. Чайч. — Треба по[...]сти в кузню наварити леміш. — Наста[...] сокиру.

Нава́рка = 1. нава́рювання, прива́[...]вання.

2. нава́рка, прива́рка. — Від лем[...] приварка відпала.

Наварно́й = 1. си́тий. — Ситий борщ.

2. наварни́й, прива́рений. — Нава[...] долото.

Нава́ръ = д. **Нава́ра 1** і **Нава́рка 2.**

Нава́стривать, навостри́ть, ся = на[...]трювати, нато́чувати, ся, нагостри[...] ся, понаго́стрювати, ся. — Треба [...] гострити сокиру. — Понагострюй н[...] Чайч. — **Навостри́ть лы́жи** = утї[...] накива́ти пъята́ми, да́ти тя́гу, др[...] дмухача́. — А він хап скриньку, тай [...] драла. — **Навостри́ть у́ши** = насто[...]жити, насторо́щити, нашоро́шити [...] С. З. — Еней нап насторощив уха. — То він одно ухо нашорошить. К. Х.

Навостри́ть ру́ку, навостри́ться = [...]бити, наламати ру́ку, насоба́чити — Він в сьому дїлї набив руку.

Навахля́ть = зля́пати, наба́зграти, [...]бити аби́-як.

Нава́щивать, навощи́ть, ся = вощи́ти, [...]щи́ти, навощи́ти, налощи́ти, ся. — [...] вощила нитки. — Поміст лощили йому [...]лий ранок, — налощили, аж сяє, а [...] не подякував. Кн.

Наведе́ніе = на́від. С. Жел.

Навезти́, наве́зть = д. **Нава́живать.**

Наверга́ть, наве́ргнуть = наки́дати [...] Накидали цїлу кучугуру.

Наверга́ться, наве́ргнуться = наки[...] ся, наки́нути ся, ки́нути ся. — [...]ка кинула ся на курчат.

Наверну́ть, навёртывать, ся = 1. [...]вертї́ти, накрути́ти, намота́ти, на[...]

ся, паві́рчувати, накру́чувати, намо́тувати, навива́ти, ся, понаві́рчувати, понакру́чувати, ся і т. д. — Навертіти навісмо конопель. — Вірьовка накручуєть ся на вал. — Намотала нитки.
2. прикрути́ти, прикру́чувати, ся, (про ґвинт) — зашрубува́ти, зашрубо́вувати, ся. — Прикрути гайку.
3. (про сльози) — набі́гти, підступи́ти, набіга́ти, підступа́ти.
4. навину́ти ся (С. З. Л.), тра́пити ся, лучи́ти ся. — Навинули ся гості. — Нікому не пребачаючи. рубав в пень, хто тільки навинув ся. Л. В. — Лучив ся прасол і закупив усіх кабанів. — Гість трапив ся.

Наверста́ть, навёрстывать = нагна́ти, надолу́жити, нагння́ти, надолу́жувати. — Та він своє нажене, хоч і дуже на їх тратить ся. — За тих пару неділь хотів надолужити те, що заседбав за скільки літ. Фр. — Наймитку! чого ти рано встав? — Та я своє, паночку. то одяганнячком то обуваннячком надолужу. н. пр.

Навёртка = 1. наві́рчуваняя, накру́чування.
2. свердлі́ння (свердлом або шилом).
3. га́йка; шру́ба, шру́бка (С. Л.).
4. све́рдлик, праву́шник. — Гвіздок не йде, коли б правушник був, щоб навертіти. Кн.

Навёртывать, ся = д. **Наверну́ть.**

Навертѣ́ть, ся = 1. навертїти, накрути́ти, ся і д. **Наверну́ть 1.** — Накрутяли ся, танцюючи метелиці.
2. насвердли́ти, навертїти (свердлом або шилом). — Треба насвердлити дірок, та тоді й прибивати.

Навесели́ться = навесели́ти ся, нагуля́ти ся, натї́шити ся.

На́веселѣ = під ча́ркою, на підпи́тку. — **Го́сти бы́ли на́веселѣ** = го́стї були́ під ча́ркою, веселе́нькі, ма́ли тро́хи в голові́. — Не то щоб були пьяні а під чаркою усі були. Кн.

Навести́ = д. **Наводи́ть.**

На́взничь = на́взнак (С. З.), навзнаки́ (С. Л.), гори́лиць, гори́ниць, до гори́ че́рева (С. З.), про плавання — голї че́рева. — Упав навзнак. — До гори черева лежати. С. З.

Навзры́дъ = ридма́, рида́ючи. — Вона ридма ридала. Кн.

Навзрѣ́зъ = 1. нана́різ, нарозрі́з. — Купуй кавуна панаріз і як поганий буде — не бери.

2. вщерть, уще́рть (С. Ш.), про рідке — повінця (С. З.). — Дає він мірку не з верхом, а вщерть. — Зерно міряєть ся ущерть. С. З. — Налив по самі вінця.

Навива́ть, нави́ть = 1. навива́ти, накру́чувати і т. д. д. **Наверну́ть 1.**
2. прису́кувати, приплї́тати, присука́ти, присучи́ти, приплести́. — Приплів батіг, а то наконешник зовсім збив ся. — Треба присукати мотузок.
3. наплї́тати, наплести́, понаплї́тати, ся. — Понаплітали вінків такого багато, що на всіх стане.
4. накладати, накла́сти, понакладати (про сїно й солому). — Понакладали вози сїном.

Нави́вка, нави́въ = навива́ння, намо́тування, накру́чування.

Навига́ція = навига́ция; плавба́ (С. Пар.). — В осени погана плавба: холодно, вітряно.

Навизжа́ть, ся = навереща́ти, ся, (про собак) — наскавуча́ти, ся.

Навинти́ть, нави́нчивать, ся = 1. нагвинти́ти, накрути́ти, нагви́нчувати, накру́чувати, ся. — Треба накрутити гайку.
2. нашрубува́ти, нагвинти́ти, ся (наробити шрубів).

Навира́ть, навра́ть, ся = набрі́хувати, набреха́ти, ся, понабрі́хувати. — Хтось мухам набрехав, що на чужині краще жити. Б. Г. — Набрешуть ся та й перестануть. Б. Г. — Нікого не поминувала, — на всїх понабріхувала. Чайч. — **Навра́лъ съ три ко́роба** = наказа́в сім мішкі́в греча́ної во́вни. н. пр.

Нависа́ть, нави́снуть = звиса́ти, нависа́ти, спада́ти, позвиса́ти, зви́снути і т. д. — Волосся звисає до очей. — Стріха нависла.

Нависѣ́ть = нави́сїти. — Недовго повисїла нова свита — зараз і пропив.

Нави́ть, ся = д. **Навива́ть, ся.**

Навла́живать, навла́жить, ся = наволо́жувати, намо́чувати, наволо́жити, намочи́ти, ся, одволо́жити ся. — Сухе, як писок, треба наволожити. — Коли-б дощ, то тютюн одволожив ся-б, тодї й класти.

Навлека́ть, навле́чь = 1. наволі́кати, ната́скувати, нано́сити, наволокти́ і т. д. — Чи бач стільки грязюки наволік. — Нанесло водою багато мулу.
2. наволї́кати, наволокти́. — Од Бога помсту наволікає. Л. В. — **Навле́чь бѣду́** = наволокти́, накли́кати, бі́ду́, ли́хо, пеню́.

Наводи́ть, наве́сть = 1. наво́дити, на-

вестú, направля́ти, напра́вити. — Направив мене, де шукати покрадених коней.
2. насила́ти, насла́ти. — Наслав Бог на людей кару.
3. наво́дити, навестú. — Навів лаком.
4. наганя́ти, завдавати, нагна́ти, завда́ти. — *Нагнали йому холоду* — нехай наперед так не робить. — Завдав жалю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. п. п.
5. направля́ти, націля́ти, напра́вити, націлити. — Взяв та й направив на його рушницю.
6. наво́дити, понаво́дити, навестú. — Понаводила повну хату парубків.

Наво́дка = наво́діння.

Наводне́ніе = по́вінь (Кр.), по́відь (С. З.) і д. ще **Водопо́лье.** — У весну така була повінь, що на низу усі хати затопило. Кр. — Так багацько людей, як о повіді води. п. пр. — От великонна повідь буде. Кв.

Наводня́ть, наводни́ть, ся = залива́ти, затопля́ти, підтопля́ти, залúти, ся, підтопúти, ся, поня́ти водо́ю. — Це літо вода з Дністра затопила не тільки горо́ди, а й *виногради.* — Така повідь, що *аж* село підтопило. — Вода поняла усю землю. Опатович.

Наво́докъ, частіше мн. **наво́дки** = д. **Водопо́лье.**

Навожде́ніе = навожде́ння; мана́. (С. З.).

Навози́ть = д. **Нава́живать.**

Наво́зить, ся = наво́зити гно́ю на по́ле, вигно́ювати. — Вигноїла наша економія цей год 25 десятин. Чайч.

Навози́ться = 1. награ́ти ся, нажартува́ти ся, напустува́ти ся, наказúти ся.
2. наклопота́ти ся, наморо́чити ся, намордува́ти ся.
3. наво́зити ся. — Перед Різдвом що року навозить ся на базарь багато ковбас, а сей рік щось мало.

Наво́зникъ = 1. возі́й (що гній возить).
2. по́ле вúгноїне.

Наво́зный = 1. гнойовúй (С. Л.), гнійнúй, гноянúй. — Гнійна калюжа. — **Наво́зный жукъ** = гнойовúк. — Гнойовики роблять з того гною ґальки, та й котють їх. Степ. О. — **Наво́зное то́пливо** = кізя́к. С. З.
2. привознúй. — Привозна риба, а у нас зовсім немає.

Наво́зня = гноя́рка, (де був гній) — гнойовúще, гно́їще. С. Аф.

Наво́зъ = 1. гній (С. Аф. З. Л.), здр. — гнойо́к, після свиней — ґайно́ (С. Аф. З.), барлі́г, рідкий — гноївка, багно́, замерзлий або сухий, що йде на топливо кізя́к, куря́к. — Ноги в гною, та руки в лою. н. пр. — Коли в дворі гнойок, то і в борщі пашок (єсть мнясце). н. пр.
2. приво́з. — Сьогодня зовсім нема привозу на базарі.

Наво́й = наві́й (д. під сл. **Верста́къ**).

Наво́йня — вал у коло́ворота або барана́ (д. **Во́ротъ 2**).

Навола́кивать, наволо́чь = наволіка́ти наволоктú, (про хмари) — нахма́рити ся, заволоктú хма́рами. —**Навола́киваетъ** = хма́рить ся. — Ой хмарить ся дощ буде. н. п. — **Наволокло́ на не́бѣ** нахма́рило, сь, заволокло́ хма́рами. Нехай випєнить ця, а то бач, як захмарило. н. пр. — **Наволо́чь сѣ́ти** = покрúти сі́ткою.

На́волока = (верхня) — по́шивка (С. З. Л.) пошиванка, иноді — на́волока, (перша в котру насипають пірья або пух) —напі́рник (С. З.), напі́рниця. —Треба на подушку нову по́шивку. — Подушок 2, наволок 4. Ст. Оп. Кіев. Ст.

На́волокъ = на́мул, лу́ки заму́лені.

На́волочка = д. **На́волока.**

Наволо́чь = д. **Навола́кивать.**

Навоня́ть = насмерді́ти, набзді́ти, насьо́тити, нашо́тити, нашúкати, (над то) — накрутúти.

Навопи́ть, ся = наголосúти, нагаласува́ти, нарепетува́ти, ся.

Навора́живать, наворожи́ть = 1. наворо́жувати, намовля́ти, наші́птувати, наваро́вувати, насила́ти, наворожúти, намо́вити, нашепта́ти, начарува́ти, насла́ти, навідьмува́ти. — Ота чарівниця начарувала йому, що немов слабий став. — Йому наслано сонашниці.
2. виворо́жувати, вúворожити. — Сьогодня не багато виворожила.
3. навіщува́ти, напророкува́ти.

Навора́чивать, наворотúть = 1. навертáти, наверну́ти. — Навернути млин.
2. д. **Нава́ливать 1 і 2.**
3. накида́ти, накúнути. — Накинули йому десятникувати.

Наворова́ть = накра́сти.

Наворожи́ть = д. **Навора́живать.**

На́воротень = ву́лик, коло́дка. — Коли чистий вулик, та ще й навощений, то й рій сі́датиме. — В мого свата 150 колодок бджіл.

Наворотúть = д. **Навора́чивать.**

Наворошить = накидати ворох (хліба).

Наворчать, ся = набурчати, намурчати, нагарикати, ся.

Навосковать = навощити.

Навострить, навострять, ся = д. **Навастривать, ся.**

Навохривать, навохрить = натирати, натерти вохрою.

Навратъ, ся = д. **Навирать, ся.**

Навредить = нашкодити, вшкодити, пошкодити, наробити шкоди. — Багато він мині нашкодив тими брехнями.

Наврядъ = навдаку, трохи-чи, навряд.

Навсегда = на віки, по вік, до віку, назавжди, назавше. — Десь ти мене, молодую, на віки покинув. н. п. — Тарасові здавало ся, що надія його на віки зникла. Кн. — Я другої не любив і любить не буду, тебе ж, моє серденятко, по вік не забуду. н. п. — Єго ж сьвятим молитвам отдаємось назавше. Кіев. Ст.

Навскачь = навзаводи (С. З.), навскоки. — Пустив коня навзаводи і скоро доїхав.

Навстрѣчу = назустріч (С. З.), наздиби, (ловлячи кого) — навперейми. — Аж тут мині невістка назустріч. Г. Бар. — Біжи навперейми, то піймаєш.

Навтилитъ, Nautilus = кораблик (ракушка). С. Жел.

Навыкать, навыкнуть = звикати, привчати ся, призвичаювати ся, звикнути, привчити ся, призвичаїти ся. — Та вже привчила ся до діла.

Навыкъ = звичка, навичка. С. Л. — Він має вже навичку до сього діла. Пр.

Навыться = навити ся, (про людей) — наголосити ся.

Навьючивать, ся, навьючить = навъючувати, навъючити. — Навьючив коня, сів і в одну ніч верхи пробіг до Черкасів. Кн.

Навѣвать, навѣять, ся = навівати, навіяти, (снігу, піску) — намітати, намести, понамітати. — Понамітало кучугури піску.

Навѣдываться, навѣдаться = навідувати ся, одвідувати, довідувати ся, навідати ся, одвідати, довідати ся. — Ти ненавідував ся до неї? Кн. — Вона в мене не обідала, тільки мене та й одвідала. н. п. — Батько пішли одвідати дядька — Ік Спасу там, чи що, довідуєть ся до меду, аж йому пчоли наносили ще менше. К. З. о Ю. Р.

Навѣивать, навѣять, ся = навіювати, навіяти, ся. — Навіяла 10 мішків проса.

Навѣрить = навірити, наборгувати, надавати набір. — Шинкарочка мене знає, на 100 рублів навіряє. н. п.

Навѣрно = певно (С. З.), запевне (С. З. Л.), напевне, справді, дійсне. — Памьятаю, як спитала н Миколу в первий раз, бо запевне я не знала. Коп. — Це я дійсне знаю. Кр.

Навѣрную, навѣрняка = напевне. С. Л.

Навѣсить, ся, навѣшать, навѣшивать, ся = 1. повішати, навішати, навішувати, ся, понавішувати, порозвішувати. — Повішай, сорочки на горіщі. — Порозвішували скрізь, що й пройти не можна.
2. навісити, навішувати. — Треба навісити двері на завіски.
3. зважити, одважити, зважувати. — Треба зважити сіль.
4. нахилити ся, схилити ся, похилити ся, нахиляти ся і т. д. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п.

Навѣстить, навѣщать, ся = навідати, одвідати, провідати, перевідати, піти на провіди, навідувати ся і т. д. — Кого Бог любить, того й навідує. н. пр. — Ой полети, галко, де мій рідний батько, нехай мене одвідає, коли йому жалко. н. п. — Вони там були, та й її відвідали. Чайч. — Вона в мене не обідала, тільки мене перевідала (друга одміна: одвідала). н. п. — Мене мати провідала, вона в мене пообідала. н. п. — Не прийшло в думку провідати її. Кн.

Навѣсъ = 1. дашок, над ґанком — піддашня (С. З.), над ворітьми — острішок, від покрівлї деревьяної або залізної, що виступає наперед — піддах, піддашня (С. Л.), від соломьяної або очеретяної — стріха (С. З. Л.), край її — острішок, острішина.
2. повітка (С. З. Л.), повіть, шопа (С. З.), на заїздному дворі — підсіння. — Чи я тобі не казала, як стояли під повіткою: не їдь у Крим по сіль, бо застанеш під наміткою. н. п. — Заточи віз під повітку.
3. намет, халабуда. — Ой напьяли козаченьки великий намет, тай пьють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.
4. нахил.

Навѣтки = натячка, натякання.

Навѣтренный = підвітряний.

Навѣтъ = наговор, намова, обмова і д. **Клевета.**

Навѣчно = на віки і т. д. д. **Навсегда.**

Навѣшать, навѣшивать, ся = д. **Навѣсить, ся.**

Навѣщать = д. **Навѣстить.**

Навѣять, ся = д. **Навѣвать** і **Навѣивать, ся.**

Навязáть, навя́зывать, ся = 1. навъязáти, привъязáти, довъязáти, повъязáти, навъя́зувати, ся і т. — Навъяжемо снопи, та вдаримо в гопи. н. п. — Треба добре привъязати, щоб не одірвалось.

2. доплестú, доплїтáти, ся. — Доплести панчохи.

3. накúнути, завдáти, накидáти, завдавáти (кому) клóпоту.

Навязáть, навя́знуть = навъязáти, завъязáти, застрявáти начіпля́ти ся, навъя́знути і т. д. — Завъязло в зубах. — На колеса начіпляло ся трязюки — по саму маточину.

Навязáться, навя́зываться = навъязáти ся (С. Л.), набúти ся, причепúти ся, учепúти ся, навъя́зувати ся, набивáти ся, въя́знути, чіпля́ти ся. — Сама она въязла до мене, доки... Кп. — Хіба я просив його? Він сам набив ся в гостї до мене.

На́вязень = бич, бія́к. — Ціп складаєть ся з ціпилна та з біяка.

Навязнóй = надвъя́заний, надплéтений.

Навя́зчивость = набрúдливість, въїдливість, уї́дливість (С. Ш.).

Навя́зчивый = набрúдливий, въї́дливий, уї́дливий, палáзливий, вчéпистий, причéпливий. — Въязне до мене, як оса. Геть! кажу, въїдливий. Кн.

Навя́ливать, навя́лить = навъя́лювати, навъялúти.

Нагáдить = 1. накаля́ти, напаскýдити, нагúдити.

2. нашкóдити, напáкостити. (С. Л.).

Нагáйка = нагáй (С. Л.), ка, канчýк (С. З.), карбáч (С. Л.), малахáй (С. З. Л. . — А нагай малює вдовам жидівську спину. К. Ш. — Пан звелів десятого канчуками одшмагати. О. Ст. — Келепом по плечах привітав, карбачем по спинї затинав. и. д. — А козаченько оглядаєть ся і карбачем одбиваєть ся. н. п. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяєте. н. п.

Нагáнивать, нагоня́ть, нагнáть = 1. доганя́ти, наганя́ти, наздоганя́ти, догнáти і т. д. — Біг за ним з пів верстви, вже під лїсом па силу наздогнав.

2. набивáти (на пр. обручі), натягáти (на пр. шину), вабúти, натягтú.

3. виганя́ти, викýрювати, вúгнати, вúкурити. — Вигнали 10 відер горілки.

4. підганя́ти, підігнáти (вирівнюючи). — Щоб не виявилась недостача грошей, давай він підганяти розходи.

5. наганя́ти, нагнáти, понагóнити. — На ярмарок багато коней нагнано. — Вітер хмари наганяє. — Понагонив повен двір товару. Чайч.

6. доганя́ти, догнáти. — Як лежав слабий, дуже багато пропустив, а потім треба було доганяти. — **Нагоня́ть когó лѝбо** = ганя́ти (кого), вимовля́ти (кому). — Почав він його ганяти і за се і за те, аж душно йому стало. — А хазяїн мене лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п. — **Нагоня́ть тоскý** = завдавáти жáлю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.

Нагáръ = нáгорь (на сьвічцї), жýжелиця (на металї), колóмазь (на осї від шмаровидла), згáрь, чвирь (в цибуху), шумовиння, смáга (на вариві), смáга (в ротї, на устах). — Нáгорь на ґнотові. Чайч.

Нагатúть, нагáчивать, ся = нагатúти, (тáрасом) — натарасувáти, нагáчувати.

Нагвоздúть = 1. набúти гвіздків, нацьвяхувáти.

2. набúти, натовктú, наклáсти. — Наклали йому в потилицю добре.

Нагибáть, нагнýть, ся = 1. нагинáти, гнýти, нахиля́ти, нагнýти, нахилúти, ся. — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилю підійма. К. Ш. — Хвірточка низенька, треба нахилятись. — Нахили ся тишком-нишком над румъяним білим личком. Руд.

2. нагинáти, гнýти (багато), нагнýти. — Чи багато обіддя нагнули?

Нагúбъ = нáгиб (С. Жел.), колїно, нáхил (С. Ж.).

Нагúшка = гóлий, голя́к, голячóк.

Нагишóмъ = гóлим, голякá, гольцéм. — Злякала ся, забула й сорочку на берéзї, та гольцем по селу. Кн. — А він вискочив з води, тай побіг голяка́.

Нагúшъ = д. **Нагúшка.**

Наглáдить, наглáживать = 1. вúрівняти, вирíвнювати, (гемблем) — вúгемблювати.

2. наглáдити, напрасувáти, наглáжувати, напрасóвувати. — Цїх сорочок за день багато не нагладиш.

Наглáзникъ = 1. наóчник.

2. сїтка (від комарів або від мошки).

Наглáзный = 1. наóчний (що на очі надіваєть ся).

2. очевúстий (С. З.), видúмий (С. Пар.), видóмий (С. Л.).

Наглазýрить = полúти, навестú полúву.

Наглазѣ́ться = надивúти ся, нагля́дїти ся, напáсти óчі, наґáвити ся, натовúти ґав.

Наглéцки = нахáбно, нахрáпом (С. З.), наступцéм.

Наглéцъ = нахáбник.

Нáгло = д. **Наглéцки.**

Наглодáть, ся = нагри́зти, наглидáти, ся.

Нáглость = нахáба (С. З.), нáхрап, нахрáпа, нахáбність. — Така нахрапа, що сором і людям сказати: серед божого дня відтяти дівці косу. Кн.

Наглотáться = наковтáти ся, наглитáти ся.

Наглуми́ться = наглуми́ти ся (С. З.), наглузувáти ся, накепкувáти ся, накпи́ти ся (С. З.).

Нáглухо = щільно.

Нáглый = 1. нахáбний, нахрáпний. — От нахрапна людина! Крий Боже! Хоч плюй на його, а він лізе. Кн.

2. д. **Бýрный.**

Нагля́дный, но = наглядни́й, но. — **Н. обучéніе** = наглядна́ наýка.

Наглядѣ́ть = нагля́діти, нагля́нути, нази́рити, назори́ти. — Не все те руки достануть, що очі наглянуть. н. пр. — Над річкою край берега вовк гусячий табунчик назорив. Чайч. — Я вже назирила собі теличку, коли б тільки на гроші збити ся. Кн.

Наглядѣ́ться = надиви́ти ся, нагля́діти ся, налюбовáти ся, намилувáти ся. — Не надивлюсь на неї — така гарна. — Надивив ся, та й сам почав по троху робити.

Наглянцовáть = наглянцювáти.

Нагнáивать, нагнои́ть, ся = нагнóювати ся, нагнивáти, нагноїти, ся, нагни́ти. — Чиряк нагниває.

Нагнáть = д. **Нагáнивать.**

Нагнести́, нагнéсть, нагнетáть = 1. нагніти́ти, нагнітáти. — Треба нагнітити капусту.

2. надави́ти, натúскати (С. З.), намýлити, вадавлювати і т. д. — Намулив ногу.

Нагнётъ = нагніт, гніт, при́тиск.

Нагнивáть = д. **Нагнáиваться.**

Нагноéніе = гноїння.

Нагнои́ть, ся = д. **Нагнáивать, ся.**

Нагнýть, ся = д. **Нагибáть, ся.**

Наговáривать, наговори́ть, ся = 1. наговóрювати, накáзувати, наговори́ти, наказáти, набалáкати, набазїкати, ся, набесїдувати, ся. — Набесїдувала, наговорила, взяла мазницю, по мед пішла (або: пішла кури доїти). н. пр. — Наказав три мішки гречаної вовни. н. пр. — Набалакав такого, що й за день не розбереш. — Набалакались ми за цілий вечер. — **Наговори́ть вздóру, чепухи́, пустякóвъ** = нагороди́ти (С. Л.), наверзти́, наторóчити, наплести́, (багато і незрозуміло) — намолóти, наварня́кати, нами́мрити, набубонїти, нахамáркати, набелькотáти,

2. накáзувати, намовля́ти, набріхувати (на кого), обмовля́ти (кого), наказáти, намóвити, набрехáти, набалáкати, наторóчити, натýркати, налихослóвити, нацьвéнькати, напащикувáти, наплескáти (на кого), обмóвити (кого). — Накаже діду на мене, а мінї на діда. Кр. — Я не за тим прийшла сюди, щоб намовлять на парубка. Гул. Ар. — Набрехала на його. — Се мабуть вам снилось, а ви й пану наторочили. К. Х.

3. напроси́ти ся, наби́ти ся. — Напросив ся в гості, на обід.

Наговня́ть = спаскýдити, напаскýдити (про яку роботу). — Взяв ся за діло, та тільки спаскудив.

Наговóрка = д. **Навѣ́тъ.**

Наговóръ = 1. д. **Навѣ́тъ.**

2. нáшепт, частїше мн. нáшепти.

Наговóрщикъ, ца = шепоти́нник, ця, обмóвник, ця і д. **Клеветни́къ.**

Наговѣ́ть, ся = поговíти, наговíти ся, попоговíти. — Поговів трохи, та й кинув. — Попоговів таки цілий тиждець.

Наголó = 1. наголó. — Шаблї наголо.

2. геть чи́сто, до остáнку, до послíдку, до пня́, до ноги́, до цýрки, до щéнту. — Село геть чисто вигоріло.

Наголодáться = наголодувáти ся.

Нагомози́ться = навовтýзити ся.

Нагóнъ = 1. згін. — У ярмарку сей рік великий згін товару.

2. натягáння, набивáння (обручів на діжку, шин на колеса то-що). — **Въ нагóнѣ** = на здогíн, на здогíнцї. — На здогінці не націлуєш ся. н. пр.

Нагоня́й = гóнка (С. Л.), нагóнка, вúмова. — **Дать нагоня́й** = дáти гóнку, нами́лити гóлову, чýба, чупри́ну, отченáш прочитáти. — Дав йому доброї нагонки. Кн.

Нагоня́ть = д. **Нагáнивать.**

Нагоня́ться = нагапя́ти ся, набíгати ся, нагасáти ся. — Наганяв ся так, що аж засапав ся.

Нагорáживать, нагороди́ть = 1. нагорóжувати, вагороди́ти, понагорóжувати. — Нагородив у хліві закутків.

2. накидáти, накладáти (на купу), конúчити, наклáсти (в купу), накúдати, накопи́чити.

3. д. **Наговори́ть вздо́ру.**

Нагора́ть, нагорѣ́ть = 1. нагоря́ти, розпаля́ти ся, напаля́ти ся, розпіка́ти ся, нагорі́ти, напали́ти ся, розпали́ти ся, розпекти́ ся. — Нагоріло в печі. — Цегла напалила ся.
2. нагоря́ти, нагорі́ти. — Ґніт нагорів.
— **Ему́ нагорѣ́ло** = влетіло йому́. —
Нагорѣ́ло въ го́рлѣ = пересо́хло в го́рлї.

Наго́рбить, ся = нагну́ти, згорбити, ся.

Наго́рный = нагі́рний, горови́й, го́ряний. — Горова рослина пахощами дає себе знати. Кн.

Нагороди́ть = д. **Нагора́живать.**

Нагорѣ́лый = нагорі́лий. — Нагоріла сьвічка.

Нагорѣ́ть = д. **Нагора́ть.**

Наго́рье = нагі́рья, горовина́.

Нагости́ть, ся = погостюва́ти, прогостюва́ти; нагостюва́ти ся. — Не довго погостювали, та й поїхали. — Ми у вас нагостювали ся таки довгенько.

На́гость, нагота́ = го́лість, голи́зна.

Нагота́вливать, наготовля́ть, наго́товить, ся = нагото́вувати, настача́ти, нагото́вувати, наста́чити (С. Л.), про страву — напо́рати, про одежу — насправля́ти, спра́вити, вози в дорогу — налашто́вувати, налаштува́ти (С. З.), обрехтува́ти. — Настачай, жінко, усього в волю, бо гостей буде багато. С. Л. — На всїх не настачиш. — Їжте на здоровля, для вас напорала. — Насправляв собі одежі на цілий рік. — З вечера було ще налаштують віз і поскладають. Номис. С. З.

Нагото́въ = вгото́ві, напогото́ві. С. Л. — Гляди, щоб усе було наготові.

Наготѣ́ть = голі́ти; обдира́ти ся, обша́рпувати ся.

Награ́бить = 1. нагрома́дити, нагребти́. — Чи мало сіна нагромадили.
2. награбува́ти, нага́рбати. (С. З.). — Нагарбав грошей.

Награ́да = нагоро́да (С. З. Л.), надгоро́да (С. Пар.), запла́та, відця́ка, за на́хідку — пере́йма. — Одібрав добру надгороду за свою службу. Ч. К. — Се велика нагорода за нашу працю. Пр. — Все те тільки помірна нагорода за його працю. Лев. В. — Оце тобі, Грицю, такая заплата — з чотирьох дошок темная хата. н. п. — Ой люди, люди, хто найшов чінця — перейма буде. Буде перейма — чарка горілки, хто найшов чінця моєї жінки. н. п.

Наградйть, награжда́ть = нагороди́ти, надгороди́ти (С. Л.), вина́городити, нагороджа́ти, винагоро́джувати. — Я вас нагороджу. Чайч. — Подивись на його, ще й винагоро́джувати хоче. н. к.

Награфи́ть = налінїяти.

Нагреба́льщикъ = нагріба́льник.

Нагреба́ть, нагрести́, ся = нагріба́ти, нагорта́ти, нагрома́дити, згрома́жувати нагребти́, нагорну́ти, згрома́дити, ся понагріба́ти, позгрома́жувати.

Нагре́бщикъ = д. **Нагреба́льщикъ.**

Нагре́зить = намрі́яти.

Нагре́зиться = намрі́яти ся, наверзти́ ся нама́рити ся, васни́ти ся, нароїти ся — За цілу ніч такого наверзлось, що й не перекажеш.

Нагремѣ́ть = нагримі́ти, нагрімотіти, нагуркотіти.

Нагрести́, ся = д. **Нагреба́ть, ся.**

Нагрози́ть = нахвали́ти ся, настраха́ти настраши́ти (С. З.).

Нагромозди́ть = 1. наки́дати, накла́сти (в купу), накопи́чити.
2. набудува́ти, понабудо́вувати.

Нагруби́ть, нагрубія́нить = нагрубія́нити

Нагру́бнуть = д. **Затвердѣ́ть.**

На́грубо = звѐрху, нена́чисто. — Обтесав зверху, та й кинув.

Нагру́дникъ = 1. нагру́дник.
2. па́нцирь.

Нагру́дный = нагру́дний, напе́рсний.

Нагружа́ть, нагрузи́ть, ся = грузи́ти, нава́жувати, нагрузи́ти, нава́жити, нахурува́ти, наванта́жити, ся. — Ми й байдуже — грузимо собі барку. Кн. — Вже хуру нахурували. — Хоч як було навантажиш віз. К. Х.
2. напива́ти ся, налива́ти ся, напи́ти ся, нали́ти ся, вахлю́щити ся. — Налив ся, що й сьвіта не бачить.

Нагру́зка = 1. хурува́ння, нава́жування ладува́ння.
2. вага́, покла́жа. — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертать. С. Аф. — Гляди, поклажі з воза не розгуби.

Нагрусти́ться = нажури́ти ся, натужи́ти ся, насумува́ти ся. — Натужили ся ми за ним, поки приїхав. — Потім Дидона мов унишкла, звелїла, щоб і Гандзя вийшла щоб їй насумув тись в смак. Кот.

Нагрыза́ть, нагры́зть = нагриза́ти, нагри́зти, понагриза́ти, (оріхів, насіння) налу́скувати, налу́скати, налу́щити, налу́зати, поналу́скувати. — Поналускували повну хату кабачків. Чайч.

Нагрѣвáть, нагрѣ́ть, ся = нагрівáти, огрівáти, нагрíти, ся, дуже — нажáрити, парою — вапáрити. — Ця грубка добре нагріває хату. — Сонце нагріло пісок. — Треба нагріти воду. — Вода нагріла ся в чавуні. — **Нагрѣ́ть бокá** = одлупи́ти, одлу́щити, одтупцювáти, оддухопéлити, надавáти стусанíв. — **Нагрѣ́ть рýки** = погрíти рýки. — Той дядько добре погрів руки в сирітській худобі.

Нагрѣвъ = нагривáння.

Нагрѣши́ть = нагріши́ти. — Нагрішив за молоду, так тепер каєть ся.

Нагрязни́ть = нанести́, понанóсити грязю́ки, болóта, натýпати, натоптáти, пабагни́ти, набрудни́ти, закаля́ти. — Чи бач, скільки грязюки понаносили в хату. — Натупали поміст — треба знову мити.

Нагря́нуть = надійти́, над'ї́хати, набíгти (несподівано, цíло), насýнути, наскóчити, вдáрити. напáсти. — Набігли на мою хату і урядник, і староста, і соцький, трохи не все село. Кп. — Тільки сїли обідати, як насунули гості. — Тільки росташували ся, як ударить дощ.

Нагýливать = випасáти, відпáсувати. — Випасають волів на степу, тоді вже женуть на ярмарок.

Нагýлка, пагýлъ = ви́пас, випасáння.

Нагуля́ть, ся = догуля́ти ся, добíгати ся, нагуля́ти ся. — Догуляв ся, що аж занедужав. — Нагуляв ся в волю.

Нагутóрить, ся = набалáкати, набазїкати, ся. — Набалакались за цїлий вечер.

Нáда = д. **Нáдо.**

Надавáть = надавáти, наздавáти, поназдавáти. — Поназдавали люди по трошку.

Надави́ть, надáвливать, надавля́ть, ся = надави́ти, вагнїти́ти, надуши́ти, нати́скати, начави́ти, надáвлювати, ся і т. д. — Треба надавити олії.

Надáивать, надои́ть, ся = надóювати, надóїти, ся.

Надáлбливать, надолби́ть, ся = надóвбувати, надóвблювати, надовбáти, ся.

Надáлѣе = падáлї, надáльше.

Надари́ть = надарувáти, поназдарóвувати.

Надбáвить, надбавля́ть, надбáвливать, ся = 1. набáвити, при,добáвити, додáти, набавля́ти, ся і т. д.

2. (про ціну) — підня́ти, підви́сити, наддáти, наби́ти, піднїмáти, ся і т. д. — Піднялась ціна на хлїб. — Набив ціну.

Надбáвка = 1. на, до, прибавля́ння.

2. на, до прибáвка, додáток.

Надбáвливаніе = д. **Надбáвка 1.**

Надбáвливать = д. **Надбáвить.**

Надбивáть, надби́ть = надбивáти, ви́щéрблювати, надби́ти, ви́щербити.

Надбрáсывать, надбрóсить = прикидáти, докидáти, підкидáти, прики́нути і т. д. — Підкинь ще трохи сїна.

Надбрóвный = набрíвний.

Надбурáвить, надбурáвливать, ся = насвердли́ти, навертїти, насвéрдлювати, ся.

Надвигáніе = насувáння, насóвування.

Надвигáть, надви́нуть, ся = насувáти, насýнути, ся. — Великою хмарою насували ся Татари на руські землї. Бар. О.

Надви́гать, надви́гивать, надвигáть, ся = насóвати, понасувáти і д. **Надвигáть.**

Нáдвое = нáдвоє, нáвпіл.

Надвóрный = надвíрний. — **Н. строéніе** = будóва на подвірї. — **Н. совѣ́тникъ** = урядóвець 7 ранґу.

Надвóрье = надвíрря. — **Съ надвóрья** = з надвóру. — Зайшов не з улиці а з подвору.

Надвы́сить, надвышáть, ся = д. **Надбáвить.**

Надвязáть, надвя́зывать, ся = доплести́, надплести́, доплїтáти, надплїтáти. — Короткі віжки, треба надплести. Кн. — Треба доплести панчохи.

Надгибáть, надогнýть, ся = надгинáти, згинáти трóхи, надігнýти, ся, зігнýти, ся трóхи. — Трохи зігнуло ся.

Надглáвный = надголóвний.

Надгля́дчикъ, ца = догля́дач, ка, дозóрець, дозóрний. — Бач, чортова доглядачка, таки вздріла. Кв.

Надгля́дывать = доглядáти, наглядáти, дозирáти.

Надгрóбный = 1. надмоги́льний. — Надмогильний хрест.

2. похорóнний. — Похоронний сьпів.

Надгрызáть, надгры́зть = надгризáти, надгри́зти, понадгризáти. — Миші надгризли хлїб.

Наддавáть, наддáть = 1. додавáти, додáти. — Дав їм усього потроху, а потім бачу, що мало, та ще додав.

2. накидáти, набувáти (ціну при торгах), наки́нути, наби́ти.

Наддáлбливать, наддолбя́ть, ся = наддóвбувати, наддóвбати, ся.

Наддáтокъ, наддáча = додáча, придáча.

Наддира́ть, наддра́ть, надодра́ть, ся = наддира́ти, надде́рти, надібра́ти, ся.

Надди́рка = наддира́ння.

Наддолби́ть = д. **Надда́лбливать.**

Наддра́ніе = наддира́ння.

Наддра́ть = д. **Наддира́ть.** — **На́ддранный** = наді́драний.

Надді́лать, надді́лывать = прироби́ти, надроби́ти, при,надро́блювати.

Надёжа, наде́жда = надія, сподія (С. З.), сподїянка, сподїванка (С. Л.), сподї-ва́ння (С. З.). — Надія в кут скрила ся. н. пр. — Надія в Бозї, як хлїб у стозї. н. пр. — Така надія, що від неї волос бі-лїє. н. пр. — Казала всїм, що я найкра-щий між парубками і речами такими мінї надію подала. К. Х. — **Потеря́ть наде́жду** = стра́тити надію.

Надёжный, но = 1. надійний, з надїєю. 2. не́вний, но (С. Л.), ві́рний, но. — На його сьміло здавайтесь, чоловік вірний, — скаже, так не змилить. Кн.

Надёргать, надёргивать, ся = насми́кати, насїпати, наша́рпати, (волосся, пірря) — наску́бти́, (льону, конопли) — набра́ти, насми́кувати, ся і т. д. — А він приїхав та й смиче сїно... Насмикав та й бере на повозку. Ясг. н. о. — Наскубли пірря.

Надержа́ть, ся (вживаєть ся з прислівником: „**не долго**") = продержа́ти, ви́держати, ся, протри́мати, ви́тримати ся. — Не видержиш довго, бо важке. — Не продер-жить ся він довго на тому містї.

Надёрнуть = наки́нути (про одежину), взу́-ти, обу́ти на швидку́. — Він мерщій на-кинув свиту, взув на швидку чоботи та й побіг.

Наджéчь, наджига́ть, ся = надпали́ти, надпа́лювати, ся. — Надпалив сьвічку.

Надзвѣ́здный = надзо́ряний.

На́дзелень = на́дзелень, зеленце́м, усви́д, усвиду́. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар. — Зеленцем не їж груш. Кн. — Хлїб зібрано усвид. — **Собранный на́дзе-лень** = свидни́й, свидови́й.

Надзира́ніе = догляда́ння, нагляда́ння, дозира́ння.

Надзира́тель, ница = догля́дач, ка (С. Л.), дозо́рець, дозо́рчий, дозо́рний, дозо́р-ця (С. Ж. З.), нагля́дник, ця (С. Пар.), обзо́рник, (за волами) — волови́к, (за га-мазеями) — гамазе́йник, ва́хтор, (за ла-ном, полем, степом) — ланови́й, польо-ви́й, степовни́чий, (за лїсом) — побе-ре́жник, карбівни́чий, (за річкою, ставом) — берегови́й, (за мостами) — мостови́й, мостовни́чий, (за током) — токови́й, гу-ме́нний, (за робочими) — приги́нчий. — Він у нас у школї доглядачем був. Пр. — Обзорниками нас (санїтарів) прозвали. Кн.

Надзира́тельство = догля́дництво, на-гля́дництво (С. Пар.).

Надзира́тельша = доглядаче́ва (жінка до-глядачева).

Надзира́ть = догляда́ти, нагляда́ти, до-зира́ти, нази́ра́ти, пильнува́ти. С. З. Л. — Доглядав він добре, та й не доглядів. — Дозирай за дїтьми, щоб не пустували. С. Л. — Пильнуй свого поса, а не чужого проса. н. пр. — **Надзира́я** = на́зирцї, на́зир-цем. — І довідувались, назирцї ходили. Ск. — Іди ж за ним назирцї та диви ся, що він робити ме. Федь.

Надзо́рщикъ, ца = д. **Надзира́тель, ница.**

Надзо́ръ = до́гляд (С. Аф.), догляда́ння, на́гляд, дозі́р (С. Л.). — Дїти росли без догляду. — Без догляду нема ладу. н. пр. — Так і трушусь, як побачу де без на-гляду коней попутаних. Ос.

Надиви́ться = надивува́ти ся. — Нади-вували ся ми чи мало, слухаючи такі речі.

Нади́во = нади́во, навдивови́жу, на про́-чуд (С. Л.). — Та сон же, сон на прочуд дивний мінї приснив сн. К. Ш.

Надира́ть, надра́ть, ся = надира́ти, на-дра́ти, наде́рти, ся; наскубти́, намня́-ти, намняшку́рити (уха), нachу́бити (чуба). — Надрав лика. — Надрали пірря повне сито. — Наскуб йому добре чуба. — На-мняшкурив уха, що аж обпухли.

Надка́лывать, надколо́ть, ся = надко́-лювати, надколо́ти, ся, понадко́лювати.

Надки́дывать, надки́нуть, ся = д. **Над-бра́сывать** і **Наба́вить.**

Надкла́дывать, надкла́сть, надложи́ть, ся = доклада́ти, докла́сти, ся, доложи́ти. С. Аф.

Надколо́ть, ся = д. **Надка́лывать, ся.**

Надклева́ть, надклёвывать = надзьо́ба-ти, надзьо́бувати.

Надковыра́ть, надковы́ривать = надколу-па́ти, надколу́пувати.

Надко́лъ = розко́лина, (в пері) — розке́п.

Надколѣ́нный = надколї́нний.

Надкры́ліе = надкри́лля, надкри́ла. — У жуків дві пари крил: спідні мнякі, а верхні мов рогові. Спідними они лїтають, а верхні, наче та добра покрівля, тільки захищають спідні і через це зовуть ся над-крилами. Степ. О.

Надкуси́ть, надку́сывать, ся = надкуси́-ти, надку́сювати, ся, понадку́сювати.

— I не їло капусне хлопъя, а тільки понадкусювало та й покидало. Чайч.

Надла́мывать, надла́мливать, надломи́ть, надлома́ть, ся = надла́мувати, надломи́ти, ся.

Надлежа́ть, надлежи́тъ = нале́жити, нале́жить, пови́нно, тре́ба, годи́ть ся. — Особливая контора, куди посланцям удавати ся належить. Ханенко. С. З. — Діти повинні слухатись батьків. — Він повинен був про те подумати. — Годить ся нам чинити всяку правду. К. Св. П.

Надлежа́щій = належи́тий (С. З. Л.), нале́жний, слу́шний (С. З. Л.). — Належитую честь йому віддати. — Учинивши межи себе слушний порядок. Л. В. — Тиї листи міти у слушнім схованню. С. З. — **Надлежа́щимъ поря́дкомъ, о́бразомъ, понадлежа́щему** = як слід (С. Л.), як тре́ба, як пови́нно, як нале́жить, як годи́ть ся. — Приймають старого, як повинно бути. н. о. — Зробив усе як слід.

Надлома́ть = д. **Надла́мывать.**

Надмева́ться = пиша́ти ся, чва́нити ся і д. **Кичи́ть ся.**

Надме́нность = пиха́, чвань, чванли́вість, пиндю́чність. — Пихи — на три міхи. н. пр. — Хоч денежка в кармані, та на сто рублїв чвані. н. пр.

Надме́нный, но = пиха́тий, чванли́вий (С. З.), чваньку́ватий, чванько́, наду́тий, пиндю́чний, з пихо́ю, чванли́во, пиндю́чно. — Зустріла мене якось пиндючно. Кн.

Надмоги́льный = намоги́льний.

Надмѣ́ру = через кра́й, над мі́ру, через ла́д, на́дто. (Д. під сл. **Мѣ́ра — Сверхъ мѣ́ры**).

Наднести́, надноси́ть, ся = 1. підня́ти, зане́сти, підні́ма́ти, зано́сити, ся. — Підняв шаблю в гору.
2. наки́нути, наби́ти, наба́вити, накида́ти, набива́ти, набавля́ти, ся (про ціну).

На́до, надъ = над, наді́, надо́, пона́д, пове́рх. — Ой ти вітре, не шуми ти наді мною, над сосною молодою. н. п. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Гей ішли наші славні Запорожцї та понад Бугом рікою. н. п. — А понад всім блакітне небо слалось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Щ.

На́до, на́да, на́добно = тре́ба (С. Ш.), тра (С. Ш.), потрі́бно, тре́бно (С. Ш.), слі́д, нале́жить — Треба хлїба, треба й до хлїба. н. пр. — Бачить Бог з неба, що кому треба. н. пр. — Треба жить, як набіжить. н. пр. — Не тра стару клопотати: стара знає, кому дати. н. пр. — Не скачи, бабо, дрібно, бо се тобі не потрібно. н. пр. — Я давно кажу, що вам слід одвідати.

Надо́блачный = надхма́рний і д. **Заоблáчный.** — Нехай в раю, в сьвятім надхмарнім краю я пристановище знайду. О. Пч.

На́добность = потре́ба (С. З. Л.), потребі́зна. — Потребі кінця не має. н. пр. — Коли кого потреба укажеть. Ст. Л.

На́добный, но = потрі́бний, потре́бен (С. Ш.), д. **На́до.** — Дав би карбованця на молебень, та самому потребен. н. пр.

Надогну́ть, ся = д. **Надгиба́ть, ся.**

Надодра́ть, ся = д. **Наддира́ть, ся.**

Надои́ть, ся = д. **Нада́ивать, ся.**

Надойти́ = надійти́, наспіти, нагоди́ти ся.

Надокуча́ть, надоку́чить = докуча́ти, надокуча́ти, набрида́ти, надоку́чити, набри́днути. — Та вже тая пресучая журба мені надокучила. н. п.

На́долба = още́нина (балка з продовбаними кінцями, що набиваеть ся на обтесані стовпи).

Надолби́ть = 1. д. **Нада́лбливать.**
2. удо́вбати, у в)товкма́чити н го́лову. — Та такий же він змалку, що пінк йому не втовкмачиш.

На́долго = надо́вго. — Хіба йому це надовго? Адже ж зараз порве.

Надоразу́мить = навчи́ти, напути́ти (С. С.), нара́дити, нара́яти (С. З.). — Спасибі дядькові: вони таки напутили мене, як слід зробити.

Надорва́ть, надрыва́ть, ся = 1. надірва́ти, надідра́ти, надде́рти, надрива́ти, наддира́ти, ся. — Надідрав лист паперу.
2. підірва́ти, ся, надсади́ти, ся (С. З.), надсї́сти ся, підвереди́ти (С. Л.), надвереди́ти, увереди́ти, ся (С. Ш.), пору́шити, ся, надру́шити, ся, підрива́ти ся, надса́жувати ся, надсї́да́ти ся (С. Л.), підвере́жувати ся. — Такі важкі клунки, що й підвередеш ся, поки знесеш. І через силу робити ме, поки надсадить ся. Мир. О. — Хоч надсядь ся та дай. С. З. — **Надрыва́ть живо́тики** = кишки́ рва́ти (від сьміху), за боки́ бра́ти ся, кача́ти ся від сьмі́ху. — А Кузьма Трохимович: ких! ких! аж за боки береть ся. Кв. — А він аж качаєть ся од сьміху.

Надоро́жный = придоро́жнїй.

Надосади́ть, надосажда́ть = допекти́, вві́рити ся, впекти́ ся, допіка́ти.

Надосла́ть, надсыла́ть = наді́сла́ти, надсила́ти.

Надосу́гѣ = д. під сл. **Досу́гъ.**

Надоуми́ть = навчи́ти, напути́ти, нара́яти (С. З.), нау(в)ча́ти, нара́ювати. — А я буду научати, як милого шанувати. н. п.

Надоѣда́ніе = набрида́ння, обрида́ння, докуча́ння. (С. Л.).

Надоѣда́ть, надоѣ́сть = набрида́ти (С. З. Л.), обрида́ти, докуча́ти (С. Л.), надокуча́ти, назоля́ти ся, уїда́ти ся, набри́днути, обри́днути (С. З. Л.), огі́днути (С. З.), огі́діти (К. Б.), надоку́чити, напри́крити ся, дуже — остогі́діти (С. З. Л.), осору́жити ся (С. З. Л.), очортіти, осточортіти (С. Л.), остобісіти, очерви́віти, впекти́ ся (Ос.). — Тай набрид ти мінї своїм рюмсанням. Чайч. — А вже ж мінї бинда набридла, а вже ж мінї чінчик прилипчик. н. п. — О, мій коханий, моя ти доле, тобі обридло жити зо мною. н. п. — Плив, плив, що аж обридло, і море так йому огидло, що бісом на його дививсь Кот. — Як мінї осоружив ся цей хлопець. С. Л. — Огидла мінї ця робота. Чайч. — От, остобісіло мінї тут жити!

Надоѣдливость = набри́дливість, въїдливість, уїдливість (С. Ш.).

Надоѣдливый, во = набри́дливий, обри́дливий, въїдливий, уїдливий, во (С. Ш.), осору́жний (Чайч.). — Таке въїдливе, що візьми та й наплюй йому межи очі. г. пр.

Надоѣ́сть = д. **Надоѣда́ть.**

Надпая́ть = надлютува́ти, прилютува́ти.

Надпи́ливать, надпили́ть = надпи́люватн, надпиля́ти.

Надпи́лка = 1. надпи́лювання.

2. надпиле(я)не (місце). — Зламалось саме на надпиляному.

Надписа́ніе = 1. надписа́ння, надписування.

2. д. **На́дпись.**

Надписа́тель, ница = надписа́тель, ка, жира́нт, ка (що ставить бланковий надпис на векслї).

Надписа́ть, надпи́сывать = надписа́ти, надпи́сувати.

Надпи́счикъ, ца = д. **Надписа́тель, ница.**

На́дпись = 1. на́пис, на́дпис (С. З.). — Зробив напис на хрестї. — Малювання з написами словенским язиком над кождим образом. Куліш. — Ист. возс. Руси. — Поставили камінь з вибитим надписом. Ханенко. С. З.

2. о́глав, заголо́вок.

3. жи́ро (бланковий надпис на векслї). — Він дав мінї вексель, а я був жирантом, він під моє жиро і позичив грошей, а тепер не платить і мене підвів. Умань.

Надразни́ться = надратува́ти ся.

Надраста́ть, надрости́ = надроста́ти, надрости́.

Надра́ть, ся = д. **Надира́ть, ся.**

Надруба́ть, надруби́ть, ся = 1. надру́бувати, надруба́ти, наруба́ти, надтина́ти, надтя́ти, надцю́кувати, надцю́кати, нацю́кати. — Нарубай йому, то далї він сам одрубає.

3. надбудо́вувати, надстро́ювати, надбудува́ти, надстро́їти (рублену будову).

Надру́бка = 1. надруба́ння, надру́бування.

2. на́друб, надру́бане (місце). — Поламалось саме на надрубаному.

Надрыва́ть, ся = **Надорва́ть, ся.**

Надры́вчивый = підірваний, зморде́ваний.

Надры́въ = 1. надри́в, наді́рване (місце).

2. надса́да (С. З. Пар.), у́вере́д (С. Ш.), по́рух. — Підірвав ся і занедужав від надсади.

Надры́хнуться = наспа́ти ся, ви́спати ся до́бре.

Надрѣ́зать, надрѣ́зывать = надрі́зати, надрі́зувати.

Надрѣ́зъ = надрі́з, надрі́зане (місце).

Надряни́ть = напаску́дити, насьміти́ти, накаля́ти.

Надса́да = д. **Надры́въ 2.**

Надсади́ть, ся, надсажда́ть, ся, надса́живать, ся = д. **Надорва́ть, ся 2.**

Надса́дливый = д. **Надры́вчивый.**

Надса́дный, но = тяжки́й, важки́й, ко, суту́жний, но.

Надса́дъ = д. **Надры́въ 2.**

Надсверле́ніе = надсве́рдлїння.

Надсве́рливаніе = надсве́рдлювання.

Надсве́рливать, надсверли́ть, ся = надсве́рдлювати, наві́рчувати, надсвердли́ти, наверті́ти, ся.

Надсма́триваніе = нагляда́ння, догляда́ння, до́гляд, назира́ння.

Надсма́тривать, надсмотрѣ́ть = д. **Надзира́ть.**

Надсмо́трщикъ = д. **Надзира́тель.**

Надсмо́тръ = д. **Надзо́ръ.**

Надсмѣха́ться, надсмѣя́ться = сьмія́ти ся, надсьміха́ти ся, глуми́ти ся (С. Л.), глузува́ти (С. Л.), кепкува́ти (С. З. Л.), кпи́ти ся (С. З.), насьмія́ти ся, наглуми́ти ся (С. З.), поглузува́ти, покепкува́ти (С. З.), накпи́ти ся. — А над вею, молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. —

Багатого, чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміє́ть ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Надсоса́ть = вадсмокта́ти.

Надста́вить, надставля́ть = поста́вити, наста́вити, поставля́ти, наставля́ти.

Надстра́ивать, надстро́ить = надбудо́вувати, набудува́ти (С. Пар.), надстро́ювати, надстро́їти, (камінем) — надмуро́вувати, надмурова́ти.

Надстро́йка = 1. надбудо́вування, надстро́ювання.

2. прибудова́ння (що прибудовано зверху).

Надстро́ить, ся = д. **Надстра́ивать, ся.**

Надстро́чный = надрядко́вий (так саме і в ческій мові). — Надрядкові знаки.

Надсыпа́ть, надсы́пать, ся = присипа́ти, насипа́ти, досипа́ти, приси́пати, ся і т. д. — Та насипай молотникові з верхом, бо се ж десята.

Надсыпно́й = присипни́й, досипни́й.

Надсы́пка = 1. при, досипа́ння (дія).

2. при, доси́пка (те, що досипане).

Надсѣда́ть, надсѣ́сть = осіда́ти, опада́ти, осі́сти. — Стіна осідає.

Надсѣда́ть, ся, надсѣ́сться = д. **Надорва́ться 2.**

Надсѣ́дъ, вживає́ть ся тільки у виразї: „**Смѣя́ться до надсѣ́ду**" = д. **Надрыва́ть живо́тики.**

Надсѣка́ть, надсѣ́чь = д. **Надруба́ть.**

Надточа́ть, надточи́ть = доточи́ти, наштукува́ти.

Надтре́скиваться, надтре́скаться, надтре́снуть = надко́лювати ся, надтрі́скувати ся, надколо́ти ся, надтрі́снути, ся. — Дошка надколола ся.

Надтя́пывать, надтя́пнуть = д. **Надруба́ть.**

Надува́ло, надува́льщикъ, ца = дури́сьвіт (С. Аф. Л. Пар.), баламу́т, ка (С. Пар.), ошука́нець (С. З.).

Надува́тельство = дурі́ння, обду́рювання, фальш, хвальш (С. Ш.), облу́да (С. З.), обма́на (С. З. Л.) і д. **Моше́нничество.** — Добра мої одібрані обманою. Л. В.

Надува́ть, наду́ть, ся = 1. надува́ти, ся, ду́ти, ся, надима́ти, ся, наду́ти, ся. — Вітер надимає вітрила. — Скільки не дуй ся, а басом не засьпіваєш. — Багатство дме, а нещастя гне. н. пр.

2. навіва́ти, наміта́ти, нано́сити, наві́яти, намести́, нанести́, ся. — Навіяло снігу повні хліви.

3. дури́ти (С. Аф.), обду́рювати (С. З.), підду́рювати, обма́нювати (С. З.), обдури́ти, піддури́ти, сбмани́ти, в шо́ри убра́ти (С. Ш.), пошйти у ду́рні (С. З.).

4. надима́ти ся, роздува́ти, розду́ти ся. — Роздуло йому пузо — трохи не лусне.

5. пиша́ти ся, чва́нити ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, пі́зити ся, запиша́ти ся, зачва́нити ся, набундю́чити ся, напиндю́чити ся, закопи́лити гу́бу.

6. ду́ти ся, се́рдити ся, наду́ти ся, розсе́рдити ся, розпри́ндити ся (С. З.).

Наду́маться, наду́мываться = наду́мати ся, наміркува́ти ся, нава́жити ся, наду́мувати ся, нава́жувати ся. — Чи наміркуюсь встать, чи сїсти, чи лягти — вже Ти й попередив мене, вже й думку знаєш Ти. Гул. Ар.

Надура́читься, надури́ть = надурі́ти, напустува́ти ся, наказй́ти ся. — Чи ще ви не наказили ся, що вже й північ, а вони — тільки й чуєш регіт.

Наду́тость = чванли́вість, чвань, бундю́чність.

Наду́тый = 1. наду́тий.

2. чванли́вий, бундю́чний і д. **Кичли́вый 1 Высокопа́рный.**

Наду́тышъ = опе́цок, опе́цьок (С. З.) і д. **Ду́тикъ 2, 3 і 4.**

Наду́ть, ся = д. **Надува́ть, ся.**

Надуша́ть, надуши́ть, ся = напахти́ти, ся, напаха́ти, ся. — То ти по чужих степах находив ся, рускої костї напахав ся. п. к.

Надъ = д. **На́до.**

Надъи́збица = го́рничка на горіщі в моско́вських ха́тах.

Надыма́ться = д. **Надмева́ться.**

Надыми́ть, надымля́ть, ся = надими́ти, вакури́ти, (ладаном, тютюном) — накади́ти, надимля́ти, наку́рювати, нака́жувати. — О, вже накадили цигарками, що аж з душі верне.

Нады́сь = д. **Наме́дни.**

Надыша́ть = нади́хати. — Та коли багато людей в церкві, то й зимою тепло, бо надихають.

Надыша́ться = нади́хати ся; напаха́ти ся, нанюхати ся.

Надѣва́ніе = одяга́ння, надяга́ння; обува́ння, взува́ння. — Чого ти, наймитку, так рано встав? — Та я, пане, то одяганням, то обуванням надолужу. н. пр.

Надѣва́ть, надѣ́ть = надіва́ти, надяга́ти, одяга́ти, надї́ти, одї́ти, надягти́, одягти́, ся, (про обувя) — набува́ти, обува́ти, назува́ти, взува́ти, набу́ти, обу́ти, взу́ти, ся. — Надїнь шапку на голову. —

Мої перстні ізнімає, на свої руки надіває. Яст. н. о. — Одягни свиту. — Надінь білу сорочку. С. Л. — Одягни кожух, бо змерзнеш. С. Л. — Ти й досі не обув ся? С. Л. — Встав, обувсь, підперезав ся, та й зовсім зібрав ся. н. пр. — **Надѣвáть ярмó** = нарива́ти. — Ярма наривайте. н. п. — **Н. уздéчку** = нагну́здувати.

Надѣвовáть = надівува́ти.

Надѣлать = наробúти, (чого незвичайного або поганого) — натворúти, накóїти, набрóїти. — На сьвіті довго жив, багато лиха наробив. Б. Г. — Багато лиха накоїв. — Я тоді бачу, що такої шкоди наробив, та давай тікать. Яст. н. о.

Надѣлúть, надѣля́ть, ся = наділúти, наділя́ти, (трохи) — вділúти, вділя́ти. — Наділіть мині цієї картоплі. Кр. — Вділи й мині стільника — **Надѣлúть придáнымъ** = обвінува́ти. да́ти віно, посаг. — **Н. мнóгихъ** = обділúти. — Обділили гостей короваєм.

Надѣлъ = наділ, наділок, церковний — ру́га. — Наділку у їх у полі по дві десятини. Чайч.

Надѣть, ся = **Надѣвáть, ся**.

Надѣяться = надіяти ся (С. Л.), сподіва́ти ся (С. Л.), ма́ти, накласти надію (С. Л.), поклада́ти ся, склада́ти ся (на кого), упова́ти (на кого або на що). — Не сподівай ся з жука меду їсти. н. пр. — Ой дівчино, дівчинонько, я в тобі кохав ся, а ти ж мині одказала, я й не сподівав ся. н. п. — Сподіваючись підмоги від Папи Римського, зачав Данило нападати на Татарів. Бар. О. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь — заграв мій кінь вороненький, назад сподівайтесь. н. п. — Я на вас всю надію поклада́в, що ви мині в пригоді станете. Бар. — На Бога складай ся, розуму ж тримай ся. н. пр. — На Бога сподівай ся, а сам робити не цурай ся. н. пр. — Ой на кого ж ти, Марусю, уповала, що того Василька сподобала. н. п.

Наегозúть, ся = 1. напустува́ти, нажирува́ти, ся.
2. навертіти ся, накрутúти ся.

Наединѣ = на самоті (С. З. Л.), на єдині, віч-на́-віч, сам-на́-сам — Перебалакали з ним на самоті.

Наёжиться = наїжити ся, наїжа́чити ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся. — Чи бач, як у його чуб наїжачив ся. — І гребінець свій і хвіст закручений настовбурчило (півник). Ос. — Довге чорне волосся високою шапкою настовбурчилось на голові. Лев. В.

Наёмка = на́йми. С. З. — Пішов у найми. — Дівчино моя, чом заміж не йшла? Бідна була по наймах служила, пари не знайшла. н. п.

Наёмникъ, ца = на́ймит, на́ймичка (С. З. Л.), здр. — наймитóк, наймитчу́к, бурла́к, бурла́ка, бурла́чка, зб. — наймиття́ (С. Л.), бурла́цство. — Найми ся, наймиту, у мене, а я в попа, бо в попа харч лучча. н. пр. — Біда бідному й без наймита. н. пр. — Та не має гірше так нікому як бурлаці молодому. Бурлак робить, заробляє, а хазяїн його лає. н. п. — Лучче будь гарною наймичкою, ніж ледачою хазяйкою. н. пр.

Наёмническій, наёмничій = на́ймитський, наéмничий.

Наёмничество = на́йми. — Не вжалуєм батька в наймах. н. пр.

Наёмный = наéмний; нанятúй. — Наємна плата. — Сидимо у нанятій хаті. Кр.

Наёмщикъ = наéмець. С. Л.

Наёмъ = 1. найма́ння, на́йманка, на́йми.
2. на́йманка, найма́нщина, (за землю) — ра́та, чинш, (за кватирю) — комíрне. — За луку найманки дають 20 карбованців на рік. — **Въ наёмъ** = у на́йми. — Пішов у найми. — **Взя́ть въ нáймы** = наня́ти. — **Жить въ нáймахъ** = жи́ти, служи́ти по на́ймах. (Д. від сл. **Наёмка**).

Наерóшиться, наершúться = настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся (С. Л.), напу́дрити ся, напу́жити ся (як пугач), напу́дити ся. — Напудривсь, як сич на сову. н. пр. — Як напудривсь! дивіть! волосся до гори. Кр. (Д. ще під сл. **Наёжиться**).

Нажáловать = пожа́лувати (багатьом), надарува́ти, обдарува́ти. — Та прийшов до його атаман його, скида з себе жупан синій, жалує його. н. п.

Нажáловаться = пожаліти ся, наска́ржити ся.

Нажáривать, нажáрить, ся = 1. напіка́ти, насма́жувати, напектú, насма́жити, напря́жити, ся. (Д. **Жáрить, ся**). — Наварила й напекла не для кого, для Петра. н. п.
2. натóплювати, напа́лювати, натопи́ти, напали́ти, ся. — Ото напалили грубу, аж пашить.
3. вигрaва́ти, затина́ти (С. Л.), у(в)тина́ти (про гру на якому струменті). — Здорово вигравае пісні на скрипці. Кр.

Нажáть, нажимáть, ся = 1. надави́ти, нагнітúти, натúскати, (рублем) — врублú-ти, нада́влювати, нагніта́ти, ся. — Візьми більший камінь та нагніти капусту.
2. віддави́ти, відгнітúти, вúдавити, ви-

чавити, надави́ти, відда́влювати і т. д. — Видавив соку.

3. наму́лити, наму́лювати. С. Л. — Намулив ногу тісними чобітьми.

Нажа́ть, пажина́ть, ся = нажа́ти, у(в)жа́ти (С. Ш.), нажина́ти, у(в)жина́ти, ся (С. Ш.). — Вона нездужа, то тільки півкопи нажала.

Нажда́къ, Smyris = шме́рґель. С. Жел. Пар.

Нажда́ть, нажида́ть = ви́ждати, дiжда́ти ся, вижида́ти, дожида́ти, чига́ти (С. З.), чатува́ти (С. З.). — Вижде час той нещасливий, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Як той местник, часу дожидає. К. Ш. — Злобу свою криючи, Дорошенко на винищення Запорожців почав чига́ти. Л. В. — Чатує на його. С. З.

Нажева́ть, нажёвывать, ся = нажува́ти, пожува́ти, нажвакува́ти, нажо́вувати, ся. — Пожувавши хліб, прикладають до волоса. Ніс.

Нажелоби́ть = нажоло́бити.

Наже́чь, нажига́ть, ся = 1. напали́ти, насмали́ти, напа́лювати, насма́лювати, ся. — Напалила піч на хліб. — Напалив багато вапни.

2. ви́палити, ви́пекти, випа́лювати, виніка́ти. — На сволоці випалені хрести. Випік тавро.

Нажи́ва = 1. пожи́ва, кори́сть, зиск (С. З.).

2. прина́да, жирови́ця, живе́ць. — Викопали яму на вовка, та ще для принади порося туди вкинули. — Бачу щось здорово клює, витягаю удку — нічого не має. а живець геть чисто згризений.

Нажива́ть, нажи́ть, ся = 1. нажива́ти, ся, зажива́ти, добува́ти, набува́ти, заробля́ти, нажи́ти, ся, зажи́ти (С. З.), придба́ти (С. З. Л.), надба́ти (С. З. Л.), добу́ти, набу́ти, працею — заробити, запрацюва́ти, умінням — заталанити, на господарстві — загосподарюва́ти, тяжкою працею — загорюва́ти (С. Л.), розрозгорюва́ти, розго́рити. — Шинкарював довго і з того нажив ся. — Зажив єси великої слави. н. д. — Що придбаєш, те і маєш. н. пр. — Надбав худоби. — Придбав лихо — сиди тихо. н. пр. — А що загорюєш те в ніч прогайнуєш. н. п. — **Нажи́ть долгъ** = д. **Задолжа́ть**.

2. нажива́ти ся, нажи́ти ся. — У його довго не наживеш ся.

Наживи́ть, наживля́ть, ся = 1. надіти, наді́ва́ти живця́ на у́дку, поста́вити прина́ду (на зьвіра).

2. нафастриґува́ти (С. Ш.), приши́ти на живу́ ни́тку.

Нажи́вка = д. **Наже́ва**.

Наживно́й = 1. наживни́й, добувни́й (С. Л.), набу́тий, придба́лий. — Гроші — набута річ. н. пр. — Гроші діло добувне.

2. поживни́й, пожи́точний, дохі́дний, кори́стний.

2. що вжива́єть ся на прина́ду. (Д. **Нажи́вка 2.**)

Нажига́ніе = напа́лювання, випа́лювання.

Нажига́ть = д. **Наже́чь**.

Нажида́ть = д. **Нажда́ть**.

Нажи́литься = напну́ти ся, насилкува́ти ся.

Нажима́ть = д. **Нажа́ть**.

Нажи́мка, нажи́мъ = нада́влювання, натіта́ння, нати́скування, при́тиск.

Нажина́ть = **Нажа́ть**.

Нажи́нистый = ужи́нистий, бага́тий на вжи́нок. — Жито й багате не вжинок, та в колосі бідне.

Нажи́нъ = ужи́н, ужи́нок. С. Ш.

Нажира́ться, нажра́ться = нажра́ти ся, натрі́скувати ся, нату́плювати ся, наже́рти ся, натрі́скати ся, налупи́ти ся, нало́пати ся (С. З.), наре́пати ся, наре́пкати ся, набу́хати ся (С. З.), набре́вкати ся, напо́рати ся, обре́вкати ся, обре́пкати ся, налига́ти ся (С. З.). — Натріскав ся так, що й не встане. — Нарепкав ся, як свиня браги. н. пр. — Як я напорав ся борщу. Чайч. — Обревкав ся, як циган молока. н. пр.

Нажито́й = нажи́тий, набу́тий, заро́блений, при́дбаний.

Нажи́токъ = нажи́ток, заробі́ток, зарі́бок, надба́нок (С. З.), на́дбане, при́дбане.

Нажи́точный = д. **Наживно́й**.

Нажи́ть, ся = д. **Нажива́ть, ся**.

Нажра́ться = д. **Нажира́ться**.

Нажужжа́ть, ся = 1. нагуді́ти, нагусти́, надзижча́ти, надирча́ти, нахурча́ти, ся (д. **Жужжа́ть**).

2. нашепта́ти, нату́ркати (на кого).

Нажури́ть = наля́яти, покарта́ти (кого), нами́лити кому́ го́лову.

Наза́втра = за́втра, наза́втра.

Назади́ = зза́ду, поза́ду. — Я й не бачив, що він ззаду йшов. — А позаду Сагайдашний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний. н. п.

Наза́дъ = наза́д, вспак (С. З.), навспа́к

(С. З.). — Все йде навспак. С. З. — **Годъ тому́ назáдъ** = за рік перед сим, перед рóком. — **Два дня́ назáдъ** = два дні перед сим, перед двомá днями.

Назáймовать = напозичáти, понапозичáти. — Понапозичав у всїх стїльки грошей, що й худóби його не стане.

Названиваться, позвони́ться = надзвóнювати ся, надзвони́ти ся, (в жарт) — накалатáти ся. — За цї сьвятки доб; е накалатав ся на дзвіниції.

Назвáніе = нáзва, нáзвище, нáзвисько (С. З.), імéння (С. З.).

Нáзванный = нáзваний. — **Н. братъ, н. сестрá** = нáзваний брат, побрати́м, нáзвана сестрá, пóсестра, (про братів, в жарт кажуть — горілчáні брати́. — Варфоломей Шевченко не рідний брат Тарасові, а названий.

Назвáньце = мéнячко.

Назвáть, называ́ть, ся = 1. назвáти, наменувáти, найменувáти, наректи́, ся, називáти, звáти, узивáти (С. Л.), іменувáти, нарікáти, ся. — Охрестили і Марком назвали. К. Ш. — „Хохлами“ нас нарікає, борода цапина. Думитрашко. — Шинкарочка його знає, пъяницею узиває. н. п. — Своє дитя без сорому байстрям нарікає. К. Ш. — **Какъ его́ называ́ютъ** = як його прозивáють, як його на йменння, як він мáє на імéння, (в жарт) — як його дрáжнять? — **Такъ называ́емый** = так звáний.

2. наклúкати, напроси́ти, запроси́ти, склúкати, понасклúкáти, накликáти, запрóшувати, склúкáти. — Накликав такого гостей, що й у хатї не помістять ся.

3. вважáти, звáти, почитáти. — Він хоч приймак, а все таки його за батька почитає.

4. напроси́ти ся, наби́ти ся, наки́нути ся, напрóшувати ся, набивáти ся, накидáти ся. — Вони самі набили ся до мене в гості. — Накинув ся йому на обід. С. Пар.

Назвенѣть = надзвони́ти, надзвенїти. — За д рогу так надзвенїло уха, що мов і досї чую дзвоник.

Назвони́ть = надзвони́ти, набóвкати, надзелéнькати.

Назвони́ться = д. **Назвáнивать ся.**

Наздрáствоваться = наздорóвкати ся.

Назéмный = земний.

Назéмъ = гній.

Нáземь, нá землю = дóлї (С. З.), до дóлу (С. Аф. З.), об зéмлю. — Сідай долї. — Лягай долї на своїй долї. н. пр. — Упасти до долу. С. Аф. — Як прибігла до дому, так і впала до долу. н. п. — Зійди до долу. — Вдарим об землю лихом, журбою. н. п. — **Нáземь лицóмъ** = дóлїлиць.

Нáзерка, у виразї: **„въ нáзерку“** = нáзирцем (С. З.), нáзирцї. — **Въ нáзерку идти́** = нáзирцем іти́, стéжити, в тропу́ іти́, тропи́ти. — Він за нею так назирцем і ходить.

Назидáніе = навчáння, наýка, напýчення. — Він приняв мене без отих напучень, що личать случаю. Кн.

Назидáтельный = поучáючий, повчáючий.

Назидáть = научáти, навчáти, на доб; ó наводити, напýчувати. — А мати хоче научати. К. Ш. — Критика повинна напучувати, а не лаятись. Кн.

На злó = нá злість. — Зробив на злість йому. — На злість ворогам.

Назлóбствоваться = налютовáти ся.

Назначáть, назнáчить, ся = 1. визначáти, назначáти, ви́значити (С. Л.), назначи́ти, ся (С. Л.). призначи́ти. — Визначили, де кому стоять. — **Назнáчить цѣну** = ви́значити, поклáсти цїну.

2. наставляти (С. З.), настановляти, іменовáти, приставляти, настáвити, настанови́ти (С. З. Л.), постáвити, пристáвити, наряди́ти, понастановляти, ся. — За сю послугу наставлю тебе хорунжим. Ч. К. — Наставили його старшиною. — Його настановили урядником. С. З. — Сотників собі понастановляли. С. З. — Доти чоловік добрий, доки його десятником не нарядили. н. пр. — Його іменовано на посаду інспектора. Гал. — Трохи побув дияконом і скоро поставили на попа.

Назначéніе = визначéння; призначéння (С. Пар.), настанóва. — **Къ мѣсту назначéнія, въ мѣсто н.** = в призначене місце. — **Назначéніе на мѣсто** = настанóва на місце, на посáду. — **Назначéніе человѣка** = призначення чоловіка. — Призначення чоловіка — доки живе і при здоровъю — працювати. Кн.

Назнобить, ся = наморóзити, намéрзнути, ся.

Назобáться = 1. надзьóбати ся, наклювáти ся, наби́ти вóло.

2. наїсти ся.

Назóйливый, во = налáзливий, навя́зливий, во, натрýтливий, во (С. Пар.), настúрний, во, въїдливий, уїдливий, во

(С. Ш.), уїда, сльотá (Лев.), **набри́дливий**, во, нáвисом. — Не будь уїдливий і впертий, мов оса. Гул. Ар. — Таке въїдливе, що хоч візьми та й плюнь йому серед очі. н. пр. — Почав корити півня, що от він настирний людям: в ночі кричить і заснути не дає. Зіньк.

Назóла = д. **Докýда, досáда.** — **Въ назóлу** = на злість, на пóсьміх, на глýм.

Назоли́ть = позоли́ти, полýжити.

Назóромъ = нáзирцем (С. З.), нáзирці, нáзирком. — Син почав за мною назирцем ходити. Ос. — Він пішов, а я за ним назирком. М. В.

Назрѣвáніе = поспівáння, достигáння.

Назрѣвáть, назрѣ́ть = 1. поспівáти, доспівáти, настигáти, достигáти, бринíти (С. Ш.), по(до)спíти, на(до)сти́гти. — Жито поспіває — незабаром і жати. — Жито поспіло, приспіло діло. н. п. — Доспіє й в нашій ниві колос і залунає дужчий голос. Старицький. — Оце вже ягоди настигають. н. к. — Ой зацьвіла маківочка, почала бриніти. н. п.

2. (про опухи, болячки) — вистóюватись, набірáти ся, вистигáти, ви́стояти ся, набрáти ся, ви́стигти. — Чиряк вистигає. — Чиряк набрав ся.

Назýбица = ди́ке мня́со (коло зубів).

Назýбокъ = зуби́ло (терпуг, що ним роблять зубъя на пилках).

Назýбривать, назубри́ть = 1. зуби́ти (С. Аф.), визýблювати, назýблювати, ви́зубити (С. Пар.), назуби́ти, позуби́ти. — Наготов серпи, треба до коваля назубити. — Ой десь мене Бог не простив, що я у неділю серпи позубив. н. п.

2. вищéрблювати, ви́щербити, пощерби́ти. — Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Называ́ть, ся = д. **Назва́ть, ся.**

Назы́вчивый = д. **Навя́зчивый.**

Назы́въ = склика́ння, запрóсини. — **По назы́вѣ гостéй, задáлъ пиру́шку** = скли́кавши гостéй, задáв бенкéт.

Назѣвáться = напозїхáти ся, ви́зїхати ся.

Назю́зиться, назю́каться = напи́ти ся, намóняти ся, налигáти ся, нахлю́щити ся.

Назя́бнуть, ся = намéрзнути, намéрзти ся. — На морозї намерзли ноги. — Намерз ся в нетопленій хатї.

Наи = **най.** — Чоловік та жінка — то найкраща спілка.

Наибóльшій = найбíльший, (про що погане) — найгíрший.

Наибóлѣе = найбíльше (С. З.), над усé, (про що погане) — найгíрше. С. З.

Наивеличáйшій = що найбíльший, найсáмбільший.

Наи́вный = безхи́трий, прóстий, простосéрдий. (Кн.).

Наигрáть = ви́грати. — Виграв у карти багато грошей.

Наигрáться = награ́ти ся, нагуля́ти ся, нажартувáти ся, нажирувáти ся. — Награлись у карти за цілий вечер. — Діти награли ся до волї, пора вже до дому. — Чи ще ви не нажирувались — годї вже.

Наигрывать, ся = 1. вигравáти, ся (д. **Наигрáть**).

2. грáти, вигравáти, пригравáти. — Добре виграває на скрипцї.

3. награвáти ся, нагýлювати ся. (Д. **Наигрáться**).

Наидёнышъ = нáйда, знáйда, знайденя́, тко. — Взяли знайду, вигодовали. Пр. — Під дверима дитинка. Взяли ми те знайденя. Кн.

Наидолжáйшій = найдóвший.

Наизвóзничать = заробúти хýрманкою, нахурманувáти, начумакувáти.

Наи́зворотъ = 1. нави́ворот. С. Л. — Надів кожух навиворот — гляди, щоб хто не бив.

2. навпакú, наперекíр, навпíк (С. З.) і д. **Вопрекú.**

Наизнáнку = д. **Наи́зворотъ.**

Наизу́сть = 1. напáмъять, з пáмъяти, з головú — Цілу кафизму читав з памъяти, не розгортуючи псалтиря. Кн. — Коли не спить сп в ночі, я читаю собі з голови. Кн.

2. навмання́, навманú. С. З. Л.

Наилу́чшій = найкрáщий (С. З. Л.), найлíпший. — Найкраща скрипя — добра господиня. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр.

Наименовáніе = 1. найменувáння.

2. имъя́, мéння, нáзва, íмення, нáзвище, нáзвисько.

Наименовáть, наименóвывать = д. **Назвáть.**

Наимéньшій = наймéнший, найдрібнїший.

Наимéнѣе = наймéнше.

Наипáче = найпáче, найбíльше, (про що погане) — найгíрше. С. З.

Наискáть, наúскивать = нашукáти, нашýкувати, зібрáти, назбірáти (шукаючи). — Багато огірків назбірали. — Назбірали повні кошелї грибів.

Наиска́ться, наи́скиваться = попошука́ти. — Попошукав доволі, поки знайшов.

Наискорѣ́е = найшви́дче, найскоріше, найху́тче, найпру́дче, (чіше). — Біжи найшвидче, та поклич повитуху.

Наискорѣ́йшій = найскоріи́ший, найшви́дчий, найшвидчіший, найпру́дчий, найхутчий, (чіший). — А що в сьвіті наймиліше, а що в сьвіті найшвидчіше? (н. з. — сон, око).

Наиско́съ, на́искось = навкося́, навкоси́, навкосяка́, навскоси́.

Найти́, находи́ть, ся = 1. найти́, нахо́дити. — Найшла коса на камінь. н. пр.

2. зібра́ти ся, набра́ти ся, найти́, збіра́ти ся, набіра́ти ся, нахо́дити, понахо́дити. — До зборні багато людей зібрало ся. — Найшло до шинку багато людей. — Там такого понаходило людей, що нігде й пройти.

3. найти́, ся, знайти́, ся, наги́бати (С. Л.), відшука́ти, ся, нади́бати, нахо́дити, ся, знахо́дити, ся, відшу́кувати, ся, познахо́дити, (по́мацки) — нама́цати, нала́пати (С. Л.). — Знайшов скарб. — Знайшов сокиру за лавою. С. Аф. — От він ходив, ходив і нагибав десь у куточку. н. д. — Лихая доля і під землею надибає. н. пр. — Відшукав на самому сподї скрині. — Познаходь мінї все, що порозгублював. Чайч. — **Найти́, находи́ть при обыскѣ** = ви́трусити, витру́сювати, повитру́сювати. — Що в кого попропадало, то все в його витрушено. Чайч. — Тай чоловік її злодій! Хіба ж давно витрусили в його клуні копу чужої пшениці? Лев. — Усї вони в одному гуртї були, то у всїх повитрусювано крадене. Чайч.

4. зустріти, заста́ти, спітка́ти, зустріча́ти, застава́ти. — От прихожу до його й застаю там трьох товаришів. — Застав його за обідом.

5. ба́чити, вбача́ти. — Не бачу в твоїй, синку, роботї нїякої користи. — **На него́ нахо́дитъ** = ча́сом нахо́дить, напада́, наступа́ на його. — **Что э́то на васъ нашло́ сего́дня?** = що се напа́ло на вас? — **Нашёлъ тума́нъ** = налі́г, розлі́г, розісла́в ся тума́н. — **Нашёлъ шквалъ** = зірва́ла ся, схопи́ла ся бо́рва. — **Не на того́ нашёлъ** = не на тако́го напа́в. — **Нашёлъ кому́ повѣ́рить** = було́ кому́ повірити, не мав кому́... — **Нашли́сь вино́вные** = винува́тих знайдено.

Найти́ся, находи́ться = 1. знайти́ ся, знахо́дити ся. бу́ти, пробува́ти. — У його завжди знайдеть ся чарка горілки, хлїб, та й до хлїба де-що. — Конон завжди був при господї, а Грицько при складї.

2. догада́ти ся, нестеря́ти ся. — Як було прикрутили його на зборнї, а він не стеряв ся і так все розпояснив, що по його стало.

3. д. **Найти́.**

Найтіе = наїття.

Нака́верзить = наковерзува́ти, нака́постити.

Накади́ть = накади́ти, накури́ти (ладаном).

Наказа́ніе = ка́ра (С. З. Л.), кара́ння, скара́ння, покара́ння, ка́рність (С. З.). — Кара Господева. К. Ш. — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранням сам каран бити мает. Ст. Л. — Боячись за тоє од Государя карання. Л. В. — Одного скарання — десять м покаяння. н. пр. — Май добру натуру, не приймеш карности на шкуру. н. пр.

Наказа́ть, нака́зывать = 1. накара́ти, покара́ти, скара́ти, кара́ти. С. Л. — Не карай мене, Боже, покарай мою плахту. н. пр. — Слюсарь прокрав ся, а коваля покарали. н. пр. — Хіба і за це Бог покара? Кр. Бог його гріхом покарав. С. Л. — Доля карає вельможного й неможного. н. пр. — Ой ти, мати, порадннце в хатї, порадь мене — чим жінку скарати? н. п. — Хто ж сиротї завидує, скарай того Боже. К. Ш.

2. наказа́ти, загада́ти, звелїти, приказа́ти, нака́зувати і т. д. — Чи я ж тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопцїв не водила, не принажувала. н. п. — Загадав пару коней сїдлати. С. З.

Наказно́й = наказни́й. С. З. — Полуботку, Полуботку, наказний Гетьмане! А хто ж тобі, мій соколе, булаву дістане. Руд.

Нака́зъ = нака́з (С. З.), за́гад (С. Аф. Л.).

Наказу́емость = ка́рність. — Нехай Бог боронить від лихої напастї, від панської карности. н. пр.

Накале́ніе, нака́ливаніе = розпіка́ння, розпа́лювання.

Нака́ливать, накали́ть, ся = розпіка́ти, розпа́лювати, розпекти́, розпали́ти, ся, порозпіка́ти, ся. — Залізні дахи порозпікали ся. Кр.

Нака́лка = д. **Накале́ніе.**

Нака́лываніе = нако́лювання.

Нака́лывать, наколо́ть, ся = 1. нако́лювати, наштри́кувати, наколо́ти, наштрика́ти, ся. — Наколов дїрочок.

2. руба́ти, наруба́ти (дров), лама́ти, налама́ти (льоду), нацю́кати (по троху цю-

качучи, на пр. дров), наскіпати, ся (на пр. скіпок).

3. наколо́ти (свиней), набити, нарізати (курей, гусей).

4. нако́лювати, підко́лювати, наколо́ти, сколо́ти, наштрикну́ти, ся. — Ой полола дівчина пастернак та сколола ніженьку на будяк. н. п.

5. нашпи́лювати, настро́млювати, нашпили́ти, настроми́ти, ся (С. З.).

Накаля́кать, ся = набазі́кати, ся, наба-ла́кати, ся, наторо́чити, намоло́ти, наверзти́ і т. д. д. **Болта́ть 3.**

Накану́нѣ = в переддень, на передо́дні. В переддень мого виїзду я слухав її огрійливу розмову. Кп. (Д. ще під сл. **Кану́нъ**).

Нака́пать, нака́пывать, ся = нака́пати, накра́пати, нака́пувати, накра́пувати, ся.

Нака́пливать, накопля́ть, накопи́ть, ся = збіра́ти, набіра́ти, зібра́ти, набра́ти, ся. — Зібрав грошей чи мало. — Набрало ся багато води в ставу.

Нака́пчивать, накопти́ть, ся = нако́пчувати, накопти́ти, ся. — Накоптив стекольце та й почав дивити ся на сонце. — Накоптили гусей.

Нака́пывать = д. **Нака́пать.**

Нака́пывать, накопа́ть, ся = нако́пувати, накопа́ти, ся, понако́пувати, ся. — Ой підгірря, підгірря! накопаю коріння. н. п. — Накопав багато грядок.

Нака́ркать, ся = накра́(я)кати, накру́(ю)кати, ся.

Нака́рмливать, накорми́ть, ся = нагодо́вувати, нагодува́ти, ся, понагодо́вувати, нако́рмлювати, накорми́ти, ся, понако́рмлювати, (про худобу на паші) — напаса́ти, напа́сти, ся. — Як мині жити, як горювати, як свої діти нагодувати. н. п. — І постеленьку послали і нагодували, як закон велить хрестянський, його шанували. Макар. — Понагодовував усїх. н. п.

Накарта́вить = нагаркáвити.

Наката́ть, нака́тывать, ся = 1. накоти́ти, наточи́ти, нако́чувати, ся.

2. нагорну́ти, нави́ти, нави́нути, намота́ти, нагорта́ти, навива́ти, намо́тувати, ся.

3. навезти́, наво́зити, ся.

4. (на качалцї) — накача́ти, нака́чувати, (на магілї) — намаґлюва́ти, намаґльо́вувати, ся.

5. накрути́ти, накача́ти, накру́чувати (на пр. котищків з хлїба).

6. навали́ти, нава́лювати (на пр. повстї, сукна).

Наката́ть, ся = покатáти, наката́ти, ся, наїздити ся, (на човнї) — начовнува́ти ся. Вол.

Нака́тина = ба́лка, брус, (найголовнїйша в стелї) — сво́лок, (побічні) — при́сволоки.

Накати́ть, ся = напоїти, накача́ти; напи́ти ся, нахлю́щити ся, налига́ти ся. — Накачав гостей так, що й ноги повідкида́ли. — Нахлющив ся, що й рачки не полїзе.

Нака́тка = 1. нако́чування.

2. кача́лка. — Купила рубель і качалку.

Нака́тникъ = 1. маґльовни́к (те полотно, що в його загортаєть ся тканина, як її качають).

2. ба́лки, бру́ся (на стелю або під підлогу).

3. обши́вка (з обаполків, дранї, очерету то-що, на стелю), знизу — підши́вка.

Нака́тный = брусо́ваний. — Стеля брусована.

Нака́тъ = 1. нако́чування.

2. брусо́вана сте́ля.

Нака́тывать, ся = д. **Наката́ть, ся.**

Накача́ть, нака́чивать, ся = 1. накача́ти, нако́чувати, ся. — Накачав води смоком).

2. накоти́ти, нако́чувати, ся.

3. наго́йдати ся, наколиха́ти ся. — Нагойдали ся добре.

Нака́чиваніе = нако́чування.

Нака́шиваніе = нако́шу(сю)вання.

Нака́шивать, накоси́ть, ся = нако́шу(сю)-вати, накоси́ти, ся, (трохи) — укоси́ти. — Укоси ще трохи трави коневі. Чайч.

Нака́шляться = нака́шляти ся, набухи́кати ся.

Наква́са = пі́спа.

Наква́сить, наква́шивать, ся = 1. заква́сити, заква́шувати, ся. — Заквасили діжку.

2. наква́сити, наква́шувати, ся. — Наквасили багато буряків.

Наква́ска = д. **Наква́са.**

Наквасцова́ть = нагалу́нити. — Чи всї крашанки нагалунили?

Накида́ть, наки́дывать, ся = 1. наки́дати, понакида́ти, накида́ти, ся. — Накидали повну яму. — Як вдарили з семи гармат у середу вранцї, накидали у годину жидів повні шанцї. н. п.

2. підкида́ти, підки́нути, ся. — Підкинь ще дровець.

3. накида́ти, наки́нути, ся. — Накинув свитку та й пішов. — **Наки́дывать, наки́нуть горше́къ** = скида́ти, ски́нути горща́. — Схопили соняшниці, а скинули йому на живіт горща, зараз і полегшало.

Наки́дка = 1. накида́ння.

2. на́кидка (легенька верхня одежина). С. З. — **Въ наки́дку** = на о́пашки, на о́пашку. — Надів свиту на опашки.

Накидно́й = накидни́й.

Наки́дывать, ся, наки́нуть, ся = 1. д. **Накидать.**

2. накида́ти, напада́ти ся, наки́нути ся, напа́сти, ся. — Собаки накинули ся на нас.

Накипа́ть, накипѣ́ть = накипа́ти, накипі́ти.

На́кипь = 1. шум, шумови́на, шумови́ння, пі́на. — Зніми шумовину з борщу.

2. на́кип (на пр. в чавуні, самоварі то-що).

Накипяти́ть, ся = нагрі́ти, ся (на пр. воду), напрягти́, звари́ти, ся (на пр. молоко). — Нагріти окропу. — Треба зварити молока до кави.

Накиса́ть, наки́снуть = накиса́ти, закиса́ти, на- заки́снути. — Діжка накисла.

Накладна́я = накладна́, квито́к. — В квитку переписано все, що здано хурщикам.

Накладно́й = 1. доба́вочний, додатко́вий.

2. накладний. С. Пар. — **Накладны́е усы́, н. серебро́** = фальши́ві ву́си, фальши́ве срібло́. С. Ш.

Накла́дный, но = суту́жний, утра́тний, но. (С. Ш.).

Накла́дъ = утра́та (С. Ш.), втра́та, шко́да. — Не хочеш втрати — не лїзь нї в куми, нї в свати. н. пр. — **Въ накла́дѣ, съ накла́домъ** = з утра́тою.

Накла́дываніе = наклада́ння.

Накла́дыватель = наклада́льник.

Накла́дывать, накла́сть, ся = 1. наклада́ти, накла́сти, ся. — Наклав дров у піч.

2. (про курей) — нести́, ся, покладати (від чого й яйця зовуть ся покладки́), нанести́, ся.

3. д. **Надкла́дывать.**

Накла́няться = накла́няти ся, попокла́няти ся. — Попокланяв ся, поки випрохав.

Наклева́ть, наклёвываться = наклюва́ти, надзьо́бати, надзю́бати, наклько́вувати, ся і т. д. — Посип, сипу, проса, нехай вона надзьобаєть ся, та постав водиці, нехай вона напьєть ся! н. п.

2. наклю́нути, надклю́нути, наклько́вувати, ся. — Коли наклюнулось, то й вилупить ся. н. пр. — Курча надкльовуєт ся (з яйця).

3. трапляти ся, наклько́вувати ся. — Трапляєть ся служба, може мати му заробіток.

Наклевета́ть = набреха́ти, наклепа́ти (на кого), обреха́ти, обмо́вити (кого).

Наклёвъ = наклю́нуте мі́сце (де курча наклюнулось).

Наклее́ніе = накле́їння, налїплення.

Накле́иваніе = накле́ювання, налїплювання.

Накле́ивать, наклеи́ть, ся = на- приклеювати, на- прилїплювати, на- приклеїти, на- прилїпити, ся, понакле́ювати, поналїплювати. — **Наклеи́ть нос** = уте́рти но́са, таба́ки вте́рти, (у святаннї) — гарбуза́ дати, підне́сти́.

Накле́йка = 1. д. **Наклее́ніе** і **Накле́иваніе.**

2. на́лїпка, накле́їне, налїпле(я)не.

Наклейми́ть, ся = поклейни́ти, позначити, потаврува́ти, ся. (Д. **Клейми́ть**).

Наклейно́й = наклейни́й.

Наклеи́ть, ся = д. **Накле́ивать.**

Накле́йщикъ, ца = накле́йник, ця, клеїльник, ця.

Наклепа́ть, наклёпывать, ся = 1. наклепа́ти, накльо́пувати. — Наклепати у ванти на колесо.

2. д. **Наклевета́ть.**

Наклёпка = на́клїпка.

Наклёпъ = 1. д. **Наклёпка.**

2. д. **Клевета́.**

Наклика́ть, накли́кать, ся = наклика́ти, насклика́ти, накли́кати, понакли́кати. — Понаклика́в гостей, що нїгде й приняти.

Наклобу́чивать, наклобу́чить = насува́ти, насу́нути, понасува́ти. — Насунув шапку по самі очі.

Наклобу́чка = 1. насува́ння.

2. го́нка (С. Л.), наго́нка, ви́мова, дога́на, нага́на. — **Дать наклобу́чку** д. **Нагоня́й дать.**

Наклоне́ніе = 1. нахиля́ння, на́хил, схиляння.

2. спо́сіб ви́сказу дієслів. — Мова українська має три способи висказу дієслів: прямий, для прямого висказу, приказовий для приказування і можливий, коли говориио про щось лише можливого, подуманого. Гр. См. Ст.

Наклонённый = похи́лений; похи́лий. На похиле дерево і кози скачуть. в. пр.

Наклони́ть, наклоня́ть, ся = нахили́ти, схили́ти, похили́ти, прихили́ти, нагну́ти, ся, нахиля́ти, ся і т. д., посхиля́ти ся і т. д. С. З. Л. — Над тим личком нахили ся, чи спить мила — подиви ся. Руд. — Побачила діжки, нахилилась, щоб роздивить ся. Яст. н. о. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся, люди кажуть і говорять: він мабуть упив ся. н. п. — Ой час, мати, жито жати, бо колос схилив ся. н. п. — Ростуть два дубочки, схилили ся верхи до купочки. н. п. — Рада б до неї і небо прихилити, та біда, що не достану. н. пр. — **Наклони́вши** (на пр. відро, пляшку) **пить** = на́хилки (С. З.), на́хильцем. — Він без чарки почав горілку нахилки ковтати. С. З. — Зрадівши, що попав у руки, шукати чарки я не став, та навпрошне, так для штуки, ковтати нахилки почав. Мет. — Випив нахильцем цілу пляшку. — **Наклони́вшись танцова́ть, идти́** = вихиля́сом, хи́льці. — Танцює вихилясом. — Козак молоденький та й того злякав ся... хильці, хильці попід тином та в бурьян сховав ся. н. п.

Накло́нность = 1. похи́лість.

2. схи́льність (С. Пар.), на́хил, нахи́лок. — Він таки має схильність до музики. — Великоруський народ виявляв і тепер виявляє нахил до материялизму. Бар. О. — Придавити врожений нахилок до свого рідного. Фр.

Накло́нный, но = 1. похи́лий, похи́листий, (про місцьовість) — спуско́ватий (С. Жел.), спади́стий (С. Жел.), згі́ристий, похи́ло, по́хилом, на́схиль, хилко́м. — На нас бідних, як на похиле дерево. Кот. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — Туди лози хилили ся, куди їм похило. Туди очі дивили ся, куди серцю мило. н. п. — Стіл стоїть на́схиль. Чайч. — Пускайте бо сторч, а не по́хилом. Кр.

2. прихи́льний, схи́льний, но. С. Жел. — Він схильний до добра.

Накло́нъ = 1. похи́лість. — Похилість скелі.

2. по́хил, похи́лина (Вол.), схил (Под.). похи́лість, спади́стість, згі́рря. — Рівнина має похил до Дніпра. Кн.

3. козирьо́к (у будки екіпажа). — Відкинь козирьок, щоб дощ не так забивав.

Наклоня́ть, ся = д. **Наклони́ть, ся.**

Наклю́каться = д. **Назюзиться.**

Наклю́нуть, ся = д. **Наклева́ть, ся 2.**

Накля́узвть, накля́узничать = карлю́чок нагну́ти; набреха́ти.

На́ковальный = кова́дловий.

Накова́льня = кова́дло (С. З. Л.), маленька, щоб набивати коси — ба́бка (С. Аф.), ковале́нька (Полт.). — Вліз між молот і ковадло. н. пр. — Добре ковадло молоту не боїть ся. н. пр. — Клянусь кліщами, ковадлом, молотом, міхами. Кот. — Це бабка, а коваленька — то не на такий штем зроблена. Чайч.

Накова́ть, нако́вывать, ся = 1. накува́ти, нако́вувати, ся. — Накував багато ухналів.

2. насі́кти, наби́ти, нацю́кати, насіка́ти і т. д. (жорна і млинові камні).

Наковыля́ть = нашкандиба́ти і т. д. д. **Ковылять.**

Накову́ривать, наковыря́ть, ся = наколу́пувати, надо́вбувати, наколупа́ти, надовба́ти, наколирса́ти, ся. — Наколупай масла.

Нако́жный = нашку́рний.

Накокова́ть = накува́ти. — Не довго зозуля накувала. — Скільки тобі літ зозуля накувала?

Накокcова́ть = накоксува́ти (перепалити земляне вугілля на кокус).

Накола́чивать, наколоти́ть, ся = 1. набива́ти, наби́ти, ся, понабива́ти, ся. — Набили обручі на діжку. — Понабивав гніздків у стіну.

2. зазнава́ти, набіра́ти ся ли́ха, зазна́ти, набра́ти ся ли́ха, натерпі́ти ся. — Живучи на чужині, багато зазнав лиха. — **Наколоти́ть бока́** = накла́сти в бо́ки, надава́ти стусанів, бе́бехів,налупцюва́ти. — **Наколоти́ть цѣ́ну** = наби́ти, нагна́ти ці́ну. — **Наколоти́ть копе́йку** = зібра́ти гро́шей (чи мало). — Зібрав грошей, став хороший. Кропивницький.

Наколдова́ть, наколдо́вывать = 1. наворожи́ти, начарува́ти, начаклува́ти, навідьмува́ти, наворо́жувати і т. д.

2. заворожи́ти, ви́ворожити і т. д. (заробити ворожінням, чаруванням і т. д.).

Нако́лка = леге́нький жі́ночий убі́р на го́лову, що пришпи́люєть ся до воло́сся.

Наколобро́дить = наколобро́дити, набро́їти, нашалобро́дити.

Наколоти́ть, ся = д. **Накола́чивать, ся.**

Наколоты́рить, наколоты́рничать, ся = 1. накрамарюва́ти, ся (дрібьязком).

2. набреха́ти, наплести́. (Д. **Колоты́рить**).

Наколо́ть, ся = д. **Нака́лывать.**

Наколѣнникъ = наколінник.

Наколѣть = покля́кнути, закля́кнути, надубі́ти, наду́бнути. — На морозї у мене поклякли руки.

Нако́мкать = 1. зїмня́ти, помня́ти, зжу́жмити (чого багато, д. **Ко́мкать**).
2. напха́ти, набга́ти. — Напхав повну скриню.

Наконе́цъ = напослї́док (С. Л.), напослї́дку, на оста́нок, на оста́нку, на оста́нцї (С. Л.), наре́штї (С. Л.), вре́штї, в кінцї (С. Л.). — Ой пив мед і горілку, ще й музики водив, а нарештї довело ся, що в полициї сидів. н. п. — Довго він мовчав, а напослїдок не витерпів, почав лаятись. — А нарештї він Кирика кулаком у спину: „пішов геть з моєї хати, еретичий сину.“ К. З. о Ю. Р.

Наконе́чникъ = наконе́шник, ри́хва, о́скі́п, (у вала у млинї) — чі́п, (у списа́) — клюга́, (у батога) — наконе́шник. — Палиця з залїзним гострим наконешником. — На цей цїпок треба зробити внизу залїзний оскіп. Кп. — Моди достають клюги списові. К. Х. — Як стали цигана різать гарапниками: били, що аж приконешник в єдному одпав. н. к. — **Наконе́чники** = торочки́ (С. Ш.), у ексельбантів — наконе́шники. — Треба пришивати торочки до рушників.

Накопа́ть, ся = д. **Нака́пывать.**

Накопирова́ть = понакопі́ювати.

Накопи́ть, накопля́ть, ся = д. **Нака́пливать, ся.**

Накопти́ть, ся = **Нака́пчивать, ся.**

Накоптѣлый = заку́рений, зади́млений.

Накоптѣть = закури́ти ся, задими́ти ся.

Накопы́льникъ = накопи́льник, вънзо́к (у санок. Полт.), на́корсник. (С. Жел.).

Накорми́ть, ся = д. **Нака́рмливать, ся.**

Нако́рникъ = на́корінок, на́коре́нок (сучок або пагонець коло корінн). С. Жел.

Накорчева́ть = накорчува́ти, накичува́ти (Черн. Чайч.).

Накоси́ть, ся = д. **Нака́шивать, ся.**

Нако́сный = скі́сний.

Нако́стница = ґу́ля на нозї у коня́.

Накостыля́ть = наби́ти, налупи́ти, налупцюва́ти, одлупи́ти, одлупцюва́ти (палицею, ломакою).

На́кось = ко́со, на́вкось, навкоси́, навкоси́, навкосяка́.

Накоченѣть = покля́кнути, подубі́ти.

Накра́дывать, накра́сть, ся = накрада́ти, накра́сти, ся, понакрада́ти. — Накрав грошей. — Понакрадали старшина з писарем громадських грошей, а тепер і батачі. Чайч.

Накра́ивать, ся, накрои́ть = накро́(а́)ювати, ся, накро́їти, накра́яти.

Накра́пать, накра́пывать = 1. накра́пати, накрапа́ти. — Дощик накрапає.
2. накра́пати, накрапля́ти.

Накра́сить, накра́шивать, ся = накра́си́ти, намалюва́ти, нафарбува́ти, накра́шувати, ся і т. д. — Накрасили багато крашанок. — Намалював червоним а потім по червоному сині смужки.

Накраснѣться = начервоні́ти ся, (від сому) — напекти́ ра́ків.

Накрасова́ться = накрасува́ти ся, напиша́ти ся.

Накра́сть = д. **Накра́дывать.**

Накрахма́лввать, накрахма́лить, ся = накрохма́лювати, накрохма́лити, ся.

Накра́шивать, ся = д. **Накра́сить, ся.**

Накре́нивать, накрени́ть, ся = нахиля́ти, нахили́ти, ся на бі́к (про судна).

На́кресть = на́вхрест, на́хрест, хресто́м і д. **Крестообра́зно.**

Накриви́ть, накривля́ть, ся = нахили́ти, нагну́ти, нахиля́ти, нагина́ти, ся.

Накривля́ться = накриви́ти ся, повикривля́ти ся.

Накрича́ть, ся = накрича́ти, ся, нагука́ти, ся, нагомонї́ти, ся, погомонї́ти, нагри́мати. — Нагукав ся я, поки докликав ся. — Тільки побачить, що пустують, зараз нагримає. — Нагомонить на їх, то вони й ущухнуть. Ск. — **Накрича́ть го́лову** = нату́ркати. С. Л.

Накрои́ть = д. **Накра́ивать.**

Накромса́ть, накромши́ть = накриши́ти (ріжучи́), накра́яти, начикри́жити.

Накропа́ть = наба́зграти, напарта́чити, (про вірші, малювання) — наля́пати.

Накропи́ть = набри́зькати, накропи́ти.

Накроши́ть, ся = накриши́ти, покриши́ти, ся. — Накриши хлїба курям. — Як ламав хлїб, багато накришило ся. — Покриши яловичину, локшину.

Накружи́ться = накрути́ти ся, навертї́ти ся.

Накрути́ть, накруча́ть, накру́чивать, ся = накрути́ти, намота́ти, нави́ти, насука́ти, накру́чувати, ся і т. д., понакру́чувати і т. д.

Накручи́ниться = нажури́ти, ся, натужи́ти ся, насумова́ти ся, насмути́ти ся.

Накрыва́ть, накры́ть, ся = 1. накрива́-

ти, покривáти, напинáти, ся, на(по)крúти, ся, напнýти ся, понакривáти. — Накрив очі китайкою, заслугою козацькою. н. п. — Там серед двору столи понаставляні, понакривані. н. к. — **Накрывáть на стóлъ** = застилáти, накривáти стіл, лаштувáти, лáгодити (обíд, вечéрю). — Застилайте столи та все тесовиї. н. п. — **Накрыть чáшку** = перевернути чáшку (випивши чай або каву, в ознаку того, що більше не буде пити). — **Накрыться** = надіти шáпку. — **Накрóйся** = надʼінь шáпку.

2. злáпати, захопúти, заскóчити, застýкати. — Вони тільки що ростаборились, а ми їх тут і захопили. — Орда людей живцем брала, де кого заскочила. Л. В. — Застукали, мов вовка в кошарі. С. Аф. — Застукав, як сотника в горосі. н. пр.

Накрытіе = накриттé.

Накрышка = 1. накриттé.

2. пóкришка, пóкривка, нáкривка. С. Пар. — Своя хата — покришка. н. пр.

Нáкрѣпко = 1. дýже, міцно, вéльми; щúльно, дýже сúльно (д. **Крѣпко**).

2. гóстро, сувóро.

Накувыркаться = наперекидáти ся.

Накудéсить = 1. начарувáти, начаклувáти, навідьмувáти.

2. наколобрóдити, набрóїти, нашалобрóдити, нашурубýрити. — Що ти тут наброїв?

Накулáчникъ = рукавиця без пáльців.

Накуликáться = д. **Назюзиться**.

Накупáть, накупúть, ся = накупáти, накуплáти, скуплáти, накупóвувати, накупúти, скупúти, ся, понакупóвувати. — Скупив ся, зараз і поїхав з ярмарку. — Понакуповував всім гостинців.

Накупáться = накупáти ся, попокупáти ся. — Попокупав ся я за се літо.

Накýпка = скупóвування.

Накýривать, накурúть, ся = 1. накýрювати, ся, накáжувати. накурáти ся, накурúти, ся, накадúти. — Накурили повну хату, — Накурив ся тютюну, аж голова кругить ся. — Та накуряйсь уже швидче та хату зачиняй. Чайч. — Накадили ладаном.

2. гнáти, виганáти, викýрювати, вúгнати, нагнáти, вúкурити, ся. — Вигнав 10 відер горілки.

Накуролéсить = наколобрóдити, набрóїти (С. Л.), напрокýдити, нашкóдити.

Накусáть = 1. накусúти, надкусúти. — Накусив та й покипув.

2. покусáти, скусáти. — Блохи покусали.

Накýсъ = надкýсене (місце).

Накýтать, накýтывать, ся = накýтати, нагорнýти (на себе), затушковáти, ся, накýтувати, нагортáти, ся.

Накутúть = 1. набрóїти, натворúти, накóїти (найбільше на підпитку).

2. напúти, нагуляти. — Нагуляли на десять карбованців.

Накýшаться = наїсти ся, (надто) — налóпати ся, нажéрти ся, натріскати ся.

Налáвливать, наловúть, ся = налóвлювати, наловúти, ся. — Наловили багато риби.

Налагáть, наложúть, ся = 1. накладáти, покладáти, наклáсти, наложúти, ся, (пакуючи) — накувáти, напакóвувати, напакувáти, ся, (дуже тісно) — натúскувати, натискáти, натúснути, ся, (щей жужмом) — напихáти, напхáти, ся. — Наклала повну піч дров. — Напакувала повну скриню.

2. накладати, накидáти, наклáсти, накúнути. — Накинули мостового ще по копійці з хури. — **Наложúть запрещéніе** = наклáсти заборóну. — **Н. úго** = запрягтú в ярмó, підгорнýти під кормúгу, повернýти в невóлю. — **Н. на себя рýки** = самóму собі смерть заподіяти. — **Н. окóвы** = забúти в кайдáни. — В кайдани забили тай замурували. К. Ш. — **Н. трýбку** = набúти, наклáсти люльку. — **Н. эпитимію** = накúнути покýту.

Налáдить, налáживать = 1. настрóїти, настрóювати, ся. — Настроїв скрипку.

2. напрáвити, підстрóїти, нарáяти, підмóвити, направлáти, ся і т. д. — Направив його на се діло. — Він його так підстроїв, що той усе зробить.

3. попрáвити, полáгодити, спрáвити, поправлáти, ся, лáгодити, справлáти, ся. — Треба направити машину, бо щось попсувало ся.

4. правити, торóчити. — То й йому одно, а він своє править (або: торочить).

Налáдъ = влад, як слід, як трéба, як повúнно. — Коли моє не влад, то я з своїм назад. н. пр. — Діло пішло як слід.

Налакировáть, налакирóвывать, ся = налакувáти, налачúти,налощúти, налóщувати, ся.

Налáкомиться = налáсувати ся.

Налáмывать, наломáть, ся = налóмлю-

вати, налама́ти, ся, понало́млювати, ся.

Нала́щивать, налощи́ть, ся = нало́щувати, налощи́ти, ся.

Нала́ять, ся = нага́вкати, ся, попога́вкати, набреха́ти, ся. — Нагавкались собаки, поки його з двору випроводили.

Налга́ть, ся = набреха́ти, ся. — Набрехав на його, що буцім... — Брехав цілий вечер і ще не набрехав ся.

Налега́ть, нале́чь = 1. наляга́ти, налягти́. — Наліг на стіл грудима.
2. насіда́ти, напосіда́ти, напосісти, насісти, ся (С. Л.). — Напосів ся на мене так, що вже й терпіти не сила.
3. намага́ти ся, нату́жувати ся, намогти́ ся. — Намагаєть ся з усієї сили.

Налегкѣ́ = ле́гко, зле́гка, пово́лї; на швидку́ ру́ку; порожне́м. — Вийшов, злегка одягшись. — Зібрав ся на швидку руку. — Поїхав порожнем.

Наледенѣ́ть = наледеніти, наме́рзнути.

Нале́дица, на́ледь = кри́га, лід (що зверху чого намерз).

Нележа́ть = проле́жати, відле́жати (боки).

Належа́ться = належа́ти ся, ви́лежати ся.

Налета́ть, налетѣ́ть = 1. налїта́ти, накида́ти ся, налетїти, наки́нути ся, наско́чити. — Шулїка налетїла на курчат. — Козаки накинули ся з усіх боків.
2. налїта́ти, налетїти, поналїта́ти, назлїта́ти ся, нали́нути. — Налетїли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п. — Багато горобців назлїтало ся. — Назлїтало ся птиці без лїку. Чайч.
3. па́дати, напа́дати. — Напа́дало багато жовтого листя.

Налету́ = ульо́т. — Стріляв ульот і не влучив.

Налётъ = 1. налїта́ння, на́пад, наско́к. (Д. **Налета́ть**).
2. (хим.) — цьвіт (на пр. од сїрки, мишаку або що, що осідає), суга. — Горілка понялась сугою. Кн.
3. ґіржа́ (що осідає на камені).
4. (в тілї) — плїва́, плївка, падь. — Увесь язик поняла падь. Кн.

Налетѣ́ть = д. **Налета́ть.**

Нале́чь = д. **Налега́ть.**

Налива́ть, нали́ть, ся = налива́ти, нали́ти, ся, поналива́ти, (про трунки і рідку страву ще) — насипа́ти, си́пати, наси́пати, уси́пати, понасипа́ти, (с під крана або чопа) — уто́чувати, у(в)точи́ти, наточи́ти, ся, (багато чого) — набу́хати, набу́рити. — Повниї чарки всїм наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Шинкарочко молода, усип меду ще й вина! Не насиплю й не подам, бо на тобі жупан дран. н. п. — Жінко! насип в миску борщу! — Насипав в почви з цебра води. Кн. — Наточили з кухви оливи. Чайч. — Та піди, хлопку, до пивниці та вточи ще и пива, та випъємо за здоровля та мойого сина. н. п. — Вточив собі чаю. Кр. — Вточив браги. Кр. — Ото, пабурив стільки! — **Налива́ть я́годы** = налива́ти нали́вку.
2. розлива́ти, розли́ти, ся. — Розлив олію скрізь на долівці.
3. вилива́ти, навилива́ти. — Почали вилива́ти дзвін. — Навиливали сьвічок.
4. налива́ти ся, набіра́ти ся, нали́ти ся, набра́ти ся. — Багато води в човен набрало ся. — Яблука налива́ють ся. — Жито наливаєть ся. — **Налива́ться водо́ю** = набіра́ти води́ (про запас). — **О́спа налива́ется** = віспа набіра́єть ся.

Нали́вка = 1. налива́ння, розлива́ння.
2. нали́вка: на аґрусу — аґрусі́вка, на вишнях — вишні́вка, вишня́к, на грушках — груші́вка, на дерені — дерені́вка, на дулях — дулі́вка, па полуницях — полуни́шник, на порі́чках — порі́шнівка, на сливах — сливъя́нка, слив-ня́к, на суницях — суни́цівка, на терені — терні́вка, терня́к.

Наливно́й = наливни́й. — **Н. колесо́** = д. під сл. **Колесо́.**

Нали́въ = 1. налива́ння.
2. горілка, що не́ю налива́ють нали́вку. — **Вишнёвка пе́рваго, второ́го і т. д. нали́ва** = вишні́вка перва́к, первачо́к, друга́к і т. д.
3. сік в о́вощу.

Нализа́ться = насмокта́ти ся, набра́ти ся (горілки). — Насмоктав ся — ледве ноги волочить.

Нали́мъ = 1. риба Gadus lota — мянь, миньо́к, ми́нтус. — Уже Троянцї вгамувались, моторичі всї потягли і як миньки повиверталились. Кот.
2. жу́желиця.

Налинева́ть, налинёвывать = налиніяти.

Налипа́ть, нали́пнуть = налипа́ти, прилипа́ти, на- прили́пнути, поналипа́ти, поприлипа́ти.

Налитографи́ровать, ся = налїтографува́ти, ся.

Нали́токъ = свинча́тка, оливъя́нка, лля́нка (Вол.). — Як вдарив свинчаткою, так всї нацї і вибив з кону.

Наличникъ = 1. ли́штва (планка на одвірках або на лутках).
2. бляшка замко́ва (що прибиваєть ся на дверях, де ключ стромляєть ся).

Нали́чность = готови́зна (С. З.), що до грошей — гото́ві гро́ші (С. Аф.), готови́к, готовина́ (С. Л.), готівка. — Готовими грішми маю сто рублїв, а то ще треба позичити. — Купив за готові. С. Аф. — Отсе вам увесь мій готовик... беріть, більше нічого нема у мене. Кв. — За готовика одну тільки продала, а то проміняла. Як. — Маю готівкою пять тисяч. — **Въ нали́чности** = гото́вими грішми, готовика́, готівкою.

Нали́чный = 1. пере́дній, лицеви́й, ве́рхнїй, околи́шнїй (С. Л.).
2. гото́вий. — **Н. де́ньги** = д. **Нали́чность** (про гроші).

Нало́бникъ = 1. набрі́вник (повъязка чи стьожка на чолї над бровами). Полт.
2. начо́лка (в уздечцї).

Нало́бный = нало́бний, начільний.

Нало́бокъ = д. **Нало́бникъ.**

Налобыза́ться = націлува́ти ся, нач(ц)мо́кати ся. — Навздогінцї не націлуєш ся. н. пр.

Налови́ть = д. **Нала́вливать.**

Нало́гъ = по́дать, пода́ток (С. З.), накла́д, о́платка, з душі — поду́шне, з хати — димове́, поди́мне (С. З.), з пасіки — очкове́, за переїзд через міст — мостове́ (С. З.), з рогатої худоби — рогове́ (С. З.), з торгів — ми́то. — Без всяких тяжарів і податків. Скоропадський. С. З. — Мов за подушне обступили. К. Ш. — Брали мостового по пів золотого. н. д. — Аби жаден чоловік не сьмів нових мит вимишляти. Ст. Л.

Наложе́ніе = накладання, покладання.

Наложи́ть = д. **Налага́ть** і **Накла́дывать.**

Нало́жница = підло́жниця (С. З.), підбічниця, нері́дна жінка (Вол.), невінчана жінка, пристава́ка (Чер.), полюбо́вниця, сестра́ з Остра́ (Чер.). — Держить у себе місто підложниці. Мазепа. С. З. — Самі благоволили дати свою підложницю в супруги. К. Ш.

Нало́й = д. **Анало́гій.**

Налока́ть = заногáнити, запаску́дити (хлепчучи).

Налока́ться = нахлепта́ти ся.

Налома́ть = д. **Нала́мывать.**

Наломи́ть = д. **Надломи́ть.**

Нало́мъ = д. **Надло́мъ.**

Нало́паться = нало́пати ся, натріскати ся, нажéрти ся, напха́ти ся, перéпкати ся, нане́рти ся. — Натріскав ся за обідом, що аж сопе.

Налощи́ть = д. **Нала́щивать.**

Налу́бъ = па́тока (цукрова).

Налуди́ть, налу́живать, ся = набіли́ти, ся, налуди́ти, набіля́ти, понабілювати, ся.

Налупи́ть = налу́щити, налу́скати.

Налучи́ть = налови́ти, наби́ти ри́би (осьвіщаючи скалкою).

Налу́щивать, налущи́ть, ся = налу́скувати, налущи́ти, налу́скати, налу́зати, ся. — Налускали оріхів.

Налыта́ться = набродúти ся, навéштати ся, наволочи́ти ся.

Нальну́ть = д. **Налипа́ть.**

Нальсти́ть = налести́ти, наговори́ти ле́стощів.

Налѣ́во = у лїву ру́ку, лїво́ру́ч, у лїво́ру́ч, на лїво, (переважно на волів) — соб, цоб, к со́бі, (на коней) — вістя́, віштя́ (Под.).

Налѣза́ть, налѣ́зть = нала́зити, налїзти, понала́зити.

Налѣпи́ть, налѣпля́ть, налѣ́пливать, ся = налїпи́ти, налїплювати, ся, поналїплювати.

Налѣ́пка = 1. налїплювання
2. на́лїпка, налїплене.

Налѣпно́й = налїпний.

Налѣ́покъ = д. **Налѣ́пка 2.**

Налюбе́зничаться = налиця́ти ся.

Налюби́ться = налюби́ти ся, накоха́ти ся.

Налюбова́ться = налюбова́ти, ся, намилува́ти ся. — Пін не налюбує тїєю гречкою. н. к.

Наля́пать, ся = наля́пати, ся, (мов квачем) — наквацюва́ти, ся.

Намагни́тить, намагни́чивать, ся = намагни́тити, намагни́чувати, ся.

Нама́зать, нама́зывать, ся = нама́зати, намасти́ти, ся, (жиром, смальцем) — насмальцюва́ти, (дуже) — наяло́зити, (дьогтем) — нашмарува́ти, (мов квачем) — наквацюва́ти, ся, нама́зувати, нама́щувати, ся і т. д. — Ой ти, Ганзю, милостива, чим ти брови намастила? н. п.

Нама́зи́ = на поготові; як по ма́слу. — Дїло на поготові. — Дїло як по маслу йде.

Намазно́й = нама́заний, нама́щений, нашмаро́ваний і т. д. д. **Нама́зать.**

Намака́ть, нама́кивать, ся = навмоча́ти, навмо́чувати, ся.

Намáклерить = замахлювáти, зафакторувáти.

Намалевáть, намалёвывать, ся = намалювáти, намальóвувати.

Намáнивать, наманúть = принáжувати, примáнювати, принáдити, приманúти, попринáжувати. — Чи я тобі не казала, не приказувала, щоб ти хлопців не водила, не принажувала. н. п.

Намарáть, намáрывать, ся = 1. намáзати, накаля́ти, намýрзати, набруднúти, намáзувати, ся і т. д., понамáзувати. — Намазав пику сажою.
2. накаля́ти, панаскýдити, напаскýжувати.
3. нашкря́бати, надря́пати (про писання), наля́пати, наквацювáти (про малювання).

Намародёрствовать = награбувáти (на війні).

Намáсливать, намáслить, ся = 1. намáслювати, намáщувати, намáслити, настúти, ся, насмальцьóвувати, наялóзювати, насмальцювáти, наялóзити, ся. — Намастив кашу. — Наялозив губи

Намастúть, намащáть, ся = д. **Намáзать.**

Намáтывать, намотáть, ся = 1. намóтувати, навивáти, намотати, навúти, ся. — Намотала нитки на клубок.
2. намóтувати, намотáти, процúндрити, промантáчити і т. д. д. **Мотáть 3.** — Намотав стільки довгів, що й унукам буде що виплачувати.

Намахáть, ся = намахáти, нахитáти, ся і т. д. д. **Махáть.**

Намáчивать, намочúть, ся = 1. намóчувати, намочúти, ся. — Дощ намочив землю. — Треба намочити коноплі.
2. наквáшувати, наквáсити, ся. — Наквасила бурків, яблук.

Намащáть = д. **Намастúть.**

Намáщивать, намостúть, ся = намóщувати, вимóщувати, дошками — настéлювати, камінем — на- вибуркóвувати, на- вибрукóвувати, тáрасом — натарасóвувати, греблю — нагáчувати, намостúти, вúмостити, настелúти, ся і т. д. — Трупом гатки й байраки вимощували. К. Кр. — Улиця вибуркована. — Настелив стелю.

Намáяться = намáяти ся, натомúти ся, попопýдити сьвітом.

Намéдни = доніро, недáвно.

Намежевáть, намежéвывать, ся = намежувáти, нарíзати, намежóвувати, нарізáти.

Намекáть, намекнýть = натякáти (С. Л.) накидáти, натякнýти (С. З.), накúнути. — Що він тобі натякав, то се щоб ти догадав ся. Ч. К. — Та я ж, бачця, і натякав, щоб ти від його утікала. Мет. — Балакають люди манівцями, натякають тільки Кн. — Ви обидві де-що проминули, тільки про їду й напиток сяк так натякнули. Мет — Бач, накидáв на те, на се. Гр.

Намекáніе = натякáння. — Вона вже помітила, та так і натякала, а мене те натякання гірше вогню пече. О. Мир.

Намёкъ = натя́к, натя́ка, натя́чка. — При кождім такім натяку вона чула, як якась искра пробігала. Фр. — **Намёкомъ, намекáя** = **навтякú.** — Навтяки буряки, щоб капусти дали. н. пр.

Нáмелко = 1. дрібнéнько, дрібнéсенько
2. мілéсенько.

Намерзáть, намёрзнуть = **намерзáти, намéрзнути.**

Наместú, наметáть = наместú, нагрестú нагребтú, намітáти, нагрібáти, назмітáти, понамітáти, понагрібáти; наніяти, навівáти. — Намело багато снігу. — Усе поїли; сьогодня вже назмітала борошенця та с того зметеного спекла паляничку. Чайч.

Наметáть, намётывать, ся = 1. накúдати, накидáти, ся. — Накúдати в яму каміння.
2. д. **Наживúть 2.**
3. набúти рýку, привчúти ся, навчúти ся.

Намётка = 1. намітáння, накидáння (д **Наместú** і **Наметáть 1**).
2. куцéнька сорóчка, що надягáєть ся поверх довгої.
3. лáта, лáтка (д. **Заплáта 2**).
4. пля́мка, кля́мка, зáщіпка. С. Аф.

Намётный = 1. накúданий.
2. накиднúй.

Намётъ = 1. (снігу) — замéт, (глини, трузу то-що) — вáлява, кýпа, кýча, кучугýра.
2. намéт, шатрó, курíнь, бýдка. — Ой напъяли козаченьки великий намет. н. п.
3. сітка (що нею ловлять птицю).

Намётывать, ся = д. **Наметáть, ся.**

Намечтáться = намріяти ся, намáрити ся, нахимéрити ся.

Наминáть, намя́ть, ся = 1. наминáти намня́ти, ся, (про глину) — намíсювати намісúти, ся, (про шкуру) — намня́ти

намняшку́рити, (про коноплї) — намня́ти, натѐрти.

2. наму́лювати, наму́лити. — Так ноги намулив, що й ходити не можна.

Нами́нка = 1. намина́ння.

2. замі́с (глини). — Глини стало на один заміс.

3. наму́лювання.

Намозо́ливать, намозо́лить, ся = намозо́лювати, натира́ти мозо́лї, наму́лювати (С. З.), намозо́лити, ся і т. д.

Намо́йный = намивни́й. — Намивний пісок.

Намока́ть, намо́кнуть = намока́ти, намо́кнути, понамока́ти. — Так понамокаля на нас чумарки, що вода з їх так і дзюрить. Чайч.

Намола́чивать, намолоти́ть, ся = намоло́чувати, намолоти́ти, ся, понамоло́чувати. — Намолотили багато, треба вже віяти.

На́молотъ = намоло́чене.

Намоло́ть, ся = 1. намоло́ти, змоло́ти, наме́лювати, ся. — Намолов два мішки борошна.

2. намоло́ти, наверзти́, наплести́, наторо́чити, набала́кати дурни́цї, нїсепі́тниці, ка́'зна чого́. — Наверзла півтора людського. Чайч. — Наплела такого, що й купи не держить ся. Чайч.

Намолча́ться = намо́вчати ся, наси́дїти ся, мо́вчки.

Намо́лъ = наме́л, ме́ливо (С. Пар.).

Намора́живать, наморо́зить, ся = заморо́жувати, заморо́зити, ся.

Намо́рдникъ = 1. намо́рдник.

2. обро́ть, обро́тька.

Намо́рщивать, намо́рщить, ся = змо́рщувати, намо́рщувати, змо(намо́)рщити, ся; набри́жжувати, понабри́жжувати; нахню́пити ся, насу́пити ся. — Сидів мовчки, нахнюпившись. — Насупивши чоло, дід дивив ся якось гнївно. Кн. — Обидві халяви треба понабрижжувати. Чайч.

Намота́ть = д. **Нама́тывать.**

Намости́ть = д. **Нама́щивать.**

Намоча́лить = наби́ти, натовкти́ ши́ю, поти́лишників надава́ти, стусанів надава́ти.

Намочи́ть = д. **Нама́чивать.**

Намоше́нничать = нашахрува́ти.

Намудри́ть = намудрува́ти, нахиме́рити.

Наму́сливать, наму́слить, намусо́лить, ся = на(за)слі́нювати, на(за)му́рзювати, на(за)яло́зювати, на(за)слі́пити, ся і т. д., понаслі́пювати і т. д.

Намути́ть, намуча́ть = накаламу́тити, наколоти́ти, скаламу́тити, сколоти́ти, замути́ти, збаламу́тити, накаламу́чувати і т. д. (д. **Мути́ть**).

Наму́читься = наму́чити ся, намордува́ти ся, поному́чити ся. — Попомучив ся я, поки ту колоду спер на воза. Чайч.

Намучни́ть = напороши́ти (борошном), наборошни́ти, понаборо́шнювати. — Не наборошнюй мінї на столї. Чайч. — Треба тїсто наборошнити, щоб не липло до столу. Чайч. — Ач, скрізь понаборошнювала!

Намча́ть, ся = наско́чити, нагна́ти, набі́гти.

Намши́ть = напха́ти, наби́ти мо́хом.

Намыва́ть, намы́ть, ся = 1. намива́ти, нами́ти, ся, (про білизну) — напра́ти, ся. — Вже намили пшениції на паску. — Напрала сорочок чимало. — Напрала ся сьогодня так, що руки пухирями взяли ся. Чайч.

2. намива́ти, нано́сити (мулу, піску), наму́лювати, нами́ти, нанести́ (мулу, піску), наму́лити. — На лу́ку чимало піску нанесло, а в де-яких місцях намулило. — **Намы́ть кому́ го́лову** = нами́лити го́лову, нагрі́ти чу́ба, чупри́ну.

Намывно́й = намивни́й.

Намы́згаться = набі́гати ся, нагаса́ти ся, нашве́ндяти ся, нату́пати ся.

Намы́каться = набідува́ти ся, натиня́ти ся. — Досить я натиняв ся... буде з мене. Кн.

Намы́ливать, намы́лить, ся = нами́лювати, намили́ти, ся, понами́лювати. — **Намы́лить го́лову** = д. **Намы́ть го́лову** (д. під сл. **Намыва́ть**). — **Н. ше́ю** = наби́ти, натовкти́ ши́ю, поти́лишників надава́ти.

Намы́чка = ми́чка.

Намѣ́ливать, намѣли́ть, ся = 1. біли́ти, побіля́ти, побіли́ти кре́йдою, писа́ти, написа́ти кре́йдою.

2. убі́лювати ся, убіли́ти ся, зама́зати ся кре́йдою. — Не лазь, капосна дитино, попід стїнами! — так убілив ся, що вже й одежі не знать. Чайч.

Намѣ́нивать, намѣня́ть, ся = намі́нювати, наміня́ти, ся, наміньжува́ти, понамі́нювати. — Понамінювали наші у Циган коней на ярмарку, та все ка'зна що: то крива, то сліпа. Чайч.

Намѣрева́ться = наміря́ти, ся (С. Л.), заміря́ти ся (С. Л.), ва́жити ся, нава́жувати ся (С. Л.), ма́ти ва ду́мції, збіра́ти ся. (Д. **Вознамѣ́риться**). — Наміряють вони, Поляки, войну почати. Мазепа. С. З.

Намѣре́ніе = нарі́зка, намежува́ння.

Намѣреніе = замі́р (С. Л.), за́мах (С. З. Л. В.), намі́р, нава́га (С. Жел.). — І бачу я в його очах замір поганий. К. К. — **Безъ намѣренія** = без намі́ру, не навми́сне, неуми́сне (С. Л.), ненаро́ком (С. Л.), незнаро́шна (С. Л.). — **Съ намѣреніемъ** = уми́сне (С. Ш.), навми́сне, назнаро́шне (С. З. Л.). — Чутка була, що їх навмисне підсилано. Фр.

Намѣриваніе = намі́рювання.

Намѣривать, намѣря́ть, намѣрить, ся = 1. намі́рювати, намі́ря́ти, ся, понамі́рювати. — В шматку полотна наміряли 25 аршинів. — Понамірювала такого, що й сама тепер не призведу, скільки всього буде. Чайч.
2. намежо́вувати, нарі́зувати, намежува́ти, нарі́зати (землї).
3. д. **Намѣриваться.**

Намѣси́ть, намѣшивать, ся = намі́си́ти, намі́шувати, ся, понамі́шувати. — Намісити глини.

Намѣсти́ть, намѣща́ть, ся = 1. наста́вити, наставля́ти, понаставля́ти. — По всїх усюдах понаставляли в коморі діжок з усяким добром. — На всяку службу скрізь понаставляв своїх родичів.
2. наверну́ти, наверта́ти, ся і д. **Наверета́ть.** — Прасол чого на конях не добере, то на волах наверне.

Намѣстникъ, ца = намі́стник (С. Ж.), засту́пник, насту́пник, ця. — Намістник як почув се, то побілїв як хустка. К. З. о Ю. Р. — По смерти його наступник його повинен іcполнити обітницю. Б. Н.

Намѣстническій = намі́стницький, намі́стничий.

Намѣстничество = намі́стництво. С. Ж.

Намѣсто = намі́сть, намі́сць (С. З.), замі́сть. замі́сць (С. Аф. З.), нато́місць і д. **Вмѣсто.** — Замісць грошей дають квітки до крамниці. — Замісць щоб робити, вони справляють гульки. Чайч.

Намѣтить, намѣча́ть, намѣчивать = намі́тити, помі́тити, назначи́ти, позначи́ти, намі́ча́ти, значи́ти, познача́ти (Д. **Мѣтить**); намі́тити, назна́ти, нази́рити. — Помітили всї рушники. — Позначив найкращі кавуни. — Я собі назнав конячку, коли б тільки гроші. Кн. — Намітила кубелечко, де утка несеть ся. н. п. — Я вже назирила теличку, коли б тільки на гроші збити ся, зараз куплю. Кн.

Намѣтка = 1. намі́ча́ння і д. **Мѣченіе.**
2. примі́тка, знак, призна́ка, прикмета і д. **Мѣта.** — В лузї тільки по примітках і знайдеш грянь. Кр.

Намѣча́ніе = намі́ча́ння.

Намѣча́ть = д. **Намѣтить.**

Намѣчиваніе = намі́чування.

Намѣчивать = д. **Намѣтить.**

Намѣша́ть, намѣшивать = намі́ша́ти, підмі́ша́ти, на(під)мі́шувати.

Намѣща́ть = д. **Намѣсти́ть.**

Намяка́ть, намя́кнуть = намня́кати, намня́кнути, розмня́кнути. — Та вже болячка намнякла, можна й проколоти.

Намя́млить = нами́мрити.

Намя́ть = д. **Намина́ть.**

Нана́шивать, наноси́ть = нано́шу(сю)вати, наноси́ти, понано́сити, наприно́сити. — На проводи батюшкам стільки понаношують книшів та буханців, що бідному чоловікови й на рік стало-б.

Нане́сть, наноси́ть, ся = 1. нанести́ і д. **Нана́шивать.** — Курка нанесла з пів копи яєць.
2. нанести́, намести́, наві́яти, нано́сити, намі́та́ти, понано́сити, понамі́та́ти. — Намело багато снїгу. — Човен бистриною нанесло на скелю. — Конї нанесли на пень, так вісь і одломилась.
3. зане́сти, зано́сити. — Коли б наші заробітчани не занесли холери з Дону.
4. вчини́ти, учини́ти, вді́яти, заподі́яти, учиня́ти. — Учинив йому кривду.

Наниза́ть, нани́зывать, ся = нанизáти, нани́зувати, ся.

Нанима́ть, наня́ть, ся = найма́ти, ся, става́ти (до кого), наня́ти, ся, ста́ти, понайма́ти, ся. — Найми ся, наймитку, у мене, а я у попа, бо в попа харч лучча. н. пр. — Став до його на рік. — Понаймали ся ми всї до того папа косити. Чайч.

На́ничь = нави́воріт. — Надїв кожух навиворіт.

На́нка, на́нкинъ, на́нковый = кита́йка, демикито́н, кита́йковий, кита́йчатий (С. З.), демикито́новий. — Жупан чи з китайки чи каламайковий. С. З. — Лакей в демикитоновому сертуцї. Кн.

Наноси́ть = д. **Нана́шивать** і **Нане́сть.**

Наноси́ться = наноси́ти ся, проноси́ти ся. — Не довго сї чоботи проносять ся, бо товар зовсїм поганий.

Нано́сный = 1. наносни́й, намивни́й.
2. зара́зний, зара́зливий.

Наны́ривать, нанырну́ть = напурина́ти, напурну́ти. — Напуряув на камінь.

Нанырять, ся = напурина́ти, ся.

Напѣжиться = паніжити ся, напестувáти ся.

Нанюхать, ся = ви́нюхати, пронюхати; нанюхати, ся, напáхати ся. — Собака винюхала дичину. — Пронюхав, що в кума горілка, та й до його. — Нанюхав ся табаки. — То ти по чужих степах находив ся, руської кості напáхав ся. н. к.

Наня́пьчиться = наня́нькати ся, напáнькати ся. — Напанькала ся вона з дітьми, поки вигодувала. Чайч.

Наня́ть, ся = д. **Нанимáть, ся.**

Наобу́мъ = навмання́, навманькú, навманяки́. — Так навмання росказую без книжної справи. К. Ш.

Наоборо́тъ = навпакú (С. Л.), навспáк (С. З.), навідворíт, назворíт, наперевéрт (Лев.), навпротú.

Наорáть, ся = д. **Накричáть, ся**

Наострúть, ся = д. **Навáстривать, ся.**

Нáоткось = нáвкось і д. **Вкось.**

Наóтмашь = навíдлів (С. Жел.), наóдлів, наóдмаш. — Як вдарив його навідлів, так він і перекинув ся.

Наотрѣ́зъ = наодрíз. — Сказав наодріз, що не дасть.

Наóхаться = наóхкати ся.

Наохóтиться = наполювáти ся.

Наóхривать, наóхрить = нанóхрювати, навóхрити.

Нападáніе = нападáння, нáпад.

Нападáть, напáсть = 1. нападáти, накидáти ся, напáсти, накúнути ся, наскóчити. — На мене напали собаки. — Татари напали на людей. — Вовки накинули ся на овець.

2. нахóдити, нападáти, найтú, напáсти. — Коли на його найде, то він і чоловіка заріже. — Що се на вас сьогодня напало, що ви все сердитесь?

3. утискáти (кого), нападáти, ся, насідáти, наскíпати ся (на кого), напáсти, ся, насíсти (на кого), наскíпати ся. — Все бідкаеть ся, що його утискають. — Чого ти так наскіпав ся на мене? Чайч. — Все чогось нападаеть ся на мене.

4. допадáти ся, напускáти ся, накидáти ся, допáсти ся, накúнути ся. — Мов три дні не їв, допав ся до сала.

5. здибáти, здúбати, надúбати, нагúбати. — Заблудив у лїсї та на щастя надибав карбівничого. — Ходив лїсом та натибав стільки полуниць. Чайч.

Напáдать, напáдывать = напáдати, нападáти, понападáти. — Нападало багато листя.

Нападéніе = нáпад. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Напáдки = напáсть, пеня́. С. З.

Напáдчивость = напáстливість.

Напáдчивый = напáстливий.

Напáдчикъ, ца = напáсник, ця (С. З. Л.), гнобúтель, ка. — Відчепи ся, напаснику, я не була на празнику. н. пр.

Напазúть = нажолобúти.

Напáивать, напаúть = на(при)лютóвувати, на(при)лютовáти.

Напáивать, напоúть = напóювати, напувáти, упоїти, напоїти, попапувáти. — Дівчино моя, напій же коні! з рубленої та криниченьки, з повного відра. н. п. — Як же впоїв гетьмана добре, тодї вийняв у його з кишені хустку. К. З. о Ю. Р. — Чи вже попапував коней?

Напáкостить, напáкостничать = 1. накáпостити, напáкостити, нашкóдити, наробúти шкóди, кáпости.

2. наробúти, напаскýдити.

Напáлзывать, наползтú, напóлзть = налáзити, налíзти, понала́зити. — Такої комашнї поналазило в хату, що нїчого поставити не можна — зараз і вбереть ся у їжу. Чайч.

Напáлокъ = 1. напáльок (у рукавиці).

2. рýчка (д. **Косовúще**).

Напáмятовать, напáмятывать = нагáдувати, згáдувати. — Нагадай мінї завтра вранцї, бо часом забуду.

Напáмять = д. **Наизу́сть.**

Напáривать, напáрить, ся = напáрювати, розпáрювати, на(роз)пáрити, ся. — Коли добре розпариш і товсту лозу, тодї легко з неї скрутиш каблучку. — **Напáрить спúну** = одшмагáти, вúшпарити, нашпáрити (д. **Бить**).

Напóрье = свéрдло, свéрдел.

Напасáть, напастú, сь = 1. напасáти, вúпасáти, напáстú, вúпасти, ся. — В дощове лїто скотина й на стернї напасеть ся добре.

2. запасáти, припасáти, позапасáти, при(за)пастú. — Назапасли харчів на цїле лїто.

Напáсть = нáпáсть (С. З. Л.), пеня́ (С. З.), хáлепа (С. Ш.), пригóда (С. З.), нахáба (С. З.). — Напасть і на гладкій дорозї здибле. н. пр. — Оце справжня пеня московська. С. З. — Пригоди учать згоди. н. пр.

Напáсть = д. **Нападáть.** — **Н. на слѣ́дъ** = натрáпити. — **Н. враспло́хъ** = спіткáти, запопáсти.

Напáсывать, напастú = д. **Напасáть 1.**

Напаха́ть, напа́хивать, ся = наора́ти, нао́рювати, ся, понао́рювати (плугом), нара́лити, нара́лювати, ся, понара́лювати (ралом).

Напа́хтать = назбива́ти, сколоти́ти ма́сла. — Назбивала оце діжечку масла — і сама не їла і дітим молока не давала — все збірала. Чайч.

Напа́чкать, ся = 1. на(за)каля́ти, на(за)валя́ти, ся, на(за)ма́зати, ся, запаску́дити, ся.

2. (про писання, малювання) — наля́пати, нама́зати, наба́зграти.

Напая́ть = д. **Напа́ивать.**

Напека́ть, напе́чь, ся = напіка́ти, напекти́, понапіка́ти. — Наварила й напекла, не для кого, для Петра. н. п. — Наказав йому зараз огонь роспалити, понапікати мъясива. Ніщ. — Понапікали пирогів повні макітри.

На́перво = впе́рше, спе́ршу. — **Сперва́ на́перво** = на(по)са́мпере́д, на(по)пере́д усьо́го. — Посаперед дружко коровай несе. С. З. — Поперед усього почали розмову про...

Напереди́ = попе́реду, спе́реду. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п.

Наперёдъ = попере́д, напере́д, попе́реду. — Поперед батька не лізь у пекло. н. пр. — Я наперед знав, що воно так буде.

Наперекóръ = наперекі́р (С. З. Л.), навпі́р, навпре́к, насу́проти (С. Л.), всу́пор, навпі́к (С. З.). — Ти все, доню, робиш наперекір свекрусі, от того вона й гримає на тебе. — Став навпрек поганий міні дорогу заступати. Гул. Ар.

Напероло́мъ (кому) = д. **Наперекóръ.**

Напереры́въ = наперебі́й, навви́передки, оди́н попере́д друго́го.

Наперерѣ́зъ, наперестрѣ́лъ = навпере́йми. С. Л. — Забіг навпереми тай піймав.

Напере́ть, напира́ть, ся = напе́рти, нати́снути, напіра́ти, нати́скувати, ся. — На Міняйлівці вода весною так напіра, що й греблю рве. Кв.

Наперехва́тъ = д. **Наперерыв́ъ.**

Напе́рникъ = напі́рник, пірни́к.

Напе́рсникъ, ца = ві́рник, ця. Вол. С. Жел. Л.

Напе́рсный = напе́рсний, нагру́дний.

Напёрстокъ = напе́рсток.

Напёрсточный = напе́рстковий.

Напестри́ть, напещря́ть = напістри́ти, напістря́ти.

Напеча́тать = надрукува́ти, напеча́тати, ви́печатати, понадрукóвувати. — Заложено Острожську друкарню, де самий Федорів надрукував першу библію в словъянській мові. Бар. О. — Так у книжці випечатано. Кр. — Чимало книжок понадруковано за сей час.

Напечатлѣва́ть, ся, напечатлѣ́ть, ся = вкореня́ти, вкорени́ти, ся, вража́ти, врази́ти, врі́зувати ся, врі́зати ся. — **Напечатлѣ́лось въ па́мять** = врі́зало ся, вби́ло ся в па́мъять.

Напе́чь = д. **Напека́ть.**

Напещря́ть = д. **Напестри́ть.**

Напива́ть, напи́ть = напива́ти, напи́ти. — Напив набір на три карбованці.

Напива́ться, напи́ться = напива́ти ся, упива́ти ся, напи́ти ся, упи́ти ся, понапива́ти ся, попи́ти ся, (про трунки ще) — начастува́ти ся, налига́ти ся (С. Л.), дуже — пàрі́зати ся (С. Л.), налига́ти ся, натю́жити ся, нахлю́щити ся. — Напив ся води. — Як горілки напъюсь, то й ума наберусь. н. п. — Горілки, крови упивались. К. Ш. — В мене курочка знеслась, я за яйця упилась. н. п. — Понапивали ся, та й давай битись. — Попили ся усі вкрай. Чайч. — Нахлющив ся так, що й рачки не лізе.

Напи́ливать, напили́ть = напи́лювати, напиля́ти, понапи́лювати. — Напиляли не багато дощок.

Напи́локъ = терпу́г (С. Ш.), терпужóк, пи́льник, підпи́лок, великий — ра́шпиль.

Напи́лочный = терпугóвий.

Напина́ться, напну́ться = натика́ти ся, наткну́ти ся. — Наткнув ся на камінь і подрав чобіт.

Напира́ть = д. **Напере́ть.**

Напирова́ться = набенкетува́ти ся, убенкетува́ти ся (С. Ш.), нагуля́ти ся, убалюва́ти ся (С. Ш.).

Написа́ть, ся = написа́ти, ся, понапи́сувати, погано — надря́пати, нашкря́бати, наба́зграти, не чисто — наля́пати, картину — намалюва́ти. — Понаписували, понадряпували такого, що й не прочитаєш. Чайч.

Напита́ть, напи́тывать, ся = 1. нагодува́ти, накорми́ти, нагодóвувати, накóрмлювати. — Як міні жити, як горювати, як свої дітки нагодувати? н. п.

2. наї́сти ся, наїда́ти ся.

3. намочи́ти, намóчувати; втягти́, натягти́, набра́ти (в себе), втяга́ти, вбіра́ти, набіра́ти, ся. — Треба добре на-

мочити хустку, щоб увесь той оцет вона втягла в себе.

Напи́токъ = напі́й, питво́, питтяя́. — На столї повно всяких напоїв. Кн. — Кришталевую шкляницю з чистим напоєм. Б. Н. — Я думав, брате, що нема солодшого напою від кохання, аж помста ще солодша — сим напоєм боги собі у серці рани гоять. К. Б. — Добре питво варенуха. Кн. — **Волше́бный н.** = данна́. С. З. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр. — **Любо́вный н.** = д. під сл. **Любо́вный.** — **Спиртный напи́токъ** = (окрім перших трьох) — тру́нок. С. З. Ш. — Не поможе й трунок, як прийде фрасунок. н. пр. — Бо тепер правду бъють та лають, а тую неправду трунком напувають. н. п.

Напи́точный = напо́євий, трунковий. (С. Ш.).

Напи́тывать, ся = д. **Напита́ть, ся.**

Напи́ть, ся = д. **Напива́ть, ся.**

Напиха́ть, напи́хивать, ся = напха́ти (С. Л.), набга́ти (С. З. Л.), нати́скати (С. Л.), напакува́ти (С. Л.), напиха́ти, ся і т. д., понапиха́ти і т. д., дуже — натовкма́чити. — Напхав повну торбу. — Набгав грошей повнїсїньку кишеню. С. Л. — Понапихав і туди і сюди. Чайч. — Натовкмачив так, що вже більше не лїзе.

Напи́чкать = напха́ти (про їжу).

Напи́чкаться = напха́ти ся, объїсти ся, наже́рти ся, натрі́скати ся, нало́пати ся, обре́пкати ся.

Напла́вить, напла́вливать, наплавля́ть, ся = 1. спла́вити, нагна́ти, сплавля́ти, нагання́ти, ся. — По Днїстру та по Пруту сплавляють лїс на галерах.

2. натопи́ти, нато́плювати, ся. — Натопили пів пуда лою.

Наплавно́й = наплавни́й. — **Н. мостъ** = пливу́чий, живий міст.

Напла́въ = 1. напла́в. — **Идти́ напла́вомъ** = пливти́ зрозго́ну (коли перестають гребти веслами, а човен пливе з розгону).

2. по́плав, поплаве́ць (С. З.).

3. рос. Potamogeton — кушир, кушу́р. С. Ан.

Напла́кать, ся = напла́кати, ся, ви́плакати о́чі. — Наплакалась, провожаючи сина. — Виплакала карі очі, край козака стоя. н. п.

Напла́ста́ть = нарі́зати, накра́яти (пластами).

Напластова́ть, напласто́вывать = напластува́ти, накла́сти (рядами, шарами), напласто́вувати, накладати.

Наплева́ть, наплёвывать, ся = наплюва́ти, наплььо́вувати, ся, понаплььо́вувати. — Уже й не чистий народ! — повну хату понаплььовували. Чайч.

Наплёкій = різнома́стий, пері́стий (а саме: білий з сизим плечем, про птиць).

Наплеска́ть, наплёскивать, ся = наплю́скати, наплеска́ти, нахлю́пати, наплю́скувати, нахлю́пувати, ся. — Хвилею наплюскало багато води в човен.

На́плескъ, частїше мн. **на́плески** = бри́зки, плюскання.

Наплести́, наплета́ть = 1. наплести́, наплїта́ти, понаплїта́ти. — Наплели багато личаків.

2. наплести́, напле́ска́ти, наторо́чити, нацьве́нькати, наверзти́, напащикува́ти, наплїта́ти і т. д. — Наплела такого, що й купи не держить ся. — Се мабуть вам снилось, а ви й папу наторочили. К. Х.

Наплоди́ть, ся = наплоди́ти, народи́ти, зроди́ти, ся, породи́ти, привести́, спороди́ти, понапло́жувати, ся, поплоди́ти ся, про вівцю, козу, кицьку — окоти́ти ся (С. Л.), про корову — отели́ти ся, про кобилу — ожереби́ти ся, про свиню — опороси́ти ся, про собаку — още́ви́ти ся. С. Л. — А вони ж із чого поплодили ся? К. З. о Ю. Р. — Не мала дївка клопоту, та Калепика привела. н. пр. — І ще як самі дївували, то й по дитинцї привели. Кот. — Чим вас привітати? Спородила жінка сина — буду в куми брати. н. п.

Наплои́ть = набрижжи́ти.

Наплута́ться = поблука́ти, пошве́ндяти, попошве́ндяти. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Наплутова́ть, ся = нашахрува́ти, ся.

Наплыва́ть, наплы́ть = 1. напліва́ти, напливсти́, напливсти́. — Наплили на косу. — Наплив на камінь.

2. натїка́ти, натекти́. — Після дощу багато води і мулу натїкло в колодязь.

Наплывно́й = напливни́й.

Наплы́въ = 1. на́плив, плав.

2. ґу́ля на де́реві.

Наплёсневѣлый = цьвіли́й, плїснявий.

Наплю́щить, ся = наплю́щити, ся, понаплю́щувати, ся.

Напляса́ть, ся = 1. натанцюва́ти, ся. — Натанцював ся, аж ноги болять.

2. ви́танцювати, затанцюва́ти. — Танцюристка не багато витанцювала.

Напну́ться = д. **Напина́ться.**

Напова́лъ = ло́ском (С. З. Л.), влоск, по́-

котом (С. З. Л.), від разу. — Усіх покотом положив. С. Л. — Зійшло сонце — Ляшки панки покотом лежали. К. Ш. — Убив від разу.

Напоганить, ся = на(за)поганити, на(за)паскудити, ся.

Напогребица = погребник.

Наподобіе = на взір (С. Л.), взором (К. Б.), на манір, на кшталт (С. З. Л.), подобно, так як, наче, неначе. — Неначе наш Дніпро широкий, слова його лились, текли. К. Ш.

Наподрядъ у виразі: **какъ наподрядъ** = як на підбір, на один зразок. — Яблука як на підбір — одно в одно.

Наподряжать, наподрядить = наймати, понаймати. — Понаймав заранї косарів.

Наподхватъ = хватком (С. Ш.), хватопеком (Полт.), швидко, хутко.

Напоевать, напоить = д. **Напаивать, ся.**

Напойка = понюх, понюшка. — Пропав нї за понюх табаки. н. пр.

Напоить = д. **Напаивать.**

Напользать, наползти, напользть = д. **Напалзывать.**

Наполнивать, наполнять, наполнить, ся = наповняти, сповняти, виповняти (С. Л.), заповняти, наповнити, ся і т. д., повиповняти, посповняти. — І сповнять срібні кубки винами ситними. К. Д. — Усї балки водою повиповняло. Чайч.

Наполокъ = полиця (у плузї).

Наполоть = наполоти, виполоти.

Наполье = лани, поля. — Щоб лани широкополі і Днїпро і кручі було видно, було чутно. К. Ш.

Напольный = 1. середпольний.
2. напольний.

Напомадить, напомаживать, ся = намастити, дуже — наялозити. — Намастив голову оливою, бо не було помади.

Напоминаніе = нагадування, пригадування.

Напоминатель, ница = нагадчик, ця.

Напоминать, напомянуть, напомнить, ся = нагадувати, пригадувати, нагадати, ся (С. З. Л.), пригадати, ся (С. З.). — Україно, Україно! Аж серце заграє, як хто мінї на чужинї тебе нагадає. Галуз. — І тільки нам зостала ся ще пісня сумна, нагадує про доленку минулу вона. Чайч. — Рада була що забула, та знов нагадала. н. п. — Зовсїм я забув про це, та він мінї пригадав. — Вдержуй серце, не досадуй, злому злого не пригадуй. К. П.

Напоминовеніе = д. **Напоминаніе.**

Напорливый = налазливий.

Напорный = навальний. С. З.

Напорожнѣ = впорожнї, порожнем, порожняком. — Туди їхав з вагою, а відтіль порожнем.

Напортить = напсувати, нашкодити.

Напоръ = натиск, навальність (С. З. Л.).

Напослѣди, напослѣдокъ = д. **Наконецъ.**

Напослѣдяхъ = вкінцї, при кінцї, наприкінцї, (про вагітну жінку) — навносї. — А жінка моя тодї саме була на зносї.

Напотѣть, ся = спітнїти, працюючи — упріти, про вікна — змокріти. — Поки не упріти доти не уміти. н. пр.

Направить, направлять, ся = 1. направити, навести, навернути, справити, накерувати, напровадити, направляти, наводити, навертати, справляти, напроважувати, ся. — Конї як понесли, а він і направив їх на забор. — Бог вас навернув сюди. Кот. — Справив його на битий шлях. Кн. — Навели гармату на саму середину табора. — Напровадив його на пряму дорогу. С. З.
2. налагодити, налаштувати, справити, наладнувати, нарихтувати, налагожувати, ся і т. д. — Налаштували вози в дорогу. — Велїв гармати нарихтувати, на Вирвин город стріли пускати. н. д.
3. нагострити, нагострювати, ся, бритву — виправити, виправляти, ся. — Треба ножі нагострити.
4. напутити, параяти, навести, наводити на розум.
5. прямувати, просто — простувати, на ліво — лївити. — Прямує на город. — У пекло навпростець прямуй ся. С. З. — І порадив мене щиро, куди прямувати. К. Д. — Куди він простує? Прав. — Простував я раз хуторськими дорогами. К. Х. — Рушає з войском, простуючи на Смоленськ. С. Л.

Направленіе = напрям, напрямок, прямування, простування; направа, керунок. — Воно б можна завести читальню, та коли б всї були такого напряму, як я. Чайч. — Держіть ся сього напрямку, нікуди не звертаючи, то за сонця ще доїдете. Ніс. — Сьогочасні літературні прямування. Лев. — Школа своїм схоластичним прямуванням не сприяла осьвітї і письменству. Кн. — Простування школи не відповідає часу. Кн. — Нема у їх направи доброї. Ніс. — З батьків та матерів і дїтям направа. Сн.

Направо = направо, праворуч, надєзбіч, цобе, собе.

Напраслина = наклеп (С. З.), напасть (С. З.), напасниця, нападня, неня, дурниця. — Напасть і на гладкій дорозї зди-

бле. п. пр. — Нема за мною вини; все що сьвідки кажуть — сама напасниця. Кп. — Звів пеню на його.

Напрáсный, но = 1. несправедли́вий, во, безневи́нний, но, дарéмний, дарéмне (С. Ж.), дáрма (С. Аф.), дýрно, задáром. — Несправедливий наклеп. — Безневинна образа. — Згину я задаром. Сам. — Побив дарма. С. Аф. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. п. п. 2. мáрний, но (С. З. Л.), дарéмний, но (С. Аф. Л.), дáрма, шкодá. — Дрібні листи не доходять, тільки мої карі очі марно слізоньками сходять. п. п. — Літа мої молодиї марно пропадають. К. Ш. — Не топись, козаче, марно (або: дарма) душу згубиш. н. п. — Даремна праця. С. Л. — Шкодá учить дурного розуму. — Шкодá шукати — що з воза впало, те пропало. — **Напрáсно потерять** = змарнувáти. — Як я маю козак Нечай звідси утікати, славу свою козацькую на вік змарнувати. н. п.

Напрáшивать, напросúть = 1. напрóшу(сю)вати, напроси́ти. — Напросив милостині.
2. наклика́ти, назива́ти, накли́кати, наззива́ти, назва́ти, понаклика́ти, поназзива́ти. — Понакликав гостей.

Напрáшиваться, напросúться = вапрóхувати ся, набива́ти ся, напроси́ти ся набúти ся. — Хіба я кликав його на обід, він сам набив ся.

Напрéдки = напере́д, надáлї.

Напрéдь = пéрше, перш, спéршу, напере́д, до сьóго. — Перш нїкого сього не було. — Наперед було так, а тепер зовсїм інакше.

Напримѣ́ръ = напри́клад (С. Л.), примíром, наприки́д, напри́від, як-ось (С. Л.). — Натальцї траплялись женихи: наприклад, Тахтаулівський дячек, волосний писарь... Кот.

Напрóбоваться = накуштувáти ся, насмакувáти ся.

Напрокáзить, напрокáзничать = надурíти; натвори́ти, накóїти, набрóїти, нашкóдити. С. Л.

Напрокáтъ = внаéм.

Напрокýдить = д. **Напрокáзить.**

Напролётъ = нáскрізь, нави́літ. — Пробив наскрізь.

Напролóмъ = пробóєм.

Напропалýю = до заги́ну; на всї зáставки. — Грає в карти до загину. — Кобенила його на всї заставки. С. З.

Напророчить = навíщувáти, (ворожінням) — наворожи́ти, (про зозулю) — накувáти. — Мінї зозуля накувала сїм лїт жити.

Напросúть, ся = д. **Напрáшивать, ся.**

Напрóсливый = налáзливий, въїдливий.

Напрóтивъ = 1. сýпроти (С. Л.), сýпротив (С. Л.), прóти, прóтів, напрóти (С. Л.), навпроти́, навпрóтів, прóсто (С. Л.), напрóсто. — Він живе супроти мене. — Наші хати насупротив. — Він сидів напросто мене. Кр. — Моя хата просто церкви. С. Л.
2. навпакú, навспáч. — Коли він справдї добрий, вона навпаки йому дуже злюща.

Напрýживать, напрýжить, ся = напрýжувати, напрýжити, ся.

Напры́гать = дострибáти ся, доплúгати ся. — Дострибав ся, поки жили поростягував.

Напры́гаться = настрибáти ся, наплúгати ся, наскакáти ся. — Чи ще ви не настрибали ся?

Напры́гивать, напрыгнýть = настрúбувати, наплúгувати, настрибнýти, наплигнýти. — Настрибнув на камінь і збив ногу.

Напры́скать, напры́скивать = набрúзкати, набрúзкувати. — Ач як набризкала на долівцї, що аж потекло.

Нáпрыскъ = крáпка.

Напрѣвáть, напрѣ́ть = напрівáти, напріти.

Нáпрѣль = цьвіль.

Напрягáй = д. **Нагоня́й.**

Напрягáть, напря́чь, ся = натягáти, натягтú, ся; напинáти, напрýжувати, напрýчувати, натýжувати, ся. — І скільки я ума не напинаю, що ви говóрите — нїже не знаю. К. Ш. Т. — Примушують бідолашну напружувати всї сили, щоб утримати свою постать. Пісоч. — Усї сили напручує на те, щоб пашкодити сусїдові. Кн. — Сильно натужував свої очі, поки розглядів усї предмети. Фр. — **Напригáть сúлы** = змагáти ся, моцувáти ся, напрýжувати сúли. — **Н. умъ** = розумувáти, пускáти рóзум по голові. — А нуте лишень пустіть розум по голові, що тут робити. С. Л.

Напрядáть, напря́сть, ся = напрядáти, напря́сти, ся. — Ой ти пъєш, мене бъєш за якиї вчинки? Чи я ж тобі не напряла за рік три починки? н. п.

Напряжéніе, напряжéнность = напрýга, натýга (С. З. Л.).

Напряжéнный, но = напрýжений, напрýгий, напрýгуватий, напрýго, нáпру-

гом. Якись час з напруженою увагою дивив ся на мене. Бар.

Напрямикъ, напрямки́ = пря́мо, про́сто, прямце́м (С. Л.), напряме́ць, без сорома́ ка́зка, (їхати або йти) — прямце́м навпросте́ць (С. З. Л.), навпрошки́ (С. Л.). — А він йому просто в вічі і каже. — А потім за руки взяли ся, прямцем до пекла пошлели ся. К. т. — Навпростець прямуй ся. С. З. — **Ѣхать напрями́къ** = простува́ти. — Хто простує, той дома не ночує. н. пр.

Напря́тать, напря́тывать, ся = нахова́ти, нахо́вувати, ся, понахо́вувати. — Нахован яблук повні кишені.

Напря́чь, ся = д. **Напряга́ть, ся.**

Напуга́ть = наляка́ти (С. З.), заляка́ти, наполо́хати, настраха́ти, настраши́ти, переляка́ти (С. З.), пережаха́ти, переполо́хати (С. З.), завда́ти ляку, жа́ху, пагна́ти, страху́, хо́лоду. — Налякав міх, то й торби страшно. н. пр.

Напуга́ться = наляка́ти ся, зляка́ти ся (С. З. Л.), переляка́ти ся (С. З. Л.), переполо́хати ся, переполоши́ти ся (С. Л.). — Король налякавшись, обіцяв, що ніхто не буде кривдити народу за його віру. Бар. О. — **Напу́ганный** = ля́каний, наля́каний, поло́ханий, переполо́ханий. — Лякана ворона і куща боїть ся. н. пр. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. н. пр.

Напу́дривать, напу́дрить, ся = напороши́ти, набороши́ти, ся. — **Напу́дрить кому́ го́лову** = нами́лити го́лову, нагріти чуба, чупри́ну.

Напужа́ть, ся = д. **Напуга́ть, ся.**

Напуска́ть, напусти́ть, ся = напуска́ти, напусти́ти, ся. — Напускав риби у став. — Напустив диму в хату. — **Напуска́ть, напусти́ть соба́къ** = спуска́ти, спусти́ти соба́к. — А він спустив собаку та ще й пацькував. — **Напуска́ть на себя́ дурь** = удава́ти з се́бе ду́рня, ду́рника стро́їти. — Та годі тобі дурника строїти — ти добре тямиш. — **Напуска́ться, напусти́ться на что, на кого́** = допада́ти ся (до чого), накида́ти ся (на що або на кого), напада́ти ся (на кого), допа́сти ся, наки́нути ся, напа́сти ся. — Допав ся до миски, наче три дні не їв. — Накинув ся на вареники і всі поїв. — Зпечевъя накинув ся на мене і почав лаятись. — Собаки накинулись і трохи не розірвали.

Напускно́й = напускни́й. — **Напускны́е сапоги́** = чо́боти з висо́кими халя́вами.

На́пускъ = 1. на́пуск (С. З.), на́пад. — Ти, царице, напуск напустила, славне військо запорозьке тай запапастила. н. п. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

2. спуск, спуска́ння (на пр. собак з цепу).

3. висо́кі халя́ви.

Напусти́ть, ся = **Напуска́ть, ся.**

Напустосло́вить = намоло́ти, наплести́, наверзти́, наторо́чити дурни́ці.

Напу́тать, напу́тывать = 1. наплу́тати, наплу́тувати. — Почав розмотувати та тільки наплутав.

2. наплу́тати, набреха́ти; д. теж **Напустосло́вить.**

Напу́тствовать = 1. виряжа́ти, виправля́ти. С. Л. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, виряжала мати дочку в чужу сторононьку. н. п.

2. запричасти́ти (перед смертю). — Ні вже йому мабуть не топтати рясту, уже його сповідали й запричастили.

Напуха́ть, напу́хнуть = пу́хнути. напуха́ти, обпуха́ти, напу́хнути, обпу́хнути.

Напу́хлость = о́пух (С. Л.), пухля́тина.

Напу́чивать, напу́чить, ся = надима́ти, здима́ти, наду́ти, зду́ти, ся, набубня́віти. — Живіт надув ся. — Горох набубнявів.

Напуща́ть, ся = д. **Напуска́ть, ся.**

Напы́ливать, напыли́ть, ся = напоро́шувати, наку́рювати, напороши́ти, наку́рити, ся.

Напы́льникъ = че́люсти (у печі).

Напы́ривать, напыря́ть = напиха́ти, насува́ти, напха́ти, насо́вати.

Напыща́ться = пиша́ти ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся, чва́нити ся, ки́рпу дра́ти, гну́ти і т. д. д. **Кичи́ться.** — Хоч босий, та кирпу дере, чванько він. Кн.

Напы́щенный, но = пиха́тий, пи́шний, но, чванли́вий, во, чванькува́тий, чванько́, бундю́чний, но, про склад мови — пиха́тий, висо́ким шти́лем, з письме́нна (д. під сл. **Высокомѣ́рный**).

Напѣва́ть, напѣ́ть, ся = сьпіва́ти, висьпівувати (С. Аф. З. Л.), насьпівувати, ви́сьпівати, насьпіва́ти, ся. — Висьпівує соловейко. К. Ш. — І ще ж бо я не насьпівав ся, а вже замовк і заніміз. Ск. — Сьпівав цілий вечір, та й карбованця не висьпівав.

Напѣ́въ = сьпів (С. З.), го́лос (С. Л.). — На голос не зведу пісні.

Напѣ́нивать, напѣ́нить ся = наві́нювати, збива́ти пі́ну, запі́нювати, напі́нити, запі́нити, ся, збити пі́ну.

Напѣть, ся = д. **Напѣвáть, ся.**

Напя́ливать, напя́лить, ся = напъялювати, напинáти (С. Л.), натягáти, нацýплювати, ся, напъя́лити (С. З.), напнýти, натягти́, нацýпити, ся. — Ой напъяли козаченьки великий намет, тай пъють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

Напя́тить, напя́чивать, ся = накоти́ти, насýнути, накóчувати, насувáти, ся, задкýючи наткнýти, натикáти, ся.

Нарабóтать, нарабóтывать, ся = 1. наробúти, нарóблювати, ся, понарóблювати. — Понаробрювали багато колес, та й половини не продали на ярмарку. — За цілий день наробив багато.

2. заробúти, запрацювáти, заробля́ти, запрацьóвувати, ся. С. Аф. — Заробив десять карбованців.

3. наробúти ся, напрацювáти ся. — Та кинь роботу, хіба за цілий день не наробив ся? — От уже я сьогодня напрацював ся, аж пальці болять од писання.

Наравнѣ́ = врівні, врівень (Кн.), нáрівні (К. Кр.), рівно.

Нарáдовать, ся = натішити, ся, навтішáти ся.

Нараждáть, народи́ть, ся = народи́ти, ся, наплоди́ти, ся, навести́, ся, привести́.

Наразýмить, наразýмливать, ся, наразумля́ть, ся = на рóзум навести́, навóдити, напути́ти, напýчувати, ся.

Нарáнивать, нароня́ть, ся = розгýблювати, розгуби́ти, ся, порозгýблювати, ся. — Багато було креймахів, та всі порозгублювали ся.

Нараспáшку = нароспáшку, нáвстіж, не застібнýвшись, не піднерезáвшись.

Нарастáть, нарости́ = наростáти, нарости́.

Нарасти́ть, наращáть, ся = 1. зрости́ти, ви́ростити, розвести́, зрощáти, вирощáти, розвóдити, ся. — Розвели багато квіток.

2. над(при)точи́ти, над при)тóчувати.

Нарвáть = нарвáти, (льону, конопль) — надрáти, (грибів) — назбірáти, (листу або дрібненьких гилочок) — начухрáти, (до того, що вже нарвано) — прирвáти.

Нарвáться = нахопи́ти ся, наскóчити, нарази́ти ся (С. Л.), здобýти ся. — Сам наразив ся на лихо. С. Л. — Здобув ся клопоту.

Нардѣвáть, нардѣ́ть = достигáти, вистóювати ся, дости́гнути, ви́стояти ся. — Чиряк вистояв ся.

Нареканіе = нарікáння, дорікáння, докір (С. З. Л.), допрік (С. Л.).

Нарекáть, нарéчь, ся = 1. називáти, іменувáти, назвáти, наіменувáти, ся.

2. нарікáти, дорікáти, докоря́ти, докрікáти, урікáти. — Нарікає на свою долю. — Що дня дорікає йому за ті гроші.

Нарисовáть, нарисóвывать, ся = (пензлем) — намалювáти, ви́малювати, відмалювáти, намальóвувати, ся, (погано) — намáзати, наля́пати, наялóзити, (мов квачем) — наквацювáти, (пером) — написáти. С. Л. — Ой хіба нам, брате, малярів наняти, та неньку рідненьку хоч намалювати. н. п. — Гей встань, милий, най тя намалюю у сьвітлоньці на стінопьці, де сама почую. н. п. — Не така страшна смерть, як намальована. н. пр. — Злий, як той біс, а хороший, як той янгол намальований. Дум.

Нарицáтельный = імениий, нáзваний, (грам.) — родовúй. С. Нар.

Нарицáть = д. **Нарекáть.**

Нáровень = д. **Наравнѣ́.**

Нарови́ть = шукáти окáзиї, причéпки. — Він так і шукає причепки, щоб з ким посваритись.

Народи́ть, ся = д. **Наращдáть, ся.**

Нарóдникъ = народóвець (Лен.), народолюбець (Ос.).

Нарóдничество = народóвство.

Нарóдно = лю́дно, велелю́дно, ми́рно (д. **Лю́дный**).

Нарóдность = нарóдність.

Нарóдный = нарóдний, нарóднїй, (стар.) — посполи́тий. С. З. — Пісні народні. — Народня осьвіта. — Посполите рушення. О. З.

Народовѣдѣ́ніе = народовідання, народознáвство.

Народодержáвіе = народопрáвство.

Народонаселéніе = лю́дність. — В гурті людности, що заселяє Україну-Русь, самих Українців 85%. Кн.

Нарóдъ = нарóд, люд (С. З. Л.). — **Простóй нарóдъ** = простóлюд, мужики́, хлóпи, (стар.) — посполи́ті, нóспільство, посполи́тство. С. З.

Нáрознь = нáрізно, рíзно, пóрізно, осóбо. — Ой у полї три дороги різно, туди ішов козаченько пізно. н. п.

Нароня́ть = д. **Нарáнивать.**

Наростáть = д. **Нарастáть.**

Нарóстовать = (про курей) — сокотáти, (про риб) — тéрти ся.

Нарóстъ = нáріст, нáрість, нáростень, нáросля, гýля, ґýля (С. З.), ґурґýля,

морґу́ля. — На нозї завелась якась наріcть. Лєв. — На дереві якісь ґулї поробили ся. — Така в його морґуля на щоцї зробила ся. Чайч.

Нарóчитый, то = знáчний, но, вели́кий, чимали́й, ло, видатни́й, ду́же, багáто.

Нарóчный, но = уми́сний. не (С. Ш.), навми́сний, не, нарóшне, знарóшне, знáрошна (Кр.), назнарóшне (С. З.), нарóком (С. З.). — Приїдь, Семене, у гостї до мене, зготую вечерю та умисне для тебе. н. п.

Нарóчный = гінéць, нáрошний. — Послав листа в нарошним.

Нáрта = 1. санки́, що в їх запрягáють собáк (у східнім Сибіру).
2. четверня́ собáк, що запрягáють ся в такі санки́.

Нарту́чивать, нарту́тить = натирáти, натéрти живи́м сріблóм.

Нарубáть, нарубúть, ся = 1. нарубáти, трохи —врубáти, урубáти (С. Ш.), вцюкну́ти, дрібно — нацю́кати, поцю́кати, капусти — насїкти, шатківницею — нашаткувáти. — Піди лишень врубай дровець. — Нашаткувала капусти на цїлу зїму.
2. нацю́кати, зарубáти (С. Аф.), накарбувáти, наклячи́ти. С. Л. — Що найкращі дубки то всї накарбував.

Нару́бка = 1. нару́бування, рубáння.
2. зáрубка (С. Аф.), карб (С. З.), карбéць, карбіж.

Нару́бливать, ся = нару́бувати, ся і т. д. д. **Нарубáть.**

Нарубнóй = надру́баний, карбóваний.

Нару́бъ = д. **Нару́бка 2.**

Наругáть, ся = 1. налáяти, ся. — Не то що не вдарив, а й не налаяв нїкого. Ск. — Та годї тобі лаятись — ще хіба не налаялась?
2. насьміяти ся, наглуми́ти ся, поглузувáти, покепкувáти. — Насьміяв ся над нею. — Знаю вашу славу — поглузують, покепкують та й кинуть під лаву. К. Ш.

Нару́жи = д. **Внѣ.**

Нару́жно = з ви́ду (С. Л.), з окóла (Кн.), звéрху; здає́ть ся, як здає́ть ся. — З виду він добрий, а там такий, що як до чого дійдеть ся, то й живцем зъїсть.

Нару́жность = верх, пóверх, окóло, вид (С. Л.), ви́гляд, взір (С. Л.), пóгляд (С. Л.), покáзність, позóр (С. Л.). — З пóгляду здаєть ся нїчого собі чоловік. С. Л. — То тільки для позору він наче щось робить. С. Л.

Нару́жный = поверхóвний (С. Жел.), околи́шнїй (Полт.), звéрхнїй (С. Пар.), надві́рний. — Околишня мазка. С. Л.

Нару́жу = 1. на окóло, з надвóру. — Тин нахилив ся з надвору (себ-то: від двора на улицю).
2. на вéрх, на пóверх. — Правда, як олива, завсїгди на верх вийде. н. пр.

Нарумя́нивать, нарумя́нить, ся = нарумъя́нювати, нарумъя́нити, ся.

Нáручни = кайдáни́, залїза, пу́то (на руки).

Нарушáть, нару́шить, ся = на(по)рушáти, на(по)ру́шити, ся (С. Жел. Так саме в сербській, чеській і польській мові), ламáти, зламáти, ся. — Царю Латине, не правдиво ти слово царськеє зламав. Кот. — **Нарушáть закóнъ, прися́гу, вѣ́ру, слóво** = ламáти прáво, при́сягу, віру, слóво.

Нару́шать, ся = на(по)рíзати, на(по)крáяти (С. З.), великими скибами — набатувáти, ся, понарізувати і т. д. — Нарізати хлїба.

Нарушéніе = нарушéння, порушéння, ламáння, зламáння.

Наруши́тель, ница = наруши́тель, порушитель, ка (Так саме в чеській і польській мові).

Нáры = піл (С. З. Л.), що зверху полу — надпíльний. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові дїти — нїгде тебе, Якове, дїти. н. п.

Нарывáть, нарвáть, ся = наривáти, нарвáти, ся. — Нарвав трави. — Нарвало палець. (Д. ще: **Нарвáть**).

Нарывáть, нары́ть, ся = накóпувати, наривáти, накопáти, нари́ти, ся. — Накопали багато ям. — Накопали цїлий віз картоплї. — Свиня нарила пів горóда картоплї. Чайч.

Нары́въ = пухи́рь (С. З.), боля́чка (С. Л.), вéред, що прорвав — ни́риця, під пахвою — су́че ви́мъя.

Нары́льникъ = д. **Намóрдникъ.**

Нары́скаться = набíгати ся, нагасáти ся, понобíгати, понагасáти, понаганя́ти.

Нары́ть, ся = д. **Нарывáть.**

Нарѣ́дкость = рíдко, колú не колú, рíдко колú, ду́же рíдко; як рíдко коли, на дúво.

Нарѣ́зать, нарѣ́зывать, ся = 1. нарíзати, накрáяти, аби як — начикри́жити, великими скибами — набатувáти, великими шматками — нашматувáти, локшину або що иньше, як локшину — налокши́-

ти; нарізáти, нарíзувати, ся і т. д. — Накраяла хліба. — Нарізали 8 десятинь землі.

2. д. **Напивáться** (дуже).

Нарѣзвиться = награ́ти ся, нагуля́ти ся, напуству́ати ся, пажирува́ти ся.

Нарѣзка = 1. нарі́зування.

2. на́різка, за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.), карбе́ць, карбі́ж.

3. нарі́зка, намежува́ння.

Нарѣзной = нарі́зний.

Нарѣзъ = д. **Нарѣзка 2.**

Нарѣзывать, ся = д. **Нарѣзать, ся.**

Нарѣчіе = 1. парі́ччя (С. Жел.), ви́мова (С. З.), говірка. — По Остерщині скрізь чутна литвацьку говірку. С. Л.

2. приглаго́лля (Ос.), прислі́вник (Гр. Ог. См. Ст.).

Нарю́миться = нарю́мати, нарю́мсати ся.

Наряди́ть, ся, наряжа́ть, ся = 1. зряди́ти, настанови́ти, зряжа́ти (С. З. Л.), настановля́ти, ся. — На ту роботу зрядили 20 чоловіка.

2. убра́ти, ся (С. Л. Ш.), ви́рядити, ся (С. Л.), прибра́ти, ся, ви́строїти, ся, причепури́ти, ся (С. З.), убіра́ти, ся, виряжа́ти, ся, стро́їти, ся, вистро́ювати, ся, прибіра́ти, ся, чепури́ти ся (С. З.), повбіра́ти ся. — Дівчата повбирані як квіточки. Чайч. — Вистроїлась як лялечка. н. пр. — Причепурила ся непаче на весілля.

Наря́дный, но = одягни́й (С. З. Л.), одіжни́й (С. Л.), ша́тний (С. З.), оша́тний, чепурни́й, но. — Народ по тих хуторах гарний, одягний. К. Х. — Одягна, як міщанка. Кв. — Обібрав Кошовий що найкращий народ та одіжний та й послан до короля. н. о. — Гей корчмо, княгине! Багато в тобі добра гине. І сама не ошатна ходиш і нас, козаків, без свити водиш. н. д. — На конях добрих, шатно і при оружжю. Л. Сам.

Наряду́ = ря́дом, по́ряд, врівні; рівно, одна́ково.

Наря́дчикъ = ота́ман, оса́ула (що зряжає людей на роботу), прига́нчий (що збірає людей на роботу).

Наря́дъ = 1. наря́д, нака́з.

2. убі́р (С. Ш.), убра́ння (С. Л. Ш.). стрій, дуже коштовний — ша́ти. — Молодиці гріх вбіратись в дівочий убір. Лев. — А ви парубоньки до гною, а ви дівчатоньки до строю. н. п. — Наші лати переходять панські шати. н. пр.

Наряжа́ть, ся = д. **Наряди́ть, ся.** — **Наря́женный** = убра́ний, убра́тий (С. Л. Ш.), ви́ряжений, одя́гнений. — Любиш мене убрану, люби й не убрану. н. пр.

Насади́ть, насажда́ть, наса́живать, ся = 1. насади́ти, посади́ти, сади́ти, наса́жувати, розса́жувати, ся, понаса́жувати. — Посадили хліб у піч. — Посажу коло хатини, на спомин дружині, і яблуню і грушечку. К. Ш. — Насадили картоплі, а вона вся померзла. — Понасажував скрізь стільки дерева. Чайч.

2. завести́, увести́, запрова́дити, заво́дити, уво́дити, запрова́жу(джу)вати, ся. — Почали нові порядки скрізь заводити.

3. насади́ти, наби́ти, наса́жувати, набива́ти, ся, понаса́жувати, понабива́ти. — Насадив сокиру на топорище.

4. (у кравців) — наши́ти, приши́ти, нашива́ти, пришива́ти, ся, понашива́ти. — Пришив ґудзики до чумарки.

Наса́ливать, наса́лить, ся = наса́лювати, вало́ювати, насмальцьо́вувати, наялóзювати, пашмаро́вувати, наса́лити, ся і т. д.

Насанда́ливать, насанда́лить, ся = накраси́ти бразолі́єю.

Наса́ривать, насори́ть, ся = 1. натру́шувати, натруси́ти, ся. — Багато зерна з снопів натрусило ся.

2. насьмі́чувати, напоро́шувати, насьміти́ти, напороши́ти, ся, понасьмі́чувати, понасьмі́тювати. — Лускали насіння та скрізь пасьмітили. — Понасьміттювали діти в хаті так, що й ступнути нігде. Чайч.

Наса́сывать, насоса́ть, ся = натяга́ти, натягти́, ся, ротом — насиса́ти, насмо́ктувати, нассáти, насмокта́ти, ся. — Натяг духовиком цілу кварту. — Дитя нассало ся. — **Насоса́ться** = насмокта́ти ся і д. **Напи́ться.**

Наса́харивать, наса́харить, ся = наса́харювати, нацукро́вувати, насоло́жувати, наса́харити, нацукрова́ти, насолоди́ти, ся. — **Наса́харить кому́** = нака́пости́ти, насоли́ти, підвезти́, гадю́чку вки́нути, наробити шко́ди, ка́пости. — Зоветь ся приятель, а нишком гадючку вкинув.

На́сбалмашь = д. **Наобу́мъ.**

Насбере́чь = нахова́ти, зберегти́.

Насбира́ть = назбіра́ти. — Назбірав багато грошей.

Насве́рливать, насверли́ть, ся = насве́рдлювати, наві́рчувати (свердлом), на-

свердлити, навертíти, ся, понасвéрдлювати, понавíрчувати. — Треба понавірчувати у цій дошці дірок. Чайч.

Насвистáться = насвистíти ся.

Насвúстывать = висвúстувати. — Так гарно висвистує пісню.

Населéніе = 1. оселéння, заселéння, залюднéння.

2. лю́ди, лю́дність. — Людність у Лондоні більша, ніж по всіх иньших містах. Кн.

Населúть, населя́ть, ся = 1. оселúти, заселúти (С. Аф.), залюднúти, осадúти (С. З., оселя́ти, залюдня́ти, осáжувати, ся (С. Л.), позасéлювати, позалю́днювати. — Наш край людьми осадили. Скоропадський. С. З.

2. жúти, проживáти, оселя́ти. — Молдаване оселяють частину Подолії понад Дністром.

Насéрдка = злість, злобá.

Насúдъ = зáродок. — **Яйцó съ насúдомъ** = заро́джене яйцé. С. Аф.

Насидѣ́ть, насúживать, ся = 1. накурúти, вúкурити, вúгнати, на(ви)кýрювати, виганя́ти, ся. — Торік більше викурено горілки, ніж сей рік.

2. вúсидіти, висúджувати, ся. — Квочка висиділа курчат.

3. насúдіти, насúжувати. — День у день сидів за роботою та й насидів почечуй.

Насидѣ́ться = насúдіти ся. — Сідайте! Та вже насидів ся.

Насúливаться, насúлиться = всúлювати ся, силкувáти ся (С. З. Л.), сúлувати ся (С. Л.), намагáти ся (С. З.), змагáти ся (С. Л.), всúлити ся, посилкувáти ся (С. З.), намогтú ся, змогтú ся.

Насúліе = усúльство, всúльство, сúлування (С. Л.), надсúльство, ґвалт (С. Аф. З.), сúла, принýка. — **Хто би дівку** усильством зґвалтував. Ст. Л. — До милування нема силування. н. пр. — Прийшов і взив ґвалтом. С. Аф. — Людям кривди і ґвалти великие починили. К. Ст. — Огидливість до всякого надсильства. Кн. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр. — Він силою взив у мене.

Насúловать, ся = насúлувати, сúлувати, невóлити, ґвалтувáти, примушáти.

Насѣ́лу = лéдве; насúлу. — Насилу Бог дав силу. н. пр.

Насúльничать = д. **Насúловать.**

Насúльно = сúлою, сúломіць (С. З. Л.), силомíццю (С. З. Л.), живосúлом (С. З.), ґвáлтом (С. Аф.), нахрáпом (С. З.), нóлоком. — Оддав мене силоміць за нелюба. Ч. К. — Мене матінка не жалувала. силоміць заміж оддала. н. п. — Мене ґвалтом узяли і повезли. Ч. К. — Волоком затиг у гості. Чайч.

Насúльный = сúлуваний, зневóлений. (С. Л.).

Насúльственный, но = поневíльний, ґвалтóвний, но, не і д. **Насúльно.** — Ґвалтовний учинок. К. Ч. Р. — Тую маєтность ґвалтовне побраную. К. Ст. — **Насúльственная смерть** = нáгла, не своя́ смерть. — Він умер не своєю смертю — його розбійники зарізали.

Насúльство = д. **Насúліе.**

Насúнивать, насинúть, ся = синúти, насúнювати, насинити, ся.

Наскáбливать, наскоблúть ся = 1. наскребáти, наскромáжу(джу)вати, наскребтú (С. Л.), наскромáдити, ся (С. Л.). — Наскребги редьки.

2. настру́гувати, вистру́гувати, настругáти, вистругати, ся. — Настругав дощок.

Наказáть, наскáзывать, ся = 1. наказати, наговорити, набалáкати, накáзувати, набалáкувати, наговóрювати, понакáзувати і т. д. — Наговорив три мішки гречаної вовни. н. пр. — Наказала, пабалакала, взяла мазницю, за медом пішла. н. пр.

2. набрехáти, наплестú, намóвити, натýркати, набрíхувати, наплíтáти, намовля́ти, натýркувати (С. З.), і д. **Наговорúть.**

Наскакáть, наскáкивать = наскóчити, нахопити ся, наскóкувати, нахóплювати ся.

Наскáть = насукáти.

Наскверню́ть = напаскýдити, напогáнити.

Наскверносло́вить = налихословúти.

Нáсквозь = нáскрізь, на вúліт. — Я вашу думку по ході й по очах наскрізь бачу. Лев. В. — **Нáсквозь промóкъ** = ізмóк до нитки.

Наскепáть = наколóти, наскíпати.

Наскитáться = ватиня́ти ся, наблукáти ся, наволочúти ся, навéштати ся, попотиня́ти, ся, поблукáти, поповéштати ся. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Наскоблúть = д. **Наскáбливать.**

Наскокнýть = д. **Наскакáть.**

Наскорбúть = накрохмáлити.

Наскóрблый = зашкарýблий.

Наскóрбнуть = зашкарýбнути, зашкарýбти. С. Аф.

Нáскоро = нашви́дкý, швидкомá, на швидкý рýку, хвáтко, хваткóм (С. Ш.), хáпко, хáпки, хапкóм (С. Ш.), пóхапки (С. З.), пóхапцем. — Та винесла рибку і ще хліба скибку: оце тобі, моє серце, вечеря на швидку. н. п. — Озираючись, пішов він, на швидкý зібрав ся, курінь кинув, та до дому по степу подав ся. П. Пр. — Зробив сяк так на швидку руку. — Зібрав ся похапцем і багато чого забув. — **Скóро нáскоро** = як найшви́дче, як найскоріше.

Наскочи́ть = наскóчити. — **Н. на бѣдý** = нахопи́ти ся на ли́хо.

Наскребáть, наскрéсть, ся = нас(ш)крібáти, наскромáжувати, нас(ш)кребти́, наскромáдити, ся.

Наскрипѣ́ть, ся = наскрипíти, нарипíти, ся.

Наскучáть, наскýчить = набридáти, обридáти, надокучáти (С. Л.), набри́днути, обри́днути, надокýчити. — Та вже ж тая пресучая журба мині надокучила. н. п. (Д. теж під сл. **Надоѣдáть**).

Наслáвить = 1. ви́славити, (колядуванням, щедруванням) — ви́колядувати, ви́щедрувати, заколядувáти, защедрувáти. 2. ослáвити (кого), пусти́ти слáву, поговíр (про кого).

Наслади́ть, наслаждáть, ся = осолоди́ти, ся (С. З. Л.), всолоди́ти, ся, натíшити ся, зазнáти роскóшів, тíшити ся, роскошувáти (С. Ж.), зазнавáти роскóшів. — Чим же я вас нагорожу, ваші літа осоложу. н. п. — **Наслади́ться жи́знью, любóвью, ѣдóю** = нажи́ти ся, накохáти ся, пасмакувáти ся.

Наслаждéніе = осолóда (С. Л.), утíха (С. Ш.).

Насласти́ть, наслáщивать = насолоди́ти, підсолоди́ти, підсолóжувати.

Насли́нивать, насли́нить, ся = насли́нювати, наслини́ти, ся.

Наслоéніе = напластувáння, навéрстування.

Наслои́ть = налиствувáти.

Наслоня́ться = навéштати ся, натиня́ти ся, навéштати ся, посновиґáти. — Посновиґала там по всім куткам. Б. Г.

Наслýдъ = полíй (вода поверх льоду).

Наслужи́ть = прослужи́ти. — Небагато прослужив і кинув службу.

Наслýшаться, наслýшиваться = наслýхати ся, наслухáти ся.

Нáслыхомъ = д. під сл. **Наслы́шка**.

Наслы́шаться = наслýхати ся.

Наслы́шка, у виразах: **„говори́ть по наслы́шкѣ, нáслыхомъ"** = з людськóго поговóру, як од людéй чув, **„пѣть, игрáть по наслы́шкѣ"** = з гóлосу сьпівáти, грáти.

Наслѣди́ть = 1. натоптáти.
2. натрáпити, напáсти на слід, ви́слідити.

Наслѣ́діе = спáдок (С. З. Л.), спáдки, спáдщина, наслíдство (С. Жел.), від давних предків — прéдківщина, від діда — діди́зна, дíдівщи́на, від баби — баби́зна, від батька — бáтьківщина, отцíвщина, від матері — матери́зна, від брата — братови́зна, братíвщи́на, після свекра або свекрухи — свекрівщи́на, посвекрóвщина. — Не мает нíхто нікому жадного спадку записовати, чого в руках не мает. Ст. Л. — Дочки плачуть, розбивають ся: як неньку забувати, а зяті ходять, пишком говорять, як би спадки забрати. н. п. — Жінкам, що віддавали ся в Польщу, Литовський статут відбирав право спадщини після їх родини. Бар. О. — Язик народа — то найдорожча спадщина предків, есть то мов би кров в тілі нашому. Бар. О. — Моя спадщина або нічого не значити ме або нічого не поможе. Кн. — Спокон віку з роду в рід це наша батьківщина. Кн. — Нам батьківщини не ділити. н. пр. (Д. ще під сл. **Имýщество**).

Наслѣ́дникъ, ца = наслíдник, ця (С. Жел.), настýпник, ця (С. Жел.), спадкоéмця. — Наступник трону Росийського завітав до Відня. Кн.

Наслѣ́дный = наслíдний. — Король зрік ся наслідного права до престола Литви. Бар. О.

Наслѣ́дованіе = наслíдування.

Наслѣ́довать = наслíдувати.

Наслѣ́дственный = наслíдний, спадкови́й. — Власть Монарша була спадкова. Бар. О. — Вибірали князя раз-у-раз з одного роду, через що вибір походив нїби на спадкове право. Бар. О. — Речи спадковиє позостали ся по смерти небожчика. К. Ст. — Долгов по замерлом должнику на имениях спадкових. Ст. Л. — Земля дійшла до його по праву спадковому. Кн.

Наслѣ́дство = д. **Наслѣ́діе**.

Наслю́нивать = д. **Насли́нивать**.

Насмáливать, насмоли́ть, ся = насмóлювати, нашмарóвувати, насмоли́ти, на-

шмарувати, ся. — Насмолив шевською смолою. н. к.

Насматриваться, насмотрѣться = 1. приглядати ся, доглядати ся, придивляти ся, приглядіти ся, придивити ся. — Придивив ся добре, та й сам по троху став робити.
2. надивляти ся, наглядати ся, надивити ся, наглядіти ся, набачити ся. Я по тобі, луже, не нахожу ся, кого люблю вірно — не надивлю ся. н. п. — Ой піду я на улицю та й не надивлю ся, нема кращої дівчини, як моя Маруся. н. п. — Швидко візьмуть її від мене, то нехай хоч надивлю ся. Фр. — Набачив ся я всякого дива. — За ці роки він набачивсь, наслухав ся доволі. Лев. В.

Насмерть = до смерти. — Побив до смерти.

Насморкать = нашмаркати, насякати.

Насморкъ = нежеть, нежить (С. З. Л.), нежидь (С. З.). — Скупав ся, та такий нежить схопив, що й дихати трудно. — Після кіпіки як напъєш ся, буде нежить. н. пр.

Насмотрѣться = д. **Насматриваться.**

Насмрадить = насмердіти.

Насмутничать = набаламутити, наколотити, наплести, набрехати.

Насмѣхаться, насмѣяться = сьміяти ся, насьміхати ся, глузувати (С. Л.), глумувати (С. Аф.), глумити ся (С. Аф.), кепкувати (С. З. Л.), кпити, ся (С. З.), надсьміхати ся (С. Л.), шкилити, глузом глузувати, насьміяти ся, наглумити ся (С. Л.), поглузувати, покепкувати. — А над нею молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. — Насьміяла ся верша болотові, коли оглядить ся, аж і сама в болоті. н. пр. — Щоб нашому борщеві не насьміяли ся. Чайч. — Голови на шаблї здіймали, довго глумували. н. д. — Ся багата жидова з вас глузом глузує. К. Б. — Багатого, чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміеть ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, тай кинуть під лаву. К. Ш. — З старих людей не можна кепкувати. Кп. — З громади кпила. К. Ш.

Насмѣхъ = на сьміх, на глум, на шкелики. — Він сказав на глум, а ти бери на ум. н. пр.

Насмѣшить = насьмішити, дуже — засьмішити. — Засьмішив мене. Чайч.

Насмѣшка = посьміх (С. З.), глуз, глузування (С. Л.), глум (С. Аф. З.), глумування, поглум, поглумка, кепкування, прикладка (С. З.). — Хіба я тобі на посьміх здав ся? — Як почнуть було йом прикладки прикладати. С. З. (Д. це під с. **Издѣвательство**).

Насмѣшливый, во = насьмішкуватий глумливий, во (С. Л.), глузливий, во глуздливий, во (С. З.), глуздівний, и (С. З.). — Ізжав свої широкі плечі, Еней глуздівно сказав. Кот.

Насмѣшникъ, ца = насьмішник, ця (С. Пар.), насьмішок, глумливець (С. Пар.) глузівник, ця (С. Л.), і д. **Насмѣшливый**

Насмѣшничать = д. **Насмѣхаться.**

Насмѣяться = 1. д. **Насмѣхаться.**
2. насьміяти ся, нареготати ся, попосьміяти ся. — Нареготали ся ми тоді як він росказував про ту кумедну оказию — Та й попосьміяли ся ж ми тоді, аж уже й балакати не здужали. Чайч.

Насносѣ, насносяхъ = назносї, надня (про вагітну жінку).

Наснѣжить = натоптати, натрусити снігом.

Насобирать = назбірати.

Насоболѣзновается = нажалкувати ся.

Насовывать, насовать, насунуть = насовувати, напихати, насувати, насунути, напхнути.

Насовѣтовать = нарадити, нараяти. С. З. Л. — Нараяв мінї удати ся до станового.

Насодомить = наґвалтунати, бучу збити, гармидер вчинити, нагаласувати, нагомоніти. — За онучу та збили бучу. н. пр.

Насолить = 1. насолити. — Так насолила борщ, що не можна їсти. — Насолили риби.
2. насолити, допекти, надозолити, впекти ся, ввірити ся, в знаки дати ся. — Допік йому тим глузуванням.

Насолодить = насолодити.

Насолодѣть = насолодіти.

Насорить = д. **Насаривать.**

Насосать, ся = д. **Насасывать, ся.**

Насосъ = 1. смок (С. З. Жел.), цмок (С. З.), смоковик, водотяг. — Машина була не так, як тепер, що тягне воду смоком. н. о. — Воздух душить на воду з великою силою, а люди обернули це на свою користь і поробили смоки, котрими тягнуть воду з глибоких криниць. Де-що про Св. Б. — Вода з того цмока, аби крутнув його — цівкою бье. Кп.
2. насос, частїше мн. насоси (у коней). — Треба покликать коновала, щоб сколов насоси коневи.

Насочиться = наслезити, натїкти по трохý.

Наспа́ть, насыпа́ть, ся = наспа́ти, ся, наспочива́ти ся.

Насплётничать = наплести́, наплє́скати язико́м, набреха́ти, наклепа́ти (на кого).

Наспѣть = наспі́ти, насти́гти, приспі́ти. — Кличе мати вечеряти: галушки простигли! Стрівай, мати, погуляю — женишки настигли. н. п. — Жито поспіло, приспіло діло. н. п.

На́спѣхъ = д. **На́скоро.**

Насрами́ть = осла́вити, осоро́мити.

Насрами́ться = осоро́мити ся, набра́ти ся сорому́.

Насреди́ = посере́д, посере́динї, посе́реду, насере́д. С. Л. — Попереду Дорошенко, а посереду пан Хорунжий. н. п.

Настава́ть, наста́ть = настава́ти, наступа́ти, наста́ти, наступи́ти.

Наста́вить, наставля́ть, наста́вливать = 1. наста́вити, настанови́ти, наставля́ти, настановля́ти, понастановля́ти, понаставля́ти. — Понастановляли пляшок повен стіл.

2. приробйти, приточи́ти, наштукува́ти, приро́блювати і т. д.

3. напра́вити, навести́, направля́ти, наво́дити. — Навели гармату на саму середину табора. — **Наста́вить у́ши** = насторо́шити, насторо́щити (С. З.), нашоро́шити у́ха. — Еней наш насторошив уха. Кот. — То він одно ухо нашорошить, то друге. К. Х.

4. научи́ти, навчи́ти, напутн́ти, напра́вити, нара́яти, нав(у)ча́ти, напу́чувати, направля́ти, нара́ювати, призво́дити. — А мати хоче научати. К. Ш. — Нікому доглядїти дїтей і напутити. Пр. — І старих людей не слухають ся і хто їх напучує — огризають ся. Лев. В. — Подає факти і напучує обьективно. Пр. — Вони самі мене на це призводили. Кр.

Наставле́ніе = 1. наставля́ння, наста́влювання.

2. нау́ка, паучя́ння, напра́ва; нака́з. — За науку та ще поцїлуй в руку. н. пр. — З батьків і матерів і дїтям направа. Сп. — По наказу всї вряд поставали. К. Ш.

Наста́вливать, наставля́ть = д. **Наста́вить.**

Наста́вникъ, ца = учи́тель, ка, напу́тник, ця.

Наста́вницынъ = учи́тельчин. С. Ш.

Наста́внический, чій = учи́тельський, учи́телів.

Наставно́й = прито́чений, наштуко́ваний.

Наста́вочный = штуко́ваний.

Наста́иваніе = 1. насто́ювання.

2. домога́ння.

Наста́ивать, настоя́ть, ся = 1. насто́ювати, ся, натяга́ти ся, набіра́ти ся, настоя́ти, ся, натягти́ ся, набра́ти ся. — Ягоди добре настояли ся — пора зливати.

2. домога́ти ся, намага́ти ся, добува́ти ся, доправля́ти ся, наляга́ти (С. Л.), наполяга́ти, насїда́ти, наносїда́ти (С. Л.), допина́ти ся. — Я налягаю на своє право. Кн. — На се і треба налягати. Ми й налягаємо, щоб люди звертали увагу. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Домога́ться**).

3. насто́ювати ся, настоя́ти ся. — Настояли ся в церкві, поки всїх дїтей запричастили.

Наста́ливать, наста́лить = стали́ти, на(ви)ста́лювати, настали́ти, ви́сталити. — Однеси ковалеви сокиру, нехай насталить. — Оце треба віддати леміш ви́сталити. Чайч.

Настана́вливать, настанови́ть = д. **Наста́вить 1.**

Наста́ть = д. **Настава́ть.**

Настега́ть, настёгивать = 1. нашмага́ти, настьо́бати, нахви́ськати, шмага́ти, стьо́бати, хви́ськати. — Нашмагали спину лозиною.

2. настьо́бати, нафастриґува́ти, наши́ти на живу́ ни́тку, настьо́бувати і т. д.

На́стежь = на́встїж, на́встяж. С. З. Л. — Двері настїж зоставив. С. З. — Воро́та в двір навстяж стоять. С. З.

Настига́ть, насти́гнуть, насти́чь = доганя́ти, наздоганя́ти, догна́ти, наздогна́ти (С. З. Л.). — А я за нею, як за зорею, сивим конем наздоганяю. н. п. — Гнались за ним довго, та вже аж в балцї на силу наздогнали.

Настила́ть, настла́ть, ся = стели́ти, мости́ти, настила́ти, настели́ти, намости́ти, ся.

Насти́лка = 1. настила́ння, мостїння.

2. мостови́ння, сте́лина, (під підлогою) — постїль.

3. по́міст (про міст).

Настира́ть, ся = напра́ти, ся. — Напрала багато сорочок.

Насти́чь = д. **Настига́ть.**

Настла́ть = д. **Настила́ть, ся.**

Насто́й, насто́йка = насто́йка (на травах, бруньках, корінцях, листях то-що. С. Жел.), горілка, настояна на перцю — перцї́вка, перчакі́вка (С. З.), на березових бруньках — бере́зівка (С. Аф.), на калганї — калгані́вка (С. З.), на полину — полинї́вка,

на дерені — деренівка (С. З.), в теплі, на корінних — запіканка (С. З.). на корінних і овочах — варе́ва, варену́ха (С. Аф.), настояна на ягодах — д. **Наливка.**

Насто́йчиво = притьмо́м (С. З.), на́висом, невідсту́пно, упе́рто.

Насто́йчивый = невідсту́пний, насте́рний, упе́ртий. — Чоловік настерний — що скаже, те і вдіє. Кн.

Насто́льникъ = насті́льник (С. З. Л.), скатерти́на (С. З. Л.), ска́терка, ска́тїрка (С. Л.).

Насто́льный = насті́льний.

Насторá́живать, насторожи́ть = наставля́ти, насторо́жувати, наста́вити, насторо́жити (лабети, пастку). — **Насторожи́ть уши** = д. під сл. **Наста́вить 3.** — **Насторожи́ть стра́жу** = поста́вити ва́рту, сторо́жу.

Насторо́жѣ = на чеку́. С. З.

Насторонѣ = не до́ма, на чужи́ні, на заробі́тках.

На́сторону = 1. на́бік.
2. на чужи́ну, на заробі́тки.

Настоя́тель, ница = ігу́мен, ігу́меня (манастиря); настоя́тель (старший сьвященик).

Настоя́тельно = притьмо́м (С. З. Л.), пи́льно, на́гло, про́бі. — Я притьмом вимагати му для неї запомоги. Кн. — Мені сього пильно треба.

Настоя́тельный = пи́льний (С. З.), на́глий. — **Н. необходи́мость** = пи́льна потре́ба.

Настоя́ть, ся = д. **Наста́ивать, ся.**

Настоя́щій = 1. тепе́рішній, сей, цей, суча́сний. — Сей день. — Се літо. — Теперішній час. — Сучасна година не сприяє простому шляху. Кн. — **Въ настоя́щее вре́мя** = тепе́р, в сей час. — **Въ настоя́щую мину́ту** = в сю хвили́ну. — **Въ концѣ́ настоя́щаго го́да** = в кінці́ сього́ ро́ку. — **Тепе́рь настоя́щая пора́** = тепе́р са́ме час.
2. спра́вжнїй, спра́жнїй (С. З.), справде́шнїй (С. З. Л.), правди́вий (С. З. Л.), щи́рий (С. З.), пе́вний (С. Л.), су́щий, су́тий (С. З.), и́стий (Кн.). — Се не мара, а справжній чоловік. С. З. — Кохання справжнє — соромливе. К. К. — Був вже сущим парубком. Кн. — Чоловік з його — сущий патріота. Кн. — **Настоя́щее зо́лото** = щи́ре, су́те зо́лото. — **Настоя́щая причи́на** = спра́вжня, ді́йсна причи́на. — **Н. цѣна́** = спра́вжня ціна́.

Настра́ивать, настро́ить, ся = 1. набудо́вувати, настро́ювати, набудува́ти, настро́їти, ся, понабудо́вувати, понастро́ювати, (про мурованy будівлю) — намурува́ти. — Понабудовував комір повеп двір.
2. нала́жувати, настро́ювати, направля́ти, нала́дити, наладнува́ти, настро́їти, напра́вити, ся. — Наладнував кобзу та як заграв...
3. направля́ти, намовля́ти, навча́ти, напра́вити, намо́вити, навчи́ти (кого на що лихе або добре), настре́нчити (Ніс.), наусти́ти, нацькува́ти (проти кого).
4. нарo̧блювати, наро́бити, нако́їти, набро́їти. — За тиждень служби такого накоїв, що його й вигнали.

Настра́чивать, настрочи́ть = 1. настебно́вувати, настебнува́ти.
2. напи́сувати, написа́ти (швидко).

Настраши́ть, настраща́ть, ся = наляка́ти, ся (С. Л.), настраха́ти, ся (С. Л.), пострaха́ти, нагна́ти страху́, завда́ти жа́ху, ля́ку, вжахну́ти ся.

На́стрекота́ть = наскреготáти.

Настрига́ть, настри́чь = настрига́ти, настри́гти.

Настрога́ть, ся = наструга́ти, ся, (гемблем) — нагемблюва́ти.

На́строго = як найсуво́ріше.

Настро́ивать = д. **Настра́ивать.**

Настро́й, настро́йка = стро́їння, ладнува́ння.

Настрое́ніе = настрі́й. С. Жел.

Настро́йщикъ, ца = стро́йник, ця (С. Жел. Пар.), напра́вник, ця.

Настро́чивать = д. **Настра́чивать.**

Наструга́ть = д. **Настрога́ть.**

Настрѣ́ливать, настрѣля́ть, ся = настрі́лювати, ся, набива́ти, настріля́ти, ся, наби́ти. — Набив багато дичини.

Настря́пать, настря́пывать, ся = 1. наготува́ти, напо́рати, ся (про страву). С. З.
2. нашко́дити, набро́їти, нароби́ти (шкоди, каверз, штук).

Настуди́ть, настужа́ть, насту́живать, ся = настуди́ти, нахолоди́ти, насту́жувати, нахоло́жувати, ся; наме́рзти ся, намерза́ти ся. — Нахолодили хату. — Поки впустили в хату, здорово ми намерзли ся.

Наступа́тельный, но = насту́пний (С. Жел. Пар.), нападни́й, на́ступом (С. Жел. Пар.), на́падом.

Наступа́ть, наступи́ть = 1. наступа́ти, наступи́ти. — Наступив на ногу.
2. напада́ти, наступа́ти, напа́сти, наступи́ти, руша́ти, ру́шити на ко́го.
3. настава́ти, наста́ти.

Наступле́ніе = на́ступ, насту́пство, на́пад. С. Жел. Пар. — Од неприятельського наступства оборонити. С. З. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Насту́пчивый = напа́сний, напо́рливий.

Насту́рцій, рос. Tropaeolum majus, Nasturtium Indicum L. = красо́ля, красу́льки, капуци́ни. С. Ан.

Настъ = о́желедь, ожеле́диця (С. З. Пав.), шуга́.

Настыва́ть, насты́ть, насты́нуть = холо́нути, нахоло́нути. — Нахолонула хата.

Насты́лый = нахолоді́лий.

Насты́ль = д. **Настъ.**

Насты́нуть, насты́ть = д. **Настыва́ть.**

Насуди́ться = насуди́ти ся, напозива́ти ся, натяга́ти ся.

Насудо́бить = д. **Накопи́ть.**

Насуети́ться = наметуши́ти ся, наклопота́ти ся.

Насули́ть = наобіща́ти, наобіця́ти.

Насу́пить, насу́пливать, ся = 1. насу́пити, ся (С. З. Л.), похму́рити, ся, насу́мрити, *ся*, похню́пити ся (С. З.), насу́плювати, ся і т. д. — Насупив брови. — Сидить, насумрив ся — ото сердить ся. Чайч.
2. нахма́рити, ся, паволокти́, ся, пахма́рювати, ся. — Нехай випспить ся — бач як пахмарило. С. З.

Насу́противъ = д. **Напро́тивъ 1.**

Насурьми́ть = підмалюва́ти, почорни́ти.

Насу́сливаться, насу́слиться = напива́ти ся, напи́ти ся, налига́ти ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся, натю́жити ся. — Нахлющив ся так, що ледве ноги волочить.

На́сухо = до́суха. — Витер досуха.

Насу́чивать, насучи́ть = насу́кувати, насука́ти, всука́ти.

Насу́чка = сука́ння, насу́кування.

Насу́шивать, насуши́ть = насу́шувати, насуши́ти, понасу́шувати. — Понасушували мати на зіму груш, иблук, ягід — усього. Чайч.

Насу́шка = насу́шування, суші́ння.

Насу́щный = насу́щний, насу́щник (С. З.), щоде́нний. — Чоловік крівавицею добува той насущник. Номис. С. З. — Хліб наш щоденний дай нам сьогодня. К. Св. П.

Насчита́ть, насчи́тывать = налі́чи́ти, нарахува́ти, налі́чувати, нарахо́вувати, поналі́чувати, понарахо́вувати. — Не вспієш десятка уряд налічити — вже хмарки й не має. І. Г.

Насыка́ть, насыкну́ть = підмовля́ти, підмо́вити.

Насыла́ть, насла́ть = 1. насила́ти, насла́ти, ся, понасила́ти. — Наслали багато гостинців. — Понасилали їм усячини. Чайч.
2. напуска́ти, насила́ти, напусти́ти, насла́ти. — Бог насилає кару на людей.

Насыпа́ть, насы́пать, ся = насипа́ти, наси́пати, ся, понасипа́ти, з верхом — ви́вершити, до країв — вщерть, встріх наси́пати. — Понасипай мішки просом. Чайч.

Насыпа́ть, наспа́ть, ся = досипа́ти ся, доспа́ти ся; на(ви)сипа́ти ся, наспа́ти ся, ви́спати ся. — Доспав ся, що аж голова болить. — Виспав ся добре.

Насы́пка = на́сипка, насипа́ння.

Насыпно́й = насипни́й, наси́паний. — **Насыпна́я земля́** = сипе́ць.

На́сыпъ = кіш (у млині, куди засипають зерно).

На́сыпь = на́сип (С. Жел. Пар.), ви́сип (С. Жел.), високий — моги́ла, довгий — вал, на сілітру — бурт.

Насыти́ть, насы́чивать = насити́ти, сити́ти.

Насы́тить, насыща́ть, ся = 1. нагодува́ти, наси́тити, накорми́ти, нагодо́вувати, сити́ти, нако́рмлювати; наїсти ся, наїда́ти ся. — І постеленьку послала і нагодувала. Макар. — Середульшого брата ситить, жалує. н. п. — Я вже наїв ся.
2. задовольни́ти, вдовольни́ти, задовольня́ти, вдовольня́ти, ся.
3. насити́ти, насича́ти, ся.

Насыще́ніе = на́сит, нагодува́ння; задовольне́ння; насиче́ння (С. Пар.).

Насѣва́ть, насѣ́ять, ся = 1. на(за)сіва́ти, на(за)сіяти, ся, понасіва́ти. — Насіяли багато проса.
2. насіва́ти, просіва́ти, на(про)сіяти, ся. — Насіяла борошна на хліб.

Насѣвъ = за́сів, ви́сів.

Насѣда́ло = сі́дало, же́ртка, ба́нтина (в курнику).

Насѣда́ть, насѣ́сть = насіда́ти, насі́сти.

Насѣ́дка = 1. квочка. С. З. Л. — Надув ся, як квочка в доці. п. пр.
2. кво́чка з курча́тами. — Не тільки наука, а й народ означає де-які купи зірок різними призвіщами, на пр.: Віз, Чепіга,

Волосожар, Квочка з курчатами і иньші. Де-що про Св. Б.

Насѣдкинъ = кво́ччин.

Насѣдовать = сидїти на яйцях (про курей).

Насѣдъ = заро́док, зарі́д. — **Яйцо съ насѣдомъ** = заро́джене яйце́. С. Аф.

Насѣивать, ся = д. **Насѣва́ть, ся.**

Насѣка = 1. за́руб, за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.).
2. оска́рд, оска́рда (молоток, що набивають ним млинове каміння).
3. булава́ (у донських козаків).

Насѣка́ть, насѣ́чь = 1. нару́бувати, насїка́ти, наруба́ти, насїкти.
2. зару́бувати, нацю́кувати, карбува́ти, заруба́ти, нацю́кати, накарбува́ти, дерева на межі — клячи́ти. С. Л.

Насѣко́мое, Insectum = кома́ха, здр. кома́шка, ку́зка здр. ку́зочка. С. Жел. — Чимало є на сьвіті усяких комах: жуки, метелики, бджоли, сарана, комарі. Ст. О. — Хіба мало є таких комах, що нам або велику шкоду роблять, або иноді й великий пожиток та користь дають? Ст. О.

Насѣкомоя́дный = комахоїдний, комахоїд. — Про рослини комахоїди. Ст. О.

Насѣ́ривать, насѣ́рить = сїркува́ти, насїркува́ти. — Насїркуй сїрничків.

Насѣ́стокъ, насѣ́стъ, насѣ́сть = сїдало, ба́нта, ба́нтина (в курнику). — Курка де ходить, а на сїдало йде. п. пр. — А гуш на банту! С. Ш.

Насѣсть = д. **Насѣда́ть.**

Насѣ́чка = 1. насїка́ння, нару́бування.
2. д. **Насѣ́ка 1.**

Насѣ́чь = д. **Насѣка́ть.**

Насѣ́ять = д. **Насѣва́ть.**

Натаза́ть = нала́яти. — Не то що не бив, а й не налаяв нїколи. К. К.

Ната́ивать, ната́ять = топи́ти, нато́плювати, розто́плювати, натопи́ти, розтопи́ти. — Натопили лою цїлий пуд.

Ната́лкивать, натолка́ть, натолкну́ть, ся = напиха́ти, напто́вхувати, напха́ти, наштовхну́ти, ся.

Натанцова́ться = натанцюва́ти ся,ната́ньчити ся.

Ната́пливать, натопи́ть, ся = 1. нато́плювати, напа́лювати, натопи́ти, напали́ти, ся. — Напалили в грубі, що в хатї не всидиш.
2. д. **Ната́ивать.**

Ната́птывать, натопта́ть, ся = нато́птувати, натопта́ти, ся, нано́сити, нане́сти грязю́ки, понато́птувати. — Тако понатоптували, стільки грязюки понаноси. в хату, що хоч бери та й лопатою чисть. Чай

Ната́ривать, натори́ть, ся = привча́т призвича́ювати, привчи́ти, призвича їти, ся.

Натаска́ть, ната́скивать, ся = наволоч ти́, наволочи́ти, натягти́, натараба́ни ти, нати́рити, наволїка́ти (С. Л.), н тяга́ти і т. д.

Ната́чивать, наточи́ть = наго́стрювати нато́чувати, нагостри́ти, наточи́ти, сер — назуби́ти, ко́су — наклепа́ти, намаи та́чити.

Натащи́ть = д. **Натаска́ть.**

Ната́ять = 1. д. **Ната́ивать.**
2. ната́нути, розта́нути. — Натануло ба гато води з снїгу.

Натверди́ть, натвѐрживать = наказа́ти вби́ти, втовкма́чити в го́лову, нака́зу вати, вбива́ти, втовкма́чувати в го́ло ву. — **Натверди́ть ру́ку** = наби́ти ру́ку — Він в цьому дїлї набив руку.

Натвори́ть = 1. росчини́ти, вчини́ти, за мїси́ти. — Росчинити дїжу. — Замісит вапну.
2. натвори́ти, наро́би́ти, нако́їти, на бро́їти. — Багато накоїв лиха. К. З. о Ю. — Ще не заснуло те лихо, що він накоїв Ст. Х.

Натека́ть, нате́чь = 1. наздоганя́ти, на здогна́ти. — Хорти наздогнали зьвіра.
2. натїка́ти, набіга́ти, налива́ти ся натекти́, набі́гти, нали́ти ся. — Багат води натїкло в каюк.

Натереби́ть, натере́бливать, ся = нарва́ ти, насми́кати, нарива́ти, насми́кувати ся, (про льон, конопліі) — набра́ти, на біра́ти, ся.

Натере́ть, натира́ть, ся = 1. нате́рти, на тира́ти, ся, воском — навощи́ти, маст дьогтем то-що — нашмарува́ти, нама сти́ти, дуже, чим жирним — насмальцю ва́ти, наяло́зити, мов квачем — наква цюва́ти. — **Н. ссадину** = наму́лити, на шму́гляти, ошму́гляти, нашмо́ргати. — Мотуз ошмугляв молодеє тїло. Лев.
2. нате́рти ся, навчи́ти ся, наби́ти ру́ку

Натерпѣ́ться = нате́рпіти ся, набідува́ ти ся, нагорюва́ти ся, набра́ти ся го́ ря, біди́, ли́ха.

Натеса́ть, натёсывать, ся = натеса́ти натїсувати, ся.

Натéчь = д. **Натекáть.**

Натирáть, ся = д. **Натерéть, ся.**

Натúскать, натúскивать, ся = 1. натúскати, надушúти, надавúти, натúскувати, надýшувати, надáвлювати, ся.
2. напхáти, набгáти, напакувáти, напихáти, напакóвувати, ся. — Напхав повнїсїньку скриню.

Нáтискъ = нáтиск, нáтовп (С. Л.).

Наткáть = наткáти, вúткати.

Наткнýть, натыкать, натыкáть, ся = 1. настромúти, натикáти, настромляти, понастромляти, настрóмлювати, ся. — Задумала вража баба молодою бути, натúкала у намїтку зеленої рути. н. п. — Понастромляв кілків, а тина не заплїв.
2. наткнýти ся, нахопúти ся (С. Л.), на що гостре — напорóти ся, наразúти ся. — Наткнула ся коса на камінь. н. пр.

Натолкáть, натолкнýть, ся = д. **Натáлкивать, ся.**

Натолкáться = 1. натовктú ся.
2. д. **Натерéться 2.**

Натолковáть, натолкóвывать, ся = 1. втовкувáти, втóвкувати, втовкмáчити.
2. набалáкати ся, наговорúти ся. — — Набалакались з ним за цїлий вечір.

Натолмáчить = д. **Натолковáть 1.**

Натолóчь = натовктú, натовкмáчити. — Натовкти перцю.

Натомúть, ся = натомúти, наморúти, ся.

Натоппúться = натóвпити ся. — Натóвпило ся багато народу.

Натóпать, ся = натýпати, ся, натýпкати, ся, натупотїти. — Натупав, нагрімав на його. — Натупав ся коло того дїла, поки зробив. — Натупала ся старенька від роботи. С. З.

Натопúть = д. **Натáпливать.**

Натоптáть = д. **Натáптывать.**

Натопы́ривать, натопы́рить, ся = настовбýрчувати, настовпýжувати, ся, настовбýрчити, настовпýжити, ся, наїжити ся. — Кабан настовбурчив щетину.

Наторговáть, наторгóвывать = наторгувáти, накрамарювáти, нагандлювáти, уторгувáти, наторгóвувати, уторгóвувати, нагандльóвувати. — Сьогодня уторгував не багато.

Наторговáться = наторгувáти ся, накрамарювáти ся, нагандлювáти ся.

Наторѣ́лый = навúклий, натóпкуваний. — От, бач, казав я, що він до сього дїла людина навикла. Кн.

Наторѣ́ть = звúкнути, навúкнути, привчúти ся, призвичáїти ся, набúти рýку (до чого).

Натормошúть = насїпати.

Натосковáться = нажурúти ся, натужúти ся. — Натужила ся я за ним.

Наточúть = д. **Натáчивать.**

Натощáкъ = натщé сéрце (С. З. Л. Ш.), натощакá (С. З.), на тщé. — Я на тще була — води в ротї не було. Кп. — Зъїв лопуцків на тощака, то від того мабуть і занудило.

Натравúть, натрáвливать = 1. наловúти, налóвлювати (собаками). — Сьогодня багато наловив зайців.
2. нацькувáти, прицькувáти, підцькувáти, цькувáти, нацькóвувати і т. д., підъюжувати. С. З. Л. — Нацькував собак на чоловіка. Кп. — Нацькували собак на старця. — Часом траплялo ся, що нацьковували ворогів на тих, котрих самі закликáли. Бар. О. — А на що ти собак цькуєш? Кр. — Нацькувала мене всїма собаками. Лев. — А тут де взялись цокотухи збоку, тай стали їх підцьковувати. Ч. К. — Підъюжує його проти сина. Кн.

Натрáвливаніе = цькувáння, підцькóвування, поцькóв (Харьк. Чайч.).

Натрепáть = натїпати. — Натїпали коноплї.

Натрéскаться = налóпати ся, натріскати ся, нажéрти ся. — Налопав ся та й очкур попустив.

Натрéснуть, ся = надтріснути, ся.

Натрещáть = 1. натріщáти, натріскотá(ї)ти, наторохтїти. — Натріскотїв, аж вуха болять.
2. наторóчити, нацьвéнькати, наторохтїти і д. **Наболтáть.**

Натрубúть = натрубúти, насурмúти. — **Натрубúть въ ýши** = натýркати, наторохтїти.

Натрудúться = напрацювáти ся, наробúти ся, напóрати ся.

Натрунúть, ся = посьміяти ся, поглузувáти, попосьміяти ся (з кого).

Натрусúть, ся = натрусúти, ся. — Натрусив з ріжка табаки. С. З.

Натрýситься = налякáти ся, настрахáти ся.

Натрýска = 1. нáтрус.
2. ладівнúця, порохівнúця, ріжóк на пóрох.

Натрясáть, натрясывать, натрястú, ся = 1. натрýшувати, натрýсювати, натрусúти, ся, понатрýсювати. — Натрусили яблук повну мірку.
2. натрястú, ся.

Натýга = натýга (С. З. Л.), напрýга.

Натýживать, натýжить, ся = напрýжувати, напрýчувати, напинáти, натýжувати, ся. — Тягнеш супоню, напручуєш ся. Кн. (Д. ще під сл. **Напрягáть**).

Натужи́ться = натужи́ти ся, нажури́ти ся. — Натужилась на чужині за своїм родом.

Натýжливый, натýжный = важки́й, тяжки́й, сутýжний, сýтяжний. — Дуже сутужна робота.

Натузи́ть = надавáти стусанів, одлупи́ти, наштóвхати.

Натýра = 1. натýра, прирóда. — Природу тяжко одмінити. н. пр.

2. вдáча. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тане. н. пр. — Справжньої доброcти мало було в його обличчі, як мало було і в самій вдачі його. Лев. В.

Натурализовáться = убитли́ти ся. С. Ш.

Натуралúстъ = природосппи́т (С. Жел.), природознáвець.

Натурáльный = натурáльний, прирóдний.

Натýрщикъ, ца = живовзíр. — Малювати ме з живовзору, дивуючи професорів і товаришів. Пісоч.

Натушевáть, натушéвывать = натушовáти, натушóвувати. С. Ш.

Наты́калень = кілóчок, нати́чок (що ним роблять ямки на грядках).

Натыкáть, ся = д. **Наткнýть, ся.**

Натѣсни́ться = нати́скати ся, нати́снути ся, натóвпити ся. — Натиснулось людей повна хата.

Натѣ́шить, ся = на(по)тíшити, ся, на(по)весели́ти, ся.

Натю́рить = 1. накриши́ти хлíба (в квас з сіллю).

2. наклáсти багáто, натовкмáчити.

Натя́га = натягáч (д. під сл. **Инструмéнтъ**).

Натя́гивать, натянýть, ся = 1. натягáти, напинáти, нацýплювати, натягти́ (С. Л.), напнýти, напъясти́, напъя́ти (С. Л.), нацýпити, ся (С. Л.). — Як напне стрілець тетівку. н. к. — Нацупив на себе червону сорочку. Кн.

2. д. **Напивáться** (про трунки).

Натя́гъ = д. **Натя́га.**

Натя́жка = 1. натягáння, напинáння, нацýплювання.

2. натя́жка.

Натянýть, ся = д. **Натя́гивать, ся.**

Натя́пать, ся = 1. наямкувáти (наробити ямок в стіні, щоб краще пристали шпаруни).

2. д. **Нарубáть.**

Наугáдъ = навгáд (С. Л.), навгáдь, навманя́ (С. З.), навманькú, навманякú (Кр.). — Заблудивсь, та й іде лісом навманя. н. к. — Темно було, поїхав навманяки. Кр.

Науголокъ, наугóльникъ = угóльник (С. Ш.), парíжник (С. Жел.).

Наугóльный = угóльний, нарíжний (С. Жел.). — Наріжна камяниця.

Наудалу́ю, наудáчу = нащáстя і д. **Наугáдъ.**

Наýдить, ся = наýдити, поýдити, налови́ти ýдкою. — Риби не наудив, а лусту спудив. н. пр.

Нáузить = підрíзувати стільникú.

Наýка = наýка. — Наука — штука, а розум диво. н. пр. — Луччий приклад, як наука. н. пр. — **Вперёдъ наýка** = оцé тобí наýка. — Оце тобі, бабо, наука, не ходи заміж за внука. н. пр.

Наýськать, наýськивать = нацькувáти, підцькувáти і т. д. д. **Натрави́ть 2.**

Наýськиваніе = цькувáння і д. **Натрáвливаніе.**

Наутёкъ = навтíки, навтéки, навтíкачá. С. З. Л. — А я побачив, що непереливки, та навтікача.

Научáть, научи́ть, ся = навчáти, научáти, навчи́ти, ви́вчити, ся, дáти нáвід, понавчáти, ся. — А маги хоче научати. К. Ш. — Він його навчив. — І від кого вони понавч·ли ся так робити! Чайч.

Наýчный = наукóвий. — Наукове товариство імени Шевченка у Львові. — Науковий збірник.

Наýшникъ, ца = 1. шепоти́нник, ця, підслýхач. — Він в урядника нашого за шепотинника, що тільки прочує, зараз йому в уха вносить. Кн.

2. капелю́х. — Надів шапку з капелюхами. — Будуть міні на зиму рукавички й капелюхи. н. к.

Наýшничать = натýркувати (С. З. Л.), намовля́ти.

Наýшничество = натýркування, шéпоти, нáшепти (К. Б.).

Наущáть = натýркувати (С. З. Л.), намовля́ти, підмовля́ти, призвóдити.

Наущéніе = напрáва, намóва, натýркування (С. Л.), підмóва, підмовля́ння (С. Л.). — Гарасько зараз догадавсь, що дід морочить із направи. Мет. — З батьків та з матерів і направа. Сп. — То певне з його направи. — Аби ні в чому Петрикової намови не слухали. Л. В. — Хто иньший здоровий обвинен, іж з направи його тот шаленний забойство учинил. Ст. Л.

Нафáбрить = нафабрувáти, нафарбувáти.

Нафыркать, ся = напирхати, ся.

Нафуфыриться = набундючити ся, напиндючити ся, наиндичити ся.

Нахаживать, находить, ся = знахожувати, знаходити, ся (Д. **Найти** 2).

Нахалъ, нахалка = нахабник, ця, харциз (С. З.), харцизник, ця.

Нахальничать = нахабничати.

Нахальный, но = нахабний (Кн.), нахабно, нахрапом (С. З.).

Нахальство = нахаба (С. З.), нахабність, нахрап, харцизство. — Отсе нахаба! суца пеня московська! Прав.

Нахаркать, нахаркивать, ся = нахаркати, нахрякати.

Нахваливать, нахвалить, ся = вихвалювати, вихваляти, розхвалювати, розхвалити, ся; нахвалити ся. — Ач як вихваляє свій крам. — Так добре жити — ненахвалить ся.

Нахвастать, ся = нахвастати, ся, нахвалити ся.

Нахватать, нахватывать, ся = 1. нахапати (С. Л.), нахватати, нахоплювати, нахапувати, понахоплювати, понахватувати. — Нахапав і в кишені й за пазуху.
2. нагарбати, награбувати.

Нахвораться = нахорувати ся, наслабувати ся.

Нахитить, нахищать, ся = накрасти, накрадати, ся. — Наїли ся, накрались обоє, а що взяли на той сьвіт з собою? К. Ш.

Нахлебаться = насьорбати ся. — Насьорбав ся борщу.

Нахлестать, ся = 1. нахвиськати, нахльостати, настьобати, нашмагати. — Нашмагали йому спину.
2. налигати ся, нахлющити ся, натюжити ся (д. **Напиваться**).

Нахлёстка = 1. латка (шкуратяна).
2. д. **Нагоняй.**

Нахлобучивать, нахлобучка = д. **Наклобучивать** і т. д.

Нахлопать = наляскати, наляпати, наплескати. — Наплескав долоні, що й досі болять.

Нахлопнуть = накрити.

Нахлопотаться = наклопотати ся, натупати ся, натупкати ся. — Натупкав ся коло цього діла, поки зробив.

Нахлучивать, нахлучка = д. **Наклобучивать** і т. д.

Нахлынуть = 1. наринути, набурхнути. — Наринуло багато води.
2. насунути, привалити. — Насунуло гостей, що й сїсти нема де.

Нахлыстать = д. **Нахлестать.**

Нахлѣбникъ, ца = годованець, ка (С. З.), похлїбець, столовник, ця. — Вона столовників держить і з того живе. Хар.

Нахлюстаться = д. **Нахлестаться 2.**

Нахмуривать, нахмурить, ся = 1. д. **Насупить, ся 1** і 2.
2. настовбурчувати ся, настовпужувати ся, настовбурчити ся, настовпужити ся, наїжити ся.

Нахныкаться = напхикати ся.

Находить, ся = д. **Найти, ся.**

Находиться = 1. находити ся, нашвендяти ся, начвалати ся.
2. д. **Нахлопотаться.**

Находка = нахідка (С. Л.), знахідка (С. Аф.), найда (Сп.), знайда, нагибка. — Оце що він вернув позичені гроші, то це мінї як нахідка.

Находный = знайдений.

Находчивый = меткий, спритний, тямкий, зручний. — О, меткий хлопець! Нїколи не стеряєть ся — знайде що одмовить

Нахожденіе = 1. знахоження.
2. пробування, бутність. — Пробування його в салдатах не знівочило його. Кн.
3. нахід, напад.

Нахозяйничать = нахазяїнувати, нагосподарювати.

Нахолаживать, нахолодить, ся = нахоложувати, нахолодити, ся, нахолонути. — Нахолодили хату.

Нахохливать, нахохлить, ся = настовбурчувати, настовпужувати, настовбурчити, настовпужити, ся (С. Л.), наїжити ся, напудрити ся. — Чого напудрив ся, як сич на сову? Кр.

Нахохотаться = нареготати ся.

Нахохриться = д. **Нахохлиться.**

Нахрамывать = шкандибати трошки, покульгувати.

Нахрапокъ, нахрапомъ = **Насильно.**

Нахулить = наганьбити, наганити.

Нацарапать, нацарапывать, ся = надряпати (С. Л.), нашкрябати, надряпувати, нашкрябувати, ся, понадряпувати, понашкрябувати. — Понадряпували наші школярі такого, що й не розбереш. Чайч.

Національный, нація = народний, народ.

Нацѣдить, нацѣживать, ся = нацїдити, наточити, вточити, нацїжувати, наточувати, ся, понацїжувати, понаточу-

вати. — Націдив відро. — Вточив браги. Кр. — Понаціжували усе начиння, а ще багато пива зостало ся.

Нацѣливать, нацѣлить, ся = цілити, націляти, лýчити, націлити, ся, налýчити. — Ніяк не палучу ниткою в ушко. Чайч.

Нацѣловáться = націлувáти ся. — Навздогінці не націлуєш ся.

Нацѣпить, нацѣплять, ся = начепи́ти (С. З.), причепи́ти (С. З.), начé(ї)плювати, причéплювати, ся, поначі́плювати, поначіпля́ти, попричéплювати, ся. — Вража дівка не хоче любити, начіпляє кораликів, щоб її любити. н. п.

Начáвкать, ся = напля́мкати, начмáкати, наця́мкати, ся (плямкаючи нажувати); попля́мкати, почмá(цьй)кати.

Начáло = 1. почáток (С. З. Л), почи́н (С. З. Л.), почи́нок, зачи́н, зачáло (С. Аф.), розпочáток. — Того ж року на самім початку оного. Л. В. — Від початку сьвіта божого. — Як небо блакитне — нема йому краю, — так душі почину і краю не має. К. Ш. — Щось почав був говорити, та судді річ його з почину перебили. Гр. — **Начáла** = почáтки. С. Л. — **Въ началѣ** = з почáтку. — **Съ сáмого начáла** = з первоначáлу, насáмперед, поперéд усьóго. С. Л.

2. оснóва, ґрунт.

Начáльникъ, ца = начáльник, ця, старшúй, а.

Начáльническій = начáльницький.

Начáльный = 1. початкóвий. К. Ст.

2. старший.

Начáльство = начáльство, старшинá, уря́д. — Сумує князь, сумує і вся старшина. н. к. К. З. о Ю. Р.

Начáльствованіе = старшинувáння. К. Ч. Р.

Начáльствовать = начальникувáти, старшинувáти, батькувáти, прáвити, верховóдити. — Вже другий рік старшиною, а начальникувати не навчив ся. Чайч. — Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Начáтокъ = д. **Начáло.**

Начáть, начинáть, ся = почáти, ся (С. З. Л.), зачáти, ся (С. Аф. З. Л.), вчáти (С. З.), учáти, ся (С. Л. Ш.), розпочáти, розчáти, ся, стáти, взя́ти, ся, зайти́ ся, починáти, ся (С. З. Л.), зачинáти, ся (С. Аф.), розпочинáти, ся (С. Л.), брáти ся до чóго, захóдити ся. — Почало сьвітати. — Починай ти, а я вже за тобою. — Іде козак од дівчини — починає днїти. н. п. — Розпочав діло. — Уже розчали робити хату. Чайч. — Взяв кричáти. Кр. — Як взяла кувати, жалібно сьпівати. н. п. — Зайшло ся в їх од того, що той тому не поступавсь — от і сварка. Чайч.

— **Начáть рѣчь** = зняти, ізня́ти річ. — Ізняли якусь річ про сьвята. К. З. о Ю. Р.

Начекáнивать, начекáнить = набивáти, вибивáти, наби́ти, ви́бити (монету).

Начéлокъ, начéльникъ = набрі́вник (дівочий убір над бровами).

Начервить, ся = начерви́ти, ся.

Начéрнивать, начернить, ся = чорни́ти, начорни́ти, почорни́ти, поначорня́ти, ся.

Начернó = нáчорно.

Начертáніе = нáрис.

Начертáть, начёртывать = написáти, напи́сувати.

Начертить, начёрчивать = нарисувáти, нарисóвувати, (циркелем) — нацирклювáти.

Начесáть, начёсывать = 1. начесáти, начі́сувати, поначі́сувати. — Начесала багато волосся.

2. начýхати, начýхрати, начухмáрити, начýхувати і т. д., поначýхувати і т. д. — Начухав руку, трохи не produkd здирав.

Начéсть, начи́тывать, ся = налічи́ти, нарахувáти, нащитáти, налїчувати, нарахóвувати, нащи́тувати, ся. — Налїчили на збірщика сто карбованців.

Нáчесъ = нáчіски.

Начёсывать = д. **Начесáть.**

Нáчетверо = начéтверо. — Начетверо роспала ся розрита могила. К. Ш.

Начётъ = начóт.

Начинáніе = 1. почи́н. — Почин діло справує. н. пр.

2. замір.

Начинáтель, ница = почипáтель, ка (так саме і в чеській мові).

Начинáть, ся = д. **Начáть.**

Начи́нивать, начини́ть, ся = начиня́ти, напихáти, набивáти, начини́ти, напхáти, наби́ти, ся, поначиня́ти і т. д. — Курку начинила кашою. С. З. — Поначиняли ковбаси. Чайч.

Начи́нка = нáчинка, пóтрібка (Ев.).

Начи́нщикъ, ца = д. **Зачи́нщикъ, ца.**

Начи́нъ = д. **Начáло.**

Начитáть, ся = ви́читати, начитáти ся. — Од кого се ти чув? Не чув, а вичитав з книжки. — Годі тобі читати! Ще хіба не начитав ся.

Начи́тывать = д. **Начéсть.**

Начихáться = начхáти ся.

Начудесить = начудасійничати, накумедничати.

Начудиться = надивувати ся.

Нашалберить = 1. пробайдикувати.
2. наплести, наверзти, наторочити.

Нашалить, ся = напустувати, ся.

Нашаркать = начовгати, попочовгати.

Нашаромыжничать = нашахрувати, нациганити.

Нашататься = 1. натоптати ся.
2. понотиняти ся, поповештати ся (без роботи).

Нашатырный = соломъяковий. — **Н. спиртъ** = жигунець. Сн.

Нашатырь, Sal ammoniacum = соломъяк. С. З. Пав.

Нашейникъ = ошийник.

Нашелушить = нашеретувати (про хлїбне зерно у млинї), налускати, налузати, налущити, поналускувати (оріхів, насїння то-що). — Налускай мінї оріхів, бо сам не розкусю.

Нашенскій = наський. — Наські українські казки. Бодянський.

Нашептать, нашёптывать = нашептати, нашіптувати; пошептати, зашептати, відшептати.

Нашествіе = нахід, напад, наступ, наступство (С. З.). — Од неприятельського наступства оборонити. О. З.

Нашивать, нашить, ся = нашивати, обшивати, нашити, ся, понашивати; справити, насправляти. — Нашив стьожку на бриль. — Понашивав свиток на продаж. — Насправляв одежі на скільки років. — **Нашить заплату** = палатати, залатати.

Нашивать = носити.

Нашивка = 1. нашивання, обшивання.
2. нашивка, лямівка.

Нашильникъ = нашильник.

Нашильничать = нашахрувати.

Нашинковать = нашаткувати (капусти).

Нашить = д. **Нашивать**.

Нашколивать, нашколить, ся = на(ви)школювати, на(ви)муштровувати, вишколити, вимуштрувати, ся (Кр.).

Нашлёпать = наляпати, нашльопати, шльопанцїв надавати.

Нашпиковать, нашпиковывать, ся = нашпигувати, нашпиговувати, ся. — Заячину треба добре нашпигувати салом.

Нашпиливать, нашпилить, ся = пришпилювати, прикотювати, пришпилити, приколоти, ся.

Наштопать = нацирувати.

Наштукарить = наробити штук, фиглїв і д. **Начудесить**.

Наштукатурить = пащекотурити, натинькувати (С. Ш.).

Нашумѣть, ся = нагомонїти, ся, нагаласувати, ся, нагвалтувати, наробити галасу, бучі, гвалту.

Нашутить, ся = пожуткувати, нашуткувати ся, нажартувати ся.

Нашъ = наш, наський (С. З.). — **Знай нашихъ** = ось-то ми! — **Наша взяла** = наше зверху.

Нащека = 1. ляпас (С. З.), ляпанець, лящ (С. З.). — Як дам тобі ляща у пику. Кот.
2. копил (у сапок).
3. латка (в шевському ремеслї).

Нащекотать = 1. налескотати.
2. нацьвенькати, нацокотїти.

Нащёлкать, ся = 1. наляскати, ся, поляскати.
2. налускати, налузати, налущити, поналускувати. — Налускали оріхів.

Нащелочить = назолити.

Нащелычить = д. **Нащекотать**.

Нащепать = наколоти, наскіпати.

Нащипать, нащипывать = нащипати, нащипувати, (волосся, пірья) — наскубти, надерти, наскубати, надирати, (про рослину) — нарвати, нарвати, (про льон, коноплї) — набрати, набірати.

Нащока = д. **Нащека**.

Нащупать = намацати, налапати. — Намацавши ж самого Рема, протиснув мов Хому Ярема. Кот. — Устромив руку та й намацав. н. к.

Наѣдать, наѣсть = 1. накусювати, накусати. — Блохи накусали.
2. наїдати, наїсти (набір).

Наѣдаться, наѣсться = наїдати ся, наїсти ся, (в жарт) — набухати ся, (над то) — налопати ся, натріскати ся, нажерти ся, налупити ся, набарабухкати ся, (з жадобою, найбільше про рідку страву) — налигати ся.

Наѣздить, наѣзживать = виїздити, объїздити, виїжувати, объїжувати, ся. — Виїздив неука. — За цїлий день і карбованця не виїздив. — **Наѣзженная лошадь** = виїжений кінь.

Наѣздиться = наїздити ся.

Наѣздка = виїжування, объїжування

Наѣздникъ, ца = 1. коза́к, (стар.) — комо́ник. С. З.

2. їзде́ць, гарцьовни́к, ця.

Наѣздничать = козакува́ти; гарцюва́ти.

Наѣздъ = наї́зд.

Наѣзжа́ть, наѣхать = наїзди́ти, наї́хати. — Наїхав на камінь. — Наїхало повен двір.

Наѣзживать = д. **Наѣздить.**

Наѣзжій = приї́зжий. — На ярмарку багато приїзжих купців.

Наѣсть, ся = **Наѣда́ть, ся.**

Наѣхать = д. **Наѣзжа́ть.**

Наэконо́мить = наберегти́, назбѐрегти́, назбіра́ти.

Наябедничать = набреха́ти, наклепа́ти на кого), обмо́вити (кого).

Наяву́ = уві́ч (С. Л.).

Наядривать, наядрить = д. **Назрѣва́ть 2.** (про опухи, болячки).

Наяпливый = д. **Назо́йливый.**

Наяривать = витина́ти, затина́ти (С. З.). — Затинає горлиці. С. З.

Не = не; ні. — Не так склало ся, як жадало ся. н. пр. — Ні в кого було спитать.

Неакура́тность = 1. несправа, неспра́вність.

2. нечепурність, неоха́йність. (Д. **Неопрятность**).

Неакура́тный, но = 1. неспра́вний, но. 2. нечепурний, неохайний, но. (Д. **Неопрятный**).

Небезвыгодный, но = не без кори́сти. — Се таке діло, що й йому не без користи.

Небезопа́сный, но = небезпе́шний, но. — Тут їхати небезпешно.

Небе́режный, но = необере́жний, но, несторожки́й, ко, необа́чний, но. (Д. **Неосторо́жный**).

Неблаговоспи́танный = незвича́йний, неодуко́ваний, неґре́чний.

Неблаговре́менный, но = невча́сний, но (С. Пар.), не у свій час, не в до́брий час.

Неблагода́рность = невдя́чність, невдя́ка. С. Жел.

Неблагода́рный, но = 1. невдя́чний, но (С. Ж. З. Л.), невдя́чливий, во (С. Жел. Пар.), невдя́чник, ця (С. Жел.). — Невдячний люд отсей: скільки їм добра не робиш, а дяки не сподівай ся. Зіньк. — Ну щож, невдячнице, на долю нарікати, лучче скажи: не хороший, не можу кохати. н. п.
2. некори́стний, непожито́чний.

Неблагонадёжность = непе́вність.

Неблагонадёжный = непе́вний.

Неблагопристойность = незвича́йність, непристо́йність (С. Жел.), нече́мність (Гал.).

Неблагопристо́йный, но = незвича́йний, но (С. Жел.), него́жий, же, непристо́йний, но (С. Жел.), нече́мний, но (Гал.).

Неблагопрія́тный, но = 1. непри́язний, но, неласка́вий, во, немилости́вий, во, неж(з)ичли́вий, во, неприхи́льний, но. 2. непого́жий, непого́дний, но, неслу́шний (Чайч.). — **Въ неблагопрія́тное вре́мя** = не в до́брий час.

Не́бо = не́бо. — Небо облягло хмарами. — **Нёбо,** palatum durum = піднебе́ння (С. Л.), піднебі́ння (С. Жел.), підлоґо́ня (С. Л.). **Мя́гкое нёбо,** palatum mole = ви́лочки. — Язик йому до піднебення прилип. Кп.

Небольшо́й = мали́й, мале́нький, невели́кий, невели́чкий. — Малі діти — малий клопіт. н. пр. — Маленький: татові штанці по колінця. н. пр. — Ой ти знав, на що брав мене невеличку — згодувала мене мати, як перепеличку. н. пр. — **Съ небольши́мъ три го́да** = три ро́ки з чи́мсь. — **Дѣло за небольши́мъ ста́ло** = ді́ло за мали́м ста́ло.

Небоскло́нъ = крайне́бо; д. **Горизо́нтъ.** — Дивлю ся и в вечірнє крайнебо далеко і глибоко, і чую, що просить ся душа моя туди, де потонуло в хмарах око. Мет.

Небо́сь (скорочене: **не бо́йся**) = не бі́йсь, так. — До церкви так не пішов, а потяг до шинку. — Сам так не хоче робити, а тому велить. Чайч.

Небоязли́вый = небоязьки́й, відва́жний, небі́й, небоя́н. — І небоя вовки їдять. н. пр.

Небреже́ніе, небре́жность = недба́лість (С. Ж. Л.), недба́льство, недбайли́вість. — Который могучи служби Божої слухати, а не слухав з недбальства, грішить тяжко. Б. Н. — Своїм недбальством ку шкоді кому упустил. Ст. Л.

Небре́жливый, во, небре́жный, но = недба́лий, ло, недбайли́вий, во, недба́йло, недба́лиця (сп. р.); необа́чний, но, безклопі́тний, безжу́рний, но. — Тиха мов недбала розмова ставала що раз жвавішою. Бар. — Недбалиця гірше пъяниці. н. пр.

Небыва́лый = 1. небува́лий, нечу́ваний. — Нечуване діло.

2. ви́гаданий, неподо́бний. — Неподобна річ.

Небыва́льщина, небыли́ца = небува́льщина, небили́ця, ви́гадка, ба́йка.

Небытность = небу́тність.

Невдалекѣ = недалéко, недалéчко.

Невеликъ, невеличекъ = д. **Небольшой.**

Невзвидѣть свѣта, у виразі: **„невзвидѣлъ свѣта“** = сьвіт йому́ замакíтрив ся.

Невзгóда = пригóда, здр. пригóдонька, хáлепа, лихá годи́на. (Пр. д. під сл. **Несчáстіе**).

Невзирáя = невважáючи, неди́влячись. — Невважаючи ні на які перешкоди, він не кидав діла.

Невзлюби́ть = незлюби́ти, зненáвидіти. — Свекруха зненавиділа невістку.

Невзначáй = несподїване, зненáцька, знеобáчка (С. З.); ненарóком, незнáрошна. — Нападши несподїване на товариство полку мого. Л. В. — Як би зненацька ангел з неба з огнепою різкою злетів. Кот. (Пр. д. ще під сл. **Неожи́данный**).

Невзнóсъ = неплатїж, неви́плата.

Невзрáчный = непоказни́й, мізéрний, ми́ршавий, поганкувáтий. — Проживав миршавенький собі паничик пкийсь у одного пана на хуторі. К. Х.

Нéвидаль, невидáльщина = ди́во, дикóвина, дивови́жа. — Диковина — що свиня некована. н. пр. — **Что за нéвидаль!** = отó не бáчили!

Невидимка = (про чоловіка) — небáчний, (про вещ) — невиди́мка. — Лихий небачвий взяв мене за бороду та й не пускає. н. к. — Шапка невидимка. С. Жел.

Неви́димый = незри́мий, невиди́мий. — Хтось незримий шепотїв мінї, підбадьорував мене. Кн. — І зробив ся я знову незримим. К. Ш.

Неви́нность = неви́нність, безви́нність (С. Ш.), безневи́нність (С. Ш.). — **Неви́нность потерять** (дївочу) = вінóк загуби́ти, згуби́ти. — А в неділю рано мати дочку била, десь ти, суко, віночка згубила. н. п. — Я в неділю біль білила, там я, мати, віпок загубила. н. п.

Неви́нный, но = неви́нний, но, безви́нний (С. Ш.), безнови́нний, безневи́нний (С. Ш.), невинувáтий. — Лає та бъє його безпевинно. Чайч. — **Неви́нная дѣви́ца** = д. **Дѣвственница.**

Невкýсный, но = несмáчний, но. С. Л.

Невмѣняемый = неосýдний. — Коли він божевільний, значить не судний, його треба до шпиталю, а не в тюрму. Кн.

Невмѣсти́тельный = немісткий, непаковни́й, тїсни́й.

Невнимáніе, невнимáтельность = неувáга (Лев.), неувáжність, недóгляд, неуважли́вість.

2. непонáга, занедбáння. — Сказано — козаки: байдуже їм про жінок... Защеміло серденько в моєї Лесї од того занедбання. К. Ч. Р.

Невнимáтельный, но = неувáжний, но (С. Л.), нев(у)важли́вий, безувáжний.

Невня́тный, но = незрозумíлий, ло, неви́разний, но, нерозбíрний, но. — Дяк читає не виразно. Кн. — **Говори́ть невня́тно** = ми́мрити, хамáркати, харамáркати. — Не розібрав — щось мимрить під ніс.

Невóвремя = невчáс (С. Л.), невчáсно (Чач.), поневчасї, неслýшно. — Прийшов до його саме неслушно. Кн.

Нéводъ, неводóкъ = нéвід, менший — вóлок, волочóк (С. Аф. З.), краї невода — кри́ла, задня частина — матня́, самий зад — гузи́рь (С. Аф.), палиця, що нею пропускають невід під лід — прогíн.

Невозбрáнный, но = незаборóнений, незаказаний, но, без перешкóди.

Невозврáтный, но = безповорóтний, но, неповорóтний, но, без поворóту.

Невоздержáніе, невоздéржность = невпи́нність, нездéржливість, непомíрність. — Нема йому ради, нездержливість у їдї скрутила його. Кн.

Невоздéржный, но = невпи́нний, но, нестри́маний, но; непомíрний, но.

Невоздѣланный, но = необрóблений, но.

Невозмóжность = неспромóга, неспромóжність, незмóга, немóга, неси́ла, неможли́вість (С. Пар.).

Невозмóжный, но = неможли́вий, неможéбний (К. Кр.), незбýтний, не мóжна, неможли́во, не вільно, не спóсіб (С. Пар.).

Невозмужáлый, невóзрастный = недорóслий.

Невóлить, ся = невóлити (С. Л.), си́лувати, ся (С. Л.), примушáти (С. З.), змушáти, змýшувати (С. Аф.), пужди́ти (Гал. С. Жел. Пар.). — Убожество і старість силують мене швидче тебе заміж оддати. Кот. — До гачення гребель примушати. Орлик. С. З.

Невóльникъ, ца = невільник, ця, чка, (панський) — кріпáк, чка, (військовий) — невíльник, брáнець, брáнка, (в тюрмі) — д. **Арестáнтъ.**

Невóльническій = невóльницький, невóльничий, піддáнський, кріпáцький.

Невóльничество = невóля, піддáнство, кріпáцство.

Невóльно = невільно, несамохіть (Чайч.), мимохіть, мимовóлі (С. Л.), знéхотя (С. Л.). — Шукали забуття а думка мимохіть з самого дна душі марою випилала. Сам. — Знехотя зробив.

Невóльный = невільний.

Невóля, невóлюшка = невóля, неволéнька, піддáнство, кріпáцство; прúмус, принýка, сúлування. — В неволі тяжко, хоча й волі, сказать по правді, не було. К. Ш. — Попав ся в неволю. — Гей та колись була роскіш-воля, а теперенька та неволенька. н. п. — Як не даси з прозьби, то даси з припуки. н. пр. — До милування нема силування. н. пр. — **За невóлю, невóлею, изъ подъ невóли** = невóлею, з невóлі, по невóлі. — По волі, чи по неволі? н. к. — З неволі він те робить. Чайч.

Невообразúмый, мо = несподíданий, непомúсльний, но (С. Л.).

Нéвороть = одéжа, що не булá ще перелицьóвана.

Невпопáдъ = невлáд (С. Л.), недоладý (С. Л.), недорéчі, недошмúги (С. З.), недогóдно (С. Л.), недогóда (С. З.), невгарáзд. — Коли моє невлад, то я з своїм назад. н. пр. — Сказав зовсім недоречі.

Невразумúтельный, но = незрозумілий, ло, неяснúй, но, недотя́ми, недостямкý.

Невредúмый, мо = цілий (С. Жел.), непорушúмий, мо.

Неврéдный, но = невадлúвий, нешкодлúвий, во, незавáдний, но.

Невстýпно = несповнá, незóвсім.

Невтерпёжъ = нетерпýче, невúдержка (Чайч.), гóді вже терпіти. — Так важко, що годі вже терпіти. Чайч.

Невы́года = невигóда. — Не так шкода, як невигода. н. пр.

Невы́годный, но = невигóдний, незгóдний (С. Л.), некорúстний, непожúточчний, но.

Невыносúмый, мо = нестерпýчий, че (С. Жел. Л.), незнóсний, но (С. Л.). — Нестерпуче тяжко. — Народові малоросийському незносні і невимовні кривди чинили. Кіев. Ст.

Невыразúмый, мо = невимóвний (С. З.), нескáзанний, незмóвлений, но. — Невимовне чудо. С. З. — Невимовно чудова панорама Київа. Лев. — Невимовно гірка доли судила ся йому. Кн. — Щось наче здавило їй в грудях дихання... і знов невимовне таємне бажання. Ск. — Нема мінї нічого важче в сьвіті, як мовити про горе невимовне. К. Ш. Т. — Тоді чуєш в душі щось невимовне, якусь силоньку чарівничую. Кон. — Зрадів несказанно, побачивши її.

Невѣ́домый, мо = невідóмий, недовідóмий (С. Л.), незнáємий (С. З.), невідóмо, невíсть, безвíстний (С. Л.). — І на душі тихо стане, як там під зірками; тоді щось невідоме робить ся із нами. Мет. — Чого тв я журлива мова моїй душі невідома? Мет. — В степу, в незнаємому полі. К. Ш. — З незнаємого краю. Мор. — В яких гаях, в яких ярах, в яких незнаємих вертепах ти заховаєш ся? К. Ш.

Невѣ́дь = незнáть, невíдь. — Незнать що робить ся.

Невѣ́дѣніе = невíдання (С. Л.), невідóмість, несьвідóмість. — Невідомість гріха не чинить. н. пр.

Невѣ́жа, невѣ́жда = 1. нéук (С. З. Л.), невíглас (С. З.), тéмний, сліпúй, сліпáк, неписьмéнний. — Петр І-й з неуков русских починил учеными. Л. В. — Оттак, люди, научайтесь ворогам прощати, як сей неук! К. Ш. — З грішми і дурня невігласа почитують. н. пр. — Ох давня ти байко! Хіба що незнайко, простак невіглас не чув тебе зроду. Пч.

2. незвичáйний (С. Л.), нечéмний (Гал.), нечéма (Фр.), неґрéчний, мугúрь.

Невѣ́жественный = тéмний і д. **Невѣ́жа 1.**

Невѣ́жество = 1. темнóта (С. Пар.), тéмрява (С. Ш.), невідóмість, несьвідóмість (С. Пар.). — Темнота народня — велике лихо. Кон.

2. незвичáйність, нечéмність (Гал.).

Невѣ́жливость = д. **Невѣ́жество 2.**

Невѣ́жливый, во = незвичáйний (С. Л.), нечéмний (Гал. Фр.), неґрéчний. — Щоб не обідивсь він за яке незвичайне слово. н. к. — Що в злости я сказав тобі нечемне слово. Фр.

Невѣ́ріе = невíра, безвíрря, недовíрство.

Невѣ́рно = невíрно, непéвно.

Невѣ́рный = 1. невíрний, невíра, недовíрок (С. З.). — Невірний гірш жида або турка. н. пр. — Лях потурвак клюшник галерський, недовірок християнський. н. д.

2. неймовíрний.

3. невíрний, неправдúвий, непéвний.

4. д. **Вѣролóмный.**

Невѣроя́тность = неймовíрність.

Невѣроя́тный, но = неймовíрний (С. Жел.), неподóбний, нечýваний, но.

Невѣ́ръ = нéвір, невíра, недовíрок.

Невѣсо́мый = безва́жний (С. Жел.), незва́жний, нева́го́вий.

Невѣста = 1. неві́ста (С. З.), молода́, на весіллї в піснях і в речах обрядових — княги́ня.

2. дївчина на вида́нні.

Невѣстинъ = неві́стин, молодо́ї.

Невѣстка, невѣстушка = неві́стка, здр. неві́стонька, неві́хна (С. З.), особо: синова жінка — синова́ (С. З.), сини́ха, братова — братова́ (С. Аф. Ш.). — Невістка — чужа кістка. н. пр. — З синовою його милости пана Василія. Маркович. С. З. — Брат сестру вітає, а братова стиха лає. н. пр.

Невѣсткинъ = неві́стчин (С. З.), синово́ї, братово́ї, кількох невісток — невістча́ний. — Невістчин хлопець. С. З. — У нас три невістки, так то невістчана худоба. Чайч.

Невѣсть = незна́ть, неві́дь, неві́домо. — Незнать куди дїв ся. — Незнать що каже.

Нега́рь = не́жирь (торішня трава невипалена).

Не́гдѣ = нї́где, ні́де, нема́-де. С. З. Л. — Утопив ся-б молоденький, щоб не нудить сьвітом, утопив ся-б тяжко жити і нема-де дїтись. К. Ш.

Негла́сный, но = негла́сний, но, нея́вний, но, безоповідно, ни́шком, ти́шком.

Неглижи́ровать = не́хтувати, занеха́ювати.

Негóдникъ, ца = леда́що (С. З.), поб. — ледацю́га, ледащи́ця (С. З. Л.), ла́нець, ле́дарь (С. З.), ле́дарка, лайда́к, ло́бурь, поб. — лобуря́ка (С. З.), гульта́й, ка (С. З.), гульви́са (С. З.). — Вродилось ледащо — нїнащо. н. пр. — Ой ти пъєш, мене бъєш, сам не знаєш за що: як і ти, так і я — обоє ледащо. н. п. — Пустив ся в ледащо. С. З. — Чаплинському злодію, ледащиці. Л. В. — Ой послухай, синку, що говорить вдова: моя дочка ледащиця не почує дома. н. п.

Негóдность = него́дність, нїкче́мність (Чайч.).

Негóдный, но = 1. негодя́щий (С. Л.), него́жий (С. З.), негі́дний (С. З.), непригі́дний, нез́да́тний (С. Л.), непутя́щий (С. Л.), непотрі́бний (С. Л.), нїкче́мний (С. З.), но. — На тобі, небоже, що мінї негоже. н. пр. — На старість підтоптавсь, нема вже тої сили, що при здоровъю мав, і ноги трусять ся і очі помутнїли, зовсїм нїкчемним став. Б. Г. — **Него́дное** = не́гідь (С. Л.), непо́тріб, нїкче́мниця, поки́дька, покидь (С. З.). — І покидали вони яко негідь свої багатства. К. Св. П. — Шкода грошей на таку покидь тратити. С. З. — Ще воно не покидька. С. З. — **Него́днымъ сдѣлаться** = зледащі́ти, знїкче́мнїти. — Не та вже я стала: зледащіла, нездужаю. К. Ш. — Ся думка сьвята од землї підіймає чоловіка і знїкчемнїти не дає йому. Ос.

2. пога́ний, но, леда́чий (С. З.), паску́дний, но. — Таку ледачу памъять маю, що й не згадаю. Б. Г.

Негодова́ніе = гнїв (С. Пар.), ре́мство, обу́рення. — На твари і в очах у його напало обурення проти того вчинку. Кн.

Негодова́ть = гнї́вати ся (С. Пар.), ре́мствувати (С. З.), обу́рювати ся. — Він все більше переймав ся тим, що більше обурювало його проти гидливих заходів. Кн. — Чого він так обурив ся на його?

Него́дъ = 1. невда́ча, недого́да (С. З.).

2. неврожа́й, недорі́д.

Негодя́й, ка = пога́нець, паску́дник, ця, паску́да (ср. р.) і див. **Него́дникъ, ца.** — Плаче та ридає, як рибонька бъеть ся, а над нею молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. — Кругом паскуда! Чому ж його так не зовуть? Чому на його не плюють? К. Ш.

Негодя́йничать = ледарюва́ти.

Негора́здо = негара́зд, недо́бре, пога́но. — Ой негаразд Запорожцї, негаразд вчинили: степ широкий, край веселий тай запастили. н. п.

Негостепрі́имный = негостьови́тий, негости́нний (С. Жел.).

Негръ, негритя́нка = му́рин (С. З.), му́ринка. — Як мурин білим, так дурень розумним нїколи не буде. н. пр.

Недалёко = недале́ко, недале́чко, бли́зько, неопо́даль (С. З. Л.). — Неоподаль стануввши обозом. Л. В.

Недалёкій, недáльній = 1. недале́кий, близьки́й (С. Ш.), блиго́мий (С. Л.). — Недалека дорога. — Близький родич. — Бач, блигомий сьвіт! С. Л.

2. недоу́мковатий, недоу́мок (С. З.), благе́нький, плохе́нький. — **Человѣкъ недáльняго умá, недалёкій** = благе́нький, плохе́нький і т. д.

Недальнови́дный = короткозо́рий, короткогля́дний (С. Жел.), непрозі́рний.

Недви́жимость = нерухо́мість, нерухо́ме добро́. — Цїнувати велено було його нерухомість. Кн.

Недви́жимый, мо, недви́жный, но = нерухо́мий, мо (С. Жел. З.), непорухо́мий, мо, нерушний, но, непору́шний (С. Жел.).

безру́хий (Пч.). — Довго, довго, утонувши в сердечниї думи, сьвитий отець сидів мовчки, нерухомий, сумний. Галуз. — Як упив ся Лютиця Богданко, та й заснув на лаві нерухомо. Ст. С. — Хотів кричать — язик сухий був нерухомий, мовчазний. О. Пч. — Він сидів непорушно. Ск. — В безрухім погляді йнім метнулись іскри і потім на вік погасли в сьї тяжкім. О. Пч. — **Недви́жимое имѣ́ніе** = д. **Недви́жимость** і під сл. **Иму́щество.**

Недобо́ръ = недобі́р.

Недоби́тый = недо́биток. С. З.

Недоброжела́тель, ница = непри́ятель, ка, недоброхі́т, ка, во́рог.

Недоброжелате́льный = нежичли́вий; незичли́вий (С. З. Жел.), недоброхі́тний, воро́жий.

Недоброжела́тельство = нез ж)ичли́вість (С. З. Жел.), недоброхі́тство.

Недобросо́вѣстный = недобросо́вістний, несумі́нний.

Недоброхо́тный = д. **Недоброжела́тельный.**

Недо́брый = лихи́й, злий.

Недобѣ́локъ = недобі́ляний віск.

Недови́дѣть = недобача́ти. — Від старости вже недобачає.

Недово́льный = незадово́лений (С. Пар.), невдово́лений (С. Пар.), неконте́нтий (Прав.).

Недово́льство = недово́льність, незадово́леність (С. Пар.), ре́мство. — **Выража́ть си́льное недово́льство** = ре́мствувати.

Недовы́ручка = недобі́р.

Недовѣ́ріе, недовѣ́рка = недові́рство. К. Кр. — **Имѣ́ть недовѣ́ріе** = не ма́ти ві́ри (до кого).

Недовѣ́рчивость = неймові́рність.

Недовѣ́рчивый = неймові́рний, неві́рливий (С. Жел.). — Дружинонька неймовірная, чужа семъя неривітная. н. пр.

Недовѣ́сить, недовѣ́шивать = недова́жити, недова́жувати; одва́жити, одва́жувати.

Недовѣ́сокъ, недовѣ́съ = недова́га, непо́вна вага́.

Недога́дливый = недога́дливий, недога́дько, нетямки́й.

Недогля́дывать, недоглядѣ́ть = недогляда́ти, недодивля́ти ся, недогля́діти, недодиви́ти ся, не спостерегти́.

Недозрѣ́лый = недоспі́лий (С. Л.), недости́глий, неспі́лий (С. Л.), нести́глий, зеле́ний, про де-які рослини — свидо́вий. — Недоспілий кавун. — Зелені груші. — Свидове жито. — З свидового жита смашна каша. С. Л.

Недои́мка = недо́їмка (С. Жел.), недо́плат, недо́платка (С. Жел.), зале́глість (Гал.). — За ними рік крізь рік недоплат, тільки записуй. Кн. — За недоплатку поцінували.

Недои́мочный = недоїмковий.

Недои́мщикъ = недопла́тник (так і в чеській мові). — Недоплатників росте у нас і до того йде, що хоч усе село цінуй. Кн.

Недолѣ́токъ, не́долѣть = недо́літок, пі́дліток. — Він зростом високий, а це недоліток — на 14-му годі тільки. Кн.

Недолю́бливать = неполюбля́ти. — Він щось його неполюбляє. Чайч.

Недомога́ть = нездужати, неду́жати, недугова́ти.

Недомо́лвка = недомо́вка, недоска́з.

Недомо́лъ = недоме́л.

Недомы́сліе = недо́мисл, незрозумі́ння.

Недомѣ́ривать, недомѣ́рять = недомі́ря́ти, недомі́ряти.

Недомѣ́рка, недомѣ́ръ = недомі́р.

Недоно́сокъ = недоно́сок (С. Жел.), недоно́шена дити́на (С. Жел.), нечасне́, невчасне́, нечасна́ дити́на (Лев.), ви́ливок. — Швидче до попа, треба у віру увести, воно до вечера недоживе, бо родилось на 7-м місяці — виливок. Кн.

Недопёка, недопёклый = недо́пічок, глевки́й, хліб, глевтю́к, глевтя́к (С. Аф.).

Недопродава́ть, недопрода́ть = непопро́дати, неви́продати.

Недорабо́тка = недоро́блене.

Недоразумѣва́ть, недоразумѣ́ть = нерозумі́ти, незрозумі́ти, непорозумі́ти.

Недоразумѣ́ніе = непорозумі́ння. — Причинами походів були мабуть якісь непорозуміння з Греками в справах купецьких. Бар. О.

Недордѣ́лый = недоспі́лий, недости́глий, неви́стояний (про опухи).

Недоро́дъ = недорі́д.

Недоро́слый = недоро́слий, малекува́тий.

Не́доросль = недо́літок, неповнолі́тний, (С. Пар.), підлі́ток, недоро́слий, недоро́сток (Чайч.). — Недоліток таке творить. К. Ш. — Щоб обути панят недорослих. К. Ш. (Д. ще під сл. **Несовершеннолѣ́тній**).

Недоро́стокъ = недо́рісток, недоро́сток, недоро́слий, недогі́н. — Буряки ці недогони. Лев.

Недоси́докъ = недо́сидок, недоси́жене яйце́.

Недосидѣть, недоси́живать = недоси́діти, неви́сидіти, недо(неви)си́жувати.

Недослы́шать = недочу́ти, недочува́ти (С. З.). — Хоч чує, та мов спить і мов недочуває. Гул. Ар.

Недослы́шка = недочува́ння.

Недосмо́тръ = недо́гля́д. С. З. Л.

Недосмотрѣть = недогля́діти, недодиви́ти ся, неспостерегти́.

Недосо́лъ = недосі́л.

Недосо́хлый = неви́сохлий.

Недоспѣлый = д. **Недозрѣлый.**

Недостава́ть, недостаётъ = бракува́ти (С. Аф. Л. Ш.), брак, браку́є (С. Ш.), хибува́ти, хибу́є. — Убогому мало що бракує. н. пр. — Своїх сил у його бракувало: він мусів помирити ся. Бар. О. — Дівчат у нас бракує, а хлопців сила. С. Л. — Бракує грошей. С. Ш. — Купив би усього, та брак грошей. С. Ш. — Землї та худоби хибує. Кн.

Недоста́токъ = 1. недоста́ча (С. Л.), неста́ток, неста́тки (С. З. Л.), хлїба — безхлї́ббя, риби — безри́ббя, води — безві́ддя, безпи́ття, їжі — безї́жжя, доріг — бездоро́жжя і т. д. — Недостача землї і осьвіти сприяли голоднечі. Кн. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр. — Буйні вітри вставали, козака з ніг валяли: одно безпиття, друге безїжжя, третє бездорожжя. н. д.

2. хи́ба (С. З.), ва́да, ґанч, хи́бчі (С. З.). — Нема чоловіка без вади. н. пр. — Що вже в неї жевихів бувало, отже вона знайшла хибу в кожнім. Ст. С. п.

Недоста́точно = недо́сить, недо́сталь, недоста́тньо.

Недоста́точность = недоста́тність. С. Жел.

Недоста́точный = недоста́тнїй. С. Жел.

Недостижи́мость = недося́жність (Чайч.), недося́гність. С. Жел.

Недостижи́мый = недося́жний. С. Жел.

Недосто́йный, недосто́енъ = недосто́йний (С. Жел.), негі́дний (С. Жел. Пар.), нева́ртий, нева́рт. — Хто копійки не береже, той сам шага не варт. н. пр.

Недосту́пность, ный = недо(непри)сту́пність, ний.

Недосу́гъ = недозві́лля, ні́кольство. — Недогляд або нікольство господареві. К. Х. — За нікольством не поробиш всього. Чайч. — Як до ціпа, так і нікольство у його, а до дївчат... Кн.

Недосу́жно = ні́коли (С. З.), нема́ колú, нема́ ча́су, заві́зно (С. З.). — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу сьорбнути. Кот. — Нехай зроблю другим разом, бо тепер завізно. С. З. (Д. ще під сл. **Не́когда**).

Недосчита́ться, недосчи́тываться = недолї́чити ся, недолї́чувати ся.

Недосѣ́въ = недосі́в.

Недотро́га = 1. рос. Impatiens noli me tangere L. = не ру́ш мене́, розри́в, черев́ички Бо́жої ма́тері. С. Ан.

2. недото́рка, недоти́ка (С. Жел.), незайма́йло (сп. р.), недото́ркливий, ва (Лев.), недоти́ркливий, ва (С. Жел.). — Дивись, яка недоторка! І пожартувати не можна.

Недоты́ка = д. **Недотро́га 2.**

Недоу́здокъ = обро́ть, обро́тька. С. Л.

Недоумѣва́ть = 1. нерозумі́ти, недомисля́ти ся.

2 вага́ти ся, вагува́ти ся. (Д. під сл. **Колеба́ться 2**).

Недоумѣ́ніе = 1. нерозумі́ння.

2. вага́ння, непе́вність (д. **Колеба́ніе 2**).

Недоу́чь, недоу́чка, недоучи́вшій ся = недовче́ний.

Недоче́сться, недочита́ться, недочи́тываться = недолї́чити ся, недолї́чувати ся.

Недочётъ = недолі́к. С. Жел. — Зубів недолік. Кв. — Стали Турки поперед лїчить: недоліку 50, стали Клефти лїчить: трьох голїнних між ними не має. І. Г.

Недо́шлый = 1. недоспі́лий, недости́глий.
2. невмі́лий, нездá́тний.

Недоѣ́дки = недо́їдок, частїше мн. недо́їдки, недо́гризок, від сїна, соломи — зъї́дки, пере́їди.

Не́другъ = во́рог.

Недружелю́бный = непри́язний, воро́жий. — Прощай сьвіте, прощай земле, неприязний краю! К. Ш.

Неду́говать = нездý́жати і д. **Болѣть 1.**

Неду́гъ = д. **Болѣзнь.**

Неду́жливый = д. **Болѣзненный.**

Неду́жный = д. **Больно́й.**

Недурно́й, недурёнъ, недурна́ = га́рний, на, гарне́нький, ка, хорошкува́тий, та. — Вона не красуня, але гарненька.

Недѣйстви́тельность = недї́йсність.

Недѣйстви́тельный = недї́йсний.

Недѣли́мое, individuum = неділи́ме, єди́ниця.

Недѣли́мость = неподї́льність, нероздї́льність. С. Жел. Пар.

Недѣли́мый = неподї́льний, нероздї́льний. С. Жел. Пар.

Недѣлька = недїлька, ти́жник (Сп. С. Ш.).

Недѣльный, но = 1. недодїльний, недодїла, недоре́чі. — Бо ти недодїльная дївка. п. н. — Недодїла ти кажеш.

2. недїльний. — **День недѣльный** = недїля, иноді — сьвята́ недїля, недїленька. — Та прийшов же я тай у недїлю, та дала Солоха сорочку білу. п. н. — Завтра недїленька сьвята, тодї й одпочмнем. — В суботу — не робота, а в недїлю — нема дїла. п. пр.

3. тижньови́й (С. Л. Ш.), потиже́нний, но (Сп.). — Хіба потиженних висилати муть сторожів. Сп. — Потиженно ми панщину справляли. Кн.

Недѣля = 1. недїля, недїленька. (Д. **Недѣльный день**).

2. недїля, ти́ждень (С. З. Л. Ш.), здр. ти́жник (С. Ш.). — Їдеш на день, а хлїба бери на тиждень. п. пр. — **Воскре́сная, свѣтлая, свята́я недѣля, недѣля Па́схи** = Велико́днї сьвя́та. С. Аф. — **Крестопокло́нная недѣля** = середохре́стний ти́ждень (С. З.), середохре́стна недїля, хре́стна (М. Л.), середохре́стя, середопістя (С. З.). — **Ка́ждую недѣлю** = що ти́жня. — **Недѣлю проводи́ть, провести́** = тижнюва́ти (С. Л. Ш.), потижнюва́ти, протижнюва́ти. — Тижнювали у нас москалї. С. Л. — **Недѣлю недѣльскп** = цїлий ти́ждень. — **Тро́ицкая недѣля, недѣля св. Тро́йцы** = клеча́льна недїля, зеле́нї сьвя́та, зеле́на (С. З. Л.) гряна́ (С. З.). — Та на зеленїх мов сьвятках. К. Ш. — На гряній недїлї русалки сидїли, сорочок просили. н. п. — **Пе́рвая недѣля Вели́каго поста́** = жи́ляна. М. Л. — **Понедѣльникъ 1-й и. В. п.** = жи́лавий понедїлок. С. Аф. — **Шеста́я недѣля Вели́каго поста́, недѣля ва́ій** = ве́рбна недїля, ве́рбний ти́ждень. — **Ѳоми́на́ недѣля** = провідна́, про́води. — Се було саме на Провідній. — **Черезъ недѣлю** = через ти́ждень, за ти́ждень. — Верба бъє, не я бъю — за тиждень Великдень, ось недалечко червоне яєчко. н. пр.

Недѣятельность = недїяльність, недїйність. (С. Жел.).

Недѣятельный = недїяльний, недїйний. (С. Жел.).

Неесте́ственный = ненатура́льний, несьвітський, несьвітний (С. Л.). — В грудях найшов ся той несьвітський крик, немов би змалку мій язик до гласу иньшого не звик. Сам.

Нежда́нный, но = несподїванний, но. С. З. — Гість несподїванний, хазяїн неприбіраний, то й Бог простить. н. пр.

Нежела́ніе = нехотїння, не́хіть (С. Л.).

Не́жели = ніж, як, над, од. — Було-б тобі мене, мати, в купелї залляти, а ніж таку нещасливу на сьвіт годувати. н. п. — Більше заходу, як (або: ніж) празнику. н. пр. — Гірка правда краща од солодкої брехнї. н. пр.

Нежиле́цъ, у виразї: **онъ не жиле́цъ** = йому́ вже не животї́ти, не бу́де вже ря́сту топта́ти, на ла́дан ди́ше (тяжко недужий, от-от умре).

Нежило́й домъ = пу́стка. — Вернувсь із наймів господарювати в пустку. К. Х. — Пустку затопити нема кому. К. Ш.

Незабве́нный, но = незабу́тнїй (С. З. Л.), незабу́тнїй. вікопо́мний (С. Л.). — Де гуляє, бенкетує син наш незабутий? Вже й соловії одлетїли, а його не чути. К. Х. — Нехай стане ть ся на вікопомную намъятку. Орлик. С. З

Незабо́тливый = недба́лий, недба́йливий, недба́йло, недба́лиця (сп. р.), недба́ха (сп. р.). — Недбалиця — гірше пъяницї. н. пр.

Незабо́тливость = недба́лість, недба́льство, недба́йлість.

Незабу́дка, незабу́дь меня́, рос. Myosotis palustris = люби́ мене́ (С. Л.), незабу́дь мене́, незабу́дька (С. Жел.), нави́нї вічки (С. Ан.).

Незави́дный, но = аби-яки́й, сяки́й-таки́й (С. З.), аби́-як, так собі. — Сякий-такий аби був, аби хлїба роздобув. н. п. — Живе так собі.

Незави́симость = незале́жність, непідхи́льність, непідле́глість. — Литва і Русь, входячи у федерацийну єдность з Польщою, заховали свою полїтичну незалежність. Бар. О. — Борячи ся за свою незалежність, все більше й більше переймають Поляки звичаї німецькі. Бар. О.

Незави́симый, мо = незале́жний, непідхи́льний, но, непідле́глий, ло, непіднево́лений (К. Кр.), самості́йний. — Отець мій був нї од кого незалежний. Бар. — Литва і Русь мали незалежну окрему внутрішню управу. Бар. О. — Кожний молодий князь вважав себе незалежним і силував ся зрівняти ся з Краковським князем. Бар. О. — Чую ся незалежною, чую, що живу власною працею. Фр. — **Незави́симо отъ э́того** = окрі́м сього́. — Повинен заплатити рату за цїлий рік і окрім сього ще й штраф.

Незави́стливый, незави́стный = незаз-

дрий (С. Жел.), неза́здрісний, незавидющий.

Незада́ча = невда́ча; неслід.

Незадо́лго = незадо́вго, недавно перед...

Незазо́рный, но = бездокірний, но.

Незаконнорождённый, ая = байстрю́к (С. Аф. Ш.), байстру́к (С. Л. Ш.), ба́йстер (С. Аф. Ш.), байстрю́чка (С. Аф. Ш. ж. р.), байстря́ (С. З. Л. Ш. сп. р.), безба́тченко (С. Л.), семиба́тченко (С. Л.), самосій, самосійна, па́далишна, добутна́, пажиро́вана дити́на. — Гріх не байструкові, а батькові. н. пр. — За що мати знущаєть ся, лає, проклинає, своє дити без сорому байстрям называє. К. Ш. — Салдатка та ще десь з байстрям. О. Мор. — Самосійні діти. Кр. — Хіба ти батьківська дитина? Ти пажирована. Кн.

Незако́нность, ный = незако́нність, ний. **Незако́нныя дѣти** = д. **Незаконнорождённый.**

Незама́ть, у виразі: **„незама́й, те“** = незайма́й, неру́ш, нечіпа́й, те. — Незаймай його — його і свої зацькують. н. пр. — На, чорте, груш, тільки мене не руш. н. пр. — Панських груш не руш: як погниють, то самі віддадуть. н. пр.

Незамедли́тельно = нега́йно (С. З.), нега́ючись, незаба́ром. — Приїзди негайно.

Незамѣни́мый = незамінний.

Незамѣ́тный, но = незначний, непомітний, но, неприкмі(é)тний, но, незна́ть, незна́ти, незна́чно, невзамі́ту. — Так якось незначно сталось, що й... — Оттак самому собі невзаміту він дійшов до... Кр. — Стрижений Ігнат, при землї незнать. (н. з. — погріб.)

Незанято́й = вільний, гулящий. — Де є гуляще місце, там і сїдай. С. Л.

Незапа́мятный = староді́вній, одвічний, вредковічний (С. З.), віковічний, споконвічний. — **Съ незапа́мятныхъ времéнъ** = споконвічно і під сл. **Вре́мя.** — Могила споконвічно тут, нїхто не зазнає, коли її насипано. Кн.

Незапя́тнанный = незаплямо́ваний, незака́ляний, чистий.

Незаслуже́нно = непозаслу́зї, нїза́що, ду́рно, да́рма, даре́мне, безви́нно.

Незатѣ́йливый, во = невига́дливий, во.

Нездоро́виться, нездоро́вится = нездýжати ся, недобріти ся, нездýжаєть ся, недобри́ть ся. — Щось мінї недобрить ся. Чайч. — Пішов би і я, та щось нездужаєть ся: і голова трохи болить і всього нениче мне.

Нездоро́вость = нездоро́вість.

Нездоро́вый = 1. недýжний, недýжний, слабий і д. **Больно́й.**

2. нездоро́вий, шкодли́вий, вадли́вий, непого́жий. — Нездорове повітря. — Непогожа вода.

Нездоро́вье = не́міч, недомога́ння (С. Л.), також дивись: **Болѣзнь.**

Нездоро́вѣть = д. **Болѣ́ть.**

Незло́бивый, незло́бный = незлий, незлосли́вий, незлі́сний, незлости́вий, ла́гідний (С. Пар.).

Незло́біе = незло́сливість (С. Ж.), незло́стивість, ла́гідність (С. Пар.).

Незна́емый, мо = невідо́мий, мо, незві́сний, но, незна́емий. (Пр. д. під сл. **Невѣ́домый**).

Незнако́мецъ, незнако́мка, незнако́мый, ая = незнайо́мий (С. Л.), незна́емий, ма.

Незна́ніе = невідо́мість, несьвідо́мість (С. Пар.).

Незначи́тельный, но = незначний, незна́чно, невели́кий, нелїчний, но, небага́то, тро́хи.

Незначи́тельность = незначність, нева́жниця, дурни́ця.

Незрѣ́лость = неспілість, недости́глість.

Незрѣ́лый = 1. неспілий, нести́глий (С. Л.), недости́глий, зеле́ний, свидовий. (Д. **Недоспѣ́лый**).

2. молодий, недоро́слий, зеле́ний.

Незы́блемый, мо = непохи́тний, непохи́бний, но. С. Пар.

Неизбѣ́жность = немину́чість.

Неизбѣ́жный, но = немину́чий, немину́че (С. Пар.), немину́щий. — Так! кара немину́ча; від неї не втічеш. Кн. — Буде немину́ча му́ка. К. Д. — Смерть — неминуща дорога. н. пр.

Неизвѣ́данный = недо́зналий, невідо́мий, недовідо́мий. — Духово-моральне життя чоловіка — все одно, що недовідоме дно морське. Кн.

Неизвѣ́стность = невідо́мість, бе́звість (С. Л.). — Невідомість закутала його туманом. Мир. О. — Аби нїхто непослушенства своего праву невідомостю покривати не міг. Ст. Л.

Неизвѣ́стный, но = невідо́мий, мо (С. Л.), незві́сний, но, недовідо́мий, мо, безві́сний (С. Л.), незна́емий, незна́мий, незна́ний (Чайч.), незна́ть (С. Л.), незна́тно, непозна́ку (С. Л.). — Незнать куди подїв ся. С. Л. (Д. ще під сл. **Невѣ́домый**.

Неизглаго́ланный = невимо́вний (С. З. Л.

Ж.), несказа́нний. — Невимовне чудо. С. З. — Якесь невимовне диво учинило ся. Чайч.

Неизглади́мый = невиво́дний, невитравни́й. — Невиводна пляма. — Се мало невитравне враження на його душу. Ап.

Неизлѣчи́мый = незціли́мий, невиду́жливий. — Зерно самолюбства невидужливого. Кн.

Неизмѣнность = незмінність, неодмінність.

Неизмѣнный, но = незмінний, неодмінний, но. С. Л.

Неизмѣри́мый, мо = незмірний, неомірний, безмірний, но (С. Л.).

Неизобрази́мый = несказа́нний. — Краса несказанна.

Неизрече́нный = д. **Неизглаго́ланный.**

Неизсяка́емый = невичерпа́нний, невиво́дний, безпереві́дний.

Неизъясни́мый = д. **Неизглаго́ланный.**

Неимовѣрность = неймові́рність.

Неимовѣрный, но = неймові́рний, нечу́ваний, но.

Неиму́щій = убо́гий, недоста́тній (С. Жел.), і д. **Бѣдный.** — Убогому мало що бракує. н. пр. — Набрав ся Бог багатих, а убогими роскидає. н. пр.

Неимѣніе = недоста́ча і д. **Недоста́токъ 1.** — **За неимѣніемъ, по неимѣнію** = не ма́ючи.

Нейскренность = нещи́рість. С. Л. — Доти тебе вірно кохала, доки нещирість твою дознала. н. п.

Нейскренній = нещи́рий.

Неиску́сный, но = невмі́лий, ло, незру́чний, незда́тний, но.

Неисповѣди́мый, мо = 1. д. **Неизглаго́ланный.**
2. недовідо́мий, невразумі́лий, непомі́сльний. — Куди жене їх таємнича доли, Предвічного недовідома воля? К. Б.

Неисполне́ніе = несповне́ння, невиповне́ння, невикона́ння.

Неисправи́мый = несправи́мий, непопра́вний.

Неиспра́вность = неспра́вність.

Неиспра́вный = неспра́вний.

Неиспытаяный = недізнаний, неспро́бований, неспитко́ваний, недосьві́дчений.

Неистовство = 1. лютість, лютова́ння (про вітер, хвилї).
2. д. **Бѣшенство 1.**

Неистовствовать = д. **Бѣситься 2.**

Неи́стовый, во = лю́тий, то, шале́ний, но, несамові́тний, то. — Як в двір въїду, подивлю ся на вроду сьвятую, і шалено обніму ся, веклом поцїлую. Лобода. — Несамовитий крик розбудив мене. Кн. — Скочив Муйо, мов несамовитий, біжить прудко до сьвітлиці в гору. Стар. С. п.

Неистощи́мый = невичерпа́нний, невиво́дний (С. Л.), про їстовні запаси — непереї́жний.

Неисходи́мый = несходи́мий. — Живуть ведмеді по густих несходимих лїсах. Яструбець — Про звірі.

Неисчерпа́емый = невичерпа́нний, неви́черпаний (Лев.).

Неисчи́слимый = незлїчи́мий, незлїче́нний (С. З.), несчисле́нний. — Кинув оком по Косовім полї, аж там бачить незлїчиме військо. Ст. С. п. — Несчисленної шкоди зазнав би був народ... Кн. — Незчисленне багатство було у його. н. о.

Нейтралите́тъ, льный = нейтра́льність, ний.

Некла́ссный = 1. неранґови́й (урядовець). 2. некласови́й (про школи).

Неказ́истый = непока́зний, непови́дний.

Не́клёнъ, рос. Acer tataricum L. = чорноклё́н, чорноќина, на́клен. С. Ан.

Не́когда = нї́коли (С. З. Л.), нема́ коли, нема ча́су. — То снїдаю, то обідаю і погуляти нїколи. н. пр. — Нїколи і вмерти буде. н. пр. — Нїколи тепер по опеньки ходити. н. пр. — Все нїколи — з лежнею то й сидої нема. н. пр. — Сїдай, підвезу! Нема часу, треба йти. н. пр. (Д. ще під сл. **Недосу́жно.**)

Нескончá́емый = д. **Безконе́чный.**

Некраси́вый, во = нега́рний, но (С. Л.), него́жий, же, пога́ний, но. — Не жаль міні того воза, коли-б дївчина гожа, а то руда та погана, та й та воза поламала. н. п.

Не́кресть = не́христ.

Некреще́нный = нехре́щений.

Некроло́гъ = некроло́г, посме́ртна зга́дка.

Некрѣ́пкій = неду́жий, неміцни́й, вкріпки́й.

Некста́ти = недоре́чі, недоді́ла невла́д, недоладу́, недошмі́ги (С. З.). — Озвав ся недоречі і вийшло: на те й мої штани в жлукто. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Кста́ти**).

Не́куда = нї́куди, нема́ куди́, нї́где, нема́-де, нї́кудою. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові діти, нїгде тебе, Якове, діти. н. п. — Тяжко, важко в сьвітї жити сироті без роду: нема куди прихилить ся, хоч з гори та в воду! Утопив ся б молоденький, щоб

не пудить сьвітом; утопив ся б — тяжко жити і нема де дітись. К. Ш. — Нікуди піти.

Нела́дный, но = недобрий, ре, пога́ний, но, лихи́й, злий, зле, негара́зд. — Ой негаразд Запорожці негаразд вчинили, степ широкий, край веселий тай запанастили. н. п.

Нелёгкая = си́ла дия́вольська, нечи́стий, біс, чорт, лиха́ годи́на. — **Дёрнула меня́ нелёгкая** = надав мині біс. — **Зачѣмъ меня́ туда́ нелёгкая понесётъ?** = чого́ мене́ туди́ чортя́ка понесе́? — **Куда́ его́ нелёгкая занесла́** = куди́ його чорти́ понесли́, куди́ він к бі́су подів ся? — **Нелёгкая тебя́ принесла́!** = принесла́ тебе́ лиха́ годи́на, чорт, біс, нечи́стий тебе́ приніс! — **Пусти́ться во всѣ нелёгкія** = в леда́що пусти́ти ся.

Нелицепріе́мный, нелицепрія́тный, но = безсторо́нній, правди́вий, во.

Нело́вкій, ко = незру́чний, но (С. Л.), неметки́й (С. З.), незгра́бний, но, незгра́ба, вайлува́тий. — **Нело́вко** = ні́яково (С. Л.), ні́якось. — Напле́ла на мене такого, що й казати ніяково. Ч. К. — Катерині стало ніяково. Лев.

Нело́вкость = незру́чність, незгра́бність. — **Почу́вствовалъ нело́вкость** = почу́в себе́ я́кось ні́яково.

Нело́жный, но = правди́вий, справедли́вий, во, по пра́вді, пе́вний, но. — Певна чутка.

Нельзя́ = не мо́жна, не ві́льно. — Сюди не можна ходити. — **Какъ нельзя́ лу́чше, ху́же, бо́лѣе** = як найкра́ще, як найгі́рше, як найбі́льше.

Не́льзя, у виразі: „**до не́льзя**“ = до кінця́, до кра́ю, до оста́нку, через кра́й, за на́дто. — **До не́льзя терпѣлъ** = терпів до оста́нку. — **Росхвали́ли до не́льзя** = через кра́й розхвали́ли.

Нелѣ́пица = нісені́тниця, дурни́ця, бредня́, незна́ть-що, ка́зна-що. (Д. під сл. **Ахнне́я, Беземы́слица, Вздоръ**).

Нелѣ́пость = 1. недола́дність, ду́рість, дурова́ння.

2. д. **Нелѣ́пица.**

Нелѣ́пый = недола́дній, неподо́бний; дурни́й, безглу́здий. — Плете щось неподобне, що й купи не держить ся.

Нелюби́мый = нелю́бий, неми́лий, не́люб. С. Л. — Хоче мене мати за нелюба дати. н. п.

Не́любъ = нелю́бий, не́люб, гидки́й, пріи́крий.

Нелюди́мъ, нелюди́мка, нелюди́мый, ая = нелю́да (С. Л. сп. р.), одлю́дько (сп. р.), нелю́дько, бе́злюдень, безлю́дько (С. Л.), одлю́дний (С. З.), вовкува́тий. — Такий, що ні до кого й не озветь ся: понура та одлюдько. Ск. — Дорікає сестра, що я безлюдько — цураю ся людей. Кн. — І на в знаки не дасть — такий безлюдько. С. Л. — Живе одлюдно на витоні. С. З. — Облуда будь од нас одлюдна. н. п.

Нема́ло = нема́ло, чима́ло (С. Л.), багате́нько. — Він чимало попрацював над сим ділом. — Чимало літ перевернулось, води чимало утікло, і в хутір лихо навернулось і сліз чимало принесло? К. Ш.

Немалова́жный = немалова́жний, значни́й.

Нема́лый = чима́лий. — Чима́лий у яру ставок, зелений на горі гайок. К. Ш.

Неме́дленно, неме́для = нега́йно (С. З. Л.), незага́йно, нега́ючись, незаба́ром (С. З. Л.), неба́вом (Гал.), неба́вно (Гал.), незаба́вом (Гал.), за́раз (С. Л.). — Хай незабаром поспіша доганяти. І. Г. — Іди міні зараз. С. Л.

Неме́дленный = нега́йний, незага́йний, незаба́рний.

Немилосе́рдный, но = немилосе́рдний, безмилосе́рдний, но, жорсто́кий, ко.

Неми́лость = неми́лость, нела́ска.

Неми́лый = д. **Нелюби́мый.**

Немину́емый, мо = немину́чий, че (С. Л.), немину́щий, ще.

Немно́гіе = небага́то, ма́ло хто. — **Немно́гое** = ма́лість, мали́зна, небага́то, ма́ло що. — **Въ немно́гихъ слова́хъ** = кількома́ слова́ми (Чайч.), ко́ротко кі́жучи. — **Немно́гіе понима́ли его́** = ма́ло хто розумі́в його́. — **Для немно́гихъ** = для небагатьо́х. — **Немно́гимъ** = небагатьо́м, ма́ло кому́.

Немно́го, здр. **немно́жко, немно́жечко** = небага́то, небага́цько, небагате́нько, тро́хи, тро́шки, тро́шечки, трі́шки, трі́шечки, трі́ні, трі́сі, тріс́юні, кри́шку, кри́шечку. С. Л. Ш. — Пусти, свате, в хату — тут нас не багато. н. п. — Почало трохи виясниювати ся. Кн. — Миски, ложки й хліба трошки. н. пр. — Хай вам Бог здоровля прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Дайте, мамо, ще трісі! — Буде вже тобі! — Та трісюні! Чайч. — А я так мало, не багато благав у Бога. К. Ш. — Див. ще під сл. **Ма́ло.** — **Немно́го спустя́** = тро́хи згодо́м, незаба́ром пісця́..., невдо́взі. — Не довго він мучив ся і вмер, а незабаром після того вмерла і жінка. — **Понемно́гу, поне-**

мно́жечку = потро́ху, потро́шку. — Гороху потроху. н. пр. — Потрошку та з палкою. н. пр. — Горошку потрошку — на дальше буде. н. пр.

Немо́жется = 1. д. **Нездоро́нится.**
2. не мо́жна, не ві́льно.

Немо́лчно = невмовка́ючи, безуста́нку. — Говорив цілий вечір, невмовкаючи.

Немо́лчный = невмовка́ючий.

Немо́чь = 1. нездужа́ти (С. З. Л.), нездолі́ти, нездола́ти, незмогти́ (С. З.). — Нездужає встати. — Бо я стар, болїю, більше гетьманом нездолїю. н. д.
2. д. **Болѣ́ть.**

Не́мочь, не́мощь = не́міч і д. **Болѣ́знь.** — **Дѣ́вичья не́мочь,** Chlorosis = блїда́чка. — **Че́рная не́мочь** = чо́рна не́міч, хворо́ба.

Немо́щный = 1. д. **Больно́й.**
2. неду́жий, безси́лий. — Та воли ж мої недужі, та вивезїть мажу з калюжі. н. п.

Немы́слимый, мо = неможли́вий, во, неподо́бний, но.

Ненави́дѣть = нена́видїти. — Вона мене нена́видить.

Ненави́стливый = злий, недо́брий, нежичли́вий.

Ненави́стный = нена́висний, нена́видний (К. Б.).

Не́нависть = нена́вистъ.

Ненагля́дный = лю́бий, коха́ний (що на його ненадивиш ся).

Ненадёжный = 1. кво́лий, хи́рний.
2. непе́вний. С. Л.

Нена́добность = непотре́ба.

Нена́до, нена́добно = 1. нетре́ба, не тра́. — Кинь мене, Боже, де мене не треба. н. пр. — Не тра старому клопотати, стара знає, кому дати. н. пр.
2. да́рма (С. Аф.), сі́лькісь (С. З. Л.).

Нена́добный = непотрі́бний (С. Л.), безпотрі́бний. — Старе, як гнила колода, нїкому непотрібне. н. пр.

Ненака́занно = безка́рно.

Ненаказу́емость = безка́рність.

Ненаказу́емый = безка́рний. — Як то не добре на сьвітї було, як сьвітом безкарні боги управляли. І. Г.

Ненаро́комъ, ненаро́чно = нав(у)ми́сне (С. Л.), безнамі́ру, незнаро́шне (С. Л.), ненаро́ком (С. Л.).

Ненаро́чный = невми́сний.

Ненаруши́мый, мо = неруши́мий, мо.

Нена́стливый, нена́стный, но = него́дяний, ненаго́жий.

Нена́стье = него́да (С. З. Л.), него́диця, не́годь, не́погодь, безго́ддя, сльота́ (С. З.). — До милої вроди не має негоди. н. пр. — Шкода й одежини під таку негоду. Кн. — Не хочу я вмірать зімою або під не́годь в осени. Кн. — Під час осінь ї сльоти. С. З. — Чи в погоду, чи то в сльоту іду з нею на роботу. н. п. — Лїзе в очі, як сльота. н. пр. — **Начало́сь нена́стье** = занепого́дилось. Лев. — **Ко́нчилось нена́стье** = розгоди́нилось. — О, вже розгодинюєть ся — не буде дощу! Чайч.

Ненасы́тимость, ненасы́тность = неси́тство (С. Л.), нена́їсть, не́сить, ненаже́рливість.

Ненасыти́мый, ненасы́тный = неси́тий, ненаже́рливий, нена́же́рний, ненаї́дний, невсити́мий, нена́їстний, ненаже́ра, жабрі́й (Сп.). — Той неситим оком за край сьвіта зазирає, щоб загарбать. К. Ш. — Ціле село заневолив, ще йому мало! Невситима людина. Кн. — От невситима дитина! Їсть, їсть, не наїсть ся. Кп. — Скатертина ненажерлива — її не нагодуєш. н. пр.

Ненаѣ́да, ненаѣ́дный, ненаѣ́дчивый = д. **Ненасыти́мый.**

Нену́жный, но = д. **Нена́добный, нена́до.** — **Нену́жная вещь** = непо́тріб, поки́дька, покидя́чка.

Необду́манный, но = необміркова́ний, но.

Необита́емый = пусти́й, безлю́дний, ди́кий, (хата) — пу́стка — Викинуло їх на дикий острів. — Може вернеть ся в некриту пустку зімувати, і укриє і натріє погорілу хату. К. Ш.

Необозри́мый = неогля́дний, неося́жний, безкра́їй.

Необори́мый = необо́рний (С. З.), непереможний.

Необу́зданность = невпи́нність.

Необу́зданный, но = невпи́нний, но, незагну́зданий, свавільний.

Необусло́вленный = безумо́вний.

Необу́тый = нез'обу́тий, невзу́тий, бо́сий. — Нез'обута не з'одягнена, тільки личком підперезана. н. п.

Необходи́мо = 1. д **На́до.**
2. ко́нче (С. З.), доко́нче, коне́чне (С. З.), доконе́чне, немину́че (С. Л.). — Але третьої недїлї треба нам було конче їхати. Федь.

Необходи́мость = потре́ба, коне́чність (С. Жел.).

Необходи́мый = 1. потрі́бний, потре́бний, потре́бен. — Робив для тебе усе, що тобі здаєть ся потрібним. Ч. К. — Так потріб-

ний, як дїрка в мішку. п. пр. — Дав би на молебень, та самому потребен. п. пр.

2. коне́ч(ш)ний (С. Жел.), неодмі́нний, безпремі́нний, неминучий, пи́льний. — Бо пильнії листи маю, їду до обозу. п. п.

Необходи́тельный = неввічли́вий, незвичайний.

Необъе́млемый = необся́жний, безмі́рний. — Край небо наче розсовуєть ся, ширшає, стає необсяжним. Кп.

Необъясни́мый = незрозумі́лий, незміркований, неспога́даний (С. З.).

Необъя́тный = д. **Необъе́млемый.**

Необъѣ́зженный = не́ук. — Запрягли неука, а він як понесе...

Необыкнове́нный, необыча́йный, но = надзвича́йний, незвича́йний, но, несьвіцький. С. З. — Побачивши панича такої пізньої незвичайної доби, вона здивувала ся. Лев. В. — З батька, з дїда, з прадїда не був я злодїй — се несьвіцький сором. С. Л.

Необы́чный = 1. д. **Необыкнове́нный.**

2. невви́клий, непризвича́єний.

Необя́занный = непови́нний.

Неогля́дкою = неоглядаючись, неозира́ючись, без о́гляду. — Побіг, неоглядаючись.

Неограни́ченый = необме́жений, необмежо́ваний, безмі́рний, безкра́їй (С. Аф. Ш). — Козацтво спиняло необмежену власть шляхти. Бар. О. — Коли в Правобережній Українї під'упало козацтво, вона перейшла під необме́жену власть Польщі. Бар. О.

Неодоли́мый = д. **Необори́мый.**

Неоднокра́тный, но = неодноразо́вий, не раз.

Неодушевлённый = безду́шний, неживи́й.

Неодѣ́тый = неодя́гнений, невдя́гнений (С. Л.), незодя́гнений, неубра́н(т)ий (С. Л.). — Пр. д. під сл. **Необу́тый.**

Неожи́данность = несподїваність, несподїванка, несподїване. — Се для мене була велика несподїванка. Кп. — Зрадївши з такої несподїванки. п... Кп. — Я не писав вам, бо хотів зробити вам несподїванку. Фр.

Неожи́данный, но = несподїваний, но (С. З. Л.), неспога́даний, нега́даний, но (С. Л.), на́глий, ло, зненацька (С. З.), зненаба́чка (С. З.), знеба́чки (С. Ж.), невбача́й, незнаро́шна (Кр.), неназнїмки (Кп.), спотинька́ (С. З.). — З несподїваного часом буває сподїване. п. пр. — Почувши несподївано, як хтось уступив до хати. Лев. В. — Напавши несподївано на товариство полку мого. Л. В. — Як виглянув в вікно зненацька, прийшов Латин в великий страх. Кот. — Як орел ширококрилий, як вітер зненацька налїтав на військо враже. Балуз. — Як би зненацька ангел з неба злетів з огненою різкою. Кот. — Коли зненабачка Настин регіт почув ся, аж ми іздрігнули ся. О. С. — Я замислив ся, а сестра неназнїмки як гуконе на мене. Кп. — Но відкіль стрілка не взяла ся і спотинька в стегно вп'яла ся. Кот.

Неозабо́ченный = безклопітний, безжу́рний.

Неоконча́тельный = недове́ршений. Гр. См. Ст.

Неопали́мый = неспали́мий.

Неопа́сный = безпе́чний. С. Ш.

Неопери́вшійся = безпе́рий. С. Ш. — **Неопери́вшійся птене́цъ** = голопу́цьок (С. Аф. З.), голу́цьванок (Чайч.), голоцьвірнок.

Неопи́санный = д. **Неизглаго́ланный.**

Неопла́тный = невипла́тний, несплати́мий. — Залїз в невиплатні довги.

Неопо́мниться = не счу́ти ся (С. Л.), не стя́мити ся (С. З. Л.), не схамену́ти ся. — Не счуєш ся, відкіля й лихо складеть ся. К. Х. — І не счув ся, коли ніч минула. — І не стямиш ся, відкіль вітер повіє. Кп. — Не стямилась Вівдя, як спідницю загубила. п. пр. — І не схаменув ся, як вкохав ся и в дївчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. п. п. О. Ст.

Неопредѣле́нность = неозна́ченість, неви́значеність, невира́зність, нея́сність. — Купецька дїяльність зъєднала ся там з неозначеностю мети, неневностю стежки до неї. Бар. О. — Невизначеність ідеї космополїтичних змагань не дає нам... Кп.

Неопредѣлённый, но = неозна́чений, но (Гр. Ог.), неви́значений, невира́зний, нея́сний, но. — В умові межі невизначені, а просто сказано: суходолом до річки Смолянки. Кн.

Неопровержи́мый, мо = незапере́чний, но (С. Пар.), несхи́тний, но (С. Пар.), непору́шний, но.

Неопря́тность = нече́пурність, неоха́йність, неоха́рність.

Неопря́тный, ая, но = нечепурни́й, неоха́йний, но (С. З. Л.), нечупа́рний, но (С. Л.), неоха́рний, но, нечепу́ра, нечупа́ра (С. Л.), нечупа́йда (Граб.), неоха́я (сп. р.), нехлю́й, нехлю́я (Граб. С. Л.), петїпа́ха, підтїпанка (Граб.), шмарово́з, невмива́ка (Граб.), задри́па (С. Л.), задри́панка (С. Аф.), забовтю́ха, забо́в-

тянка (Граб.), замазу́ра, заму́рза (Граб.). — І Трахтемирів геть горою нечепурні свої хатки роскидав з долею лихою, мов пьяний старець торбинки. К. Ш. — Більш за шинок нечупарна хата. Кн. — Була в його жінка та така неохайна, що ні коло себе, ні коло чого рук не доложе. п. к. — А ти, задрипанка — шинкарка! К. Ш.

Небпытный = недосьвідний, недосьвідчений, небува́лий. — Заморочують недосьвідних людей. Кн.

Неоскудѣва́емый = д. **Неизсяка́емый.**

Неосла́бный, но = пильний, но, щи́рий, ро, неперестанний, безуста́нний, но, без пере́рви. — Пильний догляд. — Щира праця.

Неосмотри́тельность = необа́чність (С. Л.), неогля́дність, необа́чка, необере́жність.

Неосмотри́тельный, но = необа́ч(н)ний, но (С. З. Л.), неогля́дний, необере́жний, но. — Прости раз, воно і вдруге буде таким необачним. Кн. — Хтоби будуючи, дерево або цеглу необачне упустив і тим кого забив. Ст. Л. — Грав необачно на великі гроші. Зїньк. — А позаду Сагайдашний, що пр міняв жінку на тютюн та люльку — необа́чний! н. п.

Неоснова́тельный, но = безосно́вний, неслу́шний, но (С. З.).

Неоспори́мый = д. **Неопровержи́мый.**

Неосторо́жный, но = необере́жний, небере́жний, но (С. Л.), небереже́ний і д. **Неосмотри́тельный.** — Небереженого і чорт не стереже. н. пр.

Неосторо́жность = необере́жність і д. **Неосмотри́тельность.**

Неосуществи́мый = неможли́вий.

Неосѣ́длый = неосілий, мандрівний, кочовий.

Неотврати́мый = немину́чий, неодворо́тний. — Неминуче лихо.

Неотвя́зный, неотвя́зчивый = невідче́пний, въїдли́вий, уї́дливий. — Небудь уїдливий, мов оса. Гул. Ар. — Таке въїдливе, що хоч візьми та й плюнь йому межи очі. н. пр.

Неотёса = неоте́са, незгра́ба, одоро́бло, нескре́ба, чвала́й, бе́цман, ка, мурло́, мурми́ло, хамло́, муги́рь (С. Л.), ге́вал (С. З.). — Ступити не вміє: де йде, так і зачепить ся за щось, сказано — неотеса. Кн. — Ой вийду я за ворота — нема мого злота, тільки той стоїть нескреба, що мінї не треба. н. п. — Чвалаями ходять та бісів проводять. н. пр.

Неоткрове́нность = нещи́рість.

Неоткуда = нівідкіля́, нема́ звідки.

Неотло́жный, но = д. **Безотлага́тельный.**

Неотлу́чный, но = невідлу́чний, нерозлу́чний, невідсту́пний, но.

Неотмоли́мый = неспокуто́ваний.

Неотмѣ́нный, но = неодмінний, но.

Неотсту́пный, но = невідсту́пний, безвідсту́пний, невідче́пний, но, притьмо́м (С. З. Л.). — Притьмом намагатись ся.

Неотхо́дный = д. **Неотлу́чный** і **Неотсту́пный.**

Неотчужда́емый = непрода́жний, зака́заний.

Неотъе́млемый = неоднїманий, невіді́йманий.

Неофи́тъ = новохре́щенець.

Неохо́та = не́хіть (С. Л.), неохо́та. — **Мнѣ неохо́та** = нема́ю охо́ти.

Неохо́тно = не́хотя, неохо́че, зне́хотя (Лев.).

Неоцѣнённый = неоцінний.

Неочередно́й = нечерговий.

Неощути́тельный = непомітний.

Непа́мятливый = непамьяткий, непамьятýщий.

Непа́рный = непари́стий. — Непаристі чоботи.

Непереводи́мый = неперекладний.

Неплатёжъ = неплатїж, непла́та, неви́плат.

Неплате́льщикъ = непла́тник.

Непло́діе = непліднiсть, неродю́чість.

Непло́дный = непли́дний, неплодю́чий (про тварі і рослини), неродю́чий (про землю), неплі́дниця (про жінку).

Непло́тный, но = нещільний, но, на о́слаб.

Непобѣди́мый = непереможний, необо́рний (С. З.).

Непова́дно = незна́дно.

Непови́нный, но = неви́нний, невинува́тий, безневи́нний, но, неповинний, но, без вини́.

Неповинове́ніе = неслухня́нство, неслухня́ність, непослу́шенство (С. Ж.). — Непанькати ся ж з вами, коли ви тільки начальство своє неслухнянєвом клопочете. Лев. В. — Аби нїхто непослушенства свого праву невідомостю покривати не мог. Ст. Л.

Неповоро́тливый = неповороткий (С. Л.), немото́рний, міхува́тий, ломакува́тий (Мап.), вайлува́тий, зава́жуватий (Мап.), незгра́бний, незру́чний, лемехува́тий, лемішкува́тий, лапехува́тий (С. З.), лемішка, мни́ха, маку́ха, махла́к. — Ле-

мехувата вона, заким поверне́ть ся, то й день мине. Кн.

Непогода, непогодь = д. **Ненастье.**

Непогрѣши́мый, мо = безгрі́шний, непохи́бний, но, непоми́льний, но, безгрі́шно, без поми́лки. — Одна наука непохибна, та, що навчає ворогу прощати. К. Б.

Неподалёку = недале́ко, бли́зько.

Неподáтливый = нездáтливий (Лев.), випнистий, жи́лавий.

Неподви́жность = нерухо́мість. — Розминає руки, що заклякли від довгої нерухомости. Пісоч.

Неподви́жный, но = нерухо́мий, мо (С. З. Л.), непору́шний, но (С. Л. Ж.), неруши́мий, мо, неворушно. — Довго стояв я нерухомо, не знаючи, що й думати. Фр. — Я сиділа нерухомо. Кн. — Стояв неповорушно. Лев.

Неподдѣльный = нехвальши́вий, правди́вий, щи́рий, щи́росний (С. Л.).

Неподку́пный = непідкупний, справедли́вий, непохи́бний.

Неподражáемый = незрівня́нний, ненаслідовальний (С. Жел. Пар.).

Неподсту́пный = непідступний, непристу́пний, недосту́пний.

Неподходя́щій = непідхо́жий.

Неподѣльчивый = недо́брий, скупи́й. — Ач який недобрий — ніколи нічого не дасть.

Непозволи́тельный, но = недозво́лений, заборо́нений, невільний, но; незвичáйний, но.

Непоколеби́мый, мо = непохи́бний (С. Л.), непохи́тний, непору́шний, но (Ст. Л.).

Непоко́йный = неспокі́йний, баламу́тний.

Непоко́рность = непокі́рливість (С. Л.), непоко́ра, непідхи́льність.

Непоко́рный = непокі́рний, непокі́рливий (С. Л.), неслухня́ний. — Люто карали смертю всякого неслухняного. Бар. О.

Неполнотá = непо́вність.

Непо́лный = непо́вний.

Непомѣрный, но = непомі́рний, надмі́рний, над мі́ру.

Непоня́тливый = нетямки́й, нетяму́щий.

Непоня́тный, но = незрозумі́лий, ло, непомі́сльний, но, недостямку́, недотя́ми. — Мова незрозуміла дітям. Кн. — Крикнула щось на своїй незрозумілій мові. Пісоч.

Непоправи́мый = непоправний, непора́дний.

Непоро́чный = непоро́чний (С. Жел.), чи́стий, безнагáнний (С. Ж.).

Непоря́докъ = д. **Безпоря́докъ.**

Непоря́дочный = непутя́щий. С. З.

Непослушáніе = д. **Неповиновеніе.**

Непослу́шный = неслухня́нний, неслу́шний, не́слух.

Непосре́дственный, но = безпосере́дній, нє (С. Ш.), про́сто. — Безпосередні вибори. — Удав ся просто до його.

Непостижи́мый, мо = недовідо́мий, мо і д. **Непоня́тный.** — Куди жене їх таємнича доля, Предвічного недовідома воля? К. Б.

Непостоя́нный = нестáлий (С. З.), неставе́чний (С. З.), нестанови́тий, непе́вний (С. Ж.). — Дівчина жартовлива, нестановита, як той метеличок в літі. Федь.

Непостоя́нство = нестáлість (С. З. Л.), нестате́чність (С. З.), нестáток. — Видячи нестатечність козацькую, же жадному монарсї підданство не додержують. Л. С.

Непосѣда, непосѣдъ, непосѣдка = непосидю́чий, непосидя́чка (С. Л.), шве́ндя (С. Л.), побігу́ця (С. Л.).

Непотре́бникъ, ца = розпу́стник, ця, бáхур, ка, курвáль, ку́рва, пові́я, хльо́рка, шку́ра, шлю́ха, паплюга (Кот.), дінтя́нка.

Непотре́бный = 1. д. **Ненáдобный.**

2. розпу́стний, розпу́тний. — Розпустне життя в молодости приносить хворобу на старі кості. н. пр.

Непотре́бство = розпу́ста.

Непочёмъ = бáйдуже́ (С. Л.), дáрма, анї гáдки (С. Л.). — Хоч горú усе, йому анї гадки. С. Л. — Що там не кажуть про його, йому байдуже.

Непочте́ніе, непочти́тельность = неповáга (С. З.), зневáга (С. Аф.).

Непочти́тельный = неповáжливий, зневáжливий, непошти́вий.

Непрáвда = 1. непрáвда, здр. непрáвдонька, кри́вда. — Правда кривду переважить. н. пр.

2. брехня́. — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — **Жить непрáвдой** = неправдувáти, кри́вдити.

Неправди́вый, во = неправди́вий, во, криводу́шний, но.

Непрáведный, но = непрáведний, но, несправедли́вий, во, не по прáвді. — Та не по правдї та козаченько живеш з дївчиною. п. н.

Непрáвильный, но = неві́рний, но, несправедли́вий, во, хи́бний.

Непрáвильность = неві́рність, хи́ба, хи́бча.

Непра́вый = несправедли́вий.
Неправосу́діе = безпра́въя.
Непра́здная = непоро́жня і д. **Бере́менная.**
Непредусмотри́тельный = необа́ч(ш)ний.
Непрекло́нный, но = незло́мний, непохи́бний, непохи́тний (Фр.), невблага́нний.
Непрело́жный, непремѣ́нный, но = незмі́нний, неодмі́нний (С. Ж. Л.), безодмі́нний (С. Л.), безпремі́нний, коне́шний, неодмі́нно і т. д., небезпре́менно, коне́ч(ш)не (С. З.), ко́нче (С. З.), доко́нче, доконе́чне. — Але третьої неділі треба нам було конче їхати. Федь. — Дідові не дуже хотіло ся балакати, а Паньковї приспіла охота доконечне питати його. Лев. — Завтра небезпременно треба їхати.
Непреобори́мый = д. **Необори́мый.**
Непреодоли́мый = 1. д. **Необори́мый.**
2. невпи́нний, безупи́нний, но.
Непреры́вный, но = безуста́нний, но (С. Л.), безпереста́нний, безуга́вний (С. Л.), невпи́нний, но, без пере́рви, без переста́нку, бе́зперестань. (Пр. д. під сл. **Безостано́вочный**).
Непреста́нный = д. **Безостано́вочный.**
Непривлека́тельный = неприє́мний.
Непривы́чка = незви́чка.
Непривы́чный = незви́клий, неприви́клий.
Непривѣ́тливый, ая = непривітний, на́, непривітниця. — Дружинонька неймовірная, чужа семъя непривітная. п. п.
Непригодный = негодя́щий.
Неприго́же = незвича́йно, него́же, не годи́ть ся.
Неприго́жій = 1. нега́рний і д. **Некраси́вый.**
2. незвича́йний, неподо́бний.
Неприкоснове́нный, но = 1. недотика́льний, непору́шний, но (С. З. Л.). — Права і вольности непорушно держати. Ст. Л.
2. неприче́тний. — Я до сього діла непричетний. Чайч.
Неприли́чіе = незвича́йність. — Він не оправдував нічого, що тут сталось, що незвичайностю хоч у кого б назвалось. К. Д. Ж.
Неприли́чный, но = незвича́йний, но (С. Л.), него́жий, же (С. Л.), неподо́бний, но, безли́чний, но (С. Ш.), неслі́д (С. Л.), неподо́ба, неподо́ба річ (С. Л.), неподо́бная річ, не до звича́ю (С. Л.), не ли́чить, не ґре́чно. — Козаків до всякої незвичайної роботи домової приставляли. Л. С. — Лають ся неподобними словами. Кр. — Безличний попів Гриць. п. пр. — Не слід тобі туди ходити. С. Л. — Не подоба дівці до козака та й виходити. п. п. — Пусти мене, Подоляико, на піч! Ой не пущу — неподобная річ. п. п. — Ні, не личить лисому женихати ся до підлітка. Кп.
Непримѣни́мый = непритýльний. С. З.
Непримѣ́тный = д. **Незамѣ́тный.**
Непринуждённость = неви́мушенність. С. Жел. Пар.
Непринуждённый, но = незнево́лений, неви́мушений, но (С. Жел. Пар.), ві́льний, но, без при́мусу.
Непристо́йный = д. **Неприли́чный;** стидки́й, сороміцький. С. Л. — Не съпівайте соромі́цької, засъпівайте старосъвітської. н. пр.
Непристу́пный = 1. непристу́пний, недосту́пний.
2. д. **Го́рдый** і **Надме́нный.**
Непритво́рный, но = щи́рий, ро.
Неприча́стный = д. **Неприкоснове́нный 2.**
Непріязненный, но = непри́язний, но, воро́жий, же. — Людей неприязних благаєш і, Христа ради, простягаєш коло зачинених дверей стариї руки. К. Ш.
Непріязнь = непри́язнь, непри́ятельство, ворогува́ння.
Непріятель, ница = непри́ятель, ка, во́рог. — В той час була честь, слава, військовая справа, сама себе на съміх не давала, неприятеля під ноги топтала. п. д. — Він мінї давній ворог.
Непріятельскій = непри́ятельський, воро́жий, вра́жий (С. Ш.), ура́го́вий, ура́гів (С. Ш.).
Непріятность = неприє́мність, при́крість (С. З. Л.). — Що собі козаки за великую прикрість і утиск мали. Скоропадський. С. З.
Непріятный, но = неприє́мний, но, при́крий, ро (С. З. Л.), нелю́бий, бо (С. Л.). — **Непріятнымъ стать** = оприкрити ся. — Годі брехати, бо вже й своя брехня оприкрилась. н. пр.
Непробу́дный (сонъ) = ме́ртвий. — Спить мертвим сном.
Непрогля́дный = безпросъві́тний. — Усе небо блакитнеє покрила темно́та; безпросьвітна, нерозумна давняя дрімота. Ос.
Непродолжи́тельный = недовги́й, коро́ткий. — **Въ непродолжи́тельномъ времени** = незаба́ром (С. З.), неба́вом, невдо́взї (Гал.).
Непрозра́чный = непросъві́тний, непросьві́тчастий (С. З.), непрозо́рий (Фр.).
Непроизво́льный = неві́льний.
Непро́махъ, у виразі: „**онъ не про́махъ**" = він не ду́рень, не впу́стить ра́ка з ро́та.

Непромокáемый = непромокни́й (Кп.), непромокáльпий (С. Жел.), непротекýщий (С. Пар.).

Непроницáемость = непронúкливість. С. Жел. Пар.

Непроницáемый = непронúкливий. С. Жел. Пар.

Непрости́тельный = невибáчний, непрости́мий. — Чи вже ж непростима помилка молодого віку? Кн. — Сам тямлю, що мій гріх непростимий. Кн. (Д. ще під сл. **Извини́тельный**).

Непроходи́мый = непрохідни́й (Л. В.), непролáзний. — Непрохідний ліс. — Непролазні нетрі. — **Непроходи́мый дурáкъ** = дурни́й як пень, як колóда.

Непрóчный = неміцни́й, нецупки́й.

Непроѣздный, непроѣзжій = непроїздни́й.

Непутёвый = непутя́щий. С. З.

Непьющій = непитýщий. — Я чоловік непитущий, хіба коли для сьвята чарочку випъю.

Нерáвенство = нерівність, нерівня.

Неравнó = а колú, а я́к, а мóже, а нý, а щó. — **Неравнó онъ спрóситъ, а я не знаю** = а колú він спитáє (або: а щó як він спитáє), а я не знáю.

Неравносторóнній = різнобічний.

Нерáвный = неоднáковий.

Нерадúвецъ, вица, нерадúвый = д. **Лѣнúвецъ, лѣнúвый** і **небрéжный**.

Нерадѣніе = д. **Небрежéніе**.

Нерадѣть = недбáти. С. З. — Отамане наш, недбаєш за нас: та вже ж наше товариство як розгордіїш. н. п.

Нерадѣтельный = д. **Небрéжный**.

Неразбóрчивый = 1. невигáдливий, невередлúвий, непримхлúвий. — Він невередливий на їжу.
2. нерозбірний, невирáзний, нечиткúй. — Нечиткé письмо.

Неразвитóй = нерозвитúй, нерозвúнений (Гал.).

Неразвя́зный = 1. немотóрний, незрýчний, міхувáтий.
2. несьміливий.

Неразгáданный, неразгáдный = неодгáдний.

Неразговóрчивый = неговіркúй (С. З. Л.), небалакýчий і д. **Молчалúвый**.

Нераздѣлúмый, нераздѣльный = д. **Недѣлúмый**.

Неразлýчный = нерозлýчний.

Неразрушúмый = непорýшний.

Неразрывный = нерозрúвний. С. Жел.

Неразрѣшúмый = нерозрішúмий. С. Жел.

Неразсудúтельность = нерозсýдливість, нерозвáжність.

Неразсудúтельный, но = нерозсýдливий, во, нерозвáжний, но (С. Л.).

Неразсчётливый = безрахýбний. Полт. Чайч.

Неразýміе = нерóзум, дур, нéтям. — Дике у своїм нéтямі мужицтво. К. Кр.

Неразýмный = нерозýмний, дурнúй. — — Та малюсінькє соловъятко по деревцю лазить; дурна дівка, дурна й нерозумна на козака важить. н. п.

Нерáзъ = нерáз, кільки разів.

Нераскáянный, но = запéклий, ло. С. Аф. З. — Запеклий злодій.

Нерасположéніе, нерасполóженность = неприхúльність, нез(ж)ичлúвість (С. Л.). — Царські посли спізнали неприхильність гетьмана до Москви. Бар. О.

Нерасполóженный = неприхúльний, нез(ж)ичлúвий (С. З.).

Нераспорядúтельный = нерозпоря́дливий.

Нерастворúмый = нерозпускáльний.

Нерастлѣнный = нерозпýстний, чúстий.

Нерасторóпный = немотóрний і д. **Неповорóтливый**.

Нерачéніе, нерачúвый, нерачúтельный = д. **Небрежéніе** і **Небрéжный**.

Нервúческій, нéрвный = нервóвий. С. Жел. Пар.

Нерестó = нéрет (С. Жел.), вéрша.

Нерóбкій = небоязькúй, сьміливий.

Нерóвный = нерівний.

Нерóвня = нерівня. — Я тобі нерівня, бо ти ткач, питкоплут, а я бондарівна. н. п.

Нерóдъ = недорід.

Нерукотворённый, нерукотвóрный = нерукотвóрний. — **Нерукотв. Образа** (сьвято 16-го серпня) — Пречúстник. С. З.

Нерушúмый, мо = нерушúмий, мо, непорýшний, но (С. З.). — Права і вольности непорушно держати. Ст. Л. — На віки непорушно. Київ. Ст.

Нерѣдко = частéнько.

Нерѣшúмость, нерѣшúтельность = вагáння. С. Л. — **Быть въ нерѣшúмости** = вагáти ся і д. **Колебáться 2**.

Нерѣшúтельный, но = незвáжний, вагáвий (С. Жел. Пар.), розгáдько. — Одважний мед пъє, а розгадько воду. н. пр. Пис.

Нерáха = д. **Неопря́тный** (всі іменники).

Неря́шество = д. **Неопря́тность**.

Неря́шливый = д. **Неопря́тный** (переважно прикметники).

Несбы́точный = незбу́тний, химе́рний, неможли́вий.

Несвоевре́менный, но = невча́сний, но (С. Ж. З.), неслу́шний, но, безго́дний, но (С. Жел.), не в час, без часу́, не в свій час, не на часї. — Неслушно тоді було, а тепер саме час до сїеї роботи брати ся. Кн.

Несво́йственный = невласти́вий. С. Жел.

Несвѣ́домый, несвѣ́дущій = несьвідо́мий, незна́ючий, нетяму́щий. — Як незнаюче до дїла возьметь ся, то й буде посьміх. Чайч.

Несвя́зный, но = нескла́дний, но, недола́дний, но, недоладу́.

Несгора́емый = неспали́мий.

Несгово́рчивый = незмо́вний, несхильчивий (С. Жел. З.), крути́й.

Несказа́нный = д. **Неизглаго́ланный.**

Нескла́дный = д. **Несвя́зный.**

Несклоня́емый = незміни́мий. С. Жел. Пар.

Несконча́емый = нескінче́нний. К. Кр.

Не́слухъ = неслухня́ний і д. **Непослу́шный.**

Несльíханный, но = нечу́ваний, но. — Нечувана річ.

Несльíшный = нечутни́й; ти́хий.

Несмотря́ на... = не вважа́ючи, неди́влячись на...; про те́.

Несмы́сленный, несмы́слящій = нерозу́мний, нетяму́щий, нетя́ма (Лев.), нетяма́ха.

Несмѣ́тный, но = незлїчи́мий, мо, незлїче́нний, несчисле́нний, но, без лїку, бе́злїч, без лїчбú. — Брав він добич незміримо, срібло, злото незлїчимо. І. Г. — Багатирка знаєте! Худоби без лїку. Федь. (Пр. д. ще під сл. **Безсче́тный** і **Неисчислимый**).

Несно́сный, но = нестерпу́чий, че, незно́сний, но. (Пр. д. під сл. **Невыноси́мый**).

Неснято́е (молоко) = незбіране. — У мене і булки сьвіжі і молоко незбіране. Кн.

Несоблюде́ніе = невідбува́ння.

Несовершеннолѣ́тіе = недолїтство, недолїтність (С. Пар.), недоро́слість. — Через недолїтство дїтей мушу спродавати худобу. Кн.

Несовершеннолѣ́тній = недолї́тний (С. Жел. Пар.), неповнолїтний, недоро́слий, недо́лїток (С. Жел.), підлї́ток. — В недорослости лїт таких дїтей опекуни тих дїтей недорослих права їх доводити мають. Ст. Л. — Недо́лїток таке творить. К. Ш. — Бо нїчим обути панят недорослих. К. Ш.

Несоверше́нный = недокі́нчений, недоко́наний. С. Пар.

Несовмѣ́стный, несовмѣсти́мый = несумі́сний.

Несогла́сіе = незго́да (С. З. Л.), нела́года, незла́года, нела́д, зва́да (С. З.), розра́да. — Згода дім будує, а незгода руйнує. н. пр. — Чрез незгоду всї пропали, самі себе звоювали. Мазепа. С. З. — Ой я старий, ти молода — тим між нами нелагода. н. н. — Незлагода у свекрухи з невісткою постала. Зїньк. — Нема тиї хати, щоб не було часом звади. н. пр. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Чому не ймеш віри ти, брате Москалю? Це вже пан лякаєш ся зради? З тобою недоля нас кревне зъєднала — не буде між нами розради. Старицький. — **За несогла́сіемъ, по несогла́сію** = через незго́ду (Пр. д. вище).

Несогла́сный, но = незго́дний, но (С. Л.) незгодли́вий, во, (про музику, сьпіви) — нела́дний, різноголо́сий, не вла́д, не до ладу́. — **Пою́тъ несогла́сно** = сьпіва́ють не в ла́д. — **Живу́тъ несогла́сно** = живу́ть не в ладу́. — **Несогла́сно съ и́стиною** = незго́дно з пра́вдою.

Несоизмѣри́мый = непомі́рний.

Несокруши́мый = незло́мний.

Несомни́тельный, несомнѣ́нный, но = пе́вний, нехи́бний, непохи́бний (С. Жел.), пе́вно, напевне, пе́вна річ, коне́чне. — Певна річ, що вплив його був великий, але... Кн.

Несообра́зный = неподо́бний. — **Говори́тъ несообра́зное** = плете́ щось неподо́бне, ка́же таке́, що й ку́пи не де́ржить ся.

Несообрази́тельный = незмірко́ваний, непомірко́ваний (Лев.).

Несообщи́тельный = одлю́дний (С. З.), вовкува́тий.

Несоотвѣ́тственный = неоднові́да́льний, нестосо́вний.

Несоразмѣ́рный = непомі́рний.

Несостоя́тельность = неспромо́га (С. Жел.), неспромо́жність (С. Жел. Л.), неста́ток. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр.

Несостоя́тельный = неспромо́жний. С. Жел. — Усї наші заходи показали ся неспроможними побороти смерть. Кн.

Неподру́чный, но = незру́чний, но, не з руки́.

Неспоко́йный = неспокі́йний, невпокі́й-

ний (С. Л.), невгомо́нний, (тільки про чоловіка) — гуркотій, стукотій (Лев.).

Неспоко́йствіе = неспо́кій, невпо́кій.

Неспори́ть, ся = не в лад, не спірно йти́. — **Рабо́та не спори́тъ або неспори́тся** = робо́та не спірно йде́.

Неспо́рый, ро = неспірний, но.

Неспосо́бность = нездатність (С. Л.), невда́тність, нездо́льність (С. Л.), недоте́пність (С. Жел.), нездібність (С. Жел.), безкебе́ття.

Неспосо́бный = нездатний (С. Л.), нездо́льний (С. Л.), недоте́пний (С. Жел. Л.), нестінний (С. З. Л.), нездалий (С. Жел.), нездібний (С. Жел.), безкебе́тний, недоте́па (сп. р. С. Жел.). — Вже й до того недотепний. н. к. — Недотепний ні до чого. Кн. — Він до зросту дійшов, а така недотепа, — нічого робить не вміє. н. к.

Несправедли́вость = неправди́вість, непра́вда, кри́вда.

Несправедли́вый = неправди́вий.

Неспѣ́лый = д. **Незрѣ́лый.**

Неспѣша́, неспѣ́шно = пома́лу, помале́ньку, пова́гом, покво́лом, зпокво́лу. — Помаленьку — піймаєш старенку. н. пр.

Несравне́нный, но = незрівня́ний, не в заміру, без порівня́ння.

Нестара́тельный = недба́лий, недбайли́вий, недба́лиця (сп. р.).

Нестерпи́мый, мо = нестерпу́чий, че, несте́рпний, но. С. Жел.

Нести́, ся = 1. нести́. — Несе мішок борошна. — Вода несе кригу. — Носять дрова

2. одбува́ти, відправля́ти. — Другий місяць одбуває службу. — Ой пішов він до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — **Нести́ покая́ніе** = покутува́ти. С. Л.

3. нести́, ся, поклада́ти. — Кури несуть яйця. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр. — **Нести́ околёсную, вздоръ, чепуху́** = д. **Вздоръ городи́ть.** — **Нести́ высоко́ себя́, нести́ ся** = пиша́ти ся, горді́ти, чва́нити ся, бундю́чити ся, ки́рпу гну́ти, ви́соко літа́ти. — Високо літає, та низько падає. н. пр. — Пишаєть ся, як порося на орчику. н. пр. — **Нести́ на се́рдцѣ** = терпі́ти мо́вчки. — **Несёт-ся молва́, слухъ** = чу́тка йде́. — **Онъ всё своё несётъ** = він своє́ прова́дить, торо́чить.

Нестóитъ = нева́рт (С. З.), нестоїть. — Хто шага не береже, той сам неварт копійки. н. пр. — Що діяти і що почать? Люден і долю проклинать неварт їй-Богу. К. Ш.

Нестрое́ніе, нестро́йность = нела́д, безла́ддя, непоря́док (С. Ж.), розгордія́ш.

Нестро́йный = нела́дний, безла́дний, незго́дний.

Несу́шка = несю́чка, несу́чка (курка, що часто несеть ся). С. Жел.

Несуще́ственный = несу́щний. С. Жел.

Несхо́дный, но = 1. несхо́жий, неподо́бний, но, неодна́ковий, во.

2. неви́годний, непоці́нний, но.

Несхо́дность, несхо́дство = несхо́жість, непохо́жість, неподо́ба.

Несча́стіе = недо́ля (С. Л.), здр. недо́ленька, нещастя, здр. неща́стячко, біда́, здр. бі́донька, безголо́в'я (С. Л. Ш.), безща́стя, беззала́ння (С. Аф. Ш.), бездо́лля і безді́лля, ли́хо, лиха́ годи́на (С. Л.), приго́да, здр. приго́донька, причи́на (С. Л.), ха́лепа (С. Л. Ш.), лихолі́ття, зли́годні. — Пішли вінчати ся — нема попа дома; чи се ж твоє нещастячко, чи моя недоля? н. п. — А безголов'я та короткий вік на тебе! н. пр. — Вже як піде на лихо та на безголов'я, то де той і розум дінеть ся. К. Х. — Як твоя, доню, доля, то накупить чоловік поля, а як безділля, то продасть і подвірря. н. пр. — Іди, непе, тепера до мене, сталась мині пригода без тебе, сталась мині без тебе причина: жінка вмерла, зосталась дитина. н. п. — Заприсягли ся жити в згоді: і в щастї і в лихій пригоді. Чайч. — На козака пригодонька — козак зажурив ся. н. п. — Ні, вже, куме, як заєць перебіжить дорогу, то вже без халепи не обійде ся. К. Х. (Д. ще під сл. **Бѣда́, Бѣдствіе**).

Несчастли́вый, ая, несча́стный, ая = неща́сний, на, неща́сниця, нещасли́вий, ва, виця, безща́сний, на, ниця (С. З. Л.), бездо́льний, на (С. Л. Ш.), безтала́нний, на, ниця (С. Аф. Ш.), бідола́шний, на (С. Л. Ш.), бідола́ха (С. Ш.), бі́дний, серде́шний, серде́га, біда́ха (С. Ш.). — Ой я нещасний, що маю діяти? Полюбив дівчину та не можу взяти. н. п. — Хоч і вродлива, та нещасниця — ні в чому не найдить. Кн. — Доленько моя, безщасная! С. З. — А я бідний, безталанний, без пари, без хати, не довелось мині в сьвіті весело гуляти. Забіла. — Ой у нашій славній Україні були колись престрашні бездольні години. н. д. (Пр. д. ще під сл. **Бѣдня́га** 2.)

Несчётный = д. **Несмѣ́тный.**

Несъѣдо́мый = неїстовний.

Не́тель = я́лівка (не тільна корова).

Нетерпи́мость = нетерпи́мість.

Нетерпѣли́вость, нетерпѣ́ніе = нетерпіл-

пя, нетерплі́вість, нетерпля́чка. С. Жел. — Оце нетерплячка бере!

Нетерпѣли́вый, во = нетерпля́чий (Чайч.), нетерпя́чий, нетерпу́чий, че, нетерплі́вий, во. С. Жел.

Нетлѣ́нный = нетлі́нний (С. Жел.), негні́ючий (С. Ж.).

Нето́кмо, нето́лько = не ті́льки, не то́ що. — Не то що другім, та й собі шкоди наробив.

Нетопы́рь = д. **Лету́чая мышь.**

Неторопя́сь = д. **Неспѣшá.**

Нетре́звый, во = нетвере́зий, підпи́лий (С. Л.), п'я́ний. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш.

Нетро́нь меня́ = д. **Недотро́га 1.**

Нетро́нутый = neза́йманий (Кот.), непоча́тий, непору́шний, ціли́нний.

Неуваже́ніе = непова́га (С. З.), знева́га (С. Аф.). — Бо для того, що таковиї роботи роблять, суть в неповазї. Б. Н. — Я доводила, яка зневага для людей — бійка, а тим наче різками. Кн.

Неуважи́тельный, но = неува́жний, но (С. Л.), знева́жний, но (С. Л.), невважли́вий, во (С. Л.), зневажли́вий. — Так зневажно усьміхаеть ся до мене. Кн. — До старих людей він зневажливий, за те й цурають ся його люди. Кн.

Неувяда́емый = неоцьвітний, небле́клий, немарні́лий.

Неугаси́мый, неугаса́емый = нега́снучий.

Неуго́дный, но = невго́дний, но.

Неугомо́нный = невгомо́нний, невгаву́чий (С. З.), безуга́вний.

Неуда́лый, ло = 1. немото́рний, незру́чний.

2. недо́брий. лихи́й, пога́ний, ке́пський. — Кепська робота.

Неуда́ча = невда́ча, невда́тність, петала́п, недо́ля. — **Неуда́ча! Неудало́сь!** = урва́лась ни́тка, увірвав ся бас! — **Потерпѣ́ть неуда́чу** = пі́ймати о́близня (С. З.), переважно в сватанні = гарбуза́ з'ї́сти. С. Аф. З.

Неуда́чливый, во, неуда́чный, но = нева́лий, ло, невда́тний, но. — Вона швидче ті невдалі булочки у діжу та й заквасила. н. к. — Гоп, мої гречаники! Гоп, мої невдалиї. н. п.

Неуда́чникъ, ца = невда́тник, ця, невда́лиця (сп. р.), невда́ха (сп. р. С. З.), здр. невда́шечка, поб. — невдалю́га. — От сей невдаха бідолашний. С. З. — Та взяла невісточку невда́шечку: ой нї спекти, нї зварити. н. п.

Неудержи́мый, мо = невпи́нний, безупи́нний, но. — Знати було, що киплячa невпинна натура. Лев. В.

Неудо́бность = недого́дність, неприда́бність.

Неудо́бный, но = недого́дний, неприда́бний, незру́чний, но, не спо́сіб. — Грузьке та непридобне місце. п. о. Кіев. Ст.

Неудобовари́мый = нестравни́й. — Смашна їда та нестравна, наче камінюка в млинку. Кн.

Неудобовразуми́тельный, неудобопоня́тный, но = незрозумі́лий, ло, недостямку́, недотя́ми.

Неудобоприложи́мый, неудобопримѣни́мый = непритýльний. С. З.

Неудо́бство = невиго́да, неприда́ба, недого́да (Лев.), невгі́ддя, незру́чність. — І так шкода і так невигода! Кропивницький. — Недогода старій бабцї нї на пічі, нї на лавці. н. пр.

Неудовлетворе́ніе = недого́да. С. Л.

Неудово́льствіе = недово́льність, незадоволе́ння. — **Къ вели́кому неудово́льствію** = на превели́кий жаль.

Неуже́ли, неужли́, неу́жто = хіба́ (С. З. Л. Ш.), невже́, невже́ж, чи вже́ж (С. Л.), чи то́ж. — Хіба таки справді він приїздив? — Чи тож таки можна так робити? Чайч.

Неужи́вчивый = невжи́точний, незла́годний, нести́рливий. — Такий нестирливий зробив ся: ніколи не змовчить. Кр.

Неукло́нный, но = непохи́бний (С. Л.), непохи́льний, но.

Неукло́нчивый = невхи́льний (С. Ш.), щи́рий.

Неуклю́жесть = незгра́бність, незру́чність. (С. Жел.).

Неуклю́жій, же = незгра́бний, незгра́ба, неоте́саний, неоте́са, незру́чний (С. Жел.), хаму́луватий (Лев.), хаму́ла (С. Ш.), махлаюва́тий, нентюхова́тий, чвала́й, одоро́бло (сп. р.), тюхті́й, ка (С. Ш.), товпи́га (С. Ш.), про жінку — гри́на, герге́па, про одежу — бахма́тий (С. Ш.), лантухова́тий. — Розчарувала мене її нентюховата постать! Чисто наче той лантух з вовною. Кн. — Хамулуватий чоловік, кінь. Лев.

Неукори́зненный = д. **Безукори́зненный.**

Неукосни́тельный = д. **Немé́дленный.**

Неукроти́мый, мо = невпи́нний, непраи́нний, невгамо́вний, но.

Неуловимый = незлови́мий.
Неумойка = невмива́ка, му́рза.
Неумолимый = невблага́ний. С. Ж. Л.
Неумо́лкный, кно, неумо́лчный, чно = невмовка́ючий, невмовка́ючи.
Неумывка = д. **Неумо́йка**. — **Неумывкою** = невмива́ючись.
Неумышленный, но = неу(в)ми́сний, не (С. Л.), не́хотя (С. Л.), нехотячи́ (Кр.), незнаро́шне (Кр.), без на́міру (С. Л.). — Который шляхтич неумисне таковий учинок пополнивши. Ст. Л:
Неумѣлый, ло = невмі́лий, недоте́пний, недоте́па (сп. р.), нестіпний (С. З.), парта́ч (С. З.). — В невмілого руки не болять. н. пр. — **Неумѣло дѣлать** = парта́чити, парто́лити.
Неумѣнье = невмі́ння, невмі́лість. — **За неумѣніемъ** = не вміючи, не зна́ючи.
Неумѣренность = непомі́рність.
Неумѣренный, но = непомі́рний, неумі́рний, но (С. Жел.), більше — надмі́рний (С. Жел.). — Наїв ся непомірно — от і заслаб. Кн. — Квитовав за непомірну вечерю у Криневича. Кн.
Неумѣстность = недола́дність.
Неумѣстный, но = недола́дний, недоді́льний, недоладу́, недоді́ла, недоре́чі, непоі́оба.
Неупла́та = непла́та, неви́плат.
Неупотребительный = неу(в)жи́ваний. С. Пар.
Неупотребле́ніе = неужива́ння. С. Л.
Неупра́вка = невпра́вка.
Неупросимый = невблага́ний. С. Ж.
Неуравнительный = нерівномі́рний.
Неурожа́й = неврожа́й, недорі́д, недоро́д. — Коли недород, то й не в молот. н. пр.
Неурожа́йный = неврожа́йний, недоро́дний. С. Л.
Неурѣживать = вчаща́ти. — Він таки вчащає до вас.
Неуря́дица = безла́ддя (С. Л.), безуря́ддя, неря́д, непоря́док, неря́дність, розгордія́ш (С. Л.), гарми́дер (С. Аф.) — Отамане наш, недбаєш за нас! Бо бач наше товариство, як розгордіяш. н. п. — Такий гармидер, неначе орда наступає. С. Аф.
Неуря́дливый = нечепурний і д. **Неопря́тный**.
Неуспѣхъ = д. **Неуда́ча**.
Неуста́нный, но = невто́мний, но, невгаву́чий (С. З. Л.), невто́мне (С. З.), без уга́ну.
Неусто́йка = немі́ра (Ев.); штрап.
Неусто́йчивый = хибки́й, хисткий (Ев.).
Неустрашимый = небоязки́й, відва́жний, сьмі́ливий.
Неустро́йство = д. **Неуря́дица**.
Неусту́пчивый = нezда́тливий (Лев.), неува́жний (С. Л.), супере́куватий, завзя́тий (С. Л.), запе́клий.
Неусыпный, но = невси́пущий, ще, невсипу́чий, че. С. З. Л. — Невсипуща ж мати стала думать, що к весіллю треба готувати. Макар. — Треба нам хоч дрібної та невсипущої праці. Кп. — Хазяйкою зробилась невсипущою на все село. н. к. — Невсипуща праця за 40 літ знемогла його. Кн.
Неутолимый = невсити́мий (С. Жел. Пар.), невгамо́вний, невтихомі́рний.
Неутомимый = невто́мний і д. **Неуста́нный**.
Неутѣшный, но = нерозва́жний, но. С. Жел. — Скільки раз нерозважно ридав він. Ап. — Нерозважні сльози. С. Жел.
Неучти́вость = незвича́йність, неґре́чність.
Неучти́вый, во = незвича́йний, но, неґре́чний, неґре́че (С. Л.).
Не́учъ = не́ук (Д. під сл. **Невѣжда**).
Неуязвимый = невразли́вий, невра́зний. С. Жел.
Не́фороць, рос. Artemisia pontica = не́хворощ, нехворо́ща. С. Ап.
Нефть, Bitumen naphta = не́хта (Чайч.), на́фта (С. Жел.). — У нас по селах білу нехту пьють од усяких хвороб, найбільше от як підпирає під груди. Чайч.
Нефтяно́й = нехтяни́й, нафто́вий (С. Жел.), на(е)фтяни́й (С. Жел.). — **Нефтяно́й про́мыселъ** = нефтя́рство. Діло.
Нехотѣніе = нехоті́ння.
Не́хотя = не́хотя (С. Л.), нехотячи́ (Кр.), незнаро́шне (С. Л.), невми́сне.
Не́христь = не́христ.
Неча́янность, ный = д. **Неожи́данность, ный**.
Не́чего = нічого, нема́ чого́, нема́ що. — **Не́чему** = нічому, нема́ чому́. — **Не́чего объ э́томъ говорить** = нема́ що про се й бала́кати, шкода́ й каза́ти (Чайч.). — **Мнѣ не́чего дѣлать** = не ма́ю що робити. — **Тебѣ не́чего бояться** = тобі нема́ чого́ боя́тись, чого́ тобі боя́тись?
Нече́са = нечо́са, кудла́нь, кудла́тий, пелеха́тий, коструба́тий.

Нечести́вецъ, нечести́вица = безбо́жник, ця, нечести́вець (С. Жел.), пога́нець.

Нечести́вый = нечести́вий (С. Жел.), безе́цний (С. Ж.).

Нече́стіе = нечести́вість (С. Жел.), не́честь, безе́цність (С. Ж.).

Нечётка, не́четъ = ли́шка. — **Чётъ или не́четъ?** = чіт чи лишка? С. З.

Нечёткій = нерозбі́рний, нечиткий (С. Жел.). Д. **Неразбо́рчивый 2.**

Нечётный = непари́стий, непа́рний. С. Жел.

Нечистопло́тность, ный = д. **Неопря́тность, ный.**

Нечистота́ = не́чисть (С. Л.), не́чипур, бруд (С. З. Л. Ш.). — В хаті повно нечисті. Кн. — Скрізь така нечисть у хаті, що гидко й дивить ся. Чайч. — У Царьграді нечипур скрізь — страх! н. о.

Нечи́стый = 1. нечи́стий. — Нечиста пшениця — неодвіяна як слід. — Нечиста олія тим від неї і оддає чимсь поганим.

2. нечи́стий, брудний (С. З.), про білизну — чо́рний; нечепурний, неохайний. (Пр. д. під сл. **Грязный** і **Неопря́тный**). — **Нечи́стый, нечи́стъ на́ руку** = ханкий. С. Ш. — **Нечи́стый духъ, нечи́стая си́ла** = нечи́стий, нечи́ста си́ла, лихий, мара́, мана́, зб. не́чисть, по́гань, д. теж під сл. **Бѣсъ.**

Нечувстви́тельность = нечу́лість.

Нечувстви́тельный, но = 1. нечу́лий, нечутли́вий (С. Жел.), нечустве́нний (С. Жел.).

2. непомі́тний, неприкмі́тний, незна́чний, но.

Не́што = хі́ба (С. Ш.), хиба́ (С. Л.). — Хіба ти чув про се? — Хіба самому написать таки посланіє до себе? К. Ш.

Нешто́ = неха́й і так, та вже́ж, нема́ що робити.

Неща́дный, но = немилосе́рдний, но, лю́тий, то, без жалю́.

Нея́вственный, но = нея́сний, нерозбі́рний. (Д. під сл. **Невня́тный**).

Ни = ні, ані; не. — Правдою увесь сьвіт зійдеш, а неправдою ані до порогу. н. пр. — Ні Богові сьвічка, ні чортові кочерга. н. пр. — Ані до ради, ані до звади. н. пр. — **Ни зъ мѣ́ста!** = ані ру́ш! С. Ш. — **Ни кро́шки** = ані кри́хотки. С. Ш. — **Ни за́ что, ни про́ что** = ні за́ що, ні про́ що, да́рма, ду́рно. — **Ни то́, ни сё** = ні се́, ні те́, ні́сякої, ні тако́ї (Чайч.). — **Ни съ того́, ни съ сего́** = ні з то́го, ні з сьо́го, з до́брого дива, ні сіло, ні впало (Лев.).

Ни́ва = ни́ва, здр. ни́вка, ни́вонька, мн. нивъя́ (С. Жел.), велика — лан, лани́на, здр. лано́к, зъорана — рілля́, де була гречка — греча́нище (С. Аф.), гречи́ще, де було жито — жи́тнище (С. Аф.), жи́тнисько (Под.), де була пшениця — пшени́чище, де посіяна гречка — гречкі́вка (С. Аф.), гречківъя́. — Ой у полі нивка, на ній материнка. н. п. — Увесь лан ізжали і в копи поклали. Кв. — А чиї ж то лани позасівані? н. п. — Біла рілля, а чорне насіння? (н. з. — папер і письмо).

Нивели́ровать = ніве́люва́ти; рівня́ти.

Нивели́ръ = шми́га (у колісників і мірошників).

Ни́вѣсть = 1. д. **Невѣ́сть.**

2. ду́же, ве́льми. — **Ни́вѣсть какъ мно́го** = ду́же бага́то.

Ни́вяный = нивъяний. С. Жел.

Нигдѣ́ = нігде́, ніде́. — Шукав скрізь — ніде нема.

Нижа́йшій, ше = найни́з(ж)чий, найни́з(ж)ший, ше.

Нигугу́ = нічичи́рк (С. З.), ані теле́нь. — Забяв ся десь у лободі, та й нічичирк. Зіньк. — Нічичирк і дух притаїв. Чайч.

Ни́же = ни́зче, ни́жче. — Зелененький барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милий чорнобривий, присунь ся ще ближче. н. п.

Нижеимено́ванный = ни́жченá́званий.

Нижеподписа́вшійся = ни́жчепідпи́саний.

Нижеупомя́нутый = ни́жчезга́даний.

Ни́жникъ = спідня́к.

Ни́жній = ни́жній (С. Л.), низови́й (С. Л.), до́льний (С. Л.), спі́дній. — **Ни́жнее пла́тье** = спідни́ця і спі́дні (штани).

Низа́ніе = низа́ння, силя́ння.

Низа́ть = низа́ти, нани́зувати, силя́ти (що дрібне), усиля́ти (С. Ш.).

Низверга́ть, низве́ргнуть = спиха́ти, скида́ти, спихну́ти, ски́нути. — **Низве́ргнуть бре́мя** = збу́тись кло́поту. — **Низве́ргнуть и́го** = ви́зволитись з ярма́, з нево́лї, с під корми́ги.

Низверга́ться, низве́ргнуться = ки́дати ся, ки́нути ся.

Низвести́, низводи́ть = звести́, зво́дити, позво́дити.

Ни́зенькій = низе́нький.

Низёхонько = низе́нько, низе́сенько. — Зелененький барвіночку, стели ся низенько,

а ти милий, чорнобривий, присунь ся близенько. н. п.

Низина́ = низина́, діл, низовина́ (С. Л.), низькоді́л.

Ни́зить = знижа́ти, понижа́ти.

Ни́зиться = спада́ти, знижа́ти ся.

Ни́зкій = 1. низьки́й, невисо́кий. — Низька хата. — Низькі вікна.
2. про́стий, незна́чний. — Незначного ставу чоловік.
3. пога́ний, паску́дний, гане́бний, ни́цый. — Погане діло. — Ганебний учинок. Ница душа. К. Ч. Р. — **Ни́зкій го́лосъ** = товсти́й го́лос. — **Ни́зкая цѣна́** = мала́, невисо́ка ціна́.

Низкова́тый, то = низькува́тий, то, низе́нький, ко, по́низький, ко (Чайч.).

Низкопокло́нный = лакеюва́тий (С. З.), шапкогну́чий. — Деякі людці лакеюваті. К. Х.

Низкопокло́нничать = ни́зько кла́нятись, шапкува́ти (С. З.), підстила́ти ся.

Ни́зкость = ни́зькість. С. Жел.

Низлага́ть, низложи́ть = 1. д. **Низверга́ть.**
2. побіжда́ти, перемога́ти, побіди́ти, перемогти́.

Низложе́ніе = скида́ння.

Низложи́тель = скида́ч. С. Ж.

Ни́зменность = низина́ (С. Жел.), низовина́ (С. Л. Жел.), низькоді́л (С. Жел. Л.), низька частина якого міста — поді́л, в степу — поло́ги (С. З.), падь, пад (Херс.), при́падь, що заливаєть ся на довго водою, найбільше між річками — прогні́й (С. З.). — Рівнина, котрої високість є незначна, зветь ся низина. Зем.

Ни́зменный = низьки́й, прина́дистий.

Ни́зовье́ = низ.

Низойти́, нисходи́ть = зійти́, схо́дити, зіхо́дити (у низ).

Ни́зость = ни́зькість. С. Жел.

Низри́нуть, низрѣва́ть, ся = д. **Низверга́ть, ся.**

Низъ = низ (С. Л.), спід (С. З.), діл (С. Л.). — Я витягну тебе є під споду. Кот. — Як летіла ворона в гору, то й кракала, а як на діл, то й крила опустила. н. пр. — Ори ся ж ти, моя ниво, долом та горою. К. Ш. — І долом геть собі село попад водою простяглось. К. Ш.

Низь = 1. д. **Ни́зменность.**
2. ни́зка, (намисто одно) — разо́к.

Никако́й = ні́який (С. З.), жа́дний (С. З.), жо́дний (С. З.), жа́ден, жо́ден (С. Аф.). — Хто два зайці гонить — жадного не здогонить. н. пр. — Без жадної причини. С. З.

Ника́къ = 1. нія́к (С. З.), ні́яким спо́собом, жа́дним спо́собом, по́битом, жа́(о́)дною мі́рою (С. Ж.). — Сього ніяким способом зробити не можна. — Ні жадним способом не можна. н. к. — Жодною мірою не можна. Ч. К.
2. мабу́ть, десь. либо́нь, зда́єть ся. — Ой десь мене та Господь побив, що рано в неділю я горілку пив. н. н. — Здаєть ся він родич ваш? (Д. ще під сл. **Вѣрно 2**). — **Ника́къ нѣтъ** = ні. — **Это ты сдѣлалъ? Нника́къ нѣтъ** = Се ти́ зроби́в? Ні, не я́.

Ни́кнуть = ни́кнуть, хили́ти ся, схиля́ти ся, похиля́ти ся.

Никогда́ = ніко́ли. С. З. Л. — На Миколи — та й ніколи. н. пр. — Ніко́ли я не забуду того часу, коли... — У Києві, на Подолі було колись і ніколи не вернеть ся, що діялось. К. Ш.

Нико́имъ о́бразомъ = д. **Ника́къ 1.**

Никто́ = ніхто́. С. Л. — Ніхто не винен — сама я, що полюбила гультяя. н. п.

Никуда́ = 1. ніку́ди (С. Л.), ніку́до́ю, ніґде́. — Він нікуди не ходить.
2. ніку́ди, нідочо́го, ніна́що. — Нікуди не годить ся. — Ніна́що воно не здасть ся.

Нима́ло = нія́к, зовсі́м, ні тро́хи, ні трі́шки. — Мені зовсім не жаль його. — Тобі сьмішки, а мені ні трішки. н. пр.

Нима́лый = д. **Никако́й.**

Ни́мфа = руса́лка, здр. руса́лочка, руса́лонька, ма́вка (С. Жел.), лісова — гаї́вка. — Пливи, пливи, моя доню, Дніпром за водою, та виплини русалкою завтра серед ночі. К. Ш. — Щоб мавки не залоскотали. С. З.

Ниотко́лѣ, ниотку́да, у = нізві́дки, нізві́дкіль, нізвідкі́ля. — Нізвідки не маю звісток.

Нипочёмъ = д. **Непочёмъ.**

Ниско́лько = д. **Нима́ло.**

Ниспада́ть, ниспа́сть = па́дати, спада́ти, спа́сти.

Ниспосыла́ть, ниспосла́ть = посила́ти, посла́ти, насила́ти, насла́ти.

Ниспроверга́ть, ниспрове́ргнуть = д. **Низверга́ть.**

Ниспуска́ть, ниспусти́ть, ся = спуска́ти, спусти́ти, ся; злина́ти, злі́нути. — Побачив він Духа Божого. що спустив ся як голуб і злинув на його. К. Св. П.

Нисходи́ть = д. **Низойти́.**

Нисхожде́ніе = схід.

Нитеви́дный, нитеобра́зный = ниткува́тий. С. Жел.

Ни́тка = ни́тка, здр. ни́точка, нитчи́на (С. З.), мн. нитки́, зб. ни́ття (С. Л.), несучені товсті з кло́ччя — вал (С. Аф.), насмолені у шевців — дра́тва, бавовняні для гаптування — за́полоч (С. Аф.). — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Прийдеть ся ниточка до клубочка. н. пр. — Міра ниток: 3 нитки — чи́сниця, 10 чисниць — па́смо, 20 пасом — півмі́ток. Ніс. Чайч. — **Ни́тка мони́ста** = разо́к нами́ста. — **На живу́ю ни́тку** = на швидку́ ру́ку, на живу́ ни́тку. — **Ходи́ть по ни́точкѣ** = по стру́нці ходи́ти.

Ни́точный = нитко́вий.

Ни́тчатый = 1. ни́тяний.
2. д. **Нитеви́дный.**

Нить = 1. д. **Ни́тка.**
2. ряд, шну́р.

Ницъ, ни́чкомъ = ниць. — Поприпадали усі ниць. К. З. о Ю. Р.

Ниче́й = ні́чи́й. — **Въ ничью́** = да́рма, ду́рно, даре́мне.

Ничто́, ничего́ = нію́о́, ні́чо́го, здр. нічогі́сінько, нігич. — Нішо не веселить мене. — Нічого не чуть про його. — На стіл вона схилилась, плаче, ні гич одвіту не дає. Мет. — **Ничего́!** = дарма́ (С. Л.), байдуже́. — На городі долинка, нема мого Данилка, дарма́, що нема, переночую сама. н. п. — **Обрати́ть въ ничто́** = оберну́ти, поверну́ти в ні́вець (С. З.). — Жид та німець усе повернуть в нівець. н. пр. — Напавши на Волоскую землю, в нівець усю обернули. С. Л. — **Ничего́ себѣ́** = ні́чо́го собі́, нічоге́нький, ка, незгі́рший, незгі́рш. (С. З.). — А вона, як придивиш ся, справді нічогенька. — **Ничего́ не подѣ́лаешъ!** = ні́чого не поро́биш, та ба́! — І рад би купити, та ба! грошей кат ма. С. Л.

Ничто́жество = нікче́мність (С. Л.), про вещ — нікче́мниця, поки́дька, гарі́ль (С. З.). — Помста за власную нікчемність, як огонь, пече мене. Сам. — Доволі письменників працювало і довело нікчемність отакої теориї Погодина. Кн. — Шкода грошей на таку покидьку.

Ничто́жность = нікче́мність.

Ничто́жный = нікче́мний. С. З. Л. — Що любов і все такеє... дурниця, нікчемне. К. Ш. — Ти все шукала слободи, нікчемная грошей раба. І. Г. — Которий запис не водлуг сего статуту справлений, таковий запис мает бути нікчемний. Ст. Л. — **Ничто́жнымъ сдѣ́латься** = знікче́мніти. С. З.

Ничу́ть = ніяк, зовсім, нітрі́шечки, аніже́, анігич (С. Ж.).

Ни́ша = закапе́лок (С. З.), низьо́к, ни́зька (С. Жел. Пар.), в печі, грубі — пічу́рка. С. Л.

Нишкну́ть = мовча́ти. — **Нишкни́!** = цить, мовчи́, нічичи́рк!

Ни́што = так і тре́ба, за діло, по заслу́зі. — **Засади́ли въ тюрьму́: ни́што ему́!** = посади́ли в тюрму́: так йому́ й тре́ба.

Ница́ть = убо́жіти, бідні́ти, голі́ти, убо́жчати, убо́жшати (С. Ш.), убо́жествіти (С. Ш.), мізе́рніти.

Ница́ться = збі́днювати ся (С. Аф.), бі́дкати ся. С. Аф. — А він так збіднив ся, неначе от вже в старці піде.

Ни́щая = старчи́ха, жебра́чка (Гал. Под.).

Ни́щенокъ, ни́щенка = старчу́к (С. З.), старча́, лабзю́к (С. З. Пав.).

Ни́щенскій = старе́цький (С. З. Л.), старе́чий, старча́чий (С. Л.), злиденний (С. Л.), жебра́цький (Гал. Под.). — Старечої засьпіваєш. Ніс. — Старчачої торби не наповниш. н. пр.

Ни́щенство = старцюва́ння, жебра́цтво (Гал. Под.), же́бри (С. З. Под.). — Пішов дід на жебри, та не мав в що хліба класти. н. пр.

Ни́щенствовать = старцюва́ти, же́брати (Гал. Под.), лабзюкова́ти (С. З.). — Нічого нема, хоть жебрай, хоть з голоду гинь. Фр.

Нищета́ = убо́жество (С. Ш.), убо́зство (С. Л. Ш.), убо́жство (С. Ш.), зли́дні (С. Л.), злида́рство. — Я твоє багатство переживу, а ти мого убожества не переживеш. н. пр. — Чи це не віщує нам дійсного злидарства? Кн. — Упросились злидні на три дні, та й за рік не викишкаєш. н. пр. — **Привести́ въ нищету́** = знищити. С. З. — Люд поробований і до кінця знищений. Мазепа. С. З.

Ни́щій = 1. д. **Бѣ́дный.**
2. ста́рець, здр. старчу́к, мале — старча́, старченя́, лабза́н, жебра́к (Гал. Под.). — Доти старець плохий, поки його собаки не обступлять. н. пр. — Не пішла дівка за козака, тільки за жебрака. Жебрак ходить, хліба просить, а дівчина торбу носить. н. п. — **Ни́щая бра́тія** = старці. — **Ни́щій ду́хомъ** = вбогоду́хий (К. Ш.), вбогоду́х, вбо́гий духом. — Блаженні вбогі духом, бо їх царство небесне. К. Св. П.

Но = но, але́ (С. З. Л. Ш.), аж (С. Л.), та (С. Ш.), тале́ж (С. Ш.). — Нема нічого без але. н. пр. — Я пішов би, алеж боюсь. С. Ш. — Не ннв віри, аж вийшло усе правда. С. Л. — Вона знає, та не хоче сказати. С. Ш. — Хоч правду женуть люди, талеж правда завше буде. н. пр. — Но Греки як спалили Трою, зробили з неї скирду гною. Коп.

Но́венькій = нове́нький.

Новёхонекъ, новёшенекъ = новісінький, нове́сенький. С. Жел.

Новизна́ = 1. нови́зна. С. Жел.
2. д. **Но́вость.**

Нови́къ = нова́к. С. Жел.

Новина́ = 1. новина́, цїлина́, цїльни́к, щире́ць. — Купив ниву з цїлиною. С. З. — Зъорав цїлину.
2. полотно́ небіляне.
3. новина́, перва́к, первачо́к, пе́рв(ш)ина́. — Груші перваки.

Нови́нный = цїли́нний. — Цїлинна земля.

Нови́ть, ся = нови́ти, поновля́ти, ся.

Нови́ца = нови́ця, біли́ця (черниця на пробі, не пострижена).

Новичёкъ = нова́к. С. Жел.

Новобра́нецъ = новобра́нець (С. З.), не́крут, здр. некру́тик. — Гей ти, мила, рученяток не ламай, що іде твій новобранець за Дунай. В. Щ. — Набірали некрутів в неділенку вранці. н. п.

Новобра́чный, ная, ные = молоди́й, молодожо́н (Кв.), молода́, молоді, моложо́ни (Кв.), на весїллї в весїльних піснях і речах — князь і княги́ня. — Князь з княгинею — своєю господинею. Кв.

Нововведе́ніе = новина́.

Нового́дній = новорі́шній. С. Л.

Новозавѣ́тный = новозавітний.

Новокре́щенецъ = новохре́щенець.

Новолу́ніе = молоди́к (С. Л.), нова́к.

Новопоселе́нецъ = новосе́лець, оса́дчий, оса́дник.

Новоро́жденный = новонарожде́нний, немовля́, тко (С. З.).

Новосе́лье = 1. нова́ осе́ля, квати́ря, новосїлля, новосе́лиця.
2. вхі́дчини, вхо́дини (Сп.). — Перебрали ся ми до своєї хати і зараз справили вхідчини. Кн

Но́вость = 1. нови́зна. С. Жел.
2. нови́на́ (С. З. Л.), здр. нови́нонька, перв(ш)ина́ (С. Л.). — Чи чули ви, добрі люди, таку новину́: породила та попівна дитину малу. н. п. — Ой у нас на селі новина: зацьвіла у лузї калина. н. п. — Серед села стала ся новина: счарувала Парасина вдовиного сина. н. п. — І ще раз побувати, про наші родини і другі новини усе щоб росказати. Ст. в. — Ой летіла зозуленька через наші села, принесла нам новиноньку для всїх нас веселу. н. п.

Но́вый = нови́й. — **Но́вый мѣ́сяцъ** = молоди́к, нова́к. — **Но́вые плоды́** = новина́, перваки́.

Новь = д. **Новина́ 1.**

Новѣ́ть = новішати, поновля́ти ся.

Нога́ = 1. нога́, здр. ніжка, ніженька, мн. ноженя́та, ніжки, ніженьки. — **Быть съ кѣмъ на коро́ткой ногѣ́** = приятелюва́ти, за панібра́та бу́ти. — **Жить на большо́й ногѣ́, на широ́кую но́гу** = по па́нському жити, на всю гу́бу. — **Вверхъ нога́ми** = до гори́ нога́ми, гори́ніж, сто́рч головою́. — **Лёгокъ на́ ногу** = швидки́й, мото́рний. — **Поста́вить на́ ноги** = ви́вести в люди. — **Протягну́ть но́ги** = уме́рти, ду́ба да́ти. — **Со всѣхъ ногъ побѣжа́ть, бро́ситься** = що єсть ду́ху, чим ду́жч, на всї за́ставки, прожо́гом побі́гти, ки́нутись. — **Упа́сть со всѣхъ ногъ** = простягти́сь.
2. копи́л, копило́, коло́дка. (Д. під сл. **Коло́дка 2**).

Ного́тки́, рос. Calendula L. = нагідки́. С. Ан. Л.

Ногото́къ = 1. ні́гтик.
2. рос. Adonis vernalis L. = гори́цьвіт. С. Ан.

Но́готь = ні́готь.

Ногтоѣ́да, ногтоѣ́дица, Saranitium = во́лос. С. Аф. З. Л. — Од наушниць пошептати або й волос ізігнати. Кот. — Волос! Іди собі на колос! Я ж тебе виливаю і т. д. Нар. зам.

Ноже́вникъ, ножевщи́къ = ножа́р. С. Жел.

Ножеви́ще = залізко у ножа́.

Ножёвка = пи́лка мала́.

Ножёнка, но́женька = ніжка, ніженька, мн. ніжки, ніженьки, ноженя́та. — З вечера холодна роса, я ходила довго боса, ніженьки болять. н. п.

Но́жикъ, но́жичекъ = но́жик, но́жичок, складаний — чепе́лик. С. Л. — Годі, Гандзю, бабити — чепелика загубила. н. пр.

Ножи́ще = ножа́ка. С. З. — Бьють мене ломакою, ріжуть мене ножакою; за те мене отак гублять, що всї мене дуже люблять? (н. з. — хліб).

Но́жка = ніжка.

Но́жницы = но́жиці, що ними стрижуть овець — стри́гало, що ріжуть залізо — но́жні.

Ножны́ = піхви. С. З. Л. — Шаблї з піхов виймайте, тїло моє порубайте. н. д. — Ратище поломане, піхви без шаблї булатної. н. д. — Вихопив тоді Петро шаблю з піхов. н. о.

Ножъ = ніж, поб. ножа́ка (С. З.), великий — колодій (С. З. Л.), колода́ч (С. Л.), щербатий — щерба́к, зроблений з коси — кіска, коса́рь (С. Л.), шевський — книп, кни́пець, гни́пець (С. Л.), ковальський обтинати копита — обти́нач, у терлиці — ме́чик, тупий ніж — тупа́к, тупе́ць, тупи́ця (С. Ш.), тупий бік ножа — тилій, тупій, гострий бік — гострій, ручка — коло́дка, залїзна частина — лїзко, залїзко. — Я йому такого колодія викував, що хоч куди. К. Х. (Д. ще **Но́жикъ** і **Ножи́ще**).

Ноздрева́тый = ніздрюва́тий, подірчуватий. — **Ноздрева́тымъ сдѣ́латься** = подїрча́віти.

Ноздрева́тѣть = дїрча́віти.

Но́здря, мн. **ноздри** = ніздря́, мн. ніздрі, 2-й од. мн. — ніздер (Номис), у волів, коней — храп.

Ноздряно́й = ніздряний.

Ноль = нуль, поб. нуля́ка, в жарт — бу́блик.

Нома́дъ = кочови́к.

Но́меръ = ну́мер, число́.

Номокано́нъ = збірник церко́вних зако́нів.

Но́нче, ны́нѣ = сього́дня; тепе́р, за́раз.

Нора́ = нора́, здр. нірка, вовча, лисича, гадюча — ско́та (С. З.). — Влїз в скоту та й ліг. Мет. — Гадюки під Чесного Хреста умісто збирають у свої скоти. н. о. Чайч.

Нордъ = північ, сїве́р; горови́й вітер, горішний (Ман.).

Нори́чникъ, рос. Scrophularia aquatica L. = ра́нник, S. nodosa L. = підти́нник, ра́нник, смовдь, семиси́льник. С. Ан.

Но́рка, зв. Mustela lutreola = нірка.

Но́рма = пра́вило, зразо́к.

Норма́льный = звича́йний, зразко́вий.

Норови́ть = 1. гну́ти, схиля́ти (на чий бік, на чию користь). — Він так і гне, щоб йому досталось.

2. шука́ти ока́зії, гонобити. — Так і гонобить, щоб де небудь украсти. Сп.

Но́ровъ = но́ров, звича́й. — **Ло́шадь съ но́ровомъ** = норови́стий кінь.

Норо́къ, зв. Mustela nivalis = ла́ска, ла́сиця (С. Жел. Пар.).

Носа́тый, носа́стый,носа́чъ = носа́тий, носа́ль, носа́ч.

Носа́тикъ = д. **Долгоно́сикъ**.

Носи́лки = ноші, похоронні — ма́ри (С. З.). — Почали приносити на ношах тих, що нездужали. К. Св. П. — Зробили ноші з зеленої смеречини, зложили на нїй обох братів, тай понесли. — Брат мій цілу дорогу ішов при ношах. Федь. — Ой очі, чорні очі, не моргайте так на всїх, через вас піду на мари, а вам буде тяжкий гріх. н. п. — Жаль батька на мари, та треба. н. пр. — Затим тїло на марах слуги і гайдуки гетьманскіє несли. Хапенко. С. З.

Носи́льщикъ = носи́льник (С. Жел.), носій, носа́к (С. Пар.), ноша́к (С. Жел. Пар.).

Носи́ть, ся = носи́ти, ся і д. **Нести́ 1** і **3**. — **Носи́ть и́мя, назва́ніе** = зва́ти ся. — **Но́сится слухъ, молва́** = чу́тка, поголо́ска йде́. — **Носи́ться съ чѣмъ, съ кѣмъ** = носи́ти ся, па́нькати ся, ця́цькати ся. — Носить ся, як дурень з ступою. н. пр. — Цяцькаєть ся з ним.

Но́ска = носіння.

Носки́ = карпе́тки, карпі́тки, шкарпе́тки (Лев.).

Но́скій, ая = 1. кріпкий (про одежу, що довго носить ся).

2. несу́ща (курка, качка, що багато яєць зносять). — Химини кури несущі були. н. пр.

Носово́й = носови́й.

Носо́къ = 1. по́сик.

2. карпе́тка (д. **Носки́**).

Носоро́гъ, Rhinoceros = носоріг, носоро́жець. С. Жел.

Носъ = 1. ніс, здр. но́сик, но́сичок, носиня́тко. — Носом чує, де що лежить. н. пр. — Пхнув його, а він так носом і зорав. — Пустив човен за водою, а він так носом і наскочив на камінь. — **Вздёрнутый носъ** = ки́рпа, кирпа́тий ніс. — **Говори́ть въ носъ** = гугня́вити. — **Говори́ть подъ но́съ** = ми́мрити. — **Драть носъ** = ки́рпу гну́ти. — **Заруби́ себѣ́ на́ носъ, у себя́ на носу́** = намота́й на у́с. — **Води́ть за́ носъ** = дури́ти. — **Носъ получи́ть** = о́близня пійма́ти, (в сватаннї) — гарбуза́ зъїсти. — Венера облизня піймавши, слїзки пустила із очей. Кот. — **На носу́** = ду́же бли́зько, ско́ро. — **Утере́ть кому́ носъ** = уте́рти но́са (С. Ш.), пи́пхви да́ти.

2. д. **Клювъ**.

3. д. **Мысъ 1.**

Нота́ріусъ = нота́рь. С. Жел.

Но́чвы = но́чви, ночо́вки (С. З.), вагани́, ваганки́ (С. Аф.). — Боже помогай! З ночвами на Дунай. н. пр. — Принеси ваганки та скупаємо дитину.

Ночева́льщикъ, ца = ночува́льник, ця (Чайч. Полт.), ночува́ка (Кр.), ночлї́жник, ночлї́жани́н, ночлї́жа́нка (С. Жел.), мн. ночлї́жа́ни. — Хоч і ночувака був, а коня украли. Кр.

Ночева́ніе, ночёвка, ночевьё = ночува́ння, ночівля, ночлїг.

Ночева́ть = ночува́ти.

Но́ченька = ніченька.

Но́чесь = учора́шньої но́чі, тієї но́чі, ту́ ніч. — Ту ніч зовсім не спав.

Ночле́гъ = ночлїг.

Ночле́жникъ, ца = д. **Ночева́льщикъ.**

Ночле́жный = ночлї́жний.

Ночни́ца = **Лету́чая мышь.**

Ночно́й = нічни́й, у(в)но́чішнїй (що був у ночі). — Дощ уночішній. Чайч. Полт.

Ночна́я красавица, рос Hesperis matronalis L. = вечерни́ці души́сті, H. tristis L. = вечерни́ці плаку́чі, ночна́, вечірня доба́. С. Ан.

Ночь = ніч, здр. нічка, ласк. ніченька, мн. но́чі. — Доби ночі: 10 годин — пе́рші півнї, північ 12 годин — дру́гі півнї, дві години — тре́ті півнї. — **Воробьи́ная ночь** = горобúна ніч. С. Аф. — **Тёмная ночь, глуха́я по́лночь** = глупа́ ніч. — У саму глупу ніч. С. Аф. — Як та ніч темнїла, та ніч глупа́, нї зіроньки по нїй не блестїло. П. Пр. — **Но́чью** = у ночі́, в ночі́ (С. Л.), ночно́ї доби́ (С. Аф.), ночно́ю добо́ю. — Сей сьвіт, як маків цьвіт — день цьвіте, а в ночі опаде. н. пр. — По таких шляхах і в день набереш ся муки, а в ночі й поготів. Кн. — **Въ ночь подъ...** = про́ти но́чі... — Проти ночі Маковія, як ножі сьвятили. К. Ш. — **Ночь но́ченски** = цїлісеньку ніч, всю ніч.

Но́ша = но́ша. — **Но́ша дровъ** = обере́мок дров. С. З.

Ноша́къ, ноша́той = д. **Носи́льщикъ.**

Ноше́ніе = носїння. — Носїння води відрами на гору. Кн.

Ноя́брскій = ноя́брський, грудне́вий.

Ноя́брь = ноя́брь, гру́день (Ос.).

Нра́виться = подо́бати ся, до сподо́би, у подо́бі бу́ти. — Не те гарне, що гарне, але те, що кому подобаєть ся. н. пр. — Чого він так дивить ся на мене, не вже я йому до сподоби? Мир. — Нїхто мінї не був у такій уподобі, як один парубок. Г. Бар.

Нравоучи́тельный = поуча́ючий.

Нравоуче́ніе = нау́ка, поуче́ння.

Нра́вственность = мора́льність. С. Жел.

Нра́вственный = мора́льний. С. Жел.

Нравъ = 1. но́ров (С. Л.), вда́ча (С. Л. Ш.), нату́ра. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тане. н. пр.

2. звичай. — **Придти́ по нра́ву** = сподо́бати ся, до вподо́би, до сподо́би бу́ти.

Ну = ну, нуж; ото́ж. — **Ну его́!** = цур йому́! — **О́бняли другъ дру́га и ну цѣлова́ться** = обняли́ ся і дава́й цїлува́ть ся. — **Ну вотъ онъ и говори́тъ** = ото́ж він і ка́же.

Ну́жда́ = 1. потре́ба (С. З. Л.), потребі́зна, треб (С. Ш.). — До тебе, Господи, благаю, що там живеш на небі, звертаю очі я в пригоді і в потребі. Гул. Ар. — Працює з таким завзиттям, що забуває свої власні потреби. Пісоч. — На що купив? треба; на що продав? треба — і требові кінця не буде. н. пр. С. Ш. — **Ну́жды нѣтъ** = байду́же́, да́рма, нї га́дки, і га́дки ма́ло, сі́лькі́сь. (Ос.). — Болить в мене головонька, болить серце дуже; ох прийдеть ся загинути, а тобі байдуже. Мет. — Дитина кричить, як не розірветь ся, а її і байдуже. — Ідем собі і гадки мало. — Та сількісь каже: я старий, мінї однаково. н. к.

2. нужда́ (С. Л.), неста́ток (С. З.). — Нужда дядьком зве. н. пр. — Нужда научить коржі з салом їсти. н. пр. — Нужда закон зміняє. н. пр. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр.

Нужда́ться = нужда́ти ся (С. Л.), потребува́ти, терпі́ти ну́жду, біду́ва́ти (С. Л.). — Слїпий не нуждаєть ся зеркалом. н. пр. — Я не потребую. Лев.

Ну́жникъ = паску́дник, сра́ч. — Ой школо наша мурована! Доведеть ся тебе козакам на срач покидати. н. пр.

Ну́жный, ну́жно = потре́бний, потрі́бний, но, тре́бен, но, трі́бний, тре́ба, тра. С. Ш. — Так потрібний, як дірка в мішку. н. пр. — Дав би на молебень, так самому потребен. н. пр. — Повні ложки наливає, хотя і не требно. н. п. — Треба неба, треба й хлїба. н. пр. — Дай вам, Боже, з неба, чого вам треба. н. пр. (Д. ще під сл. **Необходи́мый 1.** і **На́до, бный**). — **О́чень ну́жное дѣло, письмо́** = пильне дїло, пильний лист. — Бо пильнії листи маю — їду до обозу. н. п.

Нýка, нýко! = анý, анý лиш! ну лишéнь! (С. Л.).

Нумерáція = лічбá.

Нумеровáть = перезначáти.

Нумерóвка = перезнáчка.

Нýмеръ = д. **Нóмеръ**.

Нýтпкъ = поганяйло.

Нýтренній = д. **Внýтренній**.

Нутрéцъ = нутрéць, нутрáк.

Нутрó, нутръ = нутрó. — **По нутрý** = до вподóби, до сподóби. — **Не по нутрý** = не до смакý, не до вподóби, кóле в ніс.

Нутряной = нутряний.

Нынѣ, нынче, нынѣча = тепéр, тепéра, тепéреньки, тепéречки (С. Л. Ш.), нині, нíньки (Гал. Под.). — Як не тепер, то в четвер. н. пр.

Нынѣшній = тепéрішній.

Нырнýть, нырять = пурнýти (С. Л.), пирнýти (С. Л.), пірнýти. поринýти, пуринáти (С. З. Л.), поринáти, на перебій — на вíринки, на ввíринки (С. Л.). — Пусти мене, мати, у став покувать ся, буду плавать, пуринати, доленьки шукати. н. п. — На ставі пишно лебідь плив, а гуси сірії край його поринали. Гр. — Тай замовкла русалочка, в Дніпро поринула, мов пліточка. К. Ш. — Давай з тобою на віринки. Сп. — Так у штанях і кипувсь у воду на ввиринки. Кр.

Ныpóкъ, пт. Mergus albellus = нирéць, пу і)рнúкозá.

Ныряніе = пуринáння.

Нырятель = пурнáч.

Ныть = нити.

Нытьё = пиття́.

Нѣга = пéстощі, пéстіння.

Нѣгдѣ = нігде, ніде; десь.

Нѣдро = 1. нáдро. С. З. (Д. **Лóно**). — Нехай Господь її прийме на своє надро. М. Воч.

2. нéтрі.

Нѣженіе = пестувáння, голýбління. — Пестує старого, а старому не до того: иньшого якогось гріховного пестування старе тіло просить. К. Ш. — Не зазнала вона ні матчиного голублїння, ні батьківської ласки. Кн.

Нѣженка = пестýн, пéщений, пéстя, мазýн, мазýнчик, мазýха, мазýшка.

Нѣжить, ся = пести́ти, ся (С. З. Л.), пéстувати (С. З.), голýбити, милувáти, ніжити, ся (С. Жел.). — Вона його годувала, пестила, кохала, і з ним вона доживати віку сподівала. І. Г. — Де він зріс і вникохав ся, де його пестили. Мир. — Голубити ме тебе, як ніжна мати дитину-одиничку. Кн.

Нѣжничать = ніжити ся. — Ніжить ся з синами. Чайч. Хар.

Нѣжность = ніжність. С. Жел.

Нѣжный, но = ніжний, но (С. Жел.), тендíтний (С. З.), тендитний, но (С. Ш.). — Не хочу я, щоб твої пухкі і тендітні руки зашкарубли від важкої праці. Зіньк. — Були тендітні при людях. Кот.

Нѣкій = якúйсь, хтось.

Нѣкогда = колúсь. С. Л. — Було колись, минуло ся, не вернеть ся знову. К. Ш. — Було колись добре жити нашій Україні! А згайдаймо, може серце хоч трохи спочине. К. Ш. — **Бывшій нѣкогда** = колúшній. С. З. — Спом лукавим розійшлось, слізьми — водою розлилось колишнєє сьвятеє диво. К. Ш.

Нѣкоторый = 1. якúйсь. — Якийсь час. С. Л.

2. де-якúй, де-кóтрий (С. Л.), денéякий, ин-кóтрий. С. Л. — Всі сплять, хропуть, а де-які сопуть. Гул. Ар.

Нѣкто = хтось. С. Л. — Прийшов хтось та взяв щось, бігти за ним — не знаєм за ким. (н. з. — вітер).

Нѣмéцкій = нíмéцький. — **Нѣмéцкая земля́** = німéщина. С. З. Л. — Був у Турещині, в Німещині. Кв. — **Нѣмéцкій инбúрь,** рос. Arum maculatum L. = кóзяча бородá. С. Ан.

Нѣмецъ = німець, німчин, здр. нíмчик, в жарт або лайливо — німчурá, мн. нíмці, зб. — нíмóта. С. З. Л. — Колись будем по свойому глаголати, як німець покаже, а то того й історию нам нашу роскаже. К. Ш. — А на Січі мудрий німець картопельку садить. К. Ш. — Степи мої запродані жидові, німóті, сини ж мої на чужині, на чужій роботі. К. Ш.

Нѣмка = нíмка, нíмкéня. С. З. Л. — Бо наші пани усе беруть до дітей німкеню до виховання. н. о.

Нѣмóй, нѣмо = нíмúй, нíмо, безрíка, нíмтýр, нíмтурá. — В глухого та в німого справи не допитаєш ся. н. пр. — Німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть. К. Ш. — Тремчу та німо дивлю ся. Кн.

Нѣмотá = нíмотá. С. Жел.

Нѣмóтствовать = нíмувáти. С. З. — Аж подумати гірко, як ота людина гарна зникла, німуючи, з посеред миру Божого. К. Х.

Нѣмтырь, нѣмтырка = д. **Нѣмóй**.

Нѣмѣть = нíміти.

Нѣсколько = кíльки, кíлько (С. З.), скíлько, скíлькись (С. Л.), дé-кíльки (С. Л.). — **Нѣсколько бóльше 10** = кількана́д-

цять. С. З. Л. — А меновите особ кільканадцять. Устав Луц. братства. С. З. — **Нѣсколько деся́тковъ** = кількоде́сять. С. Л. — Випив скільки там чарок, тай каже... Кр.

Нѣту, нѣтути = немá, немáючки.

Нѣтъ = 1. немá, не мáє, біг-мá, грубо — чортмá, є, катмá. — Нема ж мого миленького, нема його тута; посходила по садочках шавлія та рута. Ой немає і не буде — розранли злиї люди. н. п. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилї із нашої України. К. Ш. — Всього надбали. Та діточок у їх Біг-ма. К. Ш. — В пашому полку чортма толку. н. пр. — Тим до тебе не прийшов, що чортмає підошов. н. п. — Багато ума, а в кишенї катма. н. пр. — Кинувсь до кресала, аж катма. н. к. — **Нѣтъ врéмени** = ніколи, немá чáсу. (Д. **Нéкогда**). — **Нѣтъ ну́жды** = д. під сл. **Нуждá 1.** — **На нѣтъ сошéлъ** = звів ся, перевíв ся ні нá що.

2. ні, ба-нї! — Ти був у його? — Ні, не був.

Нѣчто = 1. щось. С. З. — Пр. д. під сл. **Нѣкто.**

2. дé-що. С. Аф. З. — Я чув де-що з їх розмови. — **Нѣчто нехоро́шее** = бо' зна що, ка' зна що.

Нѣшто = хібá, абó. — Хіба ти чув про се? — Або я знаю?

Ню́ханіе = ню́хання.

Ню́хательный = ню́хальний. — **Н. табáкъ** = табáка, здр. табачóк. С. Ш. — Табака гарна, терла жінка Ганна, стара мати вчила її мъяти; дочки ростирали, у ріжки насипали. н. пр. — Ріжок з табакою. — — Збірайтесь: табаки понюхати, ради послухати. н. пр. — Хто нюхає табачок, той гетьманів мужичок. н. пр.

Ню́хатель = нюхáч, нюхáрь (Сп.), табáшник (С. Ш.). — Нюхачів багато, та табаки нема. н. пр.

Ню́хать, нюхну́ть = ню́хати, нюхну́ти, по вітру — вітри́ти, нюши́ти (Чайч.). — Собака вітрить, мабуть зайця чує. Хар.

Ня́нинъ, ня́нькинъ = ня́ньчин.

Ня́нька, ня́ня = ня́нька. — Сестра Катерина стала йому нянькою незабутною. Кн. — **Ня́нькою быть, служи́ть** = нянькувáти. — Вона цю зїму дома не жила: у гóроді нянькувала. Чайч.

Ня́ньчить, ся = ня́ньчити; пести́ти, пестувáти (С. З.), бáвити; пáнькати ся, ця́цькати ся. — Йосиф сьвятий ся радує, що на руцях Бога пестує. н. п. — І бавить своє маленькеє дитя. К. Ш. — Панькаєть ся з ним.

О.

О, обó, объ = 1. об, на. — Вдарим об землю лихом, журбою, тай будем пить, веселить ся. н. п. — Чи совою об пень, чи пень об сову, а все сові не гаразд. н. пр. — Обпер ся на мене. — Се було об Покрові. Кв. — Поїхав на Різдво, а вернув ся на масницю. — **Объ э́ту по́ру** = кóло сїєї годи́ни, порí. — **Рукá óбъ руку** = рукá в ру́ку, пóруч.

2. о, об, про, за. — Не думай о яйцях, думай перше о курцї. н. пр. — Об сїм багато писано. — Хто про що, а він про Наливайка. н. пр. — Ти йому про образи, а він тобі про лубъя. н. пр. — Не про вóзи, а про запози. н. пр. — Кожний за себе, а Бог за всїх. н. п. — За тебе дбають, як собака за пъяту ногу. н. пр. — Ми кажем за образи, а він за гарбузи. н. пр. — Десь мій милий иньшу має, що за мене забуває. н. п.

3. на, з. — Стіл на трьох ніжках. — Хата на дві половини. — Змій з трьома головами.

О́ба, обо́ихъ, óбѣ, обѣ́ихъ = обóє, здр. обóйко, обóх, оби́два, оби́дві, оби́двох. С. З. Л. — Обоє — рябоє. н. пр. — Литовський ціп на обидва боки молотить. н. пр. — Два слїпцї йшло, обидва в яму попали. н. пр. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві, фабрицькиї обидві. н. пр. — Потім взяв обидвох воєводів, їх привів аж до свого двору. Ст. С. — **Обѣ́ими рукáми** = обомá, обидвомá рукáми, обíруч (С. З. Л.). — А він ухватив, та й душе обидвома руками. н. к. — Вхопив кавун обіруч, та в ноги з баштану. Кн. — Усе перебірала та вередувала, а тепер рада-б обіруч хоч за старого. Як. — **Смотри́ въ óба** = гляди́, бережи́сь, візьми́ óчі в ру́ки, оглядáй ся на зáдні колéса. н. пр. — Гляди лиш, бережись! робити так не вчись! Б. Г.

Обáбить, ся = 1. ожени́ти, одружи́ти, ся.

2. збáбіти, збáбити ся. С. Аф.

Обáбокъ, гр. Boletus scaber Bull. Rdh. = бáбка. С. Ан.

Обагри́ть, обагря́ть, ся = почерноні́ти, червоні́ти, ся. — Ой Дніпре мій, Дніпре! Багато ти, батько, у море носив червоної крови... червонив ти сине, та не напоїв. К. Ш. — Сонечко сходить на небі високім, вбоге село червонить. Чайч. — **Обагри́ть кро́вью** = покріва́вити, окрови́ти, скріва́вити. — З ножем окровленим в руках. К. Ш. (Д. **Окрова́вить**).

Оба́йщикъ = д. **Обма́нщикъ**.

Обаку́ливать = д. **Обма́нывать**.

Оба́лтывать, оболта́ть = д. **Огова́ривать**.

Обанкру́титься, обанкру́тѣть, обанкру́чиваться = збанкрутува́ти, банкрутува́ти ся. — Вже послї скасування кріпацства Фльорковський збанкрутував. Кн. — Коли купець збанкрутуе, то звертати увагу: що довело його до банкротства? Бар. О.

Оба́укивать, оба́укать = обгу́кувати, вигу́кувати, обгука́ти, ви́гукати. — Вигукав скрізь по лїсу — нїхто не обізвав ся.

Обая́ніе = чарува́ння (С. Ж.), очарува́ння, ча́ри (С. З.), мана́ (С. З.). — Еней пустив на їх ману. Кот.

Обая́тельный = чарівни́й, зала́сний. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Обѣга́ть, обо́ѣгать, обѣжа́ть = 1. оббіга́ти, оббі́гати, обгаса́ти, обганя́ти, (зазираючи скрізь) — обни́кати. — Обгасав увесь двір. — Обникав скрізь — нїгде нема.

2. обганя́ти, випережа́ти, обігна́ти, ви́передити.

Обва́живать = 1. обво́дити.

2. обво́зити.

Обва́ливать, обвали́ть, ся = 1. обва́лювати, обсипа́ти, обвали́ти, обси́пати, ся.

2. розва́лювати, розвали́ти, ся.

Обва́ливать, обваля́ть, ся = вика́чувати, ви́качати. — Викачати тїсто в борошнї.

Обва́лъ = 1. обва́лювання, розва́лювання.

2. прова́лля. — Там таке глибоке провалля, що й дна не видно.

3. д. **Ла́вина**.

Обва́ривать, обвари́ть, ся = обва́рювати, опа́рювати, ошпа́рювати, обвари́ти, опа́рити (С. З. Л.), ошпа́рити, ся (С. Л.), тїсто — запа́рити. — Ошпарив руку окропом. С. Л. — Крикнув, як ошпарений. н. пр. — Як опариш ся на молоцї, будеш дуть і на холодну воду. н. пр.

Обварно́й, обва́рный = обва́рений, запа́рений.

Обва́стривать, обвостри́ть, ся = заго́стрювати, загостри́ти, ся.

Обва́щивать, обвощи́ть, ся = наво́щувати, навощи́ти, ся.

Обвезти́ = обве́зти́.

Оберну́ть, обвёртывать, ся = обгорну́ти (С. Л.), обвину́ти (С. З. Л.), увину́ти (С. Л.), завину́ти, обгорта́ти, обвива́ти, увива́ти (С. З.), завива́ти, ся. — Обгорнув гарненько рушником тай поніс. — Не рубай мене голою шабелькою — обвини її червоною китайкою. н. п. — Гусельвн увипула ся в павутину. Кр.

Обвёртка = 1. обгорта́ння, обвива́ння, завива́ння.

2. обго́ртка, окла́дина (С. Жел.), папя-ту́рка.

Обвертѣ́ть = д. **Оберну́ть**.

Обвести́, обводи́ть = обвести́, обво́дити. — **Обвести́ ка́менною стѣно́ю** = обмурува́ти.

Обветшава́ть, обветша́ть = ста́ріти ся, зі(по)ста́ріти ся, спорохнї́ти, потру́хти. — Хата ще нїчого, та підвалини спорохнїли. Кн. — Покрівля на хатї потрухла. Кн.

Обвива́льница = д. **Вьюно́къ а.**

Обвива́ть, обви́ть, ся = обвива́ти, обповива́ти, обви́ти, обповити, ся; обхо́плювати, обхопи́ти; обсу́кувати, оплїта́ти, обсука́ти, обплести́. — Дивлюсь, аж хміль за гилку зачепив ся, а трохи згодом глядь — всю рожу обповив. Гр.

Обвине́ніе = обвинува́чування, обви́на (С. Жел.). — **Ло́жное обвине́ніе** = на́клеп.

Обвини́тель, ница = обвини́тель, ка (С. Жел.), завини́тель, ка (С. Жел. М. В.), обвинува́тель, ка (так саме і в чеській мові).

Обвини́тельный = обвинува́тельний.

Обвини́ть, обвиня́ть, ся = обвинува́тити (С. З. Жел.), повинува́тити, завинува́тити, обвини́ти (С. Жел.), обвинува́чувати, повинува́чувати, винува́тити (С. Л.), обвиня́ти, ся (С. Жел.). — Можу себе обвинуватити в таких вчинках, що краще б моїй матері й на сьвіт мене не родити. Ст. Г.

Обвиня́емый = винува́чений. С. Л.

Обвинённый = обвинува́чений, повинува́чений (С. Л.). винува́тець. — Після присуду винуватця закинули до келії самітної. Кн.

Обви́снуть = обви́снути, пообвиса́ти.

Обви́ть = д. **Обвива́ть**.

Обводи́ть = д. **Обвести́**.

Обвози́ть = д. **Обвезти́**.

Обволáкивать, обволóчь = 1. обволїкáти, обволоктú. — Обволік круг хати, та тоді кипув.

2. заволїкáти, заволоктú. — Місяць заволокло хмарами.

Обворáживать, обворожúть = чарувáти, очарóвувати, зачарувáти, очарувáти, причарувáти, вчарувáти; манý пускáти, напускáти (С. З.). — Ой я жито не сїяла — само воно родить, козака не чарувала — сам до мене ходить. н. п. — Ой ти, дївчино, чарівничепько! причарувала моє серденько! н. п. — На тебе десь ману в Литві навели. Гр.

Обворожúтельный = чарівнúй. С. Л.

Обворовáть, обворóвывать = обікрáсти, обкрáсти, обкрадáти.

Обворожáть = д. **Обворáживать.**

Обворожённый = очарóваний, зачарóваний.

Обворожúть = д. **Обворáживать.**

Обвострúть = д. **Обвáстривать.**

Обвощúть = д. **Обвáщивать.**

Обвыкáть, обвы́кнуть = привикáти, звикáти (С. Аф.), призвичáювати ся, привúкнути, звúкнути (С. Аф.), призвичáїти ся, обгóвтати ся (С. Л.), огóвтати ся (С. З.). — Чи привикла, сестро, та на чужинї жити? Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Призвичаюсь до недолї, що один па сьвітї, як билина в чистім полї, останусь тужити. Ос. — Та вже вона тута з нами оговтаєть ся. С. З.

Обвѣвáть, обвѣ́ять, ся = 1. обвівáти, обдувáти, обвíяти, обдýти, пообвівáти, пообдувáти, ся. — Вітер пообвівав усї квітки.

2. обвівáти, обвíяти, ся. — Обвіяли усе жито.

Обвѣнчáть, ся = звінчáти, ся (С. З. Л.), повінчáти, ся, одружúти ся, шлюб взяти, на рушникý стáти і т. д. д. під сл. **Бракъ — Сочетáться брáкомъ.** — Там я сьвіт Божий побачила і на рушничку стала. Кн.

Обвѣ́сить = д. **Обвѣ́шивать 2.**

Обвѣстúть = д. **Обвѣщáть.**

Обвѣ́съ = невíрна вагá

Обвѣ́шать = д. **Обвѣ́шивать 1.**

Обвѣ́шивать, ся = 1. обвíшувати, обчепляти, пообвíшувати, пообчіплáти, ся. — Обвішала всю шию намистом.

2. обвáжувати, обвáжити, пообвáжувати. — На три хунти мене обважив.

Обвѣщáть, обвѣстúть = обвіщáти, оповіщáти, обвістúти (С. З.), оповістúти (С. З.). — Через послів своїх обвістили. Л. В.

Обвѣ́ять = д. **Обвѣвáть.**

Обвязáть, обвя́зывать, ся = обвъязáти, обвъя́зувати, ся.

Обвя́ливать, обвя́лить = въялúти, обвъялúти.

Обгáдвть, обгáживать, ся = обногáнити, опогáнити, обпаскýдити, опаскýдити, обкаля́ти, погáнити, паскýдити, каля́ти, опогáнювати, ся і т. д. — Паршива вівця всю отару поганить. н. пр. — Погана птиця, що своє гнїздо паскудить. н. пр. (Пр. д. ще під сл. **Осквернять**).

Обгáнивать, обгонять, обогнáть = обганяти, переганяти, випережáти, обігнáти, перегнáти, вúпередити.

Обгибáть, обогнýть = обгинáти, обігнýти, зігнýти.

Обгúбъ = д. **Изгúбина.**

Оглáдывать, обглодáть = обгризáти, обгрúзти.

Обглáживать, обглáдить = обглáжувати, обглáдити. — Обгладив шерсть коневі.

Обгля́дывать, обглядѣ́ть = обглядáти, обдивляти ся, обглядїти, обдивúти ся. (Пр. д. під сл. **Осмáтривать**).

Обгнивáть, обгнúть = обгнивáти, обгнúти, пообгнивáти.

Обговáривать, обговорúть = д. **Оговáривать 2.**

Обговóръ = д. **Оговóръ.**

Обгонять = д. **Обгáнивать.**

Обгорáть, обгорѣ́ть = обгоря́тм, обгорíти, опаля́ти ся, опалúти ся.

Обгрызáть, обгры́зть = обгризáти, обгрúзти, пообгризáти.

Обгры́зокъ = недóгризок.

Обдавáть, обдáть, ся = обливáти, облúти, ся. — **Обдáть вáромъ** = обпáрити, ошпáрити, опáрити. — **Обдалó жáромъ** = в жар кúнуло. — **Обдалó хóлодомъ** = морóз проня́в.

Обдáривать, обдарúть = обдарóвувати, обдарувáти, пообдарóвувати.

Обдёргать, обдёргивать, ся = 1. обсмúкати (С. Л.), обсїпати, обшмóргати, обсмикáти, обсїпувати, обшмóргувати, ся, пірън, волосся — обскýбти, обскýбувати, ся, гилочки — обчухрáти, обчýхрувати, ся. — Обсмикана хатня стріха, розвалена клуня. Пч.

2. осмúкати ся, підтúкати ся, осми-

ка́ти ся, підтика́ти ся. — Осмикала ся, тоді й вийшла. Кр.

Обдира́ло = здирщик (С. З.), здирця (С. З. Л.), драпіка (С. З. Л.), обдерилуп, дерилюд (Лев.), сіпака.

Обдира́тельство = здирство, драпіжство, лупіжство, ша́рпання, шарпани́на. С. З.

Обдира́ть, ободра́ть, ся = дра́ти, обдира́ти, здира́ти, облу́плювати, ша́рпати, ся, обідра́ти, обде́рти, зідра́ти, подра́ти, облупи́ти, оша́рпати, обша́рпати, поша́рпати, ся, (шкуру з вівці або що) — оббілува́ти, (личко з шкурки на тілї) — обшморгну́ти. — По вишницях шляв ся, ошарпав ся, обідрав ся. н. д. — Пошарпав ся весь об шепшину. Кот. — Увесь об колючки подрав ся. Кот. — Облупив кору.

Обди́рный (про зерно) = облу́щений, шерето́ваний.

Обдува́ло = шахра́й, дури́сьвіт і д. **Обма́нщикъ.**

Обдува́ть, обду́ть, ся = 1. обдува́ти, обдима́ти, обду́ти, ся.

2. дури́ти, обду́рювати, зво́дити і д. **Обма́нывать.**

Обду́мывать, обду́мать = обду́мувати, міркува́ти (С. З. Л.), мізкува́ти (С. З. Л.), об(роз)мірко́вувати, об(роз)рахо́вувати (С. З.), обмишля́ти, розважа́ти (С. Л.), метикува́ти, крути́ти мізком, облу́мати, об(роз)міркува́ти, об(роз)мізкува́ти, об(роз)рахува́ти, розва́жити, обми́слити, роски́нути голово́ю. — Давай він метикувати: як би запомогти. Кн. — Обміркував усю справу. — Щоб по своїй уподобі всякий обрахував. С. З. — Послухайте: роскиньте головою, зараз би по Водохрищах і на рушничок. Кн. — Обмислим краще все це: коли і чим ми краще можем до мети сягнути? Ст. Г.

Обду́мываніе = обду́мування, міркува́ння.

Обду́манный, но = обду́маний, обмірко́ваний, но і т. д., з розва́гою. — Се треба зробити не зря, а з розвагою. С. Л.

Обдѣ́лать, обдѣ́лывать, ся = оброби́ти (С. Л.), уроби́ти (С. Ш.), опра́вити, упра́вити (С. Ш.), повро́блювати, повправля́ти, обробля́ти, оправля́ти, уро́блювати, ся (С. Ш.). — Управляти образ в рамці. С. Ш.

Обдѣ́ливать, обдѣля́ть, обдѣли́ть, ся = обділя́ти, обділи́ти, ся.

Обдѣ́лка = 1. обро́блювання, оправля́ння.
2. обро́ба. обро́бка, опра́ва. С. Л. — На іконї ніякої обробки нема. Кр. — Взяв він шаблю — вся оправа викована з злота. С. С. п.

Обезгла́вить, обезгла́вливать = зітну́ти, стя́ти, одтя́ти, стина́ти, одтина́ти го́лову, про кількох — постина́ти, повідтина́ти. С. З. — Стяли йому головочку; ходім, сестро, до домочку. н. п. — Головку буйную одтяв. Кот. — Шаблї з піхов виймайте, з пліч головку стинайте. н. д.

Обезде́нежѣть = ви́битись з гро́шей, з копі́йки. — Рад би запомогти, але зовсїм вибив ся з грошей.

Обездо́лить = обездо́лити, знедо́лити, сьвіт завъязати.

Обеззабо́титься, обеззабо́чиваться = збу́ти ся, збува́ти ся кло́поту.

Обезлю́дить = ви́люднити, спусто́шити. — Напади Татар вилюднили Галицьку Русь. Бар. О.

Обезлю́дѣть = ви́люднїти, обезлю́днїти (Кн.), ізлюднїти, опустїти, спустїти.

Обезкура́жить, ся = збенте́жити, ся. С. Аф. З. Л. — Збентежила ся річ Латина. Кот.

Обезнадёживать, обезнадёжить, ся = збавля́ти, зба́вити надії, тра́тити, утра́тити, стра́тити надію.

Обезваро́дить -дѣть = д. **Обезлю́дить -дѣть.**

Обезобра́живать, обезобра́зить, ся = нівечити, понївечити, ся, ги́дити, оги́дити, ся.

Обезопа́сить = забезпе́чити.

Обезору́живать, обезору́жить = роззбро́ювати, роззбро́їти.

Обезпа́мятѣть = стра́тити па́мъять.

Обезпе́ченіе = забезпе́чення, зару́ка. — Хай буде зарука не хибна для нас, що сьвітло душі не згасять в нас муки. Чайч. — Гроші взяв, а на заруку кожух покинув жидові. Кн.

Обезпе́чивать, обезпе́чить, ся = вбезпе́чувати, забезпе́чувати, у(о)безпеча́ти (С. Ш.), запобіга́ти (С. З.), вбезпе́чити, забезпе́чити, ся, запобі́гти (С. З. Л.). — — Депутация виказала надію, що цісарь охоронить і забезпечить права руського народу. Бар. О. — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечаю. н. п. — Треба було убезпечити Шевченкових родичів. Кн. — Ми запобігли, од зичливих приятелей міючи пересторогы. Мазепа. С. З.

Обезплодѣть = ви́яловити. — Земля вияловила, без гною нічого не родить. Кн.

Обезпоко́ивать, обезпоко́ить, ся = турбува́ти, стурбува́ти, потурбува́ти, затурбува́ти, розтурбува́ти, ся. — Гриць

був задуманий та стурбований. Лев. В. — Вибачайте, що потурбував вас.

Обезси́ливать, обезси́лить, ся = висиля́ти, знеси́лювати, ви́силити, знеси́лити, ся. (Д. ще **Изнемога́ть, Изнури́ть**). — Почне висиляти своє тіло поклонами, постом. Бар. О. — Згода зміцняє, а незгода знесилює. Зіньк.

Обезси́лѣть = ви́силити ся, збезси́літи, знеси́лити ся, ви́снажити ся, захля́сти, знемогти́ ся і т. д. д. **Изнемо́чь** і **Изнури́ть ся.** — Народ ізнеміг ся, висилив ся і принишк. Кн. — Чоловік за два тижня зneміг ся, став сам не свій. Прав. — Робинзон збезсилїв і ледве міг робити. Чайч. — Иньче було таке виснажене після недугу, що од вітру валить ся. Кп.

Обезсла́вить, обезсла́вливать = осла́вити, обнесла́вити, ославля́ти.

Обезсу́дить, обезсу́живать = осуди́ти, осужда́ти, суди́ти. — Ой як я маю до тебе ходити, коли нас вороги та будуть судити. н. п.

Обезу́мѣть = збожеволїти (С. Л.), обезглу́здїти (С. З. Л.), здурі́ти (С. Аф. Л.), одурі́ти (С. З.), знавіснїти, з глу́зду зсу́нути ся, обожево́лїти (С. З.), дочасно — стеря́ти ся. — Вона так обезглуздїла, що... С. З. — З переляку стеряв ся, стоїть стовма і язиком не поверне. Кп. — І Наталка так обезглуздїла, що любить запропастившого ся Петра! Кот.

Обезче́стить, обезче́щивать = збезче́стити, зганьби́ти, безче́стити, ганьби́ти.

Обезья́на, Simia = ма́впа, ма́лпа (С. Жел.), ма́впочка. — Раз мавпа в дзеркалї забачивши... Ст. Б. — На старість мавпочка недобачати стала. Ст. Б.

Обезья́нничать, обезья́нствовать = малпува́ти. С. Жел.

Обезья́нство = малпува́ння.

Оберега́тель = вартівни́к, охоро́нець.

Оберега́ть, ся = берегти́, ся (С. Ш.), стерегти́, ся (С. З.), пильнува́ти, варту-ва́ти (С. З.). — Береженого і Бог береже. н. пр.

Обере́менѣть = д. **Забере́менѣть.**

Оберну́ть, обёртывать, ся = 1. д. **Оберну́ть.**

2. перегорну́ти, перегорта́ти (на пр. листи в книжцї.)

3. огля́нути ся, озирну́ти ся, огляда́ти ся, озира́ти ся. — Іди та не озирай ся. (Д. ще **Огля́дываться**).

4. поверну́ти ся, поверта́ти ся, верта́ти ся. — Швидче вертай ся до дому.

5. оберну́ти ся, оберта́ти ся.

6. переки́нути ся, перекида́ти ся. — Відьма перекинула ся клубком, тай покотила ся. н. к.

Обёртка = д. **Обвёртка.**

Обеча́йка = обича́йка (сита). С. З.

Обжа́ловать = оска́ржити.

Обжа́ть, обжина́ть, ся = обжа́ти, обжина́ти, пообжина́ти, ся.

Обже́чь, обжига́ть, ся = 1. опекти́ (С. З. Л.), обпекти́, обпіка́ти, ся, опали́ти, обпали́ти, обпа́лювати, ся, (волосся, шерсть то-що) — обш(с)мали́ти, обш(с)ма́лювати, ся, (окропом або чим рідким гарячим) — опа́рити, ошпа́рити, ошпа́рювати, ся. С. З. Л. Жел. — Не грай з огнем, бо опалиш ся. н. пр. — Не клади приску до опеченого, воно й так болить. н. пр. — Ошмалив волосся. — Кричить, як ошпарений. н. пр. — Сам, як опарений, кричав. Кот.

2. ви́палити, випа́лювати, ся. С. Аф. Л. — Випалювати цеглу, горшки.

Обжива́ть, ся, обжи́ть, ся = обжива́ти, обжи́ти, ся, ожи́ти ся (С. З.), обси́дїти ся.

Обжига́ніе = обпа́лювання; випа́лювання.

Обжвга́ть, ся = д. **Обже́чь, ся.**

Обжи́гъ = 1. д. **Обжига́ніе.** 2. д. **Ожёга.**

Обжина́ть, ся = д. **Обжа́ть, ся.**

Обжира́ться, обожра́ться = обжира́ти ся, обтрі́скувати ся, обже́рти ся, обтрі́скати ся, обло́пати ся, обре́пати ся (С. З.), облупи́ти ся. — Так обтріскав ся галушок, що ледве дише.

Обжо́га = д. **Ожёга.**

Обжо́ра = прожо́ра (С. Л.), про́їсть (С. Л.), ненаже́ра (С. Жел.), жеретї́й, жеру́н (Кр.), жеру́ха, бре́вкало (С. Ш.), поїда́йло, ненаї́да (С. Жел.).

Обжо́рливость, обжо́рство = обжи́рство, ненаже́рливість, обжи́рність, обжи́рливість (С. Жел.), нена́жир (С. Жел.), ненаси́ть, ненаї́дність (С. Жел.).

Обжо́рливый = прожо́рливий (С. Л.), ненаже́рливий (Фр.), ненажи́рливий (С. Жел.), ненаже́рний (С. Жел.), обжи́(е́)рливий (С. Жел.), проїсни́й (С. Л.), ненаї́дливий, ненаї́сний (С. Жел.). — Чоловічина він проїсний, сяде до страви — аж тремтить та їсть. Кя.

Обзаведе́ніе = обзаві́д.

Обзавести́, обзаводи́ть, ся = обзавести́, обзаво́дити, ся, пообзаво́дити ся, (хи-

зяйством) — охазяїнува́ти ся, огрунтува́ти ся.

Обзира́ть, обозрѣть = озира́ти, обзира́ти (С. З.), огляда́ти (С. Л.), перегляда́ти, озирну́ти (С. З.), оглядїти, переглядїти. С. З. Л. — От пішов я город озирати. К. Ш.

Обзира́ться = озира́ти ся, огляда́ти ся, огля́дувати ся. С. З. — Озирай ся на задні колеса. н. пр.

Обзо́ръ = 1. огляда́ння (С. Л.), озира́ння. 2. о́гляд (С. Жел.), по́гляд (С. З.), пере́гляд (С. Л. Жел.). — Зробивши огляд письменства... Кн. — Погляд на українську словесність. К. Х.

Обзыва́ть = узива́ти. С. Л. — Вона ж його лає, пъяницею узиває. н. п.

Обива́ть, оби́ть = 1. оббива́ти, одбива́ти, одлу́плювати, пооббива́ти, обби́ти, одби́ти, одлупи́ти. — Вітер пооббивав усї яблука. н. о.
2. оббива́ти (С. Пар.), обби́ти, побива́ти, поби́ти (С. З. Л.), гвіздками — цьвяхува́ти, ви́цьвяхувати, шальовкою — шалюва́ти, ви́шалювати, драппю для щекотурки — решети́ти, решетува́ти, ви́решетувати. — **Обива́ть, оби́ть поро́ги** = вчаща́ти, вна́дитись (до кого). — **Оби́ть кры́лья** = прибо́ркати.

Обива́ться, оби́ться (про одежу) = обтрі́пувати ся, обтрі́пати ся.

Оби́вка = оббиття́. С. Жел. Пар.

Оби́да = обра́за (С. Ж. З. Л.), ура́за (С З. Ш.), здр. ура́зка (С. Ш.), кри́вда (С. З.). — Ох і тяжко та образа уразила серденько Милошу. Ст. С. п. — Бракує жовчі, щоб оддячить за гірку образу. Ст. Г. — **Не да́стъ себя́ въ оби́ду** = не да́сть собі в ка́шу наплюва́ти. н. пр.

Оби́дный, но = образли́вий, у(в)разли́вий, во (С. Ш.), кри́вдний, но. — Вразливе слово від дітей гірше болячки — не заживає. н. пр. — Це кривдно для мене буде. Лев. В.

Оби́дчивость = образли́вість, у(в)разли́вість.

Оби́дчивый = образли́вий, у(в)разли́вий (С. Л. Ш.).

Оби́дчикъ, ца = напа́сник, ця (С. З. Л.), кри́вдник, ця, скривди́тель, ка (С. Ж.).

Оби́дѣть, обижа́ть, ся = образи́ти, ся (С. З. Л.), урази́ти, ся (С. Л. Ш.), скри́вдити (С. Л.), укри́вдити, окри́вдити (С. Л.), обража́ти, ся (С. З. Л.), уража́ти, ся (С. Л.), кри́вдити, укривжа́ти (С. Л.), обіжда́ти (С. З. Л.). — Хто тебе роздратував, образив, на кого ти розлютив ся. Ст. С. п. — Вже хто мене уразить, так моє серце вже не обернеть ся до нього. Федь. — Інфамією ображали міщан. П. Могила. С. З. — Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей. н. пр. — Шкода має бути укривженому плачона. Ст. Л. — До вбогих, до покривджених дїдове серце теплом спілющим било ся. Кн. — Всяке обіждає, а воно й не змагнеть ся. С. З. — Я обра́зив тебе, друже, — вибач. Ст. Г.

Оби́ліе = ро́скіш, доста́ток, їжі — ла́сівка, листя, овочу — рясота́, ряснота́ (Кн.), снігу — сніжни́ця, сили — бу́йність. — Сього лїта, дякувати Богу, на яблука така ряснота, що й листу не знати. Кн. (Д. ще під сл. **Изоби́ліе**).

Оби́ловать = д. **Избы́точествовать.**

Оби́льный, но = доста́тний (С. Пар.), го́йний (С. Ж. З.), про лист, овоч — рясни́й, но, про насїння — сімяни́стий, то, про бростки — бросна́тий, то, про лїс — лїсни́й, лїсно, про зьвіра — зьвірни́й, зьвірно, про гриби — грибни́й, гри́бно. — Що прийде весна красна, буде вся наша голота рясна. н. пр. — У нас дуже зьвірно. Сп. Чайч. — І не сказати як грибно; вже краснюків та синяків і не береш, тільки самих боровиків. Кн. (Д. ще під сл. **Изоби́льный**).

Обинова́ться, обину́ться = д. **Колеба́ться 2.**

Обиня́къ, частїше **обиняки́** = обиня́ки. С. Жел. — **Безъ обиняко́въ** = навпросте́ць, без сорома́ ка́зка. — **Обиняка́ми** = навдога́д, манівце́м. — Навдогад буряків, щоб капусти дали. н. пр. — Як почув таку одповідь Марко, бачить сам, що манівцем не можна, тай почав вже навпростець до його. Ст. С. п.

Обира́ло, обира́ха = д. **Обдира́ло.**

Обира́тельство = зди́рство.

Обира́ть, обобра́ть = 1. збіра́ти, зібра́ти, пірря — дра́ти, оскуба́ти, оску́бти.
2. оббіра́ти, обдира́ти, обібра́ти, обідра́ти, облупи́ти. — Заманили його в карти грать і геть чисто облупили.

Оби́рки = ви́бірки.

Обита́лище = осе́ля (С. З.), жи́тло (С. З. Л.), житля́ (С. Л.), обістя́ (С. З.), домівка. (Д. під сл. **Жили́ще**).

Обита́тель, ница = д. **Жи́тель, ница.**

Обита́ть = жи́ти, пробува́ти, ме́шкати (С. З.). — Д. під сл. **Жить.**

Оби́тель = 1. д. **Обита́лище.**
2. манасти́рь.

Обительскій = манастирський.
Обить = д. **Обивать.**
Обиходъ = обихід, обихідка (С. Жел.). — Може якого шага вторгував би, то й було б на обіхідку. п. к. — Що треба на обихідку. Чайч.
Обкалывать, обколоть, ся = 1. обколювати, обрубувати, обколоти, обрубати, пообколювати, пообрубувати.
2. обшпилювати, обтикувати, ся, обшпилити, обтикати, ся, пообшпилювати, пообтикувати, ся.
Обкапывать, обкапать, ся = обкапувати, обкрапувати, обкапати, ся і т. д., пообкапувати, ся і т. д.
Обкапывать, обкопать, ся = обкопувати, обкопати, ся, пообкопувати ся.
Обкарнать = обчикрижити, обчухрати, приборкати. — Щоб крилець хто не обчухрав. Гр. — Приборкані крила.
Обкатить = д. **Обкачивать.**
Обкатывать, обкатать, ся = 1. объїзжати, объїздити, ся. — Санки добре объїздились.
2. обкачувати, викачувати, обкачати, викачати, ся. — Обкачав ся в піску. — Треба викачать тісто.
Обкачивать, обкатить, ся = обливати, облити, ся.
Обкидать, обкидывать = обкидати, обкидати. — Обкидати землею. — **Лицо обкидало** = висипало, оприщило, виприщило на виду, обкидало лице.
Обкладывать, обложить, обкласть, ся = 1. обкладати, окладати, обкласти, ся, пообкладати, ся, дерниною — обдернувати, камінням — обмурувати. — Пообкладав ся книжками тай пише.
2. обшивати, обшити, ся (по краях), облямовувати, облямувати.
Обклеивать, обклеить, ся = обклеювати, обліплювати, обклеїти, обліпити, ся, пообклеювати, пообліплювати. — Всї стіни зараз обліпили. Кот.
Обклейка = 1. обклеювання, обліплювання.
2. обклейка.
Обковырять = обколупати. — Обколупав кругом, та й кипув.
Обколачивать, обколотить, ся = оббивати, оббити, пооббивати, ся.
Обколоть = д. **Обкалывать.**
Обкопать = д. **Обкапывать.**
Обкормить, обкармливать, ся = обгодувати, обгодовувати, ся, худобу чим шкодливим — опасти. — Обгодували дитину, то й болить живіт.
Обкоситься = обкосити ся, пообкосювати ся. — Я вже обкосив ся. — У нас уже всї пообкосювали ся.
Обкрадывать, обокрасть, обкрасть = обкрадати, обікрасти, пообкрадати.
Обкусывать, обкусать = обкусювати, обгризати, обкусати, обгризти.
Облагать, обложить, ся = 1. д. **Обкладывать.**
2. облягати, оточати, облягти, оточити, обступати, обступити. — Гей уже ж наші славні Запорожці та й невеселі стали, гей облягли їх, облягли Москалї та й усіма сторонами. п. п. — Обступили город Умань, поробили шанці. п. п. — Еней уже зближав ся до городка, що Тури обліг. Кот.
3. накладати, накидати (податки), наложити, накинути, оподаткувати, митом — обмитити.
Облагодѣтельствовать = багато добра кому зробити, облагодіяти. (С. Жел.).
Облагораживать, облагородить = облагороджувати, облагородити, облагороднити. С. Жел.
Обладаніе = володїння (С. З. Л.), владання, облада.
Обладатель, ница = володарь, обладарь, ка. С. Жел.
Обладать = володїти, владати (С. Жел.), обладувати (С. З. Жел.).
Облаживать, облазить = облазювати, облазити, вилазити.
Облаживать, обладить = обладжувати, облагодити (С. З.), обладити, у(в)ладнати (С. Ш.), у(в)порядкувати (С. Ш.), у(в)ладнувати.
Облако, здр. **облачко** = хмара, хмарина, здр. хмарка, хмаронька (С. З. Л.), оболок (С. З.). — Твоє сонце сьвітить ясно, моє давно в хмарі. К. Ш. — За сонцем хмаронька пливе. К. Ш. — На небі оболоки заступили сонце. Кн. — **Перистые облака** = баранцї, молоді. — Слова „**Перистые**" вони не розуміють, треба сказати, що то молоді. Кн.
Обламывать, обломать, ся = обломлювати, обломити, ся, гилки — чухрати, обчухрати, низові гилочки або листя — обпасинкувати, сухе що — обтропцїти.
Облапа, рос. Asarum europeum L. = копитень, копитець, копитцї, копитняк,

підли́стник, підолішник, підорішник. С. Ап.

Обла́пить = обла́пати, обма́цати.

Облапо́шивать, облапо́шить = обду́рювати, обдури́ти, пошити у ду́рні, підчикри́жити.

Обласка́ть = обласка́вити, обмилува́ти, приголу́бити. — Тремтіла йдучи до неї, а вона мене приголубила. Кн.

Областно́й = крайови́й.

О́бласть = край, країна. С. Л. — Свій край, як рай, чужа країна, як домовина. н. пр.

Обла́тка = опла́тка.

Облача́ть, ся = одяга́ти, вдяга́ти, убіра́ти, ся (С. Ш.). — Диякон повинен єпископа до служби Божої убірати. Б. Н.

Облаче́ніе = 1. одяга́ння, убіра́ння.
2. убір, оде́жа (церковні).

О́блачко = д. **О́блако.**

О́блачный = 1. хма́рний, хму́рий. — У дівчини серце, як літнеє сонце, хоч воно хмарне, хмарнесеньке, та тепле, теплесеньке. н. п.
2. хмарови́й.

Облега́ть, обле́чь = д. **Облага́ть 2.**

Облегча́ть, облегчи́ть, ся = пільгува́ти, уле́гшувати (С. Ш.), ле́гшати (С. Л.), поле́гшати (С. Л.), одли́гнути (С. З. Л.), поле́гчати (С. З.), попільжити (С. Л.).

Облегче́ніе = пі́льга (С. З. Л.), вільго́та (С. Л.), поле́гкість (С. Л.), поле́гчення, поле́кшіння, одли́га (С. З. Л.), уле́кшування (С. Ш.), по́пуск, по́пуст (Ос.), осла́ба (Л. С.). — В день тобі молю ся, Боже, Ти не чуєш, одвернув ся; і в ночі я тихо плачу — пільги од тебе не бачу. К. П. — Годі міні за кінними братами уганяти, час міні козацьким ногам пільгу дати. н. д. — Багато витерпіла і ніякої пільги не дізнала. К. Св. П. — І почув полегкість на душі, почув утіху, до матері пригортаючись. Зіньк. — Маніфест наділив чимало полегкостів. Кн. — Та дай Боже здоровъячко нашому цареві, що він зробив полекшіння нашоиу краєві. н. п. — Угамував ся, став міні попуск попускати. Ос. — Ані смерти, ані попуску. н. пр.

Обледенѣ́ть = обме́рзнути. — **Обледенѣ́лый** = обме́рзлий.

Облека́ть, обле́чь, ся = одяга́ти, убіра́ти, одягти́, убра́ти, ся. — **Обле́чь вла́стью** = нада́ти си́лу, пра́во.

Облета́ть, облетѣ́ть = 1. облїта́ти, облеті́ти; ви́лїтати. — Ластівка облетіла круг хати. — Тільки вернув ся, миттю облітав усіх родичів.

2. опада́ти, обсипа́тись, опа́сти, пообпада́ти, обси́патись. — Листя опадає. — У зеленому садочку обсипалось листя — нема, нема од милого ніякої вісти. Чайч.

Облива́ть, обли́ть, ся = облива́ти, обли́ти, ся, влити ся (С. Л.), обілля́ти (Под.), окропом — обпа́рювати, опа́рювати, ошпа́рювати, обпа́рити, ся і т. д. — облива́ти ся, залива́ти ся сльоза́ми, пролива́ти сльо́зи. — Подиви ся, ще зіронька тільки заняла ся, а ти ж, моя голубонька, слізми облила ся. н. п. — Ой вийду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — сльозами залью ся. н. п.

Обли́вина = д. **Горбы́ль.**

Обли́зывать, облиза́ть, ся = обли́зувати ся, вили́зувати, обсмо́ктувати, облиза́ти, ся, вилизати, обсмокта́ти ся.

О́бликъ = обли́ччя, вид. С. Л.

Облиня́ть = полиня́ти, про волосся, пірря, шерсть — ви́линяти, облїзти.

Облипа́ть, обли́пнуть = облипа́ти, обли́пнути.

Облицева́ть = облицюва́ти.

Облича́ть, обличи́ть = вика́зувати, виявля́ти, дово́дити, обличати (С. Жел.), ви́казати, ви́явити, дове́сти, обличи́ти.

Обличитель, ница = обличи́тель, ка (С. Жел.), ви́казчик, дока́зчик. ця. — І обличителя жорстоких. К. Ш.

Облобыза́ть, ся = обці́лува́ти, поцілува́ти, ся.

Обложе́ніе = обло́га, обложе́ння. С. З. Л.

Обложи́ть = д. **Облага́ть.**

Обло́й = о́желедь, ожеле́да, ожеле́диця. С. З.

Облока́чиваться, облокоти́ться = обпіра́ти ся, спіра́ти ся, обпе́рти ся, спе́рти ся. — Сперла ся на поручні. Кр. — — Обпер ся на вікно. — **Облокотя́сь** = обпе́ршись, спе́ршись, на зло́гах. — Сидить біля столу на злогах, голову підпер. Кп.

Облома́ть = д. **Обла́мывать.**

Обло́мокъ = од(від)ло́мок (С. З.), уло́мок (С. Ш.), вло́мок, ви́ломок, палиці або що — цуру́палок (С. З.), цурпа́лок (С. З.), оцу́пок (С. З.), посудини — черепо́к зб. чере́пня, скла — с(ш)кля́нка.

Обло́паться = д. **Обожра́ться.**

О́блукъ, частіше здр. **облучёкъ** = полу́драбок. — Я на ї задивив ся — полудрабок уломив ся. н. п.

Облупа́ло = д. **Обира́ло.**

Облупа́ть, облу́пливать, облупи́ть, ся = облу́плювати, облупи́ти, ся.

Облыгáть, оболгáть = обрíхувати, обрехáти.

Облыжный = брехлúвий.

Облысѣть = облúсіти, вúлисіти.

Облѣзáть, облѣзть = облáзити, облїзáти, облїзти. — Облїз рачки. — Смушок облїз.

Облѣниться = обледащíти, зледащíти, розледащíти (С. Л.), розлїнувáти ся (С. Л.).

Облѣпиха, рос. Hippophäe rhamnoides L. = плохóвник, щец. С. Ан.

Облѣпить, облѣпливать, облѣплять, ся = облїпúти, облїплювати, ся, вальками глини хату — обвалькувáти.

Облюбить = обмилувáти.

Обмáзать, обмáзывать, ся = обмáзати, вúмазати, обмастúти, вúмастити, дьогтем, салом — обшмарувáти, вапною — обвапнувáти, вальками глини — обвалькувáти, гризюкою — обкаляти; обмáзувати, ся і т. д.

Обмáкивать, обмакнýть = вмокáти, умочáти (С. Ш.), вмочáти, умóчувати, у(в)мочúти. С. Ш. — Їжте, умочайте, на друге вибагайте. н. пр. — Хоч у попіл кусок умочу, та солодко зъїм. н. пр.

Обмáлывать, обмолóть, ся = обмéлювати, обмолóти, ся, вимéлювати, вúмолоти, ся. — Жорна добре обмололи ся. — Цей млин обмелює (або: вимелює) в день...

Обмáнный = облýдний.

Обманýть, обмáнывать = обдурúти (С. З. Л.), одурúти (С. З. Л.), здурúти, піддурúти (С. З. Л.), обманúти (С. Л.), оманúти, омилúти (С. З.), обмáрити (Сп.), отумáнити, ошахрáти, ошахрувáти, ошукáти (С. З.), обморóчити, в шóри убрáти, у дýрнї пошúти, москаля піґвезтú, дурúти (С. Л.), обдýрювати (С. Л.), обмáнювати (С. З.), тумáнити (С. Л. Ш.), отумáнювати, морóчити (С. Л.), обморóчувати, підмáнювати, ошýкувати (С. З.), звóдити, піддýрювати, багатьох — передурúти, передýрювати. — Брехати і обманювати других — од Бога гріх, а од людей сором. Кот. — Не дуріте дїтей ваших, що вони на сьвітї на те тільки, щоб панувать. К. Ш. — І премудрих немудрі одурять. К. Ш. — Не здуриш аптекаря купервасом. н. п. — Сьвіт запалить ся, бо мужик цигана ошукав. н. пр. — Не гріх дорого продати, гріх на мірі ошукати. н. пр. — Купуючи чи продаючи, чи не ошукав кого? Б. Н. — Тая надія значно нас омилила. Л. В. — Треба його провчить, щоб не піддурював чужих жінок. Кот. — Москаля ти підвіз, так тим и тут і погибаю. Дум.

Обманýться, обмáнываться = омилúти ся (С. З.), помилúти ся, огулúти ся, оманýти ся, обмишýлити ся (С. З.), іронично — хватúти шúлом нáтоки, óблизня піймáти, омилáти ся і т. д. — Я тільки омилена була тїєю надїєю. Кн.

Обмáнчивый = облýдний (С. З. Л.), омúльний, зрадлúвий (С. Л.), звóдний (С. Л.). — Який тепер сьвіт облудний: сьвітить, а не гріє. н. пр.

Обмáнщикъ, ца = дурúсьвіт, ка (С. З. Л.), ошукáнець (С. З.), ошýкач, облýдник, шахрáй (С. З.), баламýт, звóдник. — Ми всї дурисьвіти, не звіряй ся нікому. Ст. Г.

Обмáнщичій = облýдний (С. З.), ошукáнський (С. З.), шахрáйський.

Обманъ = облýда (С. З.), ошукáнство, ошукáння (С. З.), шахрáйство (С. З.), óшук, дурúсьвітство (С. Л.), обмáна (С. З. Л.), підмáна (Кр.), омáна. — **Обмáнъ чувствъ** = манá (С. Л.), омáна (С. З.), марá. — Лестною облудою покритий. Скоропадський. С. З. — Облуда будь од нас одлюдна. н. пр. — Доти шахраював, доки за своє шахрайство устряв в лабети. Кн. — Дóбра мої одібрані обманою. Л. В. — Не слухаючи оман мятежничих. Мазепа. С. З. — Серце не хотїло тому вірити, не хотїло ламати ту чудовну ману, ту фантастичну облуду. Мир. — Весело здавало ся од чарівничої омани поета. К. Х.

Обмарáть, обмáрывать, ся = обкаляти, покаляти, закаляти, ся, обкáлювати, ся, позакáлювати, пообкáлювати, ся. — Всю одежу покаляв чорнилом. — Дитина обкаляла ся.

Обмáслить, обмáсливать, ся = 1. обмáслити, обмастúти, вúмастити, об(ви)мáслювати, обмáщувати, ся.
2. заялóзити, засмальцювáти, заялóзювати, заялóжувати, засмальцьóвувати, ся. С. Аф.

Обмáтывать, обмотáть, ся = обмóтувати, обвивáти, обмотáти, обвинýти, обвúти, ся.

Обмáхивать, обмахнýть = обмáхувати, обмахнýти.

Обмахнýться = 1. обмахнýти ся.
2. д. **Обманýться.**

Обмáчивать, обмочúть, ся = 1. обливáти, обмóчувати, облúти, обмочúти, пообли-

вáти, пообмóчувати, ся. — Поливаючи квітки, і самі пообливали ся.

2. умочáти, умокáти, у(в)мóчувати, у(в)мочúти, у(в)мочáти. С. Ш. — Умочи в олію. — (Д. теж під сл. **Обмáкивать**).

3. уписювати (С. Ш.), рибу ловúти, усцикáти ся, уписяти ся (С. Ш.), усця́ти ся. — Дитина уписяла ся.

Обмáщивать, обмостúть, ся = обмóщувати, обстéлювати, обмостúти, обстелúти і т. д. д. **Мостúть, ся.**

Обмежевáть, обмежéвывать, ся = обмежувáти, обмежóвувати; розмежувáти, розмежóвувати, ся.

Обмелѣ́ть = поміліти, обміліти, помíльшати.

Обмерзáть, обмёрзнуть = обмерзáти, обмéрзнути, обмерзти, пообмерзáти.

Обметáть, обместú = обмітáти, обместú, пообмітáти. — Пообмітай скрізь, щоб чисто було. — **Обметáло лицé** = д. **Обкúдало.**

Обметáть, обмётывать = обкúдати, заригувáти, обрубúти, обкидáти, заригóвувати, обрýблювати. — Обкидати петлї. — Я до ладу заригувала, а вона як сіпонула нитку, так шитво і розлїзло ся. Кп.

Обмéтица, обмётки = (борошна) — обмéтиця (Сп.), чого иньшого — сьмíття. С. Л. — Де вже їм до пшеничного тїста, коли й обметиці нема. н. пр. Д. ще під сл. **Мукá.**

Обминáть, обмя́ть, ся = 1. обминáти, обімня́ти, утóптувати, утоптáти, обтолóчити, ся. — Обімняти постелю. — Утоптати сїно.

2. проїзжáти, проїздити. — Кінь застояв ся — треба проїздити.

Обмирáть, обмерéть = обмірáти, зомлївáти, умлївáти (С. Ш.), обмéрти, зомлїти, умлїти (С. Ш.). — З жалю умлїває. н. п.

Обмишéниваться, обмишéниться = 1. невлучáти, невлýчити, непопадáти, непопáсти в метý, промахнýти ся.

2. д. **Обмáнываться** і **Ошибáться.**

Обмогáться, обмóчься = о(ви)дýжувати, о(ви)чýнювати, о(вú)дýжати, о(вú)чýняти (С. З.), обмогтú ся. — Тяжко був слабий, тепер по троху видужує. — Коли б мінї обмогтись, та уп'ять поволоктись. н. пр. — Д. ще під сл. **Выздорáвливать.**

Обмозговáть = обміркувáти, обмізкувáти.

Обмокáть, обмóкнуть = обмокáти, обмóкнути, ізмóкнути. — Ізмок як вовк, ізмерз як пес. н. п.

Обмолáчивать, обмолотúть, ся = обмолóчувати, обмолотúти, ся, не розвязуючи снопів — обкалатувáти, околóтувати, обкалатáти, околотúти.

Обмóлвиться, обмóлвливаться = обмóвити ся, помилúти ся в речáх.

Обмóлвка = помúлка в словáх.

Обморóжнвать, обморóзить = обморóзювати, обморóзити.

О́бморокъ = обмірáння (Кн.), млóсть (С. З.), млість (С. Жел.). — **Пáдать, упáсть въ óбморокъ** = умлївáти, омлїти (С. Ш.), зомлївáти, зомлїти (С. Аф. Л.), обмірáти, обмéрти (С. Жел.). — Скоро ненька тебе вздріла, упала на землю та й зомлїла. н. п.

Обморóчивать, обморóчить = д. **Обмáнывать.**

Обмостúть = д. **Обмáщивать.**

Обмотáть = д. **Обмáтывать.**

Обмочúть, ся = д. **Обмáчивать, ся.**

Обмошéнничать = ошахраїти (С. Л.), обшахрувáти, обдурúти, обмахлярувáти і д. **Обманýть.**

Обмундировáть = спрáвити фóрменну одéжу.

Обмучнúться = уборошнúти ся. С. Ш.

Обмывáть, обмы́ть, ся = обмивáти, обмúти, ся, білизну — опирáти, обпирáти, опрáти, обіпрáти. — Буду прачку наймати, таки свої дрібні дїти буду опирати. н. п. — Ой там стоїть Марійка тай плаче: ой хтож мого Нестіра опраче. Ой не стій, Марійко, тай не плач, закатай рукава, тай опрач. н. п.

Обмы́вки = (з милом) — мúлини, змúлини, обмúлки, після миття посуди або що — помúї.

Обмы́кать = 1. обтїпати. — Обтїпати коноплї.

2. обтріпати, обідрáти, обшáрпати. — Геть чисто обтріпала спідницю.

3. оббігати, обгасáти, обнúкати. — Оббігав скрізь — нїгде нема його.

Обмы́каться = 1. обтріпати ся, обідрáти ся, обшáрпати ся.

2. обтéрти ся в сьвітї, між людьмú, вúлюднїти.

Обмы́лки = мúлини, змúлини, обмúлки.

Обмы́локъ = обмúлок, омúлок.

Обмы́ть = д. **Обмывáть.**

Обмѣлúть = обчеркнýти, обвестú крéйдою.

Обмѣ́на = замíна, обмíна, замíн, вúмін, промíна, міньбá. (Д. під сл. **Вы́мѣнъ** і

Мѣ́на). — **Пріобрѣте́нное мѣ́ною** = обмі́нок.

Обмѣ́нивать, обмѣня́ть, обмѣни́ть, ся = обмі́нювати, вимі́нювати (С. Аф.), замі́нювати (С. Аф.), промі́нювати, обміня́ти, ся, заміня́ти, ся (С. Л.), замінити, ся (С. Аф.), ви́міняти, проміня́ти, ся. — Виміняв шило на швайку. н. пр.

Обмѣ́нщикъ = д. **Мѣновщи́къ**.

Обмѣ́нъ = д. **Мѣ́на**.

Обмѣ́ривать, обмѣ́рить, обмѣ́рять, ся = обмі́рювати (С. Л.), умі́рювати (С. Л. Ш.), обмі́ряти, ся. — Обміряв хату навкруги і все записав скільки з улиці і з двора. — Купець обміряв на цілий аршин.

Обмѣ́ръ = обмі́р.

Обмягча́ть, обмягчи́ть, ся = мъягчи́ти, змъягча́ти, мъя́кшати, помъя́кшати, мнягчи́ти і т. д.

Обмя́кнуть = помъя́кнути, змъя́кнути.

Обмя́ть = д. **Обмина́ть**.

Обнадёживать, обнадёжить = подава́ти наді́ю, забезпеча́ти, о(у)безпеча́ти (С. Ш.), пода́ти наді́ю, забезпе́чити, упе́внити (С. Ш.). — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечаю. п. п.

Обнажа́ть, обнажи́ть, ся = ого́лювати, заго́лювати (С. Аф.), обго́лювати, оголи́ти, заголи́ти (С. Л.), обголи́ти, ся. — Оголилось поле од серпа й коси, нігде й приліпитись крапельці роси. В. Щ. — **Обнаже́нный** = ого́лений, го́лий, заго́лений. — Ховай голе тіло! н. пр. — Та не по штапах, а по голому тілу вибив. Кн. — **Обнажи́ть са́блю** = ви́няти ша́блю з пі́хов. — Шаблї з піхов виймайте, тіло моє порубайте. н. д.

Обнаро́дывать, обнаро́довать = оголо́шувати, оголоси́ти (С. Л.), ознаймува́ти, ознайми́ти. С. З. — От сї універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всїм, кому відати належить, ознаймуєм і осьвідчаєм. С. З.

Обнару́женіе = виявле́ння.

Обнару́живать, обнару́жить, ся = виявля́ти (С. Л.), вика́зувати, визнача́ти (С. З. Л.), висьві́дчувати, ви́явити (С. Л.), ви́казати, ви́значити, ся. — Не велїв він нічого того виявляти, що мінї казав. Ч. К.

Обна́шиватъ, обноси́ть = 1. обно́сити, обнести́. — Почали обносити коровай гостям. 2. обно́шу(сю)вати, обноси́ти. — Обносив чоботь, тепер не так мулять.

Обнижа́ть, обни́зить = знижа́ти, понижа́ти, зни́зити, пони́зити.

Обнима́ть, обня́ть, ся = 1. обнїма́ти, обійма́ти (С. Л.), обня́ти, обійня́ти, ся. 2. обгорта́ти, огорта́ти, загорта́ти, обхо́плювати, обнїма́ти, обгорну́ти, обхопи́ти, перейма́ти, переня́ти. — А смуток тяжкий обгортає мене. Чайч. — Не знає, де му́ку велику подіти і лихо, що нас обняло. Чайч. — Жах його перепяв, язик йому руба став з остраху. Кн. — Обняли його думки та гадки та журба пекуча. М. Вов. — **Обня́ть дѣ́ло** = збагну́ти. С. З.

Обнища́ть, обнищева́ть = зъубо́жіти (С. Л.), зъубо́жити ся (С. З.), зни́щити ся, обголї́ти, перевести́сь на зли́днї, убо́жшати (С. Ш.), убо́жествіти (С. Ш.). — Д. під сл. **Обѣдни́ть**.

Обно́ва, обно́вка = обно́ва, новина́. — На Великдень на соломі проти сонця дїти грались собі крашанками, тай стали хвалитись обновами. К. Ш.

Обнови́тель, ница = онови́тель, ка. — Він не зродив ся оновителем нашого життя. Кн.

Обнови́ть, обновля́ть, ся = онови́ти, поднови́ти (С. Л.), відднови́ти, оновля́ти (Кн.), поновля́ти, відновля́ти, ся (С. Ж.). — Сьвіжа краса природи обхоплює і оновляє мене. Кн. — В церкві горів золотом оновлений іконостас. Кн.

Обновле́ніе = оновле́ння, поно́ва (Кн.). — Може чаєш оновлення? К. Ш.

Обноси́ть, обнести́ = 1. обно́сити, обнести́. — Сьвятощі круг церкви тричі обнесли. 2. городи́ти, обгороди́ти, тином — тини́ти, обтини́ти. С. Ш. 3. обрі́хувати, обреха́ти.

Обно́сный = брехли́вий. — Брехливі речі.

Обно́сокъ = (одежі) — ви́носки, лахмані́на (С. З. Пов.), обувя — шкарба́н, шкарбу́н, мн. шкарбуни́ (С. З.), хутряної одежі — шкару́піль.

Обню́хать, обню́хивать = обню́хати, обню́хувати і д. **Ню́хать**.

Обня́ть, ся = д. **Обнима́ть, ся**.

Обо = д. **О**.

Обобра́ть = д. **Обира́ть**.

Обогати́ть, обогаща́ть, ся = збогати́ти, ся (С. З. Л.), збогатї́ти, збогаща́ти, ся, багатї́ти (С. Аф. Л.). — Той життя своє складає, щоб науку збогатить, той у темряві конає і живе, щоб їсти й пить. Сам. Пожитками збогатились. С. З. — Збогащали ся шарпаниною добр турецьких. Л. П.

Обогаще́ніе = збогаще́ння, збагаче́ння (С. Л.), убогаче́ння (С. З. Ш.).

Обогна́ть = д. **Обгоня́ть**.

Обогнýть = д. **Обгибáть.**

Обоготворéніе = обóжання. С. Жел.

Обоготворúть, обоготворя́ть = обóжити, обожáти (С. Жел. Пар.), убожествúти (С. Ш.), убожествля́ти.

Обогрѣвáть, обогрѣ́ть, ся = огрівáти, нагрівáти, огрíти, зігрíти, нагрíти, обігрíти, погрíти, ся. — У вдівоньки серце, як зімнеє сонце — хоч воно сьвітить, сьвітить та не гріє. н. п. — Сонце глянуло із неба й землю всю німую обігріло, ростопило і сніги і криту. Чайч.

Ободвéрена = одвíрок, одвíрки. С. З. — А наймичка у порогу вхопилась руками за одвірок. К. Ш.

Ободвóръ, у виразї „**дворъ обо двóръ**" = сумéжно, двір з дворóм, двір коло дворá.

Ободóкъ = обідéць (С. З. Л.), обвíдка, у решета — обичáйка (С. Л.).

Ободрáть = д. **Обдирáть.** — **Обóдранный** = обíдраний, обшáрпаний, обдéртий, про чоловіка, що в обідранїй одежі дивись ще під сл. **Обóрванецъ,** про дерево, шкуру — облýплений, лýплений, обíдраний. — Коза-дереза пів бока луплена. н. к.

Ободрúть, ободря́ть, ся = підбадьóрити, заохóтити, додáти дýху, сúли, відвáги, бадьорúти, заохóчувати, додавáти дýху і т. т., підбадьóрювати, ся, курáжити, ся. — Думки підбадьорували її до боротьби. Кн.

О́бодъ, ободóкъ = 1. óбід, здр. обідéць, обідóк, мн. обíддя. С. З. — Шия така, хоч обіддя гни. н. пр.

2. д. **Ободóкъ.**

Обóе = д. **О́ба.**

Обожáть = д. **Обоготворя́ть;** кохáти рéвне.

Обождáніе = д. **Ожидáніе.**

Обождáть = д. **Ожидáть.**

Обожжéнный = опáлений, опéчений, окропом — опáрений, ошпáрений, про цеглу — вúпалена, пеньок — óгарь. — **Обожжéнное мѣ́сто** = óпік, опáрилина, опéчене, опáрене. (Д. **Ожёга**).

Обожрáться = д. **Обжирáться.**

Обознáться = опізнáти ся, вклепáти ся.

Обозначáть, обознáчить, ся = визначáти (С. З.), позначáти, означáти, вúзначити (С. Л.), позначúти (С. Л.), означúти, ся (С. Л.). — На пашпорті не визначено — на скільки він. Кр. — Нехай гаразд визначать наші межі. Кн.

Обóзничій, обóзной = обóзний. — Полковий обозний. С. З.

Обозрѣвáтель = огля́дач.

Обозрѣвáть, обозрѣ́ть = оглядáти (С. Л.) озирáти і д. **Обзирáть.**

Обозрѣ́ніе = д. **Обзóръ.**

Обóзъ = 1. вáлка. С. Аф. — Назустріч валка чумаків, паровиць кільканадцять. — Прийшов до чумаків, до валки. С. З.

2. обóз, тáбор. (С. Ш.). — Бо пильнії листи маю, їду до обозу. н. п. — Козаки недалеко табором стали. Л. В.

Обóи = шпалéри, шпаля́рі. С. З. Л. — Стїни шпалярами пообклеювані.

Обóйма = вірвáнт (С. Аф.), урвáнт (С. Ш.). — Вірвант одбив ся і трохи не загубилась шина з колеса.

Обóймица = 1. гнїздó (в котрому блок крутить ся).

2. обрýч (залізний, на палї, щоб вона не розбивала ся, як забивають бабою).

Обóина, частїше мн. **обóины** = жýжелиця.

Обóйный = шпалéрний.

Обойтú, ся = д. **Обходúть, ся.**

Обóйщикъ, ца = обúвач, ка. С. Пар.

Обокрáсть = д. **Обкрáдывать.**

О́бокъ = óбік (С. З.), збóку, пóбік. — Побік його жіночка небога. К. Ш.

Оболáкивать, оболóчь = обволїкáти, заволїкáти, обволоктú, заволоктú. — Небо заволокло хмарами.

Оболвáнивать, оболвáнить = 1. обтїсувати, обтесáти.

2. дурúти, обдýрювати, обдурúти, пошúти у дýрні.

Оболгáть = обрехáти.

Оболдѣ́ть = ошалїти. Кр.

Оболóчка = 1. д. **Обвёртка 2.**

2. шкýрка, шкýрочка, толубéць, плївá, плївка, плїнка.

Оболтáть = д. **Обáлтывать.**

Обольстúтель, ница = спокýсник, ця (С. Жел. Пар.), зводúтель, ка (С. Жел. Пар.), баламýт, ка (С. Жел.). — Ой ви хлопцї баламути, баламути всього сьвіта, баламутять наші літа. н. п.

Обольстúтельный, но = зваблúвий, во, ваблúвий, во, привáбний, принáдний, но. — Усе так звабливо, що тільки б здаєть ся радів. Чайч. — Як зирнули на красу вабливу, зашарілись, поніміли з чуда. Ст. С. п. — Гонив геть принадні мрії про роскіш. Лев. В. — (Д. ще під сл. **Завлекáтельный**).

Обольщáть, обольстúть = звáблювати, звóдити (С. З.), знáжувати, у(в)лещáти (С. Ш.), спокушáти, принáжувати, примáнювати, змáнювати, підвóдити, звá-

бити (С. З.), зна́дити, у(в)лести́ти (С. Ш.), прина́дити (С. З.), підвести́, спокуси́ти (С. З.). — Розумом лукавим, а чи словом чарівним, облесним звабив до гріха стидкого. Ст. Г. — Спокусив дівчину. Кн. — Дурна була, він мене і зманив, а тепер... Кн. — Бачу добре, що він підводить її до гріха з ним... мовчу. Не підведе, думаю. Кн.

Обольще́ніе = ва́ба, прива́ба, прина́да, прина́жування, ома́на, мана́ (Пр. д. під сл. **Обманъ**).

Обомлѣ́ть = зомлі́ти (С. Аф.), умлі́ти (С. Ш.), омлі́ти, обімлі́ти, омертві́ти, оте́рпнути. — Зомлів Марко. К. Ш. — Серце з жалю умліває. н. п. — Я од страху отерпла. Кр.

Обоня́ніе = ню́хання, нюх. С. Жел. Пар. К. Св. П. — Добрий нюх має — почув поживу. С. Л.

Обоня́ть = ню́хати, чу́ти, по вітру, про собак — вітри́ти (С. Л.), нюши́ти (Чайч.). — Носом чує, де горілка.

Обо́ра = воло́ка, частіше мн. воло́ки (С. Аф. З.), обо́ри (С. З.). — На що ти уповаєш? Чи на свою шапку бирку, що шовком шита, вітром підбита, а зверху дірка? Чи на свої постоли боброві, що волоки шовкові у в односталь з валу? н. д. — Обори валовиї. С. З.

Обора́чивать, обороти́ть, ся = 1. оберта́ти, переверта́ти, перегорта́ти, оберну́ти, переверну́ти, перегорну́ти, ся, — Переверни на другий бік. — Перегорнув кілька листків і почав читати.

2. поверта́ти, заверта́ти, поверну́ти, заверну́ти, ся. — Завертай коней назад. — Та й незабаряй ся, за чотирі неділеньки назад повертай ся. н. п.

3. оберта́ти, переверта́ти, ся, перекида́ти ся, оберну́ти, ся, переки́нути ся. — Хоч як вертись і одступай ся, хоч в віщо хоч перекидай ся. Кот. — Перекинула ся сивою зозулькою, стала кувати в вишневім саду. н. п. Под.

Оборва́нецъ, ва́ница = обі́рванець, обі́рванка (С. Л.), обі́дранець, ка, обша́рпанець, ка (С. Л.), оша́рпанець, ка, дра́нець (Кн.), оша́ра (сп. р.), голодра́нець (С. З.), голодра́бець (С. З. Л.), голоколі́нець, шарпа́к, чка, лахма́й (С. З.), ла́хман, дрантю́га. — Обідранці пішли в танці. н. пр. — Гляньте: який дранець! Сорочка аж сьвітить ся, а штани розлізли ся. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Голы́шъ**).

Обо́рванный = обі́драний, дра́ний, обша́рпаний (С. Л.), оша́рпаний, поша́рпаний (С. Л.), обшма́таний, шарпа́тий, голодра́бий. — Нехай дощ і крізь драну свитину січе згорблену працею спину. Чайч. — Убогиї села, убогий обшарпаний люд. Чайч. — І сама ходила обшматана і дочку водила обідрану. Мир. — Одним одна на улиці дитина, пошарпана на їй свитина. Мет.

Оборва́ть, обрыва́ть, ся = обірва́ти, ся, обідра́ти, ся, обша́рпати ся, оша́рпати ся, обтрі́пати ся, обрива́ти, ся, обдира́ти, ся, обтрі́пувати, ся, пірря — обскубти́, листя — чухра́ти, обчухра́ти, листи знизу — насинкува́ти. — **Обо́рва́ться** = увірва́ти ся. С. Ш. — Увірвав ся з бантини. — Увірвав ся бас. н. пр.

Обо́рвышъ = д. **Оборва́нецъ.**

Обо́рка = обо́рка (С. Жел.), обши́вка з збо́рами.

Оборо́на = д. **Защи́та 2.**

Обороню́ть = д. **Защити́ть.**

Оборони́тельный = д. **Защити́тельный.**

О'боротень = пере́вертень (С. З. Л.), відьма́к, вовкула́ка (С. Аф. З. Л.). — Як у полі на могилі вовкулак почує, а сич в лісі та на стрісі недолю віщує. К. Ш.

Оборотить, ся = д. **Обора́чивать, ся.**

Оборо́тливый = метки́й, спритний, зру́чний, ру́чий, зворо́тчивий (С. Л.). Пр. д. під сл. **Ло́вкій.**

Оборо́тный = 1. поворо́тний, зворо́тний. — Зворотні коні. С. Л. — Закон не має зворотної сили. Ст. Л.

2. відворо́тний.

Оборо́тъ = 1. поворо́т, зворо́т, зворо́тка. С. Л. — Крутим поворотом перекинув повозку. — Туди й відти за день зробив два зворота. — Се дано новий поворот в ділі.

2. відворо́т, ви́ворот, ви́воротка. — На відвороті медалі вибито... **На оборо́тѣ** = навспа́к, на́взнак, вспак, навпаки. С. З.

Обо́ръ, обо́рышъ = ви́бірки, брак, не́гідь. — Усі кращі яблука продала, зостали ся самі вибірки.

Обосо́бить, обособля́ть, ся = од(від)осо́бити, од(від)різни́ти, од(від)окро́мити, одособля́ти, одрізня́ти, відокро́млювати, ся.

Обостри́ть, ся = загостри́ти, обгостри́ти, ся.

Обо́чина = 1. бік (шляху, греблі), в Полтавщині і Харьківщині місце по обидва боки шляху до канави зоветь ся — бульвар. — Звертай з шляху, поїдемо краще бульваром.

2. баля́си (С. Ш.), бі́льця, по́ручні. С. Л.

Обою́дный, но = обопі́льний, но (С. З. Л.).

обосторо́нній (С. Ж.). — Цивилїзация — здобуток праці не самих лишень мужчин, а обопільний. Кн. — Пр. д. ще під сл. **Взаи́мный.**

2. двозна́чний, но.

Обою́ду = обопі́льно, з обо́х бокі́в.

Обоюдуо́стрый = го́стрий з обо́х бокі́в.

Обпаха́ть, обпа́хивать, ся = обора́ти, обо́рювати, ся.

Обпи́ться = д. **Опива́ться.**

Обрабо́тать, обрабо́тывать = оброби́ти, обробля́ти. — Хай тільки кожний обробить своє невеличкеє поле. Сам.

Обрабо́тка = обро́блювання, обро́бка, оброб́іток, тільки про землю і рослину — упра́ва (Гал. С. Ш.). — Обробка поля. — Цур йому з тим обробітком поля. Кр. — Обробка коштувати ме дорожче, нїж саме дерево. Кр. — Управа тютюну. Гал.

Обра́внивать, обра(о)вня́ть = рівня́ти, зрі́внювати (С. Аф.), обрівня́ти, зрівня́ти, пообрі́внювати. — Заказує, щоб шляхи рівняли під губернатора. К. Х.

Обра́довать, ся = зра́дувати, ся (С. Аф. Л.), пора́дувати, ся, звесели́ти, ся, зраді́ти (С. Аф. З. Л.). — Зрадів старий, як побачив... А зіронька зійшла, усе поле тай осьвітила, а дївчина вийшла, козаченька тай звеселила. *н. п.* — **Обра́дованный** = зраді́лий.

Образе́цъ, обра́зчикъ = зразо́к, взір, взо́рець (Гал.), шпиль (С. З.), штиб, кшталт, при́клад, по́каз. — Хотїв показати людям зразок до кращого життя. Зїньк. — Вона зразок великої любови до народу. Кн. — Вона була у школї за зразок учительки. Кн. — Одна народна поезия для всїх нас стоїть за віковічний взір. К. Х. — Разом почали росходити ся книжки, де аскетичне життя виставляло ся, яко взорець. Бар. О. — Зроблено на кшталт.

Образи́на = пи́ка, марми́за, мацапу́ра. С. З. Л. — Пика, як у комлика. н. пр.

Образки́, рос. Arum maculatum L. = ко́зяча борода́. С. Ан.

Образна́я = капли́ця, капли́чка (особлива кімната з образами, призначена для молїння; теж саме і та кімната, де малярі малюють образи).

Образни́къ = богома́з. С. Ш.

Образни́ца = 1. божни́к, божничо́к, божни́ця. С. Ш. — Намалюю матїр, на божник поставлю, на божничок гляну, матїр ісмомъяну. н. п.

2. капли́ця, капли́чка. С. З.

Образно́й = образо́вий.

Обра́зный, но = о́бразний, но, обли́члиѵий, во (Кн.). — Бесїда його розважна, обличлива; слухаєш його і сам бачиш те, про що він каже. Кн.

Образова́ніе = 1. витворе́ння, формува́ння (С. Ж.). — Отаке витворення з маленького жолудя великого дуба сьвідчить, що... Кн.

2. осьві́та (С. З.), просьві́та, цьвіче́ння (С. З.). — Самойлович був син сьвященика, одержав дуже добру осьвіту. Бар. О. — Просьвіти за плечима не носити. н. пр. — Братства київського, труждаючого ся в цьвіченню молодїжи российскої. Ясинський. С. З.

Образо́ванный = 1. ви́творений, уформо́ваний.

2. осьві́тний, осьві́чений. — Метою осьвічених людей повинно стати подїляти своєю осьвітою і простий люд. Лев. В. — Поміж осьвічених людей трапляють ся маловірні або й зовсім без віри. Бар О. — Петро Могила дбав добре, щоб були осьвічені сьвященики. Бар. О.

Образова́ть, образо́вывать, ся = 1. скла́сти, ви́творити, ви́робити, уформува́ти (С. Ш.), споряди́ти, склада́ти, витворя́ти, виробля́ти, формува́ти, споряжа́ти, ся. — Виробили ся звичаї, як у якому случаї треба сїсти або стати. Бар. О.

2. просьвіти́ти, осьвіти́ти, просьвіща́ти, осьвіща́ти, цьві́чити, ся. — Просьвітити, кажуть, хочуть. К. Ш. — Великая громада молодїжи российскої в колегіумі моїм знайдуєть ся і в науках цьвічить ся. П. Могила. С. З.

Образу́мить, ся = оброзу́мити, ся (Кн.), охану́ти ся, охамену́ти ся, схамену́ти ся, прийти́ до глу́зду, стя́мити ся. — Казав тобі: оброзум ся, послухай батька. Кн. — Оброзум, Марусю, свою доню, нехай вона в хмару не заходить. Кн. — Охани ся, не дрочи ся, не басуй, Панаску! Макар. — Та що ви верзете? Схаменїть ся! Мир. О. — Та що ти, дурню, оханись! н. к. — Схаменулись ви, та чи не пізно. Ч. К. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Було виробляв таке, що крий Боже, а тепер прийшов до глузду.

Образцо́вый = зразкови́й.

Обра́зчикъ = 1. д. **Образе́цъ.**

2. обрі́зок (клаптик тканини, паперу або чого иньшого на зразок).

О'бразъ = 1. о́браз, вид, ви́гляд, по́стать (С. З.), поста́ва, кшталт, стан. — Образ коханий, сьвятий в думцї ізнов оживає. Чайч. — Сам я не знаю, чого серце журба так давила, тільки твій образ один дав йому знову всю силу. Чайч. — Постава сьвята, а думка злодїйська. н. пр. —

Мало вигляд хреста. н. о. — Диявол у людському стані. н. о.
2. д. **Ико́на.**
3. приміŕ, при́клад, зразо́к.
4. спо́сіб (С. Ж. Л.), по́бит (С. З. Л.), роб (С. Л.), манїр. — Яким би то побитом грошей добути? С. Л. — Ти мене слухай, а своїм робом не роби. н. о.
5. лад, поря́док, росполо́г, на́пря́мок. — **Ины́мъ о́бразомъ** = ина́кше, и́ньшим спо́собом. — **Каки́мъ о́бразомъ** = яки́м спо́собом, по́битом, ро́бом? як? — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинили ся в нашім селї? Кот. — **Нико́имъ о́бразомъ** = ніякім спо́собом. — **Надлежа́щимъ о́бразомъ** д. під сл. **Надлежа́щій.** — **О́бразъ мыслей** = на́пря́мок, по́гляд. — **Ра́внымъ о́бразомъ** = так са́ме. — **Таки́мъ о́бразомъ** = таки́м по́битом, ро́бом.

Обра́мить, обра́мливать = опра́вити, упра́вити (С. Ш.), уста́вити, поста́вити в ря́мки, в ря́мці, облямува́ти, оправля́ти, управля́ти, уставля́ти, ста́вити в ря́мки. — Управляти образ в рамці. С. Ш. — Уставив би її в рямки, сїв би та й дивив ся. н. п. — Погляд синїх облямованих чорними бровенятами очей. Кн.

Обра́нивать, оброни́ть = губи́ти, упуска́ти, згуби́ти (С. Аф. Л.), загуби́ти (С. Л.), упусти́ти (С. Ш.), посїяти. — Загубив люльку. С. Аф. — Упустив кий. С. Ш.

Обрати́ть, обраща́ть, ся = оберну́ти, поверну́ти, наверну́ти, приверну́ти, оберта́ти (С. З. Л.), поверта́ти, наверта́ти, приверта́ти, ся (Кн.). — Нехай тобі Господь поможе, де ти ступиш і з речами обернеш ся. н. пр. — Писарь повернений в салдати за шахрайство. Кн. — Зигмунд III. тїшив ся думкою, що йому удалось до останку навернути Русинів до унії. Бар. О. — Магометанам і жидам вірі християнській наверненим. Б. Н. — Жидів привернули до православія. Кн. — Не з його головою штундових до православія привертати. Кн. — **Обрати́ть, обраща́ть внима́ніе** = зава́жити, зверну́ти ува́гу, уважа́ти (С. Л. Ш.), вважа́ти (С. Л.), зважа́ти, зверта́ти ува́гу, потура́ти, на кого — окрім тих слів — наки́нути, намигну́ти о́ком, зверну́ти о́ко. — Уважай добре, куди дорога йде. С. Л. — Не вважай на його слова. С. Л. — Тим то и і зауважив на ту фразу. Кн. — Не потурай, коли часом буду смутна. Кв. — Не потурай, молода дївчино, моїй розмовоньці, держи розум і ум добрий в своїй головоньці. н. п. — А я вже її накинув оком. Кр. — Д. ще під сл. **Внима́ніе.** — **Обрати́ться, обраща́ться къ кому́** = уда́ти ся (С. Л. Ш.), оберну́ти ся, зверну́ти ся, поверну́ти ся, уда́рити ся, ткну́ти ся (Гр.), піткну́ти ся (Гр.), удава́ти ся (С. Ш.) і т. д. — Як біда — удавай ся до жида. н. пр. — Ой удав ся до коня словами. н. п. — Коли вдамо ся до аналогії, так... Кн. — Чи не удавав ся до чортів? Б. Н. — Князї не раз звертали ся у справах громадських за порадою до єпископів. Бар. О. — Не хотячи пристати до Дорошенка, удали ся собі до Хапа кримського. Л. Сам. — Знав до кого і коли треба повернути ся. Кн. — От він і ударив ся до знахорки. н. о. — **Обрати́ть, обраща́ть въ ничто́** = оберну́ти, поверну́ти, оберта́ти, поверта́ти в нївець. — Ці непутства можуть обернути в нївець усю славу наших кращих вчинків. Ст. Г. — Д. ще під сл. **Ничто́.** — **Обрати́ться въ дымъ** = здимнїти. — Пропав, як здимнїв. н. пр. — **Обрати́ться во что́** = перекину́ти ся, переверну́ти ся. С. Л. — А та дитина і перекинула ся гадюкою. Кн. — Відьма перекинула ся сорокою. С. Л. — **Обрати́ться въ бѣгство** = ки́нутись, пуститись навтїки, навтїкача́. — **Обраща́ться съ кѣмъ** = пово́дити ся (С. З.), обіхо́дити ся, полїтично — полїтикува́ти ся, зневажливо — поневіря́ти. — Знала вона, як з ким поводити ся, як заговорити. Ос. — Скрізь пішла чутка, як він поводив ся з першою жінкою. Лев. В. — З панами не жила — не знаю, як з ними поводити ся. Кн. — Не бачивши сїльського люду, як поводить ся поміж собою. Кулїш. С. З. — Слухай брате: за які ти вчинки не гаразд поводиш ся зо мною. Ст. Г. — Склались погляди на те, як треба поводити ся з людьми. Бар. О. — Вони полїтикують ся, а нишком читають один на одного. Кулїш. С. З. — Д. ще під сл. **Обходи́ться 1** — **Обраща́ться вокру́гъ** = оберта́ти ся навко́ло, коло чо́го, навкруги́, колува́ти. — Земля коло своєї оси обертаєть ся. Де-що про Сьв. Б. — Планети побічні, кружачи коло планет головних, з ними враз коло звізд сталих колують. Зем. — Земля, сама коло себе обертаючись, іще круги сонця ходить. Де-що про Сьв. Б.

Обра́тно = наза́д, навспа́к (С. Ж. З.), поворітьма́ (С. Л.), навідворі́т. — Повертай назад. С. Л. — Їхавши поворітьма, заїхав до його.

Обра́тный = д. **Оборо́тный.**

Обраще́ніе = оберта́ння (С. Ж.), обернѐнне (С. З.), поверта́ння, наверта́ння. Обернення своїх сил на Крим. Самойлович.

С. З. — Навертання до унії. — **Обращéніе съ кѣмъ** = повóжіння. — **О. съ кѣмъ имѣть** = д. **Обращáться съ кѣмъ.**

Обревизовáть = зробúти ревúзию, переглядíти.

Обрекáть, обрéчь, ся = 1. призначáти, прúзначити. — Так уже йому призначено. 2. обрікáти ся, зарікáти ся, обріктú ся, зарікти́ ся. помінúти ся. — Обрікаєть ся піти в Київ. Кр. — Помінила ся поставити сьвічку за 40 копійок. Чайч.

Обремененіе = отягчéння.

Обременённый = отя́гчéний. — Прийдіть до мене всї знеможені та отягчені, то впокою вас. К. Св. п.

Обременúтельный, но = важкúй, ко, сутýжний, сýтяжний. но. — Сутяжно стало — роботи побільшало у мене. — Сутяжно відбувати стійку. Кн.

Обременúть, обременя́ть, ся = завáжити, обтя́жити, обнатýжити (Чайч.), заважáти (С. З. Л.), обтяжáти, отягчáти (С. Л.), тяжúти (С. Ш.). — Сей мінї хміль не буде заважати, а буде мойому серцю сьмілости додавати. н. п. — Дурному розум не заважить. н. пр. — Там на Січі твоє щастя; не занось же туди мого серця, бо воно тобі заважить. К. К. — Не заважить тобі і самому туди сходити. С. Л. — Громади і так вже обтяжили свої діряві кишені. Кн. — Роботами їх обтяжають, плату, їм належитую, собі беруть. Л. Сам. — Хліб в дорозї не тяжить. н. пр.

Обречéніе = призначéння.

Обрéчь, ся = д. **Обрекáть, ся.**

Обриáть, обрúть, ся = голúти. обгóлювати, згóлювати, обголúти, зголúти, поголúти, ся, багатьох або всіх — переголúти, пообгóлювати. — Зголив бороду. — Пообголювали вуси та такі чудні, як Німці.

Обрисовáть, обрисóвывать = обмалювáти, обмальóвувати.

Обробѣть = злякáти ся, переля́кáти ся.

Оброня́ть = д. **Обрáвнинать.**

Обрóкъ = чинш. С. З. Л. — Чинші і всякі плати мають давати піддані. С. З.

Обронúть = д. **Обрáнинать.**

Обрóсить = занехáти, заяехáяти, занедбáти. С. З. — Нехай, нехай, тай зовсім занехаєш. н. пр.

Обростáть, обрости́ = обростáти, поростáти, обрости́. порости́, (мохом) — мохнáтїти.

О́броть = обрóть, обрóтька.

Обрóчный = чиншовúй.

Обрубáть, обрубúть, ся = 1. обрýбувати, обсікáти, обрубáти, обсíкти, (гилля) обтинáти, обтя́ти, обчухрáти (С. Л.), по обрýбувати, пообтинáти.

2. обрýблювати, підрýблювати, обрубúти, підрубúти, ся, попідрýблювати. — Попідрублювала собі сорочки. Чайч.

Обрýбокъ = оцýпок (С. З. Л.), утúнок (С. Л. Ш.), оклéцок, товстий — котóда, колóдка, тонкий — оцýпалок (С. З.), цурпáлок (С. З.), цурýпалок (С. З. Л.).

Обрýбъ = ця́мрина (С. З.). цебрúна; зруб (С. Аф. З.). — Цямрину в колодязь опустили. Ган. Барв. — Через цямрину не легко воду пити. н. пр.

Обругáть = вúлаяти (С. Л.), налáяти (С. Л.), облáяти, (дуже) — ошпéтити. — Вилаю так. що в пельку не полізе. н. пр. — Облаяли мене, наче послїдню пъяницю. Лев.

Обрусúть = 1. обтесáти брус.

2. обмоскáлити, обмоскóвити, обкацáпити.

Обрусѣть = обмоскáлити ся, намоскáлити ся, змоскóвити ся, змоскóвщити ся, обкацáпити ся. — Пани покинули свою рідну мову і звичаї і змосковщили ся. Бар. О. — В Московщинї жив щось лїт десять і так обмоскалив ся, що й по свойому забув.

Обручáльный = зарýчний. — **Обручáльное кольцó** = обрýчка. С. З.

Обручáть, обручúть, ся = заручáти, заручúти, ся (С. З. Л.), рушникú подавáти, засвáтати, ся. — **Обручённый, ая** = зарýчений, засвáтаний, на. — Іди, ти зарученая, ти од нас одлученая. н. п. — Ой ти дївчино, зарученая! Чого ти ходиш засмученая? н. п. — Гарна дївка, як засватана. н. пр.

Обручéніе = зарýчини (С. З. Л.), обрýчини. — На заручинах ми вперше поцілували сн. Кн. — Перед малженством бувають заручини, т. є. обітниця через дання собі рук і перстяей. Б. Н.

Обрýчикъ = 1. обрýчик, у замка — дýжка. Кр.

2. д. **Ободóкъ.**

О́бручъ = обрýч, здр. обрýчик.

Обрýшивать, обрýшить, ся = 1. валúти, повалúти, завалúти, обвалúти, ся. — Хата завалилась. — Обвалилось риштовання.

2. про(за)вáлювати, про(за)валúти, ся. — Переходив по льоду і провалив ся.

Обрýшина = д. **Обвáлъ 2 і 3.**

Обрывáть, обры́ть, ся = обкóпувати, обкопáти, ся.

Обрывáть, оборвáть, ся = 1. обривáти,

обірва́ти, ся, листя, гилочки — чухра́ти, обчу́хрувати, обчухра́ти, знизу — пасинкува́ти. — Обчухрує всї дерева. Кр.
2. урива́ти, увірва́ти ся (С. Ш.). — Увірвав ся бас. н. пр.
3. д. **Обру́шиваться.**

Обры́вистый = крути́й, крутобе́регий. — Дніпро крутоберегий. К. Ш.

Обры́вокъ = ури́вок, здр. ури́вочок (С. Ш.), ври́вок.

Обры́въ = кру́ча (С. Л.), прова́лля, у́рвище (С. Ш.), безке́да (С. З. Ш.), беске́т (С. З.), беске́дина, беске́да (С. Аф.). — Там такі яри та бескеди, що аж страшно. С. Аф. — Над самісїнькою Сулою, над самісїнькою кручою та глибиньою такою, що мабуть там і дна не було. К. Х. — Блукати по скелям і по безкедам. С. З. — То по бескетам то горами. Макар.

Обры́згать, обры́згивать = обри́зкати, оприскати, обхлю́пати, обля́пати, обри́зкувати, ся, воском, стеарином або що — обка́пати, ся.

Обрѣ́занецъ = обрiза́нець.

Обрѣ́заніе = обріза́ння.

Обрѣ́зать, обрѣ́зывать, ся = обрі́зати, обкра́яти обріза́ти, обкра́ювати, ся, чикаючи, по троху — обчи́кати, обчикри́жити, обчи́кувати, обчикри́жувати. — **Обрѣ́зать зе́млю** = одрі́зати, одмежува́ти.

Обрѣ́зокъ = окра́йка, окра́вок, укра́вок, здр. — укра́вочок (С. Ш.), маленький — обрі́зок, обрі́зочок. — Укравочки на подарочки, обрізочки на цьвіточки. н. п.

Обрѣзно́й = обрі́заний, обкра́яний. — **Обрѣзна́я земля́** = одрі́зана, одмежо́вана.

Обрѣ́зъ = 1. край, бе́рег (С. Ш.). — Книжка з золотими берегами. С. Аф. Ш.
2. ніж, різа́к (обрізувати книжки).
3. перері́з, зрі́зок, шапли́к, ширі́твас. (Д. **Ка́дка**). — **Въ обрѣ́зъ** = в мі́ру, без ли́шку.

Обрѣсти́, обрѣ́сть, обрѣта́ть, ся = знайти́, знахо́дити, ся.

Обрѣте́ніе = д. **Нахожде́ніе 1.**

Обрѣше́тить = обрешети́ти, обрешетува́ти.

Обрю́зглость = оду́тлість.

Обрю́зглый = оду́тий, оду́тлий, оду́тловатий.

Обрю́згнуть = оду́тлим ста́ти.

Обрюха́тить = набити пу́зо.

Обрюха́тѣть = 1. очеревáтїти, заваго́тіти і д. **Забере́менѣть.**
2. зроби́тись пуза́тим, черева́тим.

Обряди́ть, обряжа́ть, ся = опра́вити, попо́рати, упо́рати ся, оправля́ти, по́рати, ся, у різників — оббілува́ти, оббіло́вувати. — Корів подоїла, товар попорала і годї. Кп. — Оце упоралась коло печі, коли б швидче обідати. Кн.

Обря́дный = обрядо́вий.

Обря́дъ = обря́д, зви́чай, чин. церемо́нїя. — Весїльні обряди. — Він пехтує наш батьківський чин. Кп.

Обсади́ть, обса́жввать = обсади́ти, обса́жувати, пообса́жувати. — Обсади, мила, вишеньками двір, щоб не доходив голосочок мій. н. п. — Пообсажував скрізь вербами.

Обса́ливать, обса́лить, ся = обса́лити, ви́салити, ви́шмарувати, обса́лювати, ся і т. д.; ви́ялозити, заяло́зити, засмальцюва́ти, ся, заяло́зювати, засмальцьо́вувати, ся. С. Аф. З. Л.

Обса́сывать, обсоса́ть = обсмо́ктувати, обсмокта́ти. С. З.

Обса́харивать, обса́харить = обса́харювати, обцукро́вувати, обса́харити, обцукрова́ти.

Обсели́ть, обселя́ть, ся = осели́ти, осади́ти, оселя́ти, оса́жувати (С. З.). — Наш край людьми осадили. Скоропадський. С. З.

Обсервато́рія = зьвізда́рня. С. Жел.

Обсерваціо́нный = догля́дни́й, нагляд-ни́й, про військо — чато́вий.

Обска́бливать, обскобли́ть = обскрома́жувати, обскрома́дити.

Обстава́ть, обста́ть = обступа́ти, обступи́ти. — Всї обступили його.

Обста́вить, обста́вливать, ся = обста́вити, обстанови́ти, обставля́ти, обстановля́ти, ся, риштованням — обриштува́ти.

Обста́ивать, обстоя́ть = стоя́ти за ко́го, оступа́ти ся, заступа́ти ся за ко́го, обороня́ти, борони́ти (кого), оступи́ти ся, заступи́ти ся, оборони́ти.

Обстано́вка = обстано́ва, обста́ва, обста́вина, частїше мн. обста́вини. С. Жел. — В театрі обставини дуже гарні, а останне — ка'зна що. Кн.

Обстоя́тельность = докла́дність.

Обстоя́тельный, но = 1. докла́дний, но. С. Л.
2. стате́чний, но.

Обстоятельство = обста́ва, обста́вина (С. Жел.), обстано́ва (С. Жел.), околи́чність (С. Жел. З.). — Тут випали такі обставини, що в Гетьманщині чутно стало ремствування пароду. Кн. — Но моїх діл околичности. Кот.

Обстра́гивать, обстрога́ть, ся = обстру́гувати, обструга́ти, ся. — Обстругав паличку.

Обстра́ивать, обстро́ить, ся = оббудо́вувати, ся, убудо́вувати ся (С. Ш.), обудува́ти, убудува́ти (С. Ш.), побудува́ти, ся, пооббудо́вувати ся. — Діждали ся і худібки, помалу і побудували ся. Федь.

Обстра́чивать, обстрочи́ть, ся = обстебно́вувати, обстебнува́ти, ся.

Обстрига́ть, обстри́чь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся.

Обстрога́ть = д. **Обстра́гивать.**

Обстро́ить = д. **Обстра́ивать.**

Обстрочи́ть = д. **Обстра́чивать.**

Обстрѣ́ливать, ся = обстрі́лювати, ся.

Обступа́ть, обступи́ть = обступа́ти, оступа́ти, обляга́ти, оточа́ти, обступи́ти, облягти́, оточи́ти. — Зібрав військо 40 тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у їдній годині. н. п. — Притиснули Турків аж до річки, обступили тісно. Ст. С. — Гей уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, гей облягли їх, облягли Москалі та й усіма сторонами. н. п.

Обсуди́ть, обсужда́ть = обміркува́ти (С. Л.), обми́слити, обметикува́ти (С. Л.), об(роз)рахува́ти (С. З.), розва́жити, обмірко́вувати, міркува́ти (С. З.), обмишля́ти, обрахо́вувати, рахува́ти, трахтува́ти, спільно на раді — обра́дити. — Грицько обмірковував з людьми громадські справи. Лев. В. — Щоб по своїй уподобі всякий обрахував. С. З. — Тут вони довго рахували. н. д.

Обсужде́ніе = о́бмисл, ро́зсу́д, міркува́ння (С. Л.), метикува́ння (С. Л.), обра́да (С. З.). — Привертав до того діла саму громаду, віддавав їй на розсуд свою думку. Лев. В. — Угадай, що думати буду? і от тобі цілий рік для твого розсуду. Руд.

Обсу́шивать, обсуши́ть, ся = обсу́шувати, обсуши́ти, ся.

Обсчита́ть, обче́сть, обсчи́тывать, ся = облічи́ти, облі́чувати, ся; огули́ти ся, прощита́ти ся.

Обсыпа́ть, обсы́пать, ся = обсипа́ти, обси́пати, ся.

Обсыха́ть, обсо́хнуть = обсиха́ти, обсо́хнути, зверху — присиха́ти, присо́хнути, про грязюку — протряха́ти, протря́хнути. — Ще материне молоко на губах не обсохло. н. пр. — Присохне, як на собаці. н. пр. — Трошки протряхло — тепер можна і в дорогу.

Обсѣва́ть, обсѣ́ять, ся = обсїва́ти, засїва́ти, обсїяти, засїяти, ся. — Засіяв 2 десятині. — Люди вже обсїяли ся.

Обсѣ́вки = ви́сївки. С. З. — Миниха висївок заколотила. К. Х.

Обсѣ́вокъ = обсїв, огрі́х. — Гляди, щоб обсївів не було, засївай добре. Ніс. — **И я не обсѣ́вокъ въ по́лѣ** = і я не аби-що, на що не́будь зда́м ся.

Обсѣда́ть, обсѣ́сть = обсїда́ти, обсїсти.

Обсѣка́ть, обсѣ́чь, ся = обсїка́ти, обтина́ти, обру́бувати, обсїкти, обтя́ти, обруба́ти. — Обсїкти камінь. — Обтяти сучки́.

Обсѣмени́ть, обсѣменя́ть, ся = засїяти, засїва́ти, ся. (Д. **Обсѣва́ть**).

Обсѣ́сть = д. **Обсѣда́ть.**

Обсѣ́чка = обсїка́ння, обтина́ння, обру́бування.

Обсѣ́чь, ся = д. **Обсѣка́ть.**

Обсѣ́ять, ся = д. **Обсѣва́ть, ся.**

Обта́ивать, обта́ять = обта́ювати, розтава́ти, обта́яти, розта́нути (С. Л.). — Вікна було дуже намерзли, а тепер трохи обтаяли. — Лід розтав.

Обта́чивать, обтача́ть = обшива́ти, обши́ти (пришиваючи одно до другого).

Обта́чивать, обточи́ть = обто́чувати, обточи́ти (про токарські вироби).

Обтека́ть, обте́чь = обтїка́ти, обтекти́.

Обтере́ть, обтира́ть, ся = обте́рти, обтира́ти, ся. — Обтер руки. — Трошки поміж людьми обтер ся.

Обтеса́ть, обтёсывать, ся = обтеса́ти, обтїсувати, ся.

Обтёска = обте́сування.

Обтира́ть = д. **Обтере́ть.**

Обти́рка = 1. обтира́ння.

2. сти́рка (ганчірка для обтирання).

Обтово́й = гуртови́й. С. З. Л.

О́бтомъ = гурто́м (С. З. Л.), нагу́рт, вгурт, огу́лом (С. Л.). — Купив гуртом. С. З. — Гуртом дешевше буде. н. пр.

Обточи́ть = д. **Обта́чивать.**

Обтыка́ть, обты́кать = обтика́ти, обстро́млювати, обти́кати, обстроми́ти.

Обтя́гивать, обтяну́ть, ся = 1. обтяга́ти, обтягти́, ся. С. Л.

2. розтягати, витягати ся, розтягти ся, витягти ся.

Обтяжка = обтягання. — **Въ обтяжку** = в обхват, як облито.

Обтяжной = обтягнутий.

Обувальный = обувальний, взувальний.

Обуваніе = обуваняя, у(в)зування (С. Ш.). — Наймитку! Чого ти так рано встав? — Та я то одяганням, то обуванням надолужу. н. пр.

Обувать, обуть, ся = обувати, зобувати, у(в)зувати, назувати, вбувати, обути, зобути (С. З.), взути, назути, узути, ся (С. Ш.). — Обувсь, одівсь, підперезавсь, тай зовсім зібравсь. н. пр. — Та взуй жовті черевички, пошукай свої сестрички. н. п. — Вінчала ся та Палажка, вінчала ся, в червоні чобітки узувала ся. н. п. — Назула без панчіх патинки. Кот. — Шкапові чоботи назув. Кот. — **Одѣть изъ сапоговъ въ лапти** = зяищити, перевести на злидні, пустити в старці.

О'бувь = обувъя (С. Жел.), обув (С. Жел.), обуття, узуття (С. Ш.), стопцьоване — витопок, витопток, шкарбун, шкарбуний, сапъянове — сапъянці, з жовтого сапъяну — жовтинці. — За собою дружечки веде — 700 ще й 15, та всі у сапъянцях. н. п.

Обугливать, обуглить, ся = обпалювати, обпалити, ся.

Обуживать, обузить, ся = узити (С. Ш.), з'узити, поузити.

Обуза = глоба (С. Л.), клопіт, тягарь, тягота (С. Ш.), морока. — Та й глоба оці діти!

Обуздать, обуздывать = 1. загнуздати, загнуздувати.

2. вгамувати, приборкати, впинити, зупинити, вгамовувати, зупиняти.

Обузить = д. **Обуживать.**

Обуревать, ся = д. **Волновать, ся** і **Колебать, ся 1.**

Обуть = д. **Обувать.** — **Обутый** = обутий, зобутий (С. З.), у(в)зутий, озутий. — Взутий, а слід босий. н. пр. — Дітки зобуті, зодягнені. С. Л. — Озутий в драпі постоли. Кот.

Обусловить = умовити, обставити умовами. — **Обусловленный** = умовлений.

Обухъ = 1. обух (С. З.), надовбень. — **Плетью обуха не перешибёшь** = головою мура не пробъєш. н. пр.

2. тупиця, тупак, тупирь. С. Ш.

Обучать, обучить, ся = у(в)чити (С. Ш.), нау(в)чати, нау(в)чити, ся. — Оттак то ви навчаєтесь у чужому краю! К. Ш.

Обученіе = навчання, наука, учення (С. Ш.). — Просив маляра взяти його в науку. Кн. — Віддав сина в науку до шевця.

Обуять = обхопити, опаяувати.

Обхаживать, обходить = обходити, обіходити, виходити. — Обійшов круг хати. — Виходив скрізь.

Обхаркать = обхаркати, попахаркувати.

Обхватить, обхватывать = обхопити (С. З.), обхоплювати, обхопляти (С. З.).

Обхватъ = обійма, обіймище (С. З.), обіймиця. — Дуб товстий, мабуть, обіймищів двоє або троє буде. К. Х.

Обходительность = у(в)вічливість (С. Жел. Ш.), звичайність, привітливість.

Обходительный = звичайний, у(в)вічливий (С. Жел. Л. Ш.), привітливий (С. Жел.), обіходливий (С. Жел.). — Хорошу, чепурну та звичайну дівку. К. З. о Ю. Р.

Обходить, обойти = 1. обходити, обіходити, обійти. — Обійшов двір.

2. обминати, випережати, обминути, випередити. — Ми їх обминули коло села.

Обходиться, обойтися = 1. обіходити ся, обходити ся, поводити ся (С. З.), обертати ся, обійти ся, повести ся, обернути ся. — Буде на неї дивитись з презирством, обходитись з неповагою. Кот. — Я хочу, щоб зо мною поводили ся ввічливо. Лев. В. — Ще з молоду призвичаїв ся він поводити ся з людьми холодно, не привітно. Лев. В. — Вони добре між собою поводять ся. — Як би ти ласкою обійшовсь зо мною, то я б нагодувала тебе. Кот. — (Д. ще **Обращаться съ кѣмъ**).

2. обіходити ся, обійти ся. — Обійдеть ся циганське весілля і без марципанів. н. пр. — Вже без жида не обійдеть ся. н. пр.

Обходъ = 1. обход, объїзд, объїздка, обминка. — Тут не можна проїхати, треба в объїздку повернути на ліво.

2. обход, дозор. — Тут саме наскочив дозор — його й схопили. — У нас тепер що ночі дозор ходить, то з того часу в містечку тихо.

Обхожденіе = д. **Обращеніе съ кѣмъ.**

Обчесать, обчёсывать = обчесати, обчісувати.

Обчесть = д. **Обсчитать.**

Обчистить, обчищать, ся = обчистити, обчищати, ся.

Обшанцовать, ся = поробити, покопати шанці, окопати ся шанцями. — Обступили город Умань, поробили шанці. н. п.

Обша́ривать, обша́рить = обша́рювати, обшу́кувати, обша́рити, обшука́ти, ви́шарити.

Обшелу́шить = облу́щити, у млинї — обшеретува́ти.

Обшиба́ть, обшиби́ть, ся = оббина́ти, оби́ти, ся.

Обшива́ть, обши́ть = обшива́ти, обши́ти, краї одежі, на пр. тесьмою — лямува́ти, облямо́вувати, облямува́ти (С. З.), торочками — торочи́ти (С. Ш.), обторочи́ти. — Сидить вона, торочить рушник, сама й торочки сплела. Кн.

Обши́вка = 1. обшива́ння.
2. обши́вка, мережана на пр. у сорочки — ли́штва, по краях одежі, на пр. тесьмою — ляммі́вка, з торочо́к — торочки́, мережана на кінці рукавів — чо́хла. — Тому к сьвяткам з лиштвою пошили сорочечку. К. Ш.

О́бшивни = ро́звальнї (широкі санки, вистелені в середині лубом).

Обши́рность = обши́рність (С. Жел.), просто́рність (С. Жел. Пар.), розле́глість (С. З. Л.).

Обши́рный, но = обши́рний, но, обши́ро (С. Жел.), просто́рий, ро (С. Л. Пар.), вели́кий, розло́гий (С. Л.), широ́кий. — Так пара голубків невинних летять спасти́сь в лїсах обширних. Кот.

Обши́ть = д. **Обшива́ть.**

Обшла́гъ = закарва́ш (С. З. Л. Пав.), закавра́ш (С. Аф. З. Л. Жел.), карва́ш (С. З. Л.), вило́га (С. Жел.). — Закавраші у каптана тож довгі. Кв. — А карваші штуковані попришивані. Л. Сам.

Обща́ться = ді́ли́ти ся, спілкува́ти ся (С. Ж.); води́ти ся; зна́ти ся. — Він усе з панами водить ся. — Знай ся кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли нема з ким. н. пр.

О́бще = спі́льно (С. З.), по́спіл, по́спіль (С. Л.), посполу (С. З. Л.), вку́пі, гурто́м, ра́зом. — А братїя спільне кождого року мають вибірати з межи себе старших. (Чин Львов. Братства. С. З.).

Общежи́тельный = товари́ський (С. Пар.), бра́тський.

Обще́ніе = спілкува́ння (С. Ж.); знайо́мість. — **Имѣть обще́ніе** = д. **Обща́ться.**

Обще́ственникъ = громадя́нин, това́риш, часом навіть — бра́тчик, як от в церковних братствах або на Запорожжі.

Обще́ственность = громадя́нство, суспі́льство. — Перевага особистости над громадянством. Бар. О. — Минала пор[...] завзятих поривань, що турбували [...] суспільство. Лев. В.

Обще́ственный = грома́дський (С. А[...] Л.), суспі́льний, товари́ський (С. [...] обче́ський (Лїв.). — Не то громадсь[...] а й свого дїла головою не подужаю. [...] — Громадська рада — Богу відрада. [...] — Причини такої неприхильности кр[...] ся в релїгійних і суспільних обстав[...] Бар. О.

О́бщество = грома́да, товари́ство, [...] спі́льство. — **Акціоне́рное, комме[...]ское, промы́шленное о́бщество** = д. **А[...]не́рная компа́нія і Ассоціа́ція.** — [...]**ское о́бщество** = грома́да. (С. Аф. З[...] — **О́бщество церко́вное** = бра́т[...] С. Ш. — **О́бщество знако́мыхъ** = т[...]ри́ство (С. Ш.), кумпа́нїя, бе́седа. [...] **че́ное о́бщество** = науко́ве товари́[...] — Громада — великий чоловік. н. пр[...] Яка громада — така її й рада. н. п[...] Зібрала ся кумпанїя, невеличка, але ч[...] н. п. — Наукове товариство імени Ше[...]ка у Львові.

О́бщина = грома́да. С. Л. — **Церко́[...] о́бщина** = бра́тство. — **Евре́йская [...]щина** = кага́л. С. З.

Общи́нный = грома́дський, грома[...]ський. С. Л.

Общи́нывать, община́ть, ся = общи́п[...]ти, обску́бувати, оску́бувати, общ[...]ти, обскубти́, оскубти́ (на пр. пірря)[...] чухра́ти (на пр. листочки або гилочк[...]

Общи́тельный = товари́ський. — Він [...]ловік товариський — завжди поміж лю[...] і вміє з людьми поводити ся.

О́бщій = спі́льний (С. З. Л.), зага́ль[...] (С. Жел.), огу́льний, гуртови́й, сумі́с[...] умі́сний, соку́пний. С. Л. — І нї [...] що мав, не казав, що се його, а було [...] усе спільне. К. Св. П. — Забудь мене [...] хай гадання про долю спільную ми[...] Пч. О. — Вільний вибор спільного ко[...] для Литви і Польщі. Бар. О. — Бер[...] до спільної отчизни своєї оборони. Ма[...] С. З. — Бо над його волею панує спіл[...] голос народу. Ст. Г. — Одностайне ст[...] проти загальних ворогів. Бар. О. — [...] родні пісні усїх словъян мають багато [...]кового, загального. Бар. О. — Пісня [...]това, а за тютюн вибачай. н. пр. — [...] би міл лїс сумісний, не дїльний. Ст. Л[...] У нас з братом умістне господарство. [...] — Сокупне поле. С. Л.

О́бщникъ, ца = спі́льник, сумі́сник[...] (С. З.), това́риш.

О́бщность = спі́льність. С. Л. — С[...]

вість віри і мови тягнула також Галицьку Русь до тих країв, що належали до Литви. Бар. О.

Объ = д. **О.**

Объединéніе = объєднáння.

Объедини́ть, объединя́ть = объєднáти, объєдиня́ти, ся.

Объёмистый = обі́ймистий (С. Пар.), чималий.

Объёмъ = обі́йма, обі́ймище (С. З.), обі́ймиця (С. Жел.), óбсяг (С. Жел. Пар.), величі́нь, прóсторонь.

Объѣдáла, объѣдáло = дармоїд. С. З.

Объѣдáть, объѣ́сть, ся = объїдáти, объї́сти, ся. — Дуже объївся тих ласощів. Кн.

О́бъѣди, объѣ́дья = зъїди, перéїди. С. Л. — Підкинь коням сїна, а то зостали ся самі зъїди.

Объѣ́дки = недóїдки (С. Л.), недóгризки, объїдки. — Харчі такі, що крий Боже! Самі поїдять, а нам недоїдки дають.

Объѣ́здить = д. **Объѣзжáть.**

Объѣ́здчикъ = объї́зчик.

Объѣ́здъ = объїзд, óбъїздка, обми́нка. — Тут не можна проїхати, треба робити обминку. Сп.

Объѣзжáть, объѣ́хать = 1. объїзди́ти, объї́хати. — Объїхав усе поле.

2. обминáти, обмину́ти, ви́передити (їдучи). — Ми їх обминули коло самого міста.

Объѣзжáть, объѣ́зживать, объѣ́здить = виїзжáти, проїзжáти, ви́їздити, проїздити. — На силу виїздив неука. — **Объѣ́зженный** = виїзжений.

Объѣ́зжій = объїздний.

Объѣ́сть, ся = д. **Объѣдáть, ся.**

Объѣ́хать = д. **Объѣзжáть.**

Объяви́тель, ница = объяви́тель, ка, оповістник.

Объяви́ть, объявля́ть, ся = объяви́ти (С. Жел.), оповісти́ти (С. З.), повісти́ти, сповісти́ти (С. З.), звісти́ти, оголоси́ти (С. З. Л.), ознайми́ти (С. Л.), ознаймувáти (С. З.), объявля́ти (С. Жел.), оповіщáти, сповіщáти, оголошáти, ся. — Щоб про все, що сеї ночі здріли, сповістить Гамлету молодому. Ст. Г. — Мушу сповістити твою лиху годину: не буть нам у парі. М. Вов. — Сії увіверсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім кому відати належить ознаймуєм. С. З. — І наи імена тих особ обраних ознаймити. Ст. Л. — Ознаймуєм сим нашим листом всім військовим і посполитим людем. С. З.

Объявлéніе = объя́вка (Сп. Кр.), оповíстка, звíстка, оголóска, ознаймувáння (С. Л.). — До гродського суду Брацлавського подано объявку року 1580, що... Кн. — Учора почтальон приніс объявку з пошти.

Объядéніе = 1. д. **Обжóрливость.**

1. самий смак, рóскіш. — Се не пиріг, а самий смак. — Роскіш, які вареники!

Объяснéніе = объяснéння (С. Жел.), виясне́ння, поясне́ння.

Объясни́ть, объясня́ть, ся = объясни́ти (С. Жел.), ви́яснити (С. Пар.), поясни́ти, ви́словити ся (С. Л.), зъясувáти, після довгого непорозуміння — порозумі́ти ся, объясня́ти, поясня́ти, виясня́ти, ся, ясувáти. — Все як слїд йому вияснив. Чайч. — Треба нам висловити ся на письмі. Кн. — Ми порозуміли ся і помирили ся. Кн.

Объя́тіе = 1. обнімáння. С. Жел.

2. обі́йма, частїше мн. обі́йми. С. Жел. — Як впала на груди до нього, так наче й замерла в обіймах. — В обіймах каміння несе Рось свою погожу воду. Кн.

Обывáтель = д. **Жи́тель.**

Обы́грывать, обыгрáть, ся = 1. обгравáти, обігрáти; обчикри́жити. — Так обчикрижили в карти, що ні з чим пішов до дому.

2. вигравáти, ви́грати, ся. — Скрипка виграла ся.

Обыдéнками, обыдéнкою, обыдéнно = за один день.

Обыдéнный = одноде́нний; щоде́нний, звича́йний.

Обыкáть, обы́кнуть = звикáти, привикáти, призвичáювати ся, зви́кнути, приви́кнути, призвичáїти ся, обгóвтати ся. С. Л. — Призвичаюсь до недолї, що один на сьвіті, як билина в чистім полї останусь тужити. Ос. — Дайте їй обговтатись, то вона й сама возьметь ся за діло. Сп. — Чи привикла, сестро, та на чужинї жити? н. п.

Обы́клый = зви́клий (С. Аф. Л.), звичний.

Обыкновéніе = зви́чай (С. Аф. Л.), зви́чка, поведéнция (С. З. Л.), поведі́нка. — То козак козацький звичай знає, Ляха за чуб хапає. н. д. — Як звичай козацький познаєш, лучче тодї погуляєш. н. д. — Вже та їх московська поведенция. С. З. — **По своему́ обыкновéнію** = своїм звичáєм. — А потім почала своїм звичаєм знов. Ос. — **Сверхъ обыкновéнія** = над зви́чай. — Писарь не повинен над звичай працю брати. Б. Н.

Обыкновéнный, но = звича́йний, но (С. Аф. З. Л.), зви́чний, но (С. Л.), зви́чма. — Занедбав усі мої звичайні діла і забави. **Ст. Г.** — Звичайно, як дома. С. Аф. — Се, як звичма кажуть, послїдне слово науки. Кн.

Обыскáть, обыскивать = обшукáти (С. Л.), обтрусúти, потрусúти, перешукáти (С. Л.), обшáрити (С. Л.), перешáрити, вúшатирити, обшýкувати, трусúти (С. Жел. З. Л.). — Обшукав скрізь лисичину хатку. н. к. — Перестріла його, та й давай трусити. н. к. — Тоді люди собрались і пішли кой-кого з примітних людей трусити. н. о. Яст. — Ревидувати і трусити їх речей в обозї нїхто не буде. Л. В. — Скрізь вишатирив. Граб. — Перешарив усе в скринї — нїгде нема.

О́быскъ = обшýкування, трус (С. Л.), трусенúця (Кн.), ревíзия (С. Жел.). — **Производя́щій о́быскъ** = трусúтель, трусíй (С. Л. Ш.).

Обы́чай = звичáй (С. Аф. З. Л.), обúчáй. — Князї судили народ по давнїи народнїм звичаям. Лев. — Взяв ся про нас писати, не бачивши нашого краю і не знавши звичаїв наших. Кот. — **Быть въ обы́чаѣ** = повóдити ся, вестú ся. — Це у нас не поводить ся. — **Для обычая** = для звичáю, для годить ся. — **По обычаю** = по звичáю. — По козацькому звичаю пъють горілку до чаю. н. пр. — Турн по военному звичаю, з горілкою напившись чаю. Кот.

Обы́чный, но = звичаéвий і д. **Обыкнове́нный.** — Останки права звичаевого народного. Бар. О.

О́бѣ = д. під сл. **О́ба.**

Обѣгáть, обѣжáть = 1. оббігáти, оббíгти. — Оббіг круг двора.
2. випережáти, обганя́ти, вúпередити, обігнáти.

Обѣдать, отобѣдать = обíдати, пообíдати.

Обѣденный, обѣдный = обíдний, обíднїй. — Так саме в обідню пору.

Обѣднѣ́ть, обѣдня́ть = збіднїти (С. Л.), обіднїти, збіднїшати, з'убóжіти (С. Л.), з'убóжити ся, завбóжити, трохи — побіднїшати, прибіднїти, пíд'упасти, дуже — позлиднїти, оголїти, обголїти, звестú ся, перевестú ся на злúднї, знúщити ся. — Так з'убожив ся, що нїчого не має. н. к. — Він тии не забагатіє, а ми не завбожіємо. н. пр. — Як носив гроші мішком, звав ся Грицькои, а як збіднїв, то тільки й слави, що Григорком звали. н. пр. — Він не лежень, трудящий; з ним збіднїти до злиднїв не можна. Кот. — Вони після пожежі геть чисто з'убожіли, оголїли. Кн. — Може наше село і було колись не вбогим, а тепер оголїло. Кн. — Та так перевів ся, що вже до брата жити пішов. н. о.

— **Обѣднѣ́лый, обѣдня́лый** = збіднїлий, з'убожíлий, з'убожáлий (С. Л.), пíдупáлий, знищáлий (С. З. Л.).

Обѣдня = д. **Литургія.**

Обѣдъ = обíд. — Сякий такий снїданок і добрий обід попсує. н. пр.

Обѣжáть = д. **Обѣгáть.**

Обѣливать, обѣлúть = білúти, побіля́ти, оббíлювати, побілúти, оббілúти.

Обѣ́лка = біляня, побíлка.

Обѣ́тъ = обíт, обітянúця (С. Ж.), зарíк (С. З. Л.). — **Давáть, дáть обѣ́тъ** = обітнúця, зарíк давáти, дáти, зарікáти ся, обрікáти ся, зарíктú ся, обрíктú ся, помінúти ся. — Легко люди обітницї дають такі, що їх виконати дїлом не мають гадки. Зїньк. — Зарік Богові давати. — Зарік положив не женити ся. С. З. — Обрікаєть ся піти в Київ. Кр. — Помінила ся постановити сьвічку за 40 коп. Чайч.

Обѣщáніе = обіщáнка, обіця́нка (С. З. Л.), обітнúця. С. З. Л. — Не перший раз обіцялись, а не виконали своїх обіцянок. Ч. К. — Давав таку обіцянку, що не міг її виконати. Зїньк. — Прощай же, швидче убірай ся, обіцянки не забувай ся. Кот. — По обіцянку треба швидкого коня. н. пр.

Обѣщáть, ся = обіщáти, обіця́ти. С. Л. — Обіцяли ся мати нам комороньку дати. н. п. — Обіцяв син мамі кожуха, поки не було шептухи коло уха. н. пр.

Обя́занность = обовя́зок (О. Жел. Л.), повúнність. — В чім царська величність, в чому суть підданих обовязки. Ст. Г. — **Считáю своéю обя́занностью** = мáю (або: вважáю) за обовя́зок.

Обя́занный = обовъя́заний (Кр.), повúнний (С. Л.).

Обязáтельный = 1. обовязкóвий. С. Жел.
2. ввічлúвий, приéмний.

Обязáтельство = обовя́зок. С. Жел. З. — Обовязок чинити. С. З. — Землї роздані шляхтї з обовязком военної служби. Бар. О.

Обязáть, ся = обовязáти, ся (С. Жел.), повинúти ся, помінúти ся, взя́ти на сéбе обовя́зок.

Обя́зывать, ся = обовя́зувати, ся, накладáти (на кого), брáти (на себе) обовя́зок. — **Онъ обя́занъ** = він повúнен. — **Онъ обязáлся** = він повинúв ся, помінúв ся, взя́в на сéбе обовя́зок.

Овáльный = яйцевáтий (С. Пар.), круглодовгáстий.

Овдовѣ́ть = овдовíти.

Овéршивать, овершить = вивéршувати, вивершити (на пр. стіг).

Овéршка = вивéршування.

Овéршье = верх.

Овёсъ, 2 од. **овсá**, рос. Avena sativa L. = овéс, 2 од. вівсá, змішаний з ячменем — обрік. — Не хоче, як кобила вівса. н. пр. — Піди й до Парижу а не зробиш з вівса рижу. н. пр. — Насипали коничсиьку оброку по боки. н. п. — На що йому обрік, коли він не їв його цілий вік. н. пр.

Овéчій = овéчий. — **Овéчье мясо** = овéчина. — **Овéчій мѣхъ** = смýшок, смýшки. — **Овéчье стáдо** = отáра. — Замішав ся, як вовк в отару. н. пр. — **Овéчье рýнышко**, рос. Anemone sylvestris = білий сон, біла кýряча сліпота. С. Ан. — **Овéчья травá**, рос. Festuca ovina L. = тонконіг, щипéць. С. Ан. — **Овéчій хлѣвъ** = кошáра. — В чужій кошарі овець не росплодиш. н. пр.

Овéчка = овéчка, бúря, бúрька (С. Ш.), стрижена — стрúжка.

Овинъ = сушня́.

Овладѣвáть, овладѣть = опанóвувати, осягáти, посіяти, огортáти, опанувáти (С. З. Л.), осягнýти, посíсти, заволодíти (С. Л.), обгорнýти. — Завзятість всіх опанувала, тут всякий пінивсь і яривсь. Кот. — Заступила чорна хмара та білую хмару, опанував Запорожцем поганий татарин. К. Ш. — І пустиню опанують веселиї села. К. Ш. — К заки Канев опанувавши, многії шкоди чинили. Л. С. — Дорошенко опанував усе добро рухоме замордованого гетьмана. Кн. — Сум і жах обгорнули мене. Кн.

Оводянѣть = взя́ти ся, поня́ти ся водóю.

О́водъ, ком. Oestrus = дрік, ґедзь. — Кожен бачив той переполох, який обхоплює скотину у дроковицю, коли починає прісікуватись до неї той дрік. Степ. О. — Скочив, неначе його ґедзь укусив. н. пр.

О́вощникъ, ца = огорóдник, ця.

О́вощъ, частіше: **óвощи** = горóдина (С. Л.), огорóдина, городовинá (С. Л.), що йде на приправу до страви — зілля, вáриво (С. Аф.).

Оврáгъ, здр. **овráжекъ** = яр (С. З. Л.), здр. — ярóк, поб. — ярýга (С. Л.), неглибокий — переярок, що поріс лісом — байрáк, байрачóк (С. З. Л. Ш.), степовий — бáлка, бáлочка (С. З.), з положистими берегами — вúбалок, перекáт, з крутими, що обвалють ся — провáлля. — Чи малий у яру ставок, зелений на горі садок. К. Ш. — Та глибокими ярами, та байраками. К. Ш.

Овráжистый = яркувáтий. — Завалом яркувате поле зеленіє молодими хлібами. К. Х.

Овся́никъ = вівся́ник.

Овся́ница, овся́ничникъ, рос. Festuca elatior L. = мітлúця. С. Ан.

Овся́нка, пт. Emberiza hortulana = жовтобрю́шка, жовтогрýдка. С. Жел.

Овся́ный = вівся́ний. — Горілка вівсяная, іде свашка не пьяная. н. п. — **Овся́ная лепёшка, о. супъ** = вівся́ник. — **Овся́ная солóма, о. мукá** = вівся́нка, вівся́ниця. — **Овся́ный кисéль** = жур, джур.

Овцá = вівця́, менше року — ягнúця, ягнúчка (С. З. Л.), одного року — я́рка (С. З. Л.), трьох років — мáтка, з стоячою вовною — штимувáта вівця́, неплідна — штúря, дійна — мензéрия, дійна без ягняти — блекотóра, здр. д. **Овéчка**. — **Испáнская овцá** = шпáнка. — **Крымская о.** = крúмка. — **Силéзская о.** = шльóнка (С. З.), шльóнська вівця́. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Та прийшов же я тай у пьятницю, та нема Солохи — насе ягницю. н. п. — Чи вівцю, чи ярку, чи дівку Одарку. н. п. — До Дмитра не сій гречки, не стрижи овечки. н. пр. — Вівці у його було більше тисячи та самої шпанки. н. о.

Овцевóдство = вівчáрство.

Овцевóдъ = вівчáрь.

Овчáрка = чабáнка, чабáнська собáка, овчáрка (С. З.).

Овчáрникъ, овчáрня = кошáра. С. Л. — В чужій кошарі овець не росплодиш. н. пр.

Овчáръ = вівчáрь (С. Аф. Л.), чабáн (С. З. Л.), гайдáрь. — Та по тім боці Дунаю та вівчарь вівці ганяє. н. п. — Був на селі вівчарь Тарас, він панових овечок пас. Б. Г. — Було два чабани, чи мало було і підпасичів. Ст. Х.

Овчáрный = кошáрний.

Овчáрскій = вівчáрський (С. Аф.), чабáнський.

Овчúна, овчúнка = смух, смýшок. С. Л.

Овчúнникъ = чинбáрь. С. З. — Були шевці, чинбарі, кравці... всього було. Номис.

Овчúнный = смушéвий, смушкóвий (С. Л., смухóвий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушевиї обидві. н. п.

Овшúвѣть = звошúвіти.

Огáдить, огáживать, ся = обпогáнити, опогáнити, опаскýдити, ся і д. **Замарáть 1** і **Запáчкать.**

Ога́рки = недо́палки (Чайч.), заліза — жу́желиця, жу́жіль. С. З.

Ога́рокъ = недо́гарок. — Засьвіти недогарок. Кот.

Огиба́ть = обгина́ти.

Оглавле́ніе = о́глав, заголо́вок.

О́главль = наголо́вач (в узді).

Огла́дить, огла́живать, ся = 1. обгла́дити, обгла́жувати, гла́дити, ся.
2. обібра́ти, оголи́ти, оббіра́ти, оголя́ти.

Огла́дывать, оглода́ть = обгриза́ти, обгри́зти.

Огласи́ть, оглаша́ть, ся = 1. оголоси́ти (С. З. Л.), розголоси́ти, оповісти́ти, ясні́ти, оголоша́ти, розголоша́ти, оповіща́ти, ясува́ти. — Уже хоч бий, тільки батькові не ясн. н. о.
2. залуна́ти, розітну́ти ся, розляга́ти ся, розтина́ти ся (С. З.). — Луна розтинаєть ся в лузі. С. З. — Забриніли ставніки в берегах зелених, залунали всі улоньки од сьпівів веселих. Пч. О.
3. окли́кнути, оклика́ти, виклика́ти (про шлюб).

Огла́ска, оглаше́ніе = оголо́ска, о́глас, я́са, в церкві про шлюб — о́клик, ви́клик, заповіддя (Янчук — Сідлец. губ.). — Явно з великою перед народом оголоскою. Л. В. — Ой Хмелю, Хмельницький! вчинив еси ясу і поміж панами великую трусу. н. д. — **Пусти́ть въ огла́ску** = розголоси́ти, роздзвони́ти, пусти́ти поговір, сла́ву.

Огло́бельный = голо́бе́льний. С. Аф.

Огло́бля = голо́бля, (С. Аф. З. Л.), здр. — голо́белька, поб. — голо́блище, голобля́ка (С. Аф.). — Гнись не гнись, а в голоблї становись. н. пр. — Не по конях, та по голоблях. н. пр.

Оглода́ть = д. **Огла́дывать.**

Огло́докъ, огло́дышъ = огри́зок, масла́к. — Гриземо ся, як собаки, за маслак смердячий. К. Ш.

Огло́хнуть = оглу́хнути, поглу́хнути. — Оглухли, не чують, кайданами міняють ся, правдою торгують. К. Ш.

Оглупѣ́ть = одурі́ти, обара́ніти, отете́ріти (С. З.), обезглу́здіти, з глу́зду зсу́нутись. — Як мінї сказано: одягай ся, так я і отетеріла і отерпла. Ган. Бар.

Оглуша́ть, оглуши́ть = глуши́ти, оглуша́ти.

Огля́дка = огляда́ння, озира́ння. — **Безъ огля́дки** = не огляда́ючись, не озира́ючись.

Огля́дывать, оглядѣ́ть = огляда́ти (С. Л.), озира́ти, обдивля́ти ся, оглядї́ти, озирну́ти, обдиви́ти ся (С. Л.). — От пішов я город озирати. К. Ш.

Огля́дываться, оглянýться = огляда́ти ся (С. З. Л.), озира́ти ся (С. З. Л.), обзира́ти ся, оглядї́ти ся, озирну́ти ся. — Дуже поспішав ся і не оглядав ся. Ст. в. — Оглядай ся на задні колеса. н. пр. — Озирнув ся, дивить ся, аж той чоловік біжить за ним. н. о. — Жала, жала та й не обзиралась — молодому козакові та й не сподобалась. н. п. — Він стояв коло дверей і обзирав ся довкола. Фр. — Іди ж та пильно приглядай ся, на всї чотири озирай ся. Кот.

Оглядѣ́ться = оглядї́ти ся, схамену́ти ся. — Оглядів ся, як наїв ся. н. пр. — І не схаменув ся, як вкохав ся я в дївчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. пр.

Огневи́дный = огни́стий.

Огнево́й = о́гнявий.

Огнеды́шущій = огнеди́шучий, огнежéрлий. С. Жел. — **Огнеды́шущая гора́** = огнепа́льна, огнева́ гора́ (С. Пар.).

О́гненный = огня́ний, огни́стий. С. Л. — Над Печерським стовп огнянний. Костомаров. С. З.

Огнестрѣ́льный = огнепа́льний.

Огнеупо́рный = огнетрева́лий. С. Жел.

Огнецвѣ́тъ, огнецвѣ́тникъ, рос. Melampyrum nenorosum L. = братки́, брат і сестра́. С. Ан.

Огни́во = креса́ло (С. Л.), кре́сево (С. З. Л.), кри́ця. — А тютюн та люлька, кресало та губка знадобить ся. н. п. — Взяв губку і крицю, креснув і викресав. н. к.

Огни́ще = д. **Оча́гъ.**

Огова́ривать, оговори́ть = 1. д. **Объясня́ть.**
2. обмовля́ти (С. З.), ославля́ти, обмо́вити, осла́вити; ви́казувати (на спільників), клепа́ти на ко́го, ви́казати, наклепа́ти, наволокти пеню. — Аби ми людей не обмовляли і не ославляли перед людьми. Б. Н. — Люди ж добрі кажуть зле про тебе, обмовлюють, ніби... Ст. С. — Стали його бить, а він і виказав на всїх, хто ходив з ним красти. н. о.

Огово́ръ = обмо́ва, обмо́виско (Под.), здр. — обмо́вонька, на́клеп (С. З.). — Більший єсть гріх украсти нашу славу чрез обмову. Б. Н.

Оголи́ть, оголя́ть, ся = 1. оголи́ти, обголи́ти, заголи́ти, оголя́ти, ся і т. д.

2. обголи́ти, ви́голити, обголя́ти, ся і т. д. — Обголив бороду.

О́головь = д. **О́главль.**

Оголѣ́ть = обголі́ти і д. **Обѣднѣ́ть.**

Ого́нь, здр. **огонёкъ** = ого́нь, вого́нь, здр. о́гник (С. Л.), бага́ття (С. Аф. З. Л. Ш.). — Велів багаття розводить, щоб флот троянський і спалить. Кот. — Розвели собі багаття, снїдання зварили. Чайч. — Піди лиш, добудь багаття. С. Аф. — Піду до сусіди попрохати багаття, та засьвітю сьвічку. н. к. — **Летучій ого́нь** = о́гник, во́гник.

Огора́живаніе = горо́дїння, городьба́, горо́жа. С. Л.

Огора́живать, огороди́ть, ся = городи́ти (С. Аф.), огоро́жувати, обгороди́ти, ся, тином — обплести́, обтини́ти, ся.

Ого́рклый = згі́рклий, загі́рклий.

Ого́ркнуть = згі́ркнути.

Огоро́дникъ, ца = горо́дник, ця.

Огоро́дничество = горо́дництво.

Огоро́дный = горо́днїй, огоро́днїй. — Благородні — свині огородні. н. пр.

Огоро́дъ = огоро́д, горо́д (С. Аф. З. Л.), здр. — горо́дець, горо́дчик (С Аф.), поб. — горо́дище. — Господиня — три городи, одна диня. н. пр. — На городї коло тину сохне на тичинї хміль зелений. К. Ш.

Огоро́шить = ошара́шити, збити з пантели́ку.

Огорча́ть, огорчи́ть, ся = жури́ти, засму́чувати, смути́ти, ся, жа́лю, ту́ги завдава́ти, в ту́гу, в сму́ток вдава́ти ся, зажури́ти, засмути́ти, ся, завда́ти жа́лю, сму́тку, ту́ги. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Як загубиш — то не смутись, а знайдеш — не веселись. н. пр. — На що його засмучувати й сердить. К. К. — Що не звеселила, а ще більше засмутила. н. п. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрішений. н. п. — Не грайте, моєму серцю туги не завдавайте. Руд. — На́ що чужу цїлувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Ой не плачте, не журіть ся, в тугу не вдавайтесь — заграв мій кінь вороненький, назад сподївайтесь. н. п. — Не жахай ся і в смуток дуже не вдавай ся. Кот.

Огорче́ніе = сму́ток, жаль (С. Л.), гризо́та, скорбо́та. — Більше смутку, нїж радости. н. пр. — Та не роби гризоти, моєму серденьку скорботи. н. п.

Огорчи́тельный, но = журни́й, сумни́й, но; д. ще **Оби́дный.**

Огра́бить = ограбува́ти, пограбува́ти, заграбува́ти (С. Аф.), зага́рбати (С. З.), обідра́ти (С. Л.), облупи́ти, обша́рпати, зрабува́ти. — Тільки мою комору ограбував, тільки мою дитину собі взяв. н. п. — Піснї Шевченка — то піснї-сльози зрабованої і зневоленої душі цїлого народу. Кн.

Огра́да = 1. горо́жа, огоро́жа (С. Л.), хворостяна — тин, лї́са, плі́т (д. **Плете́нь**), дощана — парка́н, барка́н, дїло́вання (д. **Забо́ръ**), з паль сторчових — частокі́л, з жердин — вирря́, заво́ра (С. Л.), з паль і вузеньких дощечок — палїса́д, така ж тільки ґратчаста — штахе́ти.

2. оборо́на, засту́па. (Д. **Защи́та 2**).

Огражда́ть, ся = 1. д. **Огора́живать.** 2. д. **Защища́ть, ся.**

Огражде́ніе = д. 1. **Огора́живаніе.** 2. д. **Огра́да.**

Огра́нивать, ограни́ть = шлїхова́ти, ошлїхова́ти.

Ограни́ченіе = обме́ження. С. Жел. — Повне обмеження власти виборного князя. Бар. О.

Ограни́ченный = 1. обме́жений, обмежо́ваний. — Король Швеції і Норвегії обмежований законами. Кн.

2. невели́кий, помі́рний.

3. недоу́мкуватий, обве́дений. — Не тямить він, голова у його обведена. Кн.

Ограни́чивать, ограни́чить, ся = 1. обмежува́ти, обме́жити, ся. С. Жел. — Воля короля не спроможна була обмежувати народнє право. Кн.

2. спиня́ти, впиня́ти, стри́мувати, спини́ти, впини́ти, стри́мати, прибо́ркати, прикороти́ти.

Огра́нка = шлїхо́вка.

Огреба́ть, огре́сть, ся = обгріба́ти, обгребти́.

Огро́мный = здоро́вий (С. Аф. З.), здорове́нний (С. Аф. З. Л.), здорове́цький (С. Аф.), величе́нний (С. Л.), величе́зний (С. Л.), велико́нний (С. З.). — Здоровенний кавун. — **Огро́мный человѣ́къ** = здоро́вий, здорови́ло (сп. р.).

Огрубѣва́ть, огрубѣ́ть = грубі́ти, грубі́шати, гру́бнути, огрубі́ти, огру́бнути, зас(ш)кори́нїти, найбільше про шкуру — зашкару́біти, зашкару́бнути, закацу́біти. — Чуттє до людей у його заскоринїло на війнї. Кн.

Огруза́ть, огру́знуть = гру́знути, осїда́ти, огру́знути, осїсти.

Огрыза́ть, огры́зть = д. **Обгрыза́ть.**

Огрыза́ться = одгриза́ти ся, осва́рювати ся.

Огрызокъ = недо́гризок.

Огрѣва́ть, огрѣ́ть = д. **Обогрѣва́ть.** — **Огрѣ́ть кнуто́мъ, па́лкою** і т. д. = опереза́ти, оперіщити.

О́грѣхъ = д. **Обсѣ́вокъ.**

Огрязни́ть = окаля́ти, за(по)каля́ти, забрудни́ти.

Огу́зокъ = огу́зок, хоз (частина шкури від хвоста).

Огу́зье = підхві́стя (задня частина в шорах).

Огуме́нникъ = д. **Гуме́нникъ.**

Огуре́цъ, здр. **огу́рчикъ,** рос. Cucunis sativus L. = огіро́к, гіро́к, гуро́к здр. — огіро́чок, гуро́чок, мн. огірки́, гуркі́, старий, переспілий — жовтя́к, молоденький — пу́пъянок. С. Ан. — Огірки, жовтяки — старі собаки парубки, огірочки зелененькі — наші дївочки молоденькі. н. п. — Изъїв солоний огірок. Кот.

Огуре́чная трава́, огуре́чникъ, рос. Borrago officinalis L. = огіро́чник, огіро́чна трава́, угіре́чник. С. Ан.

Огуре́чный = огіро́чний, огірко́вий.

Огу́рчикъ = д. **Огуре́цъ.**

Огустѣва́ть, огустѣ́ть = густїшати, погустїшати, згу́скнути, про грязь — тужа́віти, затужа́віти.

Ода́бривать = д. **Одо́бривать.**

Ода́вливать, одави́ть = нада́влювати, нагнїта́ти, надави́ти, нагнїтити.

Ода́ривать, одаря́ть, одари́ть = д. **Обда́ривать.**

Одве́рье = одві́рок, частїше мн. одві́рки. С. З.

Одёжа, оде́жда = оде́жа (С. З. Л.), о́дїж, одїння, у(в)бра́ння́ (С. Л. Ш.), аби яка — оде́жина, здр. — оде́жинка, дорога — ша́ти. — Справив собі одежу. — Одчини в коморі мою скриню, вийми з неї мою одїж панську. Ст. С. — Зніми з себе празникове одїння. Ч. К. — Убрання, постоли подрались. Кот. — Скинув пан своє вбрання, оддав. н. о. — От одяг ся короленко Марко в оксамітні та сукняні вбрання. Ст. С. — Ніякої одежинки немає. Кр. — На козакові шати дорогиї. н. д. — Чернець не повинен иних шат міти опріч чорних. Б. Н.

— **По одёжкѣ протя́гивай но́жки** = по своєму́ ліжку простяга́й ні́жку. н. пр.

Одёргивать, одёргать, одёрнуть = д. **Обдёргивать.**

Одеревя(е)нѣ́ть = одеревенїти, одубі́ти, ду́бом ста́ти, закацу́біти, закацу́бнути. — Все тїло дубом мінї стало од страху. Кр.

Одержа́ть, одёрживать, ся = 1. оде́ржати, отри́мати, оде́ржувати, отри́мувати. — Котриї добре на сїм сьвітї жили, отримають вічноє в небі царство. Б. Н. — **Одержа́ть, оде́рживать верхъ** = го́ру взя́ти, бра́ти.

2. зви́кнути, призвича́їти ся, обго́втати ся, звика́ти, призвича́ювати ся.

Одерни́ть, одерня́ть = задернува́ти, задерни́ти, обкла́сти, обклада́ти де́рном.

Одёрнуть = д. **Одёргивать.**

Одёръ = шка́па, шкапі́йка.

Одесну́ю = на пра́во, право́руч, право́збіч (С. З.).

Одина́кій = 1. одна́ковий, одна́кий, однаковісїнький. С. З. Л. — Жид, лях та собака — то віра однака. н. пр. — Не однакий чорт. Кр.

2. одина́рний. — Одинарна кро́вать.

Одина́ко, одина́ково = одна́ково, одна́ко, так са́ме, однаковісїнько. — Усї ми однако на волї жили, усї ми однако за волю лягли. К. Ш. — Мінї однаково чи буду я жить в Українї, чи нї, чи хто заплаче, чи згадає мене в снїгу на чужинї — однаковісїнько мінї. К. Ш.

Одина́ковость = одна́ковість.

Одина́ковый = д. **Одина́кій.**

Одина́чка = о(є)дина́чка, о(є)ди́нець. — **По одина́чкѣ** = по оди́нцю, на́різно, осо́бо, по одному́. — Треба спитати їх по одинцю. — Гей ви, козаки добре дбайте, сїх ляхів по одинцю з хати викидайте. н. д.

Одина́чный = неодна́ковий, непари́стий.

Одинохо́нёкъ, одинёшенекъ, оди́нъ-одинёхонекъ = однїсенький, самі́сенький, оди́н-однїсенький, сам-самі́сенький, сам душе́ю. — Сама-самісенька цїлий вечір просидїла, дожидаючи.

Оди́ннадцатый, оди́ннадцать = одина́дцятий, одина́дцять, одина́дцятеро.

Одино́кій = одино́кий, само́тний, само́тнїй. С. З. Л. — Не тополю високую вітер нагинає: дївчинонька одинока долю зневажає. К. Ш. — А тобі, мій одинокий, мій друже єдиний! горе тобі на чужинї та на самотинї. К. Ш. — Щоб та печаль не перла ся, як той Москаль, в самотну душу. К. Ш. — Що ти там мовиш в вишинї? Чи перші радости, чи тяжке горе ти шлеш самотному мінї? Мет.

Одино́чество = самота́ (С. З. Л.). самоти́на, само́тність, самотї́лість. — **Въ одино́чествѣ** = в самоти́нї, самото́ю. — В неволї, в самотї нїколи нема з ким серця поєднать. К. Ш. — Не дай мінї вік дївувати, в самотинї віку доживати. н. п. — І марне згинуть в самотинї. К. Ш. — В

самотині завъяла моя краса. К. К. — Бровенята дома зносити, в самотині віку дожити. К. Ш. — Він мучивсь раною, не знаючи, де ліки, топив свій сум тяжкий в самотині великій. К. Д. Ж. — Аж тепер почув Семен свою самотїлість. Бар.

Одино́чка = о(є)дина́к, о(є)ди́нець (С. З.), здр. оди́нчик (С. З.), єдини́ця (сп. р.), о(є)дина́чка, ідина́чка (Под.). — Ой я в батька єдиниця. н. п. — Ой не бий мене, бо я твоя сестра, а мамина дочка ідиначка. н. п. Под. — Дочка у мене одиначка, хазяйка добра, пряха, швачка. Кот. — О боги! як ви допустили, щоб і одинчика убили. Кот. — **Въ одино́чку** = самото́ю, сам собі. — Самотою не прожити. Г. Бар. — Живе сам собі. — **По одино́чкѣ** = д. **По одина́чкѣ** під сл. **Одина́чка.**

Одино́чный = само́тний, єди́ний, поєди́нковий. — Подвійних червоних сім, а поєдинкових три. Ст. Л.

Оди́нъ = оди́н, єди́н, іде́н (Под.); сам (С. З.), сами́й. — Ой одна я, одна, як билиночька в полї. К. Ш. — Один у другого питаєм. К. Ш. — Я прийшов сам. С. З. — В самій тільки нашій губернії померло від холери 300 чоловік. Кн. — **Въ одну́ прядь** = в одно́сталь. — **Ни оди́нъ** = нї о́дин, жа́ден, жа́дний. — Десять робіт зачинає, а жадної не кінчає. н. пр. — **Оди́нъ на оди́нъ** = сам на́ сам, на самотї. — Він нїби случа́єм здиба тут Офелїю сам на сам. Сам. Г. — Треба з ним побалакати на самотї. — **Оди́нъ-одинёшенекъ** = д. під сл. **Одинохо́нёкъ.**

Одича́лый = здича́лий, здича́вілий. — Це життя — не мов садок здичалий, де буръян порозростав ся буйно. Ст. Г. — Ватага ворохобників була цілком здичавілою. Прав.

Одича́ть = здича́віти, подича́віти.

Одна́жды = раз, оди́н раз. — Раз якось пішов він у ліс. н. о.

Одна́ко, одна́коже = одна́че (С. З. Л.), одна́к (С. Л.), але́ (С. Ш.), але́ж-бо, проте́ (С. Л.), прото́, усе́ (все) таки́ (С. Л. Ш.). — Сім літ горох не родив, прото (або: а проте) голоду не було. н. пр. — Якийсь чудний він, а проте добрий чоловік. — Нехай мене бъють, а все таки моя правда. С. Ш.

Однобо́ртный = одноря́дний.

Одновремённый, но = одноча́сний, но, одноразо́вий, ра́зом. — На Волинї ширила ся одночасно власть князів. Кн. — То не добре так як ти: по двох разом любити. н. п.

Однове́рный = одновірний, одно́ї віри.

Одногла́вый = одно(єди́но)голо́вий.

Одногла́зый = одноо́кий.

Одного́докъ = 1. одно́лїток, рове́сник. 2. годови́к (С. З. Л.), річня́к і д. **Годова́лый.**

Однодне́вный = одноде́нний.

Однозву́чный, но = одногу́чний, но. — Одногучно плеще море, хвилї-гори сумно бъють. Чайч. — Башта чорна і похмура понад хвилями стоїть; одногучно в дужі мури Чорне море плескотить. Чайч.

Однозе́мецъ = д. **Единозе́мецъ.**

Одноко́лка = біда́, бі́дка. С. Л. Ш. — Поїхав бідою. С. Ш.

Однокра́тный, но = одноразо́вий, разо́вий, раз, оди́н раз.

Однокро́вный = єдинокро́вний і д. **Единокро́вный.**

Одноле́токъ = д. **Одного́докъ.**

Одноле́тній = 1. д. **Одного́докъ.** 2. (про рослини) — однолїтнїй.

Одгома́чтовый = однощо́глий.

Одноме́сячникъ, рос. Anemone sylvestris L. = бі́лий сон, бі́ла ку́ряча слїпота́.

Однообра́зный = д. **Единообра́зный.**

Односло́жный = односкла́дний.

Одностволный = поєди́нчий. — Поєдинча рушниця.

Одностворчатый = одина́рний, поєди́нчий. — Одинарні двері. — Поєдинчі двері.

Односторо́нній = о(є)дносторо́ннїй, о(є)днобо́чний.

Односторо́нность = о(є)дносторо́нність, боковина́.

Одноцве́тный = одноцьві́тний, одномá́стний.

Однояго́дникъ, рос. Paris quadrifolia L. = воро́не о́ко, хрест трава́, хреща́те зїлля, натяга́ч, ранник (укр.), волосі́нник, волосни́к (Гал.). С. Ан.

Одобре́ніе = ухва́ла, похва́ла́. — Який спосіб за ухвалою на Соймі постановлен буде. Ст. Л. — Анї злому кари, анї доброму похвали. н. пр.

Одо́бривать, одо́брить = ухваля́ти, ухвали́ти (С. Ш.), подо́брити (Кн.). — Присягу, публичне ухвалену, виконати. Орлик С. З.

Одобри́тельный = ухва́льний, похва́льний.

Одоле́нь, рос. Nymphaea alba L. = лата́ття жіноче, біле. С. Ан.

Одолжа́ть, одолжи́ть = позича́ти, визича́ти, пози́чити (С. З. Л.), помога́ти, запомога́ти, підпомога́ти, помогти́ і т. д. — Позич мінї плуга. С. Л. — **Одолжа́ться** = пови́нним бу́ти.

Одолже́ніе = пози́ка, по́зичка, позича́н-

ня; ла́ска. ми́лость — Коня в позику не давай. н. пр. — **Сдѣлай, те одолже́ніе** зроби́, зді́лай ми́лость, бу́дь, те ла́скав, ласка́ві. — **Сдѣлай одолже́ніе, скажи́** = скажи́ на ми́лость. С. Л.

Одолѣва́ть, одолѣ́ть = перемога́ти (С. Ж.), змога́ти, посіда́ти, перемогти́ (С. Л.), змогти́ (С. Л.), посїсти (Сп.), оду́жати, поду́жати (С. З. Л.), звола́ти, здолі́ти (С. З. Л.). — Кому Бог поможе, той все переможе. н. пр. — На силу змогли, у чотирьох на силу повалили. С. Л. — От стали вони бить ся, посїда змій Марка, от-от вже посяде. н. к. — І Палїй посїв того лицаря і звязав його віжками. н. о. — Дорошенко рушив з потугами проти Московщини, та не подужав її. Кн. — Дочку од лиха одволає і ворога свого зволає. Гр.

Одо́нье = д. **Адо́нья.**

О'драпь = д. **Одёръ.**

Одръ = 1. лі́жко, кро́вать. (Д. **Крова́ть**). 2. ма́ри. (Д. **Носи́лки**).

Одряхлѣ́ть = зста́ріти ся (С. Л.), зіста́ріти ся, спорохнї́ти. — Не диво, що він людина спорохнїла: він родив ся ще тодї, як Цариця Катерина бігла Днїпром. Кн.

Одува́нчикъ, рос. Taraxacum officinale Wigg. T. Dens Leonis Desf. = ба́бка, кульба́ба, баранки́, лету́чки (укр.), кульба́ка, жиді́вська шапка, жи́ дик, май, ма́йка, ма́ївка (Гал.). С. Ан.

Одува́ть, оду́ть, ся = обдува́ти, обдму́хувати, обду́ти, обдму́хати, ся.

Оду́маться, оду́мываться = оду́мати ся (С. Л.), розду́мати ся, охану́ти ся (С. З. Л.), схамену́ти ся (С. З. Л.), оглу́здити ся, оду́мувати ся і т. д. — Мету сїни, мету хату, та й надумала ся, полюбила Василечка, тай роздумала ся. н. п. — Охани ся, не дрочи ся, не басуй, Панаску! Макар.

Одура́чить, одура́чивать, ся = одури́ти, обдури́ти (С. З.), одурма́нити (С. Жел.), отума́нити, обморо́чити, ся, поши́ти у ду́рнї, у шо́ри убра́ти (С. Ш.), тума́ну пусти́ти, обду́рювати і т. д.

Оду́рникъ, рос. Atropa Belladonna L. = во́вчі я́годи, по́кшик (Под.). С. Ан.

О'дурь = дур. — На його дур напав. — **Со́нная о́дурь** = д. **Оду́рникъ.**

Одурѣ́ть = одурі́ти (С. З. Л.), здурі́ти (С. Аф. Л.), отете́ріти, очумі́ти, очуманї́ти, ошалї́ти (С. З.), знавіснї́ти. — **Одуря́ющее сре́дство** = оду́ра, дурма́н. — Здурів, неначе дурману обїв ся. н. пр. — Всї кинулись, мов одурівши. Кот. — **Одуря́ющій** = заду́рливий. — Дим з того тютюну задурливий, так і бє в голову. Кн.

Одурѣ́ніе = дур, ду́рість.

Оду́тловатый = одутлова́тий. С. Жел.

Оду́тловый, оду́тлый = оду́тлий (С. Жел.), опу́хлий (С. Жел.), пика́тий.

Одушеви́ть, одушевля́ть, ся = одушеви́ти, ся (С. Жел. Пар.), оживи́ти, ся, дода́ти ду́ху, си́ли (С. Пар.), одушевля́ти, ся (С. Жел.), оживля́ти, ся, додава́ти, набіра́ти ся си́ли, ду́ху.

Одушевле́ніе = одушевле́ння (С. Жел.), оживле́ння (С. Пар.).

Оды́шка, Asthma = яду́ха, ди́хавиця. С. Жел. Пар.

Оды́шливый = яду́шливий. С. Жел.

Оды́шный = яду́шний, ди́хавичний. С. Жел.

Одѣва́ніе = одяга́ння, у(в)біра́ння. — Наймитку, чого рано встав? — Та я одяганням надолужу. н. пр.

Одѣва́ть, одѣ́ть, ся = 1. одяга́ти (С. Л.), вдяга́ти, надяга́ти, зодяга́ти (С. Л.), одїва́ти, у(в)біра́ти, ся (С. Л. Ш.), одягти́, вдягти́, на(зо)дягти́, одї́ти, убра́ти, ся (С. Ш.), кількох — поодяга́ти і т. д. — Одяг плечі не в жупан, надів даху, став як пан. н. п. — Візьми теплу юпку, плахту й чоботи, щоб хоч у дорогу було одягти ся як слїд. Мир. — Нема свити — не вдягав ся, за волами поспішав ся. н. п. — Сїдай та спочивай, поки я вдягну ся та умию ся. Мир. — Не вміла мене кохати, нї зодягати, нї при собі держати. н. п. — Буде сили і жінку годувати й зодягати. Кот. — Прибрав ся дивно, що найкраще він зодяг на себе. Ст. С. — І палицю в руки взяв, в кожух одягнув ся, чорні вуси підбілив, в чоботи узув ся. Руд. — Диякон повинен епископа до служби Божої убірати і розбірати. Б. Н. — Убрав ся у нову свиту. С. Л. — Зїми діждав ся, а в кожух не вдягав ся. Руд. — **Одѣ́тый** = одя́гнений (С. Л.), зодя́гнений, убра́ний, убра́тий (С. Ш.). — Сама сїдає обідати, мене посилає по воду, не зобуту, не зодягнену. н. п. 2. укрива́ти, укри́ти, ся. С. Ш. — Ліг, укрив ся рядном.

3. оброста́ти. обрости́, порости́. — Степ поріс травою.

Одѣли́ть, одѣля́ть = обдїли́ти, обдїля́ти.

Одѣ́яло, одѣ́яльце = укрива́ло (С. Жел.), вовняне — ліжни́к (С. З. Л.), товсте, основа конопляна, а тчеть ся з ниток — ко́вдря (С. З. Ж. Л. Ніс.), грубе з валу — рядно́, ряде́нце, дрюга́нка, дрюга́лка (С. Л.), смушеве, що ним вкривають ноги — бара́ниця. — Ирися низько поклони-

лась і в ліжник зараз нарядилась. Кот. — Ой дівчино, моє серце, сховай мене під ряденце. н. п. — Кожух на йому добрий, чотири коні в кариті, бараницею на ноги вкрив ся. п. о.

Одѣя́ніе = д. **Оде́жда.**

Ожёга, ожо́га = о́пік (С. З.), опе́чене, опа́лене, ошпа́рене (місто), о́пар (С. Пар.), опа́рилина. — Не прикладай вогню до опеченого. п. пр.

О'жегъ = о́жуг. (Д. під сл. **Кочерга́**).

Ожере́лье, ожере́льице = нами́сто, нами́стечко, сплетене у 'скільки разків — ла́вочка. Д. це під сл. **Мони́сто.**

Ожере́льный = нами́стовий.

Ожесточа́ть, ожесточи́ть, ся = озьвіря́ти, ся, озьві́рити, ся (С. Л.), розъятри́ти, розлютова́ти, ся, ви́зьвірити ся, запекти́ ся. — **Ожесточе́нный** = озьві́рений, розлюто́ваний. — Однак не всі були такі озьвірені проти чужинців. Бар. О. — Тяжка доля не зробила його озьвіреним проти людей. Кн. — І Бог його знає, чого се вона на мене так визьвірилась? Ч. К. — — В мене серце вже так запекло ся. Кр. — **Ожесточе́нное се́рдце** = запе́кла душа́. С. Л.

Ожесточе́ніе = озьвіре́ння, запе́кліcть. — Суздальці з таким озьвіренням встали проти Новгорода. Бар. О. — Проти воєвод і ратних людей московських зростало озьвірення по Україні. Кн.

Ожестѣва́ть, ожестѣ́ть = тверді́ти, шкару́біти.

Оже́чь, ожига́ть = д. **Обже́чь.**

Ожива́ть, ожи́ть = ожива́ти (С. Л.), від(од)жива́ти (С. Л.), ожи́ти, віджи́ти.

Оживи́ть, оживля́ть, ся = оживи́ти, оживля́ти, ся, відживля́ти, ся, опожив́ля́ти (С. З. Л.), оджива́ти, оджи́ти. — Подивись: весна вернула, сипле пишними квітками, подивись: веселим птаством оджили степи з лісами. Чайч. — Хмара в горі над землею повисла, і линула одразу, частим дощем оджнвляючи землю. Чайч. — Радісно й ясно блищала трава молодая, все оджило після довгої літньої спеки. Чайч.

Оживотвори́ть = д. **Оживи́ть.**

Ожига́ть, оже́чь = д. **Обже́чь.**

Ожида́ніе = сподіва́ння (С. З. Л.), сподіванка (С. З. Л.), тріва́ння, жданння́ (С. Л.), жда́нка (С. Л.), чека́ння. — Розлетілись мої сподівання, як квітки в садочку. І. Г. — І минали літа, дожидала її (долі), — сподіваннн були всі даремні мої — не діждала сн и. Чайч. — Минув тиждень ждання́. Кн. — Ждали, ждали, та й жданки поїли. н. пр. — **Въ ожида́ніи** = сподіва́ючись, чека́ючи, ждучи́; на чеку́, про вагітну жінку — на по́ступі, на зно́сі, на брязку́. — Пьятеро дітей, а шосте на брязку. Сп.

Ожида́ть, ся, обожда́ть = жда́ти, дожида́ти, сподіва́ти ся (С. З.), чека́ти (С. З. Л.), трі(и)ва́ти (С. З. Л. Ш.), підожда́ти, почека́ти, зачека́ти, потрі(и)ва́ти, затрива́ти. — Треба, дядьку, ждать порядку. н. пр. — Ждала, ждала козаченька, та й плакати стала. н. п. — Минають дні, минають люди, ми всі ждемо того, що буде. Чайч. — Здоровий хвороби, а хворий смерти сподівай ся. н. пр. — Ой коли нам тебе сподівати ся, щоб нам і к тобі прибрати ся. н. п. — З того краю далекого сина сподівалась, не раз не два його ждучи, слізьми обливалась. Мет. — А я, брате, таки буду сподіватись, таки буду виглядати, серцю жалю завдавати. К. Ш. — Роздягніи ся пороскладались, в безпечности не сподівались ні од кого ніякого зла. Кот. — Бог не рівно ділив, чекає, щоб самі ся поділили. н. пр. — Два третього не чекають. н. пр. — Мушу гінця в Чигирин послать, щоб дать нашим знати, коли нас чекати. Галуз. — Зачекай мене хоч півтора дня. н. п. — Люди чекали, щоб хто иньчий. Кн. — Тривай лишень, Хомо, Миколу звалиш. н. пр. - Потрівай лишень. С. Ш. — Потрівай, не тікай, куплю черевички. н. п. — Гайда з нами. побратиме, ми тебе тут затриваєм трохи. Ст. С.

Ожидовѣ́ть = пожидові́ти, пожиди́ти ся.

Ожима́ть, ожа́ть = дави́ти, нада́влювати, зда́влювати, гніти́ти, надави́ти і т. д.

Ожина́ть, ожа́ть = обжина́ти, пожина́ти, обжа́ти, пожа́ти.

Ожи́ть = д. **Ожива́ть.**

Ожо́га = д. **Ожёга.**

Озабо́тить, озабо́чивать, ся = заклопота́ти, затурбуна́ти, стурбува́ти, потурбува́ти, ся, завда́ти, завдава́ти кло́поту, клопота́ти, турбува́ти, ся, бі́дкати ся. — **Озабо́ченный** = заклопо́таний, вклопо́чений, затурбо́ваний, стурбо́ваний. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб твоєї бідної головки тай не клопотав. н. п. — Гриць був задуманий та стурбований. Лев. В.

Озада́чить = заморо́чити, збити з панте́лику.

О'задь = з за́ду.

Озари́ть, озаря́ть, ся = осьвіти́ти, осьвіща́ти, ся.

Оздора́вливать, оздоро́вѣть = 1. виду́жувати, оду́жувати, вичу́нювати, ви́дужати, оду́жати, ви́чуняти, обмогти́сь.

— Коли б мінї обмогтись, та упъять поволоктись. н. пр. — (Д. ще під сл. **Выздора́вливать**).

2. оздоровля́ти, оздорові́ти.

О'земь = о́б зе́млю. — Вдарим об зе́млю лихом журбою. н. н. — Кинь лихом о́б землю. н. пр.

О'зеро, озерко́ = о̂зеро, озе́рце́, коло моря, злучене з ним протокою або підземними течіями — лима́н, заросле навкруги, а в серединї чисте — пле́со, плес. — Ой у полї озерце, там плавало відерце. н. п. — Є в нас плесо, осокою поросло кругом, по серединї плавочки плавають рядком. І. Г. — Дїд спустив ся з гори ік плесу. Сп.

О'зимь = озї(и́)мина. — Ярина добра, а озїмина геть чисто пропала.

Ози́мый, ози́мный = озї(и́)мовий.

Озира́ть, ся = огляда́ти, ся і д. **Огля́дывать, ся.**

Озлаща́ть, озлати́ть, ся = золоти́ти, позоло́чувати, позолоти́ти, обзолоти́ти, ся.

Озли́ть, ся = озли́ти, ся, розізли́ти, ся (С. Л.), узли́ти ся (С. Ш.), розлютова́ти, ся, розъяри́ти ся. — Троянцї, як чорти озлились, Рутульцїв били наповал. Кот.

Озлоби́ть, ся = д. **Озли́ть, ся.**

Озлобле́ніе = злість, злоба́, лю́тість, мн. лю́тощі. — Тут лютість всїми управляла і всякий до надсаду бивсь. Кот.

Ознако́мить, ознако́мливать, ся = позна-йо́мити, ся, обізна́ти ся (С. З. Л.), спізна́ти ся (С. Л.), осьві́дчити ся, знайо́мити, ся, обізнава́ти ся, розпізнава́ти ся. — Поки обізнавсь, то все було лякаєть ся. Чайч. — Нї я напила ся, нї я набула ся, нї я з своїм родом не обізнала ся. н. п. — З козаками обізнавшись. Л. В.

Ознаменова́ніе = знак, озна́ка. — **Въ ознаменова́ніе** = в знак, на па́мъятку, в озна́ку.

Ознаменова́ть, ознамено́вывать, ся =
1. ви́явити, показа́ти, ознайми́ти, виявля́ти, пока́зувати, ся.
2. всла́вити, просла́вити, вславля́ти, прославля́ти.
3. перехрести́ти ся, хрести́ти ся.

Означа́ть, озна́чить, ся = 1. значи́ти, позznача́ти, наміча́ти, дерева — карбува́ти, як межові знаки́ — кля́чи́ти (С. Л.), позначи́ти, намі́тити і т. д. — Позначив усї кращї кавуни.
2. визнача́ти, зна́чити. — Се визначає, що він до нас зовсїм прихильний. Д. **Зна́чить 1.**
3. визнача́ти ся (С. З.), виявля́ти ся, ви́значити ся, ви́явити ся.

Ознобить, ознобля́ть = заморо́зити, відморо́зити, за(од)моро́зювати. — Одморозив ніс.

Озно́бъ = хо́лод, моро́з; д. **Знобь.**

Озолоти́ть = обзолоти́ти, позолоти́ти. — Як би ж мінї голубонько мій, я б його крильця обзолотила. н. п.

Озорни́къ = ши́беник (С. З. Л.), шиба́й-голова́, пали́вода (С. З. Л.), д. теж **Забі́яка.** — Такий шибеник, що є під живого пъяти ріже. н. о. — Тиміш і Юрій були паливоди своєвільниї. Л. В.

Озорни́чать = д. **Забі́ячить.**

Озо́рный = д. **Забі́ячливый** і **Наха́льный.**

О'зорь = д. **Озорни́къ.**

Озяба́ть, озя́бнуть = ме́рзнути, зме́рзнути, ізме́рзнути, зме́рзти. С. Л. — Ізмок, як вовк, ізмерз, як пес. н. п.

Озя́блый = зме́рзлий.

О'й ли? = хіба́? чи та́к? чи спра́вдї? невже́?

Оказа́ть, ока́зывать, ся = показа́ти, ви́явити, пока́зувати, виявля́ти, ся.

Окайми́ть = обве́сти́, облямува́ти (С. З.); заруби́ти (С. Аф.). — Д. **Кайми́ть.**

Ока́каться = обка́кати ся, обкаля́ти ся. — Дитина обкаляла ся.

Окалѣ́чить, ся = окалї́чити, скалї́чити, покалї́чити, ся.

Ока́лина = жу́желиця. С. Аф. З.

Ока́лывать = д. **Обка́лывать.**

Окаменѣ́лость = скаменї́лість, костю́к.

Окаменѣ́ть = окамъянї́ти, скамъянї́ти, покамъянї́ти, окаменї́ти і т. д. — Скаменїлому серцю не огріти душі його. Кн.

Ока́нчивать, око́нчить, ся = кінча́ти, ся, скінчи́ти (С. З. Л.), докінча́ти, докінчи́ти, покінча́ти, закінча́ти, ви́кінчити, ся, про де-кілька — поскінча́ти, ся, перекінчи́ти, дїло, роботу — доро́би́ти, оброби́ти, ся, упо́рати ся (С. З. Л. Ш.), косовицю — обкоси́ти ся, молотьбу — обмолоти́ти ся, оранку — об'ора́ти ся, помел — обмоло́ти ся, ралянку — відра́лити ся, сїйбу — обсї́яти ся, топку — одтопи́ти ся, ярмарок — переярмаркува́ти, про що лихе — перекої́ти ся. — Кінчайте дїло, та й по чарцї. — На тім ся розмова і скінчила ся. К. Х. — От скінчили, потім сїтї витягати стали. Чайч. — А в Середу докінчив, день панщини відробив. н. п. — Як все дїло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п. — Ось вже сонечко

зайшло за лїсом, закінчив ся день короткий зимній. Чайч. — Люди вже об'орались а косовиця ще не починала ся. Мир. — Уже хлїба поспівали, колоски схилились, а деякі хазяїни уже й обкосились. П. Пр. — Багато лиха було, та все якось перекоїлось.

Окáпать = обкáпати.

Окáпчивать, окоптúть = коптúти і д. **Закáпчивать.**

Окáпывать, окопáть, ся = д. **Обкáпывать.**

Окáрмливать, окормúть = обгодóвувати, обгодувáти, худобу чим шкодливим — опастú, отрутою — труїти (С. Ш.), давáти отрýти, отруїти, струїти (С. Л.), потруїти. — Мабуть чимсь обгодували дитину, то й заслабло на живіт. — Потруїв мишей мишаком.

Окарнáть = д. **Обкарнáть.**

Окарявѣть = закацýбіти, закацýбнути, оцупíти, одубíти, заскорýзнути.

Окатúть, окáчивать, ся = д. **Обкáчивать, ся.**

Окáшивать, окосúть, ся = обкóсювати, обкосúти, ся.

Окаянный = клятий (С. Жел.), прóклятий. — Проклятий Марко. Стор.

Океáнъ = океян. — Велике море, що облягає навкруги землю, зветь ся океяном. Депцо про Св. Б.

Окúдывать, окидáть, окúнуть = д. **Обкидáть.** — **Окúнуть глазáми** = скúнути, окúнути óком, очúма, озирнýти. С. Л. — Скрізь ярим оком окидає, Еней з військом уздріває. Кот. — І стать на Шведськую могилу, щоб озирнуть военну силу. Кот.

Окисáть, окúснуть = кúснути (С. Л.), скисáти (С. Л.), скúснути, прокваснíти, про квáситись.

О'киселъ = óкис. С. Жел. Пар.

Окúслить, окислять, ся = окúслити, окисляти, ся (С. Жел.), квáснути (С. Пар.), покваснíти.

О'кись = óкис. С. Жел. Пар.

Оклáдистый = ширóкий, густúй. — **Оклáдистая бородá** = ширóка борода, що облягáє круг облúччя.

Окладнóй = 1. шáтний.

2. окладнúй.

Оклáдъ = 1. шáта, частїше мн. шáти (С. З. Л.), опрáва. — Через віконце видно в шатї в блискучій, срібній, дорогій стоїть на покутї в комнатї образ матері сьвятий. Як. — Образ в дорогій оправі. (Шата — на самому образї, а оправа по краях).

2. вид, облúччя.

3. оклáд.

Оклевáть, оклёвывать = обклювáти, обдзьóбати, обдзюбати, обкльóвувати, обдзьóбувати. — Поти жевжики вчащали, поки всї ягоди на вишнях обдзюбали. Чайч.

Оклевстáть, оклевётывать = обрехáти (С. Л.), оббрехáти, обмóвити (кого), наклепáти, набрехáти (на кого), обрíхувати, обмовляти (кого), клепáти (на кого). — Вони Запорожців оббрехали цареві. п. о. — Чи не одмовив кого? Б. Н. — Наклепав на його, що буцім...

Оклéивать, оклеúть = д. **Обклéивать.**

Окликáть, оклúкивать, оклúкать, окликнýть, ся = 1. окликáти, оклúкувати, оклúкнути. — „Хто йде?" їх стали окликать. Кот. — Д. теж: **Огласúть 3.**

2. гукáти, перегýкувати ся, одгýкувати ся, одгукнýти ся. — Розійшли ся в лїсі, тай почали перегукувати ся.

О'кликъ = óклик, гукáння, перегýкування.

Окнó, окóшко, окóшечко = вікнó (С. Аф.), здр. — вікóнце (С. Аф.), вікóнечко (С. Л.), поб. вікнúще (С. Аф.), кругле, на пр. в церкві, в хатї. в каритї — оболóнка (С. З.). — Там, де великі вікна — багато сьвітла, та не багато правди. н. пр. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — Щоб весело сонце вам сьвітило у віконце. Руд. — Ой знати, знати, в кого есть дочка — втоптана стежечка під віконечка. н. п. — Церква оболонками старими позирає на сьвіт. К. Ш. — Зараз оболонку одчинили (в каритї) і почали здрастувать ся. К. З. о Ю. Р. — **Съ большими óкнами** = вікнáстий.

Оковáть, окóвывать = окувáти, обкувáти, окýти, обкóвувати, шинами колеса — бушовáти; закувáти, закýти, забúти в кайдáни, закóвувати. — **Окóванный** = окóваний, окýтий, кýтий, про колеса — бушóваний; закóваний, закýтий. — Обкував скриню. — В кайдани забили. К. Ш. — І пута кутї не куй. К. Ш. — Повозка добра на залїзнїх осях, колеса бушовані.

Окóвка = кувáння.

Окóвы = 1. кайдáни, залїзо, закóви, пýта. — Старші Запорожцї у залїзах, а товариство у колодках. н. о. — Д. ще під сл. **Кандалы́.**

2. невóля, ярмó, кормúга. — Д. під сл. **И'го** і **Невóля.**

Околáчивать, околотúть, ся = д. **Обколáчивать, ся.** — **Околáчиваться** = бáйдаки бúти, байдикувáти.

Околдовáть, околдóвывать = д. **Обворожúть.**

Околесить = объїздити, обходити, объїгати, виїздити і т. д. — Объїздив скрізь по всій околиці — нігде не знайшов.

Окелесица, околёсная = нісенітниця, банелюки, бредня, теревені. — Банелюки плести. С. Ш. Д. ще під сл. **Ахинея** і **Вздоръ.**

Околица = 1. околиця (С. З.), околотиця, округа. — У їх гуси — на всю околицю таких нема. — А вона, бачте, на всій околотиці перва ткаля була. н. о. — На всю округу славилась красою.

2. объїзд. объїздка, манівець. — **Ѣхать околицею** = колувати, їхати манівцями, в объїзд, в объїздку. — Хто колує, той дома ночує. н. пр. — **Говорить околицу, околицею** = говорити здалека, надогад, манівцем.

3. царина (С. З.), дільниця. – Тай випровадила дочку аж за царину. М. В. — То гусей або утяток з річки залучати, то на царину збірались череду стрічати. Макар.

О'коло = 1. на около, навколо, над'около, округ, округи. (Д. **Вкругъ** і **Кругомъ**).

2. біля, побіля, коло, край. крій. обік, побік. (Д. **Возлѣ**).

3. коло, трохи не (С. Л.), сливе (С. З.). — Коло третьої години. — Трохи не шість рублів.

Околоплодникъ = насінник.

О'колотень = у(в)боїще (С. Л. Ш.), убоїсько (С. Ш.). — От убоїще — ні лайкою, ні бійкою нічого з ним не зробиш. — Таке вбоїще, що ти йому що хоч.

Околотить = д. **Обколачивать.**

Околотокъ = д. **Околица 1.**

Околпачить = одурити, одбурити (С. З.), пошити у дурні, в шори убрати (С. Ш.).

Околъ, околышъ, околышекъ = околиця, околля. — До лиця околиця. н. пр. — Шапка бирка, зверху дірка, шовком шита, вітром підбита, околиці не має. н. д. — Треба червоної околиці просити (удатись до начальства). н. пр.

Околѣвать, околѣть = 1. здихати, здохнути (С. З. Л.), іздохнути, здохти (С. Л.), згинути, ізгинути (С. З.), одубіти (С. З. Л.), дуба дати (С. З. Л.), опрягти ся (С. З.). — Хоч ізгинь — пропади, а до мене не ходи. н. п. — А з вечера нагайка шуміла, а до ранку жінка одубіла. н. п. — Був пъяний, та під тином дуба дав. С. З. — В сей день його отець опряг ся. Кот. Д. ще під сл. **Издохнуть.**

2. крижніти, клякнути, дубіти, заклякнути, одубіти (С. З.), одубти. — Руки від холоду заклякли (або: одубли). — Змерз так, що аж одуб.

Окомелина = окорепок. (Д. під сл. **Дерево**).

Окомёлокъ = деркач, дряпак, дряпач. (Д. під сл. **Голикъ** і **Метла 1**).

Оконечность = кінець, край. — Живе на кінці города. — **Оконечности** = руки й ноги.

Оконница = вікно (власне сама ряма з шибками). — Купив вікно, треба припасувати до луток.

Оконный = віконний, вікняний, віконешний. — **Оконное стекло** = шибка. С. З. — **Оконный косякъ** = лутка, частїше мн. лутки. С. З. — Лутки вікняні обквітчаті везерунками. Кн.

Оконопатить = обконопатити, обпаклювати, обшпаглювати.

Оконфузить, ся = завдати сорому, осоромити, засоромити, всоромити, ся. — Ой, старосто, серце, викупи собі гильця, як не викупиш — продамо, старості сорому завдамо. н. п. — Перед людьми мене соромив. я. о.

Оконце = д. **Окно** (здр.).

Окончаніе = кінець, скінчання (С. Л.), докінчання, прикончення, приконеччя, приконець (С. Жел., жнив — обжинки, рахунків — квітовання, торгу — розторжя. — Кінець — ділу вінець. н. пр. — До скінчання віку. н. о. — **Предъ окончаніемъ** = на прикінці, на приконеччі, на прикончённю.

Окончательный, но = конешний, но, останнїй (С. З., остатнїй (С. З.), вкіпець, украй (С. Ш.), до краю, в'останнє, до останку.

Окончина = 1. д. **Оконница.**

2. ляда. С. З. Пав. — Ішов побіля крамниці, а ляда в льох була одчинена, він не розглядів по ночі, тай упав у льох.

Окончить = д. **Оканчивать.**

Окопать = д. **Окапывать.**

Окопникъ, рос. Symphytum officinale L. = живокіст, живокість, правокіст, костолом, воловий язик. С. Ан.

Окоптить = д. **Окапчивать.**

Окоптѣть = закоптіти, закоптити ся, закурити ся, задимити ся.

Окопъ = окіп, вал (С. Аф. З.), шанець (власне вал з рівчаком навкруги чого небудь). — Обступили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. п. н.

Окра́чивать, окороти́ть = у(в)коро́чувати, у(в)короти́ти. С. Ш.

Окоренѣ́ть = вкорени́ти ся.

Окорми́ть = д. **Ока́рмливать.**

Око́рмка, око́рмъ = тру́та (С. Ш.), отру́та (С. З. Л.), трути́на (С. Ш.), трути́зна (С. Ш.), отру́я (С. З.), данняа́. — Чи в горілці спити, чи у хлїбі зъїсти тієї отрути? н. п. — Може ти мнї заварила трутину якую? н. п.

Окорна́ть = д. **Обкарна́ть.**

О'корокъ = ши́нка, о́кіст, око́ста (С. Жел.), півть (С. З.). — Півтя нїхто не мастить. н. пр.

Окоростѣ́лый = коро́стявий.

Окоро́стѣть = закоро́стявіти.

Окороти́ть = д. **Окра́чивать.**

Окоси́ть, ся = д. **Ока́шивать, ся.**

Окосма́тѣть = зарости́, обрости́ воло́ссям, закошла́тїти (С. Аф.), кудла́тим, патла́тим зроби́тись.

Окостенѣва́ть, окостенѣ́ть = 1. костенї́ти, закостенїти.
2. кля́кнути, закля́кнути, задубі́ти (С. Л.), одубі́ти (С. Л.), оду́бнути, закацу́біти. — Руки від холоду заклякли.

Окостенѣ́лость = костю́к.

Око́стокъ = о́кіст, о́кісток.

Окоченѣ́ть = д. **Окостенѣ́ть 2.**

Окошу́рнться = окоши́ти ся. С. З. — Хто зробив, а на мінї окошило ся. н. пр. — Еней хотїв, щоб окошилась біда і більш не продовжилась. Кот.

Око́шечко, око́шко = д. **Окно́** (здр.).

Око́шечный = д. **Око́нный.**

Окра́дывать, окра́сть = д. **Обкра́дывать.**

Окра́ивать, окрои́ть = кра́яти, обрі́зувати, обтина́ти, обкра́яти, обрі́зати, обчикри́жити.

Окра́ина = краї́на, украї́на (С. Ш.). — У нас україна: требя самому собі хлїба украяти. н. пр. — Ми повиростаєм та й розійдемо ся; буде нас, нене, по горах по долинах, буде нас, нене, по усїх українах. н. п.

Окра́пывать, окра́пать = кропи́ти, бри́зкати, покропи́ти, побри́зкати.

Окра́сить, окра́шивать, ся = обкра́сити, покра́сити, охварбува́ти, обмалюва́ти, червоним — обчерво́нити, ви́червонити, почерво́нити, синїм — посини́ти, жовтим — пожовти́ти і т. д., кра́сити, обкра́шувати, обмальо́вувати, червони́ти, сини́ти, жовти́ти, ся і т. д.

Окра́ска = красі́ння, фарбува́ння, обмальо́вування; окра́са, покра́са.

Окрести́ть, ся = охрести́ти, у ві́ру, у хре́ст увести́, з якої иньшої віри у хрестияньску — ви́хрестити. багатьох — похре́щувати, повихре́щувати. — Дитину ввели у віру 28. лютого. Кн.

Окре́стность = око́лиця (С. З. Л.). окі́л (С. Л.), око́лїя (С. Л.), окру́га. — І ходив він по всїй околиці йорданській, проповідуючи. К. Св. П. — Яка чу́дна околиця звідси і які погані дороги. Бар.

Окре́стный = око́лиш(ч)ний, окі́льний (С. Л.). — Громади — зложені з кількох околичних міст, сходили ся на раду — віче. Бар. О. — Усї окільні селяне на се згожують ся. С. Л.

О'крестъ = на о́коло, навко́ло, округи́, навкруги́, до око́ла. — Нема в сьвітї до окола, як миленький мій Микола. н. п. (Д. ще під сл. **Вокру́гъ** і **О'коло**).

Окреще́нный = хреще́ний, (з иньшої віри) — ви́хрещений, ви́христ, пере́хрест.

Окриви́ть, окривля́ть = окалї́чити, ослїпи́ти, калї́чити, слїпи́ти (на одно око).

Окривѣ́ть = ослї́пнути, покалї́чити о́ко, одноо́ким ста́ти. — **Окривѣ́лый** = криви́й, одноо́кий.

Окри́кивать, окри́кнуть = гука́ти, погу́кувати, гри́мати (С. Аф.), нагука́ти, нагри́мати. — Нїколи не зробить, поки не нагримаєш на його.

О'крикъ = гука́ння, гри́мання.

Окриля́ть, окрили́ть, ся = 1. окриля́ти, окрили́ти, ся, окрила́тїти.
2. оживля́ти, ся, додава́ти, набіра́ти си́ли, ду́ху, оживи́ти, ся, дода́ти, набра́ти си́ли, ду́ху.

Окристаллизова́ть, ся = окришталюва́ти, ся.

Окритикова́ть = осуди́ти, осла́вити, оцирклюва́ти. — Сваха сїльських хлопцїв всїх оцирклювала, а найбільше з молодого козака сьміялась. П. Пр.

Окрова́вить, окровавля́ть, ся = окрови́ти, окріва́вити, покріва́вити, скріва́вити, ся, заюши́ти ся. — Обидва заюшили ся... кров з них наче з кабана. Кн. — **Окрова́вленный** = окро́влений, покріва́влений, скріва́влений. — З ножем окровленим в руках. К. Ш.

Окро́скъ, окро́йка, окро́йки = укра́вок, укра́вочок, обрі́зок. (Д. під сл. **Обрѣ́зокъ**).

Окрои́ть = д. **Окра́ивать.**

Окромса́ть = обчикри́жити.

Окро́мѣ = д. **Кро́мѣ.**

Окропи́ть, окропля́ть = окропи́ти, обри́зкати, покропи́ти, окропля́ти, обри́зкувати.

Окро́шка = холодни́к (холодна страва — квас з кришениками мъяса або риби з цибулею та иньшими приправами).

Округли́ть, округля́ть = ви́круглити (С. Л.), обкругли́ти, ви́кружляти (С. Аф.), кругля́ти (С. З.), викругля́ти, викру́жлювати (С. Аф.), кругли́ти, обкру́глювати, обкругля́ти. — Кругляє, кругляє, а пїяк не зробить круглим. Кн. — **Округлённый** = обкру́глений, ви́кругленнй.

Окру́глость = кру́глість, окру́глість

Окру́глый = кругла́стий, круглобо́кий.

О'кругъ = окру́га, око́лиця. — На одного лїкаря така околиця вельми велика. Кн.

Окружа́ть, окружи́ть = обкружа́ти, оточа́ти, обкружи́ти, оточи́ти (С. З. Л.). — Пропали ми! нас оточили козаки. К. К. — Оточили гетьмана сторожою доброю на ніч. Л С. — Оточили шанцями коло мурів. Л. С. — Бъють ся, вже й заходить сонце, оточили, притиснули Турків. Ст. С.

Окру́жность = 1. круг, окру́га, окру́жність, ко́ло, о́бід.

2. д. **Окре́стность.**

Окру́жный = окружни́й.

Окрути́ть = обкрути́ти, обви́ти.

Окрыва́ть, ся = укрива́ти, покрива́ти, обкрива́ти, угорта́ти, ся. — Постели мінї, укрий мене, а я сам засну. н. пр. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Щ.

Окры́ситься = ви́зьвірити ся, насьвірі́пити ся. — Так визьвірив ся, що н аж злякалась. С. Аф.

Окрѣ́плый = стверді́лий, зміцні́лий, стужаві́лий; поздорові́лий.

Окрѣ́пнуть = 1. покрі́пшати, поміцнї́шати, зміцнї́ти, змоцни́ти ся, поду́жчати, затужа́віти, затве́рднути. — Вітер подужчав. — Грязюка затужавіла. — А Дорошенко змоцнивши ся ордою, Умань опанував. Л. С.

2. поду́жчати, поздорові́ти, поздоро́вшати, відче́рствіти. — Трохи поздоровшав після хвороби. — Перебувши пропасницю, відчерствів і став знов бадьорним. Кн.

Октя́брь = октя́брь, листопа́д (С. Л.).

Окулирова́ть = очкува́ти. С. Жел. — Очкувати дику яблуню.

Окулиро́вка = очкова́ння.

Окули́стъ = окули́ста, о́чний лїка́рь.

Окунёвый = окуне́вий.

Окуну́ть, оку́пывать, ся = окуну́ти, окуна́ти, ся. С. Жел.

О'кунь, окунёкъ, риба Perca fluviatilis = о́кунь, оку́ньчик.

Окупи́ться = викупи́ти ся, одкупи́ти ся. — Вони були панські та викупили ся.

О'купъ = 1. ви́куп, викупне́, о́куп, одкупне́. (Д. під сл. **Вы́купъ 2.**).

2. о́куп (Д. **Контрибу́ція**).

Оку́ривать, окури́ть, ся = обку́рювати, підку́рювати, обкури́ти, підкури́ти, ся.

Оку́рка = обку́рювання, підку́рювання.

Оку́рокъ = недо́кур, недо́курок. Кн.

Окуса́ть, оку́сывать = обкуса́ти, обгри́зти, обку́сювати, обгриза́ти.

Оку́сокъ = огри́зок, недо́гризок, недо́їдок.

Оку́тать, оку́тывать = обку́тати, обгорну́ти, пови́ти, затушкува́ти (дуже), обку́тувати, обгорта́ти, ку́тати, тушкова́ти (С. Ш.).

Оку́тка = ку́тання, обку́тування, обгорта́вня, тушкова́ння (С. Ш.).

Оку́чить, оку́чивать = обса́пати, повиса́пувати, пообса́пувати, сапа́ти, виса́пувати, обса́пувати; підгорну́ти, згорну́ти, підгорта́ти, згорта́ти.

Оку́чникъ = са́пка.

Оку́шаться = объї́сти ся.

Ола́дья = д. **Ала́дья.**

Оледенѣ́ть = окрижнї́ти, обме́рзнути, обледенї́ти. — **Обледенѣ́лый** = закрижнї́лий, обме́рзлий, заме́рзлий.

Оле́ній = оле́нячий.

Оле́нь, Cervus elaphus, C. Tarandus = о́лень (С. Жел.), е́лень, самиця — олени́ця. С. Жел. — Погнав ся молодець за еленем, коли гляне, аж елень десь слиз. н. к.

Оле́нь летучій, ком. Scarabaeus cervus = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, розсоха́тий, щипу́н, жук-о́лень.

Оле́шникъ, олешня́къ = вільшни́к, здр. вільшничо́к (С. Аф.), вільши́на.

Оли́вка = масли́нка.

Оли́фа = олі́я (на краски).

Олицетворя́ть, олицетвори́ть = усо́блювати, усобля́ти (С. Ш.), олицетворя́ти (С. Жел.), усо́бити (С. Ш.), олицетвори́ти.

О'лово, Stannum = о́ливо (Лїв.), цїна, цїнь (Прав. С. З.).

Оловя́нный = олі́въяний (Лїв.), цї́новий, цї́но́ваний (Прав.). — Цїнована посуда. С. З.

Олта́рь = д. **Алта́рь.**

Олухова́тый = д. **Глупова́тый.**

О'лухъ = йолоп, бевзь і д. д. під сл. **Глупе́цъ, Дура́къ.**

О'льха, рос. Alnus = ві́льха, поб. вільши́ще, здр. ві́льшка. С. Аф.

Ольхо́вина = ві́льха, вільши́на, вільши́нка. С. Аф.

Ольхо́вникъ = олі́шня́к, вільши́на.

Ольхо́вый = вільхо́вий. С. Аф.

Ольша́нка, пт. Motacilla = трясихві́стка, тряси́хвіст, тряси́дупа. С. Ш.

Ольшня́къ = д. **Оле́шникъ.**

Ома́чивать, омочи́ть = змо́чувати, змочи́ти.

Оме́гъ, рос. = 1. Conium maculatum L. — блекота́, си́кавка, свисту́ля, вомига. 2. Cicuta virosa L. — бех, ві́ха. С. Ан.

Оме́ля, рос. Viscum album L. = омела́, імела́, ви́мела, и́вілга, шульга́. С. Ан.

Омерзи́тельный, но = оги́дний, но (С. З. Л.), оги́дливий, во, мерзе́нний, но (С. З. Л.), бридки́й, ко, ги́достний, но, оги́длий, ло (С. З.), паску́дний, но, мерзосьві́тний. — Ах ти мерзосьвітний. Чайч. (Д. ще під сл. **Га́дкій** і **Гну́стный**).

Омерзе́ніе = оги́да (С. З. Л.), о́гидь, оги́дливість, брид, бри́дкість (С. Ш.), мерзі́ння. — Не зачіпай жида, бо буде огида. н. пр. — Огидливість до Бруховецького спонукала людей братати ся. Кн.

Омерзе́ть = оги́днути (С. З. Л.), зги́дитись (С. Л.), остоги́діти (С. З.).

Оме́рникъ = д. **Оме́гъ 2.**

Омертве́лый = заме́рлий, помертві́лий.

Омертве́ть = заме́рти (С. Аф. З.), приме́рти, примертві́ти.

Омётъ = ски́рда, ски́рта, сти́рта. С. З.

Омётывать, омета́ть = обкида́ти, обки́дати.

Омове́ніе = обмива́ння.

Омоча́ть, омочи́ть = д. **Ома́чивать.**

Омрача́ть, омрачи́ть, ся = затемня́ти, ся, тума́нити, ся, тумані́ти (С. Ш.), темни́ти (С. Ш.), зате́мрювати, ся, охма́рювати, ся, зате́мнити, зате́мрити, затьмі́ти, затума́нити, ся, потумані́ти, охма́рити, ся; сліпи́ти, осліпи́ти. — І весела йому твар була — ніколи охмареної твари його не бачила. Кн. — Помічаю я, що твар попова охмарюєть ся по троху. Кп. (Пр. д. ще під сл. **Затемни́ть**).

О'мутъ = я́ма, кру́ча. С. З. — Шубовсть у Сулу, у кручу, тільки хвиля в кручі роздалась, мов пекло закипіло. К. Х. — **Въ ти́хомъ о́мутѣ че́рти во́дятся** = В ти́хому боло́ті чорти́ во́дять ся, ти́ха вода́ гре́блю рве. н. пр.

Омыва́ть, омы́ть, ся = обмива́ти, обми́ти, ся.

Она́ = д. **Онъ.**

Она́гръ = осе́л ди́кий.

Онани́змъ = малафія́. — **Онани́змомъ занима́ться** = малафі́ю труси́ти. Кр.

Онани́стъ = трусі́й, солоді́й.

Оно́ = д. **Онъ.**

Онегда́сь,ономе́дни, ономня́сь = неда́вно, на си́х днях, за скі́льки днів.

Онъ, она́, оно́ = він, вона́, воно́. — Він, як чоловік, так вона не тієї сьпіва. С. Аф. — Що воно за птиця? С. Аф.

Онѣме́чивать, онѣме́чить, ся = знімчувати, знімчити, обнімчити, оніме́чити (С. Л.), понімчити, ся. (С. Л.). — Основуючи німецькі оселі в словъянських землях, знімчити ті краї. Бар. О.

Онѣме́ть = оні́міти, зані́міти, поні́міти. — Село на вік замовкло, оніміло і кропивою поросло. К. Ш.

Опа́вшій = опа́лий.

Опада́ть, опа́сть = 1. опада́ти, осипа́ти ся, облі́та́ти, обпада́ти, опа́сти, оси́пати ся, облеті́ти. — Листя осипаєть ся, опадає.

2. спада́ти, стуха́ти (С. Л.), ту́хнути (С. Ш.), сту́хнути, одту́хнути. — Вода вже спадає. С. Л. — Пухлина одтухла. Кп. — Опух починає стухати.

Опа́здывать, опозда́ть = опі́знювати ся, пізни́ти ся, запі́знювати ся (С. Аф.), припізня́ти ся (трохи), опізни́ти ся (С. З. Л.), спізни́ти ся, запізни́ти ся (С. Аф.), трохи — припізни́ти ся. — Опізнив ся козак, то буде й так. н. пр. — Де ти бурлак волочив ся, що вечерять опізнив ся? п. п. — Треба ж було опізвитись одним днем. К. К. — Я думала ти вже не прийдеш. Чого ти так опізнив ся? Лев. (Д. ще під сл. **Запа́здывать**).

Опа́ивать, опои́ть = опо́ювати, обпо́ювати, опої́ти, обпої́ти.

Опа́ла = гнів, неми́лость, нела́ска. — Попав в немилость у Царя.

Опа́лзывать, оползти́ = 1. обла́зити, обі́зти.

2. осіда́ти, осі́сти, пору́шитись.

Опали́ть, опаля́ть, ся = д. **Обжига́ть.**

Опа́лывать, ополо́ть = обпо́лювати, обполо́ти, (сапкою) — обса́пувати, обса́пати.

Опа́лый = 1. опа́лий.
2. сху́длий, змарнїлий.

О'паль = па́далиця, про овоч, на пр. яблука, груші — па́далишні.

Опа́льный = то́й, що в неми́лостї у царя́.

Опаля́ть = д. **Обжига́ть.**

Опа́мятоваться, опамя́тываться = опамъята́ти ся, очу́ти ся, зчу́ти ся (С. Л.), схамену́ти ся, стя́мити ся (С. Л.). — Д. **Опо́мниться.**

Опарши́вѣть = опарши́віти, ошолуди́віти, спарши́віти, сшолуди́віти.

Опа́рывать, опоро́ть = спо́рювати, розпо́рювати, споро́ти, розпоро́ти.

Опаса́ться = опа́сувати ся, варува́ти ся (С. З.), боя́ти ся, ляка́ти ся. — Козаченьку! сватай не варуй ся. н. п. — Варував ся кия, та палкою дістав. н. пр.

Опасе́ніе = опа́ска (С. З. Л.), боя́сть; оба́чність, обере́жність. — Чумаки без опаски спать полягали. н. п. — З властивою усім облудним людям обережностю, він лякав ся усього, що... Лев. В.

Опа́сливый = опа́сливий, обере́жний, бережéний, сторожки́й, оба́чний.

Опа́сность = небезпе́ченство (С. З.), небезпе́чність. — Не раз ратував мене, не зважаючи на своє небезпеченство. Фр. — Небезпечність приходила і з другого ще кутка. Кн.

Опа́сный, но = небезпе́шний, но (С. Л.), непе́вний, но, бо́язно; тя́жко. — Небезпешна дорога. С. Л. — Боязно, щоб і за Дніпром не стало ся того, що в Чигиринї. Кн. — Занедужав тяжко, мабуть вже йому не жити.

Опа́сть = д. **Опада́ть.**

Опаха́ло = д. **Вѣеръ.**

Опа́хивать, опаха́ть, ся = об'о́рювати, об'ора́ти, ся. — Об'орали все поле.

Опа́хивать, опахну́ть, ся = 1. обма́хувати, ся, обмахну́ти, ся. — Обмахуєть ся од мух.
2. обміта́ти, обмести́. — Обмітати пилюку.
3. обгорта́ти ся, обгорну́ти ся. — Обгортати ся кожухом.

Опа́шка, у виразї **„на опа́шку“** = на о́пашку. — Надів свиту на о́пашку.

Опа́чкать = закаля́ти, забрудни́ти, зашмарува́ти.

Опеку́нъ, опеку́нша = опіку́н, ка. С. Жел.

Опе́ка = опі́ка. С. Жел.

Опеку́нствовать = опікува́ти. С. Жел.

Опелена́ть = онови́ти, спови́ти, пови́ти. — Я у Господа благаю, як мала дитина, що сповиту біля себе м ти положила. К. П. — За горами гори хмарами повиті. К. Ш.

Опёнокъ, мн. **опёнки,** гр. Agaricus fragilis Pers. = опе́ньки, A. melleus Vahl. = опе́ньок, опе́ньки. С. Ан. — Козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот.

Опепели́ть = спопели́ти.

Опере́живать, опереди́ть = випережа́ти, попережа́ти, обганя́ти, ви́передити, попереди́ти, обігна́ти. — Від коня не випередить. н. пр. — Не можна докоряти письменникам, що вони не попередили свого часу. Кн. — А вони догнали їх і випередили. н. о. Яст.

Опере́ться, опира́ться = спе́рти ся, опе́рти ся, обпе́рти ся, злягти́, навали́ти ся, спіра́ти ся, обпіра́ти ся, злягати, нава́лювати ся. — Обпер ся на стіл. — Їде, на ціпок обпіраєть ся. Кн. — Треба обпірати ся на добутки нового поступу. Кн. — Не злягай на мене. С. Л.

Опери́ться, оперя́ться = вби́тись в колодочки́, в пі́рря, оброс́ти пі́ррям, пророс́ти в пі́рря. — Вони ледве вбили ся в колодочки. Кн.

Опёрокъ, опёрышъ = пі́длїток.

Опеча́ливать, опеча́лить, ся = засму́чувати, ся, завдава́ти жа́лю, ту́ги, сму́тку, смутнїти, жури́ти ся, засмути́ти, ся, посмути́ти, ся, завда́ти жа́лю, ту́ги, сму́тку, посмутнїти, осмутнїти, осумі́ти, зажури́ти ся, (багатьох) — пересмути́ти. — Кого Бог засмутить, того й потїшить. н. пр. — Бач, як я засмутила тебе. К. К. — Що ви мою головоньку на вік засмутили. н. п. — Не кажи ти усього цареві, а то царь ще засмутить ся серцем і не підє на Косове боєм. Ст. С. — Смерть Безлюдного вельми засмутила добросердого Сошенка. Кн. — Богородиця не злюбила, всїх янголів посмутила. н. п. — На що чужу цїлувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Не завдавай серцю туги — не візьмеш ти, візьме другий. н. п. — Ой знати, знати, хто й оженив ся — скорчив ся, зморщив ся, ще й зажурив ся. н. п.

Опеча́тать, опеча́тывать = обпеча́тати, обпеча́тувати.

Опеча́тка = обпеча́тка, поми́лка, о́гріх (в надрукованому).

Опе́чина = печи́на. — З печі тепло перейшло у печину. Де-що про Сьв. Б.

Опечь = д. **Обже́чь.**

Опива́ло, опива́льщикъ = обпива́ло.

Опива́ть, опи́ть = обпива́ти, обпи́ти. — Раз у раз ходять та тільки объїдають та обпивають його.

Опивáться, опи́ться = обпивáти ся, обпи́ти ся. — Обпив ся горілки та з того й заслаб.

Опи́вки = ведóпитки. — Позливав недопитки з усїх чарок, та й те випив.

Опивóха = д. **Опивáло.**

Опи́ливать, опили́ть, ся = обпи́лювати, обпиля́ти, ся, пообпи́лювати.

Опи́лка = обпи́лювання.

Опи́лки = деревъяні — ти́рса (С. Л. Ш.), три́на, мн. три́ни (С. Л. Ш.), терту́ха, різь (Сп.), від заліза — ци́ндра. — Набери тирси у пилярів та посип долівку. Кн. — Чому вітер несе трину? — бо вона дрібненька. Чого дївка гине в сьвітї? — вона молоденька. н. п.

Опи́локъ = одпи́лок.

Опирáться = д. **Оперéться.**

Описáніе = óпис. С. Жел. — Та джеж ви читаєте описи, — хіба там не має цього? Кр.

Описáтельный = описóвий. С. Жел.

Описáть, опи́сывать = 1. описáти, списáти, обписáти, опи́сувати і т. д. — Не списати мінї — які прегарні береги Росї. Кн.
2. поціну́вати, ціну́вати. — Суд звелїв обписати і поцінувати усе добро Іванове. Кн. — Всю худобу у його поцінували.

Опи́ска = обпи́ска, пóми́лка, óгріх (в написаному).

О'пись = óпис, спи́сок.

Опи́ть, ся = д. **Опивáть, ся.**

О'пій, Opium = óпій (С. Жел.), сóнне зїлля, макове молокó (С. Пар.).

Оплáкивать, оплáкать = обплáкувати, обплáкати, обголоси́ти, обтужи́ти. — Як хто вмре з рідні, то його нїхто в сьвітї краще не обплаче, як Катря. н. о. Яст. — Обтужила покійного брата. Сп.

Опламенѣть = спалахну́ти, обня́тись пóлумъям.

Оплáта = óплат, ка, óплать, ви́плат, ка. сплáчування. — Що заробив, то все пішло на оплат довгів. — В хазяйстві велика оплать. Лев. — На сплачування податків іде уся праця. Кн.

Оплати́ть, оплáчивать = оплати́ти, ви́платити, заплати́ти, сплати́ти, оплáчувати і т. д.

Оплевáть, оплёвывать = обплювáти, обхáркати, обпльóвувати, обхáркувати. — Обхаркав усю долівку.

Оплескáть, оплéскивать, ся = оббри́зкати, обплескáти, обхлю́пати, оббри́зкувати, обплїскувати, обхлю́пувати, ся, багатьох — пообхлю́пувати і т. д.

Оплéсть, оплетáть = 1. обплести́, обплїтáти.
2. обдури́ти, обшахрувáти, обду́рювати.
3. потрíскати, зжéрти, злóпати, умня́ти, трíскати, жéрти, лóпати, уминáти (С. Ш.), уплїтáти (С. Ш.). — Сижу собі в кінцї стола, курча уминаю. С. Ш.

Оплеу́ха, оплеу́шина = ля́пас (С. З. Л.), ляпанéць, лящ (С. З. Л.). — Тому зараз по пицї ляпаса. Кн. — Коли кожного честить по заслузї, то хто втїче від ляпаса. Ст. Г. — Як дам тобі ляща у пику. Кот.

Оплéчникъ, оплéчье = пóлик, полики́.

Оплодотворéніе = зáплід, заплоднéння. С. Жел.

Оплодотвори́ть, ся = заплоди́ти, заплодни́ти, ся.

Оплóтъ = д. **Огрáда.**

Оплошáть = зплоховáти (С. Л.), проґáвити, промахну́ти ся.

Оплóшность = недбáлість, необáчність. С. Пар.

Оплóшный = недбáлий, необáчний (С. Пар.), плохи́й.

Оплывáть, оплы́ть = 1. обпливáти, обпливсти́.
2. обтїкáти, обтекти́.

Оплѣсневѣлый = цьвілий.

Оплѣсневѣть = зацьвісти́.

Оплѣши́вѣлый = плїши́вий, голомши́вий, голомóзий (С. З. Л.), шолуди́вий. — Насьміяв ся шолудивий голомозому. н. пр. — Шолудиве порося і в Петрівку мерзне. н. пр.

Оплѣши́вѣть = ви́лисїти, ошолуди́віти.

Оповѣсти́ть = оповісти́ти, сповісти́ти (С. Л.), обвісти́ти (С. Л.), заповісти́тись, звістку дáти, скрізь — розповісти́ти. — Через послів своїх обвістив. Л. В. — Оце прийшов, батюшко, до вас заповіститись, що в недїлю будемо вінчати сина. Лев.

Оповѣщéніе = оповістка.

Опогáнивать, опогáнить, ся = опогáнювати, обпогáнювати, опаску́жувати, обпаску́жувати, опогáнити, ся і т. д.

Опóекъ = опóйок (д. під сл. **Кóжа**).

Опоздáть = д. **Опáздывать.**

Опознавáть, опознáть = пізнавáти, пізнáти.

Опознавáться, опознáться = обізнавáти ся, обізнáти ся, вклепáти ся.

Опознáчить = назнáти. — Назнав лїгво ведмедя.

Опозóривать, опозóрить = гáнити (С. З.), ганьби́ти, ославля́ти, згáнити, зганьби́ти

би́ти (С. З.), оганьби́ти, осла́вити. — Вбили батька, оганьбили матїр. Ст. Г. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр.

Опои́ть = д. **Опа́ивать.**

Опола́скивать, ополоска́ть, ополосну́ть = обмива́ти, обполїскувати, обми́ти, ополоска́ти.

Ополза́ть, ополз́ти = д. **Опа́лзывать.**

Ополо́вни = половни́к.

Ополо́ть = д. **Опа́лывать.**

Ополча́ть, ополчи́ть, ся = узбро́ювати, ся, повстава́ти, става́ти до збро́ї, узбро́їти, ся (С. Ш.), повста́ти, до збро́ї ста́ти.

Опоме́локъ = драпа́к, деркач (од мітли).

Опоме́лье = помели́ще.

Ополя́чить, ся = споля́чити, обля́шити, поля́шити, ся. — Вони думали, що скоро златиньщать та сполячать шляхту, то Русини загинуть без неї. Бар. О. — **Ополя́ченый** = споля́чений, обля́шений, ляшкува́тий, недоля́шок. — Морозенко топче конем Ляхів з недоляшками. К.

Опо́мниться = опамъята́ти ся, схамену́ти ся (С. З. Л.), охану́ти ся (С. З.), охамену́ти ся (С. З.), стя́мити ся (С. З. Л.), отя́мити ся, счу́ти ся (С. З. Л.), очу́мати ся (С. З.), очу́няти (С. Л.), прочу́мати ся (С. З. Л.). — Як посидів у Острозї, опамъятав ся. н. о. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Схаменулись ви, та чи не пізно. Ч. К. — Та що се ви верзете? Схаменїть ся. Мир. О. — Схаменув ся, як сьвятий піст минув ся. н. пр. — І сором і печаль — не схаменусь і досї. К. Д. Ж. — Шинкарь знає — наливає, і не схаменеть ся. К. Ш. — Загуляли на масляну, та вже на другім тижнї оханули ся. н. к. — Та що ти, дурню, оханись! н. к. — І не стямиш ся — відкіль вітер повіє. н. пр. — Як уздрів, то з ляку й не стямив ся. Дум. — І не стямив ся, як загубив слїд. н. о. — Турки не стямились та в ростїч. н. о. — Я отямив ся вже на мостї. Фр. — Не счула ся, як минули лїта молодиї. К. Ш. — Не счула ся, коли й зїма минула. Мир. — Ви обоє і не счуєтесь, як щастя на вашій сторонї буде. Кот. — Защеміло в неї серце і вона мовчала, поки трохи очунялась, а потім сказала. Кон.

Опо́ра = 1. підпо́ра.
2. оборо́на, засло́на, підмо́га (С. З.), помі́ч. — Чоловік — як ворона, а все жінцї оборона. н. пр.

Опора́жнивать, опоро́знить, ся = спорожня́ти, випорожня́ти, випоро́жнювати (С. Аф.), опорожня́ти, спорожни́ти, ся і т. д. — Випорожни мішок та побіжи за борошном. — Кузьма спорожнив глечик холодного квасу, закусив динею. Кн.

Опоро́ть = д. **Опа́рывать.**

Опоро́чивать, опоро́чить = га́нити (С. З.), ганьби́ти, ха́яти (С. Ш.), обга́нити, оганьби́ти, зганьби́ти (С. З.), оха́яти, очорни́ти, опоро́чити, осла́вити.

Опоро́ченіе = ганьба́, опоро́ка. — За се дїло на мене не буде опороки од людей. Лев.

Опо́ръ, у виразї „**во ве́сь опо́ръ**“ = на вза́води, скільки ду́ху, чим ду́жч. — Погнав коня на взаводи.

Опо́рки = шкура́ття, шкарбани́, шкарбуни́. Граб.

Опорѣ́зать, опорѣ́зывать, ся = обрі́зати, обрі́зувати, ся.

Опосты́лый = обри́длий (С. Л.), оги́длий (С. Л.), опости́лий, осору́жний, опри́кривий, остоги́длий, остобісї́лий, осточортї́лий. — І проклина долю, і прогнївля Бога, що тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х. — Осоружний він мінї, душу мою від його верне. Кн. — Як осоружного любити? Кот.

Опосты́лѣть = обри́днути (С. Л. З.), оги́днути (С. З. Л.), осору́житись (С. З.), опости́нути, опри́крити ся, остоги́днути, остоги́дїти (С. З.), остобісї́ти, осточортї́ти. — За що я тобі огид так? н. к. — Весь сьвіт мінї осоружив ся. С. З.

Опохмели́ться, опохмеля́ться = похмели́ти ся, прохмели́ти ся, похмеля́ти ся. — Вчора пив, а сьогодня похмеляєть ся. — Хоче прохмелити ся. Кр.

Опочива́льня = почива́льня, спочива́льня, спа́льня.

Опочива́ть, опочи́ть = спочива́ти, спочи́ти, відпочива́ти, відпочи́ти. — Батюшка лягли після обіда спочивати. н. к.

Опоя́сать, опоя́сывать, ся = підпереза́ти (С. З. Л.), опереза́ти, ся (С. З. Л.), підпере́зувати, опере́зувати, ся, опа́сувати, ся. — Голий підперезав ся, тай зовсїм убрав ся. н. пр. — Десна підперезала наше село. Кн. — Ось і байрак — підперезаний бором. Кн.

Опоя́ска, опоя́сочка = по́яс, поясо́к, пас (С. Л.), пасо́к. — Єсть у мене пояс, єсть у мене два — шовковиї обидва.

Опоя́сываніе = підпере́зування.

О'поясь = д. **Опоя́ска.**

Опра́ва = опра́ва, обро́ба. (Д. **Обдѣ́лка 2.**).

Оправда́ніе = оправда́ння. С. Пар.

Оправда́ть, опра́вдывать, ся = 1. оправди́ти, ви́правдити, ся, справдува́ти ся, опра́вити, оправдува́ти, випра́вдувати, ся, справдо́вувати ся, оправля́ти, ся. — Хоч як ти у його справдовуй ся, а він тебе засудить. Кн.

2. справди́ти, ся (С. З. Л.), ствержа́ти, ся (С. Л.). — Справдив його надії. — От через тиждень, в темну піч, справдилась пацюкова річ. Б. Г. — Чи справдила ся тая відомость? Кочубей. С. З.

Опра́вить, оправля́ть, ся = 1. попра́вити, поправля́ти, ся.

2. опра́вити, обро́бити, упра́вити, оправля́ти, оброблю́ти, управля́ти. — Управляти образ в рямці. С. Ш.

3. ви́ходити ся, ви́чуняти і т. д. д. **Выздора́вливать.**

4. піджи́ти ся, підживи́ти ся, підживля́ти, ся. — Зовсім збіднів, та оце трохи підживив ся.

5. д. **Оправда́ть, ся.**

Опра́стывать, опроста́ть, ся = д. **Опора́жнивать, ся.** — **Же́нщина опроста́лась** = жінка обродни́лась.

Опра́шивать, опроси́ть = випи́тувати, розпи́тувати, ви́питати, розпита́ти.

Опредѣле́ніе = 1. вияснé́ння (С. Пар.), визначé́ння.

2. постано́ва, приговóр, ви́рок (С. З.), при́суд (С. Л.), рішенéць (С. З. Л.). — Понеже той єсть незмінний судеб Божіих вирок. Скоропадський. С. З.

3. призначé́ння (С. Пар.), настано́ва.

Опредѣля́ть, опредѣли́ть, ся = 1. виясня́ти, визнача́ти, ви́яснити, ви́значити, ся.

2. постановля́ти, признача́ти, постанови́ти (рішенець, вирок), призна́чити (кару), ви́ректи, рішú́ти, оприді́лити. — Руска Правда призначує досить тяжку кару за такі вчинки. Кн. — Не довго думали — рішили — і щуку на вербі повісити звеліли. Б. Г. — А суд гуртом рішив: щоб беззаконника провчити, — опридiлити, щоб він з трьома жінкамм жив. Б. Г.

3. настановля́ти, наставля́ти, настанови́ти, наста́вити. С. Л. — Його наставили на місто становового.

4. признача́ти, визнача́ти, призна́чити, ви́значити. — Призначив на се діло сто карбованців. — Визначив йому на літо сорок карбованців. Кн.

Опри́чь = опрі́ч, окрі́м (д. **Кро́мѣ**).

Опроверга́ть, опрове́ргнуть = 1. переверта́ти, перекида́ти, переверну́ти, переки́нути.

4. одбива́ти, збива́ти, одка́зувати, одмовля́ти, одби́ти, зби́ти, одказа́ти, одмо́вити.

Опрокида́ть, опроки́дывать, опроки́нуть, ся = 1. перекида́ти, переверта́ти, виверта́ти (С. Л.), вали́ти, зва́лювати, переки́нути (С. Л.), переверну́ти (С. Л.), звали́ти, ізвали́ти, повали́ти, ся. — Перекинув ся човен і всї попадали у воду. — Як дав йому стусана в груди, так той і перекинув ся. — Сердешний зьвір перекидав ся, пмгав, вертїв ся і качав ся. Кот. — Вивернув глек з молоком. С. Л. — Сказавши, столик ізвалила, шкереберть к чорту все пішло. Кот.

2. накида́ти ся, наки́нути ся. — Накинув ся на мене, немов божевільний.

О́прокидь, у виразї „**о́прокидью**“ = перé́кидьки, перé́вертом, до гори́ нога́ми, шкерé́берть. (Пр. д. під сл. **Опрокида́ть 1**).

Опромé́тчивость = необа́чність.

Опромé́тчивый, во = необа́чний, нерозва́жний, но, нерозсу́дливий, во.

О́прометью = прожо́гом (С. З. Л.), стрі́мголов. — Прожогом в кріпость вся ватага спішить насїсти на Троян. Кот. — Не спитавши броду, пе сунь ся прожогом у воду. п. пр. — Побігла прожогом до копанки, та стрімголов в пельку, тільки вода заплющала. Кн.

Опроси́ть = д. **Опра́шивать.**

Опроста́ть = д. **Опра́стывать.**

Опростоволо́ситься = 1. опростоволо́ситись.

2. д. **Оплоша́ть.**

Опроти́вѣть = обри́днути, оги́днути, осору́жити ся, оприкрити ся, омерзé́нити ся, насти́рити ся, очортї́ти, обісї́ти, остатанї́ти, очерви́віти, остоги́днути, осточортї́ти, остобісї́ти. С. Жел. З. Л. — Коли сьвіт тобі огиднув, нікого любить. І. Г. — Що огидне життя без утїхи. Чайч. — Їй жизнь зробила ся не мила і осоружив ся весь сьвіт. Кот. — Своїми брехнями так він мінї настирив ся, що й дивитись на його гидко. Кн. — Ну, та й осточортїло мінї оце дїло!

Опроща́ть, опрости́ть = опроща́ти, опро́стити.

Опру́живать, опруди́ть, ся = 1. зага́чувати, загати́ти (на вкруги).

2. упі́сювати (С. Ш.), обпі́сювати, ся, успика́ти ся (С. Ш.), упі́сяти, обпі́сяти, обісця́ти, усця́ти, ся (С. Ш.). — Дитина обпісяла всю перинку. — У ві снї упісяв ся.

Опру́живать, опру́жить, ся = д. **Опрокида́ть, ся 1.**

Опры́скивать, опры́скать, опры́снуть, ся = обри́зкувати, обри́зкати, побри́зкати, ся.

Опры́щевѣть = поприщити ся. — Щоб тобі поприщило!

Опрѣва́ть, опрѣ́ть = запріва́ти, зацьвіта́ти, запріти, зацьвісти́.

Опрѣсно́къ = маца́. С. З.

Опря́дки = кло́ччя. С. З. — Як з кло́ччя батіг. н. пр.

Опря́сть = 1. ви́прясти. — Випряла увесь кужіль.

2. зло́пати, зже́рти, потрі́скати, укла́сти, умня́ти. — Цілий горщик каші умняв.

Опря́тность = че́пурність, чепурнота́, оха́йність (С. Л.). — Дуже тісно чепурноти не додержиш, то й доглядати нікому. Лев. В. — Людям чини майность, а коло себе май охайность. н. пр. — У горницях чепурноту й догляд знати на усячині. Лев. В.

Опря́тный, но = чепурни́й, но (С. З. Л.), чепуру́н, ха (С. З), оха́йний, оха́йливий (С. З. Л.). — Люди в тому селі чепурні, охайні. Кн. — Чепурненька, як мазничка. н. пр. — **Опря́тнѣе дѣ́латься, сдѣ́латься** = чепурні́ти, почепурні́ти.

Оптово́й, о́птомъ = д. **Обтово́й, о́бтомъ.**

Опубликова́ть = оголоси́ти (С. З. Л.), ознайми́ти (С. З.), ознаймува́ти. — Сії універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім, кому відати належить, ознаймуєм. С. З.

Опуска́ть, опусти́ть, ся = 1. спуска́ти, опуска́ти, спусти́ти, опусти́ти, ся; па́дати, впа́сти. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х. — Опустили в яму домовину. — Береза покірливо спустила до долу свої віти. Кн. — Прилетіла пава, серед двора впала. н. п.

2. упуска́ти, випуска́ти, упусти́ти, ви́пустити. — Кий упустив. С. З. — Ой як упустила із рук голубонька, та уже й не піймаю. н. п. — Не впусти рака з рота. н. пр.

3. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти струну, щоб не порвала ся.

4. пропуска́ти, пропусти́ти. — Пропусти сей листик, читай дальше.

5. опуска́ти ся, упада́ти, занепада́ти, опусти́ти ся, упа́сти, підупа́сти, занепа́сти, про здоровля — змарні́ти, помарні́ти, осу́нути ся, огля́нути (С. З.), підупа́сти на си́лах, морально — зледащі́ти, розледащі́ти. С. З. Л. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік. К. Х. — **Опусти́ть го́лову** = похню́питись (С. Л.), пону́рити голову, похили́ти ся. — **Опусти́ть у́ши** = прищу́лити у́ха, счу́лити у́ха.

Опускно́й = спускни́й.

Опустоша́ть, опустоши́ть, ся = пусто́шити (С. Л.), спустоша́ти (С. Л.), випустоша́ти (С. Л.), плюндрова́ти (С. З. Л.), жакува́ти (С. З.), спусто́шити (С. З.), сплюндрува́ти, поплюндрува́ти, пожакува́ти (С. З.), частиною — надпустоша́ти. — Того ж літа Децик усе Полісся спустошив. Л. С. — Ой рано ж тебе, дібрівонько, спустошено, на сіно траву покошено н. п. — Козаки тиждень Крим пустошили. Л. С. — Бачив він старенький іще ту годину, як пустошила невіра рідну Україну. П. Пр. — Та зберу на вас Мадьяр і Сербів, поплюндрую усі ваші землі, знищу все огнем я та залізом. Ст. С. — Кошовий Сірко усе там пожакували з козаками. Л. С. — **Опустоше́нный** = спусто́шений (С Л.), спустоша́лий (С. З.), сплюндро́ваний. — Розглянемо — чи справді Україна в XIII. в. була цілком спустошена Татарами. Пр.

Опустоше́ніе = спустоше́ння, сплюндрова́ння. С. З.

Опустоши́тель, ница = спустоши́тель, пустоши́тель, ка. С. Жел.

Опустоши́тельный = пустоша́ючий, спустоша́ючий, плюндру́ючий.

Опустѣва́ть, опустѣ́ть = пусті́ти, спусті́ти (С. Л.), зпусткува́ти (Гр.), як улик без матки — ізма́тчитись. — Київ не міг спустіти цілком. Пр. — Хата ізматчилась. Ман. — **Опустѣ́лый** = спусті́лий (С. Л.), оселя, місце — пустовщи́на, пусти́рь (С. З.) хата — пу́стка. — Та йти шукати долі в спустілу, небезпешну, далекую країну. Рус. В. — Може верветь ся в некриту пустку зімувати. К. Ш.

Опу́тывать, опу́тать, ся = 1. оплу́тувати, обплу́тувати, оплу́тати, обплу́тати, опле́нтати, опе́нтати (С. З.), коней — потрино́жити (Ос.). — Зовсім його опентав, він йому вірмть, як рідному. п. о.

2. заплу́тувати, вплу́тувати, заплу́тати, вплу́тати, ся. — Його вплутали в се діло.

Опуха́ть, опу́хнуть = пу́хнути, пу́хти, розпуха́ти, опу́хнути, розпу́хнути.

О'пухоль = о́пух (Лев. С. Л.), пухли́на, пухля́тина (Лев.), ро́зпух, на шиї — зало́за, жо́вна (д. **Железа́, Желва́къ**), за ухом — сви́нка, від удару — гу́ля, ґу́ля, ґурґу́ля, морґу́ля, діфтеритна — о́бкла́д,

обладки́, ґу́лї, зава́лки, у корів, на виммі — осо́вище. Ман. — По всїй нозї розлїзла ся пухлина. Кн. — Опух зробив ся, та такий червоний, як буряк. н. о.

Опуша́ть, опуши́ть, ся = 1. облямо́вувати, облямува́ти (С. З.).

2. оброста́ти (пухом), в колодочки́ вбива́тись, оброcти́ (пухом), в колодочки́ вби́тись.

3. листвїти, облиствїти.

Опу́шка = 1. облямі́вка, ля́мівка (в одежі), обру́бка. Ман.

2. узлїсся (С. Л. Ш.), узлїсок, возлїсся, прилїсся, підлїсся, надлїсся, за́лїсок. — Біга Катря боса лїсом... вибігає на возлїсся. К. Ш. — Виходить на залїсок, аж вовчиця на сонцї грієть ся. п. к.

О'пушь = д. **Опу́шка 1.**

Опуща́ть, опусти́ть = д. **Опуска́ть.**

Опуще́ніе = о́пуск, спуск, опуска́ння, спуска́ння.

О'пытность = до́сьвід, досьвідче́ння (С. З. Л.). — Довголїтнїй досьвід поповнив це його науку. Бар.

О'пытный = 1. досьвідни́й, досьві́дчений, бува́лий, пробува́лий, бува́лець. — Досьвідний погляд його давав знати, що нїчого доброго він не жде. Пр. — Його судно міцне, будівля добра, а лоцман досьвідний, тямущий вельми. К. Ш. Т. — З острогу вийшов він досьвідченим — знає як викручуватись. Кн. — Досьвідним оком порядного господаря зважував. Лев. В.

2. спитко́ваний.

О'пытъ = до́сьвід, спит, спи́ток, про́ба, пробу́нок. — Звичаї добрі, лицарську науку в боях за правду досьвідом узнали. К. Б. — Знала вже з власного досьвіду, що... Фр. — Та після довгих лїт досьвіду, гаразд знаючи звичаї свого сожився... Лев. В. — **Въ ви́дѣ о́пыта** = на про́бу. — Зробив на пробу. н. о. — **По со́бственному о́пыту** = з вла́сного до́сьвіду, на собі дозна́в. — **Э'то его́ пе́рвый о́пытъ** = се його́ пе́рша про́ба.

Опьянѣ́лый = спъянїлий, підпи́лий. — А вже підпилий як засне, то... К. Ш.

Опьянѣ́ніе = хміль.

Опьянѣва́ть, опьянѣ́ть = пъянїти, впива́ти ся, опъянїти, впи́ти ся, похмелї́ти, опъя́нчити ся (Сп.). — Щоб мінї не опъянїти з такого щастя. Кн.

Опьяня́ющій = пъянки́й, пъянкува́тий. — В иньчого попадеть ся тютюн пъянкуватий. Кн.

Опѣва́ть, опѣ́ть = д. **Осужда́ть.**

Опѣ́шить = 1. опі́шити (на пр. в дорозї, згубивши коня).

2. змiша́ти ся, оторопі́ти, вжахну́ти ся, зляка́ти ся.

Опятна́ть = запля́мити, обпля́мити, закаля́ти.

Опя́ть = зно́ву, зно́в (С. Л.), ізно́в, опъя́ть, упъя́ть (С. Ш.), вдру́ге. — І знов мінї не привезла нїчого пошта з України. К. Ш. — Та й не знаю, чи побачимось знову колись. Чайч. — І знову я бачу садок той зелений, твій голос коханий я чую ізнов. Чайч. — А каганчик то засяє, то погасне він упъять. Чайч.

Ора́ва = д. **Ара́ва.**

Ора́вжевый = жарки́й (С. Л.), жовтогаря́чий (С. Л.), жовтожа́р. — Веселка має такі цьвіти: червоний, жовтогарячий і т. д. Де-що про Сьв. Б.

Оранжере́йный = теплиШний; парнико́вий.

Оранжере́я = тепли́ця (С. Ш.); парни́к.

Ора́торъ = речни́к (С. Ж.), красномо́вця. — Добрий речник з нашого гетьмана — гаразд говорить. К. Б. (Д. ще під сл. **Адвока́тъ**).

Ора́ть = галасува́ти, репетува́ти, горла́ти (Ман.), зїпа́ти (С. Аф.), гвалтува́ти. — Кричить баба репетує — нїхто її не рятує. н. пр. — І чого б я зїпав по дурному. Граб. — Разом загвалтували — і з попом не розбереш. Граб.

Организа́торъ = впоря́дчик. — Помилки впорядчиків віча в тому, що... Кн.

Организа́ція = укла́д, устрі́й. — Відрізняли ся устроєм державним і громадським. Пр.

Органи́стъ, орга́нщикъ = органи́стий, органи́ста; (що ходить з катеринкою) — катери́нщик (С. Жел.). — Покличте катеринщика — нехай нам заграє. н. о.

Орга́нъ = орга́ни, вигра́н, (ручний) — катери́нка. (С. Жел. Л.). — На словах, як на органах, а на дїлї, як на цимбалах. н. пр. — А катеринка гуде, грає. н. о.

О'ргія = гульня́.

Ордина́рный = 1. звича́йний. (Д. **Обыкнове́нный**).

2. дїйсний. (Д. **Дѣйствительный**).

Орёлъ, пт. Aquila = оре́л, 2-й відм. — орла́, а часто — вірла́, сами́ця — орли́ця, степовий — бе́ркут. — Ой полети, орле, де мій братік оре. н. п.

Оржа́вѣлый = иржа́вий.

Оржа́вѣть = д. **Заржа́вѣть.**

Оржано́й = д. **Аржано́й.**

Оригина́лъ = 1. оригина́л, первотві́р,

перво́пись (С. Жел.), зразо́к. — Переклад з первотвору. Стар. Ап.
2. чудасі́й, чудасі́йник.

Оригина́льный = 1. оригина́льний, первотво́рний.
2. самості́йний.
3. чудни́й, чудасі́йвий.

Оріенти́роваться = розпізна́ти ся, розторо́пати ся.

Оріо́нъ, Gestirn Orion = косарі́. С. Жел.

Орке́стръ = музи́ка, скрипка, цимбали і бубен — троїста музи́ка, троїсті музи́ки. — Огні горять, музика грає. К. Ш. — А на місті, мамо, па місті, грає, мамо, музика троїста. К. Ш. — Я закличу до себе троїсті музики. Лев.

Орлёнокъ = орля́, орля́тко.

О́рлики, рос. Aquilegia = дзвоно́чки, окса́мит, голубки́, о́рлики. С. Ап.

Орли́ный = орло́вий (С. З.), орля́чий. — На орлових крилах. С. З. — Коли б мінї крилля, орлячиї крилля, я б землю покинув. Мет.

Орли́ца = орли́ця.

Орли́чникъ, рос. Pretris aquilina L. = па́пороть. С. Ан.

О́рлій = д. **Орли́ный.**

Оробі́нецъ, рос. Typha L = рогі́з (укр.), па́лки (Гал.), T. augustifolia L. = рогі́з, кія́х, кіяхи́, кія́шок, султа́нчики. С. Ан.

Оробѣ́ть = оторопі́ти, вжахну́ти ся, зляка́ти ся. — Як вкохав ся я в дївчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п.

Ороси́ть, ороша́ть = зроси́ти, зроша́ти, зро́шувати. С. Жел — Дрібненькими слїзоньками все поле зросила. н. п.

Ору́діе = 1. струме́нт, на́чи́ння (С. Ж. Жел.), спра́ва, справи́лля, пристро́й, знаря́ддя (С. Жел. Пар.), ору́дипа (С. Жел. Пар.).
2. гарма́та. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. Ш.

Оруже́йникъ = пушка́рь (що робить гармати і всяку зброю). С. З.

Оруже́йный = пушка́рський.

Оруже́йная = збройни́ця. — А звідтіль пішла ще до збройницї, взяла гостру Мамчилову шаблю. Ст. С.

Оруженосецъ = джу́ра, чу́ра. С. З. — Двацять лїт за джуру пробував, всї мої козацькі звичаї познав. н. д. — Сам царь Лазарь середину держить, його джура, Відослав, з ним поруч. Ст. С. — Ой як крикнув та пан Перебийніс па джуру малого: та виводь, джуро, та виводь, малий, копя вороного. н. д.

Ору́жіе = збро́я (С. Л.), бро́ня, бронь (С. Л.), припа́с. ору́жина (останні два вживають ся найбільш в знач. рушницї). — А Ярина дає зброю, на порозї стоя; Степан її надїває та плачуть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратище — дрючина й самопал семипядений повис за плечима. К. Ш. — — А всї козаки з війська йдуть, мого пана зброю несуть. н. п. — Видає Павлюк унїверсали, взиваючи цїлий народ до зброї. Бар. О. — Кинувсь він до зброї, хотів зарубати. н. к. — Хто не має зброї, хай не йде в бої. н. пр. — Гей кипув ся та пан Сава до своєї зброї. н. п. — Окром меча, шаблї і иньшої ручної бронї. Ст. Л. — Блищить броня цареградська, шелом аж палає, а кінь його білогривий соколом ступає. Руд. — За иньшиї рани якою бронею желїзною. Ст. Л. — Без припасу не ходїть, бо там харцизи. к. о. — **Подня́ть ору́жіе** = взя́тись за збро́ю, до зброї ста́ти. — **Положи́ть ору́жіе** = зда́ти збро́ю. — **Съ ору́жіемъ въ рука́хъ** = ору́жно.

Орѣ́ховый = орі́ховий, горі́ховий.

Орѣ́хъ, орѣ́шекъ, Nux = орі́х, горі́х, порожнїй — свисту́н, подвійний — спори́ш, що випав з лушпини — вилущок. — Як ми любили ся, як зерно в горісї, а тепер розійшли ся, як туман по лїсї. н. п. — Був колись горіх, а тепер свистун. н. пр. — **Гре́цкій орѣ́хъ** = воло́ський орі́х.

Орѣ́шина =горі́х, горі́шина, лїщи́на (С. Л.).

Орѣ́шникъ = лїщи́на (С. З. , лїще́бник. — Ой блудив, блудив по зеленій лїщинї. н. п. — Знайшов в зеленій лїщинї. С. З.

Орѣ́шки черни́льные = дубо́ві я́блучка, галочки́, орі́шки.

Орфографи́ческій = право́писний.

Орфогра́фія = пра́во́пись, право́пис.

Оса́, ком. Vespa = оса́, 2-й відм. мн. ві́с. — Роспалив ся, як оса. н. пр. — Хто не знає тих въїдливих віс, що прудко скрізь шмигляють. Степ. О.

Оса́да = обло́га, обложе́ння. С. З. Л. — Він визволив Толстого з довгої облоги в Чернигові. Кн. — Ми двадцять і чотирі днї Орду громили, в облозї сидячи, конину їли. К. Б.

Осади́ть, осажда́ть, ся = обложи́ти, облягти́, обступи́ти, облага́ти, облягати, обклада́ти, обступа́ти, в обло́зї бу́ти. — **Осаждённый** = обложе́нець. С. З. Л. — Ой уже ж наші славні Запорожцї тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли Москалї та усїма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в містї Жаботипї, обступили город Умань у однїй годинї. н. п.

Осади́ть, оса́живать, ся = 1. обсади́ти, обса́жувати (д. **Одбсади́ть**).

2. посу́нути, посува́ти, ся. — Посуньсь, Ляше, хай Русин сяде. н. пр.

3. осі́да́ти, опуска́ти ся. — Ресори осїли, треба підтягти.

4. підбо́ркати, табаки втерти. — Розпустив свого язика, але я втер йому табаки.

Осадни́ть = осадни́ти, зсадни́ти.

Оса́дный = обло́жний. — **Оса́дное положе́ніе** = стан обло́жний.

Оса́докъ = гу́ща, фуз (С. Ш.), фус (С. Ш.), фу́си (С. Ш.), ви́брудок, після тютюну або від перегонки спирту — чвир, чви́ра (С. З.), після золїння — ви́зол. — На днї зосталась сама гуща. н. о.

Осалда́читься = обмоска́лити ся, намоска́лити ся. — Так намоскалив ся, що є під живого пъяти ріже. н. пр.

Оса́ливать, оса́лить = обса́лювати, наса́лювати, яло́зити, масти́ти (салом), обса́лити і т. д. д. **Обса́ливать.**

Оса́нистый = ставни́й (С. Л.), поставни́й (Лев.), постатни́й, сановитий (С. З.). — Високий, постатний лїкарь ходив по шпиталю. Кн. (Д. ще під сл. **Велича́вый**).

Оса́нка = поста́ва, по́стать. — Постава сьвята та сумлїння злодїйське. н. пр. — Мене з'умила його постать величава. Кн.

Осва́иваться, осво́иться = призвича́ювати ся, призвича́їти ся, осьві́йчити ся, обго́втати ся, ого́втати ся, обу́ти ся. — Припустили його маленьким до отари, так воно там і осьвійчило ся. Кн. — Призвичаїть ся, як поживе з нами. Кн. — От він як роспитав ся, то трохи й оговтав ся. н. к. — Поки обудеш ся (або: обговтаєш ся) — важко. Кр.

Освидѣтельствовать = огля́діти, осьві́дчити. (С. З.).

Освирѣпѣть = розлютова́ти ся, озьві́рити ся, розмордува́ти ся. С. Л.

Осви́стывать, освиста́ть = обсви́стувати, обсвистїти.

Освободи́тель, ница = визволи́тель, ослобони́тель, вибави́тель, ка (С. Ж.). — Скажи, будь ласкав, наш визволителю, хто ти такий? І. Г.

Освободи́ть, освобожда́ть, ся = 1. ви́зволити, ви́рятувати, порятува́ти, ослобони́ти, ви́бавити, відвола́ти, визволя́ти, ослобоня́ти, рятува́ти, вибавля́ти, ся. С. Л. — Як би в мене отець або рідная мати, було б кому із неволї мене визволяти. н. п. — З лютої неволї, із Бахчисарою брата визволяє. К. Ш. — Поки Господь милосердний змилував ся над нею, визволив з неволї батька Макар. — Володарь розбив його військо і визволив слїпого Василька. Лев. — Мене визволили з лабетів тюряжникових. Кн.

2. ослобони́ти, увільнити (С. Ш.), ослобоня́ти, ся.

Освобожде́ніе = ви́звіл, визволе́ння (С. Л.), рятува́ння, рятуно́к, поряту́нок, вибавле́ння (С. Ж.). — З пекельної неволї визволення. І. Г. — У боротьбі за власне визволення є під татарського ярма. Бар. О.

Осво́иться = д. **Осва́иваться.**

Освѣдомиться, освѣдомля́ться = довіда́ти ся (С. Л.), осьві́дчити ся (С. Л.), розві́дати ся, розпита́ти ся, дозна́ти ся, довідувати ся і т. д.

Освѣдомле́ніе = дознава́ння, дозна́ння, розві́дування, розпи́тування, ро́зпитки.

Освѣжа́ть, освѣжи́ть, ся = осьві́жувати, осьвіжи́ти, посьвіжи́ти, ся. — Воно потрібне, як те повітря чисте, що осьвіжує дихання. Кн.

Освѣжева́ть = обілува́ти.

Освѣти́ть, освѣща́ть, ся = осьвіти́ти (С. Жел.), посьвіти́ти, осьві́чувати, ся (С. Жел.), осьвіща́ти, ся, обся́яти, осї́яти, осява́ти. — Над вертепом звізда стала, весь сьвіт осїяла. н. п.

Освѣще́ніе = 1. осьві́тленнє, осьві́ченнє. С. Жел.

2. сьві́тло. — Наняв кватирю з дровами і сьвітлом. — Вже сьвітла не видно — мабуть полягали спати. С. Л. — Мале сьвітло, треба підкрутити гвинт. Кн.

Освяти́ть, освяща́ть, ся = осьвяти́ти, посьвяти́ти (С. Л.), ви́сьвятити (С. Л.), відсьвяти́ти (С. З.), сьвяти́ти, осьвяща́ти, посьвяща́ти, ся. — **Освяще́нный, ое** = сьвяче́ний (С. Л.), сьвяче́не (С. З.), сьвяче́ння, сьвяче́нина. — Христос воскрес! Рад мир увесь — діждали ся ласки, тепер усяк паїсть ся в смак сьвяченої паски. Ст. в. — Посьвятили паску. — Несу я паски сьвятити до церкви. н. о. — Нехай він посьвятить. н. о.

Освяще́ніе = сьвяче́ння, води — водосьвя́ття, на Ордані — водо́хрища, нової хати — вхі́дчини (власне гулянка після того, як посьвятять нову хату).

Осево́й = осьо́вий.

Осе́лина = підто́ка (у возї).

Осёлокъ = брус, брусо́к (С. Аф.), гострі́льник, осе́лка (С. З.).

Осёлочный = брускови́й, оселко́вий.

Осёлъ, Equus asinus = осе́л і д. **Лоша́къ.**

Осенева́ть = осї́нюва́ти.

О'сенесь = в осени́. — В осени — літо. н. пр.
Осе́нній = осінні́й.
О'сень = о́сінь. — **Начина́ется о́сень** = осеніє. — **О'сенью** = в осени́, (що родилось в осени) — осеньчу́к. — В осени і горобець багатий. н. пр. — Приїдь в осени до мене, в осени на день сьвятого Дмитра. Ст. С.
Осерди́ть, ся = розсе́рдити, розгнівати, ся.
Осеребри́ть, осеребря́ть, ся = посеребри́ти, посеребря́ти, ся.
Осерча́ть = д. **Осерди́ться.**
Осетри́на = осятри́на.
Осётръ, риба Accipenser sturio = осяте́р, на Дніпрі самець — спича́к, самиця — кашни́ця. Аф.
Осе́трій, осетро́вый = осятро́вий.
Осетри́нный = осятри́новий.
Осе́тъ = д. **Осо́тъ.**
Оси́ливать, оси́лить = перемага́ти (С. З.), посіда́ти, го́ру бра́ти, перемогти́ (С. Л.), поду́жати (С. З. Л.), здоліти (С. Л.), посїсти, поси́літи, го́ру взя́ти, осилкува́ти, поґу́лати (С. Л.). — Копа (громада) переможе й попа. н. пр. — Хоч би їх було 500 тисяч, не подужають вони руської запорозької мочі. Кост. Б. Х. — І Палій посїв того лицаря і звязав його віжками. я. о. — Або мене убъє напасть і кривда або я правдою возьму над ними гору. К. Б. — Хоч він мене й поґулає — то нічого. н. к. — Чи-ж воно винне, що науки вашої не подужає. Лев. В.
Оси́на, рос. Populus Tremula L. = оси́ка, оси́чина, о́сокір, сокори́на (укр.), воси́ка, тре́пета (гал.). С. Ан. — Трусить ся як осичина. н. пр.
Оси́нникъ = оси́чина, осичня́к.
Оси́новикъ, гриб Boletus aurantiacus = д. під сл. **Грибъ** B. scaber Bull.
Оси́новый = оси́ковий. С. Л.
Оси́ный = оси́ний, о́сячий. — Иноді чоловік покуштувавши осиного меду, наче зовсїм збожеволіє. Ст.
Осиня́ть, осини́ть = сини́ти, посини́ти.
Осипа́ть, оси́пнуть = си́пнути, хри́пнути, оси́пнути, охри́пнути. — Як узявсь умовляти, аж осип, поки по моєму стало ся. Лев. В.
Оси́плость = сипота́.
Оси́плый = си́плий, хри́плий.
Осироти́ть = посироти́ти (С. Л.), осироти́ти. — І загубить молодим на віки, а мене посиротить на старість. Ст. С.
Осиротѣ́лый = осиротілий, засиротілий (С. Л.), засиро́чений (С. Л.), сирота́.
Осиротѣ́ть = осиротіти, осироти́ти, ся, посиротїти, засиротіти (С. Л.). — Ой учора вранці уродило ся, а сьогодня у вечері осиротило ся. н. п.
Оси́стый = волоха́тий і д. **Длинноше́рстный.**
О'сій = д. **Оси́ный.**
Осіява́ть, осія́ть = осява́ти, обся́яти, осїя́ти. (Пр. д. під сл. **Освѣща́ть**).
Оска́бливать, оскобли́ть, ся = оскрома́жувати, обскрома́жувати, обскріба́ти, оскрома́дити, ся і т. д.
Оска́ливать, оска́лить, ся = ска́лити, ся (С. З.), виска́лювати (С. Аф.), вискеря́ти, ся, ви́скалити (С. Аф. Л.), ви́скерити (С. Л.), ви́щерити, ся. — Вовк вискалив зуби та й клаца. С. Аф. — Гей не один лях лежить, вищеривши зуби. н. д.
Оска́лина = скалу́ба, скалу́бина (С. Жел.), зашкалу́бина (Лев.), ска́лина (С. Жел.). — Дошка з скалубинами.
ОскандА́литься = прошпе́титись, осоро́митись.
Оскверня́ть, оскверни́ть, ся = опога́нювати, обпога́нювати, опаску́жувати, обпаску́жувати, пога́нити, паску́дити, опога́нити (С. Ж. Л.), опаску́дити (С. Л.), оги́дити, омерзи́ти, спаску́дити, спога́нити, ся. — Живучи з людьми, опаскудив і душу чистую. К. Ш. — Чи не між вами я, погані, так опоганивсь, що й не знать, чи був я чистим коли небудь. К. Ш. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить, н. пр. — Паршива вівця всю отару споганить. н. пр. — Покидаю тебе одного... Чи ти ж зможеш прожити на сьвіті, не споганивши серця свого? Чайч.
Осклабля́ться, оскла́биться = усьміха́ти ся (С. Ж.), оскіря́ти ся, вискіря́ти ся, усьміхну́ти ся, ви́скірити ся.
Оскобли́ть = д. **Оска́бливать.**
Оско́лина = д. **Оска́лина.**
Оско́локъ = ска́лка (С. Л.), оскі́лок, оскомe̍лок (Лев.), трі́ска (С. Ш.), від скла, посуди то-що — скля́нка (С. З.), черепо́к. — Кому дрова, тому й тріски, кому горшки, тому й миски. н. пр. — Як дерево зітнуть, кожний тріски збірає. н. пр. — Склянкою порізав ногу. н. о. — Розірвало бомбу і мене скалкою зачепило по нозї. н. о.
Оско́мина = оско́ма. — Адам кисличку зъїв, а у нас оскома на зубах. н. п. — **Наби́ть оско́мину** = набри́днути, обри́днути, опри́крити ся.
Оскопле́ніе = валаша́ння, викла́дування.
Оскопи́тель = валаша́л (Ман.), холоще́й, переве́ртайло (що завертає бугаїв). Ніс.

— У скопців є такий холоцій, що вміє вирізувати. Кн.

Оскоплять, оскопить = валашати, викладати, викладувати, холощати, холостити, вихолощувати, легшати, легчити, хорошати, завертати, закручувати, скопити, каплунити, виваляшати, виложити, вихолостити і т. д. (Д. під сл. **Валошить**). — **Оскоплённый** = д. **Кастрать.**

Оскорбитель, ница = напасник, ця (С. З. Л.), оскорбник, ця (С. Пар.).

Оскорбительный, но = уразливий (С. Ж. Л. Ш.), вразливий, образливий, во (С. Жел.). — Хто би заочне што образливого о нас господарю мовил. Ст. Л. — Вразливе слово від дітей не забуваєть ся. н. пр.

Оскорбленіе = образа (С. Жел. Лев.), ураза, уразка (С. Л. Ш.).

Оскорблять, оскорбить, ся = ображати, (С. Жел. Л.), уражати (С. Ш.), образити (С. Жел.), у(в)разити, ся (С. Ш.). — Отпущено всїм, которі мене образили. Б. Н. — Слова його глибоко вразили мене. Кн. — На віцо ж заводите розраду, на віцо ображаєте людей? Лев. В.

Оскоромить, ся = оскоромити, поскоромити, ся, (про багатьох) — перескоромити, ся.

Оскребать, оскресть = д. **Оскабливать.**

Оскрёбокъ, частїше **Оскрёбки** = поскрібок (С. З.), вискрібок, поскрібки, вис(ш)крібки.

Оскудѣвать, оскудѣть = д. **Бѣднѣть** і **Истощаться 2 і 3.**

Оскудѣніе = зубожіння, знищення (С. Ж.), висилення (С. Л.), витрата, вичерпання.

Ослабить, ослаблять, ся = ослабити, послабити, послабляти, ся, слабити, слабішати (С. З. Л.), слабшати (С. Л.).

Ослабѣвать, ослабѣть, ослабнуть = слабіти, слабішати (С. З. Л.), слабшати (С. Л.), ослабіти (С. Л.), ослабнути, ослабти (С. Л.), в здоровлю, в силах — охлянути (С. З. Л.), охлясти (С. З. Л.), охляти, захлясти (С. З. Л.), виснажити ся, захиріти, похиріти (С. Аф. Л.), занепасти (С. Л.), знесиліти, під'упасти, під'упасти на силах, від старости — підтоптати ся, від ходнї або клопоту — підтоптати ся, перетупцювати ся, про бджіл — вироїти ся, в шалнерах — охлябнути, про мороз — пересїсти ся. — Ледве з ноги на ногу переступає — охляв, підтоптав ся. Як. — З нудьги охляв і ізнеміг ся, в одежі лїг і не роздїв ся. Кот. — Не ївши, не пивши, ми зовсїм охляли і духом і тїлом. Кн. — Я так виснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо швацької машини. Кн. — Він не знесилїв духом. Кн. — Пересядь ся мороз! н. пр.

Ослабленіе = ослаба, попуск, пільга і д. **Облегченіе.**

Ославка = слава, поговір. — Була слава, були поговори та на тую дївчиноньку, що чорнії брови. н. п.

Ославлять, ославить = ославляти, поговір пускати, ославити, обнеславити, поговір пустити.

Ослащать, осластить = 1. солодити, підсоложувати, осолодити, підсолодити. 2. розбавляти, розводити, розбавити, розвести. — Треба розбавить водою, бо дуже густе.

Ослёнокъ = осля, осленя, тко.

Ослизнуть = ослизнути, посвядїти.

Ослица = ослиця.

Ословъ = ослиний.

Ослопина = ломака, бовдур, бецман, дурило, дурбило, телепень, йолоп. (Здоровий, але дурний і незграбний).

Ослушаніе = неслухнянство, непослух, непослушенство (С. Ж.).

Ослушаться, ослушиваться, ослушаться = неслухати ся, непослухати ся. — Як ти сьмів непослухати ся, коли тобі звелено?

Ослушливый, ослушникъ = неслухняний, непокірливий, неслух (С. Л.).

Ослушность = д. **Ослушаніе.**

Ослушный = д. **Ослушливый.**

Ослышаться = недочути.

Ослѣпительный = слїпучий. С. Л.

Ослѣпленіе = осліп. С. Л.

Ослѣплять, ослѣпить, ся = слїпити, ослїпити, заслїпити, послїпити, ся.

Ослѣпнуть = ослїпнути, послїпнути, потемнїти.

О'слѣпью = слїпма, осліп (С. З.). — Ослїп пішли на обоз. Л. В.

Осмаливать, осмолить = обсмолювати, висмолювати, обсмолити, висмолити.

Осматривать, осмотрѣть = 1. оглядати, ся, озирати, ся, оглядувати, ся, обзирати, ся, розглядати, ся, обдивляти ся, роздивляти ся, оглядїти, ся, озирнути, ся, обдивити ся, роздивити ся, розглядїти, ся, скрізь — обникати. Заглянула в комору, обдивилась увесь двір. Лев. — Обдивившись і щось записавши у

товсту книжку, відпустили його. Лев. В. — Дивлюсь аж він одкрив очі, роздивляеть ся... *ото обдививсь, тай устав.* н. к. — В довіррю, як по надвіррю — ходячи треба озирати ся. н. пр. Д. ще пр. під сл. **Огля́дывать, ся.**

2. недобача́ти, ди́влячись обізнава́ти ся, недоба́чити, нероздиви́ти ся, помили́ти ся, обізна́ти ся. — Це не він — ти не роздивив ся.

Осма́триваніе = огляда́ння (С. Л.), огля́дини, розгляда́ння (С. Л.), розгля́дини (С. З. Л.). — Оглядини саду і парку взяли багато часу. Кн.

Осмерико́вый = вісьмерико́вий.

Осмерня́ = вісьмери́к.

Осмётокъ = щкарбу́н, шкарбуни́, ви́топок, ви́топток (Д. під сл. **О'бувь**).

Осмидеся́тый = вісімдеся́тий.

Осми́на = вісьми́на ($^1/_8$ частина якої мірки, ваги, десятині то-що).

Осмна́дцатый = вісімна́дцятий.

Осмотри́тельность = оба́чність, ба́чність, обере́жність. — До права треба два мішки: один грошей, а другий бачности. н. пр.

Осмотри́тельный, но = оба́чний, но (С. З.), ба́чний, но, обере́жний, но (С. Л.), бережени́й (С. Аф.). — Він чоловік бачний, не озирнувшись навкрути, не візьметь ся. Кн. — *І все розумно, все обачно.* Федь. — Береженого і Бог береже. н. пр.

Осмо́тръ = о́гляд, огляда́ння, огля́дини, розгля́дини, (тільки про сватання) — перегля́дини, обзо́рини (Гал.). — Посилай старостів, а я з батьком поїду на розглядини та подивлю ся на твою милу. (Д. під сл. **Обзо́ръ** і **Осма́триваніе**).

Осмотрѣніе = 1. о́гляд, огляда́ння.

2. д. **Внима́тельность** і **Осмотри́тельность.**

Осмотрѣ́ть, ся = д. **Осма́тривать, ся.**

Осму́ха = вісьму́ха, вісьму́шка.

Осмы́кивать, осмы́кать, ся = обсми́кувати, осми́кувати, обсмика́ти, ся, обсми́кати, осми́кати, ся, обсіпати, обшмо́ргати. — Осмикала ся, тоді й вийшла.

Осмѣ́ивать, осмѣя́ть = обсьмі́ювати, висьмі́ювати, насьміха́ти ся, глузува́ти, глумува́ти, глуми́ти ся, обсьмія́ти, ви́сьміяти, просьмія́ти, поглузува́ти, поглуми́ти ся, насьмія́ти ся, поглумува́ти, багатьох — пересьмія́ти (Д. під сл. **Насмѣха́ться**).

Осмѣ́ливать, осмѣ́лить, ся = осьмі́лювати, ся, обсьмі́лювати, ся, засьмі́лювати, ся, відва́жувати ся (С. Л.), ва́жити ся (С. З. Л.), осьмі́лити ся, засьмі́лити ся, насьмі́лити ся, обсьмі́лити ся, насьмі́ти (С. Л.), всьмі́ти, посьмі́ти (С. Л.), зва́жити ся (С. Аф.), відва́жити ся. — Рука наша не здійметь ся, серце наше не засьмілить ся. н. д. — Пішов би до його, та не насьмію. н. о. — Мовчить кожен, не промовить слова; хто пак знав — казати не пасьміє, хто б насьмілився, так не зна нічого. Ст. С. — Далі як обсьмілився, тай каже. Кр. — *Як ти важив ся підняти руку на старшого брата?* н. к. — Ти сьогодня мабуть розум стратив, що прохать синів у мене зважився. Ст. С.

Осмѣха́ть = д. **Осмѣ́ивать.**

Осмѣя́ніе = сьміх, по́сьміх, пере́сьміх, глум, осьмі́ювання, висьмі́ювання. — Достав ся на посьміх людям.

Осмѣя́ть = д. **Осмѣ́ивать.**

Оснасти́ть = оснасти́ти, поснасти́ти.

Осна́стщикъ = осна́ч.

Основа́ніе = 1. осно́ва, фунда́мент (С. З.), грунт, ґрунт (С. З.), печі, стога, млина — під, деревьяна в будові — підва́лина, пі́друби.

2. осно́ва, засно́вина, ра́ция (С. З.), при́від. — Легенди мають свої основи реальні. Кн. — Не здоліли побороти засновин централїзму. Кн. — Не має нїякої рациї до того, щоб так казати. — Мені подобаеть ся гравюра тай не без приводу. Кн.

3. підпо́ра, підва́лина. — **До основа́нія** = до кра́ю, до ноги́, до пня́, до ф(х)унда́менту (С. З.), до ще́нту і т. д. д. **Вконе́цъ.** — Унїю в землї руській до хундаменту касуєм і нївечим. Хмельницький. С. З. — Сарана по садах і по лїсах листя до щенту виїла. Л. В.

Основа́тель, ница = основа́тель, ка (С. Жел.), заложи́тель, ка (С. Жел.), ф(х)унда́тор, ка (С. Ш.), оселї — оса́дчий. — Мазепа був фундатором сеї церкви. Пр. — Першого осадчого сього села — не відаємо на имення. Кн.

Основа́тельность = осно́вність, докла́дність. С. Жел.

Основа́тельный, но = осно́вний, но (С. Жел.), докла́дний, но (С. Жел.), стате́чний, но, розсу́дливий, во. — Докладно про все йому росказав. — А старики раду радять статечную; вони тебе навчатимуть сердечную. н. п.

Осно́вывать, основа́ть, ся = осно́вувати, ся, засно́вувати, ся, уґрунто́вувати (С. Ш.), засажда́ти ся (С. З. Л.), основа́ти (С. Жел.), заснува́ти, ся, уґрунтува́ти

(С. Ш.). — На оцїх підвалинах заснувати своїї думки. Кн. — Шкода́, дарма мовити, на кондициях неслушних засаждати ся. Б. Хмельницький. Л. В.

Основно́й = осно́вний, грунтовни́й. — Грунтовний закон забороняє такі вчинки. Кн.

Осо́ба = осо́ба, парсо́на, іронично, глумливо — вели́ке цабе́. — Мабуть цабе чи маленьке, бо й Качалка побіг на зустріч. Лев. В.

Осо́бенно = 1. окро́ме, окро́мне, одру́бно, на́різно, осо́бе (С. Жел.), осо́бше (Ман.), опрі́ч. — Вони живуть нарізно. — Вона хоче прясти собі на полотно нарізно од нас. Лев. — Він пішов окроме од нас.

2. особли́во (С. Л.), осо́бно, з осо́бна, на́дто, наіпа́че, найбі́льш (С. Л.). — Особливо меншу дочку любив він. — Всїм і кожному з особна, кому належить, ознаймуєм. С. З. — Часто бъють ся між собою, надто бабина дочка. н. к. — А за молодою, а надто ще за вдовою козаки ордою так і ходять. К. Ш.

Осо́бенность = особли́вість, одмі́на, окре́мність. — Особливість нашої народности від сусїднїх — визначаєть ся. Кн. — Етнографичні особливости відповідають подїлу в удїльний период. Бар. О. — **Въ осо́бенности** = д. **Осо́бенно 2.**

Осо́бенный = особли́вий (С. Л. Жел.), осо́бний (С. З.), окре́мний, опрі́чний (С. З.), окро́мний, окро́ é)мішний. — Потрібно особного приготовання. С. З. — Дорожку знаю я окромну, в нічну добу, в годину сонну прокрастись можна. Кот.

Особли́вость, вый = д. **Осо́бенность, ный.**

Особнячо́мъ = д. **Осо́бенно 1** і крім того: од людей — по́сторонь, о́сторонь (С. Л.), одлю́дно (С. З. Л.), від иньшої будови — на о́дшибі, на одльо́тї (С. Л.), на бе́лебнї (С. Аф.). — Живе одлюдно на вигонї. С. З. — Хата наша на одшибі. Лев. — Геп хата стоїть на белебнї. С. Аф.

Осо́бо = д. **Осо́бенно.**

Осо́бность = осо́бність, осо́бость, окре́мність.

Осо́бый = д. **Осо́бенный.**

О'собь = 1. д. **Осо́бенно.**
2. особи́на. С. Жел.

Осовѣ́ть = осові́ти, посові́ти.

Осо́ка, рос. Carex L. = осока́, ти́рса (С. Аф.), куга́.

Осоко́рина = сокори́на.

О'сокорь, рос. Populus nigra L. = о́сокор, соко́ра, сокори́на, я́сокір. — **О'сокорь души́стая**, P. balsamifera L. = золота́ верба́. С. Ан.

Осоловѣ́ть = осолові́ти, посолові́ти, осові́ти, посові́ти. — Посоловіли очі.

Осолодѣ́ть = осолоді́ти, посолоді́ти.

Осо́сокъ = сосу́н, сосуне́ць (про порося).

Осо́тъ, рос. = 1. Cirsium arvense Scop. — жербі́й, жибрі́й, колю́чка, колючки́, наголова́тки. **2.** Sonchus arvensis L. — о́сот, гірча́к, молоча́к, молоча́й, чо́ртове зї́лля. С. Ан.

Осо́хнуть, осыха́ть = обсо́хнути, просо́хнути, обсиха́ти, просиха́ти.

Осою́зить = обсою́зити.

О'спа, Variolae = ві́спа, здр. ві́спка, ві́сночка. С. Аф. З. Л. — **Вѣтряна́я о́спа** = гвіздки́ (С. Аф.), гвіздо́чки. — Сестра Шевченка Маруся умерла з віспи. Кн. — А піднялo ся на ноги — кір, гвіздочки та кашлї підкошували дитячі сили. О. Мир.

О'спенный = ві́спяни́й.

О'спина = ві́спина, ві́спинка (С. Аф.), лу́щина, ряботи́ння.

Оспопрививáтель = віспа́рь, щені́й, щепі́льник, щепу́н. — Віспарь приїхав віспу щепити. Чайч.

Оспо́ривать, оспо́рить = спо́ритись, спереча́ти ся, змага́ти ся і д. **Опровергáть 2.** — Проти тих фактів не можна сперечати ся. Кн. — Став був змагати ся, бачу не переспорити. Кн.

Осрами́ть, осрамля́ть, ся = осоро́мити, ся, со́рому завда́ти, оганьби́ти, со́рому набра́ти ся, багатьох — пересоро́мити.

Осрамле́ніе = осоро́млення; со́ром, ганьба́.

Остава́ться, оста́ться = зостава́ти ся (С. Аф.), лиша́ти ся, зоста́ти ся, лиши́ти ся. — Або ви, тату, йдїть по дрова, а я зостанусь дома, або я зостанусь дома, а ви йдїть по дрова. п. пр. — Набив грошей у кишеню самісїньких срібних, на придачу ще зосталось либонь з копу мідних. Дум. — Обмолотивсь я в вівторок, лишило ся снопів сорок. н. п. — Помер чумак тай померла його думка, а я ся лишила сама на чужинї, як сива голубка. н. п. Под. — **Онъ въ долгу́ не оста́нется** = він сього́ не подару́є, відця́чить. — **Оста́ться неподви́жнымъ** (від страху) — прикипі́ти до мі́сця (С. Л.). — **Въ накла́дѣ не оста́нется** = утра́ти, шко́ди не ма́тиме. — **Счастли́во остава́ться!** = бува́йте здоро́ві! — **Что остава́лось мнѣ дѣ́лать въ подо́бномъ случаѣ?** = що мав я роби́ти в такім разї?

Оста́вить, оставля́ть = зоста́вити (С. Аф.), лиши́ти (С. З. Л.), облиши́ти, залиши́ти,

ки́нути, поки́нути, зоставля́ти, лиша́ти, ки́дати, покида́ти. — Зоставив синови багато худоби. н. к. — І в дому мене не лишай і в поле мене не бери. н. пр. — Не жалуй, матінко, за мною, не беру я нічого з собою, лишаю слідоньки по двору, слізоньки по столу. н. п. — Лучче б було мене, мати, в купелї залити, ніж такую нещасную на сьвітї лишити. н. п. — Облишмо, куме, сюю роботу, випъем горілки ще й у Суботу. н. п. — Кого схочеш залишити дома, хай тобі той в оборонї стане. Ст. С. — Покидаєш мене, серденятко моє, та комуж приручаєш? н. п. — Покинь ту думку навісну та берись до працї. Кп. — Якийсь час з лекций перебивала ся, а далї кинула. Кн. — **Остáвить безъ внимáнія, безъ попечéнія, въ препебрежéніи** = занеха́яти (С. З.), занедба́ти (С. Аф. З.), залиши́ти, знехтува́ти, ки́нути, поки́нути. — Нехай, нехай — тай зовсім занехаєш. н. пр. — Своє добро він занехаяв. н. о. — Рідна народня мова була знехтована. Кп. — **Остáвленный безъ внимáнія** і т. д. = занеха́яний, зане́дбаний, зали́шений, про вещ — заваля́щий. — Д. теж під сл. **Брóсить** і **Брóшенный**. — **Остáвить безъ послѣ́дствій** = відказа́ти. — **Остáвить свѣтъ** = вме́рти, переста́витись. — **Остáвить слу́жбу** = ки́нути слу́жбу. — **Остáвить міръ** = ки́нути сьвіт, жи́ти відлю́дно, скі́тником, пусте́льником. — **Остáвьте его́** = не ру́ште, не займа́йте, ки́ньте, поки́ньте його! — **Остáвьте меня́ въ покóѣ** = да́йте мінї спо́кій.

О'ставъ = кістя́к, кістня́к, снасть. — А я така, що тільки снасть моя була тай годї, так вихудла в тяжкій роботї К. Х.

О'сталь = д. **Остáтокъ.**

Остальнóй = оста́нній, оста́тній (С. З. Л.), оста́нець. С. З. — Сам не впав, остатню каплю допивав. К. Ш.

Останáвливать, останови́ть, ся = зупиня́ти, спиня́ти (С. Л.), припиня́ти (С. Л.), перепиня́ти, зупини́ти (С. З. Л.), спини́ти (С. З. Л.), опини́ти, ся, заступаючи дорóгу — перейма́ти, переня́ти (С. З.), гам, суперечку — гамува́ти, угамува́ти (С. Ш.), течію, на пр. води, крови — тамува́ти (С. З. Ш.), гамува́ти, зупиня́ти (С. Аф.), затамува́ти (С. З. Л.), угамува́ти (С. Ш.). — Над річкою зупинила ся, на козака задивила ся. н. п. — Його гнївний погляд зупинив ся на... Фр. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила лихая година. н. п. — Тепер нїхто не може мого страшного дїла зупинити. Сам. — Так і доля! того лама, того нагинає, мене котить і де спинить, і сама не знає! К. Ш. — Полюбила — не спинили, пішов тай загинув. К. Ш. — Кайдаш побіг за волами, спиняв їх, але вони не могли здержати воза. Лев. — Заходив ся князь Острожський спинити справу церковної унії. Бар. О. — Коли ж тії гайдамаки та такеє чинять, так послати Капнистого, нехай їх припинить. н. п. — Але я нїяк не спиню сліз. Ст. Г. — Не перепиняйте мене, а то казати не буду. н. о. — Засьпіває, опинить ся, послуха та знову. К. Ш. — Не все те переймати, що по водї пливе. п. пр. — На силу вже на вигонї переняв волів. — Тамувати кров. С. З. — Занинити воду. С. Аф. — **Не останáвливаясь** = незупиня́ючись, без одпочи́нку, без пере́рви. — Читав не зупиняючись. Кп. — **Останови́ться лá-геремъ, обóзомъ** = отá́боритись, коше́м, та́бором ста́ти, отокува́тись. — Валка чумаків отокувалась. Мап. — **Останáвливаться, останови́ться въ дорóгѣ, на квар-ти́рѣ** = станови́ти ся, става́ти (С. Л.), зупиня́ти ся, ста́ти, зупини́ти ся. — Поки став у заїздї. — На ночівлю зупинились у селї маленькім. Ст. С. — Стали на попас. — **Останови́ться со стáдомъ** = отирлува́ти ся, оти́рлити ся.

Остапóвка = впин (С. З. Л.), спин, припи́нка, зага́йка (Сп.), уста́нок, пере́стань, пе́рестан, переста́нок; посто́янка. — Нема впину вдовиному сину, що звів з ума дївку сиротину. н. п. — Гордий злюка без устанку убогого давить, і що дня йому готує видумки лукаві. К. П. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — **Останóвка за ни́мъ** = дї́ло стоїть, ста́ло за ни́м. **Останóвка въ работѣ́** = зага́йка.

Остáрокъ = підста́ркуватий.

Остарѣ́ть = зіста́ріти ся, підтопта́ти ся.

Остáтокъ = оста́нок (С. Л.), оста́ча, ре́шта (С. З.), ли́шка (С. З.), **остáтки** = оста́нки, послі́дки (С. Л.), лишки́, в посудинї на днї — оде́нки, від витопленого жиру, сала — ви́шкварки (С. Аф.), шква́рки, від то́пленя — ви́топок, ви́топки, від виварки — ви́кіпки, після віяння — одві́йки, по́слід, борошна після просівання через сито — межи́сітка, зерна або борошна після переточки — одто́чини, після їди — недо́їдок, недо́їдки, після корму худоби — пере́їди, зъї́ди, після пиття — недо́питки, після горіння — недо́гарок, після бою — недо́биток, недо́битки, після гонки горілки — ба́рда, од хлїба після їди — окру́шки (Лев.), в лембику —

недогíн, від раків — ракови́ння, тютюну в гамані —пóтерть, потерýха, в люльці — чвир, що треба вигрібати або вискрібати, на пр. останки тїста в дїжі — ви́грібки, ви́скрібок, пóскрібок, ви́скрібки, пóскрібки (так в жарт зовуть і останню дитину у старих). — Тепер, кажуть, в Слободзеї останки збірає Головатий та на Кубань хлопців підмовляє. К. Ш. — У попа здачі, а у шевця остачі — не питай. н. пр. — Рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — З хлїба зъїд не буде. н. пр. — **До остáтка** = до остáнку, до рéшти, до цýри і т. д. д. **Вконéцъ.** — До цури побив, перевів. Ман.

Остáточный = остáннїй, остáтнїй, остáнець, остáлець (С. З.).

Остáться = д. **Оставáться.**

Остёгивать, остегáть, остегнýть = 1. стьобáти, хльóстати, ви́стьобати, стьобнýти (С. З.), ви́хльостати. — Стьобнув пугою. С. З.

2. стьобáти, ви́стьобати, стьобнýти і д. **Обмежáть, обмётывать.**

Остепени́ть, ся, остепеня́ться = устаткувáти, ся (С. Ш.), статкувáти, статнїти, шанувáти ся. С. Л. — Покинь тую горілку, треба статкувати. С. Л. — Тобі треба статнїти, годї ледащить ся. С. Л. — Казав тобі: шануй ся, бо та гульня до добра не доведе. н. о.

Остервенѣ́ніе = лютувáння, озьвірéння.

Остервени́ться = розлютувáти ся, озьвíрити ся. осатанїти, розстервíти ся (С. З.). — Од злости Турн осатанївши... Кот. — Уздрівши Низ труп Евріала, од ярости осатанїв. Кот. — Розстервівшую ся орду. Л. В.

Остерегáть, остерéчь = остерегáти, перестерегáти (С. З. Л.), остерегти́, перестерегти́. — Сторож остеріг мене, що груба димить. Кп. — Перестерегла його, щоб туди не ходив. н. о.

Остерегáться, остерéчься = стерегти́ ся (С. Л.), берегти́ ся (С. Л.), вистерегáти ся, борони́ти ся (С. Л.), варувáти ся, остерегти́ ся, поберегти́ ся. — Вистерегай ся пити лишнє. Кр. — Боронись, щоб не застудити ся. С. Л. — Варував ся кия, та палкою дістав. (Пр. д. ще під сл. **Берéчься**).

Ости́стый = остювáтий.

Остіе = гóлка, шпи́чка (на рослинах).

О'стовъ = д. **О'ставъ.**

Остолбенѣ́ть = остовпíти, остовпенїти, отетéріти, правцéм стáти, ослупíти. — Малий Мирон так і остовпів з переполоху. Фр. — Як грімне на мене, я так і остовпіла. Кн. — Остовпів та й не вгада зразу, як відказати. Лев. В. — Як побачу — втїшаю ся, аж остовпенїю, а як прийде розставатись, аж серденько млїє. н. п. — Як мінї сказано: одягай ся, так я і отетеріла і отерпла. Г. Барв. — А бодай ти серед шляху ослупіла! н. пр. — А мати як крикнула, то вони поставали в куточках, тай остовпіли і руки їм позаклякали. н. о.

Остолóпина, остолóпъ = бóвдур, дурби́ло, тéленень, товпи́га, бéцман (високий, але дурний і незграбний).

Осторóжность = оберéжність, бáчність, осторóга. — З властивою усїм облудним людям боязкою обережностею він лякав ся усього, що... Лев. В.

Осторóжный, но = оберéжний, но (С. Л.), бережéний (С. Ш.), сторожки́й, стóрожко (С. Л.), бéрежкий, (С. Ш.), бéрежний, но (С. Ш.), обáчний, но, опáсливий, во. — Та сторожко робіть ви дїло, щоб хто не провідав. К. К. (Д. ще під сл. **Осмотри́тельный**).

Острáгивать, острогáть = обстрýгувати, обстругáти.

Острáстка = острáшка (С. Л.), пóстрáх (С. Л.), пристрáшка.

Остреё = вістря́, гóстре, шпиль, шпиньок (С. Л.), шпи́чка, голки — жалó, жильцé, ножа — жалó (Лев.), лéзо, лéзво, гострíй, гострiє́, гостри́ця (д. **Лéзвіе**), списа — клюгá (К. Х.), палицї — наконéчник. — Лезою як черкопув по шиї, так йому ніж і загруз там. Кн. — Люди дostaють клюги списовиї. К. Х.

Остригáть, остри́чь, ся = обстригáти, обстри́гти, ся, надто — перестригáти, перестри́гти.

Остри́льщикъ = точи́льщик. С. Ш.

Остри́ть = гостри́ти (С. Л.), на точилї — точи́ти (С. Ш.), на бруску — бруси́ти, косу — клепáти, мантачкою — мантáчити. — **Остри́ть зýбы** = лáсити ся. — Ласить ся, як кіт на сало. — **Остри́ть надъ кѣмъ** = прикладáти (С. Л.).

Остри́ца, рос. Asperugo procumbens L. = остри́ця, ли́пчиця, лéпчиця, лéпиць, мокрéць, репъяшки́. С. Ан.

Остри́чь, ся = д. **Остригáть.**

Острiё = д. **Остреё.**

Острó = гóстро. С. Аф.

Островéрхій = гостровéрхий. С. Ап.

Островитя́нинъ, островитя́нка = островъянин, островъянка. С. Жел.

О'стровъ = óстрів (С. Жел.), ви́спа (С. Жел. З.), ви́сип, óбток, óбтік, плавучий — плав.

— Посеред моря широкого, близько Єгипту, єсть острів. Ніщ. — Переплинувши море, достигнули висни. Л. В. — Селезень на ставу, утінка на плаву, тепер вони сидять на одному плаву, та їдять рясочку. н. п.

Острога́ = о́сті, боде́ць, сандо́ль (Аф.).

Острога́ть = д. **Остра́гивать.**

Остропла́зый = бистроо́кий, би́стрий на о́чі (С. Ш.), гострогля́д.

Остро́гъ = остро́г, тюрма́ (С. Ш.), поб. — тюря́га. — Ой і заплакали нашиї молодці, сидя в острозі. н. п. — Посадили його в тюрягу, а він і втік. н. о.

Остроконе́чный = кінча́тий, кінча́стий (С. Жел.), шпича́стий (С. З. Л.), стрімки́й, стрімча́стий, тільки про гори — шпиля́стий. С. Л. — Лихтарів шпичастих мосяжних два. Ст. Оп.

Остроно́сый = гострonóсий.

Острoо́кій = д. **Остроглазый.**

Остропёстръ, остро́-пестро́, рос. Silybum marianum Gärtn. = росто́пша, розторо́пша (Укр.), ростро́пша (Гал.). С. Ан.

Остропи́ливать, остропи́лить, остропи́ть = ста́вити, поста́вити кро́кви.

О'строcть = го́стрість, гостриня́ (С. Л.).

О'строта́ = 1. д. **О'строcть.**

2. при́кладка (С. Л.), го́стре сло́во. — Як почне було прикладки прикладати.

Остроуго́львый = гострoку́тній. С. Жел.

Остроу́мничать = при́кладки приклада́ти.

Остроу́міе = би́стрий ро́зум; го́стре сло́во.

Остроу́мный = бистроу́мний (С. Жел.), дорі́чний.

Оструга́ть = д. **Острога́ть.**

Острупе́ть = острупі́ти, заструпи́тись.

О'стрый = го́стрий, гостре́нький, гострі(е́)сі(е)нький, порів. — гостр́іший (С. Аф.), на речах — дорі́чний (Граб.). — Голий як кістка, а гострий як бритва. н. пр. — Ич яка дорічна катівська дочка! Граб.

Остре́ть = гострі́ти, гострі́шати.

Остуди́ть, остужа́ть = остуди́ти, простуди́ти, прохолоди́ти, осту́жувати, просту́жувати.

Оступа́ться, оступи́ться = невірно ступати, ступи́ти, спотика́тись, спотикну́тись, спіткну́тись.

Остыва́ть, осты́нуть, осты́ть = остига́ти, простига́ти, вистига́ти (С. Аф. Л.). холо́нути (С. Л.), ча́хнути, вичаха́ти (С. Аф.), прочаха́ти (С. Л.), ости́гнути, прости́гнути (С. З.), ви́стигнути, ви́стигти (С. Аф.), охоло́нути, прохоло́нути, ви́холонути, проча́хнути, вичахнути, ви́чахти (С. Аф.). — Не минуло й місяця — кохання остигло. Лев. В. — Простиг поезії весь жар. К. Х. — Раз добром налите серце, в вік не прохолоне. К. Ш. — **Осты́лый, осты́вшій** = ви́стиглий, прости́глий, прохоло́нутий, ости́лий. — Нема кому остилого серденька нагріти. К. Ш.

Ость = 1. Arista — ость (С. Пар.), остю́к (С. Жел.), остя́к (С. Жел. Пар.,) вус (С. Пар.).

2. анат. Spina — хребе́т. С. Жел.

Осужда́ть, осуди́ть = 1. осужда́ти, осуди́ти, засуди́ти, присуди́ти. — Засудили його в острог на три місяці.

2. осужда́ти, суди́ти, пересу́жувати, суда́чити, гу́дити, га́нити, ганьби́ти, осуди́ти, зга́нити, оганьби́ти, поганьби́ти. — Ох і вийшла б я... так судять, гудять вражиї люди, хотять же нас розлучити. н. п. — Ой там люди так суди судять, та все мого та свекора гудять. н. п. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Робім добре — нехай нас люди не гудять. С. Л. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — **Осужда́ющій** = пересу́дливий.

Осужде́ніе = суд, осу́да, обсу́да. — Смерть не така страшная, як осуда людськая. н. п. — Що коли б я уважав на людську осуду. Кн.

Осу́нуться = 1. змарні́ти, помарні́ти, під'упа́сти.

2. обсу́нути ся.

Осуша́ть, осу́шивать, осуши́ть, ся = 1. обсу́шувати, вису́шувати, обсуши́ти, ви́сушити. — Висушив болото.

2. вису́шувати, вихиля́ти, ви́сушити, ви́хилити. — Він за один ковток чи малий водянчик так і висушив. Кв.

3. просиха́ти, обсиха́ти, суши́ти ся, просо́хнути, обсо́хнути, обсуши́ти ся, пересу́шувати ся.

Осу́шка = су́шка.

Осуществля́ть, осуществи́ть = виповня́ти, сповня́ти, дово́дити до кінця́, ви́повнити, спо́внити, ся (С. Пар.), ви́конати, справди́ти, ся (С. Жел.), осу́щити (С. Жел.). — Чи справдила ся його надія?

Осчастли́вить = ущасли́вити, зробити щасли́вим. — Думала ущасливити його, а він її до труни довів. Кп.

Осыпа́ть, осы́пать, ся = 1. обсипа́ти, осипа́ти, посипа́ти, обси́пати, поси́пати, ся. — Молодих обсипають зерном. — Обсипалось листя. — Жито осипалось.

2. висипа́ти, ви́сипати, обки́дати, попри́щити. — Висипало на губах.
3. осипа́ти ся, обва́лювати ся, зава́лювати ся, оси́пати ся, обвали́ти ся, завали́ти ся. — Земля обвалила ся в колодязї. — Глинище завалило ся.
4. витрі́пувати ся, вистрі́пувати ся, обтрі́пувати ся, ви́тріпати ся і т. д. (про тканину). — Рукава вистріпались.

Осырѣ́ть = д. **Отсырѣ́ть.**

Ось = вісь, о́ся (С. Л.), залїзна штаба під деревняною вісью — підісок, та частина осї, на котрій крутить ся колеса — макогін. — Вісь уломилась. — На кілок чи на осю — усе купи. Хар.

Осьмёрка, осьмо́й і т. д. = д. **Восмёрка, восьмо́й** і т. д.

Осѣда́ть, осѣ́сть = осїда́ти, сїда́ти, надсїда́ти, осї́сти, сї́сти, надсї́сти. — Хата осїдає.

Осѣдла́ть, осѣ́длывать, ся = осїдла́ти, окульба́чити (С. З.), сїдла́ти, кульба́чити. — Сїдлай коня вороного, мій брате козаче! По нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. К. Ш. — Ой кульбач, чесний отче, коня вороного. н. пр. — Окульбачили, мов скотину. Гул. Ар.

Осѣ́длость = осї́лість (С. Жел.), осе́лість, осе́ля (С. Жел.), посі́лля, житло (С. Л.). — Приїхавши в который повіт, де осїлости не маєть. Ст. Л.

Осѣ́длый, ло = осї́лий, ло. — Тодї у Татар було вельми ще мало прихильности до життя осїлого. Пр.

Осѣмени́ть, осѣменя́ть, ся = засї́яти, обсї́яти, засїва́ти, обсїва́ти, ся.

Осѣни́ть, осѣня́ть, ся = 1. отїни́ти, отїня́ти, ся. — Як же се він говорив, постала хмара, тай отїнила їх. К. Св. П.
2. благослови́ти, благословля́ть, ся, хрести́ти ся, перехрести́ти ся.

Осѣ́ривать, осѣ́рить = сї́рчити, посї́рчити.

Осѣ́сть = д. **Осѣда́ть.**

Осѣ́тить = обки́дати сїтями, обтене́тити.

Осѣ́чка = о́бмах. — Дав обмах. Ніс.

Осяза́ніе = дотика́ння (Б. Н. С. Жел.), до́тик (С. Жел.), доторка́ння, до́торк (С. Пар.), ма́цання.

Осяза́тельный = дотика́льний.

Осяза́ть = дотика́ти (С. Жел.), ма́цати.

Ота́бориться = ота́боритись, та́бором, коше́м ста́ти.

Ота́нивать, отони́ть, ся = тони́ти (С. Ш.), тонч́ити (С. Ш.), потони́ти, потончи́ти, ся. — Не тони, не мали, на цїлий буханець завали. н. пр.

Ота́пливать, отопи́ть, ся = топи́ти (С. Ш.), опа́лювати, натопи́ти, ся. — Чужу хату топити — свої очі слїпити. н. пр. — Опалюєм хати соломою та бурьяном, бо дров у нас не має.

Ота́птывать, отопта́ть, ся = топта́ти (С. Ш.), обто́птувати, прито́птувати, обтопта́ти, притопта́ти, потопта́ти, ся. — Притопчи землю, щоб рівненько було. — Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр.

Ота́чивать, оточи́ть, ся = д. **Обта́чивать.**

Отба́вить, отба́вливать, отбавля́ть, ся = відба́вити, зба́вити, відбавля́ти, збавля́ти, ся. — Заправив дуже дорого, та вже потім почав збавляти.

Отба́гриваться, отба́гриться = відпи́хувати ся, відпиха́ти ся, відпихну́ти ся, відіпхну́ти ся. — На силу відіпхнули ся від берега.

Отбараба́нить = відбараба́нити, перебараба́нити.

Отбесѣ́довать = перебала́кати, перебесї́дувати, перемо́вити, скінчити розмову. — Годї вам балакати — пора спати. — Та вже все перебалакали.

Отбива́ть, отби́ть, ся = од(від)бива́ти, одби́ти, ся; од(від)бороня́ти, одборони́ти, ся. — Данило відбив у Татар Побужжя. Пр. — Одбив замо́к і покрав. — **Отби́ться отъ ру́къ** = розледащі́ти, розпе́стити ся, розпусти́ти ся. (Д. під сл. **Избалова́ться, Избездѣ́льничаться, Изво́льничаться**).

Отбивно́й = відбивни́й.

Отбира́ть, отобра́ть = 1. од(від)біра́ти, від(од)ібра́ти. — Подарував було, а потім одібрав назад. — **Отбира́ть мнѣ́ніе** = збіра́ти голоси́.
2. вибіра́ти, од(від)клада́ти, ви́брати, відкла́сти.

Отбла́говѣстить = перебла́говістити.

Отблагодари́ть = од(від)дя́чити (С. З. Л.), віддя́кувати. — Я жив буду, то вже не забуду, а щеж побачу, то ласкою оддячу. н. п. — Я оддячу вам за приязнь вашу. Ст. Г. — Я тобі оддячу. н. к. — Чим же я тобі віддячу ся, братчику мій. Федь. — Оддячивши йому сто з оком і вражу шаблю перебив. Кот.

О'тблескъ = бляск, відбляск, відсьвіт. — Як побачу на хвилях бляск од сонця, то аж очі заболять. Кр. — Крізь щелину бачимо на стінї бляск од вогню. Кр.

Бляха проти сонця дає одсьвіт. Кн. — Упертий, а часом хижо-лукавий відбляск чорних очей. Лев. В.

Отбо́й = о́дсіч (С. З.), од(від)бі́й; о́д(від)ступ. — Козаки збились до купи і Татарам одсіч дали. н. о. — Еней построїв теж отряди, де всім назначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отболѣ́ть = ви́боліти, переболі́ти і д. **Выздоровѣть.**

Отбо́рный = одбі́рний, вибо́рний (С. Л.), добі́рний, вибірни́й, одбо́рний (С. Л.), опрі́чний, чі́льний. — Построївши Рутульців в лаву, одбірних молодців на славу. Кот. — Пиво добре задніпровське, виборна дулівка, калинівка і тернівка. Макар. — Поприносив туди що добірніші пляшки вина та старого вишняку. Бар. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд. — Умом і храбростю своєю в опрічнеє попав число. Кот. — Лаявсь добірно, аж хороше. Лев. В.

Отбоя́риваться, отбоя́риться = одмовля́ти ся, ухиля́ти ся, одкру́чувати ся, викру́чувати ся, одмо́вити ся, ухили́ти ся, одкрути́ти ся, одвертіти ся.

Отбра́сывать, отбро́сить = 1. од(від)кида́ти (С. Л.), одки́нути. — Одкинув геть від себе. — Кращу рибу бере, а дрібну одкидає.
2. од(від)бива́ти, од(від)сьві́чувати, одби́ти, ся. — Місяць відбиває від себе сонишний сьвіт. Де-що про Сьв. Б.

Отбрива́ть, отбри́ть, ся = 1. кінча́ти, скінчи́ти голі́ння, виго́лювати, ви́голити, пого́ли́ти, ся. — Тільки що виголив ся, зараз одяг ся і пішов.
2. од(від)рі́зувати, відрі́зати, відруба́ти. — Я йому так відрізав, що вдруге не буде зо мною словами грати.

Отброса́ть = поод(від)кида́ти.

Отбро́сить = д. **Отбра́сывать.**

Отбро́сокъ = поки́дька, по́кидь (С. З.), непо́тріб. — Ще воно не покидька. С. З.

Отбузова́ть = од(від)лупи́ти, одшмага́ти, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.**

Отбурли́ть = перебушува́ти, перебу́рхати, переклекоті́ти. (Д. **Бурли́ть**). — Море переклекотіло — тепер саме їхати.

Отбушева́ть = перебушува́ти, перебуя́ти, перешурмова́ти. (Д. **Бушева́ть**).

Отбыва́ніе = од(від)бува́ння, одбу́ток (С. Л.)

Отбыва́ть, отбы́ть = 1. од(від)бува́ти, одбу́ти. С. З. Л. — Одбув панщину. — Жменею прядива не відбудеш. С. Л.
2. од(від)'їзди́ти, од'їхати. — Три дні гостювали у нас, та вже на четвертий од'їхали.

Отбѣга́ть, отбѣжа́ть = од(від)бі́га́ти, одбі́гти. — Одбіг геть далеко, та тоді й почав лаятись.

Отбѣ́гать = 1. одбі́гати, переста́ть бі́гати.
2. набі́гати, натоми́ти (біганням ноги).

Отбѣ́лывать, отбѣли́ть = білити, побіля́ти, вибі́лювати, побіли́ти, ви́білити. — Побілила стіни. — Білити полотно.

Отбѣ́лка = бі́ління, по́білка.

Отва́га = од(від)ва́га. — Одвага мед-вино пъє, одвага і кайдани тре. н. пр.

Отва́дить, отва́живать, ся = од(від)на́дити, од(від)учи́ти, од(від)лучи́ти, одна́жувати, ся і т. д. — Треба віднадити, щоб не ходив більше. — На силу од'учив його од сього. — Пора вже теля відлучити.

Отва́живаться, отва́житься = ва́жити ся, од(від)ва́жувати ся, зва́жувати ся (С. Аф.), одва́жити ся, зва́жити ся, піти́ на відва́жне. (Пр. д. під сл. **Осмѣ́ливаться**).

Отва́жность = од(від)ва́га.

Отва́жный, но = од(від)ва́жний (С. Л.), відва́жливий (С. Л.), сьмі́ливий, голі́нний. — Пан Сава Чалий голінний, хоробрий. І. Г.

Отва́ливать, отвали́ть, ся = 1. од(від)на́лювати, одвали́ти, ся. — Одвалив камінь. — Цегла одвалила ся.
2. од(від)ча́лювати, од(від)пи́хувати ся (від берега), одча́лити, одпихну́ти ся. — Тільки що відчалили, як схопила ся буря.

Отва́лъ = 1. од(від)ва́л. — **Ѣсть до отва́лу** = д. **До́сыта.**
2. од(від)ча́лювання, одча́л. — **Идти́, брать на отва́лъ** = одча́лювати. (Д. **Отва́ливать** 2).
3. полі́чка (у плузі або в сосі, що одвертає скибу).

Отваля́ть = 1. ви́валити (на пр. повсть, сукно), ви́качати (на пр. тісто).
2. одлупи́ти, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.**

Отва́ривать, отвари́ть, ся = од(від)ва́рювати, вива́рювати, одвари́ти, ви́варити, ся.

Отва́рка = ви́вар, ви́варка. С. Жел.

Отварно́й = од(від)варни́й, виварни́й.

Отва́ръ = од(від)ва́р, ю́шка (од вареної риби або мъяса), щерба́ (од риби), ці́д (од висівок).

Отвезти́ = д. **Отвози́ть.**

Отверга́ть, отве́ргнуть, ся = од(від)кида́ти, од(від)верта́ти, одмовля́ти, ся (С.

жк.), зріка́ти ся, цура́ти ся, одки́нути, одверну́ти, одмо́вити, ся, зрікти́ ся, од(від)цура́ти ся.

Отвердѣва́ть, отвердѣ́ть = тверді́ти, тве́рднути, (більше) — твердї́шати (С. Ш.), затве́рднути і т. д. д. **Затвердѣва́ть.**

Отвердѣ́лый = стверді́лий.

Отве́рженецъ, отве́рженникъ, ца = закля́тий, про́клятий, та. — І всї регочуть ся, сьміють ся і всї танцюють. Тільки я, неначе заклятий, дивлю ся й нишком плачу я. К. Ш. — Марко проклятий. Стороженко.

Отве́рстіе = о́твір (С. Жел.), ро́зтвір (С. Жел.), дї́рка (С. З.), в улику — о́чко, ві́чко в муз. струменті — голосни́к. — Отвір, з котрого у вулкані бурхає огонь або дим і мул. Зем. — Вліз у дірку.

Отвёртываніе = од(від)верта́ння, одкру́чування.

Отвёртывать, отвертѣ́ть, отверну́ть, ся = 1. од(від)кру́чувати, од(від)ві́рчувати, одкрути́ти, одвертї́ти, одверну́ти, ся. — Відкрутити гайку. — Одкрутив голову курці.

2. од(від)верта́ти, ся (С. Л.), одверну́ти, ся. — Не дивить ся на мене, одвертається. — Мотря одвернулась до вікна і вперве заплакала. Лев. — Щось усе одвертав ся од дверей, неначе нічого не чув. Лев. В.

Отвёртываться, отвертѣ́ться = од(від)кру́чувати ся, одкрути́ти ся. — Ти вже від цього діла не відкрутиш ся.

Отвести́ = д. **Отводи́ть.**

Отвива́ть, отви́ть, ся = одвива́ти, од(від)кру́чувати, од(від)су́кувати, одви́ти, одкрути́ти, одсука́ти, ся; пови́ти, посука́ти, пересука́ти. (Д. **Вить, ся**). — Хміль одвив ся од тичини. — Вже всї нитки посукали.

Отви́ливать, отвиля́ть, отвильну́ть, ся = викру́чувати ся, відкру́чувати ся, одни́кувати, ублика́ти (С. Ш.), ухиля́ти ся (С. Ш.), ви́крутити ся, відкрути́ти ся, одни́кнути, уни́кнути (С. Ш.), ухили́ти ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), крутька́ да́ти. — Мій наймит все одникує од роботи. Лев. — Годі тобі уникати, признавай ся по правдї. Кн. — Він було спершу й згодив ся, а потім того крутька дав.

Отви́нчивать, отвинти́ть, ся = од(від)шрубо́вувати, од(від)кру́чувати, од(від)ві́рчувати, одшрубува́ти, одкрути́ти, одвертї́ти, одверну́ти, ся.

Отвиса́ть, отви́снуть = обвиса́ти, обви́снути.

Отви́слый = обви́слий.

Отвлека́ть, отвле́чь, ся = 1. од(від)тяга́ти, од(від)волїка́ти, одтягти́, одволокти́. — Одволік за двір тай кинув.

2. од(від)верта́ти, од(від)хиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — **Отвлека́тельный** = одворо́тний. — Воно, кажуть, одворотне, як горчишник. Ніс. — **Отвлека́ться отъ заня́тій** = одрива́тись од робо́ти.

Отвлече́ніе = од(від)тяга́ння, од(від)верта́ння.

Отвлечённый = 1. одтя́гнутий, одволо́чений, одве́рнутий.

2. відлу́чний (С. Пар.), умозо́рний (Кн.), абстракці́йний.

Отвнѣ́ = зве́рху, з'окола.

Отводи́ть, отвести́ = од(від)во́дити (С. Л.), одвести́, кого силою — одпрова́дити. С. Л. — **Отводи́ть кварти́ры** = розво́дити по кватиря́х, ста́вити на посто́й.

Отво́дный = 1. обводни́й. — Обводний рів.

2. од(від)ве́дений, призна́чений.

Отво́докъ = од(від)во́док, од(від)ро́сток, рі́зка, рі́зочка, ще́па. — Посадив різочку, а вона й прийнялась.

Отво́дъ = 1. одві́д. — **Дѣ́лать отво́дъ глазъ** = ману́ пуска́ти.

2. кри́ла (у санок).

Отвоева́ть = од(від)воюва́ти.

Отвози́ть, отвезти́, отве́зть = од(від)во́зити, одвезти́.

Отво́зъ = од(від)віз, відво́зка.

Отвола́кивать, отволо́чь = д. **Отвлека́ть 1.**

Отвора́живать, отворожи́ть = 1. од(від)воро́жувати, од(від)чаро́вувати, одворожи́ти, одчарува́ти, од(від)ше́птувати, одшепта́ти.

2. ста́вити на сир, грі́ти на сир, поста́вити, нагрі́ти на си́р.

Отвора́чивать, отвороти́ть, ся = 1. од(від)верта́ти, одверну́ти, ся. — Треба одвернути колоду. Д. ще під сл. **Отвёртывать, ся 2.**

2. од(від)горта́ти, одгина́ти, одгорну́ти, одігну́ти, ся. — Одгорнув поли. — Одігнуло ся з краю і стирчить.

Отворя́ть, отвори́ть, ся = од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Я ж дожидала, я ж виглядала, ворітечка відчиняла. п. п. — Ой дївчино, дївчино, відчини, сама собі криподоньки не вчини. Ой не буду, козаченьку, відчинять, бо ти будеш, серденько, почу-

вать. н. п. — До вікна вона підходить, одчиня вона його. Чайч. — Він убравсь в одну хвилину, мерщій двері одчинив. Ст. Г. — Зараз слуги одчинили браму, в поле чисте вибігли далеко. Ст. С. — Широкі ворота були одчинені навстіж. Лев. — **Отворя́ть ча́сто две́ри** = ри́патися. — **Отворя́ть кровь** = пуска́ти кров.

Отворожи́ть = д. **Отвора́живать.**

Отвороти́ть, ся = д. **Отвора́чивать.**

Отворо́тный = 1. од(від)воро́тний. — Одворотне зілля. Ніс.
2. од(від)кладни́й, виложи́стий. — Виложистий комір. — **Отворо́тные рукава́** = вильо́ти. С. З.

Отворо́тъ = 1. од(від)ворот.
2. в одежі — од(від)кла́д, вило́га (С. Жел.)

Отврати́тельный, но = ги́дкий, гидко, бри́дкий, бри́дко, оги́дний, но, обри́длий, ло, ги́достний, но обри́дливий, во, осору́жний. С. З. Л. — Стецько стидкий, Стецько бридкий! Цур тобі, відчепи ся. Кв. — Гидко дивитись на його. — Який він мині осоружний! — А тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х.

Отвраща́ть, отврати́ть, ся = одверта́ти, одверну́ти, ся — **Отвраща́ть взоръ** = одверта́тися. — Чи ти мене Боже милий, на вік забуваєш? Одвертаєш лице своє, мене покидаєш? К. Ш.

Отвраще́ніе = 1. одверта́ння, од(від)воро́т.
2. оги́да (С. З.), о́гидь (С. Л.), не́хіть (С. Л.), бридь і д. **Омерзѣ́ніе.**

Отвсю́ду = д. **Отовсю́ду.**

Отвыка́ть, отвы́кнуть = одвика́ти, одви́кнути, од(від)на́дитись (Сп.).

Отвѣва́ть, отвѣ́ять, ся = одвіва́ти, одві́ювати, одві́яти, ся. — Багато полови одвіялося.

Отвѣ́дывать, отвѣ́дать = 1. коштува́ти, смакува́ти, покоштува́ти, посмакува́ти, (коштуючи випить або зъїсти багато або усе — ви́коштувати, скоштува́ти. С. З. Л. — Покоштувавши, сказали: дай Боже і на той рік діждати. Кв. — Дай панові покоштувати а він і гамкне. н. пр. — Ого, скільки викоштував!
2. про́бувати спро́бувати, попро́бувати (С. Л.), зазнава́ти, зазна́ти. — Зазнав і я колись щастя.

Обвѣнча́ть = обвінча́ти, повінча́ти, перевінча́ти. — Ми в церкву, а їх уже перевінчали.

Отвѣсить = д. **Отвѣшивать.**

Отвѣ́сный, но = сторчови́й, стрі́мкий, сторч, на́всторч, стрі́мко.

Отвѣ́сокъ, отвѣ́съ = оливни́ця (С. Пар.), грунтва́га, стро́ма, по́віс.

Отвѣтить = д. **Отвѣча́ть.**

Отвѣ́тный = одві́тний, одмо́вний, одповідни́й.

Отвѣ́тственность = од(від)повіда́льність, одві́ча́льність. С. Жел. Пар.

Отвѣ́тственный = од(ві́д)повіда́льний, одвіча́льний. С. Жел.

Отвѣ́тствовать = 1. д. **Отвѣча́ть.**
2. одвіча́ти, одві́тувати (С. З.).

Отвѣ́тчикъ, ца = одві́тчик, одпові́дник, ня (Ст. Л.).

Отвѣ́тъ = одві́т (С. Л.). відві́т (С. Жел.), о́тпо́відь (С. Ж. З. Л.), ві́дповідь (С. Жел.), тільки на словах — о́д(від)мо́ва, од(від)ка́з (С. Л.), тільки на письмі — о́д(від)пис (С. З. Л.), о́д(від)пи́ска. — Що хоч спитай, на все, як слід, розумний зараз дасть одвіт. К. Ст. — Не письменний я, так не знаю, яку тобі на се одповідь дать. О. Ст. — І тільки одповідь мав дати і гнів царський свій показати. Кот. — На питання був скупим, а щедрим на одмови тільки. Ст. Г. — Не питайсь ти ніколи про це, бо одмови дать не зможе вона. Чайч. — Вдивляв ся у темряву, неначе на їй написана одмова на питання. Пісоч. — На це письмо дайте о́дписку. Лев. — **Въ отвѣ́тъ** = на о́дповідь. — А почувши на одповідь, що це.. Лев. В.

Отвѣча́ть, отвѣ́тить = 1. од(від)повіда́ти, од(від)мовля́ти, одповіда́ти, одповісти, одмо́вити, тільки на словах — од(від)ка́зувати, одріка́ти, одказа́ти, одректи́, на письмі — од(від)пи́сувати, одписа́ти. С. Жел. З. Л. — Той його питає, а Іван стисну́в плечима, тай одповідає. Руд. — Їхав козак дорогою: „помогай Біг, женче!“ вона-ж йому відповіла (по другій одміні: одказала): „здоров бувай, серце!“ н. п. — Ми сей лист розберемо на волі і одмовим розібравши діло. Ст. Г. — Ой піду я до синочка на широкі лавки, а невістка одказує: не треба нам мамки. я. п. — Ой прийшов він під віконце: „добривечір, серце!“, вона-ж йому одказує: „забий жінку перше“. н. п. — Одрікла йому сестра Галина: ох, мій брате. Ст. С. — Одріка на теє королева: не турбуй ся, молодице сестро. Ст. С. — А він йому і одписує. Кр.
2. д. **Отвѣ́тствовать 2.**
3. од(від)повіда́ти, одповісти. — Адміністрация тоді-б тільки була дужою, коли-б вона відповідала народнім змаганням. Бар. О.

Отвѣшать = повішати, порозвішувати. — Вже усі сорочки повішали.

Отвѣшивать, отвѣсить, ся = од(від)вáжувати, звáжувати (С. Аф.), одзáжити, звáжити, ся. (С. Аф.) — Одважив йому пуд соли. — Зважив на терезах. — **Отвѣсить поклóнъ** = уклонúти ся низéнько. — **Отвѣсить удáръ** = вдáрити сúльно, гéпнути, бýхнути (С. Аф.). стусанá дáти. — Гепнув по шиї, неначе камінюкою. Дмитренко — Кум мірошник.

Отвѣять = д. **Отвѣвáть.**

Отвязывать, отвязáть, ся = 1. од(від)вя́зувати, одвязáти, одъявáти, ся. — Одвяжи коня од ясел.
2. од(від)чéплювати ся, одченúти ся (С. З. Л.), од(від)карáскати ся, збýти ся, позбýти ся, од від пéкати ся, спéкати ся. — Вже й не знаю, як од тебе одчепитись. Лев. — На силу одчепив ся од його. — Ніяк од його не одпекаюсь. Бар. — Як мині його спекатись?

Отгáвливать, отговѣть, ся = одбувáти говіння, одговіти, ся.

Отгадáть = д. **Отгáдывать.**

Отгáдка = од(від)гáдка, розгáдка.

Отгáдчикъ, ца = од(від)гáдчик, ця, угáдчик, ця (С. Ш.), угáдько. — Бути тобі угадьком. н. пр.

Отгáдываніе = од(від)гáдування, угáдування. (С. Ш.)

Отгáдывать, отгадáть = од(від)гáдувати, угáдувати (С. Ш.), вгáдувати, розгáдувати, одгадáти і т. д. — Сім загадок загадаю. Одгадаєш — моя будеш, не вгадаєш — дурна будеш. н. п.

Отгáнивать, отогнáть = д. **Оттонять.**

Отгáщивать, отгостúть = од(від)гóстювати, одгостювáти, одгостúти.

Оттибáть, отогнýть, ся = од(від)гинáти, оді(віді)гнýти, ся.

Оттúбка = од(від)гинáння.

Отглагóльный = од(від)глагóльний. С. Жел.

Отглáдить = поглáдити, переглáдити, попрасувáти. Вже усі сорочки погладила.

Отгнивáть, отгнúть = од(від)гнивáти, одгнúти, поодгнивáти.

Отгнусúть = прогугня́вити, перегугня́вити.

Отговáриваніе = одмовля́ння.

Отговáривать, отговорúть, ся = 1. од(від)мовля́ти (С. Л.), одговóрювати (С. З.) розрáжувати (С. Л.), одрáжувати, одмóвити, одговорúти, одрáдити, розрáдити (С. З. Л.), розрáяти (С. З.). — Хотів їхать, та люди одрадили. — Нема його і не буде, розраяли злиї люди. н. п.
2. од(від)мовля́ти ся (С. З.), вимовля́ти ся, од(від)магáти ся, од(від)брíхувати ся (С. З.), одмóвити ся, одмогтú ся, одбрехáти ся. — Одмовляв ся, як стара дівка хорошого жениха. н. пр. — Родичі улещали її одружитись з Петром, вона довго одмовлялась, та разом згодилась. О. Ст. — Нічим не вимовляючи ся, повинен до суду стати. Ст. Л. — Вони спершу давай відбріхувати ся, боялись признаватись. Н. О. (Д. ще під сл. **Откáзываться**).

Отговорúть = 1. д. **Отговáривать 1.**
2. од(від)мóвити, ся, переговорúти, скінчúти мóву. — Очи-ж мої карееенькі одцивили ся, уста-ж мої сахарниї одмовили ся. н. п. — Переговорив один, тоді другий став казати.

Отговóрка = од(від)мóва, од(від)мóвка (С. Жел. Л.), вúмовка (С. Л.), відговíр, ка, відмóга, відпірка. — І тим вимовку чинили, іж о таковом чоловіку не відали. Ст. Я.

Отговѣть = д. **Отгáвливать.**

Отголóсокъ = óд(вíд)голос (С. Жел.). од(від)гомíн (С. Жел.), óд(від)лясок, відляск (С. Жел.), од(від)гук (С. Жел.), вúляски (С. Л. Жел.), лунá (С. Жел. З. Л.) — Невже ти справді сумом тим сумуєш, що нам луна пісень твоїх лунає. К. Б. — І зник, пропав той тяжкий голос, тільки луна з гаю гула. К. Ш. — Як дав йому по губах, аж відлясок пішов. Мир. — Крикнув я на його, аж виляски по лісу покотились. Сп.

Отгóнка, отгóнъ = відгíн.

Отгоня́ть, отогнáть = 1. од(від)ганя́ти, одгóнити, проганя́ти, розганя́ти, одігнáти, прогнáти, розігнáти. — Одажени теля в череду. Та вже одігнав. — Прожени собак. — Почав читати, тай розігнав сон.
2. од(від)бивáти, од(від)ганя́ти, займáти (С. Аф.), одбúти, одігнáти, занятú. (С. Аф. З.) — Чи його убито, чи в полон занято? н. п. — Не пускай коней у мій овес, а то займу. С. Аф. — Займи череду. С. Аф.
3. переганя́ти, перегнáти. — Вже усю горілку перегнали.

Отгорáживать, отгородúть, ся = од(від)горóжувати, одгородúти, ся, муром — од(від)муровáти, ся.

Отгорáть, отгорѣть = 1. од(від)горя́ти, одгорíти. — І стіл було загорів ся, та тільки край одгорів.

2. перегоря́ти, вигоря́ти, перегорі́ти, ви́горіти. — Вже усе перегоріло.

Отгоревáть = перегорювáти, пересумувáти, перетужи́ти.

Отгорѣ́ть = д. **Отгорáть.**

Отгости́ть = д. **Отгáщивать.**

Отграни́чивать, отграни́чить = д. **Отмежёвывать.**

Отгребáть, отгрести́ = од(від)грібáти, од(від)громáжувати (С. Л.), од(від)гортáти (С. Л.), одгребти́, одгромáдити, одгорну́ти. — Відгромадь сіно. — Одгорни жар. — Почали гребти, та на силу одгребли од берега.

Отгремѣ́ть = перегремі́ти, од(від гремі́ти, перегуркоті́ти.

Отгрызáть, отгры́зть = од(від)гризáти, одъ(відъ)їдáти, одгри́зти, одъї́сти.

Отгу́ливать, отгуля́ть, ся = од(від)гулювати, одгуля́ти, ся.

Отдавáть, отдáть, ся = 1. од(від)давáти, видавáти, здавáти, оддáти, ся, ви́дати, здáти. — Віддав усе, що було у його. — Здав землю у посесию. — **Отдавáть нъ долгъ, взáймы** = д. під сл. **Давáть.** — **Отдавáть обрáтно** = вертáти, верну́ти. — Верни усе, що я дав тобі.

2. од(від)бивáти, одби́ти, ся, затруди́ти. — Ця рушниця дуже одбиває. — Палиця затрудила в руку, як я вдарив об камінь. Лев.

3. од(від)пихáти, одпи́хувати, од(від)чáлювати, одпихну́ти, ся, одчáлити. — **Отдáй причáлъ** = одчáлюй!

4. розлягáтися, розтинáтися (С. З.) лунáти (С. З.), од(від)кликáтися, одгу́куватися луно́ю, розітну́тися, залунáти. — Грюкот рушниць розтинався далеко. — Лува розтинаєть ся у лузї. С. З. — Розітнув ся гучний виляск геть по над водою, розітнувсь і десь далеко одгукнувсь луною. Чайч. — Той галас по гаю одкликав ся на около луною. О. Ст. — То щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. М. В. — І мов сила нова у грудях прибува і в душі якісь сьпіви лунають. Сам. — Чи гудуть то буйні вітри з моря, чи гуркотять гармати, аж лунає у зелених горах. Ст. С. — Ох, як важко те слово „салдат“ залунало у мене на серци. Кн.

5. од(від)ганя́ти, од(від)го́нити (про дух, смак). — Чого наїв ся, тим і відгонить. н. пр. — Чимсь огидливим морально відгонить сей вчинок. Кн. — Панством від неї відгонне. Кн.

6. ле́гшати, поле́гшати, поме́ншати, одли́гнути (С. З. Л.), ущу́хнути (С. Ш.), зати́хнути (про мороз, хворобу). — Дуже великий був мороз зрапку, а далї трохи одлигнуло. — **Больно́му отдало́** = слабо́му поле́гшало.

7. ослáбнути, ослáбти (С. Л. Про натягнуту вірьовку). — **Óтдалъ Бо́гу ду́шу** = ду́шу Бо́гові віддав, жартливо — пішла душá на ввиринки. (Кот.) — **Отдаю на вáшу во́лю, на вы́боръ, на усмотрѣ́ніе** = спускáюсь на вáшу во́лю, здаю́ся на вас, на вáшу лáску. — **Отдавáть парусá** = розпускáти вітри́ла. — **Отдáть повелѣ́ніе, прикáзъ** = звелї́ти (С. Аф.), загадáти (С. Аф.), наказáти. — Звели — і все буде зроблено. — Загадав, щоб на завтра усе було. — **Отдáть я́корь** = ки́нути я́кір, стáти на я́кір.

Отдáвливать, отдави́ть = од(від)дáвлювати, оддави́ти, од(від)ти́снути. — **Єму́ никто́ ноги́ не отдáвитъ** = нїхто йому́ в кáшу не наплює, йому нїхто на хвіст не насту́пить. н. пр.

Отдáвна = д. **Издáвна.**

Отдáивать, отдои́ть = видо́ювати, ви́доїти.

Отдалéніе = 1. од(від)далéння.

2. далинá, далечиня́, далечé(і)нь, дáлеч (С. Л.), далéкість, одле́глість (С. З.).

Отдалённость = далéкість.

Отдалённый, но = од(від)дáлений.

2. далéкий, дáльнїй, дуже — далечéнний (С. Л.), одле́глий (С. З.). — Одлеглий край. Орлик. С. З.

Отдаля́ть, отдали́ть, ся = од(від)даля́ти (С. Л.), удаля́ти, ся (С. Ш.), далї́ти, оддали́ти, удали́ти, ся (С. Ш.) — Ї̆демо а рідне село все далїє од нас. Кн.

2. од(від)сторони́ти, од(від)лучáти, одсторони́ти, одлучи́ти, ся. — Відсторонив його од сього дїла.

3. одвертáти, одхиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — Треба по троху одвертати його од сього товариства.

4. ухиля́тися, цурáтися, ухили́тися (С. Ш.)

Отдáніе = од(від)данння́.

Отдáривать, отдари́ть, ся = од(від)даро́вувати, оддарувáти.

Отдáтчикъ = од(від)дáтчик. — Оддатчики повставали, бистрі ніжки розкували, білі ручки розвъязали, та й повели у сьвітлицю. н. п.

Отда́ть = д. **Отдава́ть.**

Отда́ча = од(від)данья́, од(від)да́ча. — Незичив без оддачі.

Отдвига́ть, отдви́нуть = д. **Отодвига́ть.**

Отдвижно́й = висувни́й.

Отдежу́ривать, отдежу́рить = одбува́ти, одбу́ти чергу.

Отдёргивать, отдёрнуть, ся = од(від)сми́кувати, одсмикну́ти, ся.

Отдира́ть, отодра́ть, ся = од(від)дира́ти, од(від)рива́ти, од(від)дра́ти, од(від)-де́рти, од(від)рва́ти, ся, кору, шкуру — облу́плювати, лупи́ти, облупи́ти, гильку — од(від)чухра́ти, од(від)чахну́ти. — **Отдира́ть** (про танці) = затина́ти, витина́ти. — Він несамовито витинав з нею гопака. Бар. — **Отодра́ть кого́** = (різками, батогом то-що) — од(від)-чухра́ти, од(від)шмага́ти, од(від)дюба́рити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити, ви́хльостати, ви́стьобати, (за волосся) — ви́скубати, одску́бти, ви́чубити, ви́драти.

Отди́рокъ = шмато́к, кла́поть, здр. шмато́чок, кла́птик (С. З.) — Написав на якомусь клаптику.

Отднева́ть = переднюва́ти.

Отдои́ть = д. **Отда́ивать.**

Отдохнове́ніе = од(від)почи́н(в)ок, опочи́н(в)ок, спочи́н(в)ок, на малу годину — перепочи́н(в)ок; од(від)почива́ння. од(від диха́ння. — Ще-ж попасать коня треба стать на одпочинок. Гул. Ар. — Нам через його сну нема, нї одпочинку, і на годинку. Зіпк. — Там моє місце і доля єдина, доля робітника без одпочинку. Чайч. — По над річкою Самарою одпочивок мали. н. д. — Проти города приставали, там собі опочивок мали. н. д. — Не сам же я плачу, плачуть карі очі, не дають спочивку анї в день, нї в ночі. н. п.

Отдохну́ть = д. **Отдыха́ть.**

Отдуба́сить = од(від)дуба́сити, одлупи́ти, одлупцюва́ти.

Отдува́ть, отду́ть, отду́нуть, ся = 1. од(від)дува́ти, од(від)дму́хувати, одду́ти, оддму́хати, оддмухну́ти, ся.

2. дух переводи́ти, од(від)ди́хуватися, од(від)са́пуватися, переве́сти́ дух, одди́хатися, одса́патися. — Утомив ся, на силу дух переводить. — Вибігав, а тепер відсапуеть ся.

Отду́мывать, отду́мать = переду́мувати, переду́мати.

Отду́нуть, ся = д. **Отдува́ть, ся.**

Отду́ть = 1. д. **Отдува́ть.**

2. одлупи́ти, одлуплюва́ти, од(від)-шмага́ти, од(від)чухра́ти, одлуба́сити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити (Д. **Бить**) Вишпарили різками. — Одчухрали на всї боки.

Отду́шина = про́дух, проду́хвина, дух (Кн.), в муз. струменті — голосни́к.

Отду́шникъ = душни́к.

Отдыха́ть, отдохну́ть = од(від)почива́ти, опочива́ти, спочива́ти, од(від)почи́ти, опочи́нути, спочи́ти, спочи́нути. трохи — перепочива́ти, перепочи́ти, припочи́ти, з отарою, гуртом, чередою = тирлува́ти. — Жала-ж вона, жала, стала спочивати. н. п. — З роботою поспішають, а в неділю спочивають. Ряб. — Цитьте вітри, цитьте буйні! Горя не будіте! Дайте мінї молодому хоч на час спочити! Мет. — І спочинуть невольничі утомлені руки і коліна одпочинуть кайданами куті. К. Ш. — Після обіда батюшка лягли спочивати. Лев.

О́тдыхъ = одпочи́нок і. т. д. д. **Отдохнове́ніе**; просьві́ток (С. З.), пільга. — Просьвітку не дає. (С. З. — По вечерницям все ходили, просьвітку не було дївкам. Кот. — **Безъ о́тдыха** = не оддиха́ючи, не спочива́ючи, без відду́ху, без просьві́тку.

Отды́шка = од(від)ди́шка.

Отдыша́ться = од(від)ди́хатися, од(від)-са́патися.

Отдѣ́лать, ся = д. **Отдѣ́лывать, ся.**

Отдѣле́ніе = 1. виді́ле́ння, од(від)різне́ння, од(від)луче́ння, од(від)лу́ка.

2. од(від)ді́л, поді́л, ви́ді́л, розді́л.

Отдѣли́ть, ся = д. **Отдѣля́ть, ся.**

Отдѣ́лка = д. **Обдѣ́лка.**

Отдѣ́лъ = д. **Отдѣле́ніе 2.**

Отдѣ́лываніе = обро́блювання.

Отдѣ́лывать, отдѣ́лать, ся = 1. дороб-ля́ти, доро́блювати, доробі́ти, зробі́ти, поробі́ти, одробі́ти, ся. упо́рати ся. — Нехай це дороблю, та тоді візьмусь за друге. — (Д. ще під сл. **Ока́нчивать**)

2. обробля́ти, обробі́ти, оздобляючи — оздобля́ти, цьвяхува́ти, цяцькува́ти, оздобі́ти, **вицьвя́хувати**, ви́цяцькувати, начисто — ви́хорошити. — Також гарно обробив, що на диво. — Зали музея оздоблені геть лїпше, нїж я сподївав ся. Кн.

3. нївечити, псува́ти, паску́дити, знївечити, понївечити, зопсува́ти, попсува́ти, знаску́дити, попаску́дити. — Зама́лий час зовсїм знївечив свиту.

4. д. **Отвя́зываться 2.**

Отдѣ́льный, но = од(від)ді́льний, осóбий, бо, бе, особли́вий, во, осó(і)бний, но, од(від)ру́бний, во, окрóмий, мо, ме, окрі́мний, но, не, окрóмішний, но, рі́зно, нá́різно, від иньшої будови — на óдшибі. — Він живе особлино од нас. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самостієних земель. Бар. О. — Смоленські Кривичі жили своїм відрубним від иньших Кривичів життям. Бар. О. — Хата його стоїть на одшибі. Кн. — Вони ремесникують собі на одшибі за селом. Кн.

Отдѣля́ть, отдѣли́ть, ся, = од(від)діля́ти, од(від)різня́ти, (С. З.), виділя́ти, вилучáти, одділи́ти, одрізни́ти, ви́ділити, ви́лучити, відокрóмити, ся, відстря́ти, розрізни́ти ся. — Пасли отут, тай одрізнились од своїх. н. о. — Ну. то ви вилучте моє ягня споміж ваших. Кр. — По весіллю брат відокромив ся від нас, пішов до жінки собі. Федь.

Отекáть, отéчь = 1. топи́тись, оплив́ати, слези́ти, отопи́тись, оплив́ти. Сьвічка топить ся. С. Ш.

2. пу́хнути, набрякáти, напу́хнути, набря́кнути. — Ноги набрякли. Лев.

Отёклый = опу́хлий, набря́клий.

Отёкъ = пухли́нá. (Кр.) — По всій нозї розлїзла ся пухлина. Кн.

Отемня́ть, отемни́ть = затемня́ти, затéмни́ти і д. **Омрачáть.**

Отерéбливать, отереби́ть = обривáти, обсми́кувати, оскубáти, обірвáти, обсми́кати, обскубти́.

Отёсывать, отесáть = обті́сувати, обтесáти.

Оте́цъ = оте́ць, пан-оте́ць, бáтько, здр. бáтенько, бáтечко, тáто, здр. тáтко, тату́сь, тату́сьо, тáтцьо, тату́сик, тату́ня, тату́ньо, тáточко, тату́нечко, тату́сенько, тату́сечко (С. З. Л. Ш.) на Буковині вживаєть ся теж — вéньо, нéнько. — Отець мій по садочку ходить, за поводи кониченька водить н. п. — Хто батька не шанує, той собі пекло готує. н. пр. — Богбатько, государь-дидько. н. пр. — Що тато, то не мама. н. пр. — Хто не слухає тата, той послухає ката. н. пр — Хоч у рідного тата, та не своя хата. н. пр. — Тато добрий, мати не лихая, не боронять погуляти, поки молодая. н. п. — Просила Марусенька свого татусенька: татунечку мій любий, запірай ворота, не впусти Івасечка. н. п — Засмутилась небога Таля заридала, татусеві і матусї тричі в ноги впала. Макар. — Підкував дидька, підкуєш і татка. н. пр. — Просили татуньо і мамуня і я вас прошу. н. пр. — Я в ненька росла, від ненька пішла, вжеж тота доріженька терном заросла. н. п. Б. — Аж там мій ненько по саду ходить, не рідну маму за рученьку водить. н. п. Б. — А ненї, у вас кажуть батько, посилають мене за пивом. Федь. — **Быть отцéмъ, за отцá** = батькувáти, татувáти (С. Ш.) Батьку козацький, годї тобі тут пустувати, час тобі іти на Вкраїну батькувати. н. д. — **Крёстный отéцъ** = хреще́ний бáтько. — **Посажёный отéцъ** = головáтий бáтько. — **Быть посажёнымъ** = батьковáти (С. З.), за бáтька бу́ти. — Він на весїллї у нас, у Гордія батькував. Кн. — Наймичка-сирота заміж од нас виходить, то треба татусеві батькувать. К. Х.

2. пан-оте́ць (С. З.), бáтюшка (С. Аф. З.) Пішов я до пан-отця на сповідь. — До нас нового батюшку настановили. — **Оте́цъ духóвный** = сповідни́к.

Отéчески = по бáтьківськи. С. Л. — Буду йому пораду давати, по батьківськи научати. К. Ш.

Отéческій = отé́цький (С. Л.), отцéвий; бáтьків, бáтьківський (С. Аф. З. Л.), тáтів, тáтівський (С. Ш.) — Отцева і материна молитва зо дна мори рятує, а проклін у калюжі топить. н. пр. — Батьківське слово не мине, на днї моря достане. н. пр. — Він привітав ся зо мною з татовою ласкою. С. Ш.

Отéчественный = отчи́стий (С. З. Л.), отчи́зний, роди́нний. — Отчисте добро. Орлик. С. З.

Отéчество = отéчество (С. Жел.), отчи́зна, одчи́зна (С. Жел. З.), бáтьківщина (С. Пар.) роди́на (С. Л. Пар.), отé́щина (С. Жел.), ві́тчинá (С. Пар. Жел. Се остання слово вживаєть ся тільки в Галичан, і у галицьких письменників.) — Отечество на язиці, а в серці облуда. н. пр. (Номис, ст. 182) — А отечество так любить, так за ним бідкує, та так з його, сердешного, кров, як воду, точить. К. Ш.

Отéчь = д. **Отекáть.**

Отжáрить = 1. зжáрити, пожáрити, попекти́, посмáжити і т. д. д. **Жáрить.**

2. од(від)чухрáти, од(від)шмагáти, ви́парити, ви́шпарити, од(від)дюбáрити. — Вишпарили його різками.

Отжáть = д. **Отжимáть.**

Отжéчь = д. **Отжигáть.**

Отживáть, отжи́ть = 1. од(від)живáти, оджи́ти. — Оджило свій вік.

2. од(від)живáти, од(від)бувáти, вибувáти, од(від)слу́жувати, оджи́ти і т. д. — Одбуду сей рік, тай кину.

Отжигáть, отжéчь, ся = од(від)пáлювати, одпалúти. — Опалив кінчик палиці.

Отжúливать, отжúлить = од(від)тягувати, одтягáти, одтягтú, вúморочити, зашатúрити. — Виморочив у мене 10 карбованців.

Отжимáть, отжáть = 1. видáвлювати, витúскувати, викрýчувати (білизну), од(від)цíжувати (Сир), вúдавити, вúчавити, вúкрутити, одцідúти.

2. од(від)тúскувати, одтúснути. — На ярмарку в юрбі мене якось одтиснули від товаришів.

Отжинáть, отжáть, ся = обжинáти ся, обжáти ся. — Люди вже пообжинались.

Отжúнъ = обжúн, обжнúва, обжúнки.

Отжирѣлый = одгодóваний, годóваний, одпáсений, гладкúй. — Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить, а на апостольскім престолі чернець годований сидить. К. Ш.

Отжирѣть = одгодувáти ся, одпáсти ся, поглáдшати.

Отзáвтракать = поснíдати. — Ми вже поснідали. — Приходьте до мене поснідати.

Отзвáнивать, отзвонúть = передзвонúти, продзвонúти. — Вже передзвонили до вечерні.

Озвукнýть = залунáти, од(від)гукнýтись, од(від)кликнýтись лунóю. — Як гукнув коло ліса, так і залунало. — Д. ще під сл. **Отдавáться 4.**

Ôтзвукъ = д. **Отголóсокъ.**

Отзвучáть = перегучáти, передзвенíти, перегудíти, передзижчáти.

Отзнáбливать, отзноблять, отзнобить = од(від)морóжу(зю)вати, одморóзити.

Отзолáчивать, отзолотúть = позолóчувати, визолóчувати, позолотúти, вúзолотити (на ново або скінчити позолоту).

Отзывáть, отозвáть, ся = 1. од(від)зивáти, од(від)кликáти, оді(віді)звáти, одклúкати. — Одізвав його і почав щось говорити.

2. озивáти ся, обзивáти ся, од(від)кликáти ся, од(від)гýкувати ся, озвáти ся, обізвáти ся, одкликнýти ся, одгукнýти ся. — Його кличуть, а він і не озиваєть ся. — А хто мене, молодую, тай до дому доведе? Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчинонько, я до дому доведу. н. п.

3. д. **Отдавáться 4 і 5.**

Отзы́вчивый = од(від)голóсний.

Ôтзывъ = 1. од(від)зúв, óд(вíд)клик (С. Пар. Жел.)

2. óд(вíд)повідь (С. Жел.), одмóва (С. Пар.)

3. д. **Отголóсокъ.**

Отзябáть, отзя́бнуть = од(від)мерзáти, одмéрзнути, одмéрзти.

Отирáть, отерéть, ся = обтирáти, утирáти, обтéрти, утéрти, ся.

Отúскивать, отúскать, отúснуть = обдáвлювати, утóптувати, товкмáчити, обдавúти, утоптáти, утовктú, утовкмáчити.

Отказáть, ся = д. **Откáзывать, ся.**

Откáзъ = 1. од(від)кáз (С. Жел.), од(від)мóва (С. Жел. З. Л.), од(від)мóга. — **Получúть откáзъ** = óблизня піймáти, в сватанні — гарбузá зъїсти. С. З.

2. д. **Отречéніе.**

Откáзывать, отказáть, ся = 1. од(від)кáзувати, од(від)мовля́ти, одказáти, одмóвити (кому од чого або в чім), в сватанні — гарбузá піднестú. — Ні в чім не міг йому одказати. — Бо як завтра всім (женихам) сестра відмовить, що тоді я маю вам казати. Ст. С.

2. од(від)кáзувати (С. З.), од(від)пúсувати, одказáти, одписáти, легувáти. — Одписав йому по смерти всю худобу. — Два найліпші улика на церкву легує. Кп.

3. од(від)мовля́ти ся (С. З. Л.), одмагáти ся (С. З. Л.), од(від)ступáти ся, вимовля́ти ся, зрікáти ся, цурáти ся (С. З.), одмóвити ся, одмогтú ся, одступúти ся, зріктú ся, од(від)цурáти ся (С. З.), од(від)каснýти ся, од(від)сахнýти ся (С. Л.). — Не признав ся, відмовляєть ся від усього. Кп. — Одмовляєть ся, як стара дівка хорошого жениха. н. пр. — Як він не одмагав ся, а жид таки кландав, щоб узяв з собою. н. о. Яст. — Це було йому не в охітку а про те відмагати ся не зважив ся він. Лев. В. — Іди, каже, бери, а той одмагаєть ся. н. к. — Ніяк не можу одмогти ся. н. о. Яст. — Кличуть у хату; нам і сором вимовляти ся, та як його покинуть усе на возі. Ос. — Також зрік ся він права власности до землі. Бар. О. — Так цураєть ся, як дід пъятака. н. — Мій батечку, мій братіку, хоч ти мене не цурай ся. К. Ш. — Коли-б пан за плуга взяв ся, то й сьвіта-б одцурав ся. н. пр. — Не поцурайтесь хліба-соли. Кот.

Откáливать, откалúть = од(від)гартóвувати, одгартувáти.

Откáливать, отколóть = 1. од(від)кóлювати, одколóти, одщепúти, ся. — З краю трохи одкололо ся.

2. од(від)шпи́люватн, одшпили́ти, ся. С. З. — Одшпилилась стьожка, мабуть шпилька вискочила. — **Отколо́ть шту́ку** = викварити, ушква́рити, утну́ти, утя́ти. — От так ушкварив!

Отка́пывать, откопа́ть = од(від)рива́ти, од(від)ко́пувати, одри́ти, одкопа́ти; вико́пувати, ви́копати.

Откарау́лить = одбу́ти ва́рту.

Отка́рмливать, откорми́ть, ся = од(від)годо́вувати, ся, розгодо́вувати, годува́ти (С. Л.), одгодува́ти, розгодува́ти, ви́годувати, хоробу — од(від)паса́ти, ся, тучи́ти (С. Ш.), од(від)па́сти, ся. — Ми одгодовуємо иньші твари, щоб ними одгодовуватись самим. Ст. Г. — Хозяйське око товар тучить. н. пр. — **Отко́рменный** = годо́ваний, одгодо́ваний, гладу́н, ха, гладки́й, жирови́й, про худобу — па́сений, па барді — бражни́й. — Оце годований кабан, оце ледащо — щирий пан. К. Ш.

Отка́тывать, открата́ть = 1. перекача́ти (рублем і качалкою), перемаґлюва́ти (на маґлі). — Вже усі сорочки перекачала.

2. д. **Отду́ть 2.**

Отка́тывать, откати́ть, ся = од(від)ко́чувати, одкоти́ти, ся.

Отка́чивать, откача́ть, ся = 1. вико́чувати, ви́качати, ся. — Викачали усю воду.

2. од(від)ка́чувати, одкача́ти, ся. — Витягли його з води, здавалось, зовсім не живого, та на силу одкачали.

Отка́чиваться, откачну́ться = од(від)хи́тувати ся, одхитну́ти ся (С. Л.), од(від)сахну́ти ся. — Він зовсім відсахнув ся од нас.

Отка́шивать, откоси́ть, ся = вико́сювати, обко́сювати, ви́косити, покоси́ти, обкоси́ти, ся. — Усю ниву покосили, гострі коси потупили. н. п. — Люди вже обкосили ся.

Отка́шливать, отка́шлять, отка́шлянуть, ся = од(від)ка́шлювати, вика́шлювати, одка́шляти, ви́кашляти, ся.

Откидно́й = одкидни́й. — **Откидны́е рукава́** = вильо́ти. С. З. — Чорноусий, жупан куций, викидає вильоти, скаче, грає, ще й сьпіває, аж завдає охоти. Гатцук.

Отки́дывать, откида́ть, отки́нуть, ся = од(від)кида́ти, одки́дати, отки́нути, ся.

Откипа́ть, откипе́ть = перекипа́ти, перекипі́ти.

Откладно́й = д. **Отворо́тный 2.**

Откла́дъ = од(від)кла́д. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Откла́дывать, откла́сть, отложи́ть, ся = 1. од(від)клада́ти, одкла́сти, ся. — Одклав особо ті огірки. — Що маєш зробити сьогодня, не одкладай на завтра. н. пр.

2. од(від)пряга́ти, випряга́ти, розпряга́ти, одпрягти́, ви́прягти, розпрягти́. — Скажи, щоб одпрягали коней.

Откла́ниваться, откла́няться = одкла́нюва́ти ся, одкла́няти ся.

Отклёвывать, отклева́ть = 1. од(від)кльо́вувати, од(від)дзьо́бувати, одклюва́ти, оддзьо́бати, оддзю́бати. — Горобець одклював голову червяка та й кинув.

2. поклюва́ти, подзьо́бати, подзю́бати. — Кури вже все поклювали, треба підкинути проса.

Откле́ивать, отклеи́ть, ся = 1. од(від)кле́ювати, ся, одлипа́ти, одкле́їти, ся, одли́пти. — Воно само одклеїло ся.

2. покле́їти, перекле́їти. — Вже усе поклеїв.

Отклика́ться, откли́кнуться = од(від)клика́ти ся, од(від)гу́кувати ся, обзива́ти ся, одкликну́ти ся, одгукну́ти ся (С. Л.), обізва́ти ся (С. Л.), одку́кнути ся. — Як гукаєш, так і одгукнеть ся. н. пр.

О́ткликъ, откли́чка = о́д(від)клик. С. Жел.

Отклоне́ніе = одхиля́ння.

Отклони́ть, отклони́ть, ся = 1. од(від)хиля́ти, одмовля́ти, одверта́ти, одхили́ти, одмо́вити, одверну́ти. — Одмовив його од сього діла.

2. од(від)хиля́ти ся, ухиля́ти ся (С.Ш.), огина́ти ся, одхили́ти ся, ухили́ти ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), од(від)хитну́ти ся. — Карпо не оступив ся і не одхилип ся. Лев. — Він ухиляєть ся од сього діла.

Отекова́ть = покува́ти, перекува́ти. — Вже покували усе.

Отковы́ривать, отковыря́ть, отковырну́ть, ся = од(від)колу́пувати, одлу́плювати, одколупа́ти, одколупну́ти, одлупи́ти, трохи — вколупа́ти, вколупну́ти, трохи зверху — надколупа́ти, надколупну́ти. — Одколупав замазку та й виняв шибку. — Вколупнув масла, як кіт наплакав.

Откозы́ривать, откозыря́ть = од(від)кози́рювати, викози́рювати, одкозиря́ти, ви́козиряти. — Треба було спершу одкозиряти, та тоді з масті йти. — Викозиряв усі козирі.

Откола́чивать, отколоти́ть, ся = 1. од(від)бива́ти, одби́ти. — Одбили двері.

2. би́ти, лупи́ти, лупцюва́ти, одлупи́ти, одлупцюва́ти, духані́, стуга́ні́ пада-

ва́ти, одкудо́вчити, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.** 1. — Одлупив його на всї боки. — Так він його одкудовчив, що довго буде памъятати. н. о.

Отколдо́вывать, отколдова́ть = од(від)-чаро́вувати, одчарува́ти, одворожи́ти.

Отколоко́лить = од(від)дзвони́ти, передзвони́ти.

Отко́локъ = д. **Иверень.**

Отколоти́ть = д. **Откола́чивать.**

Отколо́ть, ся = д. **Отка́лывать, ся.**

Отко́ль, отко́лъ = д. **Отку́да.**

Откомандирова́ть = ви́рядити, ви́правити (Д. **Командирова́ть**).

Отконопа́тить = од(від)конопа́тити, од-(від)паклюва́ти.

Откопа́ть = д. **Отка́пывать.**

Откорми́ть = д. **Отка́рмливать.**

Откоси́ть, ся = д. **Отка́шивать, ся.**

Отко́сный = укі́сний (С. Ш.), скі́сний.

Отко́съ, отко́сокъ = уко́с (С. З.), укі́с, гори — косогі́р, у́біч — (С. Ш.) — Перекинулись з возом саме на косогорі.

Откочёвывать, откочева́ть = перекочо́вувати, перекочува́ти.

Откра́ивать, открои́ть = од(від)кро́ювати, од(від)кра́ювати, одкро́їти, одкра́яти, вкра́яти.

Откра́сить = покраси́ти, помалюва́ти. — Помалювали все.

Откре́щиваться = од(від)хре́щувати ся.

Открове́ніе = одкриття́ (С. Ж. К. Св. п.) виявле́ння.

Открове́нность = щи́рість. С. З. Л.

Открове́нный, но = щи́рий, ро (С. З.), по щи́рости. — Скажи мінї по щирости.

Открои́ть = д. **Откра́ивать.**

Откру́чивать, открути́ть, ся = од(від)-кру́чувати, одкрути́ти, ся.

Открыва́тель = од(від)кри́тель. С. Жел.

Открыва́ть, откры́ть, ся = 1. од(від)-крива́ти, одкри́ти, ся, що загорнуте — од(від)горта́ти, розгорта́ти, одгорну́ти, розгорну́ти, ся, що затулене — од(від)туля́ти, одтули́ти, ся, що зачинене — од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Розгорнув хустку, аж там гостинцї. — Відчини вікно, бо жарко. — **Откры́ть ротъ** = роззя́вити. С. Л. — **Откры́ть глаза́** = од(від)плю́щити, розплю́щити. — **Откры́ть грудь** = розхрі́стати, ся. С. Л. — **Откры́ть стѣну** = розмурува́ти (камъяну), розібра́ти (деревъяну). — Звелїв царь розмурувати і випустити його з темницї. н. к.

2. знахо́дити, визнава́ти, назнава́ти, од(від)шу́кувати, виявля́ти, знайти́, ви́знати (Ніс), назна́ти (С. Л.), одшука́ти, ви́явити, ся (С. Пар.) — Правда в сьвітї нївечить ся та вже-ж колись виявить ся. н. пр. — Я назнав у лїсї тетеруків. С. Л. — Одшукав доброго майстра. С. Л. — **Откры́ть тайну** = ви́явити тайну́. — **Откры́ть соо́бщника** = ви́казати. — Викажи товариша. Кр. — **Открыва́ется слу́чай** = випадає ока́зия.

3. почина́ти, зачина́ти, заво́дити, поча́ти, зача́ти, розпоча́ти, заве́сти, ся. — **Откры́ть Компа́нію, сраже́ніе** = розпоча́ти війну́, бата́лїю. — Козаки перші розпочали баталїю.

Откры́тіе = од(від)критя́. С. Жел.

Откры́то = я́вно, про́сто, щи́ро, не криючись, не хова́ючись.

Откры́тый = 1. од(від)кри́тий, од(від)-чи́нений і т. д. д. **Открыва́ть.**

2. чи́стий, ві́льний. — Чисте поле. — Вільне повітря. — Явний ворог.

Отку́да, отку́дова = ві́дки, ві́дкіль, від кіля́, зві́дки, зві́дкіль, звідкіля́. С. Аф. З. Л. — Пиши листи, давай знати: відкіль тебе виглядати. п. п. — Ой не відтіль вітер віє, відкіль мінї треба п. п. — Хилїте ся густі лози, звідки вітер віє; дивіте ся карі очі, звідки милий їде. н. п. — Не стямим ся, відки й лихо складеть ся. — **Отку́да-то** = відкіля́сь, відкі́льсь. — Жидівський ґвалт відкілясь доносить ся. Мир. — Лихо злеє, лихо тяжке відкільсь прилетїло і на бідну головоньку козакові сїло. П. Пр.

Откупа́ть, откупи́ть, ся = 1. закупа́ти, од(від)купа́ти, закупи́ти, одкупи́ти, ся, скупо́вувати, скупи́ти. — Він усе закупив.

2. викупа́ти, ви́купити, ся. — Викупив ся на волю.

Откупа́ть, ся = ви́купати, скупа́ти, ся. — Викупала дитину. — Вони вже скупали ся, тепер нам можна йти

Откупно́й = одкупни́й. — Тай побрів до шинку. А в тім шинку міря кацап одкупну горілку. Дум.

Отку́поривать, отку́порить = од(від)тика́ти (С. Л.), од(від)корко́вувати. одіткну́ти, одкоркова́ти. — Насилу одіткнув пляшку.

Откупщи́къ = одкупщи́к.

О́ткупъ = о́дкуп. С. Жел.

Отку́сывать, откуса́ть, откуси́ть, ся = од(від)ку́сювати, одъїда́ти, од(від)гриза́ти, одкуси́ти, одъї́сти. одгри́зти, ся.

Откýски = куски́, недóїдки, недóгризки, окрýшки.

Откýтывать, откýтать = од(від)туля́ти, розкýтувати, одтули́ти, розкýтати.

Откýшать = поїсти, пообі́дати, повечéряти, поснї́дати, напи́тись ча́ю. — **Господá ужé откýшали** = пани́ вже пообі́дали і т. д. — **Откýшавши чай, пошли́ гуля́ть** = напи́вшись ча́ю, пішли́ гуля́ти.

Откýшивать, откýшать = д. **Отвѣ́дывать.**

Отлагáтельство = од(від клáд. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отлагáть, отложи́ть, ся = од(від)кладáти, одклáсти, ся. — Ці яблука треба особо одкласти. — Що маєш зробити сьогодня, не відкладай на завтра. н. пр.

Отлагáться, отложи́ться = 1. од(від)ді́ля́ти ся, од(від)різня́ти ся, од(від)падáти, оддїли́ти ся, одрізни́ти ся, одпáсти.
2. осідáти, осї́сти.

Отлакировáть = відлощи́ти.

Отлáмывать, отломáть, отломи́ть, ся = од(від)лóмлювати, одломи́ти (С. Л.), вломи́ти, ся, гильку — од(від)чухрáти, од(від)чахнýти, ся. С. З. Л. — За гилєчку смикну, аж дерево те затріщало, і зараз гильку одчахнув. Кот.

Отлегáть, отлéчь = 1. осідáти, осї́сти. — Гуща осїла на дно.
2. лéгшати, полéгшати, одли́гнути. — Так наче на душі полегшало. — Одлигне від серця. Граб.

Отлежáлый = лéглий, злéглий, злежáлий. — Злежалі грушки.

Отлéживать, отлежáть, = од(від)лéжувати, одлежáти, належáти, перелéжати. — Належав бік, треба перевернути на другий. — Повідлежував боки.

Отлéживаться, отлежáться = од(від)лéжувати ся, вилéжувати ся, одлежáти ся, ви́лежати ся. — Одлежуєть ся од дїла. — Нехай грушки вилежать ся.

Отлежь = гýща, фуз, фус, фýси. С. Ш.

Отлетáть, отлетѣ́ть = од(від)лїтáти, одлетї́ти, одли́нути. — Вже птиці у вирій одлетїли.

Отлётъ = од(від)лїт, ви́лїт.

Отлéчь = д. **Отлегáть.**

Отливáть, отли́ть, ся = 1. од(від)ливáти, виливáти, од(від)сипáти, одли́ти, ви́лити, одси́пати, ся. — Почали одливати воду з каюка. — Одсип трохи борщу, а то дуже повно.
2. виливáти, ви́лити, ся. — Мабуть десь великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.
3. од(від)ливáти, одли́ти. — Так учадів, що насилу одлили водою.
4. од(від)бивáти ся, міня́ти ся, міни́ти ся, переливáти ся, одби́ти ся (про цьвіт тканини).

Отли́вка = од(від)ливáння, од(від)ли́в, виливáння, ви́лив

Отливнóй = 1. виливни́й.
2. лити́й, ви́литий.

Отли́вокъ = ни́ливок. — Виливок з гіпсу.

Отли́вистый = мінли́вий (С. Жел.), селезни́стий (про колїр).

Отли́вщикъ = ливáрник. С. Жел.

Отли́въ = 1. д. **Отли́вка.**
2. од(від)пли́в. — При берегах морських вода правильно прибуває і убуває. Се зветь ся приплив і відплив. Зем.
3. перели́в, частїше перели́ви. — **Ткань съ отли́вомъ** = мі́нюча, мінли́ва, з перели́вами, селезни́ста (тканина).

Отли́зывать, отлизáть = од(від)ли́зувати, надли́зувати, одлизáти, надлизáти. — Чимало надлизала кицька масла.

Отли́ть = д. **Отливáть.**

Отличáть, отличи́ть, ся = 1. од(від)різня́ти (С. Л.), розрізня́ти (С. Пор.), розпізнавáти (С. Пар.), обрізни́ти, ся, розрізни́ти, розпізнáти. — Треба одрізнити щирого приятеля од лєстуна. — Треба вислїдити, як одрізняли ся країни одна від одної в мові. Бар. О. — Найближчі Словянські вітки, що найменше відрізняли ся у вимові, скоріше могли злити ся у одно тїло. Бар. О.
2. од(від)значáти, ся, визначáти, ся (С. Л.), виділя́ти, ся (С. Л.), видавáти ся, одзнáчити, ви́значити, ви́дїлити, ся, ви́дати ся. — Король Данило визначав ся безкористною вдачою. Бар. О.

Отли́чествовать = од(від)різня́ти ся, різни́ти ся. С. Л. — Від сусїдніх хат вона відрізняла ся. Кн. (Д. ще під сл. **Отличáть ся 1.**)

Отличи́тельный = видатни́й.

Отли́чіе = 1. од(від)мі́на, рі́зниця, різнáция (С. Л.).
2. од(від)знáка. С. Пар. — От де починаєть ся відзнака кольонїзациї володарської од тієї, що... Кн.

Отли́чный, но = 1. рі́зний, во, видáтний, но, одмі́тний, но (Чайч.), опрі́чний, но, инáкше, и́ньче, и́ньше, и́ньшим спóсобом.

2. ду́же га́рний, до́брий, ду́же га́рно, до́бре, чудо́вий, во, роскі́шний, но. — Чудово сьпіває. — Роскішний кавун.

Отли́чность = рі́жність (С. Жел.), рі́жниця.

Отло́гій = похи́лий, спа́дистий (С. Жел.), припа́дистий (С. Жел.), згі́ристий (С. Жел.) потяглий.

Отло́гость = спа́дистість, згі́ристість, згі́рря.

Отло́гъ = д. **Отло́гость** і **Отко́съ**.

Отложи́ть = д. **Откла́дывать** і **Отлага́ть**.

Отложно́й = од(від)кладни́й, вило́жи́стий. — Виложистий комір.

Отлома́ть, отломи́ть = д. **Отла́мывать**.

Отло́мокъ = одло́мок (С. З.), уло́мок (С. Ш.), вло́мок, ула́мок (С. З.), ви́ломок, палиці, гилки — цуру́палок, цурпа́лок (С. З.) оцу́пок (С. З.), оскомелок (Лев.) З трьох уламків зробив ціле. С. З.

Отло́мъ = злом. — Треба перевязати саме на зломі.

Отлуди́ть = ви́лудити, побіли́ти.

Отлуча́ть, отлучи́ть, ся = од(від)луча́ти (С. Л.), вилуча́ти (С. Л.), од(від)ріша́ти, відтруча́ти, одлучи́ти, ви́лучити, відріши́ти, ся. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрішений. п. п.

Отлуче́ніе = од(від)лу́ка.

Отлу́чка = одлу́чка.

Отлу́чный = од(від)лу́чний.

Отлыга́ться, отолга́ться = од(від)брі́хувати ся, нибрі́хувати ся, одбреха́ти ся, ви́брехати ся.

Отлы́жка = вибрі́хування.

Отлы́нивать, отлыня́ть = ухиля́ти ся, уника́ти (С. Ш.), ухили́ти ся, уни́кнути (С. Ш.)

Отлѣза́ть, отлѣ́зть = од(від)ла́зити, одлі́зти.

Отлѣ́пливать, отлѣпля́ть, отлѣпи́ть, ся = од(від)лі́плювати, одлі́пи́ти, ся.

Отля́пать, отля́пнуть = од(від)руба́ти, од(від)тя́ти.

Отма́зывать, отма́зать = пома́зати, ви́мазати, помасти́ти, ви́мастити.

Отма́ливать, отмоли́ть, ся = од(від)мо́лювати, вимо́лювати, одмоли́ти, ви́молити. — Роздав бідним, щоб одмолювали тяжкі мої гріхи. О. Ст. — Хотіла йти у Київ одмолювать свої і мої гріхи. О. Ст.

Отма́лчиваться, отмолча́ться = одмо́вчуватись, мо́вчки терпі́ти, одмовча́ти ся.

Отма́лывать, отмоло́ть = одме́лювати, одмоло́ти, перемоло́ти. — Перемоловши жито, почали молоти пшеницю.

Отма́нивать, отмани́ть = од(від)ма́нювати, од(від)на́жувати, од(від)ва́блювати, перема́нювати (С. З.) і т. д., одмани́ти, одна́дити і т. д.

Отма́тывать, отмота́ть, ся = од(від)мо́тувати, одмота́ти, ся. — Одмотай трошки з того клубка.

Отма́хивать, отмаха́ть, отмахну́ть, ся = 1. од(від)ма́хувати, ся, одмаха́ти, одмахну́ти, ся, од(від)ганя́ти, оді(віді)гна́ти. — Одмахуєть ся від комарів.
2. од(від)ру́бувати, одтипа́ти, одруба́ти, одтя́ти (С. З.), утина́ти, утя́ти (С. Ш.), — Одтяв йому голову шаблею.
3. ушква́рити (С. Ш.), учи́стити (С. Ш.), в оди́н мах зроби́ти, збі́гати. — **В** один мах зробив діло.

Отма́чивать, отмочи́ть, ся = од(від)мо́чувати, одмочи́ти, ся.

Отма́шь = д. **Нао́тмашь**.

Отмежёвывать, отмежева́ть, ся = од(від)межо́вувати, одрі́зувати, одмежува́ти, одрі́зати, ся, ралом — од(від)ра́лити. — Як відмежували моє поле од його, так і не сваримо ся. Кн.

Отмерза́ть, отмёрзнуть = од(від)мерза́ти, одме́рзнути; розмерза́ти, розме́рзнути, ся. — Одмерз палець. — Земля почина потроху одмерзати. — Земля розмерзла ся.

Отме́стка = д. **Отмще́ніе**.

Отмета́ть, отмести, ся = одміта́ти, одмести́, ся. — Одмети сьміття до порога.

Отмета́ть, отметну́ть = од(від)кида́ти, одки́нути.

Отмина́ть, отмя́ть = од(від)мина́ти, розмина́ти, оді(ніді)мня́ти, розімня́ти.

Отмока́ть, отмо́кнуть = од(від)мока́ти, одмо́кнути.

Отмола́живать, отмолоди́ть = розво́дити, розбавля́ти, розве́сти, розба́вити.

Отмола́чивать, отмолоти́ть, ся = одмоло́чувати, обмоло́чувати, одмолоти́ти, обмолоти́ти, ся. — Люди вже обмолотили ся.

Отмо́лвить = од(від)мо́вити, одра́яти, розра́яти. (Д. ще під сл. **Отгова́ривать 1.**).

Отмоли́ть = д. **Отма́ливать**.

Отмолоди́ть = д. **Отмола́живать**.

Отмолоти́ть = д. **Отмола́чивать**.

Отмоло́тъ = обмоло́т.

Отмоло́ть = д. **Отма́лывать**.

Отмолча́ться = д. **Отма́лчиваться**.

Отмора́живать, отморо́зить, ся = од(від)моро́зювати, одморо́зити, ся. — Одморозив собі уха.

Отмота́ть = д. **Отма́тывать.**

Отмочи́ть, ся = 1. д. **Отма́чивать, ся.**
2. ни́пісяти ся, ви́сцяти ся.

Отмсти́тель, ница = д. **Мсти́тель.**

Отмща́ть, отмщева́ть, ся, отмсти́ть, отомсти́ть = мсти́ти, ся, ні́мстити ся, відомсти́ти, помсти́ти ся, од(від)дя́чити. Станцуть пімстити ся. Кр. — Кинувсь він до його відомстити, та ба! Не на такого наскочив. Дум. — Ниньки хочу слобонить вас, браття, — хоч помститись, хоч погинуть чесно. Ст. С. (Д. ще під сл. **Мсти́ть**). — **Отмсти́ть съ лихво́ю** = оддя́чити сто з о́ком. Кот.

Отмще́ніе = по́мста (С. Ж.), од(від)пла́та, запла́та, віддя́ка. — На помсту побитої братії. Скоропадський. С. З. — Од Бога помсту наволікає. Л. В. — Оце тобі, Грицю, такая заплата: з чотирьох дошок темная хата.

Отмыва́ть, отмы́ть, ся = од(від)мива́ти, н. н. одми́ти, ся, про праття білизни — одпера́ти, одіпра́ти, попра́ти. — Треба одмити плями. — Вода одмила частину греблі. — Попрала сорочки.

Отмы́кать = одчеса́ти, почеса́ти (льон) — **Отмы́кать го́ре** = перебідува́ти.

Отмыка́ть, отомкну́ть, ся = од(від)пира́ти, од(від)мика́ти, розмика́ти, одпе́рти, одімкну́ти, розімкну́ти, ся. — Одімкнув скриню.

Отмы́лить, ся = одми́лити, поми́лити, ся.

Отмы́ть, ся = д. **Отмыва́ть, ся.**

Отмы́чка = од(від)ми́чка, ви́трих (С. Жел. Пар.)

Отмѣ́лина, о́тмѣль = обмі́л (Сп.), о́бміль, од(від)мі́л, мі́лина, — довга та вузька — коса́.

Отмѣ́на = 1. од(від)мі́на, знесе́ння (Ос.), скасува́ння. — Знесення панщини. Ос.
2. од(від)мі́на, рі́зність, рі́зниця, різна́ция.

Отмѣня́ть, отмѣни́ть, ся = од(від)міня́ти (С. З.) касува́ти, зно́сити, од(від)міни́ти (С. З. Л.), скасува́ти, знести́, закон, звичай — ви́законити. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Цісарь дав хлопам волю і скасував панщину. Фр. — Од пъянства на коляду трудно визаконить. Лев.

Отмѣ́нный, но = д. **Отли́чный, но.** — **Отмѣ́нно хорошо́** = ду́же га́рно.

Отмѣ́ривать, отмѣ́рять, отмѣ́рить = од(від)мі́рювати, одмі́ряти.

Отмѣ́та, отмѣ́тка = помі́тка, замі́тка; прикме́та, знак, призна́ка.

Отмѣча́ть, отмѣ́тить = одміча́ти, поміча́ти, наміча́ти, познача́ти, визнача́ти (С. Л.), од(від)знача́ти, одміти́ти, помі́тити, позначи́ти, відзна́чити. — **Отмѣ́ченный** = одмі́тний, помі́чений і т. д.

Отмя́кнуть = розімня́кнути.

Отмя́ть = д. **Отмина́ть.**

Отна́шивать, относи́ть = зно́шувати, зноси́ти. — Зносив свиту геть зовсім.

Отнесе́ніе = однесе́ння.

Отнести́, ся = д. **Относи́ть, ся.**

Отни́зывать, отниза́ть, ся = дони́зувати, донизати, пониза́ти, позни́зувати, ся. — Донизує останню низку. — Познизувала усе.

Отнима́ть, отня́ть = од(від)ві́ма́ти, од(від)бі́ра́ти, оді(віді)йма́ти, видера́ти, одня́ти (С. Л.), відійня́ти, оді(віді)бра́ти, ви́дерти (С. Л.). — **Отня́ть дитя́ отъ гру́ди** = од(від)лучи́ти, залучи́ти дити́ну (Кр.). — **Отня́ть пра́во сло́ва** = заці́пити, зани́тькати. — **Отня́ть рѣчь** = уикну́ти мо́ву (С. Ш.).

Отно́га = д. **Отро́гъ.**

Относи́тельный, но = 1. відно́сний, но, стосунко́вий, во. С. Жел. Пар.
2. умо́вний, но.

Относи́тельность = відно́сність, умо́вність. С. Жел.

Относи́ть, отне́сть, отнести́, ся = 1. од(від)но́сити, однести́, ся. — Треба однести до дому.
2. од(від)но́сити ся (С. Жел.), стосува́ти ся (С. З.), стосу́нки ма́ти, дотика́ти ся, ти́чити ся, од(від)нести́ ся. — До того стосуючи ся і гетьман розіслав свої універсали. Л. С. — Борис стосуєть ся до мене уважно, приязно. Кн. — **Относи́ться хорошо́** = щирува́ти. — Як зо мною пъють, гуляють, тоді мині щирують, як від мене підуть, тоді на мене ворогують. н. п.
3. удава́ти ся, уда́ти ся. — С. Ш. — Як біда, удавай ся до жида. н. пр.

Отночева́ть = переночува́ти.

Отноше́ніе = 1. відно́сини (С. Жел.), сто́сунок (С. Жел. Пар.) — **Взаи́мныя отноше́нія** = взайо́мини. — Духовенство в своїх відносинах до народу зъявляло ся. Бар. О. — Прикрі відносини до мене Палажки. Кн. — Я зо всіма у добрих стосунках маю ся. — Наша Україна була легкою нивою для взайомин з Балканськими Словянами. Пр.

2. відно́шеня.

Отны́нѣ = з сього́ часу, од, від сього́ ча́су, відтене́р.

Отнѣкиваться, отнѣкаться = од(від)мовля́ти ся, од(від)мага́ти ся, од(від)пера́ти ся, одмо́вити ся, одмогти́ ся, одпе́рти ся, одне́кати ся. — То був на все пристав, а тепер відмагаеть ся. Кр.

Отню́дь = ні в я́кім ра́зї, ніже́, аніже́

Отня́тіе = однїма́ння, однїма́чка. — Я тобі дам такої однїмачки, що знатимеш, як однїмати. Сн

Отня́ть = д. **Отнима́ть.**

Ото́ = д. **Отъ.** — **День ото дня́** = з дня́ на де́нь.

Отобра́ть = д. **Отбира́ть.**

Отобѣдать = пообі́дати. — Пани вже пообідали.

Отовсю́ду = з'усю́ду, од'усю́ди, зовсю́ду, від'усю́ди (С. Л.), від'усїля́, звід'усі́ль (С. Л.), з усі́х усю́д (С. Л.), зо всіх усю́д, від'усі́ль (С. Аф.) — Звід'усіль позбігали ся і кинулись на мене.

Отогна́ть = д. **Отгоня́ть.**

Отогну́ть, ся = д. **Отгиба́ть, ся.**

Отогрѣва́ть, отогрѣ́ть, ся = оді(віді)гріва́ти, розгріва́ти, розігріва́ти, відігрі́ти, зогрі́ти, ро́зігріти, хукаючи — од(від)ху́кати. — Насилу одігрів ся. — Насилу одхукав собі руки. Кр.

Отодвига́ть, отодви́нуть, ся = од(від)сува́ти, од(від)со́вувати, одсу́нути, ся (С. Л.) — Одсунь віконечно, подивись на сонечко. н п. — Одсунула горщик од жару, вимінала кашу. Лев.

Отодра́ть, ся = **Отдира́ть, ся.**

Отозва́ть, ся = д. **Отзыва́ть, ся.**

Отойти́ = д. **Отходи́ть.**

Отола́чивать, отолочи́ть = лу́щити, ви́лущити.

Отолга́ться = д. **Отлыга́ться.**

Отомкну́ть, ся = д. **Отмыка́ть, ся.**

Отомсти́ть, ся = д. **Отмща́ть, ся.**

Отопи́ть, отопя́ть = д. **Ота́пливать.**

Отопи́ть, ся = д. **Ота́пливать ся.**

Ото́пки = 1. ви́шкварки. С. Пав. 2. д. **Ото́покъ.**

Отопле́ніе = о́пал, па́ливо, то́пливо (С. Ш.) — Усї гриби топили соломою — топливо з неї аби яке. Кн. — Наняв кватирю з топливом.

Ото́покъ, частїше мн. **Ото́пки** = шкарбу́н (С. З.), шкарбуни́ (стоп цьовані черевики, чоботи або постоли).

Отопрѣва́ть, отопрѣ́ть = оді(віді)пріва́ти, одіпрі́ти.

Отопта́ть = д. **Ота́птывать.**

Отора́чивать, оторочи́ть = обшива́ти, облямо́вувати, обши́ти, облямува́ти.

Ото́рванность = одірвані́сть. — На правому березї Днїпра одірваність шляхти од народу стала ся геть ранїше. Кн.

Оторва́ть, ся = д. **Отрыва́ть, ся.**

Оторопѣлый = торопле́ний (С. Л. Ш.), зляка́ний. — Ди́вить ся він неначе тороплений. н. к. — Та бігала як би шалена, стояла довго тороплена. Кот.

Оторопѣть = оторопі́ти (С. Ш.), поторопі́ти, зляка́ти ся.

Ороочи́ть = д. **Отора́чивать.**

Оторо́чка = д. **Обши́вка.**

Отосла́ть = д. **Отсыла́ть.**

Оттокну́ть = д. **Оттыка́ть.**

Отостри́ть = од(від)гостри́ти, ви́гострити.

Отохо́чивать, отохо́тить = од(від)бива́ти, одби́ти охо́ту.

Отоща́лый = охля́лий, захля́лий, змарні́лий.

Отощева́ть, отоща́ть = охлява́ти, захлява́ти, марні́ти, охля́сти (С. З. Л.), охля́ти, охля́нути (С. З.), захля́сти (С. З. Л.), змарні́ти, помарні́ти, від хвороби — ви́хиріти, від посту — ви́пости ти ся. — Не ївши, не пивши, ми зовсїм охляли. Кн. — Ой вже-ж наші сїромахи та без харчів помарнїли. н. п.

Отпада́ть, отпа́сть = од(від)пада́ти, одпа́сти.

Отпа́дышъ = 1. па́далиця. — Я не рвав груш, а назбірав падалиці.
2. д. **Отсту́пникъ.**

Отпа́ивать, отпая́ть, ся = од(від)лю́то́вувати, одлютова́ти, ся.

Отпа́ивать, отпои́ть, ся = 1. випо́ювати, ви́поїти. — Випоїли пороси к Великодню.
2. од(від)по́ювати, одпоїти. — Мабуть там яка отрута була, що зразу стало мінї погано, та вже насилу мене молоком одпоїли.

Отпа́лзывать, отползти́, отползти́ = од(від)ла́зити, одлїза́ти, од(від)повза́ти, одлї́зти, одповзти́.

Отпа́ривать, отпа́рить, ся = 1. од(від)па́рювати, одпа́рити, ся. — Так присохло, що насилу одпарив.
2. випа́рювати, ви́парити, ся. — Випарив ся в банї.
3. па́рити, шпа́рити, чухра́ти, пері́щити, шмага́ти, ви́парити, ви́шпарити, одчухра́ти і т. д — Одшмагали його різками.

Отпа́рывать, отноро́ть, ся = од(від)по́рювати, одпоро́ти, ви́пороти, розпоро́ти, ся. — Треба одпороти рукава.

Отпа́сть = д. **Отпада́ть.**

Отпа́хивать, отпаха́ть, ся = од(від)о́рювати, об'о́рювати, од'ора́ти, ся, обора́ти ся. — Люди вже оборали ся, а ми ще й не починали.

Отпа́хивать, отпахну́ть, ся = д. **Отма́хивать, ся 1.**

Отпа́чкать = закаля́ти, покаля́ти (Д. під сл. **Загрязни́ть** і **Запа́чкать**).

Отпая́ть, ся = д. **Отпа́ивать, ся.**

Отпере́ть, ся = д. **Отмыка́ть** і **Отпира́ть, ся.**

Отпеча́тать = д. **Отпеча́тывать, ся.**

Отпечатлѣва́ть, отпечатлѣ́ть, ся = вити́скувати, ви́тиснути, ся.

Отпеча́токъ = од(від)печа́ток (С. Жел. Пар.), од(від)би́ток, ви́тиск (С. Пар.) — По тварі у неї журливим відбитком ходили споминки минулого, пережитого. Кн.

Отпеча́тывать, отпеча́тать = видрукo̓вувати, вити́скувати, видру́кувати, ви тиснути.

Отпива́ть, отпи́ть, ся = 1. надпива́ти, надпи́ти. — Надпий трохи, щоб не розхлюпувалось.

2. випива́ти, допива́ти, ви́пити, допи́ти. — Допили чай тай пішли.

3. од(від)пива́ти ся, одпи́ти ся.

Отпи́ливать, отпили́ть, ся = од(від)пи́лювати, одпиля́ти, одпили́ти, ся.

Отпира́ть, отпере́ть, ся 1. д. **Отмыка́ть.**

2. од(від)мага́ти ся, од(від)ріка́ти ся (Граб.), од(від)пера́ти ся, одмогти́ ся, одрікти́ ся, одпе́рти ся. — Сказав, то вже не відможеть ся. Граб.

Отпирова́ть = од(від)бенкетува́ти, од(від)гуля́ти, од(від)балюва́ти.

Отпи́ска = од(від)пи́ска, о́д(ві́д)пис.

Отпи́сывать, отписа́ть, ся = од(від)пи́сувати, одписа́ти, ся.

Отпи́ть = д. **Отпива́ть.**

Отпи́хивать, отпиха́ть, отпихну́ть, ся = од(від)пи́хувати, одпиха́ти, одпихну́ти, одіпхну́ти, ся. — Одпихуй ся од берега. Одіпхнув його тай пішов.

Отпла́та = од(від)пла́та, запла́та, віддя́ка (Д. **Воздая́ніе**).

Отпла́чивать, отплати́ть, ся = 1. віддя́чувати, віддя́чити. — Я йому за се віддячу.

2. викупа́ти ся, од(від)купа́ти ся, ви́купити ся, одкупи́ти ся. — Відкупив ся од некрутчини.

Отплёвывать, ся, отплева́ть, ся, отплю́нуть = одпльо́вувати, ся, спльо́вувати, одплюва́ти, ся, сплюва́ти, сплю́нути.

Отпле́скивать, отплеска́ть, отплесну́ть, ся = од(від)хлю́пувати, од(від)плю́скувати, одбри́зкувати, одхлю́пати, одплюскати, одхлюпну́ти, одбри́зкати, ся. — Одхлюпни трохи води. — Хвиля одплюскуєть ся од скелї.

О́тплескъ = 1. одхлюпування, одплю́скування.

2. ви́плїски, бри́зки.

Отплета́ть, отплести́ = 1. од(від)плїта́ти, одплести́.

2. виплїта́ти, ви́плести.

Отплыва́ть, отплы́ть = од(від)плива́ти, одплисти́, одпли́нути. — Сїла собі у човничок, од берега одплинула. н. п.

Отплю́нуть, ся = д. **Отплёвывать, ся.**

Отпля́сывать, отпляса́ть = 1. витанцьо́вувати, ви́танцювати. — Так гарно витанцьо́вує.

2. од(від танцьо́вувати, одтанцюва́ти. Одтанцював собі ноги. — Годї танцювати — я вже своє одтанцював.

Отпои́ть, ся = д. **Отпа́ивать, ся.**

Отпола́скивать, отполоска́ть, отполосну́ть, ся = 1. виполї́скувати, ви́полоскати, ся.

2. од(від)полї́скувати, одполоска́ти, ся.

Отполза́ть, отпо́лзть = д. **Отпа́лзывать.**

Отполирова́ть = од(від)лощи́ти, ви́лощити, од(від шлїхувати, од(від)полїрова́ти, од(від)'ясни́ти.

Отпо́лоска́ть = д. **Отпола́скивать.**

Отполосова́ть = од(від)шмага́ти, од(від)бато́жити, одсупо́нити (Д. **Бить**).

Отпоро́ть 1. д. **Отпа́рывать.**

2. ви́парити, ви́шпарити, од(від)шмага́ти, од(від)бато́жити, одчухра́ти. — Одшмагали його різками.

Отпо́ръ = 1. од(від)по́ра.

2. о́дсїч (С. З.), відпі́р. — Москва зостаючи ся в Пїгенї, не може дати одсїч. Унїверсал Мазепи. С. З. — Як дала їм відпір, з того часу й не ходять. Сп.

Отпорхну́ть = од(від)ли́нути.

Отпости́ться = од(від)пости́ти ся, од(від)говїти ся.

Отпо́тчивать = 1. попоштува́ти, почастува́ти, уконтентува́ти, утрактува́ти. (С. Ш.) — Утрактувавши гостей... С. Ш.

2. одчита́ти (кому), почастува́ти, урази́ти (кого), одлупи́ти, стусанів надава́ти. — Допік він мінї, та вже й я йому одчитав.

Отпотѣ́ть = 1. од(від)потї́ти, спітнї́ти. — Стїни відпотїли.

2. ви́потїти. — Випотів добре.

Отпоя́сать = од(від)переза́ти.

Отправи́тель = переси́лач (С. Пар.).

Отправле́ніе = 1. виряжа́ння, ви́пра́ва (С. Л.).
2. од(від)пра́ва, одправова́ння, од(від)-бува́ння (С. Л.), од(від)бу́ток (С. Л.), — Порядок одправовання судов. Ст. Л. — Одбування служби.

Отправля́ть, отпра́вить, ся = 1. виряжа́ти, виправля́ти (С. Л.), одправля́ти (С. Л.), прова́дити, висила́ти, од(від)сила́ти, пересила́ти, ви́рядити, ви́правити, одпра́вити, одпрова́дити, ви́слати, одісла́ти, пересла́ти, ся. — Мати сина виряжала, научала. н. п. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, виряжала мати дочку в чужу сторононочку. н. п. — Хмельницький вирядив запомогу. Кн. — Зять виряжав маму і сестер до Київа. Кн. — Накупив краму і зараз одіслав в містечко. — Провадь мене і до Вени, а не зробиш Ляха з мене. п. пр. — **Отпра́виться** = (куди) — ви́рядити ся, поїхати, ви́їхати, піти́, помандрува́ти, помайну́ти, (сьвіт за очі) — повіяти ся, (до кого за яким ділом) — уда́ти ся. — Кайдашиха забрала граблї і вони вирядили ся в полє. Лев. — Піти пішки. — Поїхав санками. — Пошта виїхала. — А я тую близенькую людям подарую, до тієї далекої і сам помандрую. н. п. Ти куди тепер помандруєш? Кот. — **Отпра́вить на тотъ свѣтъ** = з сьвіту зігна́ти, вкороти́ти віку, на той сьвіт загна́ти.
2. пра́вити (С. З.), од(від)правля́ти, од(від)бува́ти, одпра́вити, одбу́ти. — Молебнї день у день Спасителеві править, у ставники сьвічки по 10 хунтів ставить. Б. Г. — Ой пішов він (Чалий) до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Одбуває панщину.

Отпра́здновать = од(від)сьвяткувати (С. З.), одгуля́ти. — Одсьвяткували зелену неділю. М. В.

Отпра́шивать, отпроси́ть, ся = од(від)-про́шувати, одпроси́ти, ви́просити, ся. Одпросив ся на день до дому. — Хотїв батько бити та мати випросила.

Отпру́живать, отпружа́ть, отпруди́ть = розга́чувати, розгати́ти. — Розгатили греблю, а вода так і ринула.

Отпры́гивать, отпрыгну́ть = од(від)пли́гувати, од(від)ска́кувати, од(від)стри́бувати, одплигну́ти і т. п.

Отпры́скивать, отпры́снуть, ся = 1. од(від)бри́зкувати, одбри́знути, ся.
2. па́ростити ся, па́рости пуска́ти, бро́ста́ти ся (С. З.), бро́сти́ти ся (С. Аф.) Вишня почала вже броститись. С. Аф.

О́тпрыскъ = па́рост, па́рісток (С. З. Пар.), па́рість (С. Л.), по́ріст, па́рус (С. Л.), од(від)ро́сток (С. Пар.), о́дрість (С. Л.), бросто́к (С. З.), бросць (С. Л.), па́го́н (С. З.), паго́нець (С. Л.), зовсім молоденький — па́молодь (С. Л.), па́молодок (С. Пар.), зб. па́гоння, паговіння. — А од коріння любо-тихо зелені парости ростуть. К. Ш. — Отся осокорина тільки що молодиї паростки пускає. С. З. — Кожна птиця собі пару має, кожне дерево парости пускає. н. пр. — Зерно федерациї не пустило нї одного нового паростка. Кн. — Яке дерево, такі й одростки. н. пр. — З доброго коріння добрий пагонець одійде. н. пр.

Отпряга́ть, отпря́чь, ся = випряга́ти, одпряга́ти, розпряга́ти, ви́прягти, ся і т. д.

Отпряда́ть, отпря́сть = од(від)пряда́ти, одпря́сти; попря́сти, ви́прясти. — Позич борошна, а я тобі в осени одпряду. — Попряла всї починки. — Випряла увесь кужіль.

Отпряда́ть, отпря́дывать, отпря́нуть = д. **Отпры́гивать.**

Отпу́гивать, отпуга́ть, отпугну́ть = од(від)поло́хувати, одполо́хати, споло́хати (С. З.) сполохну́ти. — Живе, як сорока на тину, хто йде — сполохне. н. пр.

Отпуска́ть, отпусти́ть = 1. пуска́ти, випуска́ти, од(від)пуска́ти, розпуска́ти, пусти́ти і т. д. — Пустив його на всї чотирі. — Пусти-ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Пан одпустив його на волю. — Нас уже розпустили на сьвята.
2. запуска́ти, запусти́ти. — Запустив таку бороду, як у попа.
3. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти трохи вірьовку.
4. од(від)го́стрювати, одгостри́ти.
5. дава́ти, видава́ти, да́ти, ви́дати. — Він нїкому не дає набір. — Казна видала на се дїло сто тисяч.

Отпускна́я = од(від)пускна́, вільна бома́га. — Пан дав йому вільну.

Отпускно́й = од(від)пускни́й, випускний, хлїб, крам — вивозни́й.

О́тпускъ = 1. од(від)пуска́ння, випуска́ння.
2. о́д(від)пуск, ро́зпуск. — Просив ся в одпуск, та не дали. — Розпуск на сьвята буде в Середу.
3. спи́сок, чорня́к (про папери).

Отпусти́ть = д. **Отпуска́ть.**

Отпу́тывать, отпу́тать, ся = од(від)плу́тувати, розплу́тувати, одплу́тати, розплу́тати, ся.

Отпутеше́ствовать = скінчи́ти по́дорож, мандрі́вку.

Отпуще́ніе = од(від)пуска́ння, випуска́ння. — **Отпуще́ніе грѣхо́въ** = розгрі́ше́ння. — Яка сповідь, таке і розгрішення. н. пр.

Отпѣва́ть, отпѣ́ть = 1. од(від)сьпі́вувати, одсьпіва́ти, просьпіва́ти, пересьпіва́ти. — Соловії вже одсьпівали. — Вже треті півні просьпівали, а ти спиш. Лев. — Пересьпівали вже усе, що знали.

2. од(від)сьпі́вувати, од(від)правля́ти, одсьпіва́ти, одпра́вити панахви́ду, по́хорон, одпра́ву. — Йому справив похорон достойний, одсьпівав над тїлом панахвиду. Ст. С. — Одсьпівали тут одправу й понесли аж в манастирь царевий. Ст. С.

2. вимовля́ти, ви́мовити, одчита́ти (кому за що.).

Отпѣ́тый = пропа́щий.

Отрабо́тывать, отрабо́тать, ся = 1. од(від)робля́ти, одро́блювати, одроби́ти, ся. — Я видужаю, то вам або заплачу́ або відроблю. Федь. — Скільки позичив, то все одробив йому. — **Отрабо́тать прогу́льные дни** = набу́ти, одбу́ти. — Що я не був на роботї, то вже я вам одбуду. — 2 і 3. = д. **Отдѣ́лывать.**

Отрабо́тка = од(від)робі́ток.

Отра́ва = отру́та (С. З. Л.), отру́я (С. З.), тру́та, трути́на (С. Ш.). труті́зна (С.Ш.), труті́вка, три́йка. С. Ш. — Хоч в губу візьміть — може з отрутою даєте. н. пр. — Найшла відьму і трути достала і трутою до схід сонця дочку напувала. К. Ш. — Може ти мі ззарила трутиву якую? н. п. Под.

Отра́вливать, отравля́ть, отрави́ть, ся = труї́ти (С. Ш.), тру́ти (С. Ш.), отруї́ти (С. З. Л.), с(з)труї́ти (С. Л.), ізтруї́ти, потруї́ти, отрути́ти (С. З.), ви́труїти. — Прийшов вівторок зїлля зварила, а в середу рано Гриця отруїла (друга відміна: струїла). н. п. — А я б його ізтруїла, коли б знала таке зїлля. н. п. — Чуєш те, що труїть молоде серце. Кн. — Та най не цїлує, та най мінї молодому серденька не труе. н. п. Под.

Отрави́тель, ница = отру́йник, ця. С. Жел. — Дївчина отруйниця. М. В.

Отра́вный = отру́тний. — Отруйне зїлля.

Отра́вщикъ, ца = д. **Отрави́тель, ница.**

Отра́да = од(від)ра́да, од(від)ра́дість, утї́ха, втї́ха, просьві́ток. — Ой молодосте, відрадосте! н. п. — Добра порада — серцю відрада. н. пр. — Щоб ти немав утїхи від своїх дїтей! н. пр.

Отра́дный, но = од(від)ра́дісний, но, ра́дісний, но (С. Л.), просьві́тлий. — На души у мене так радісно стало. С. Л.

Отража́ть, отрази́ть, ся = од(ві́д)бива́ти, одби́ти, ся. — Козаки одбили Татарів.

2. д. **Опроверга́ть** 2.

3. од(від)бива́ти, одби́ти, ся, (про сьвіт тільки) — од(від)сьві́чувати, одсьвіти́ти, ся, (про цьвіт тільки) — од(від)дава́ти, одда́ти, ся. — І цїлком вся постать одбивала його думку Ст. Г. — Не гнів, а швидче вже скорбота одбивала ся на виду. Ст. Г. — В тій піснї все відбило ся, що я люблю й любив. Чайч. — Місяць відбиває од себе соняшний сьвіт. Д. про Св. Б. (Д. ще під сл. **Отсвѣ́чивать**).

4. од(від)зива́ти ся, од(від)гу́кувати ся, одізва́ти ся, одгукну́ти ся. — На мого батька гнївав ся, а на мінї одізвало ся. С. Л.

Отраже́ніе = 1. о́дсіч. С. З. (Д. під сл. **Отпо́ръ** 2.).

2. о́д(від)сьвіт.

Отра́ивать, отрои́ть, ся = од(від)ро́ювати, одрої́ти, ся, виро́ювати ся, ви́роїти ся. (С. Аф.).

О́трасль = 1. д. **О́тпрыскъ.**

2. ві́тка (гори), од(від)но́га. (С. Жел.).

3. ви́діл, од(від)ді́л.

4. пото́мок, наща́док. — Потомок гетьмана дурного. К. Щ.

Отраста́ть = д. **Отроста́ть.**

Отра́щивать, отрости́ть = виро́щувати, запуска́ти, ви́ростити, запусти́ти.

Отре́біе = ви́бірки, не́гідь, сьмі́ття, плюга́вство. (С. Ж.).

Отрезвля́ть, отрезви́ть, ся = тверезі́ти (С. Ш.), витвере́жувати, тверезі́шати (С. Ш.), ви́тверезити (С. Л.), протверезі́ти, ся, прочу́мати ся. — Останнє слово протверезило мене. Фр. — Такий був пяний, що ледве на другий день витверезив ся.

Отрека́ться, отре́чься = од(від)ріка́ти ся, зріка́ти ся, од(від)ступа́ти ся, цура́ти ся, одмовля́ти ся (С. Ж.), од(від)рікти́ ся (С. Л.), зрікти́ ся, ви́ректи ся (С. Л., одступи́ти ся, одцура́ти ся, одмо́вити ся. — Я з тобою не піду, одрікаю ся од тебе на вік вічний. О. Ст. — Цурається ся, як чорт ладану. н. пр. — Не одцуравсь того слова, що мати сьпівала. К. Ш. — Відцурав ся отець і рідная мати — з жалю, з закохання треба пропадати. н. п. — Тато чесно зробили, що не зрекли ся віри батьків. Кн.

Отрепа́ть, ся = д. **Отрёпывать, ся.**

Отрёпки = костри́ця, костри́ці, термі́ття (С. Ш.), зб. термітя́ча (льону, конопл́і) — Термітяча залїзло в палець. С. Ш.

Отре́пливать, отрепа́ть = ті́пати, поті́пати (льон, коноплю).

Отре́нье = 1. д. **Отрёпки.**

2. дра́нтя, лахмі́ття, лахмани́на (С. З.), ка́пцурря. — Хто носив коли шовкову одїж, то зодиг тепер суконне дрантя. Ст. С.

Отретирова́ться = одійти́, відійти́, піти́ з ба́тьком на шлях.

Отрече́ніе = од(від)цура́ння (С. Л.), зарі́к, вирі́ка́ння (С. Л.). — Забув своє вирікання, забув, що душу свою проклинав, коли, каже, і крапелинку у рот візьму. Кв.

Отре́чься = д. **Отрека́ться.**

Отри́вуть = д. **Отрѣва́ть.**

Отрица́ніе = 1. д. **Отрече́ніе.**

2. од(від)мовля́ння, пере́чення (С .Жел. Пар.).

Отрица́тельный = запере́чний (С. Жел.), пере́чний (С. Жел. Пар.).

Отрица́ть = од(від)мовля́ти, од(від)ка́зувати, пере́чити (С. Жел.), заперечати (С. Жел.), од(від)бива́ти, од(від)кида́ти, од(від)верта́ти.

Отрица́ться, отре́чься = д. **Отрека́ться.**

Отро́гъ = ві́тка, од(від)но́га (гори) С. Жел.

Отро́діе = рід, колі́но, ко́дло (С. З. Л.), лайливо — ви́родок, ви́лупок, ви́плодок, ви́пороток, ви́порток (С. Аф.). — Хамове кодло! — Ах ти шельмин вилупок!

Отрожда́ть, отроди́ть, ся = од(від)рожда́ти, одроди́ти, ся. — **Отродя́сь не...** = з ро́ду, з ві́ку не...

Отрожде́віе = од(від)рожде́ння.

Отрои́ться = д. **Отра́иваться.**

Отроковйца = дї́вча́, дї́вчина (від 7—15 років), підлї́ток, півдї́вка, піддї́вок.

О́трокъ = хло́пчик, хлопя́, хлопча́, хлопча́к, хло́пець (від 7—15 років), парубі́йка, парубчу́к, парубя́. (Д. під сл. **Ма́льчикъ**).

Отроста́ть, отрости́ = виростя́ти, од(від)роста́ти, ви́рости, одрости́.

Отрости́ть = д. **Отра́щивать.**

Отро́стокъ = 1. д. **О́тпрыскъ.**

2. о́кіст, окісток (на кістках).

3. па́ріг (на рогах, напр. у лося, оленя).

О́троческій = хлопя́чий (С. Л.), парубо́чий, парубо́цький. — Хлопячі лїта.

О́трочество = хлопя́цтво.

Отроща́ть = д. **Отра́щивать.**

Отруба́ть, отруби́ть = од(від)ру́бувати, од(від)тина́ти (С. З. Л. Ж.), с(з)тина́ти (С. Л.), утина́ти (С. Ш.), одсїка́ти, одруба́ти, од(від)тя́ти (С. З. Л.), стя́ти (С. З.), утя́ти (С. Ш.). втя́ти, зотну́ти, одсї́кти зразу — од(від)чеса́ти, цюкаючи — од(від)цю́кати, багато — поод(від)ру́бувати, поодтина́ти, поутина́ти (Граб.). — За чуба виволокли з палацу і одрубали голову сокирою. О. Ст. — Йому хоче голову одтяти або руку урубати праву. Ст. С. — Голову буйную одтяв. Кот. — Бородавцї, отаману запорозькому, голову одтято у обозї Полтавському. Л. В. — Мов хто одтяв. Ос. Блеснув мечем, голову стяв з плечей. Ст. С. Чорні очі видера їй з лоба, білі руки утина по локіть. Ст. С. — Втяли йому праву руку: оце, Ясю, за науку, втяли йому праву ногу: оце, Ясю, за дорогу; стяли йому головочку, ходїм, сестро, до домочку. н. п. — Голову йому сокирою зїтну. Кп — Поутинавши голови... Л. В.

Отрубено́й, отрубе́йный = висївко́вий.

О́труби = ви́сївки (С. З.), де дуже багато луски — луска́, зметені після просївання осгюки́ (Граб.), обме́тиця (Граб.), дрібні межиси́тка. — Мишиха висївок заколотила. К. Х. — Напекла я шишок з гречаної луски. н. к. — Їли обметицю Граб.

Отруби́ть = д. **Отруба́ть.**

Отру́бка = одру́блювання, одру́бування, одтина́ння.

Отру́бокъ = од(від)ру́бок, вру́бок, ру́банець (С. З.), ути́нок (С. Л. Ш.), оцу́пок (С. З. Л.), оцу́палок (С. З.), цуру́палок (С. З. Л.), цурпа́лок (С. З.), зб. — цуру́палля.

Отру́бъ = о́друб. — Дерево в одрубі 10 вершків.

Отруси́ть = обтруси́ти.

Отрыва́ть, оторва́ть, ся = од(від)рива́ти, од(від)дера́ти, од(від)ірва́ти, од(від)дра́ти, ся, гильку — од(від)чахну́ти, тоненьку гилочку — од(від)чухра́ти. — Як ухопив за полу, так і одірвав. — Одідрав клаптик паперу. — Мов одірвалось од гиллї. Л. Ш. — І зараз гильку одчахнув. Кот.

Отрыва́ть, отры́ть, ся = од(від)рива́ти, од(від)ко́пувати, одри́ти, одкопа́ти, ся.

Отры́вистый, то = одри́вчастий, ури́вистий (С. Л.), ури́вчатий (С. Л.), то. — Вона гукнула до Кайдашихи одривчасто і побігла в хату. Лев.

Отры́вокъ = ури́вок (С. Л. Ш.), обри́вок (С. Л.) — Тож надто подобав ся мінї один уривок оповідання Енеп Дідоні. Ст. Г.

Отры́вочный, но = ури́вочний, но, уривце́м (С. Ш.).

Отрыга́ть, отрыгну́ть, ся = од(від)рига́ти, одригну́ти, ся. — **Отрыга́ть жва́чку** — ремиґа́ти.

Отры́жка = відгик, на́дха, на́тха. — Багато насїння їла, та така натха зробилась, що аж самій погано. Херс.

Отры́ть = д. **Отрыва́ть.**

Отрѣва́ть, отри́нуть = од(від)кида́ти, од(від)пиха́ти, одки́нути, одіпхну́ти, одпихну́ти.

Отрѣ́зать = д. **Отрѣ́зывать.**

Отрѣзно́й = обрізний.

Отрѣ́зокъ = обрізок, окра́йка, урізок (С. Ш.), укра́вок (напр. тканини, д. під сл. **Обрѣ́зокъ**), скиба, ски́бка (напр. землї, хлїба, кавуна), кришéник (мяса), клапо́ть, кла́птик тканини, паперу), надібок (дерева). — Одрізана скиба од хлїба — її не притулиш. н. пр.

Отрѣ́зъ = 1. одрізування.

2. од(від)різ. — **На отрѣ́зъ** = на́чисто цїлко́м.

Отрѣ́зывать, отрѣ́зать = од(від)різувати, од(від)різа́ти, урiза́ти (С. Ш.), од(від)тина́ти, одрізати (С. Л.), урізати (С. Ш.), одтя́ти, одкра́яти (С. Л.), вкра́яти, великий шматок — одбатува́ти (С. Аф.), аби як -- одчикри́жити (С. Л.). — Коли б хоч па одну тонку сорочку одкраяли на сьвятки. Лев. — Одбатував такий шмат. - **Отрѣ́занный ломо́ть къ хлѣ́бу не пристаётъ** = одрізана скиба од хлїба — її не приту́лиш. н. пр.

Отрѣша́ть, отрѣши́ть, ся = од(від)луча́ти, вилуча́ти, од(від)стороня́ти, од(від)слоня́ти, од(від)ріша́ти, одлучи́ти, ви́лучити, одстороня́ти, одслони́ти, ся, позбу́ти ся (Д. теж під сл. **Отлуча́ть**). — **Отрѣши́ть отъ до́лжности** = скинути з уряду.

Отряди́ть = д. **Отряжа́ть.**

Отря́дъ = 1. виряжа́ння, од(від)ряжа́ння.

2. кома́нда, вата́га, загін (С. Л.), на розвідках — ча́та (С. З.). — Була се невеличка ватага козаків, що пильновала побіля Київського шляху. О. Ст. — Ватаги шляхтичі ставали зі слуг у панів. Бар. О. — Два загони па Вкраїні, два загони на Волинї, 5-й з ханом виступає, до Київа привертає. І. Г. — Розпустили свої загони по всїй Українї. н. п. — Ковно опанували і чатами коло Вільна ґрасували. Л. С. — А тую землю чатами злоювали. Л. С. — **Предводи́тель отря́да** = ва́та́г (С. З.), ватажо́к (С. Аф. З.). — А що, хлопцї, так обіраєте його за ватажка? — Коли Кривоніс не прийме нас до свого загону, так ми оберем собі ватажком Марка, тай будемо приймать до гурту. О. Ст.

Отряжа́ть, отряди́ть = виряжа́ти, од(від)ряжа́ти, ви́рядити, одряди́ти.

Отряса́ть, отря́сывать, отрясти́, ся = обтру́шувати, обтруси́ти, ся; обтріпувати, отріпувати, отріпну́ти, ся.

Отря́хивать, отряхну́ть, ся = отріпувати, отріпну́ти, ся, витріпувати, ся.

Отса́живать, отсади́ть, ся = 1. од(від)са́жувати, переса́жувати, одсади́ти, пересади́ти. — Треба пересадити яблуню.

2. д. **Отрѣ́зывать.**

Отса́сывать, отсоса́ть, ся = од(від)сиса́ти, одсоса́ти, оді(віді)сса́ти, од(від)смокта́ти. — Дитина одсосала молоко.

Отсвѣ́тъ = од(від)сьвіт.

Отсвѣ́чивать, ся = од(від)сьві́чувати, од(від)бива́ти сьвіт. — Як навести дзеркало проти сонця, то від дзеркала одсьвічуватиметь ся соняшне проміння. Д. про Св. Б. — Поверхи дзеркала і води відбивають від себе соняшний сьвіт. Д. про Св. Б.

Отсели́ть = д. **Отселя́ть.**

Отсёлокъ = ви́селок, ху́тір.

Отсе́лѣ = 1. д. **Отсю́да.**

2. з сього́ ча́су.

Отселя́ть, отсели́ть = виселя́ти, ви́селити, ся.

Отси́живать, отсидѣ́ть = 1. од(від)си́жувати, одси́дїти, виси́жувати, ви́сидїти, переси́жувати, переси́дїти. — Висидів у острозї сім місяцїв. — Пересидів ногу.

2. переганя́ти, перегна́ти. — Перегнали горілку.

Отсини́ть = посини́ти, пересини́ти. — Прачка усе посинила.

Отска́бливать, отскобли́ть, ся = од(від)скріба́ти, од(від)скрома́жувати, одскребти́, одскрома́дити, ся.

Отска́кивать, отскака́ть, отскочи́ть = од(від)ска́кувати, од(від)плиґувати, од(від)стрибувати, одскакну́ти, одплигну́ти, одстрибну́ти.

Отскобли́ть д. **Отска́бливать.**

Отскокну́ть, отскочи́ть = д. **Отска́кивать.**

Отскреба́ть, отскрести́ = д. **Отска́бливать.**

Отскрёбокъ, частїйше мн. **отскрёбки** = ви́шкрібки.

Отскрипѣ́ть = перескрипі́ти.

Отсла́нивать, отслоня́ть, отслони́ть, ся =

од(від)слоня́ти, од(від)туля́ти, одслони́ти, одтули́ти.

Отслу́га = од(від)слу́га.

Отслу́живать, отслужи́ть = од(від)слу́жувати, вислу́жувати, дослу́жувати, одслужи́ти і т. д. — Відслужив царю. — Цей кожух своє вислужив. — **Отслужи́ть рабо́той** = од(від)роби́ти, од(від)бу́ти.

Отслу́шать = дослу́хати, ви́слухати (до кінця).

Отсмотрѣ́ть = од(від)диви́ти ся. — Очі-ж мої каресенькі оддивили ся, уста-ж мої сахарниї одмовили ся. п. п.

Отсмѣ́ивать, ся, отсмѣя́ть, ся = од(від)сьмі́ювати, одсьмія́ти, ся, пересьмія́ти ся.

Отсовѣ́тывать, отсовѣ́товать = од(від)мовля́ти, од(від)ра́жувати, розра́ювати, одмо́вити, одра́дити, розра́дити, розра́яти (С. З.), розгу́дити (С. З.). — Хотїв купить, та люди одраяли. — Розраяли, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п.

Отсовѣ́тываніе = од(від)ра́жування, од(від)мовля́ння, розра́да, розра́ювання.

Отсоса́ть = д. **Отса́сывать.**

Отсо́хлый = од(від)со́хлий, ви́сохлий, сухи́й.

Отсо́хнуть = д. **Отсыха́ть.**

Отсро́чивать, отсро́чить = од(від)клада́ти, одкла́сти.

Отсро́чка = од(від)кла́д (С. Жел.), одклада́ння (С. Жел.), одволо́ка, проволо́ка (С. Пар.). — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отстава́ть, отста́ть = 1. од(від)става́ти, пристава́ти, одбива́ти ся, одста́ти і т. д. — Йшли разом, та він на дорозї одстав. Одбила ся від роду, назад не верну ся. н. п. 2. од(від)става́ти, од(від)пада́ти, одлипа́ти, одста́ти, одпа́сти, одли́пнути. Замазка одлипла від шибки.

3. од(від)че́плювати ся, одчепи́ти ся (С. Л.), од(від)касну́ти ся (С. Л.), одсахну́ти ся. — Відчепи ся, не горни ся, та на мене подиви ся. п. п. — Відчепись ти з своїми нїкчемними віршами. Кн. — Відкасни си манїя! С. Л. — **Отста́нь, те отъ меня́** = геть, ге́тьте од ме́не, да́йте мінї спо́кій.

Отста́вить = д. **Отставля́ть.**

Отста́вка = од(від)ста́вка. С. Жел.

Отставля́ть, отста́вливать, отста́вить = од(від)ставля́ти, од(від)становля́ти, одста́вити, одстанови́ти.

Отставно́й = од(від)ставни́й. С. Жел.

Отста́ивать, отстоя́ть, ся = 1. висто́ювати, ви́стояти, ся, простоя́ти. — Я вистояв усю службу.

2. висто́ювати, од(від)сто́ювати, ни́стояти, одстоя́ти, ся, осіда́ти, осі́сти. Вино добре вистояло ся. — Гуща осїла.

3. обстава́ти, обороня́ти, борони́ти, од(від)бороня́ти, заступа́ти ся, оборони́ти і т. д. — Обзивати ся за свої права і обставати за їх. Кн. (Д. ще під сл. **Защища́ть**).

Отста́лый = 1. од(від)ста́лий, приста́лий. 2. одли́плий, одпа́лий.

Отстана́вливать, отстанови́ть, ся = од(від)становля́ти, одстанови́ти.

Отста́ть = д. **Отстава́ть.**

Отстёгивать, отстегну́ть = од(від)стьо́бувати, розстьо́бувати, од(від)щіпа́ти, одстьобну́ти і т. д. — Одщіпнув гаплички.

Отстёгивать, отстега́ть = 1. д. **Отстёгивать.** 2. вистьо́бувати, ви́стьобати. — Вистьобала ковдрю.

3. ви́хльостати, ви́стьобати, од(від)чуха́ти, од(від)шмага́ти. — Одчухрали різками.

Отстира́ть = ви́прати, попра́ти. — Випрала сорочки.

Отсто́й = одсто́янка, гу́ща, фуз (С. Ш.), фус, фу́си (С. Ш.).

Отсторо́нивать, отстороня́ть, отсторони́ть, ся = д. **Отстраня́ть.**

Отстоя́ть = 1. д. **Отста́ивать.**

2. од(від)ляга́ти. — Виселок той одлягає од села аж на 10 верств.

Отстрада́ть = ви́терпіти, дотерпі́ти, од(від)бу́ти му́ку. — Витерпів до краю.

Отстра́ивать, отстро́ить = од(від)будо́бувати, вибудо́вувати, од(від)будува́ти, ви́будувати. — Він наново відбудував зруйнований Львів. Бар. О.

Отстраня́ть, отстрани́ть, ся = відстороня́ти, одсува́ти, од(від)ставля́ти, відсторони́ти, ся і т. д.; од(від)кида́ти, од(від)пиха́ти, одки́нути, ся і т. д.

Отстра́чивать, отстро́чить = д. **Отстёгивать 2.**

Отстрига́ть, отстри́чь = од(від)стрига́ти, одстри́гти.

Отстрога́ть = од(від)струга́ти, ви́стругати, гемблем — ви́гемблювати.

Отстро́ить = д. **Отстра́ивать.**

Отстрочи́ть = д. **Отстра́чивать.**

Отстрѣ́ливать, отстрѣли́ть, отстрѣля́ть, ся = од(від)стре́лювати, од(від)бива́ти, одстре́лити, одби́ти, ся. — Йому одстрелили руку. — Довго він одстрелював ся, поки його не вбито.

Отстря́пать = попо́рати, упо́рати, ся. (С. Ш.).

Отступа́ть, отступи́ть, ся = 1. од(від)ступа́ти, одступи́ти, ся.
2. д. **Отстраня́ться.**
3. зріка́ти ся, одріка́ти ся, цура́ти ся і т. д. д. **Отрека́ться.**

Отсту́пникъ, ца = од(від)сту́пник, ця від народности — пере́вертень (С. З. Жел.), переки́нець, переки́нчик (С. Жел.). у військовій справі — переві́твик, переки́дчик (С. З.), од віри — д. **Отщепе́нецъ.** — А тим часом перевертні нехай підростають, та поможуть ворогові господарювати. К. Ш.

Отсту́пничество = од(від)сту́пництво. С. Жел.

Отступле́ніе = о́д(ві́д)ступ, усту́п (С. Ш.), Еней построїв теж отряди, де всїм назначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отступно́й = од(від)сту́пний. — **Отступно́е** = одчіпне́, уступне́ (С. Ш.). — Ти, Карпе, заплати Лаврінові одчіпного 3 карбованця і нехай груша буде на віки твоя. Лев. — Дамо їм одчіпного 20 копійок. Кр.

Отсужда́ть, отсуди́ть = 1. од(від)сужда́ти, присужда́ти, одсуди́ти, присуди́ти; ви́судити, ви́позивати. — Суд мінї присудив той ґрунт. — Я цю хату випозивав у його.
2. од(від)ра́жувати, од(від)мовля́ти, одра́дити і т. д. д. **Отсовѣ́тывать.**

Отсу́живать, отсу́дить = д. **Отсужда́ть 2.**

Отсу́ливать, отсули́ть = обіща́ти, обіця́ти, приобіця́ти, наобіця́ти.

Отсу́тствіе = небу́тність (С. Ж. Жел.), не́буть (С. Л.), непрису́тність (С. Жел.), непри́то́мність (Ч. К. С. Жел.). — В небутности ієрея, для боязни смерти дитяти, може охрестити мирянин. Б. Н.

Отсу́тствовать = не бу́ти, не нахо́дитись.

Отсу́чивать, отсучи́ть, ся = од(від)су́ч(к)увати, розсу́ч(к)увати, од(від)кру́чувати, розкру́чувати, одсука́ти, розсука́ти, одкрути́ти, ся; посука́ти. — Треба розсукати мотузок. — Одсукали ся рукава. — Вже усе посукали.

Отсуша́ть, отсуши́ть = 1. од(від)су́шувати, вису́шувати, одсуши́ти, ви́сушити, усуши́ти (С. Ж.). — З тії слабости та висушило його, як скіпку. — **Отсуши́ мнѣ ру́ки, е́сли я взя́лъ** = неха́й мінї ру́ки одсо́хнуть, колі́ я брав.
2. од(від)чаро́вувати, одчарува́ти. — Баба одчарувала його од тії молодиці, а то ходив за нею як тїнь. н. о.
3. посуши́ти, ви́сушити. — Посушила всї сорочки.

Отсчи́тывать, отсчита́ть = одлі́чувати, одлі́чи́ти. — Тут скільки сотень одлїчили. Кот. — Ходїм у куток безпешний, де-б тобі я одлїчив дукати. Ст. С.

Отсыла́ть, отосла́ть = од(від)сила́ти, оді(віді)сла́ти.

Отсыпа́ть, отсы́пать = од(від)сипа́ти, надсипа́ти, одси́пати, наси́пати. — **Отсыпа́ться деньга́ми** = відкупа́ти ся, уси́пати гро́шей. (С. Ш.).

Отсыпа́ться, отоспа́ться = од(від)сипа́ти ся, висипа́ти ся, одіспа́ти ся, ви́спати ся.

Отсыпно́й = одсипни́й.

Отсырѣ́лый = од(від)ле́глий (Лев.), одво́логлий (Лев.), відво́хлий.

Отсырѣ́ть = од(від)во́хти, одво́хнути, од(від)воло́гнути (Лев.), одли́гнути (С. Л.). Черствий хлїб одволοгнув. Лев. — Сухі сорочки в коморі трохи одвологли. Лев.

Отсыха́ть, отсо́хнуть = од(від)сиха́ти, усиха́ти (С. Ш.), одсо́хнути, усо́хнути (С. Ш.). — Нехай мінї язик одсохне, коли брешу. н. пр. — Зверху вершок усихає. С. Ш. — Купець! щоб тобі усох пупець. н. пр.

Отсѣва́ть, отсѣ́ять, ся = одсїва́ти, пересїва́ти, одсі́яти, ся, пересі́яти.

Отсѣ́въ = одсіва́ння, одсі́в.

Отсѣда́ть, отсѣ́сть = 1. од(від)сїда́ти, одсі́сти. — Одсядь трохи дальше.
2 і 3. д. **Отстава́ть 2 і Отста́иваться 2.**

Отсѣ́дина = роспа́лина (С. З.), роско́лина, шпа́ра (С. З.).

Отсѣ́дъ = д. **Отсто́й.**

Отсѣка́ть, отсѣ́чь = д. **Отруба́ть.**

Отсѣ́сть = д. **Отсѣда́ть.**

Отсѣ́ять = д. **Отсѣва́ть.**

Отсю́да = 1. ві́дси, ві́дсїль (С. З. Л.), відсїля́ (С. З. Л.), ві́дціль, відціля́, зві́дси (С. Л.), звідсїль, звідсїля́ (С. Л.). — І відтіль гаряче і відсїля боляче. н. пр. — І відтіль гора і відсїль гора, поміж тими гіроньками сходила зоря. н. п. — Як я маю козак Нечай, звідси утїкати, славу свою козацькую марне утеряти? н. п. — Бери собі скільки хочеш грошей, та пусти хоч мої кістки звідце! Ст. С. — Іди-ж ти тепер звідціль, щоб і дух твій не пах. Гул. Ар.
2. з сього, з цьо́го. — З сього можна бачити, що...

Отта́ивать, отта́ять = од(від)тава́ти, розтава́ти, од(від)мерза́ти, розмерза́ти ся,

одта́нути, роста́нути, одме́рзти, розме́рзти ся.

Отта́лина = о́парь (С. З.), прота́лина (в льоду), тал (С. З. Ш.), та́лина (С. Ш.), талови́на (в снігу).

Отта́лкивать, оттолка́ть, оттолкну́ть, ся = од(від)пиха́ти, одшто́вхувати, од(від)тру́ча́ти, оді(віді)пхну́ти, одпхну́ти, ся, одштовхну́ти, відтрути́ти. — Ні, правого Господь не відпихає і грішному руки він не простягне. К. І. — Я знаю, ви раді мене відіпхнути від сього діла. Лев. В. — Траянці в човни посїдавши і швидко їх поодпихавши, по вітру гарно попливли. Кот. — З першого року відтрутив мене від себе. Кн.

Отта́пливать, оттопи́ть = вито́плювати. ви́топити. — Витопив багато смальцю.

Отта́птывать, оттопта́ть = од(від)то́птувати, одтопта́ти. — **Оттопта́ть о́бувь** = стопта́ти, стопцюва́ти. — **Оттопта́ть себѣ́ но́ги** = підтопта́ти ся, підби́ти ся. відту́пати но́ги.

Отта́скивать, оттаска́ть, оттащи́ть = од(від)тяга́ти, одволїка́ти, одтягти́, одволокти́. — **Оттаска́ть за́ волосы** = ви́драти, ви́скубти, одску́бти, ви́чубити.

Отта́чивать, отточи́ть, ся = гостри́ти, од(від)го́стрювати, виго́стрювати, ви́гострити, нагостри́ти, на точилї — наточи́ти, ви́точити, ся. — Одгострив ніж. 2. вито́чувати, ви́точити, ся. — Також добре виточив бильця.

Оттащи́ть = д. **Отта́скивать.**

Отта́ять = д. **Отта́ивать.**

О́ттепель = од(від)ли́га (С. З. Л.), ро́зталь (С. Л.), ро́зтопель. — Зімою, як вітер свистить, то буде одлига. Мов. — Повернуло од зїми вже знову на длигу. Чайч.

Оттере́бливать, оттереби́ть = од(від)дера́ти, одде́рти, оді(віді)дра́ти. — Одїдрав шматок. — **Оттереби́ть лёнъ, коноплѝ** = ви́брати. — **О. бо́роду** = ви́драти за бо́роду.

Оттере́ть = д. **Оттира́ть.**

Отте́рпливаться, оттерпѣ́ться = вите́рплювати, ви́терпіти.

Оттёсывать, оттеса́ть = од(від)те́сувати, вите́сувати, одтеса́ти, ви́тесати.

Оттира́ть, оттере́ть, ся = од(від)тера́ти, одте́рти, ся.

Отти́скивать, отти́снуть = од(від)ти́скувати, од(від)бива́ти, вити́скувати, вибива́ти, одти́снути, одби́ти, ви́тиснути.

О́тти́скъ = од(від)би́ток, ви́тиск (С. Пар.).

Отто́къ = ри́пвa. С. З. — З доцу та під ринву. н. пр.

Оттого́ = від то́го, через те́, для то́го.

Оттолка́ть, оттолкну́ть = д. **Отта́лкивать.**

Оттолкова́ть = перебала́кати.

Отто́ль, отто́лѣ = д. **Отту́да.**

Оттони́ть = д. **Отта́пливать.**

Отто́пки = ви́шкварки, шква́рки (од сала, жиру).

Оттопта́ть = д. **Отта́птывать.**

Отто́пывать, отто́пать, отто́пнуть = од(від)ту́пувати. одту́пати, од(від)топта́ти, од(від)би́ти ту́паючи.

Оттопы́ривать, оттопы́рить, ся = од(від)дува́ти (С. Л.), нагува́ти, настовбу́рчувати, ся. тути́рчити ся (С. З. Л.), одду́ти, настовбу́рчити, ся. — Спідниця якось настовбурчилась. — **Отду́ть гу́бы** = наду́ти. од(від)копи́лити, закопи́лити гу́би (С. З.). — Сидить Абдул, губи надув. Гул. Ар.

Отторга́ть, отто́ргнуть, ся = 1. од(від)рива́ти, од(від)сми́кувати, одірва́ти одсмикну́ти, ся.
2. од(від)луча́ти, одлучи́ти, од(від)чахну́ти, ся. — Побачимо, що зробить Хмельницький, чи поможе йому Господь Милосердний одчахнуть руський люд од дряпіжних Ляхів. О. Ст.

Отторже́ніе = од(від)лу́ка.

Оттрёпки = (одежі) — ви́носки, лохміття, дра́нтя, лахмани́на (С. З. Пав.), коноплї костри́ця, терміття, зб. терміття́ча (С. Ш.).

Оттрепа́ть = 1. д. **Оттрёпывать.**
2. од(від)лупи́ти, одлупцюва́ти, ви́тріпати, ви́хльостати, прочуха́на да́ти, (за чуба) — одску́бти, ви́скубти, од(від)кудо́вчити.

Оттрёпывать, оттрепа́ть, ся = витрі́пувати, ви́тріпати, ви́тїпати, ся.

Оттряса́ть, оттряха́ть, оттрясти́, оттряхну́ть = стру́шувати, обтру́шувати, струси́ти, обтруси́ти.

Отту́да = 1. ві́дти, відті́ль, відтіля́, зві́дти, звідті́ль, звідтіля́ (всї С. Аф. З. Л.), звідта́м (Под.), з то́го мі́ста. — Чи вернусь ж до тебе відтіль, Україно, чи на віки я там на чужинї загину. Чайч. — Ой у море у глибоке утопила мати, та вже ж моїй головонцї відтіль не зринати. н. п. — От він влїз у дупло, та й виглядa відтіля. н. к. Збігла потім вниз у двір до станї, взяла звідтіль двоє добрих коней. Ст. С. — Як

звідтам повертав ся, прошу взнати з ким пізнав ся. н. п. Под.

2. з того часу, з тії пори, відтоді. — З того часу і до сього бідуємо.

3. з того, від того, через те. — З того і почалась у їх сварка.

Оттухнуть = стухнути.

Оттыкать, ототкнуть, ся = од(від)тикати, оді(віді)ткнути, ся.

Оттѣнивать, оттѣнять, оттѣнить, ся = од(від)тіняти, тінити (С. Ш.), одтінити, ся.

Оттѣнокъ = од(від)тінок, сутінь. — Густі та темні сутіні проходили по його тварі. Кп.

Оттѣснять, оттѣснить, ся = д. **Отталкивать.**

Оттягивать, оттягать = од(від)тягувати. одтягати, од(від)судити, випозивати. Випозивав у його грунт.

Оттягивать, оттянуть, ся = 1. од(від)тягати, од(від)волікати, одтягти, одволокти (д. **Оттаскивать**).

2. витягувати, витягнути.

3. од(від)тягувати, затягати, тягти діло, волокити діло, од(від)кладати, одтягти, одкласти, проволокти діло.

Оттяжка = 1. од(від)тягання, витягання.

2. од(від)клад, проволока, волокита (С. Аф. З.), тяганина. (С. Ш.).

Оттянуть = д. **Оттягивать.**

Оттяпывать, оттяпать, оттяпнуть, ся = одрубувати, одтинати і т. д. д. **Отрубать** і **Отсѣкать.**

Отужинать = повечеряти. — Просили повечеряти з ними. — Ми вже повечеряли

Отуманивать, отуманить, ся = туманити, туману пускати, затуманити, ся, заморочити, ся, обхмарити, ся, запаморочити, ся, памороки, баки забити, затлумити, задурманити, ся, почманіти, почуміти.

Отупѣть = затупіти.

Отуречиться = потурчити ся. — Всі пани босняки перевернулись на турецьку віру, потурчились. Ст. С. — Потурчились, побосурменились. н. д.

Отучать, отучить = 1. виучувати, вивчити, повиучувати. — Діти все вивчили (або: повиучували).

2. од(від)учати, од'учити, одвадити (С. Л.). — Трудно од'учити, коли він звик до того.

Отучнѣть = погладшати, розтовстіти.

Отхаживать, отходить = відхожувати, відходити.

Отхаркивать, отхаркать, отхаркнуть = од(від)харкувати, вихаркувати, одхаркати, вихаркати, вихрякати.

Отхватывать = од(від)дирати, затинати (С. Л.), тнути. — Бандура „горлиці" бренчала, сопілка „дуба" затинала. Кот. — Цимбалоньки тнуть. н. п. — Колись там весело було, бувало літом і зїмою музика гне. **К. Ш.**

Отхлёбывать, отхлебнуть = висьорбувати, од(від)сьорбувати, висьорбати, одсьорбати, вихлестати.

Отхлестать = вистьобати, вистьогати, вихльостати, од(від)чухрати, вибатожити, од(від)батожити. — Вихльостали різками.

Отхлопывать, отхлопать, отхлопнуть = 1. обтріпувати, обтріпати, од(від)ляскати.

2. стоптувати, стоптати, витоптати, стопцювати. — Стопцювали черевики.

3. од(від)плескувати, одплескати.

Отхлынуть = од(від)хлинути.

Отходить, отойти = 1. од(від)ходити, одійти. — Одійшов трохи, тай озираєть ся.

2. од(від)ходити, кидати службу, місце, одійти (од кого) кинути службу, місце. — Скоро після того, як одійшов од мене, навяв си до сусіда. — Кинув службу у мене і перейшов до сусіда.

3. умірати, помірати, конати, кінчати ся, умерти, померти, сконати. — Умер без сповіди сьвятої. К. Ш. — Почуй мій голос, глянь на мене незрячі очі просьвіти, недай мінї в гріхах сконати, на вік заснути в темноті. К. П. — **Больной отходить** = слабий помірає, кінчаєть ся.

4 д. **Отставать** 2. — **Обѣдня отошла** = служба скінчила ся.

Отходная = од(від)хідна.

Отходъ = 1. од(від)хід.

2. кінець. — **На одтходѣ** = при кінці, па при кінці.

3. нужник, паскудник, срач.

Отходный = далекий, одлюдний, глухий (С. Пар.), самотний, затишний. — **Отходное мѣсто** = д. **Отходъ 3.**

Отхожій = далекий, сторонній, особий. **Отхожее мѣсто** = д. **Отходъ 3.**

Отхотѣть, ся = перехотіти, ся. — Ти-ж хотів. — Та вже перехотіло ся.

Отцвѣтать, отцвѣсти, отцвѣть = од(від)цьвітати, оцьвітати, опадати (про цьвіт), одцьвісти, оцьвісти.

Отцвѣчивать, отцвѣтить = од(від)цьвічувати, одцьвітити.

Отцеубійца = батькоубійник.

Отцовскій = отцевий, отцевський, отецький, батьківський, батьків, татовий, татів (С. Ш.). — Казав підпить тебе на спину, нести в отецькую хатину. Мет. — Каша наша — татів борщ. н. пр. — Маленький — татові штанці по колівця. н. пр. (Д. ще під сл. **Отеческій**).

Отцовщина = отцівщина, батьківщина (С. Аф. З.). — Пр. д. під сл. **Имущество** і **Наслѣдіе**.

Отцѣживать, отцѣдить, ся = од(від)цїжувати, одцїдити, уточити, вточити, ся. — Та піди, малий, до пивниці, та вточи ще й пива. н. п.

Отцѣловаться = перецілувати ся.

Отцѣплять, отцѣпить, ся = од(від)чеплювати, одчепити, ся. — Возьному так одрізала, що мусить одчепити ся. Кот.

Отчаливать, отчалить = од(від)чалювати, одвалювати, одчалити, одвалити.

Отчалъ = од(від)чалювання, од(від)чал, одвал. (Ман.).

Отчасти = почасти (С. Л. Кр.), частиною.

Отчаиваться, отчаяться = трātити надїю, стратити надію, звонтпити, звомпити (С. З.), пуститись берега (С. З.). — Варшава три штурми отразила, але звонтпивши, на акорд здала ся. Л. В.

Отчаяніе = одчай (С. Жел.), роспач (С. Ж. З. Жел.), рос(з)пука (С. Жел. Пар.), роспуска, очайдушність (С. Жел. Пар.). До якого одчаю й горя довело його бажання сеї ласки. Зїньк. — Иньшим часом слухаєш, та аж роспач візьме. Нічого не втропаєш. О. Пч. — Густа та темна хмара роспуки обгорнула сестру-жалібницю. Кн. — Він не впав в роспуку. Кн. — Сказано до такої роспуки дійшла, що тільки втопитись. н. о.

Отчаянный, но = 1. безнадїйний, безпорадний, но, рос(з)пачливий (С. Жел.), во, очайдушний, но (С. Жел. Пар.). — Поховав жінку, двойко діток, погорів, хіба з такої причини не станеш роспачливий. Кн. — Глоба роспачливо махнув рукою. Кн. 2. голїнний, шалений, запеклий, забісований. — Тут він був голїнним бражником. Кн.

Отчеканивать, отчеканить = вибивати, вибити, од(від)карбувати.

Отчего = чого, чому, чом, від чого. — **Отчего-то** = чогось, чомусь. С. Л. — Чого мінї тяжко, чого мінї нудно, чого серце плаче? К. Ш. — Чому не ймеш віри ти, брате Москалю? Ст. — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Чомусь мінї, миле браття, мед-вино не петь ся. н. п.

Отчёркивать, отчеркнуть = од(від)значати, одрисовувати, одзначити, одрисувати.

Отчёрпывать, отчерпать, отчерпнуть = од(від)черпувати, одчерпнути.

Отчерчивать, отчертить = од(від)рисовувати, одрисувати.

Отческій = д. **Отеческій**.

Отчесать = д. **Отчёсывать**.

Отчество = побатькові. — Як тебе зовуть? — Іван. — А по батькові? Петрович, а на призвіше — Яхненко.

Отчесть = д. **Отсчитывать**.

Отчёсывать, отчесать = од(від)чісувати, одчесати; одчухрати.

Отчётливость = докладність, виразність, достотність (С. Пар.).

Отчётливый, во, отчётистый, то = докладний, виразний, достотний, но (С. Пар.).

Отчётность = одвічальність і д. **Отчётъ**.

Отчётъ = рахунок (С. Жел. Пар.), обрахунок (С. Жел.), справоздання і д. **Отчётность**. — Справоздання з діяльности Товариства Просьвіти.

Отчизна = родина (С. З. Л.), рідний край, батьківщина (С. Пар.). — Лучче на родинї кістьми полягти, а ніж на чужинї слави поняти. н. пр.

Отчимъ = вітчим.

Отчина = д. **Вотчина**.

Отчислять, отчислить = одлїчувати, одлїчити.

Отчитывать, отчитать = 1. од(від)читувати, одчитати, прочитати, перечитати. Одчитав Псалтирь, тоді давай читать Евангелію.
2. од(від)читувати, од(від)шептувати, од(від)мовляти, одчитати, одшептати, одмовити. — Баба знає таку молитву, що зараз того біснуватого одшептала.

Отчищать = одчищати, одчистити.

Отчій = д. **Отцовскій**.

Отчуждать, отчуждить, ся = од(від)лучати, одлучити; од(від)чужати, одчужувати, одчуженити; цурати ся, од(від)цурати ся.

Отчужденіе = од(від)чуження. С. Жел.

Отшагивать, отшагать, отшагнуть = 1. од(від)ступати, одступити.
2. міряти, одміряти ступнями. — А ну, одміряй сто ступнїв.

Отшалбе́рить = перебайдикува́ти.

Отшали́ть = перепустува́ти.

Отша́тывать, отшата́ть, отшатну́ть, ся = од(від)хита́ти, одхитну́ти, ся.

Отшвы́ривать, отшвыря́ть, отшвырну́ть, ся = од(від)кида́ти, одки́нути, ся.

Отшелу́шивать, отшелуши́ть = вилу́щувати, ви́лущити, ся.

Отше́льникъ, ца = пусте́льник, ця (С. З.), скі́тник, ця, од(від)лю́дник, ця, безлю́дько, бе́злюдень. — Як нї з ким вимовити слово? Так і пустельнику тому все впало бути самому. Ст. Б. — А він такий як скітник у другій хатї сам. Ніс.

Отше́льничество = пусте́льництво, скітництво. — За нетрями у пущі лїсовій колись то жив дїдусь старенький — пустельництвом спасав ся по души. Ст.

Отше́льническій, ки, отше́льничій = пусте́льницький, скі́тницький, од(від)лю́дний, но. — Живе одлюдно на вигонї сам собі. С. З.

Отшёптывать, отшепта́ть = од(від)ше́птувати, одшепта́ти. — Відшептувать головоньку і боки. Б. Г.

Отше́ствіе = од(від)хі́д.

Отшиба́ть, отшиби́ть, ся = 1. о́д(від)бива́ти, одби́ти, ся. — Одбив ся носик у глечика.
2. одбива́ти ся, одстава́ти, одби́ти ся, одста́ти. — По дорозї він якось одбив ся од нас.

Отшива́ть, отши́ть, ся = 1. одшива́ти, одши́ти, ся.
2. од(від)дира́ти, здира́ти, здійма́ти, одде́рти, одідра́ти, зня́ти, ся.

Отши́льничать = перешахрува́ти.

Отшлёпывать, отшлёпать, ся = 1. шльо́пати, ви́шльопати, нашльо́пати (долонею), ви́хльостати, ви́стьобати, од(від)чухра́ти, одбато́жити, ви́шпарити (батогом або канчуком).
2. задри́пати, забрьо́хати, захво́йдати, закаля́ти, ся. — Ач, як задрипала спідницю!

Отшлифо́вывать, отшли́фова́ть = полїрува́ти, од(від)полїрува́ти, ви́шлїхувати, од(від)'ясни́ти.

Отшпаклева́ть = ви́шпаґлювати.

Отштукату́рить = обтинькува́ти, ви́тинькувати С. Ш.), ви́щекотурити.

Отшу́чиваться, отшути́ться = жа́ртами одбива́ти ся, од(від)жартува́ти ся.

Отщебета́ть = перещебета́ти.

Отщекота́ть = перелескота́ти.

Отщелка́ть = 1. перелу́скати, перелуза́ти, од(від)лу́щити. — Всї горіхи перелускали.
2. одлупи́ти, одлупцюва́ти і д. **Отколачивать 2.**
3. одбри́ти, одчита́ти (кому).

Отщёлкать = переля́скати, (про соловейка) перетьо́хкати.

Отщёлкивать, отщелкну́ть = од(від)щіпа́ти, одщіпну́ти. — Одщіпни клямку.

Отще́мливать, отщемля́ть, отщеми́ть = прищи́кувати, прищикну́ти. — Дверима прищикнув собі пальця.

Отщепе́нецъ = єрети́к, одщепе́нець (С. Л.), неві́рний, недові́рок. — Щоб усї Словяне стали добрими братами і синами сонця правди і єретиками — оттакими, як констанський єретик великий. К. Ш. — Невірний гірш жида або Турка. н. пр.

Отщепля́ть, отще́пывать, отщепи́ть = одко́лювати, оддира́ти, од(від)рива́ти, одколо́ти, одідра́ти, одірва́ти, од(від)чахну́ти (С. Л.).

Отще́покъ = ска́лка (С. Л.), трі́ска (С. Ш.), оскоме́лок (Лев.) — Кому дрова, тому й тріски. н. пр.

Отщи́пывать, отщипа́ть, отщипну́ть = одщи́пувати, одщипну́ти, (пірря, волосся) одску́бувати, одскубти́, поскубти́. — Уже поскубли гусей.

Отъ, ото = од, від, з. — Од початку сьвіта і до сього часу. — Кажу тобі від щирого серця. — Од Київа до Лубень насїяла конопель. н. п. — Плачуть карі очі з ранку і до ночі. н. п. — **Вре́мя отъ вре́мени** = ча́сом, часа́ми, від ча́су до ча́су — **Отъ глу́пости** = з ду́ру. С. Л. — **Отъ ра́дости** = з ра́дощів С. Л. — **Отъ ро́ду** = з ро́ду. — Я там з роду не був. С. Л. — **Отъ того́, что** = через те́, що, того́, що ..

Отъе́млемый = одні́маний.

Отъём = д. **Отнятіе.**

Отъима́лка = 1. ганчі́рка, котрою обгортують горшки, чавуни то-що, коли виймають з печі.
2. нехлю́я, нечепурна́ (жінка) і д. під сл. **Неряха.**

Отъѣда́ть, отъѣ́сть, ся = 1. зъїда́ти, поїда́ти, зъї́сти, поїсти. — Тільки що поїли борщ, як тут наїхали гостї.
2. одъїда́ти, одгриза́ти, одъї́сти, одгри́зти. — Миші хвіст йому одъїли. Сн.
3. одъїда́ти ся, одъї́сти ся, розъї́сти ся.

Отъѣдокъ = объїдок, недо́їдок, частіше мн. недо́їдки (С. Л.), недо́гризок.

Отъѣздить, ся = 1. зъїздити, ви́їздити, попоїздити. — Він зъїздив в Полтаву і вернув ся. — Зъїздили ми Польщу і всю Україну, а не бачили такої, як ся Катерина. К. Ш. — Доволі вже я попоїздив, час і на спочинок.
2. зъїздити, ся. — Полозки вже зъїздили ся. — Був кінь, та зъїздив ся. н. пр.

Отъѣздъ = одъїзд, відъїзд, ви́їзд, руша́ння. — Я був у вас перед виїздом. — Тай сїв верхи на коня Лебедя. На рушанні так до себе каже: Ст. С.

Отъѣзжа́ть, отъѣ́хать = одъїзжа́ти, одъїзди́ти, виїзжа́ти, виїзди́ти, одъї́хати, ви́їхати. — Одъїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. п.
2. переїзжа́ти, переїзди́ти, переї́хати.

Отъѣзжій = виїзжа́ючий. — **Отъѣзжее по́ле** = далеке від села́ і нив.

Отъѣсть, ся = д. **Отъѣда́ть, ся.**

Отъѣ́хать = д. **Отъѣзжа́ть.**

Отъэкзаменова́ть = переекзаменува́ти, проекзаменува́ти.

Отъя́вленный = звісний, всїм відо́мий. — Звісний брехун.

Оты́грывать, отыгра́ть, ся = од(від)грава́ти, оді(віді)гра́ти, одгра́ти, ся. — Спочатку багато програв, та вже потім одіграв чимало. — Грай та не одгравай ся. н. пр.

Оты́ка́ть = д. **Обтыка́ть.**

Отыма́лка = д. **Отъима́лка.**

Отыма́ть = д. **Отнима́ть.**

Оты́нивать, отыня́ть, отыни́ть = тини́ти (С. Ш.), обтини́ти.

Оты́скивать, отыска́ть, ся = од(від)шу́кувати, вишу́кувати, знахо́дити, одшука́ти, ви́шукати, знайти́, ся, трусячи — витру́шувати, ви́трусити (С. З.) — **Оты́скивать судо́мъ** = правувати ся (С. З.), позива́ти, ви́позивати. — **Отыска́ть оди́нъ друго́го** = спшука́ти ся. Сп. — Він його побив, а сам пішов братів одшукувати. н. к. — Давай звати, щоб помогли одшукати його. н. к. — По актах можна відшукати. Кн. — Годї шукати, колись само десь знайдеть ся. — Знайду собі свата. Кн. — Я таки знайду винуватого. Кн. — Витрусили у жидів горілку. С. З. — Тебе струсять і витрусять те, що є. Кр.

Отяготи́тельный = важки́й, тяжки́й, утяжли́вий (С. Ш.), суту́жний, су́тяжний. (Д. під сл. **Обремени́тельный**).

Отяготѣ́ть = обважнїти. С. Л. — Я втомив ся, дух мій обважнїв. Кн.

Отягоща́ть, отяготи́ть = обтяжа́ти, обважа́ти, заважа́ти (С. Л.), обва́жувати, отягча́ти, тяжи́ти, утяжа́ти (С. Ш.), обтяжи́ти, зава́жити. — Земля яловіє, а він плату накидає та обважає нас. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Обременя́ть**).

Отягоще́ніе = отягче́ння, утягче́ння, утяже́ння (С. Ш.), тя́гарь, тя́жарь (С. Ш.).

Отяжелѣ́лый = обважнї́лий. — Де верби, похилившись, спустили обважнїле гилля в холодну воду. Рус. В.

Отяжелѣ́ть = 1. д. **Отяготѣ́ть.** д. 2. **Забере́менѣть.**

Офице́ръ = охвице́р.

О́хабень = кере́я, кобеня́к. С. З.

О́ханіе = о́хання

О́хапень, оха́пка = 1. обійма, обіймище, обіймиця. (Д. під сл. **Обхва́тъ**). — **Въ оха́пку** = на обере́мок. — Схопив її на оберемок, та й поніс. Пр. — На оберемок ухвативши, в землянку з валу потаскав. Кот.
2. обере́мок (С. З. Л.), о́хапок, сїна скільки можна взяти на вила — нави́лок, нави́льник. — Внеси оберемок дровець.

Оха́пывать, оха́пать, оха́пнуть = 1. обхо́плювати, обхопи́ти і д. **Обхвати́ть.**
2. обкрада́ти, окрада́ти, оббіра́ти, обікра́сти, обібра́ти.

О́хать, о́хнуть = о́хати, о́хнути.

Охва́тъ = д. **Обхва́тъ.**

Охва́тывать, охвата́ть, охвати́ть = д. **Обхва́тывать.**

Охла́да = д. **Охлажде́ніе.**

Охлади́ть = д. **Охлажда́ть.**

Охладѣва́ть, охладѣ́ть = холо́нути (С. Л.), простига́ти (С. З.), охоло́нути (С. З.), прохоло́нути, ости́гнути, прости́гнути. — Холоне серце, як згадаю, що не в Українї пох вають. К. Ш. — Раз добром налите серце ввік не прохолоне. К. Ш. — Простиг поезиї весь жар. Кот.

Охладѣ́лый = ости́лий, прости́глий. — Не має з ким остилого серденька нагріти. К. Ш.

Охлажда́ть, охлади́ть, ся = охоло́жувати, прохоло́жувати, вихоло́жувати, висту́жувати, ся, холону́ти, охолоди́ти, прохолоди́ти, ся, охоло́нути, прохоло́нути, прости́гнути. — Дід охоложує мої радощі. Кн. — На сьвіжому повітрі треба трошки прохолодити ся.

Охлажде́ніе = охоло́да, прохоло́да, осту́да (С. Л.). — Бо ти багач, а я бідна, тай не зрівняєм ся, тільки серцю охолода, що женихаєм ся. н. п. — Не дам грошей — остуда на час, а позич — сварка на віки. н. пр.

Охлёстывать, охлестать = схльостати (на пр. батіг), обтріпати (одежу).

Охлопокъ, охлопье = клоччя. С. З. Л. — Як з клоччя батіг. н. пр. — Палили клоччя, ворожили. Кот.

Охлыстать = д. **Охлестать.**

Охмелёлый = підпилий. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш.

Охмелѣть = охмеліти, опяніти.

Охмелять, охмелить, ся = д. **Опохмелить, ся.**

Охолаживать, охолодить = д. **Охлаждать.**

Охолащивать, охолостить = 1. валашати, виваламати, викладати, вйкласти, вихолостити і т. д. д. **Валошить.**

2. обкрадати, обікрасти.

Охолощеніе = валашання, викладання, вихолощування.

Охорашивать, ся = чепурити, ся (С. Л.), убірати, ся. — Наче дівчина так чепурилась, в дзеркало наче у воду дивилась. Пч. — Ні, старий мій чепурить ся, аж бридко дивить ся. К. Ш.

Охота = 1. хіть, охота С. Л. — Аби хіть була, а то вже як хіті нема — то погано. н. пр. — Ні до чого охоти не маю. — **Съ охотой** = охоче, залюбки (С. З.). — Він усе охоче робить. — Чого потребує нужда те залюбки доставлю. Мет.

2. з рушницею — охота (С. Л.), стрілецство, з собаками — лови, в лови, ловецтво (С. Жел.), полювання (С. З. Л.), яко промисл — мислівство (С. З. Л.), мисливство (С. Жел.). — Він то був мисливець — знай було на охоту ходить. н. о. — Вже три дні цілісеньких минуло, як побравсь у гори він на влови. Ст. С — Раз у осени пан їхав на лови. н. к. — Не тоді хортів годувати, як на влови їхать. н. пр. Ой поїхав козаченько на полювання, а покинув Марусеньку на хоруванні. н. п. — Було собі три брати і жили вони полюванням. н. к. — Мій брат кохав ся у стрілецтві. Полює мій братчик, але від якого часу став барити ся по лїсах. Федь. — А що вже до стрілецтва вдав ся, то й не сказати. Бувало не мине лїта, щоб він два або й три ведмеді не вбив. Федь.

Охотиться = 1. охотитись, мати охоту до чого.

2. охотничати, полювати, (скінчити) — відполювати. — Полювали цілих три дні білих і нічого не могли зловити. Ст. С. — Полюючий в чуждім лїсі, ловячий рибу на чужих ставах. Б. Н.

Охотливый = д. **Охотный.**

Охотникъ = 1. охочий, ласий (до чого). — Він дуже до сього охочий. — Ласий до мняса. н. пр.

2. охотник, доброволець. — Нехай кожний іде по сусіднїм оселям, хуторам збірать охотників і як зберем ватагу, то й пошлем на поміч запорожцям. О. Ст.

3. охотник, стрілець, ловчий, ловець (С. Жел.), мисливець (С. З.), мисливий (С. Жел. Л.), мисливець (С. Жел.). — От біжить він, а стрілець на качку націляєть ся. н. к. — У стрільця дим густий та гаша рідка, а у рибалки свита латана, та юшка смашна. н. пр. — Мисливцї звикли людям шкоди чинити, топчучи збожжя. Ст. Л.

Охотничій, охотническій = охотницький, ловецький, ловчий (С. Жел.), мисливський (С. Жел.). — Охотницька собака. Кр.

Охотно = охоче, залюбки. — **Охотнѣе** = охітнїше, охвітнїше (Ос.). — А за тим настигли сестри, куми та зовиці, залюбки кинші побгали, стульпі й поляпиці. Макар. (Д. ще під сл. **Охота: съ охотой** і під сл. **Любовь: съ любовью).**

Охотный = охочий, охітний, радвїший. Вона не охоча до роботи. С. З. — **Охотный рядъ** = та частина торгу, де продають різну дробину.

Охра, Ochra = вохра.

Охрана = охорона (С. Жел.), оборона. — Для охорони православної віри і для догляду над життям повстають церковні братства. Бар. О.

Охраненіе = охорона (С. Жел.), охоронення (С. Жел.), оборона, вартування.

Охранитель, ница = охоронець, охоронитель, ка (С. Жел.), оберегальщик, уберегальщик, ця (С. Ш.).

Охранительный = охоронний (С. Жел.).

Охранять, охранить, ся = охороняти, оберегати, уберегати (С. Ш.), боронити, ся, берегти ся, охоронити (С. Жел.), оберегти, уберегти, ся.

Охрипать, охрипнуть = хрипнути, охрипнути, охрипти, (про кількох) — перехрипнути.

Охрить = вохрити, натирати вохрою.

Охромѣть = окривіти, зашкандибати.

Охромѣлый = кривий, кулявий, шкандибал (С. З.).

Охуждать, охудить = гудити (С. Аф. З. Л.), ганити (С. Аф. З.), ганьбити, хаяти (С. Ш.), хаїти (С. Ш.), наскудити, поганити, огудити (С. З.), зганити (С. З.), поганьбити, зганьбити (С. З.), обхаяти, опаскудити, опоганити, всїх — перегуди-

ти, нерегáнити, переганьбúти. — Чужого доброго не гудь, свого ледачого не хвали. н. пр. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр. — Служив Москві Іване, а вона-ж його гане. н. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. н. пр.

Охуждéніе = ганьбá (С. Аф. З.), гýдіння, догáна (С. З.). — На мою роботу я зроду не чув гудіння. Кп. — Догана мудрого більше стоїть, як хвала дурного. н. пр.

Охýливать, охулúть = гýдити, хáяти, огýдити, обхáяти. — Пр. д. під сл. **Охуждáть.**

Охýлка = д. **Охуждéніе.** — **Онъ на свою рýку охýлки не полóжитъ** = він не впýстить рáка з рóта; не дасть собі на хвіст наступúти, не дасть собі в кáшу наплювáти, всякому утре нóса. н. пр.

Охъ = ох! ой! — Ох! як би в двох! н. пр. Ой лишенько!

Оцарáпливать, оцарáпывать, оцарáпать, оцарáпить, оцарапнýть, ся = дрáпати, (С. З.), подрáпати (С. З.), удрá(я)пати (С. Ш.), удряпнýти, ся (С. Ш.), удрá(я)пнути (С. Ш.). — Подряпала кицька. — Чи чорт за душу удряпнув? Кот — Вдряпнула кішка.

Оцвѣтать, оцвѣстú = д. **Отцвѣтáть.**

Оцѣждáть, оцѣживать, оцѣдúть, ся = од(від)цíжувати, процíжувати, одцідúти, проціди́ти, ся.

Оцѣнивать, оцѣнúть, ся = цінувáти (С. З. Л.), цінúти (С. Л.) оцінювати, оцінúти, поцінúти, поцінувáти, ся, знову — переоцíнювати, перецінúти, перецінувáти.

Оцѣнённый = цінóваний, оцінóваний, поцінóваний. С. Л.

Оцѣнка = цінувáння. — Можна пристати на таке оцінування фактів. Пр.

Оцѣнщикъ = ціновщúк (С. З.), цінúтель.

Оцѣпенѣвáть, оцѣпенѣть = деревенíти, клякнути, дубíти, одеревенíти (С. Л.), заклякнути, одубíти (С. З. Л.), дýбом стáти.

Оцѣпенѣлый = одеревенíлий, заклякли́й, задубíлий.

Оцѣплять, оцѣпúть, ся = че(і)пляти, обче(і)пляти, поче(і)пляти (С. З.), наче(і)пляти (С. З.), обчепúти, почепúти, начепúти (С. З.), пообчé(і)плювати, поначе(і)пляти. — Обчепив віровкою тай волочить. — Поначепляв на себе, тай ходить.

Оцѣпъ = журавéль. С. Аф. — Колодязь з журавлем.

Очáгъ = óгнище (С. Жел.), при печі — прúпічок (С. З.). — в сїнях або на дворі, замісць печі — кабúця (С. З.). — Не топила, не варила, на припічку димно, як поїду з сього села, комусь буде дивно н. п. — Горить огонь тихенько на кабиці. К. Ш. — Київо-могилянська школа стала огнищем, з котрого розійшло ся сьвітло науки на цілу Русь. Бар. О.

Очáнка, рос. Teverium Chamaedryx L = самосúл, чебрéць лїсовúй, браткú польові, васúльки польовí, польовúй мáтошник. С. Ан.

Очаровáніе = чарувáння, чáри (С. З.), манá (С. Л.), омáна (С. З.). — На тебе десь ману у Литві навели. Гр. — Весело здавалось од чарівничої омани поета. К. Х.

Очаровáтельный = чарíвний, чарівнúчий (К. Х.).

Очарóвывать, очаровáть, ся = чарувáти, очарувáти, вчарувáти, учарувáти (С. Ш.), причарувáти, почарувáти. — А я жито не сїяла, само воно родить, козака не чарувала — сам до мене ходить. н. п. — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе плакати мушу. н. п

Очаровáтель, ница = чарівник, ця, здр. — чарівничéнька. — Ой ти дівчино, чарівничепько, причарувала моє серденько. н. п.

Очевúдецъ = самовúдець. С. Жел. — Лїтопись Самовидця.

Очевúдный, но = очевúстий, то (С. З. Л.) очевúсний, очевúдячкий (Кв.), очевúдьки (С. З. Л.), очевúдячки (С. Л.), видóмий, ме (С Л.), видúмий, мо. — З того очевисто всяк видіти може, з икою. Скороп. С. С. — Карпо утїк у очевидьки на коні. К. Х. — Видиме діло. С. Л

Очёлокъ = чéлюсти (у печі). — Під челюстями запіканку поставив. С. З

Óчень = дýже (С. Аф. З. Л.), вéльмú (С. Аф. З. Л), сúльне (С. З.), бáрзо С. З.). — Мене згадаєш, милий друже. і пожалкуєш дуже, дуже. Б. Г. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п. — Ой не шуми, луже, діброво дуже. н. п. — Ой н маю вельми дорогий крам. н. д, — Гуде вітер вельми в полї, реве, лїс ламає Забіла. — Під ним кониченько, під ним вороненький сильне дужий. н. п.

Óчепъ = д. **Óцѣпъ.**

Очервúвѣлый = червúвий.

Очервúвѣть = почервúвіти, очервúвіти.

Очереднóй = черговúй (С. Л.), черéдний (С. З.), кóліщик. — Як Марцела і Гораний

стрінеш, що на сю ніч вартові чергові, то скажи, щоб не барились. Ст. Г.

Очередова́ться = чергува́ти ся. С. Л.

О́чередь = черга́ (С. З. Л.), че́ред (С. Л.), ряд, поря́док, ко́лія (С Ж.). — Усі товариші повмірали і за мною скоро черга буде н. к. — У млині так завізно, що трудно дотовпитись і мусів застоювати черги до вечера. Лев. — Ставай, куме, на чер у за мене. Кн. — Чекай ряду, достанеш коляду. н пр. — Треба, дядьку, ждать порядку. н пр. — Прийшла моя колія. п. п. —
Въ о́чередь, поо́череди = почерзі (С. Л.), під чергу́, черго́ю, почере́жно. — Ходім, братці, по черзі до коней ночувать. н. к. — Чарка знов пішла по черзі. н. о. — В свою Троянці ті черту в одбої порали ся зверху. Кот. — Під чергу прийшов ся. — І завжди чергою два або три возпиї при суді громадськім мешкати повинні. Ст. Л. —
На о́череди = на черзі́. — **Не въ о́чередь** = безчере́жно, без черги́.

Очерёт = д. **Камы́шъ**.

Очеретя́нка, пт. Emberiza schoenictus = очере́тянка.

Очёркивать, очерти́ть, очеркну́ть = обче́ркувати, обчеркну́ти, обрисува́ти, на вкруги — обциркрклюва́ти, оциркклюва́ти.

О́черкъ = о́брис, на́рис, за́рис, на́черк (С. Пар.). — На темному небі чорним обрисом виявлься ся з боку Марків вид. О. Ст. Треба списати хоч нарис докладної життєписі Шевченка. Кн.

Очёрнивать, очерня́ть, очерни́ть = 1. чорни́ти, почорни́ти. — Почорнив сажою.
2. обмовля́ти, обрі́хувати, чорни́ти, обмо́вити, обреха́ти, обчорни́ти і д. **Охужда́ть.**

Очерстве́ть = заче́рствіти. — Хліб зачерствів.

Очерта́ніе = д. **О́черкъ.**

Очёртывать, очё́рчивать, очерта́ть, очерти́ть = д. **Очёркивать.** — **Очертя́ го́лову** = о́сліп (С. З.), сліпма́. — Осліп пішли на обоз. Л. В.

Очерте́ть = очорті́ти, обісі́ти, осточорті́ти, остобісі́ти. — Тай осточортіла мені ця робота.

Очёски = па́чоси, пачіски́, на гребні — кло́ччя (С. З.).

Очёсывать, очеса́ть, ся = 1. обчі́сувати, обчеса́ти, ся.
2. чу́хати ся, чу́храти ся, чухма́рити ся, почу́хати ся, почу́храти ся.

Очёчный = окуля́ровий.

Очи́нивать, очини́ть, ся = підчиня́ти, підчини́ти (С. Жел.), заправля́ти, запра́вити (С. Пар.), ст. — темперува́ти (С. З. Ш.), затемперува́ти, заго́стрювати, загостри́ти. — Підчини перо. — Загостри карандаш.

Очи́стить = д. **Очища́ть.**

Очи́стка = обчи́стка, очи́стка, става од мулу – шлямі́вка, шлямува́ння, шкури од міздрі — пляші́вка.

Очи́токъ, рос. Sempervivum tectorum L = до́ля, скочки́ (укр.), пупе́ць (Гал.) С. Ап.

Очища́ть, очи́стить = обчища́ти, очища́ти, вичища́ти, обчи́стити, очи́стити, ви́чистити, од сьміття — вигріба́ти, виміта́ти, ви́гребти, ви́мести, стан од мулу — шлямува́ти, ви́шлямувати, перешлямува́ти, поле од кущів — теребити (С. Ш.), ви́теребити, од буряну, сапкою — са́пати, пересапа́ти, руками — поло́ти, випо́лювати, ви́полоти, стежки в саду — дограсува́ти, кишки для ковбас — шлямува́ти, ви́шлямувати, зерно од луски = вилу́щувати, ви́лущити, облу́щити, зерно од луски, шеретівкою — шеретува́ти, ви́шеретувати, зерно од полови, віянням — віяти, провіяти, на млинку — млинкува́ти, решетом — решети́ти, решетува́ти, точи́ти, обто́чувати, обрешети́ти, обточи́ти, переточи́ти, перепусти́ти, дерево од гилок — чухра́ти, обчухра́ти, од молодих гилочок і листочків — пасинкува́ти, опасинкува́ти, овоч од шкурки — облу́плювати, обіра́ти, облупи́ти, обібра́ти (на що ви грушу обіраєте? — А картоплю обібрала? Кр.), шкуру від шерсти — ви́личкувати, од міздрі — пляшува́ти, од шерсти і пірря — скубти́, обску́бти, обскубти́, патраючи — па́трати, обпа́трати.
2. випоро́жнювати (С. Аф.), опорожня́ти, випорожня́ти, опорожни́ти, ви́порожнити, ся.
3. оббіра́ти, обібра́ти, облупи́ти (Д. **Обира́ть 2.**) — **Очи́ститься отъ грѣхо́въ** = од(від)покутува́ти гріхи́.

Очище́ніе = д. **Очи́стка.** — **Мѣ́сячное очище́ніе** = д. **Менструа́ція.** — **Послѣродово́е о.** бруд.

Очки́ = о́чки, окуля́ри. — Не вміє ж наш старий дяк стрічки розібрати, окуляри як візьме, той піде читати. Руд. — На старість Милпочка не добачити стала, а у людей нона чувала, що то біда ще не яка, — аби дістати окуляри. Ст. Б. — Не люльку па-

лить, а сигари, нашие на кирпу окуляри і через синєє стекло прийде дивить ся на село. К. Ст.

Очкó = (у рослин) — брýнька, бростóк (С. Ш.), живець, (в картах) — óчко, вічко. — Диво, що на березинї бруньки. н. пр.

Очковáть = д. **Колировáть.**

Óчная травá, рос. Euphrasia officinalis L = польовúй васúльок, вéрес луговúй.

Очнóй = óчний. — **Давáть óчную стáвку** = стáвити на óчі, нáвіч, звóдити (Мон.), звóдити на óчі, на вічі. — Тра їх на вічі звести. Кр

Очяýться = д **Очунáться.**

Очýвствываться, очýвствоваться = 1. очувáти ся, очутúти ся (С. З.), очýти ся (С. Л.), очýняти, ся (С. Л.), прочýняти (С. Л.), прочýмати ся (С. З. Л.), очýмати ся (С. З.), оханýти ся (С. З.), опамятáти ся. — Сьогодня тільки я очутивсь од давнього забуття. Пісоч. — Попадали трохи не живі, то він зразу очуняв, а вона пропала. н. к. — А як девятий день минув, то охапув ся, підвів ся, попоїв. Мет.
2. д. **Опóмниться** і **Опáмятываться.**

Очумѣ́ть = очумíти, очманíти, очамрíти. Побрів народ як очманїлий, побрів од шинку до шинка. В. Щ. — Очамрів трохи — багато дечого не згадаю. К. Ст.

Очунáться, очунýться, очнýться = 1. д. **Очýвствываться.**
2. прокидáти ся, прокúнути ся, пробýркати ся (С. З. Л.), продрýхати ся, прочýмати ся, прочнýти ся (С. З.). — Прокинув ся чумак вранцї, тай полапав у гаманцї. н. п. — Прокивь ся, милеє дитятко, пробуркай ся і проходись. Кот.

Очутúться = опинúти ся. С. З. Л — Луччe б було удавить ся, нїж в некрутстві опинить ся. н. п. — Щоб помилив ся, та не в своїй я хатї опинив ся. Гул. Ар. — Шпурнув камінь, він так і опинив ся на тім боцї. н. о. — Ой уже ж Семен Палїй аж у Сібіру опинив ся. н. п. — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинили ся в нашому селї? Кот. — Ми опинившись між панами, були собі нї сих, нї в тих. Кіев. Ст. — Товариство, серед котрого він опинив ся. Фр. — Поїхала у Рим, кажуть, та десь опинилась, та з маркизом якимсь голим, кажуть, одружилась. К Ш. — **Очутúться въ безвы́ходномъ положéніи** = в матню попáсти.

Ошалѣ́лый = одурíлий, шалéний, очманíлий. Пр. д. під сл. **Очумѣ́ть.**

Ошалѣ́ть = дурíти (С. З.), здурíти, ошалíти (С. З.), очманíти, здурмáнитись, обезглýздіти.

Ошáривать, ошáрить = д. **Обы́скивать.**

Ошаршáвѣть = зашаршáвіти, пошаршáвіти.

Ошéекъ = ошúйок.

Ошéйникъ = ошúйник, нашúйник, обручка. — Без обручки собаку вбють. Кр.

Ошеломля́ть, ошеломúть, ся = отумáнювати, приголóмшувати, отумáнити, приголóмшити, забúти бáки, пáмороки, ошарáшити, причмелúти, отумáнити ся, отуманíти (С. З.), отетéріти (С. З.), обаранíти, чмелів слýхати (С. З.). — Мов пяний або приголомшений. Фр. — Вона мінї так памороки забила, що я і о сьвітї забув. С. З. — Я так і отетеріла: ходю по хатї, нїчого перед собою й не бачу. К. Х.

Ошелудúвѣть = ошолудúвіти.

Ошелушáть, ошелушúть, ся = облýскувати, вилýскувати, вилýщувати, облýскати, облýзати, вúлущити, вúлускати, облýщити, ся.

Ошибáть, ошибúть = оббивáти, оббúти. **Ошибúть комý кры́лья, пéрья** = прибóркати. — **Егó ошибáетъ óбморокомъ** = на йóго млóсть нахóдить, він замлївáє.

Ошибáться, ошибúться = помиля́ти ся (С. З.), омиля́ти ся, огрішáти, хúбити, хúбчити, блудúти словáми, помилúти ся, омилúти ся (С. Л.), огýлити ся, змилúти, схúбити. — Що ступить — не похилить ся, що скаже — не помилить ся. н. п. — Дивись, щоб не помиливсь, а опісля не журивсь. н. пр. — Хто не схоче помилитись, тому треба рік дивитись. Ряб. Нехай і помилив ся, так хіба що? Кн. — Не дорго на другій женивсь, та бач в рахунку помиливсь. Кот. — Він, що йому треба, гаразд знає і не змилить. Лен. В. — Огрішив — так і полагожу свій огріх. Кн. — Схибив — взяв дійницю замісць мазницї. Кн. — Ой ти, дівчино, словами блудиш — сама не знаєш, кого ти любиш. н. п. —
Ошибúться въ лицѣ́ = опізнáти ся, вклепáти ся. — **О. въ расчéтъ** = прогадáти, обмахнýти ся, поспішаючи — прохопúти ся. — **О. въ цѣнѣ́** = процінувáти.

Ошúбка = пóмúлка (С. Л.), обмúлка (С. З. Л.), омúлка (С. Л.), óгріх, хúба, охúба (С. З.). — Хто робить-працює, той не може не зазнати і помилок. Кн. — Помилка за хвальш не йде. н. пр. — Поправляючи її помилки. Фр. — І великі люди не звікували віку без огріхів Кн. — Не тяка вже велика хиба, щоб за неї таврувати людину. Кн. — Кожний сам свої охиби визначає. н. пр.

Ошибочный, но = омильний (С. Л.), хибний, помилешний, похибний, но.

Ошпаривать, ошпарить = ошпарювати, опарювати, ошпарити, опарити, опекти (окропом).

Оштрафовывать, оштрафовать = штрахувати, оштрахувати, поштрапувати.

Ошурки = д. **Остатки.**

Оштукатурить = д. **Отштукатурить.**

Ощелачиваться, ощелочиться = визолювати ся, визолити ся.

Ощепокъ = д. **Осколокъ.**

Ощетиниваться, ощетиниться = настовбурчувати ся, настовбурчити ся, настовпужити ся, наїжити ся, наїжачити ся, визьвірити ся, насьвиріпити ся, витріщити ся (Д. **Наёжиться** і **Насрошиться**).

Ощипывать, ощипать = общипувати, общипати, (пірря, шерсть, волосся) оскубати, оскубти, обскубти, ошпаривши — патрати, опатрати, обпатрати. — Поминяв його (горобчика), повівечив як хотів, оскуб його молодчика тай пустив. Б. Г.

Ощупывать, ощупать, ся = мацати, лапати, облапувати, облапати (С. Л.), обмацати, ся (С. Л.).

Ощупываніе, ощупь = лапання, мацання. (С. Л.).

Ощупью = помацки (С. З. Л.), полапки (С. Л.), обмацки (С. Л), полапцем (С. З. Л.), навпомацки (Руд.), напомацки, облапки (С. Л.). — Виліз та помацки найшов. п. к. — Сам не сьвітить, бісів син, а той не говорить, навпомацки і бредуть з мішком до комори. Руд. — Чого треба, то й полапцем намацаєш. С. Л.

Ощутительность = чутливість. С. Жел.

Ощутительный = чутний, чутливий (С. Жел. Пар.).

Ощущать, ощутить, ся = чути (С. З.), чувати (С З.), учувати, учути, ся.

Ощущеніе = чуття (С. Жел.), вчуттє (Кн.) чутність (С. Жел.), чування. — Таке бридке вчуттє, коли злізе під сорочку комашина (Кн. Записав в селї Дахнівці Черкаського пов.).

Оюнѣть = помолодіти.

Оягниться = окотитися. С. З. Л.

Кінець II-го тому.

Другий добавочний список джерел,

на які здаємо ся в сій праці.

А. л. — Александров В. Пісня про гарбуза. Х. 1889 р. — Чижикове весілля. Х. 1890 р. — Складка, альманах. Х. ч. I — 1887 р. і ч. II 1890 р.

Баз. — Терновая дорога до кращої долї. Повість І. Базилевського. — Вятка. 1889.

Бар. О. — Барвінський О. — Окрім згаданої в 1 доб. спискові „Історичної біблїотеки“, його-ж: Ілюстрована Історія Руси від найдавнїйших до нинїшнїх часів. Л. 1890.

Вас. — Василенко В. — Мѣстечко Опошня. — Этнографическое описаніе. Полтава. 1893.

Галуз. — Ф. Галузе́нко. — Чумаки або смутні часи України. Поема. Ч. 1864.

Г. Ст. — Руска граматика. Уложили профес. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер. Л. 1893.

Граб. — Павло Граб. — Слова і вирази, що шановний Добродїй вибрав і записав з книжок і з уст народа і прислав нам через редакцію Зорі. На превеликий жаль, не визначено місцьовости, де саме записані слова від народа.

Дум. — Думитрашко К. — Жабомишодраківка. На нашу руську мову перештопав К. Д. СПБ. 1859.

К. К. — Бондарівна. Драма Карпенка-Карого. Степ. СПБ. 1886.

Кн. — Дїд Євмен. Записав О. Кониський. Ч. 1894. Також збірка слів і виразів, що шановний Добродїй, вибравши з новійших своїх писаній і записів від народа в Київщинї, присилав нам.

Лев. — Кайдашева сїмя. Пов. Івана Левицького. Х. 1894. Також збірка слів і виразів, записаних ним в Київщинї.

Лев. В. Per pedes apostolorum. Повість В. Левенка (в рукопису).

Мет. — Южный рускій зборникъ. — Издалъ А. Метлинскій. Х. 1848.

н. п. Под. — Народні пісні, записані на Подолї (в рукопису).

н. о. Яст. — Матеріалы по этнографіи Новороссійскаго края, собранные въ Елисаветградскомъ и Александрійскомъ уѣздахъ Херсонской губ. В. Ястребовымъ. Од. 1894.

О. Ст. — Марко проклятий. Поема О. Стороженка. Изданіе А. Суворина, СПБ. 1894.

П. Пр. — Козакъ и Гануся. Украинскіе очерки Петра Правды К. 1869 г.

Пісоч. — Малярі. Оповідання В. Гаршина. Пер. Д. Пісочинець. Л. 1894.

Ст. Б. — *Ст. Г.* — *Ст. С.* — Старицький М. — Байки по Крилову. К. 1875. — Гамлет принць Даньський. К. 1883. — Сербські народні пісні. К. 1876.

Федьк. — Повісті Осипа Федьковича. К. 1876.

Про иньші джерела дивись список після передмови спочатку 1-го тому і перший добавочний список в кінції 1-го тому.

Найважнійші помічені в другому томі друкарські помилки, котрі треба наперед виправити.

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
5	**Ка́менный**	камя́ни́й	ка́мяни́й
6	**Ка́мень**	наріжний, ка́мінь	наріжний ка́мінь
8	після: **Каплю́шка**	**Капль**	**Ка́пля**
—	**Капри́зничать**	солопію	Солопію
10	**Картёжникъ**	картквики	картники
14	після: **Ки́нуть**	**Ки́па**	**Ки́па**
15	**Кисть**	**Грозъ**	**Гроздъ**
20	**Кляпъ 3**	ра́тиці	ра́тищі
24	**Ко́жа 2**	лушпи́вя	лушпи́ння
25	**Козыря́ть 2**	ка́яти	ха́яти
27	**Коловоротъ 2**	**Вововоро́тъ**	**Водоворо́тъ**
28	**Колоси́ться**	колоси́ти	колоси́ти ся
33	**Конту́зить**	вда́рити, імпетом	вда́рити імпетом
36	**Корми́ло**	чорне	Чорне
38	**Коря́га**	що до году	що году
39	після: **Коса́тка**	**Каса́тникъ**	**Коса́тникъ**
—	**Косма́тый 2**	добро	добре
41	**Костёръ 1**	кому	кашу
41	**Ко́сы 2**	па кінці	на кінці
42	**Кошелёкъ 1**	камі́тка	кали́тка
46	**Кре́стикъ**	кре́щик	хре́щик
48	**Крикъ**	ко́шечий	Кошачий
51	**Кро́мка 3**	окря́йок	окра́йок
52	**Кругови́дный**	кригови́дний	кругови́дий
62	**Кучеля́ба**	цимбу́ха	цилибу́ха
66	**Лампа́съ**	випасками	випусками
77	**Ломоно́съ**	кру́га	кру́ча
80	**Лучеобра́зный**	проме(іння́стий	проме(і)ня́стий
86	після: **Любостра́стіе**	**Любостра́стіе**	**Любостра́стный**
88	після: **Майни́къ**	**Майонецъ**	**Майоне́зъ**
90	**Малѣ́ть**	зме́ншувати	зме́ншувати ся
93	**Ма́стеръ**	**Сѣда́льный**	**Сѣде́льный**

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
97	**Межевáть**	помежи	по межі
100	**Метáть 1**	овкúдати	обкúдати
101	**Мечтá 2**	раєм	роєм
103	**Мимохóдомъ**	мимохід	мимохідь
—	після: **Мирúться**	**Миріáдо**	**Миріáда**
—	**Мировóй**	мировóй	мировúй
104	**Мірскóй**	сьвíтовий	сьвíтовúй
—	**Млéчный путь**	широва	широка
106	**Могýчій**	промóжний	премóжний
—	**Мóзглый**	**Мозглáвый**	**Мозглявый**
108	**Молокó**	сирóвать	сирóватка
109	**Молóчный**	**Лихорáрда**	**лихорáдка**
120	**Мѣ́ра**	5000	500
—	**Мѣ́рный**	вимíряций	вúміряний
—	**Мѣсúльщикъ**	місíльник	місíльник
—	**Мѣ́стничество**	займúти	займáти
—	**Мѣ́сто 1**	**приступлéнія**	**преступлéнія**
—	——	паскýднук	паскудник
—	**Мясоѣ́дъ**	маснúці	мяснúці
—	**Мятéжъ**	повстяння	повстáння
125	**Набаловáться**	пожартував ся	нажартував ся
126	**Набáтъ**	дзвоцúти	дзвонúти
—	**Набивáться 2**	назбірало са	назбірало ся
—	**Набирáть**	надбірає	підбірає
132	після: **Навыкáть**	**Нáвикъ**	**Нáвыкъ**
133	**Навязáться**	она	вона
—	**Нагáйка**	вдовам	вдови
133	**Наготáвливать**	насправляв	насправляв
—	після: **Наготáвливать**	**Наготóпъ**	**Наготóвѣ**
		наготові	напоготові
137	**Надкрыліе**	Спідними они	Спідніми вони
140	**Надстрáивать**	набудувáти	надбудувáти
141	**Надѣ́лъ**	Подíлку	Надíлку
—	**Надѣ́яться**	накладáти надію	покладáти надію
143	після: **Нáзванный**	**Назвáньще**	**Назвáньице**
149	**Наконéчникъ**	Моди	Люди
153	**Намáнивать**	цринáдити	принáдити
155	**Намѣ́ривать 3**	**Намѣ́риваться**	**Намѣреваться**
159	**Напослѣдя́хъ**	наприкíнці	наприкінці
160	**Напрéдь**	нікого	нічого
162	**Нарвáть**	надрáти	набрáти
163	**Нарóчный**	в нарошним	з нарошним
175	**Начáвкать**	почмá(цья́)кати	почмá(цьмя́)кати
177	**Наѣ́здникъ 2**	гарцьовнúк	герцьовнúк
—	**Наѣ́здничать**	гарцювáти	герцювáти
181	**Недопёка**	глевкúй, хліб	глевкúй хліб
194	**Неспѣшá**	старенку	старську
197	**Ни**	**Ни зъ мѣ́ста!**	**Ни съ мѣ́ста!**
—	**Нúжній**	**Нúжное**	**Нúжнее**

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
198	**Низь**	намисто	намиста
—	**Ни́кнуть**	Ни́кнуть	Ни́кнути
200	після: **Нови́къ**	**Новина́**	**Новина́**
—	**Новобра́чный**	моложо́ни	молодожо́ни
201	**Нора́**	збирають	збірають ся
203	**Нѣмецъ**	а то того	а до того
211	після: **О́блачный**	**Облега́ть**	**Облега́ть**
—	**О́блукъ**	на ї	на неї
214	**Обнажа́ть**	по штанах	по штанях
216	**Оборо́тъ**	доло	дало
220	**Обры́вистый**	крутобе́регий	крутобере́гий
222	**О́бувь**	у сапъянцях	у сапъянних
224	**Обыкнове́ніе**	над звичай працю	над звичай за працю
225	**Обѣднѣть**	обідніти	обідні́ти
—	**Обѣтъ (Давать)**	обітни́ця	обітни́цю
226	**Овра́жистый**	завалом	за валом
234	**Оклевета́ть**	одмовив	обмовив
235	**Околеси́ть**	объїгати	объїхати
247	**О́сень**	**Начинаєтся**	**Начинается**
249	після: **Оснáстщикъ**	**Основа́ніе**	**Основа́ніе**
252	**Остёгивать 2**	**Обмежать**	**Обмета́ть**
254	**Ось**	колеса	колесо
256	**Отвора́чивать**	ще піл	ще під
262	**Отжима́ть**	одцїдити	одцїдити
267	**Отнима́ть**	зани́тькати	заци́тькати
268	**Отощева́ть**	охлявя́ти	охлява́ти
269	**Отпа́хивать**	одо́рювати	од'орювати
—	„	обора́ти	об'ора́ти
270	**Отправля́ть 2**	нравити	пра́вити
271	**Отраже́ніе**	Д. під	Д. під
272	**Отроста́ть**	виростя́ти	вироста́ти
276	**О́ттепель**	зімою	зїмою
276	**Оттеребливáть**	одідрав	одідрав
277	**Отуча́ть 2**	одва́дити	одво́дити

Закінчивши другий том нашої праці, мусимо перепросити наших шановних Передплатників, що так спізнили ся, а стало ся се з різних непогодних причин, що дуже спиняли нашу роботу і врештї довели до того, що другу половину сього тому нижче підписаний мусїв доробляти вже сам. Про все те, не вважаючи нї на які перешкоди, убезпечаємо докінчене словаря; материял до самого кінця вже зібраний, де-яка частина його вже улаштована і робота хоч і помалу, а все таки посуваєть ся наперед. Третїй том словаря тепер саме готуєть ся і незабаром почне друкувати ся, про що у свій час буде

оповіщено. При сїм вважаємо за обовязок згадати з великою шанобою і подякою нашого сотрудника Д-ра В. Галенка, що торік упокоїв ся. Вельми шановний небіжчик своєю щирою прихильностю до нашої роботи і знаттям народної української мови чимало у свій час допомагав нам. Пером земля йому і вічна память! Просимо наших Вельми Шановних дописувачів: І. Левицького, О. Кониського, Х. Кримського, І. Спілку і Н. Граба, що торік чимало присилали нам слів і примірів з своєї збірки, і на дальше не забувати нас і присилати знадібки до словаря, а всїм иньшим, кому любе наше рідне слово, пригадуємо нашу замітку, надруковану в Зорі за 1893 рік в 12 числї, наперед дякуючи за всяку запомогу в сьому дїлї.

Львів 1895 року.

М.Уманець.